

**Urząd Bezpieczeństwa
w Łomży – powstanie
i działalność (1944–1956)**

Krzysztof Sychowicz

Urząd Bezpieczeństwa w Łomży – powstanie i działalność (1944–1956)

Instytut Pamięci Narodowej
Oddział w Białymstoku

Białystok 2009

Recenzenci:

dr hab. Hanna Konopka

dr hab. Krzysztof Szwagrzyk

Projekt graficzny serii:

Krzysztof Findziński

Korekta:

Edyta Chrzanowska, Emilia Świętochowska-Bobowik

Indeksy:

Anna Pyżewska

Fotografia na okładce:

Drzwi jednej z cel PUBP w Łomży (fot. Marcin Popko)

Skład i łamanie:

NAVIGATOR studio

Druk:

Białostockie Zakłady Graficzne S.A.

© Copyright by Instytut Pamięci Narodowej

Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu

Seria wydawnicza

Oddziału Instytutu Pamięci Narodowej w Białymstoku tom 7

ISBN 978-83-924938-6-0

PRZEDMOWA

Trudno przecenić rolę, jaką funkcjonariusze Resortu Bezpieczeństwa, powołanego nie na polskiej ziemi, ale w Moskwie 21 lipca 1944 r. przez członków Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego, odegrali w budowie, a następnie w utrwalaniu władzy komunistycznej w Polsce. Bezwzględnie oddani partii komunistycznej realizującej na naszych ziemiach imperialną politykę Stalina, pod czujnym okiem doradców z NKWD eliminowali jej potencjalnych przeciwników. Ścigali, torturowali, mordowali bohaterów Polski Podziemnej, żołnierzy Armii Krajowej, Zrzeszenia „Wolność i Niezawisłość”, Narodowych Sił Zbrojnych, Zjednoczenia Wojskowego oraz innych organizacji walczących o niepodległość ojczyzny. Na polecenie politycznych mocodawców rozbijali legalnie działające Polskie Stronnictwo Ludowe. Brutalnie zwalczali Kościół katolicki. W latach późniejszych zarówno dotychczasowi funkcjonariusze, jak i ich wychowankowie spod znaku Służby Bezpieczeństwa robili wszystko by rozbić Wolne Związki Zawodowe, NSZZ „Solidarność”, kierowali zespołami aresztującymi liderów narodowego zrywu społecznego w dniach stanu wojennego; to oni zamordowali ks. Jerzego Popiełuszkę i innych duchownych.

Tzw. „Resort” jest jedną z najbardziej tajemniczych i przerażających instytucji Polski Ludowej. Przez długie lata wiedzę o Urzędzie Bezpieczeństwa historycy i społeczeństwo czerpali ze wspomnień ppłk. Józefa Światły, który uciekł na Zachód w 1953 r., nadawanych przez Radio Wolna Europa, z przecieków ze śledztw prowadzonych podczas krótkiej „gomułkowskiej odwilży” lat 1956–1958 oraz ze wspomnień ofiar represji. Powiatowe Urzędy Bezpieczeństwa były najmniejszymi jednostkami komunistycznej bezpieki funkcjonującymi w pojałtańskiej Polsce. Nie ulega też żadnej wątpliwości, że były jednymi z elementów, obok lokalnych działaczy komunistycznej partii, personelu sądów i prokuratur, potężnego aparatu represji służącego do tłumienia wolnościowych i niepodległościowych aspiracji narodu polskiego. Warto przy tym pamiętać i przypominać młodemu pokoleniu, iż polska bezpieka była wzorowana na sowieckim NKWD, działała według

sowieckich instrukcji i co najmniej do października 1956 r. była nadzorowana przez „sowiecików”.

Dopiero przemiany ustrojowe w kraju po 1989 r. pozwoliły na nieco szersze badania nadal skrywanych tajemnic. Przełomowym momentem było powstanie Instytutu Pamięci Narodowej i udostępnienie historykom archiwów służb specjalnych PRL. Odkrywane obecnie przez nich tajemnice zmuszają do innego spojrzenia na najnowszą historię naszego kraju i - co oczywiste - także naszego regionu.

Książka, którą oddajemy do rąk czytelników, jest jednym z wymiernych efektów rozpoczętego w 2002 r., także w białostockim Oddziale Instytutu Pamięci Narodowej, ogólnopolskiego projektu badawczego „Struktura i metody działania aparatu bezpieczeństwa Polski Ludowej”. Jej autorem jest dr Krzysztof Sychowicz, kierownik Referatu Badań Naukowych, Dokumentacji i Zbiorów Bibliotecznych Oddziałowego Biura Edukacji Publicznej. Na podstawie krytycznie spożytkowanych materiałów archiwalnych wytworzonych przez pracowników bezpieki w Łomży, Białymstoku i Warszawie, dokumentów administracji państwowej i partyjnej (PPR i PZPR), przedstawia on nie tylko działania funkcjonariuszy Powiatowego Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego w Łomży, ale także losy mieszkańców ziemi łomżyńskiej, którzy na własnej skórze poznali dobrodziejstwo rządów komunistycznych. Co istotne, Autor nie rości sobie prawa do wyczerpania tematu i ma świadomość, że nie na wszystkie pytania mógł udzielić odpowiedzi, już choćby z racji zniszczenia części dokumentów, czy śmierci wielu świadków tamtych wydarzeń. Jego praca, będąca owocem blisko trzyletnich kwerend archiwalnych, składa się zasadniczo z dwóch części. W pierwszej, czytelnik zostaje zapoznany z działaniami podejmowanymi przez UB wobec konspiracji niepodległościowych funkcjonujących na terenie ziemi łomżyńskiej, a po jej rozbiciu wobec chłopów, duchowieństwa katolickiego i innych środowisk. Druga natomiast, chociaż poprzez indywidualne biogramy opracowane przez Autora, stanowi swoisty portret zbiorowy kadry łomżyńskich bezpieczeniaków od szeregowych funkcjonariuszy poczynając a na szefach tego urzędu kończąc. W jakimś stopniu poznajemy przynajmniej część motywów, którymi kierowali się wybierając służbę w komunistycznym aparacie represji, służbę przeciwko własnemu narodowi.

Polecając niniejszą książkę czytelnikom, w tym także młodzieży, chciałbym swoje słowa zakończyć przywołaniem fragmentu uchwały parlamentu polskiego z 16 listopada 1994 r.

„Sejm Rzeczypospolitej Polskiej stwierdza, że struktury Urzędu Bezpieczeństwa, Informacji Wojskowej, prokuratury wojskowej i sądownictwa wojskowego,

które w latach 1944–1956 były przeznaczone do zwalczania organizacji i osób działających na rzecz suwerenności i niepodległości Polski, są odpowiedzialne za cierpienie i śmierć wielu tysięcy obywateli polskich.

Sejm potępia zbrodniczą działalność tych instytucji”.

Dr hab. Cezary Kukło
Dyrektor Oddziału Instytutu Pamięci Narodowej
w Białymstoku

SPIS TREŚCI

Przedmowa	5
Spis treści	9
Wstęp	11
Powiat łomżyński – obszar i ludzie	21
Okoliczności powstania i działalności PUBP w Łomży	31
Początkowy okres istnienia (VIII 1944 r. – V 1945 r.)	53
Zwalczanie podziemia antykomunistycznego (VI 1945 r. – VI 1946 r.)	65
Okres referendum (30 VI 1946 r.) i wyborów (19 I 1947 r.)	83
Amnestia i „dobijanie” podziemia	99
Działania wobec chłopów	129
Walka z religią	153
Środowisko oświatowe	193
Metody śledcze	217
Przeciw społeczeństwu	227
Zakończenie	257
Informator personalny	259
Wykaz skrótów	441
Indeks osób	445
Indeks miejscowości	469
Bibliografia	479

WSTĘP

Mimo upływu czasu zagadnienie powstania i działalności aparatu bezpieczeństwa w Polsce po II wojnie światowej nadal wywołuje duże emocje. Dzisiaj wiemy, że utworzony w lipcu 1944 r. Resort Bezpieczeństwa Publicznego od razu przystąpił do tworzenia podległych mu struktur terenowych, umiejscowionych początkowo przy powstających w tym samym czasie Radach Narodowych. Już jesienią tego roku usamodzielniały się one, stając się Urzędami Bezpieczeństwa Publicznego, od stycznia 1945 r. podległymi nowo powstałemu Ministerstwu Bezpieczeństwa Publicznego¹. Właściwie od początku swego istnienia podjęły, wspólnie z sowieckim NKWD, akcje przeciwko polskiemu podziemiu niepodległościowemu, które z upływem czasu przybierały na sile i obejmowały coraz to nowe grupy społeczeństwa. Istniejący po dzień dzisiejszy u wielu osób lęk, czy też obawa przed poruszeniem tej tematyki wynika m.in. z tego, że w przeciwieństwie do Milicji Obywatelskiej, pracownicy UBP, a później funkcjonariusze Służby Bezpieczeństwa pozostawali w cieniu toczących się wydarzeń. Chociaż mieli w nich swój jakże często tragiczny wkład, byli poza zasięgiem zwykłych ludzi i prawa, dzięki któremu czuli się bezkarni. O takich właśnie osobach wprowadzających terror komunistyczny wobec wszystkich rzeczywistych i wymaganych przeciwników władzy „ludowej” opowiada ta publikacja. Punktem wyjściowym do jej powstania stała się monografia, opisująca realia pierwszych lat istnienia PRL-u i czasy stalinowskie na ziemi łomżyńskiej² oraz postawy społeczeństwa w tym okresie³. Ze względu na szeroki przekrój tematyczny właściwie sygnalizowała ona jedynie pewne problemy badawcze, wymagające – ze względu na swą złożoność i rozciągnięcie w czasie – o wiele dokładniejszego przedstawienia i omówienia.

¹ Więcej na ten temat zob.: A. Bilińska-Gut, *Struktura i organizacja Ministerstwa Bezpieczeństwa Publicznego w latach 1944–1954*, „Zeszyty Historyczne WiN-u” 2001, nr 15.

² W tym wypadku, w przeciwieństwie do monografii PUBP w Łomży, nazwa ta odnosiła się do terenów powstałego w 1975 r. woj. łomżyńskiego.

³ K. Sychowicz, *Ziemia łomżyńska i jej mieszkańcy w latach 1944–1956*, Łomża 2005.

Powiatowy Urząd Bezpieczeństwa Publicznego w Łomży w początkowym okresie swego istnienia z pewnością wyróżniał się obszarem, który podlegał jego kontroli. Był nim teren pow. łomżyńskiego, który do 1948 r. obejmował ziemię kolneńską, łomżyńską i zambrowską. Posiadały one kilka wspólnych cech, do których zaliczyć należy niemal jednolity charakter narodowościowy, powstały po wymordowaniu przez Niemców ludności żydowskiej oraz silną pozycję Kościoła rzymskokatolickiego, który miał ugruntowany od pokoleń wpływ na społeczeństwo. Nie można tutaj zapomnieć także o funkcjonujących przed 1939 r. strukturach Narodowej Demokracji. To właśnie tutaj, w należącym do rodziny Lutosańskich dworze w Drozdowie, spędził ostatnie miesiące swego życia Roman Dmowski⁴. Istotnym elementem dla mieszkańców tego regionu było też wspólne doświadczenie związane z okresem okupacji sowieckiej lat 1939–1941 i doznane wówczas represje. Wszystkie te czynniki bez wątpienia miały wpływ na postawy przyjęte przez zamieszkujących ten teren ludzi, określonych w większości przez powstały po 1944 r. system komunistyczny mianem „bandytów” i „reakcjonistów”.

Dzisiaj znamy prawdę o wydarzeniach towarzyszących kształtowaniu się systemu komunistycznego i można o nich otwarcie mówić. Jest to możliwe m.in. dzięki szerszemu dostępowi do dokumentów zgromadzonych w Instytucie Pamięci Narodowej, które dotychczas były znane tylko nielicznym osobom. Trzeba zdać sobie sprawę, że w wielu przypadkach podstawowym źródłem wiedzy dla mieszkańców tych terenów pozostają jeszcze dziś pozycje wydane przed 1989 r. Niestety zdarza się, że informacje w nich zawarte są odbierane jako prawdziwe i nie podlegające dyskusji. Tego właśnie nauczyła społeczeństwo część środowiska opiniotwórczego w czasach PRL-u⁵.

Do „klasyki” tego gatunku zaliczyć należy odnoszące się także do obszaru Polski północno-wschodniej prace Stanisława Wałacha⁶ i Tadeusza Walichnowskiego⁷, w których oprócz charakterystycznych dla okresu komunistycznego zwrotów „bandy”, „bojówki” czy „reakcyjne podziemie”, używanych w celu negatywnego określenia

⁴ Zob.: Dodatek historyczny IPN – Dmowski: „Wszystko, co polskie, jest moje”, „Nasz Dziennik”, 30 I 2009 r.

⁵ Przyczyny takiego stanu rzeczy, jak i sposoby fałszowania pamięci historycznej mieszkańców tego regionu omówił w swej pracy m.in. Jerzy Kułak (Zob.: J. Kułak, „Czarna legenda” powojenne-go podziemia niepodległościowego, „Biuletyn IPN” 2003, nr 5, s. 61–73; *idem*, *Rozstrzelany oddział. Monografia 3. Wileńskiej Brygady NZW – Białostoczczyzna 1945–1946*, Białystok 2007, s. 15–23).

⁶ S. Wałach, *Świadectwo tamtych dniom*, Kraków 1976.

⁷ T. Walichnowski, *U źródeł walk z podziemiem reakcyjnym w Polsce*, Warszawa 1987; *Ochrona bezpieczeństwa państwa i porządku publicznego w Polsce 1944–1988*, red. T. Walichnowski, Warszawa 1989.

członków konspiracji antykomunistycznej, wyolbrzymiono też ponoszone przez nich straty. Z drugiej natomiast strony gloryfikowano działania funkcjonariuszy UB, pomijając milczeniem zbrodnie jakich dopuszczali się oni na osobach walczących o wolną i niepodległą Polskę, fałszując w ten sposób z rozmysłem przeszłość. W podobnym tonie pisał też Witold Wincenciak⁸, spod którego pióra wyszedł w 1984 r. artykuł krytykujący „faszystowsko-terrorystyczny nurt konspiracji”. Autor wytknął w nim również „reakcyjnym” organizacjom zbrojnym, niedoceniając polityki „wyciągniętej ręki”, prowadzonej według niego bezpośrednio po II wojnie światowej przez władzę ludową.

Większość pozycji wydawanych do 1989 r. praktycznie zupełnie pomijała rzeczywiste tło polityczne wydarzeń mających miejsce w latach 1944–1956, nie wspominając m.in. o terrorze i narzuceniu siłą ustroju komunistycznego. Nie mówiono również o zgodzie Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego na oddanie Związkowi Sowieckiemu wschodnich terenów II Rzeczypospolitej z Wilnem i Lwowem. Pomijano brutalną walkę, wypowiedzianą wszystkim, którzy nie chcieli zaakceptować takich „realiów”, m.in. odmawiając wstąpienia do spółdzielni produkcyjnych, zdawania kontyngentów, krytykujących przywiezione z Moskwy władze czy wreszcie walczących zbrojnie z przybyłym na sowieckich bagnietach systemem⁹. Zamiast tego w powstających publikacjach mówiono o dobrodziejstwie władzy ludowej, która „pragnąc zapewnić spokój i bezpieczeństwo” po wyborach do Sejmu Ustawodawczego w 1947 r. postanowiła ogłosić amnestię¹⁰. Dalej zabrakło już stwierdzenia, że została ona wykorzystana przez UB do zebrania materiału umożliwiającego rozbicie reszty podziemia oraz do werbunku agentury. Nie mówiono też, że nawet ci, którzy wtedy się ujawnili w późniejszych latach trafiali do więzień. W podobnym tonie utrzymane są *Materiały do dziejów Białostoczczyzny (1944–1975)*¹¹, gloryfikujące system komunistyczny oraz wyolbrzymiające jego osiągnięcia gospodarcze i społeczne. Jego przeciwnicy to oczywiście „nieustalone bojówki reakcyjnego podziemia”.

Pomimo tego nawet w epoce realnego socjalizmu podkreślano, że siła „reakcyjnego” podziemia tkwiła w poparciu, jakiego udzieliła mu część społeczeństwa, szczególnie na ws. Bez tego i bez pomocy materialnej nie mogłoby ono przecież istnieć¹². To w opracowaniach powstających pod koniec lat siedemdziesiątych

⁸ W. Wincenciak, *Linia walki i porozumienia w PRL ze szczególnym uwzględnieniem woj. łomżyńskiego* [w:] *Łomżyńskie w XL-leciu PRL*, Łomża 1984.

⁹ Cz. Nicewicz, *Łomża współczesna* [w:] *Łomża i województwo*, Warszawa 1984, s. 75–98.

¹⁰ H. Majecki, *Reakcyjne podziemie na Białostoczczyźnie w latach 1944–1956*, Białystok 1980, s. 127.

¹¹ *Materiały do dziejów Białostoczczyzny (1944–1975)*, red. H. Majeckiego, Białystok 1976.

¹² H. Majecki, *Reakcyjne podziemie na Białostoczczyźnie ...*, s. 92.

pojawiały się stwierdzenia o trwającej faktycznie na terenie woj. białostockiego wojnie domowej. Choć przy tej okazji zaraz dodawano, że działania ugrupowań antykomunistycznych nie miały żadnych szans powodzenia „biorąc pod uwagę realny układ sił politycznych w kraju i na arenie międzynarodowej”. Zapominano jakoś, że początkowo na terenach Polski działały też jednostki NKWD i Armii Czerwonej, udzielające „niezbędnego” wsparcia funkcjonariuszom aparatu bezpieczeństwa. Co za tym idzie, nie można tych wydarzeń nazywać tylko wewnętrznym polskim konfliktem.

Do końca 1989 r. upowszechniano też stwierdzenie, że zatrzymane w trakcie działań prowadzonych przez UB, MO i KBW osoby „[...] każdorazowo po przesłuchaniu lub rozpytaniu, bądź też ewentualnym ostrzeżeniu – zwalniano. [...] W toku prowadzonych rozmów, tymczasowo zatrzymanym wyjaśniano założenia programowe PKWN oraz podkreślano bezsensowną walkę zbrojnego podziemia, która przynosi dużo cierpień i wyrządza wiele krzywd społeczeństwu”¹³. Jeszcze inni zmienili swoje poglądy wraz z zachodzącymi przemianami politycznymi¹⁴.

Zainteresowanie tą tematyką uwidoczniło się szczególnie od początku lat dziewięćdziesiątych. Nie bez znaczenia był tutaj także fakt szerszego udostępnienia materiałów źródłowych, dający szansę na lepsze i dokładniejsze ich poznanie. W dużej mierze podstawy do jego zbadania stworzyli, dzięki swoim publikacjom, Henryk Dominiczak¹⁵, Mirosław Piotrowski¹⁶ czy Andrzej Paczkowski¹⁷. Do grona tego dołączył też w ostatnim czasie Ryszard Terlecki, który przygotował ogólny zarys historii aparatu bezpieczeństwa w Polsce¹⁸.

Warto też tutaj wspomnieć o publikacjach zajmujących się obsadą personalną UBP, praktycznie po raz pierwszy pokazujących ludzi odpowiedzialnych za terror wprowadzony na ziemiach polskich po 1944 r.¹⁹ Przykłady ogólnopolskich publikacji

¹³ Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej Oddział w Białymstoku (AIPN Bi), 019/122/2, Charakterystyka nielegalnej organizacji AK Obwodu Łomżyńskiego, k. 59.

¹⁴ M. Gnatowski, *Za wspólną sprawę. Z dziejów partyzantki radzieckiej w okręgu białostockim*, Lublin 1970; *idem*, *Niepokorna Białostoczczyzna*, Białystok 2001.

¹⁵ H. Dominiczak, *Organy bezpieczeństwa PRL 1944–1990. Rozwój i działalność w świetle dokumentów MSW*, Warszawa 1997.

¹⁶ *Ludzie bezpieki w walce z narodem i Kościołem. Służba Bezpieczeństwa w Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej w latach 1944–1978*, oprac. M. Piotrowski, Lublin 2000.

¹⁷ *Aparat bezpieczeństwa w latach 1944–1956. Taktyka, strategia, metody*, cz. I: (1945–1947), red. A. Paczkowski, Warszawa 1994; *Aparat bezpieczeństwa w Polsce w latach 1950–1952. Taktyka, strategia, metody*, oprac. A. Dudek, A. Paczkowski, Warszawa 2000.

¹⁸ R. Terlecki, *Miecz i tarcza komunizmu. Historia aparatu bezpieczeństwa w Polsce 1944–1990*, Kraków 2007.

¹⁹ *Aparat bezpieczeństwa w Polsce. Kadra kierownicza*, t. I: 1944–1956, red. K. Szwagrzyk, Warszawa 2005; *Aparat bezpieczeństwa w Polsce. Kadra kierownicza*, t. II: 1956–1975, pod red. P. Piotrow-

poruszających tę tematykę można by jeszcze mnożyć, wystarczy przecież wspomnieć chociażby materiały publikowane w „*Aparacie Represji w Polsce Ludowej 1944–1989*”²⁰, „*Studiach Rzeszowskich*” czy „*Pamięci i Sprawiedliwości*”. Po okresie zainteresowania strukturami centralnymi aparatu bezpieczeństwa, przyszedł też czas na opracowania poświęcone jego kadrom²¹ oraz placówkom terenowym, w tym monografie PUBP²².

Jedną z pierwszych osób, która zajęła się losami podziemia antykomunistycznego na terenie Polski północno-wschodniej i szeroko rozumianej ziemi łomżyńskiej, a co zrozumiałe także działalnością UB, był Jerzy Kułak²³. To spod jego ręki wyszedł niezwykle cenny zbiór źródeł²⁴, przedstawiający początki tworzenia się władzy ludowej. Sytuacja zmieniła się wyraźnie pod sam koniec lat dziewięćdziesiątych, kiedy to ukazało się kilka publikacji omawiających oddziaływanie tzw. bezpieki w pow. łomżyńskim na poszczególne środowiska²⁵. Niezwykle cennych informacji

skiego, Warszawa 2006; *Aparat bezpieczeństwa w Polsce. Kadra kierownicza*, t. III: 1975–1990, red. P. Piotrowskiego, Warszawa 2008; A. Paczkowski, *Żydzi w UB. Próba weryfikacji stereotypu* [w:] *Komunizm – ideologia, system, ludzie*, red. T. Szarota, Warszawa 2001.

²⁰ T. Balbus, *Miejski Urząd Bezpieczeństwa Publicznego we Wrocławiu w okresie maj – grudzień 1945 r. na tle sytuacji na Dolnym Śląsku (geneza, kadry, kierunki działalności)* [w:] *Aparat Represji w Polsce Ludowej 1944–1989*, nr 2/4/2006; *idem*, *Powiatowy Urząd Bezpieczeństwa Publicznego w Legnicy (maj–grudzień 1945 r.). Struktura, kadry, działalność* [w:] *Aparat Represji w Polsce Ludowej 1944–1989*, nr 1/5/2007.

²¹ *Twarze krakowskiej bezpieki. Obsada stanowisk kierowniczych Urzędu Bezpieczeństwa i Służby Bezpieczeństwa w Krakowie. Informator personalny*, red. W. Frazik, F. Musiał, M. Szpytma, Kraków 2006; *Twarze wrocławskiej bezpieki. Obsada stanowisk kierowniczych Urzędu Bezpieczeństwa i Służby Bezpieczeństwa we Wrocławiu. Informator personalny*, red. T. Balbus, P. Piotrowski, K. Szwa-grzyk, Wrocław 2006; J. Pawłowicz, *Ludzie płockiej bezpieki. Urząd Bezpieczeństwa Publicznego w Płocku 1945–1956*, Warszawa 2007.

²² D. Iwaneczko, *Urząd Bezpieczeństwa w Przemyslu 1944–1956*, Rzeszów 2004; R. Klementowski, *Urząd Bezpieczeństwa w pow. Lwówek Śląski (1945–1956)*, Wrocław 2006; *idem*, *Powiatowy Urząd Bezpieczeństwa w Lubinie 1947–1956*, Wrocław 2007; P. Chmielowiec, *Urząd Bezpieczeństwa w Łańcucie 1944–1956*, Rzeszów 2006; *idem*, *Urząd Bezpieczeństwa w Brzozowie 1944–1956*, Rzeszów 2008; W. Handke, R. Kościński, „Zwyczajny” Urząd. PUBP w Kościanie 1945–1954, Kościan–Leszno 2006.

²³ J. Kułak, *Szalaniec i inni*, „Karta” 1995, nr 15; *idem*, *Powstanie i działalność Narodowego Zjednoczenia Wojskowego na terenie pow. Łomża (Komenda Okręgu NZW Białystok) 1944–1948* [w:] *Euro-pa nieprovincialna*, red. K. Jasiewiczza, Warszawa 1999; *idem*, *Zbrodnia zinstytucjonalizowana*, „Biuletyn IPN” 2002, nr 6; *idem*, *Działania operacyjne Wojewódzkiego Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego w Białymstoku na przykładzie likwidacji grupy NZW Stanisława Grabowskiego „Wiarusa”* [w:] „Zwyczajny” resort. *Studia o aparacie bezpieczeństwa 1944–1956*, red. K. Krajewski, T. Łabu-szewski, Warszawa 2005.

²⁴ *Białostoczyna 1944–1945 w dokumentach podziemia i oficjalnych władz*, oprac. J. Kułak, Warszawa 1998.

²⁵ M.in. S. Poleszak, *Pogrobowcy podziemia. Ostatni okres działalności majora Jana Tabortowskiego ps. Bruzda* (kwiecień 1950–23 sierpień 1954) [w:] „Studia Łomżyńskie” 1998, t. IX; T. Długoborski, *Próby kolektywizacji wsi w powiecie łomżyńskim w latach 1949–1956* [w:] „Studia Łomżyńskie”

dostarczyły też, przygotowane w oparciu o relacje świadków i osób więzionych przez aparat bezpieczeństwa, artykuły autorstwa Danuty i Aleksandra Wroniszewskich²⁶.

Przez długi czas nie powstała jednak żadna pozycja zwarta dotycząca tego tematu i obszaru, do czasu zajęcia się tym problemem przez mieszkającego w Lublinie Sławomira Poleszaka²⁷. Do grona tego dołączył, dzięki publikacji wydanej już po swojej śmierci, naoczny świadek tamtych wydarzeń Mieczysław Laszczkowski²⁸. To m.in. oni uczynili wyłom w tym „dziwnym” sposobie przedstawiania początków istnienia PRL przez tkwiących korzeniami w minionej epoce historyków, wnosząc do świadomości społecznej szereg nowych, nieznanych dla większości osób wiadomości. Taką rolę odgrywają też ukazujące się licznie w wydawnictwach ogólnopolskich biogramy członków podziemia antykomunistycznego i ludzi zaangażowanych w walkę z narzuconym siłą systemem²⁹.

Ostatnio natomiast w ręce czytelników oddane zostały pozycje przedstawiające obsadę personalną stanowisk kierowniczych UB/SB w Białymstoku³⁰ i Olsztynie³¹. Poprzedziły je nieliczne artykuły dotyczące kadr i działalności aparatu bezpieczeństwa w Augustowie³² i Suwałkach³³ oraz znacznie obszerniejszy zbiór poświęcony

2000, t. XI; K. Sychowicz, *Oświata łomżyńska w świetle materiałów Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego* [w:] „Ziemia Łomżyńska” 2003, t. 7; *idem*, *Działania władz wobec Kościoła katolickiego w diecezji łomżyńskiej w latach 1945–1949* [w:] „Studia Łomżyńskie” 2004, t. XV; *Biskupi diecezji łomżyńskiej*, pod red. T. Kowalewskiego i J. Łupińskiego, Łomża 2005.

²⁶ Zob. m.in.: D. i A. Wroniszewscy, *Narodziny „bezpieki”*, „Kontakty”, 29 IV 1990 r.; *Oprawcy z łomżyńskiego UB*, „Kontakty”, 13 V 1990 r.; *Tajemnica domu Nowogrodzka 5*, „Wiadomości Łomżyńskie” 2005, nr 2.

²⁷ S. Poleszak, *Jeden z wyklętych mjr Jan Tabortowski „Bruzda”*, Warszawa 1998; *idem*, *Podziemie antykomunistyczne w łomżyńskim i grajewskim (1944–1957)*, Warszawa 2004.

²⁸ M. Laszczkowski, *Ziemia Łomżyńska w latach wojny i okupacji 1939–1945*, Warszawa 2003.

²⁹ Zob. m.in.: *Konspiracja i opór społeczny w Polsce 1944–1956. Słownik biograficzny*, t. 1–3, Kraków-Warszawa-Wrocław 2002, 2004, 2007; *Leksykon duchowieństwa represjonowanego w PRL w latach 1945–1989*, t. I, pod red. J. Myszo, Warszawa 2002.

³⁰ *Twarze białostockiej bezpieki. Obsada stanowisk kierowniczych Urzędu Bezpieczeństwa i Służby Bezpieczeństwa w Białymstoku. Informator personalny*, pod red. P. Łapińskiego, Białystok 2007.

³¹ *Twarze olsztyńskiej bezpieki. Obsada stanowisk kierowniczych Urzędu Bezpieczeństwa i Służby Bezpieczeństwa w Olsztynie. Informator personalny*, pod red. P. Kardeli, Białystok 2007.

³² J. Snopko, *Początki działalności Powiatowego Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego w Augustowie i jego udział w obławie lipcowej 1945 r. Wybór dokumentów*, „Studia Podlaskie” 2005, t. 15; P. Łapiński, *Kadra kierownicza Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego w Augustowie w latach 1944–1956*, „Biuletyn Klubu Historycznego im. Armii Krajowej w Augustowie” 2007, nr 4.

³³ P. Kalisz, *Powstanie i organizacja Powiatowego Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego w Suwałkach w latach 1944–1945* [w:] *Studia i materiały do dziejów najnowszych ziem północno-wschodnich Polski (1939–1989)*, pod red. J. J. Milewskiego, Białystok 2004.

Bielskowi Podlaskiemu³⁴. Kolejną próbą dokładniejszego przedstawienia struktury oraz funkcjonowania UB na terenie konkretnego powiatu była pozycja *Ludzie grajewskiej bezpieki 1945–1956. (Zarys problematyki)*³⁵. Najnowszym zaś nabytkiem jest monografia Powiatowego Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego w Bielsku Podlaskim, autorstwa Tomasza Danileckiego i Marcina Zwolskiego³⁶.

Nadal zdarzają się, nie do końca chyba celowe, fałszerstwa gloryfikujące system komunistyczny i broniących go funkcjonariuszy, obok których nie można jednak przejść obojętnie. Podstawowym mankamentem takich prac jest brak jakiegokolwiek komentarza czy chociaż próby przedstawienia istniejącej wówczas sytuacji politycznej³⁷. Pisanie bez wyjaśnienia panujących uwarunkowań, iż na ziemi łomżyńskiej panowała „anarchia”, a po zakończeniu II wojny światowej „uzbrojone oddziały grasowały bezkarnie w dzień i w noc”, jest co najmniej nieporozumieniem. Niestety w ten sposób utrwała się nadal obraz bezwzględnych ludzi „z lasu” i broniącej przed nimi mieszkańców władzy demokratycznej (kilka lat wcześniej napisało by, że „ludowej”). Do grona tego zaliczają się prace Czesława Brodzickiego³⁸, będące mieszaniną fikcji literackiej oraz całych fragmentów prac innych autorów, przytoczonych bardzo często bez podania źródła ich pochodzenia.

Niestety takie zjawisko dotyczy także (a może przede wszystkim?) stosunków społecznych i życia codziennego na ziemi łomżyńskiej. W funkcjonującej literaturze trzeba długo szukać chociażby wzmianek o działalności (nie tej mającej na celu budowę Polski Ludowej) Komitetu Powiatowego Polskiej Partii Robotniczej, a później Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Łomży, czy indoktrynacji przeprowadzanej w środowisku oświatowym³⁹ i represji jakim zostało ono poddane. Dotyczy to również opisu sytuacji gospodarczej na terenie pow. łomżyńskiego i całkowicie

³⁴ T. Danilecki, *Działania UB podczas Referendum Ludowego i wyborów do Sejmu Ustawodawczego 1947 r. na przykładzie powiatu Bielsk Podlaski*, „Zeszyty Regionalne” 2004, nr 2; idem, *Kadra Powiatowego Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego w Bielsku Podlaskim w 1944 r.* [w:] *Studia i materiały do dziejów ...*; idem, *Funkcjonariusze narodowości białoruskiej w PUBP w Bielsku Podlaskim w latach 1944–1956 (zarys problematyki)* [w:] *Stosunki polsko-białoruskie w województwie białostockim w latach 1939–1956*, pod red. J. J. Milewskiego i A. Pyżewskiej, Warszawa 2005; T. Danilecki, M. Zwolski, *Powiatowy Urząd Bezpieczeństwa Publicznego w Bielsku Podlaskim w latach 1944–1949. Zarys monografii* [w:] „Zwyczajny” re-sort ...

³⁵ T. Dudziński, K. Sychowicz, *Ludzie grajewskiej bezpieki 1945–1956. (Zarys problematyki)*, Grajewo 2008.

³⁶ T. Danilecki, M. Zwolski, *Urząd Bezpieczeństwa Publicznego w Bielsku Podlaskim (1944–1956)*, Białystok 2008.

³⁷ W. Jemielity, *Łomża w latach 1945–1999*, Łomża 2004.

³⁸ Cz. Brodzicki, *Łomża i powiat łomżyński w latach drugiej wojny światowej i trudnych latach powojennych*, Warszawa 2004; idem, *Kolno na Mazowszu*, Łomża 2001.

³⁹ *Związek Nauczycielstwa Polskiego na Ziemi Łomżyńskiej*, pod red. E. Szleszyńskiej, Łomża 2005.

nieudanego eksperymentu, jakim było tworzenie spółdzielni produkcyjnych. Wyjątek stanowią tutaj artykuły Tadeusza Długoborskiego⁴⁰.

Książka ta powstała po to, aby przypomnieć minione wydarzenia, o których przez wiele lat nie można było lub bano się mówić nawet w gronie najbliższych. One także są naszą historią i bez wiedzy o nich w dalszym ciągu mielibyśmy do czynienia z karykaturą, a nie rzeczywistym obrazem przeszłości. Publikacja ta przedstawia działania funkcjonariuszy UB oraz losy mieszkańców ziemi łomżyńskiej, którzy poznali na własnej skórze, na czym polegała demokracja w rozumieniu systemu komunistycznego. Nieodłączną jego część stanowił właśnie aparat bezpieczeństwa, reprezentowany m.in. przez Powiatowy Urząd Bezpieczeństwa Publicznego w Łomży, Wojewódzki Urząd Bezpieczeństwa Publicznego w Białymstoku i pracujące tam osoby. Materiał ten nie wyczerpuje tematu i nie odpowiada na wszystkie nurtujące pytania. Nie jest to dzisiaj możliwe m.in. ze względu na upływ czasu, odejście świadków tamtych wydarzeń i zniszczenie części dokumentów. Mam nadzieję, że książka ta dostarczy czytelnikom przynajmniej kilku nieznanych dotąd informacji oraz da początek innym opracowaniom poświęconym tym terenom.

Publikacja składa się z dwóch głównych części. Pierwsza z nich zawiera ułożone problemowo rozdziały dotyczące działalności PUBP w Łomży. Ukazują one kroki podejmowane przez funkcjonariuszy aparatu bezpieczeństwa wobec chłopów, duchowieństwa, środowiska oświatowego i oczywiście podziemia, jak też ich efekty. Ze względu na silną konspirację antykomunistyczną i to zarówno poakowską, jak i narodową, zagadnieniu temu poświęcono najwięcej miejsca. Nie dziwi to specjalnie, jeśli weźmie się pod uwagę, że opór zbrojny przeciwko przyniesionemu wraz z wojskami sowieckimi systemowi politycznemu trwał na tych terenach do 1957 r. Część tę zamyka rozdział ukazujący wszelkie inne przejawy funkcjonowania aparatu bezpieczeństwa w pow. łomżyńskim, od poszukiwania osób współpracujących podczas II wojny światowej z Niemcami (ci współpracujący z Sowietami rządili wtedy Polską), po pozostałą działalność uznawaną przez ówczesną władzę za „wroga” i skierowaną przeciwko niej.

Część druga to biogramy osób, które przewinięły się przez struktury UB w Łomży. Znaleźli się tutaj zarówno szefowie tego urzędu, jak i szeregowi funkcjonariusze, mający najczęstszy kontakt z mieszkańcami ziemi łomżyńskiej i którzy najmocniej wryli się w ich pamięć. Zostały one napisane w większości w oparciu o teczkę

⁴⁰ T. Długoborski, *Próby kolektywizacji wsi w powiecie łomżyńskim w latach 1949–1956* [w:] „Studia Łomżyńskie” 2000, t. XI; *idem*, *Wyhamowanie tempa kolektywizacji w latach 1955–1956* [w:] „Studia Łomżyńskie” 2001, t. XII.

osobowe znajdujące się w archiwum IPN w Białymstoku i Warszawie. W pozostałych przypadkach podstawą do ustalenia przebiegu służby były wypisy z kart ewidencyjnych, zawierające niezbędne informacje. Dane umieszczone w biogramach pozwalają też – w większości wypadków – na określenie struktury religijnej i narodowościowej prezentowanej grupy funkcjonariuszy. W sporządzonych 297 biogramach zostały wyróżnione również okresy, w których poszczególne osoby znajdowały się w strukturach UB na terenie pow. łomżyńskiego.

Opracowanie to dotyczy wydarzeń z lat 1944–1956 i uwzględnia zachodzące na przestrzeni lat na omawianym obszarze zmiany terytorialne, wpływające bezpośrednio na działania prowadzone przez aparat bezpieczeństwa. Podstawowych informacji do jego powstania dostarczyły materiały archiwalne wytworzone we wspomnianym okresie przez pracowników PUBP w Łomży, WUBP w Białymstoku oraz MBP w Warszawie. Poddane one zostały dogłębnej krytyce, mającej na celu uwiarygodnienie podawanych informacji, jak też ustalenie jak najdokładniejszego przebiegu wydarzeń. Niestety nie we wszystkich przypadkach było to możliwe. Drugi, najbardziej liczny zbiór, stanowią materiały wytworzone przez administrację państwową, w tym Urząd Wojewódzki w Białymstoku oraz KP PPR i PZPR. W obu przypadkach, mając na uwadze tendencyjność zawartego w dokumentach archiwalnych przekazu, należy wziąć pod uwagę fakt, że powstawały one na potrzeby władzy komunistycznej. Z tego to powodu ich autorzy nie musieli przedstawiać w nich fikcyjnych wydarzeń, nie obawiali się też utraty władzy, której przecież nie zamierzali oddać już nigdy. Uzupełniły je materiały wytworzone przez struktury konspiracyjne oraz relacje świadków tamtych wydarzeń.

Na zakończenie chciałbym serdecznie podziękować osobom, bez pomocy których ukazanie się tej książki odwlekłoby się poważnie w czasie. Do grona tego zaliczają się naczelnik Oddziałowego Biura Udostępniania i Archiwizacji Dokumentów Eugeniusz Korneluk oraz naczelnik Oddziałowej Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu IPN w Białymstoku prokurator Zbigniew Kulikowski. Dzięki ich życzliwości i pomocy w pracy, która trafia w Państwa ręce, znalazł się szereg nowych informacji, pokazujących nieznana działalność i ukrywane przez długi czas oblicze funkcjonariuszy aparatu bezpieczeństwa.

POWIAT ŁOMŻYŃSKI – OBSZAR I LUDZIE

Ziemia łomżyńska została bardzo ciężko doświadczona podczas II wojny światowej. Złożyły się na to zarówno straty i zniszczenia poniesione w trakcie wojny obronnej we wrześniu 1939 r., cierpienia doznane przez jej mieszkańców w wyniku aresztowań i deportacji „za pierwszego Sowietą” (lata 1939–1941), jak też zbrodnie okupanta niemieckiego dokonane na ludności tych terenów. Nic więc dziwnego, że z nadzieją wypatrywano nadciągającej ze Wschodu Armii Czerwonej i idącego z nią Wojska Polskiego, które – w przekonaniu części osób – miały położyć kres wieloletniej udręce i represjom. Dzień ten nadszedł 13 września 1944 r., kiedy to Łomża została zajęta przez 3. Armię 2. Frontu Białoruskiego. Dzień wcześniej zdobyty został Zambrów, a 14 września Nowogród. Chwilowa radość szybko została zastąpiona przez żal i smutek spowodowany zniszczeniami, jakich doznały miasta i wsie w wyniku działań wojennych. W związku z zatrzymaniem się frontu na blisko sześć miesięcy na linii rzeki Narwi, kolejnych spustoszeń dokonały zarówno wojska niemieckie, jak i sowieckie, które ogołociły doszczętnie te tereny z zapasów żywności. W związku z tymi wydarzeniami przeprowadzono także ewakuację ludności z Łomży, która znalazła się w strefie przyfrontowej. Niestety każdy mógł zabrać wówczas ze sobą tylko najpotrzebniejsze rzeczy, a to co pozostało w mieście zrabowali żołnierze sowieccy¹.

Pozostałą część pow. łomżyńskiego „wyzwolono” dopiero w wyniku ofensywy styczniowej, rozpoczętej 23 stycznia 1945 r. i wtedy to nastąpił koniec okupacji niemieckiej m.in. dla Jedwabnego, Stawisk, Wizny, Przytuł i Kolna². W tym okresie, tj. od września 1944 r. do stycznia 1945 r., władzę na terenie Łomży sprawował Komendant Wojsenny Armii Czerwonej ppłk Popowicz. Wtedy też miały miejsce pierwsze

¹ AIPN Bi, 045/1519, Sprawozdanie z pracy PUBP w Łomży za okres od 27 III 1945 r. do 7 IV 1945 r., b.d., k. 30.

² AIPN Bi, 045/2087/1, Daty wyzwolenia miast powiatowych oraz okoliczności powstania pierwszych jednostek SB i MO na terenie woj. białostockiego, b.d., k. 20; AIPN Bi, 045/2102, Kronika KP MO w Łomży, b.d., k. 1–2.

represje ze strony „wyzwolicieli”, oto bowiem m.in. za opór wobec władzy aresztowano zamieszkałych w Zambrowie Anielę Grzybowską, Tadeusza Korytkowskiego, Władysława i Hipolita Radzińskich, a za „ubliżanie” rządowi komunistycznemu Czesława Saniewskiego³.

Jak meldował 1 października 1944 r. kierownik Biura Informacji i Propagandy AK w Zambrowie, wieś polska z rozumą oceniła Sowietów, nazywając ich złodziejami. Nigdzie nie było entuzjazmu z racji wkroczenia Armii Czerwonej, a ludność nie wierzyła w szczerość wypowiedzi odnośnie Polski i jej rządu, pamiętając dobrze poprzednią okupację sowiecką. Co do słuszności takiego stanowiska utwierdzały ją przeprowadzane aresztowania, których ofiarą padli m.in. szef wywiadu w komendzie AK Zambrów ppor. Józef Kiszkurko „Skiba” i kpt. Michał Dziejma. Miarę niewiści dopełniła ewakuacja wsi z pasa przyfrontowego, rabunkowa gospodarka oraz pospolite złodziejstwo żołnierzy⁴.

Pomimo tych wszystkich wydarzeń starosta łomżyński oceniał w grudniu 1944 r. stan bezpieczeństwa w powiecie jako dobry. Wspominał on tylko o jednym wypadku zamordowania st. lejtanta wojsk sowieckich w Zambrowie, a i to prawdopodobnie przez żołnierzy Armii Czerwonej. Odnosił też przypadki kradzieży zwierząt i plonów z pola. Co ciekawe, w okresie tym nie ujawniono na terenie powiatu żadnej organizacji konspiracyjnej. Powszechne było też uchylanie się od poboru, do tego momentu nie stawilo się przed powołaną w tym celu komisją łącznie 630 osób, pochodzących przeważnie z terenów wysiedlonych, co stanowiło 38 proc. ogółu⁵.

W czasie działań wojennych Łomża została zniszczona w ponad 70 proc., zginęło także ok. 8 tys. jej mieszkańców⁶. Najwięcej ucierpiały śródmieście oraz odlewnia żelaza, fabryka waty, narzędzi rolniczych i browar. Zniszczeniu uległo także 55 zakładów rzemieślniczych, 48 sklepów i placówek handlowych, elektrownia, wodociąg, kanalizacja, rzeźnia. W 70 proc. zrujnowane były koszary 33 pp, ucierpiały też budynki ośrodka saperów, sądu okręgowego, stacja kolejowa, kościół pijarski. Od pierwszych chwil po ucieczce Niemców pojawiły się też problemy zaopatrzeniowe, wynikające ze zniszczeń wojennych i obowiązkowych świadczeń ludności wiejskiej na rzecz wojska⁷. W takich

³ AIPN Bi, 033/135, Raport działań PUBP za okres 15 IX 1944 r.–7 X 1944 r., b.d., k. 1.

⁴ Załącznik nr 11 do raportu sytuacyjnego komendy Okręgu AK Białystok z 5 listopada 1944 r. [w:] *Białostoczczyzna 1944–1945 w dokumentach podziemia i oficjalnych władz. Dokumenty do dziejów PRL*, z. 10, oprac. J. Kułak, Warszawa 1998, k. 67; J. Kułak, *Z historii Zambrowskiego Obwodu Armii Krajowej Obywatelskiej (AKO)* [w:] „Zeszyt Naukowy Muzeum Wojska” 1994, nr 8, s. 74–75.

⁵ L. Kocoń, *Meldunki sytuacyjne starostów z Łomży, Kolna i Wysokiego Mazowieckiego (1944–1950)* [w:] „Studia Łomżyńskie” 2003, t. XIV, s. 189, 191.

⁶ W. Jemielity, *Łomża w latach ...*, s. 6.

⁷ AIPN Bi, 045/2102, Kronika KP MO w Łomży, b.d., k. 2.

warunkach, jeszcze jesienią 1944 r. korzystając z pobytu na tym obszarze wojsk sowieckich, komuniści przystąpili do tworzenia pierwszych organów władzy.

W pow. łomżyńskim tzw. władzę ludową organizowała grupa osób przybyła z Wojewódzkiej Rady Narodowej w Białymstoku, na czele z Henrykiem Kalinowskim, któremu powierzono pełnienie obowiązków starosty⁸. W październiku 1944 r. utworzono w Zambrowie Starostwo Powiatowe na pow. łomżyński. 22 grudnia tr. powstała tam też Powiatowa Rada Narodowa, w skład której weszli: przewodniczący Bolesław Podedworny, zastępca Tadeusz Grudziński i sekretarz Bolesław Decewicz. Jej członkami zostali ponadto: Józef Wysocki i Rajmund Klimaszewski. PRN pierwsze posiedzenie w Łomży odbyła dopiero 12 stycznia 1945 r., a pod koniec tego miesiąca przeniesiono tam również Starostwo Powiatowe⁹, funkcję starosty pełnił w tym czasie Tomasz Roszkowski. Natomiast w marcu 1945 r. rozpoczęła w Łomży działalność Miejska Rada Narodowa, a pierwszym burmistrzem został Mieczysław Krzykowski¹⁰.

Cechą charakterystyczną formowania się władzy były w tym okresie częste zmiany na stanowisku starosty. I tak już w lutym 1945 r. piastowała je nowa osoba, a mianowicie członek Polskiej Partii Robotniczej Jan Gdula, po nim zaś należący do Polskiej Partii Socjalistycznej Edmund Przybylski. Nie mieli oni łatwego zadania, gdyż przez większą część społeczeństwa byli traktowani jak przedstawiciele siłą narzuconej władzy. Sytuacji nie ułatwiały też zniszczenia wojenne oraz działalność podziemia antykomunistycznego. Z tych to powodów w kwietniu tr. nie odbyły się zebrania Prezydium PRN (radni nie dotarli na miejsce spotkania) oraz nie zgłosili się do Komisji Poborowej w Łomży wezwani tam mieszkańcy Bożejewa, Czerwonego, Przytuł, Stawisk i Kolna. Również później stosunek ludności tych terenów do nowej władzy nie uległ widocznej poprawie¹¹.

Kontrolę życia politycznego na zajmowanych przez Armię Czerwoną terenach miało gwarantować powstanie Polskiej Partii Robotniczej. Jak pokazał czas,

⁸ AIPN Bi, 045/2087/1, Daty wyzwolenia miast powiatowych oraz okoliczności powstania pierwszych jednostek SB i MO na terenie woj. białostockiego, b.d., k. 20; AIPN Bi, 045/2102, Kronika KP MO w Łomży, k. 3–4; Cz. Brodzicki, *Łomża i powiat łomżyński w latach ...*, s. 148; A. Łukasik, *Działalność organizacji podziemnych w pow. łomżyńskim w latach 1944–1950* [w:] „Studia Łomżyńskie” 1997, t. VIII, s. 37.

⁹ Według sprawozdania starosty łomżyńskiego, przytoczonego przez L. Koconia, starostwo zostało przeniesione do Łomży 6 lutego 1945 r., a nie jak podają inni autorzy pod koniec stycznia (L. Kocoń, *Meldunki sytuacyjne starostów z Łomży, Kolna i Wysokiego Mazowieckiego ...*, s. 192).

¹⁰ AIPN Bi, 045/2087/1, Daty wyzwolenia miast powiatowych oraz okoliczności powstania pierwszych jednostek SB i MO na terenie woj. białostockiego, b.d., k. 21; AIPN Bi, 045/2102, Kronika KP MO w Łomży, k. 3; W. Jemielity, *Łomża w latach ...*, s. 53.

¹¹ Cz. Brodzicki, *Łomża i powiat łomżyński w latach ...*, s. 149, 153.

właśnie to ugrupowanie zdecydowało o podporządkowaniu Polski Związkowi Sowieckiemu. Na ziemi łomżyńskiej Komitet Powiatowy PPR powstał 27 grudnia 1944 r.¹², a na jego czele stanął Stanisław Bączek, absolwent kursu Centralnej Szkoły PPR¹³. Stały komitet ukonstytuował się jednak dopiero 18 marca 1945 r., pozostawiając władzę wspomnianemu wcześniej sekretarzowi. II Sekretarzem został Józef Smierstel, ponadto w skład komitetu wchodził m.in. Jan Gdula, Jakub Stupnik, Stefan Świącicki i szef PUBP w Łomży Konstanty Karpowicz. Funkcję I sekretarza w późniejszym okresie pełnili kolejno: Włodzimierz Melzacki, Władysław Lisiecki, Antoni Laskowski, Jakub Nowak i Grzegorz Koszel. Według danych, zebranych przez członków Zrzeszenia „Wolność i Niezawisłość”, we wrześniu 1946 r. partia ta działała w gm. Miastkowo (12 członków), Bożejewo (9), Drozdowo (3), Puchały (2), Przytuły (2), Jedwabne (2), Szczepankowo (2) oraz w Łomży (89) i Zambrowie (22), w których to miastach była najliczniejsza¹⁴. Wszyscy członkowie utrzymywali też bliższe kontakty z UB i MO, a co aktywniejsi byli zaopatrzeni w broń i granaty.

Drugim ugrupowaniem politycznym działającym w 1945 r. w pow. łomżyńskim była Polska Partia Socjalistyczna. KP PPS powstał w Łomży najprawdopodobniej w lutym tr. i od początku współpracował z komunistami. Według danych z początku 1946 r. jego władze tworzyli m.in.: Tadeusz Żeglicki – przewodniczący, Tadeusz Grudziński – wiceprzewodniczący, Władysław Winko – sekretarz, Marian Stachurski – II sekretarz i Józef Baczewski – skarbnik. Pod koniec marca 1945 r. KP PPS zrzeszał już na terenie powiatu 99 osób¹⁵.

Kolejnym ugrupowaniem satelickim wobec PPR, nie odgrywającym tutaj jednak praktycznie żadnego znaczenia, było Stronnictwo Ludowe. Na zebraniu zorganizowanym 9 grudnia 1945 r. wybrano jego nowy zarząd, na czele którego stanął Andrzej Rybicki ze Starej Łomży¹⁶. Z materiałów zgromadzonych przez podziemie wynika, iż był on komunistą i szpiclem, a w okresie 1939–1941 deputowanym i pełnomocnikiem sowieckim. Funkcję sekretarza objął natomiast współpracownik PUBP Julian Dziarski z Nowogrodu, podczas okupacji aktywny działacz Narodowych

¹² Istnieją przypuszczenia, że KP PPR działał już w październiku 1944 r. w Zambrowie (Zob.: H. Majecki, *Białostocczyzna w pierwszych latach władzy ludowej 1944–1948*, Warszawa 1977, s. 32).

¹³ Archiwum Państwowe w Białymstoku Oddział w Łomży (APŁ), KW PZPR w Łomży, 718, Rys historyczny partii komunistycznej w woj. białostockim, b.d., k. 15–20.

¹⁴ Zbiory Oddziałowego Biura Edukacji Publicznej IPN w Białymstoku (ZOBEP IPN Bi), Archiwum Gwozdka, t. 67 (Łomża), Raport sytuacyjny Prezesa Obwodu WiN za wrzesień 1946 r., 1 IX 1946 r., Łomża.

¹⁵ AIPN Bi, 045/2087/1, Daty wyzwolenia miast powiatowych oraz okoliczności powstania pierwszych jednostek SB i MO na terenie woj. białostockiego, b.d., k. 21; AIPN Bi, 045/2102, Kronika KP MO w Łomży, k. 3–4.

¹⁶ AIPN Bi, 045/6, Raport sytuacyjny WiN za grudzień 1945 r., b.d., z. 03, 016.

Sił Zbrojnych. Satelicki charakter miało także Stronnictwo Demokratyczne. Zorganizowanie struktur SD w Łomży przypadło Włodzimierzowi Fedyszynowi, kierownikowi szkoły powszechnej nr 6. Nie podołał on jednak temu zadaniu, gdyż już w styczniu 1946 r., podczas zebrania informacyjnego PPS, przekazał swoje obowiązki prezesowi Sądu Okręgowego Stefanowi Sadkowskiemu¹⁷. Wszystkim tym posunięciom pilnie przyglądało się funkcjonujące tutaj podziemie.

Jedynym ugrupowaniem działającym legalnie i pozostającym poza zasięgiem komunistów było Polskie Stronnictwo Ludowe, które w Łomży powstało w październiku 1945 r. Znani ze swej antykomunistycznej postawy mieszkańcy pow. łomżyńskiego czynnie włączyli się w jego działalność. 18 listopada odbyło się zebranie informacyjno-organizacyjne PSL-u, co ciekawe, z udziałem funkcjonariusza PUBP Stanisława Szyszkowskiego, który groził osobom chcącym wstąpić do stronnictwa¹⁸. 2 grudnia tr. próbował on ponownie sterroryzować delegatów tej organizacji, nie dało to jednak rezultatu, dzięki czemu odbył się powiatowy walny zjazd PSL¹⁹. Prezesem Zarządu Powiatowego został Feliks Szymański z Bronowa, a ugrupowanie to, tak jak w całym kraju, również tutaj zdobyło dużą popularność. 27 grudnia miało miejsce wydarzenie będące niemal na pewno prowokacją przygotowaną przez UB, mającą na celu zdobycie materiałów przeciwko PSL. W tym dniu o godz. 23.00 do lokalu tej partii w Łomży wtargnęło kilku zamaskowanych mężczyzn, którzy zabrali maszynę do pisania, 150 sztuk legitymacji, rower, dwa zegarki i 2,5 tys. zł. W styczniu 1946 r. w pow. łomżyńskim do PSL należało: 200 członków w gm. Mały Płock, 150 w gm. Jedwabne, 150 w gm. Stawiski, 100 w gm. Szczepankowo i 50 w gm. Przytuły²⁰.

Na początku czerwca 1946 r. powstało w Łomży także Stronnictwo Pracy, a prezesem utworzonego Zarządu Powiatowego został Kazimierz Mroczkowski. W jego skład weszli też Franciszek Bułak jako wiceprezes oraz Bronisław Aszofit, który objął stanowisko sekretarza²¹. W okresie tym liczyło ono ok. pięćdziesięciu

¹⁷ ZOBEPIPN Bi, Archiwum Gwozdka, t. 67 (Łomża), Raport sytuacyjny Przewodnika Obwodu „Grażyna” za styczeń 1946 r., 31 I 1946 r.

¹⁸ *Ibidem*, Meldunek sytuacyjny Przewodnika Obwodu nr 7 WiN za listopad 1945 r., 30 XI 1945 r.

¹⁹ AIPN Bi, 045/6, Raport sytuacyjny WiN za grudzień 1945 r., b.d., z. 03, 024 (Do tego zjazdu i pochlebnego dla Tadeusza Wojtczaka wystąpienia funkcjonariusza PUBP Stanisława Szyszkowskiego, odwoływała się, w złożonym 15 X 1946 r. na ręce premiera Edwarda Osóbki-Morawskiego memoriale, delegacja PSL. Zobacz: S. Poleszak, *Podziemie antykomunistyczne w łomżyńskim* ..., s. 184).

²⁰ ZOBEPIPN Bi, Archiwum Gwozdka, t. 67 (Łomża), Raport sytuacyjny Przewodnika Obwodu „Grażyna” za styczeń 1946 r., 31 I 1946 r.; S. Poleszak, *Podziemie antykomunistyczne w łomżyńskim* ..., s. 221.

²¹ AIPN Bi, 045/1105, Sprawozdania Wydziału V WUBP w Białymstoku dotyczące Stronnictwa Pracy za okres od 31 V 1946 r. do 10 VI 1946 r., b.d., k. 14.

członków. Choć PUBP nie posiadał jeszcze wśród nich agentury, to jednak potrafił zdobyć najważniejsze informacje dotyczące funkcjonowania partii.

Instytucją, która stała się częścią tworzonego aparatu represji była także Milicja Obywatelska. KP MO w Łomży, podobnie jak PUBP, została zorganizowana do końca października 1944 r. w Zambrowie (Łomża była w strefie przyfrontowej), a komendantem został ppor. Tadeusz Danielewicz. W okresie tym MO liczyła 39 funkcjonariuszy, którzy posiadali osiemnaście jednostek broni. Kolejnym komendantem w okresie od 25 października 1944 r. do 28 maja 1945 r. został Feliks Bylebysł, dotychczasowy kierownik IV Komisariatu MO w Białymstoku. Do Łomży KP MO przeniosła się w lutym 1945 r. na ul. Mikołaja, w tym czasie przystąpiono też do organizowania posterunków MO w Zambrowie, Kołakach, Lubotyniu, Miastkowie, Szczepankowie i Kupiskach. Po przesunięciu się frontu utworzono kolejne placówki w Kolnie, Stawiskach, Jedwabnem, Małym Płocku i Rogienicach. Pod koniec lutego na terenie powiatu istniały już 22 posterunki i komisariat MO w Łomży przy ul. 22 Lipca nr 8. Według danych z 5 lutego 1945 r. służbę w MO pełniło 121 milicjantów, w tym jeden oficer i 36 podoficerów. 40 proc. z nich posiadało wykształcenie podstawowe, a 35 proc. niepełne średnie. Około 70 proc. funkcjonariuszy wywodziło się ze środowiska robotniczego, a prawie cała reszta z chłopskiego. Od 21 grudnia 1944 r. do 1 czerwca 1945 r. zastępcą komendanta powiatowego MO do spraw polityczno-wychowawczych w Łomży był st. sierż. Jakub (Jankiel) Stupnik²². Od 28 maja 1945 r. obowiązki komendanta powiatowego pełnił ppor. Szymon Karpik²³. Stosunek miejscowej ludności do MO był wrogi, szczególnie w rejonie Małego Płocka, Drozdowa, Stawisk, Jedwabnego i Kolna, co – jak uważano – spowodowała agitacja AK i NSZ. Przychylniejsza wobec przedstawicieli nowej władzy była ludność miast²⁴.

Charakterystycznym zjawiskiem było też częste rozbijanie posterunków MO w pow. łomżyńskim przez podziemie. Taki los spotkał placówkę w Kolnie, która po rozbrojeniu w kwietniu 1945 r. nie istniała aż do czerwca tr. Natomiast posterunek w Kołakach został rozbrojony 18 marca, a „polityczny” kpr. Czesław Kosakowski uprowadzony. Od tego wydarzenia nie funkcjonował on aż do października, a w styczniu 1946 r. włączono go ostatecznie do posterunku w Zambrowie. Podobne

²² AIPN Bi, 045/2070/1, Organizacja MO na terenie pow. Łomża w latach 1944–1945, b.d., k. 2; AIPN Bi, 045/2087/1, Daty wyzwolenia miast powiatowych oraz okoliczności powstania pierwszych jednostek SB i MO na terenie woj. białostockiego, b.d., k. 21–22.

²³ O jego pobycie w pow. łomżyńskim zobacz: S. Karpik, *Wczoraj i dziś* [w:] *Z tamtych dni*, Warszawa 1965.

²⁴ AIPN Bi, 045/2071/1, Kronika wydarzeń na terenie pow. łomżyńskiego w latach 1944–1945, b.d., k. 47.

były losy placówki w Rutkach, zorganizowanej w październiku 1944 r., gdzie komendantem był plut. Marian Kobyliński. Pierwszym komendantem placówki w Śniadowie został Józef Roszkowski, a „politycznym” plut. Witold Puszc, później komendant posterunku MO w Zambrowie. Posterunek ten rozbierany był w 1945 r. trzykrotnie. Natomiast placówka MO w Stawiskach powstała w pierwszych miesiącach 1945 r., a jej komendantem był plut. Stanisław Kosewski. Już w marcu zostali tam zabici przez podziemie milicjanci Witold Wiśniewski i Jan Bajkowski, a w kwietniu, po rozbiciu posterunku, Jan Tkaczyk i Czesław Kulęgowski. Od początku października nowym komendantem był kpr. Sebastian Sereda, a po nim funkcję tę objął plut. Jan Książek²⁵.

Wszystko to dowodzi, że władza komunistyczna, opierająca się na pomocy sowieckiej i zwalczająca oddziały podziemia niepodległościowego działające na tym terenie w okresie okupacji, nie cieszyła się zbyt dużą popularnością. Jej wizerunek oraz ścigalność nałożonych na chłopów kontyngentów miały poprawić specjalne brygady propagandowe wysyłane do poszczególnych powiatów. I tak w czerwcu 1945 r. do pow. łomżyńskiego skierowano dziesięciu propagandzistów, a na miejscu zorganizowano jeszcze dodatkowo dwie takie brygady, każda po dziesięć osób²⁶.

Do początków 1946 r. w pow. łomżyńskim nie odnotowano przypadków osadzenia repatriantów, co nie oznaczało braku napływu nowych mieszkańców²⁷. Łukę tę zapełniło ok. 2 tys. ludzi przybyłych z terenu sąsiednich powiatów i województw. W wyniku tych przemieszczeń, według stanu na dzień 14 lutego tr., zamieszkiwało go 140 657 osób²⁸. Zapoczątkowany jeszcze w trakcie działań wojennych ruch ludności odbywał się też w drugą stronę. Do tego momentu z terenu powiatu przesiedlono na tzw. Ziemię Odzyskaną 277 osób²⁹.

W interesującym nas okresie pow. łomżyński przechodził kilkakrotnie przekształcenia terytorialne, które wiązały się ze zmianą jego przynależności do konkretnego województwa. I tak 22 sierpnia 1944 r., w wyniku przywrócenia przez PKWN przedwojennego podziału administracyjnego, doszło do ponownego formalnego jego przyłączenia do woj. warszawskiego. Sytuacja mieszkańców ziemi

²⁵ *Ibidem*, Organizacja MO na terenie pow. Łomża w latach 1944–1945, b.d., k. 9, 12–14.

²⁶ Protokół posiedzenia Wojewódzkiego Komitetu Politycznego do Walki z Bandytyzmem z 23 czerwca 1945 r. [w:] *Białostoczczyzna 1944–1945 w dokumentach podziemia ...*, s. 211.

²⁷ Archiwum Państwowe w Białymstoku (APB), Urząd Wojewódzki w Białymstoku, 234, Sytuacyjne sprawozdanie miesięczne wojewody białostockiego za styczeń 1946 r., b.d., k. 19.

²⁸ APB, UWB, 336, Urząd Wojewódzki do Państwowej Centrali Handlowej Oddział w Białymstoku, 30 V 1947 r., Białystok, k. 107.

²⁹ APB, Wojewódzki Urząd Informacji i Propagandy w Białymstoku 1944–1947, 7, Przebieg akcji popularyzacji referendum na terenie woj. białostockiego, b.d., k. 261.

łomżyńskiej została uporządkowana ponownie już 7 lipca 1945 r., kiedy to powiat został oficjalnie przyłączony do woj. białostockiego, w skład którego faktycznie wchodził od chwili „wyzwolenia”. Podobny los spotkał też wówczas pow. elcki, gołdapski i olecki³⁰.

O wiele poważniejsze zmiany terytorialne dotknęły pow. łomżyński 22 kwietnia 1948 r., kiedy to z datą wsteczną od 1 stycznia tr. powołano do życia pow. kolneński³¹. W jego skład weszły wówczas gminy Kolno, Stawiski, Czerwone i Mały Płock oraz fragment pow. szczuczyńskiego (grajewskiego) z gm. Grabowo i Lachowo, a także trzy gminy pow. ostrołęckiego (Gawrychy, Łyse i Turośl). Pierwszym starostą w tym powiecie był Mikołaj Kował, pełniący swą funkcję od początku czerwca 1948 r.³² W związku z powstaniem pow. kolneńskiego nastąpiła też reorganizacja struktur aparatu bezpieczeństwa. Utworzono PUBP w Kolnie, na czele którego stanął Wacław Szataniak³³. Zmniejszeniu uległ obszar kontrolowany przez PUBP w Łomży, a funkcjonariusze mogli nasilić prowadzone przez siebie działania, skierowane przeciwko domniemanym i rzeczywistym przeciwnikom systemu komunistycznego.

Natomiast 25 września 1954 r. została wydana ustawa o reformie podziału administracyjnego wsi i powołaniu Gromadzkich Rad Narodowych. Zgodnie z nią na terenie pow. łomżyńskiego powstało czterdzieści takich rad. W ich skład weszło 400 chłopów, 28 robotników, 29 przedstawicieli inteligencji pracującej, wśród których było 151 członków PZPR i 21 Zjednoczonego Stronnictwa Ludowego, resztę stanowili bezpartyjni³⁴. Kolejne przesunięcia terytorialne nastąpiły 4 października, kiedy to Wojewódzka Rada Narodowa w Białymstoku dokonała korekty granic województwa³⁵. W jej wyniku z należącej do pow. łomżyńskiego gm. Długobórz wyłączono gromady Grochy Łętownica i Brajczewo, włączając je do pow. ostrowskiego. Równocześnie Krajewo Białe i Faszczce oraz gromadę Rębiszewo Studzianki z gm. Kołaki przyłączono do pow. wysokomazowieckiego. Następne zmiany dotyczyły gromad Glinki i Okrasin z gm. Przytuły, włączonych do pow. grajewskiego i wsi Lisy do pow. kolneńskiego.

³⁰ AIPN Bi, 045/2102, Kronika KP MO w Łomży, k. 19; W. Jemielity, *Podział administracyjny pow. łomżyńskiego i zambrowskiego w latach 1919–1990* [w:] „Studia Łomżyńskie” 1993, t. IV, s. 179.

³¹ AIPN Bi, 045/2102, Kronika KP MO w Łomży, k. 39; W. Jemielity, *Podziały administracyjne pow. łomżyńskiego* ..., s. 180; H. Majecki, *Białostoczczyzna w pierwszych latach* ..., s. 50.

³² L. Kocoń, *Meldunki sytuacyjne starostów z Łomży, Kolna* ..., s. 185.

³³ *Województwo białostockie*, oprac. P. Łapiński [w:] *Aparat bezpieczeństwa w Polsce. Kadra kierownicza*, t. I: 1944–1956, red. K. Szwagrzyk, Warszawa 2005, s. 114.

³⁴ APB, KP PZPR w Łomży, 46, Sprawozdanie z 11 miesięcznej pracy GRN, b.d., k. 316.

³⁵ W. Jemielity, *Podziały administracyjne pow. łomżyńskiego* ..., s. 187.

Po raz ostatni w latach 1944–1956 teren pow. łomżyńskiego zmniejszył się w wyniku utworzenia przez Radę Ministrów 11 sierpnia 1954 r. pow. zambrowskiego. Decyzja ta weszła w życie 13 listopada i pociągnęła za sobą kolejne okrojenie jego powierzchni. W nowych granicach pozostała tylko ok. połowa terenów, które tworzyły go w 1945 r. W skład nowo utworzonego powiatu wszedł natomiast, pozostający od 1944 r. w pow. łomżyńskim, Zambrów. Znalazły się w nim również gromady: Chlebotki Nowe, Cibory Gałęckie, Długobórz II, Gniazdowo, Gosie Małe, Kalinówka-Basie, Kołaki Kościelne, Laskowiec Stary, Lubotyń Stary, Łady Polne, Pęczratka, Pniewo, Podbiele, Poryte-Jabłoń, Pruszkki, Puchały, Rutki, Sędziwuje, Śliwowo Łopienite, Srebrna, Szczodruchy, Szlasy-Lipno, Szumowo, Turobin Stary, Wiśniewo, Wygoda, Zambrzyce-Króle i Zawady. Cały ten obszar wydzielony został z powiatu łomżyńskiego³⁶.

³⁶ AIPN Bi, 045/2102, Kronika KP MO w Łomży, k. 54 (W kronice tej istnieje bardzo dużo nieścisłości związanych z datami poszczególnych wydarzeń); W. Jemielity, *Podziały administracyjne pow. łomżyńskiego ...*, s. 187; K. Sychowicz, *Zambrów na przestrzeni wieków*, Zambrów 2006, s. 128.

OKOLICZNOŚCI POWSTANIA I DZIAŁALNOŚCI PUBP W ŁOMŻY

Wkroczenie oddziałów sowieckich na ziemie polskie w 1944 r. dla wielu osób nie oznaczało końca walki i okupacji¹. To, że myślący tak mieli rację, okazało się już bezpośrednio po wycofaniu wojsk niemieckich, gdy działalność wymierzona przeciwko podziemiu niepodległościowemu podjął sowiecki kontrwywiad wojskowy „Smiersz” oraz grupy operacyjne NKWD. Ciąg dalszy nastąpił, gdy w połowie sierpnia 1944 r. do Białegostoku przybyła grupa 36 absolwentów I kursu szkoły kontrwywiadu w Kujbyszewie, tzw. „kujbyszewiaków”, w ogromnej większości rekrutujących się z żołnierzy 1. Dywizji Piechoty im. Tadeusza Kościuszki. To oni obsadzili kierownicze stanowiska w powstających wówczas wydziałach bezpieczeństwa, które początkowo podlegały Powiatowym Radom Narodowym. Sytuacja ta zmieniła się 7 października 1944 r., kiedy to ukazał się dekret PKWN, dający początek podporządkowywaniu ich Resortowi Bezpieczeństwa Publicznego².

Do jesieni 1944 r. w zajętej przez wojska sowieckie części przyszłego woj. białostockiego, została zorganizowana pierwsza sieć placówek UBP, którą tworzyły m.in. WUBP w Białymstoku oraz PUBP w Augustowie, Łomży, Suwałkach i Wysokiem Mazowieckiem. Trzy z nich zajmowały początkowo tymczasowe siedziby: augustowski we wsi Krasnybór, łomżyński w Zambrowie oraz suwalski w Sejnach. Interesujący nas PUBP w Zambrowie (istniejący tam od października) został przeniesiony do Łomży na ul. Nowogrodzką 5 w lutym 1945 r.³ Organizatorem UB

¹ AIPN Bi, 045/2087/1, Daty wyzwolenia miast powiatowych oraz okoliczności powstania pierwszych jednostek SB i MO na terenie woj. białostockiego, b.d., k. 4.

² Z. Nawrocki, *Powstanie i rozbudowa aparatu bezpieczeństwa publicznego w woj. rzeszowskim (sierpień 1944 – luty 1945)*, „Studia Rzeszowskie” 1995, t. 2, s. 26.

³ Kamienica, którą zajął PUBP należała do Bolesława Śmiarowskiego, wysiedlonego z niej w 1941 r. przez Niemców. Po powrocie zastał on budynek zajęty przez aparat bezpieczeństwa, który „oczyścił” też cały trójkąt między ulicami Nowogrodzką, Ogrodową i Wojska Polskiego. W domu należącym wcześniej do Witolda Bargielskiego, UB umieściło kuchnię, stołówkę i świetlicę.

w zajętej przez Armię Czerwoną na przełomie sierpnia i września 1944 r. części pow. łomżyńskiego był plut. Edmund Wieprzewski, absolwent Kujbyszewskiej Szkoły Kontrwywiadu, były żołnierz 1. Dywizji im. Tadeusza Kościuszki⁴. Do 1 marca 1945 r. był on kierownikiem kontrwywiadu na tym terenie. Pierwszym mianowanym szefem PUBP został natomiast chor. Konstanty Karpowicz, pełniący tę funkcję od stycznia do sierpnia 1945 r., który do „bezpieki” przybył z partyzantki sowieckiej. W pracy operacyjnej funkcjonariusze UB nadal byli wspomagani przez posiadających faktyczną władzę sowieckich oficerów, oficjalnie pełniących funkcje instruktorów lub doradców, którzy nosili miano tzw. „sowieতিকów”. W tym okresie rolę taką spełniał na tym terenie kpt. Kaliszkin z NKWD⁵.

Tworząca się władza komunistyczna już na początku napotkała na poważne kłopoty kadrowe, w związku z czym, także do pracy w UB, przyjmowany był praktycznie każdy, kto się zgłosił. Żadnego znaczenia nie miało posiadane wykształcenie, liczyły się natomiast tzw. dobre chęci oraz deklarowane sympatie. Jeszcze 1 stycznia 1945 r. stan liczebny PUBP w Łomży z siedzibą w Zambrowie wynosił ośmiu funkcjonariuszy, wśród których byli m.in. Edmund Wieprzewski, Konstanty Karpowicz, Mojżesz Stupnik i Jankiel Cukierman⁶. Ze względu na niewielką obsadę, wszyscy zajmowali się pracą operacyjną, która była prowadzona już od końca 1944 r., czego dowodzą sporządzane w tym okresie sprawozdania. Odrębne jednostki organizacyjne (sekcje) powstały w PUBP dopiero w 1945 r. Od stycznia do marca tr. w urzędzie istniała praktycznie skomasowana Sekcja 1–3, zajmująca się zarówno rozpracowaniem osób współpracujących z okupantem, jak też zbrojnego podziemia. Kierował nią wspomniany już szef kontrwywiadu, a następnie osoby

Nieuregulowana pozostawała przez dłuższy czas kwestia prawna, dopiero we wrześniu 1946 r. kierujący wówczas PUBP kpt. Stanisław Siniawski zobowiązał się płacić rodzinie Śmiarowskich tysiąc złotych miesięcznie za tę „dzierżawę”. 30 VIII 1947 r. nowy szef ppor. Zygmunt Rewucki wycenił używalność zajętego mienia na 1320 zł. Przez cały ten okres UB traktowało dom jak swoją własność, piwnice przerobiono na cele, pobudowano garaże, zrabowano wanny i wyposażenie pralni. W 1950 r. wszczęto postępowanie o wywłaszczenie dotychczasowych właścicieli na rzecz skarbu państwa. Podjęta wówczas decyzja została uchylona 24 V 1957 r. przez Prezydium WRN w Białymstoku (Zob.: D. i A. Wroniszewscy, *Kamienica Śmiarowskich*, „Kontakty”, 3 VI 1990, nr 22(501), s. 6).

⁴ AIPN Bi, 045/2069/2, Organizacja i struktura PUBP w Łomży w latach 1944–1945, b.d., k. 1; AIPN Bi, 045/2087/1, Daty wyzwolenia miast powiatowych oraz okoliczności powstania pierwszych jednostek SB i MO na terenie woj. białostockiego, b.d., k. 21; *Województwo białostockie*, oprac. P. Łapiński [w:] *Aparat bezpieczeństwa w Polsce. Kadra kierownicza*, t. I: 1944–1956, s. 115; K. Sychowicz, *Ziemia Łomżyńska i jej ...*, s. 23.

⁵ S. Poleszak, *Podziemie antykomunistyczne w łomżyńskim ...*, s. 108.

⁶ AIPN Bi, 045/2069/2, Organizacja i struktura PUBP w Łomży w latach 1944–1945, b.d., k. 1–3; D. i A. Wroniszewscy, *Narodziny „bezpieki”*, „Kontakty”, 29 IV 1990, nr 17(496), s. 6.

pełniące funkcję zastępcy kierownika urzędu, w tym chor. Albin Barycki. Brak jest bliższych danych z tego okresu dotyczących działalności Sekcji 4., natomiast Sekcje 7. i 8. w tym czasie w ogóle nie istniały. Przez następne trzy miesiące (do czerwca), pracownicy operacyjni dzielili się właściwie na dwie grupy – referentów i referentów gminnych.

Jednak nawet w tym gronie trudno było mówić o pełnym zrozumieniu i współpracy. Dowodem na istnienie konfliktów może być list szefa PUBP w Łomży Konstantego Karpowicza z 20 marca 1945 r., skierowany do kierownika WUBP w Białymstoku Eliasza Kotona, w którym scharakteryzował swoją dotychczasową współpracę z zajmującym stanowisko zastępcy kierownika urzędu Wieprzewskim. Twierdził on mianowicie, że jeszcze w Zambrowie poznał go jako osobę dążącą do podporządkowania sobie zarówno pracowników, jak i prowadzonych działań. Zarzucał mu ponadto obrażanie go, klótnie z mjr. Sieruchinem (sowiec), upijanie się, a po przeprowadzce do Łomży prywatne wyjazdy do Zambrowa pod pozorem pracy z agenturą, gdy w rzeczywistości spotykał się z kobietą, której rodzina – wg niego – powiązana była z AK⁷.

Po mającej miejsce w marcu i kwietniu akcji oczyszczania terenu pow. łomżyńskiego z posterunków MO, prowadzonej przez podziemie, aparat bezpieczeństwa utracił częściową kontrolę nad działalnością oddziałów niepodległościowych. Dysponował on tutaj jedynie 55 funkcjonariuszami PUBP, których ochronę stanowił pluton wartowniczy w sile dwudziestu żołnierzy. Oprócz nich istniały KM i KP MO, liczące razem z tzw. „szturmówką” 68 osób. Sytuację poprawiło dopiero przybycie grupy operacyjnej wydzielonej z 4. Samodzielnego Batalionu Operacyjnego Wojsk Wewnętrznych, przekształconego następnie w 11. Pułk Korpusu Bezpieczeństwa Wewnętrznego. W późniejszym okresie siły te, wspólnie z UB i NKWD, brały udział w aresztowaniach, konwojowaniu więźniów z Łomży do Białegostoku i organizowaniu obław. Te ostatnie działania nasiliły się szczególnie od drugiej połowy maja⁸.

PUBP w Łomży sprawował także nadzór nad funkcjonowaniem milicji na terenie powiatu, krytycznie oceniając jej działalność. Potwierdzeniem tego była kontrola przeprowadzona w KP MO w Łomży w maju 1945 r. Podczas niej stwierdzono m.in. brak dyscypliny na komisariacie, na służbie nie było nawet podoficera dyżurnego. Ponadto w koszarach KP MO dyżurny podoficer pił alkohol z dwiema

⁷ AIPN Bi, 045/1523, Szef PUBP w Łomży K. Karpowicz do kierownika WUBP w Białymstoku E. Kotona, 20 III 1945 r., Łomża, k. 6–6v.

⁸ S. Poleszak, *Podziemie antykomunistyczne w łomżyńskim ...*, s. 108–109.

prostytutkami wypuszczonymi z aresztu. Dopiero wtedy rozpoczęto zakładanie dokumentacji przeprowadzanych rekwizycji. W księgowości panował bałagan, nie prowadzono pracy polityczno-wychowawczej z milicjantami. Do tego momentu zupełnie nie reagowano także na pijaństwo wśród funkcjonariuszy⁹. Efektem tego była kolejna kontrola przeprowadzona we wrześniu 1945 r. Wykazała ona, iż sytuacja w KP MO uległa zmianie, poprawiło się zaopatrzenie, warunki bytowe milicjantów oraz praca polityczna¹⁰. Współpracowano także z członkami PPR, którzy dostarczali informacji zarówno dla UB, jak i MO.

Przełom organizacyjny nastąpił w czerwcu 1945 r., kiedy to w PUBP wyodrębniły się Sekcja 1. (rozpracowująca współpracowników okupanta niemieckiego), którą kierowali kolejno st. sierż. Mojżesz Stupnik, Stanisław Szyszkowski i Czesława Borsuk oraz Sekcja 2. (rozpracowująca podziemie antykomunistyczne), na czele ze st. sierż. Stanisławem Góralczykiem, a następnie kpr. Zygmuntem Pieńkowskim i st. sierż. Janem Mikołajewiczem¹¹. Natomiast w sierpniu 1945 r. powstała Sekcja 3. Walki z Bandytyzmem (mająca na celu likwidację działających na terenie powiatu oddziałów konspiracyjnych), kierowana początkowo przez Szyszkowskiego, a po nim przez Jana Domańskiego. Chociaż docelowo przewidywano dla niej dwanaście etatów, to ze względu na braki kadrowe nie została ona tak rozbudowana. Wsparciem dla miejscowych funkcjonariuszy w działaniach prowadzonych przeciwko podziemiu antykomunistycznemu, często służyły przebywające tutaj grupy operacyjne z WUBP w Białymstoku, jak też poszczególni jego pracownicy. Ze wspomnianego wcześniej powodu w akcjach tych brali udział również pracownicy innych sekcji oraz wartownicy PUBP w Łomży. Referatem Śledczym kierował Elias Trokenheim, a zorganizowanym w czerwcu Referatem Personalnym najpierw Zdzisław Siejko, a po nim Stanisław Szyszkowski. Działał też powstały już w 1944 r. pluton wartowniczy, liczący w 1945 r. ok. 25 osób. W okresie tym kierownikiem aresztu był plut. Roman Płocki, a oddziałowym st. sierż. Józef Chrapowicz. Funkcję wartowników pełnili natomiast m.in.: Aleksander Cudnik, Józef Koleński, Władysław Olkowski, Jan Pieńkowski, Antoni Sikorski, Antoni Sobociński, Kazimierz Tetkowski, Franciszek Woliński i Mieczysław Żukowski. Grono to było jednak dużo liczniejsze.

Również podziemie od samego początku obserwowało przebieg tworzenia struktur aparatu bezpieczeństwa w pow. łomżyńskim, jak i podejmowane przez

⁹ Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej w Warszawie (AIPN), 35/804, Raport z inspekcji przeprowadzonej w KP MO w Łomży, 16 V 1945 r., k. 14–16.

¹⁰ *Ibidem*, Raport z inspekcji przeprowadzonej w KP MO w Łomży, 12 IX 1945 r., k. 36.

¹¹ AIPN Bi, 045/2069/2, Organizacja i struktura PUBP w Łomży w latach 1944–1945, b.d., k. 4.

wchodzących w jego skład funkcjonariuszy działania. I tak w meldunku Przewodnika Obwodu nr 7 WiN z listopada 1945 r. znalazła się informacja, iż PUBP w Łomży składał się z dwóch oficerów, jedenastu podoficerów i 27 szeregowych. Uzbrojeni oni byli w dwa ckm-y, dwa rkm-y, dwanaście karabinów, 35 pistoletów maszynowych i sześćset (!) granatów¹². Do swojej dyspozycji mieli ponadto dwa samochody ciężarowe i jeden określony jako „lekki”. Podziemie wskazywało też na wzrastające w szeregach urzędu łapownictwo, za które zatrzymany i zwolniony ze służby miał być funkcjonariusz Pieńkowski¹³ i współpracujący z nim trzech milicjanci. W okresie tym, wg materiałów zgromadzonych przez WiN, UB wykorzystywał do zorganizowania sieci szpiegowskiej osoby zwolnione z więzienia i zmuszone do współpracy oraz płatnych agentów. Podziemie dysponowało danymi 47 takich osób, znało też dwanaście miejsc, w których spotykały się one z pracownikami aparatu bezpieczeństwa. Trudno więc mówić w tym wypadku o zakamuflowanej działalności. W areszcie urzędu przy ul. Nowogrodzkiej przebywać miało 63 aresztowanych. Znajdował on się w piwnicy jednego z budynków na tej posesji, a „nadmiar” zatrzymanych wywożono do Białegostoku¹⁴. Za głównego organizatora agentury dla UB w Łomży kierownictwo WiN na tym obszarze uznawało funkcjonariusza Stanisława Szyszkowskiego.

Wg danych aparatu bezpieczeństwa 1 stycznia 1946 r. w PUBP w Łomży zatrudnionych było 49 osób, a wśród nich 21 wartowników, pięciu pracowników biurowych, czterech referentów, trzech młodszych referentów oraz po jednym oficerze i młodszym oficerze śledczym. Kierował nim należący do PPR i deklarujący narodowość białorską Włodzimierz Szarało¹⁵, a funkcję zastępcy sprawował pochodzący z Białegostoku Albin Barycki¹⁶. Oprócz nich wymienić można komendanta gmachu Zenona Tuchtana, oficerów śledczych Henryka Gerwina i Aleksandra Krupkę oraz dodatkowo figurujących na stanie, a z różnych przyczyn nieobecnych Jana Mikłaszewicza (przeniesiony), Jana Rutkowskiego (przeniesiony), Karola

¹² ZOBEPIPN Bi, Archiwum Gwozdka, t. 67 (Łomża), Meldunek sytuacyjny Przewodnika Obwodu nr 7 WiN za listopad 1945 r., 30 XI 1945 r.

¹³ W tym wypadku może chodzić o Jana Pieńkowskiego, wydalonego z szeregów UB 28 XI 1945 r.

¹⁴ ZOBEPIPN Bi, Archiwum Gwozdka, t. 67 (Łomża), Raport sytuacyjny Przewodnika Obwodu „Grażyna” za styczeń 1946 r., 31 I 1946 r.

¹⁵ Kierownikiem PUBP w Łomży został 9 VIII 1945 r. i sprawował tę funkcję do 18 IV 1946 r. (AIPN Bi, Karta ewidencyjna Włodzimierza Szarało; *Województwo białostockie*, oprac. P. Łapiński [w:] *Aparat ...*, s. 115).

¹⁶ Wcześniej, bo od 26 IX 1945 r. występuje w materiałach aparatu bezpieczeństwa jako p.o. zastępcy, a dopiero od 27 II 1946 r. wymieniany jest jako zastępca szefa PUBP. W sierpniu tr. został przeniesiony do PUBP Wysokie Mazowieckie na stanowisko p.o. szefa tego urzędu (AIPN Bi, Karta ewidencyjna Albina Baryckiego).

Wieczorka (chory), Antoniego Sobocińskiego (w dyspozycji WUBP), Mieczysława Żukowskiego (w dyspozycji WUBP), Mieczysława Kolasińskiego (zabity) i Czesława Pyszyńskiego (zdezerterował). W większości byli to ludzie młodzi, 70 proc. z nich nie przekroczyło jeszcze trzydziestego roku życia. Tyle samo wywodziło się ze środowiska robotniczego, a pozostali z chłopskiego. Wykształcenie niepełne podstawowe posiadało ok. 50–60 proc., niepełne średnie pięć osób, średnie również pięć, a pozostali podstawowe¹⁷.

W styczniu 1946 r. doszło też do zintensyfikowania działań wymierzonych w opozycję polityczną, a to za sprawą powołania do życia Wydziału V WUBP w Białymstoku¹⁸. W ślad za tym powstały także Sekcje 5. w PUBP, które przejęły nadzór nad działalnością społeczno-polityczną w terenie. Informacje na ten temat otrzymywane były już wcześniej, teraz jednak ich gromadzenie i wykorzystanie operacyjne zostało podporządkowane nowo powstałej komórce. Kolejnym zadaniem, jakie w tym czasie stało przed aparatem bezpieczeństwa, było obsadzenie agenturą legalnych partii i administracji publicznej. Jedną z pierwszych wiadomości na ten temat przekazał, należący do PSL, Jan Przestrzelski, który poinformował pracownika PUBP w Łomży, iż po mszy, w której uczestniczył, nieznanymi przedstawiciel tego ugrupowania zorganizował wiec i agitował za wstępowaniem w szeregi partii¹⁹.

Ciekawych materiałów o pracy i ogólnie funkcjonowaniu PUBP w Łomży dostarczyła kontrola, przeprowadzona najprawdopodobniej w pierwszej połowie 1946 r. Oceniając sytuację w Sekcji 1. stwierdzono, że w rzeczywistości w ogóle nie była ona obsadzona, nie posiadała też żadnej agentury. Co więcej, kierownictwo urzędu wydzieliło specjalną grupę, odpowiadającą właściwie Sekcji 2. Wydziału I WUBP, która zajmowała się walką z wywiadem, co faktycznie należało do zadań Sekcji 1. Wykryto także przypadek nieuzasadnionego wypuszczenia na wolność, jeszcze przez kierownika Karpowicza, członka policji niemieckiej Antoniego Siwika, który podczas śledztwa przyznał się do aresztowania w czasie wojny Polaków i znęcania się nad nimi. Kontrolujący zarzucili, iż nie zrobiono również nic w celu rozpoznania przybyłych na teren pow. łomżyńskiego repatriantów z anglo-amerykańskich stref okupacyjnych. Według nich „w kompletnych powijakach” były też działania

¹⁷ AIPN Bi, 045/1519, Stan pracowników PUBP w Łomży na 1 I 1946 r., b.d., k. 123; AIPN Bi, 045/2069/2, Organizacja i struktura PUBP w Łomży w latach 1944–1945, b.d., k. 5–6; ZOBEP IPN Bi, Archiwum Gwozdka, t. 67 (Łomża), Raport sytuacyjny Przewodnika Obwodu „Grażyna” za styczeń 1946 r., 31 I 1946 r.

¹⁸ AIPN Bi, 045/2045/2, Organizacja i struktura WUBP w Białymstoku w latach 1944–1945, b.d., k. 41.

¹⁹ AIPN Bi, 045/1093, Sprawozdanie agenturalno-operacyjne Wydziału V WUBP w Białymstoku za okres 12–20 I 1946 r., b.d., k. 2–3.

zmierzające do pozyskania agentury i rozpoznania działalności Powiatowego Urzędu Repatriacyjnego, Polskiego Czerwonego Krzyża i Związków Zawodowych. Do usunięcia wskazanych niedociągnięć wyznaczono referenta Leopolda Sinico, którego także zaproponowano na stanowisko kierownika Sekcji 1. Przy analizie funkcjonowania Sekcji 4., zajmującej się zakładami przemysłowymi, rolnictwem i komunikacją stwierdzono, że została ona dopiero niedawno powołana i dlatego nie pracowała jeszcze w należyty sposób. Znacznie wyżej oceniono Sekcję 5., zajmującą się legalnymi partiami politycznymi, duchowieństwem, szkolnictwem i administracją, a kierowaną przez zastępcę kierownika PUBP Albina Baryckiego. Do tego momentu ustaliła ona, iż PSL liczyło na terenie powiatu ok. 1,6 tys. członków, zbierano również kompromitujące materiały na osoby zajmujące w strukturach tej organizacji kierownicze stanowiska. Jako zadowalające określono rozpracowanie duchowieństwa. Odnośnie szkolnictwa wskazano na brak nowej agentury wśród młodzieży i nauczycieli. Było to tym bardziej niepokojące, że na terenie powiatu znajdowało się 186 szkół powszechnych, sześć gimnazjów i 548 nauczycieli. Zaraz jednak wskazano, że przy istniejącym wówczas stanie personalnym aktywniejsza działalność była prawie niemożliwa. Negatywnie oceniono natomiast pracę Anatola Nieścierowicza²⁰, którego – ze względu na duże wymagania w związku z rozpracowywanymi przez omawianą sekcję środowiskami – proponowano przenieść do Sekcji Walki z Bandytyzmem. W tym okresie PUBP nie założył jeszcze sprawy na żaden z istniejących urzędów²¹.

Ocenie poddano także działalność skierowaną przeciwko organizacjom konspiracyjnym. W jej wyniku stwierdzono, że na terenie 19 gmin wchodzących w skład powiatu, najbardziej zagrożone przez podziemie były: Śniadowo, Kolno, Jedwabne, Zawady i Stawiski. Nie była też na tym terenie prowadzona regularna praca z siecią agenturalną, a większość przeprowadzanych operacji nie dawała oczekiwanych rezultatów. Sekcją Walki z Bandytyzmem kierował wówczas chor. Mieczysław Wolny, który nie podejmował jednak żadnych nowych kroków w celu zdobycia agentury wśród członków podziemia. Pracujący w niej funkcjonariusze zawyżali ponadto ilość posiadanych agentów i informatorów. Najbardziej skrytykowano fakt nie wykorzystywania do dalszej pracy materiałów zdobytych w czasie śledztw oraz bałagan panujący w dokumentacji. Jako główny tego powód wskazano opłakany stan personalny. Dokonując oceny Sekcji 2. stwierdzono natomiast, że nie prowadzono

²⁰ W dokumentach występuje też jako Anatolij Nesterowicz.

²¹ AIPN Bi, 045/1552, Raport o stanie pracy agenturalno-operacyjnej w PUBP w Łomży, 1946 r., k. 20–22.

w niej żadnego rozpracowania, ani też jakiegokolwiek pracy z agenturą. Wg kontrolujących referent Domański nie miał nawet pojęcia o sposobie przyjmowania meldunków od informatorów. W wyniku stwierdzonych niedociągnięć postanowiono połączyć tę grupę z Sekcją Walki z Bandytyzmem.

Odnosnie aresztu i Sekcji Śledczej odnotowano, że 26 marca 1946 r. przebywało w nim 80 osób, przy czym tylko na czternaście była wydana sankcja prokuratora, na dalszych siedem ją przygotowywano, a kolejne czternaście pozostawało w dyspozycji Wydziału do Spraw Doraźnych Sądu Okręgowego²². Wśród aresztowanych znajdowały się osoby zatrzymane bez wyraźnego powodu, jak uczestnicy pewnego wesela, co do których nie umiano nawet wyjaśnić dlaczego się tam znaleźli. Przebywali tam też w charakterze zakładników bracia dowódcy batalionu NZW Bogdana Śleszyńskiego „Łosia” – Marian i Stefan. Kontrolujący stwierdzili, że na ok. 30 osób praktycznie nie posiadano żadnych materiałów obciążających. Sekcja ta nie miała też żadnej agentury celnej, oszukując do tej pory WUBP o istnieniu dwóch takich osób. Sam areszt oceniono jako wzorowo zbudowany, natomiast prowadzony wręcz fatalnie, nie istniały książki zatrzymanych i wypuszczonych z więzienia. Nie prowadzono również ewidencji spraw śledczych, co czyniło funkcjonariuszy praktycznie bezkarnymi i ułatwiało im łamanie prawa. Kontrolujących najbardziej dotknął chyba fakt, że wysyłane do PUBP instrukcje WUBP i MBP w ogóle nie były wykonywane. Nieodpowiednio przechowywano też dokumenty, które znajdowały się w otwartych, ogólnodostępnych szufladach. Ponadto stwierdzono, że bałagan panujący w sekretariacie był wynikiem zaniedbania pracy przez Janinę Judzicką, a następnie Barbarę Barycką. Oprócz tego źle prowadzono teczki personalne agentury, nie wszystkie meldunki trafiały do odpowiednich spraw, nie werbowano też cennych współpracowników, a komisja zakwestionowała posiadaną liczbę 27 agentów i 47 informatorów. Wskazano przy tym na dopuszczenie do urzędu wywiadu Narodowych Sił Zbrojnych, w postaci Pieńkowskiego, Zdzisława Siejki²³ i Zofii Jankowskiej, za co obwiniono byłego szefa Włodzimierza Szarała.

Kolejnym wnioskiem wynikającym z tej kontroli było stwierdzenie, że kierownictwo nie miało autorytetu u podwładnych²⁴. Często natomiast dochodziło do używania

²² *Ibidem*, k. 23–24.

²³ Wg relacji Bronisława Karwowskiego zorientował on się, że był pod obserwacją pozostałych funkcjonariuszy UB. Obawiając się przesłuchań i tortur położył się na odbezpieczony granat i rozerwał w pobliżu stawów przy ul. Nowogrodzkiej (ZOBEP, Relacja B. Karwowskiego nagrana przez Ł.T. Piotrowskiego).

²⁴ AIPN Bi, 045/1552, Raport o stanie pracy agenturalno-operacyjnej w PUBP w Łomży, 1946 r., k. 24–26.

przez szefów przemocy fizycznej, której doświadczyli na sobie referent gminny Grzegorz Matujewicz (dowodząc wagą wyszedł bez zezwolenia z gmachu na rewie wojskową odbywającą się 50 m od urzędu) i wartownik Mieczysław Sankowski, który – wg zwierzchnika – zbyt długo otwierał bramę. Ponadto zarówno w mieszkaniach funkcjonariuszy, jak i stołówce panował brud. W okresie tym PUBP liczył 44 osoby, w tym kierownika, maszynistkę, intendenta, gońca, oficera śledczego, referenta, kuriera poczty specjalnej oraz dwóch starszych referentów, jedenastu młodszych referentów, dwóch referentów ewidencji operatywnej, piętnastu wartowników, sześciu pracowników kontraktowych i ośmiu funkcjonariuszy czasowo przydzielonych z Ministerstwa Bezpieczeństwa Publicznego. Możliwe, że z powodu tak niskiej oceny pracy doszło do zastąpienia 18 kwietnia 1946 r. dotychczasowego szefa Włodzimierza Szarała przez kpt. Stanisława Siniawskiego, który rozpoczął swą karierę już w październiku 1944 r. jako komendant gmachu PKWN w Lublinie, a później komendant ochrony WUBP w tym mieście²⁵.

Stan kadr w objętym przez niego PUBP w Łomży nie przedstawiał się najlepiej, o czym mógł świadczyć raport wysłany do szefa WUBP w Białymstoku 17 lipca 1946 r.²⁶ W piśmie tym, w związku z oddelegowaniem referentów Referatu Walki z Bandytyzmem Mieczysława Wolnego i Romana Płockiego, prosił on o przysłanie w ich miejsce innych funkcjonariuszy, którzy **mogliby napisać sprawozdanie z pracy tego referatu (!)**. Dodał też, że ze względu na odejście przysłanego na czas głosowania wojska, aparat bezpieczeństwa nie posiadał wystarczających sił do likwidacji podziemia. Skrytykował również postawę żołnierzy i oficerów 45 p.p., których opieszałość powodowała, że planowane operacje były odwoływane lub zaczynały się z dużym opóźnieniem. W związku z tym Siniawski prosił również o zmianę pułku.

We wrześniu 1946 r. do PUBP w Łomży przybyło dziesięciu funkcjonariuszy NKWD, którzy – według podziemia – brali udział w akcjach aparatu bezpieczeństwa. Dodatkowo UB wysyłało w tym okresie ludzi na posterunki MO w poszczególnych gminach, w celu organizowania i kontrolowania na miejscu prowadzonych działań²⁷. Z pewnością istotny był tutaj także element bezpośredniego kontaktu z lokalną agenturą.

²⁵ AIPN Bi, Karta ewidencyjna Stanisława Siniawskiego; *Województwo białostockie*, oprac. P. Łapiński [w:] *Aparat bezpieczeństwa ...*, s. 115.

²⁶ AIPN Bi, 045/1552, Raport szefa PUBP w Łomży do szefa WUBP w Białymstoku, 17 VII 1946 r., Łomża, k. 33.

²⁷ ZOBEPIPN Bi, Archiwum Gwozdka, t. 67 (Łomża), Raport sytuacyjny Prezesa Obwodu WiN za wrzesień 1946 r., 1 IX 1946 r., Łomża.

Wraz z upływem czasu działalność aparatu bezpieczeństwa w pow. łomżyńskim przybierała na sile. Działo się tak m.in. z powodu zwiększania się liczby pracujących na jego potrzeby informatorów. I tak 7 stycznia 1947 r. PUBP dysponował dwoma rezydentami, osiemnastoma agentami i 101 informatorami²⁸. W okresie tym urząd dalej prowadził nadzór nad działalnością MO. Wywiązując się z tego zadania jego szef wskazywał swoim zwierzchnikom na nieodpowiednie, wg niego, zachowanie się komendanta KP MO Szymona Karpika, który „[...] wyjeżdża na polowania z reakcjonistami”²⁹. Sugerował on także zmianę 50 proc. obsady MO na terenie powiatu, ze względu na różnego rodzaju powiązania milicjantów z ludnością miejscową. Do tego momentu wszystkie jej posterunki zostały już obsadzone przez referentów gminnych PUBP. Obsada ta wyglądała następująco: Zambrów – chor. Jan Szlendak, Śniadowo – Mikołaj Fiedoruk, Jedwabne – ppor. Feliks Błajszczak, Stawiski – chor. Władysław Korytkowski, Kolno – Józef Helwig i Rutki – Stefan Dąbrowski. Usprawiedliwiając się z mniejszej ilości przeprowadzonych w tym okresie akcji stwierdzono, iż spowodowane to było opuszczeniem Łomży przez stacjonujące do tej pory wojsko i pozostanie tylko 25 żołnierzy KBW, drugim powodem był brak samochodu pancernego.

Przykładem na dosyć specyficzne podejście pracowników UB do kwestii uczciwości może być działalność Eliasza Trokenheima. 3 marca 1947 r. wpłynęły do WUBP w Białymstoku dwie skargi dotyczące jego działalności. Ich autorem był pełniący w tym okresie obowiązki szefa PUBP por. Stefan Tomczak. W pierwszym z pism zarzucał mu utrzymywanie przez rodzinę jego żony nie do końca jasnych kontaktów z Henrykiem Gawkowskim „Rola”³⁰. Ocena taka wynikała z prośby o ochronę małżonki z jaką Trokenheim zwrócił się po aresztowaniu krewnych „Roli” i stwierdzeniu, że tak jak i wcześniej, zgłosił się on do niego z żądaniem ich wypuszczenia. Tomczak wspomniał przy tym, że teściowie Eliasza do tej pory, w przeciwieństwie do rodzin innych pracowników UB, nie ucierpieli od podziemia. Druga sprawa dotyczyła natomiast poręczenia za Władysława Michaleckiego, podejrzanego o inspirowanie i dokonanie wraz z trzema innymi osobami napadu rabunkowego w Łomży³¹. W tym wypadku Trokenheim nie tylko wystawił areszto-

²⁸ AIPN Bi, 045/1536, Sprawozdanie PUBP w Łomży do WUBP w Białymstoku za okres od 27 XII 1946 r. do 7 I 1947 r., b.d., k. 6–7.

²⁹ *Ibidem*, Sprawozdanie szefa PUBP w Łomży do szefa WUBP w Białymstoku za okres od 27 I 1947 r. do 7 II 1947 r., 7 II 1947 r., Łomża, k. 30, 36–37.

³⁰ AIPN Bi, 045/1552, P.o. szefa PUBP w Łomży por. S. Tomczak do szefa WUBP w Białymstoku, 3 III 1947 r., Łomża, k. 48.

³¹ *Ibidem*, k. 48v–49.

wanemu jak najlepszą opinię, ale również (wbrew zeznaniom świadków i pozostałej trójki zatrzymanych) stwierdził, że w czasie napadu przebywał razem z nim w swoim mieszkaniu. Według relacji szefa PUBP mieszkańcy byli przekonani, że albo Michalecki współpracował z aparatem bezpieczeństwa (co nie miało miejsca), albo prowadził ze wspomnianym funkcjonariuszem nieznane interesy. Opinia Tomczaka w poruszonych wcześniej sprawach była tym bardziej istotna, że to właśnie on 1 kwietnia 1947 r. stanął na czele urzędu, co było uwieńczeniem kariery przybyłego z Białegostoku funkcjonariusza³². Jego przygoda na tym stanowisku nie trwała jednak zbyt długo, gdyż już 15 sierpnia tego samego roku został naczelnikiem Wydziału V WUBP w stolicy województwa, na terenie którego działał.

Kolejny meldunek od nowego szefa PUBP w Łomży ppor. Zygmunta Rewuckiego (w materiałach aparatu bezpieczeństwa figuruje jako pełniący tam obowiązki szefa w okresie od 15 sierpnia 1947 r. do 8 listopada 1947 r., wcześniej natomiast, tj. od sierpnia 1946 r. do sierpnia 1947 r. p.o. zastępcy oraz od 15 sierpnia 1947 r. zastępcą³³) wpłynął do WUBP w Białymstoku 20 października 1947 r. Stwierdził on w nim m.in., że wspomniany wcześniej funkcjonariusz brał łapówki od rodzin osób zatrzymanych, w zamian za „załagodzenie spraw” lub wypuszczenie ich z aresztu. Ponadto wg niego, Trokenheim wiedział też o działalności na tym terenie grupy oszustów składającej się z kilku Żydów, przedstawiających fikcyjnych świadków w celu przywłaszczenia sobie domów żydowskich w pow. łomżyńskim. Co więcej, nie dążył on do jej zlikwidowania lecz nawet, gdy doszło do sporu pomiędzy jej członkami o dom położony w Jedwabnem, został mediatorem w tej sprawie (!). Wspomniany konflikt pojawił się pomiędzy Józefem Grądowskim a Jakubem Cytrynowiczem z Jedwabnego. Spotkanie w sprawie rozstrzygnięcia sporu odbyło się w domu Władysława Michaleckiego przy ul. Woźniowskiej w Łomży. Ustalono wówczas, że Cytrynowicz miał wycofać skargę apelacyjną przeciwko Grądowskiemu, w zamian za sprzedaż mu spornego domu za 175 tys. zł. (był wart 500 tys.)³⁴. Ostatecznie Trokenheim stanął przed sądem w Białymstoku i uznano go winnym zastraszania Czesława Kardaszewskiego (groził mu, że jeśli nie wyjedzie z Łomży to go aresztuje), wyprowadzania z aresztu do swego mieszkania zatrzymanej przez PUBP szwagierki Lucyny Gniazdowskiej, zastraszania Jakuba Cytrynowicza w celu zmuszenia go do ugody z Józefem Grądowskim i pośredniczenia w handlu

³² *Województwo białostockie*, oprac. P. Łapiński [w:] *Aparat bezpieczeństwa ...*, s. 115; *Twarze białostockiej bezpieki. Obsada ...*, s. 247.

³³ AIPN Bi, 99/299, Akta osobowe Zygmunta Rewuckiego; *Województwo białostockie*, oprac. P. Łapiński [w:] *Aparat bezpieczeństwa ...*, s. 115.

³⁴ AIPN Bi, 98/1297, Raport dotyczący Eliasza Trokenheima, 19 V 1948 r., Białystok, k. 9–10.

nieruchomościami, za co brał pieniądze³⁵. Za to wszystko został skazany na cztery lata więzienia.

Do ciekawego, a zarazem tragicznego wydarzenia, które wpłynęło na zmianę obsady urzędu, doszło 8 listopada 1947 r. Wieczorem tego dnia, z inicjatywy szefa PUBP w Łomży Zygmunta Rewuckiego, zorganizowana została zabawa taneczna³⁶. Bufet był obficie zaopatrzony w alkohol, co spowodowało, że wszyscy obecni na zabawie funkcjonariusze byli mocno zamroczeni. W pewnym momencie plut. Edward Rogala wyjął swój służbowy pistolet, zarepetował go i stwierdził, że wszystkich powysztrela. Na odgłos strzałów wybiegł z sali świetlicy ppor. Rewucki, do którego Rogala wymierzył i następnie wystrzelił, zabijając swojego przełożonego. 4 marca 1948 r. za ten czyn został skazany przez WSR w Białymstoku na dwanaście lat więzienia. 14 kwietnia tr. Najwyższy Sąd Wojskowy zmniejszył jednak wyrok do lat pięciu.

Wg sprawozdania referenta Ewidencji Operatywnej PUBP Jadwigi Domańskiej, w okresie od 23 stycznia 1947 r. do 15 czerwca 1948 r. w urzędzie zarejestrowano 266 zatrzymanych osób. Z tego grona 62 przekazano do Wojskowego Sądu Rejonowego w Białymstoku, 24 do Sądu Okręgowego w Łomży, 27 innym urzędom, zwolniono 126, a jednej udało się uciec³⁷. Do dalszego śledztwa pozostawiono jeszcze 26 aresztantów. W ramach prowadzonych działań kolejnych dwudziestu mieszkańców powiatu było inwigilowanych, jako osoby podejrzane. Nowością było też wprowadzenie księgi ujawnionych wraz ze skorowidzem oraz wypełnienie 6828 kart rejestracyjnych na 3414 osób. Te ostatnie zostały przekazane do Wydziału II WUBP w Białymstoku. W tym okresie powstała także kartoteka, w której do tego momentu wypełniono 5200 kart (668 informacyjnych, 1597 inwigilowanych, 1308 na aresztowanych i 1627 na poszukiwanych), pozostało jeszcze do wypełnienia 3 tys. następnych. Natomiast 1 października 1947 r. w PUBP została założona księga osób zmarłych śmiercią nienaturalną na terenie powiatu, a od 1 czerwca 1948 r. Referat 2. przejął pracę kuriera Poczty Specjalnej.

Rolę jaką spełniał w tym okresie aparat bezpieczeństwa, a także odbiór tej działalności przez społeczeństwo oddawały też ulotki ukazujące się w poszczególnych miejscowościach. I tak 4 lutego 1948 r. w Zambrowie pojawiła się odezwa zatytułowana „Bracia Polacy”, w której wzywano: „Zobacz tych, którzy są badani przez katów UB, policz wdowy i sieroty, którym opiekunów wydarła komuna, odkryj zmasakrowane zwłoki pomordowanych. O ile jesteś uczciwym człowiekiem, spluniesz

³⁵ *Ibidem*, Wyrok w sprawie przeciwko E. Trokenheimowi, 18 I 1949 r., Białystok, k. 14–16.

³⁶ AIPN Bi, 99/299, Akta osobowe Zygmunta Rewuckiego.

³⁷ AIPN Bi, 045/1577, Szef PUBP w Łomży do naczelnika Wydziału II WUBP w Białymstoku, 17 VI 1948 r., Łomża, k. 6–7.

z pogardą w ich stronę, odwrócisz się od nich, przestaniesz się wahać i ludzi [...]”³⁸. Słowa te nie wymagają chyba jakiegokolwiek komentarza.

Początek 1948 r. to także kolejne zmiany w obsadzie personalnej PUBP w Łomży, związane m.in. ze wspomnianą śmiercią Rewuckiego. Od 15 marca tr. p.o. szefa, z jednoczesnym piastowaniem funkcji zastępcy, został Władysław Borowski³⁹ urodzony w Radzynie, pow. Grudziądz. Z pierwszym z wymienionych stanowisk związał się on na dłużej, gdyż 10 czerwca 1949 r., już bez jakichkolwiek ograniczeń formalnych, stanął na czele łomżyńskiego UB i pozostał w nim do 1 sierpnia 1950 r. W okresie tym zastępcami jego byli: od 1 lutego 1948 r. pochodzący z Płaskiej, pow. Augustów chor. Piotr Malczewski⁴⁰ i od 1 lutego do 1 września 1950 r. urodzony w woj. kieleckim ppor. Jan Sybilski⁴¹.

Oceniając sytuację istniejącą na terenie pow. łomżyńskiego w styczniu 1949 r. szef PUBP Władysław Borowski, w sprawozdaniu z działalności urzędu, jako jeden z mankamentów wymieniał nierównomierne rozmieszczenie agentury. W tym przypadku chodziło mu przede wszystkim o brak sieci sygnalizacyjnej w gminach graniczących z pow. Kolno, Wysokie Mazowieckie, Białystok i Ostrołęka z woj. warszawskiego. I właśnie zmiana tej sytuacji była jednym z najważniejszych zadań stojących przed urzędem w nadchodzących miesiącach. Do priorytetowych przedsięwzięć zaliczono też rozpracowanie oddziałów Stanisława Franciszka Grabowskiego „Wiarusa”⁴²,

³⁸ Biuletyn Informacyjny MBP nr 5(27), 27 II 1948 r. Warszawa [w:] *Biuletyny Informacyjne Ministerstwa Bezpieczeństwa Publicznego 1948*, t. 2, pod red. B. Gronek, I. Marczak, M. Olkuśnika, Warszawa 1995, s. 46.

³⁹ AIPN Bi, Karta ewidencyjna Władysława Borowskiego; *Województwo białostockie*, oprac. P. Łapiński [w:] *Aparat bezpieczeństwa ...*, s. 115.

⁴⁰ AIPN Bi, 99/232, Akta osobowe Piotra Malczewskiego; *Województwo białostockie*, oprac. P. Łapiński [w:] *Aparat bezpieczeństwa ...*, s. 115.

⁴¹ AIPN Bi, Karta ewidencyjna Jana Sybilskiego.

⁴² Ur. 9 III 1921 r. w Grabowie Starym pow. Łomża. Działalność konspiracyjną rozpoczął prawdopodobnie w lutym 1943 r. w szeregach NOW. Po wkroczeniu Sowietów i powstaniu NZW działał na Pogotowiu Akcji Specjalnej na terenie pow. Wysokie Mazowieckie. 12 II 1946 r. dołączył do III Brygady Wileńskiej NZW dowodzonej przez kpt. Romualda Rajsa. Uczestniczył w stoczonej cztery dni później bitwie pod Orłowem, pow. Elk. Ujawnił się 17 IV 1947 r. przed komisją amnestijną PUBP w Białymstoku. Jednak już w połowie maja, w obawie przed aresztowaniem, zaczął się ukrywać. Z nieujawnionych żołnierzy NZW utworzył patrol partyzancki podporządkowany komendantowi Powiatu „Mazur” ppor. Tadeuszowi Narkiewiczowi „Ciemenemu”. W latach 1949–1950 oddział ten liczył kilkanaście osób, łącznie przewinęło się przez niego 34. Przypisuje mu się też likwidację 37 cywilów, głównie działaczy społecznych. Zginął 22 III 1952 r. we wsi Babino, pow. Wysokie Mazowieckie, w walce z grupą operacyjną WUBP w Białymstoku (P. Łapiński, *Stanisław Franciszek Grabowski (1921–1952)* [w:] *Konspiracja i opór społeczny w Polsce 1944–1956. Słownik biograficzny*, t. III, Kraków-Warszawa-Wrocław 2007, s. 200–203; Zob. też: *Żołnierze wyklęci. Antykomunistyczne ...*, s. 213).

Zbigniewa Żwańskiego „Nocy”⁴³, Kazimierza Żebrowskiego „Bąka”⁴⁴ i Edmunda Chrostowskiego „Chrobrego”. Ponadto wskazywano też na złą organizację pracy z agenturą, która nie została należycie „wychowana”⁴⁵.

W celu poprawienia tej sytuacji w czerwcu 1950 r. funkcjonariusze PUBP w Łomży podczas prowadzonych szkoleń zawodowych, omawiali m.in. powyższe problemy oraz zasady zwalczania „wrogiej” działalności na terenie wsi produkcyjnych. Aktywny udział w tych zajęciach brali Czesław Pyrko i Władysław Korytkowski, a przodowali Rajmund Henkel, Daniel Dudek i Jan Chilimoniuk. W tym okresie prowadzone były również szkolenia polityczno-wychowawcze, w których najsłabiej wypadł pluton wartowniczy i sprzątaczkii (!). Poziom ideologiczny podnoszono też przy pomocy organizowanych co poniedziałek prasówek, w których uczestniczyli także pracownicy „Konsumu”. Efektem podwyższenia wykształcenia było natomiast ukończenie w tym miesiącu przez wartowników siedmioklasowej szkoły podstawowej i otrzymanie świadectw szkolnych⁴⁶.

Na koniec lipca tr. PUBP w Łomży dysponował dwoma rezydentami, pięcioma agentami i 185 informatorami, którzy dostarczali potrzebnych informacji. Pomimo tego stan liczebny agentury oceniano jako niewystarczający do realizacji całości planowanych zadań. Wskazano przy tym na brak celowości w dokonywanych przez referaty werbunkach, które w związku z tym nie były w stanie opanować wszystkich przejawów działalności w poszczególnych środowiskach. Podstawowe niedobory, na jakie zwrócono uwagę, to brak rezydentów (jednego posiadał Referat 4., drugiego Referat 5.) oraz mieszkań konspiracyjnych, których na terenie całego powiatu było tylko cztery. Negatywnie, wręcz jako dorywczą, oceniono pracę z agenturą, którą referaty prowadziły w sposób nieodpowiedni. Przejawiało się to m.in.

⁴³ Od grudnia 1946 r. do kwietnia 1947 r. szef PAS w Komendzie Powiatu Ostrów Mazowiecka NZW, a następnie w Komendzie Powiatu Wysokie Mazowieckie. W okresie od kwietnia 1948 r. do wiosny 1949 r. sprawował funkcję szefa PAS Powiatu Łomża. 4 VIII 1951 r. został aresztowany przez UB, skazany na piętnaście lat więzienia. Na wolność wyszedł w 1956 r. (Zob.: *Żołnierze wyklęci. Antykomunistyczne ...*, s. 166).

⁴⁴ W konspiracji od 1939 r., początkowo w ZWZ jako komendant placówki Szczepankowo. Aresztowany w 1941 r. przez NKWD, uciekł wraz z synem z transportu wiozącego ich na Syberię. Od 1943 r. w szeregach NSZ, uczestniczył w akcji „Burza”, ponownie aresztowany pod koniec 1944 r. Po ucieczce żołnierz NZW na terenie pow. Łomża, od kwietnia 1948 r. jego komendant (wcześniej Komendant Powiatu Wysokie Mazowieckie). Po śmierci płk. Władysława Żwańskiego „Błękit” Komendant Okręgu Białystok NZW. Zginął wraz z synem 3 XII 1949 r. walcząc z grupą operacyjną KBW i UB (Zob.: *Żołnierze wyklęci. Antykomunistyczne ...*, s. 156).

⁴⁵ AIPN, 1572/218, Formularz sprawozdawczy z działalności PUBP w Łomży za styczeń 1949 r., b.d., k. 33–34.

⁴⁶ AIPN Bi, 045/1560, Raport miesięczny PUBP w Łomży za okres 1–30 VI 1950 r., 3 VII 1950 r., Łomża, k. 31.

w niepisaniu miesięcznych planów pracy dla informatorów oraz braku systematycznego rozpracowywania poszczególnych spraw. Również uzyskane w trakcie tych działań materiały nie były odpowiednio i na czas wykorzystywane. W okresie tym zaszły też kolejne zmiany w kierownictwie PUBP w Łomży, polegające na zastąpieniu 1 sierpnia 1950 r. Władysława Borowskiego przez wywodzącego się z woj. łódzkiego dotychczasowego szefa PUBP w Augustowie kpt. Wiesława Zajdę (pełnił tę funkcję do 16 kwietnia 1951 r.)⁴⁷. Jak zaznaczył nowy szef, w pierwszym okresie wywołało to pewne rozluźnienie dyscypliny, jednak po kilku odprawach i zebraniach nastąpiła poprawa sytuacji⁴⁸. Jedyny wyjątek stanowił tutaj wartownik Henryk Cytacki, który niepunktualnie obejmował służbę i przebywał w stanie nietrzeźwym na terenie urzędu, w związku z czym wystąpiono z wnioskiem o jego przeniesienie. Jako niewłaściwą przytoczył on również wypowiedź pracownika Referatu 5. Edwarda Szafrąńskiego, mającą miejsce podczas zebrania partyjnego, który prosił zebranych, aby ratowali go przed demobilizacją spowodowaną pomijaniem go w awansach. Wskazywał też na nieodpowiednią obsadę stanowisk kierowniczych poszczególnych referatów, w czym wsparł go częściowo kierownik tego referatu Rajmund Henkel, z „tęsknotą” wspominający rządy byłego szefa, co z pewnością nie przysporzyło mu popularności u nowego przełożonego.

Również Referat 2. miał w tym okresie duże problemy z pracownikami. Już w lutym 1950 r. Ignacego Kalinko zastąpił na stanowisku kierownika Antoni Janowski, który sprawował tę funkcję do listopada 1950 r. W miesiącu tym trafił do aresztu WUBP w Białymstoku, a pracę operacyjno-pocztową nadzorował od tej pory Mikołaj Borowik. On jednak także nie przykładał się do niej zupełnie, m.in. nie odbywał zaplanowanych wcześniej spotkań z agenturą. Po zwolnieniu Janowskiego sprawy te nie zostały przekazane żadnemu innemu pracownikowi, nie podejmowano też nowych przedsięwzięć⁴⁹. Od marca 1951 r. nadzór nad wspomnianymi działaniami przejął starszy referent Referatu 2., sierż. Jan Duszewski. W celu nadrobienia straconego czasu postanowiono odnowić łączność z pozostałą siecią agenturalną⁵⁰.

Kolejnym Białorusinem szefującym PUBP w Łomży (Zajda został skierowany na kurs aktywu kierowniczego MBP, a następnie do WUBP w Białymstoku) został

⁴⁷ *Twarze białostockiej bezpieki. Obsada ...*, s. 260–261.

⁴⁸ AIPN Bi, 045/1560, Raport miesięczny PUBP w Łomży za okres 1–31 VII 1950 r., 3 VIII 1950 r., Łomża, k. 37–38.

⁴⁹ AIPN Bi, 045/1577, Raport miesięczny z pracy Sekcji II Referatu II PUBP w Łomży do naczelnika Wydziału II WUBP w Białymstoku za okres od 1 XI 1950 r. do 1 XII 1950 r., 1 XII 1950 r., Łomża, k. 32.

⁵⁰ *Ibidem*, Raport miesięczny z pracy Sekcji II Referatu II PUBP w Łomży do naczelnika Wydziału II WUBP w Białymstoku za okres od 1 III 1951 r. do 1 IV 1951 r., 2 IV 1951 r., Łomża, k. 33a.

15 maja 1951 r. pochodzący z Plutycz, pow. Bielsk Podlaski, por. Jan Wasiluk, pełniący wcześniej funkcję zastępcy naczelnika Wydziału „A” WUBP w Białymstoku⁵¹. Pozostał on na tym stanowisku tylko do 1 sierpnia 1951 r. (w tym dniu przekazano go do dyspozycji szefa WUBP w Łodzi). Jego zastępcą był natomiast inny Białorusin z tego samego powiatu, ppor. Stefan Mudel⁵². Pracę rozpoczął on jeszcze za rządów swego poprzednika 1 września 1950 r. i dotrwał niemal do końca sprawowania tej funkcji przez Wasiluka (w dyspozycji szefa WUBP w Białymstoku od 1 czerwca 1951 r.).

Sytuacja zastana przez nowego szefa nie przedstawiała się najlepiej, a dokonując w tym samym miesiącu oceny posiadanych współpracowników stwierdzono, że brakowało wśród nich agentury mającej bezpośrednie dotarcie do „wrogich” środowisk⁵³. Wg szefostwa, PUBP w Łomży posiadał w tym okresie na tzw. kontakcie 173 osoby, z czego kierownictwo – dwie, Referat 1. – 19, Referat 2. – siedem, Referat 3. – 25, Referat 4. – 28, Referat 5. – 37, Referat 8. – cztery, Referat „A” – 12, Placówka Zawady – 14 i Placówka w Zambrowie – 16. Ponadto przejęto też dziewięciu współpracowników z innych urzędów. Co istotne, agentura w Zawadach i Zambrowie miała wówczas możliwość dotarcia do oddziałów „Nocy” i „Wiarusa”. Jej rozmieszczenie w poszczególnych rozpracowywanych środowiskach przedstawiało się następująco: w organizacjach podziemnych – 16, wśród ujawnionych członków NZW, AK itp. – 39, pomiędzy żołnierzami gen. Andersa – trzech, pomiędzy dawnymi policjantami granatowymi – dwóch, wśród byłych funkcjonariuszy straży granicznej (do 1939 r.) – jeden, w obiektach gospodarczych – czterech, w środowisku duchownych – dwóch, wśród nauczycieli – trzech, w Radach Narodowych – ośmiu i siedmiu pomiędzy młodzieżą szkolną. Pozostałych 88 jednostek nie miało dotarcia do tych środowisk. Natomiast oceniając działalność agentury w lipcu tr. stwierdzono, że prawie połowa pozostawała nadal bez łączności⁵⁴. Powodem tego była opieszałość w pracy funkcjonariusza UB Tadeusza Krukowskiego, wypadek samochodowy innego pracownika i likwidacja Placówki w Zambrowie, której pracownicy nie przekazali w ogóle posiadanych kontaktów.

Po kilku miesiącach (dokładnie 16 lipca 1951 r.) doszło do kolejnej roszady na stanowisku szefa PUBP, którym został pochodzący z Łodzi i deklarujący narodowość

⁵¹ *Twarze białostockiej bezpieki. Obsada ...*, s. 250–251.

⁵² AIPN Bi, Karta ewidencyjna Stefana Mudla.

⁵³ AIPN Bi, 045/1587, Sprawozdanie z całokształtu pracy PUBP w Łomży i analiza wrogiej działalności poszczególnych środowisk, 21 V 1951 r., Łomża, k. 9.

⁵⁴ *Ibidem*, Raport PUBP w Łomży za lipiec 1951 r., 1 VIII 1951 r., Łomża, k. 17.

polską Leon Sobczyk⁵⁵. Jednak niebawem on również opuścił Łomżę, przejmując 1 stycznia 1952 r. kierowanie PUBP w Białymstoku. Jego miejsce zajął wówczas pełniący już służbę w szeregach UB na ziemi łomżyńskiej od 1949 r., a później szefujący strukturom aparatu bezpieczeństwa w Augustowie, Feliks Czaplejewicz⁵⁶. Pochodził on z pow. Sokółka i w wypełnionej ankiecie deklarował wyznanie rzymskokatolickie oraz narodowość polską. Przy tak zmieniającym się kierownictwie stała pozostawała w tym okresie jedna osoba, mianowicie zastępca urzędu, którym od 1 czerwca 1951 r. był Daniel Dudek⁵⁷.

W sierpniu 1952 r. PUBP w Łomży dysponował na terenie swojego działania trzema rezydentami, czterema agentami, 169 informatorami i trzema mieszkaniami konspiracyjnymi. W okresie tym odnotowano też zwiększenie efektywności pracy z agenturą w związku z przejęciem jej przez referentów terenowych, którzy posiadali większą możliwość dotarcia do niej, pozostając bezpośrednio w gminach. To oni mieli również przystąpić w dalszej kolejności do werbowania rezydentów i wyszukiwania mieszkań konspiracyjnych. Rozłożenie sieci donosicieli w okresie tym przedstawiało się następująco: gm. Śniadowo – trzech informatorów, gm. Drozdowo – dziewiętnastu informatorów, gm. Kołaki – pięciu informatorów, gm. Lubotyń – trzech, gm. Rogienice – siedmiu, gm. Przytuły – czterech, gm. Długobórz – szesnastu, gm. Miastkowo – jeden agent i siedmiu informatorów, gm. Chlebotki – czternastu informatorów, gm. Rutki – jeden agent i czterech informatorów, Bożejewo – dziesięciu informatorów, gm. Szumowo – siedmiu, gm. Szczepankowo – dziesięciu, gm. Jedwabne – dwóch agentów i dziesięciu informatorów, gm. Puchały – czterech informatorów, gm. Kupiski – ośmiu oraz w gm. Łomża trzech rezydentów, czterdziestu informatorów i cztery mieszkania kontaktowe⁵⁸.

Analizując przebieg pracy agenturalnej w październiku 1952 r. warto zwrócić uwagę na jeden z dokonanych w tym czasie werbunków, w wyniku którego pozyskany został rezydent „Hubert”. Był to dawny pracownik PUBP, zatrudniony wówczas w jednej z instytucji na terenie Łomży. Miał tutaj nadzorować istniejącą agenturę, a przekazywał m.in. informacje dotyczące nieprawidłowości przy budowie budynku Rejonu Lasów. Jak widać na tym przykładzie, „służba” raz rozpoczęta bardzo często trwała też po odejściu z aparatu bezpieczeństwa. Ponadto w tym czasie wyraźnie poprawiła się współpraca z agenturą, z której 95 proc. pozostawało na stałym

⁵⁵ *Twarze białostockiej bezpieki. Obsada ...*, s. 228.

⁵⁶ AIPN Bi, 98/1761, Akta osobowe Feliksa Czaplejewicza.

⁵⁷ *Twarze białostockiej bezpieki. Obsada ...*, s. 107.

⁵⁸ AIPN Bi, 045/1565, Raport sprawozdawczy PUBP w Łomży za sierpień 1952 r., 31 VIII 1952 r., Łomża, k. 59–60.

kontakcie, reszta nie stawiała się na spotkania lub odmawiała współpracy. Poważnym niedociągnięciem była mała liczba rezydentów i zupełny ich brak w środowisku wiejskim⁵⁹.

W związku z powstaniem w styczniu 1953 r. Departamentu XI MBP, w tym samym roku został zorganizowany też Wydział XI WUBP w Białymstoku, który przejął część zadań Wydziału V, dotyczących m.in. inwigilacji organizacji wyznaniowych i środowiska oświatowego. Także w Łomży przeprowadzono omawiane zmiany, tworząc Referat 11., który został zasilony w marcu przez starszego referenta Ryszarda Leszczyńskiego⁶⁰ i w lipcu przez referenta Sergiusza Zielenkiewicza⁶¹.

Natomiast wg danych z lutego 1953 r. PUBP w Łomży posiadał agenturę w następujących obiektach gospodarczych: na budowie Kombinatu Włókienniczego w Zambrowie – jednego, w Elektrowni w Łomży – jednego, w Zakładach Roszarniczych – trzech. W tym czasie nie zinfiltrowano jeszcze Zakładów Ceramicznych, organizującego się Przedsiębiorstwa Remontowo-Budowlanego, Wydziałów Podatków Wiejskich, Rolnictwa i Leśnictwa, GKS, PSS i MHD. Nie posiadano także agentury w Wydziale Finansowym PRN, Wodociągach, Hurtowniach Handlowych, Związkach Zawodowych i organizacjach społecznych. Czterech informatorów działało w Spółdzielni Produkcyjnej, sześciu w powstałych komitetach założycielskich, a po trzech w Gminnych Spółdzielniach i Gminnych Ośrodkach Maszynowych. W MRN znajdował się natomiast jeden rezydent i dwóch informatorów, w sądownictwie kolejnych dwóch, w leśnictwie jeden rezydent, trzech informatorów w bankowości i jeszcze dwóch w Spółdzielniach Usługowych⁶².

W dokonanej w czerwcu 1953 r. analizie pracy PUBP w Łomży stwierdzono, że aby poprawić jego funkcjonowanie należało zostawić, choć zmniejszyć liczebnie, Sekcję 3. zajmującą się podziemiem endeckim i sanacyjnym. Podobnie oceniano Referat 11., którego rola była bardzo istotna, ze względu na istnienie w Łomży siedziby kurii biskupiej oraz liczną młodzież i środowisko nauczycielskie w samym mieście⁶³. Ponadto starsi referenci i referenci powiatowi od tej pory mieli odpowiadać każdy za trzy gminy i nadzorować całość zagadnień na ich terenie, a nie jak dotychczas tylko jedno konkretne środowisko. W każdej z gmin mieli przebywać przez tydzień w miesiącu, a następnie sporządzić

⁵⁹ *Ibidem*, Raport sprawozdawczy PUBP w Łomży za październik 1952 r., 31 X 1952 r., Łomża, k. 76–77.

⁶⁰ AIPN Bi 101/399, Akta osobowe Ryszarda Leszczyńskiego.

⁶¹ AIPN Bi 133/1475, Akta osobowe Sergiusza Zielenkiewicza.

⁶² AIPN Bi, 045/1587, PUBP w Łomży do szefa WUBP w Białymstoku, 10 II 1953 r., Łomża, k. 21.

⁶³ *Ibidem*, PUBP w Łomży do szefa WUBP w Białymstoku. Analiza pracy po reorganizacji, 12 VI 1953 r., Łomża, k. 32.

raport opisujący ich działania. Funkcjonariusz taki miał też uczyć codziennie pracy operacyjnej referentów terenowych. Nowym szefem PUBP został w tym okresie Jan Czerniawski, pełniący tę funkcję do października 1955 r.⁶⁴

Latem 1954 r. nastąpiło włączenie istniejącego w strukturach WUBP w Białymstoku Wydziału V do Wydziału III, w którym powstały nowe sekcje: 5., 6., 7., mające kompetencje Wydziału V. Inspektorat Wiejski przejął zaś sprawy rolnictwa, które wcześniej znajdowały się w gestii Wydziału IV WUBP. Reorganizacja ta wpływała także na zmianę struktury urzędów działających w poszczególnych powiatach⁶⁵.

W sierpniu tr. PUBP w Łomży na ogólny stan pięciu rezydentów prowadził pracę z trzema, z którymi odbyto dwanaście spotkań (dwaj pozostali byli w terenie). Utrzymywano również kontakt z jednym z dwóch agentów oraz ze 145 informatorami z 284 posiadanych przez urząd. Otrzymano od nich w tym okresie 213 donieśień, przy czym ten słaby (!) wynik tłumaczono posiadanymi vacatami na stanowiskach pracowników Sekcji 3., starszych referentów powiatowych i referentów terenowych⁶⁶.

Po ucieczce na Zachód płk. Józefa Światły, byłego wicedyrektora Departamentu X MBP, władze komunistyczne, chcąc zmienić wizerunek znienawidzonego przez społeczeństwo aparatu bezpieczeństwa, rozpoczęły jego reorganizację⁶⁷. 7 grudnia 1954 r. Rada Państwa rozwiązała Ministerstwo Bezpieczeństwa Publicznego, a dwa dni później w jego miejsce utworzyła Ministerstwo Spraw Wewnętrznych oraz Komitet do spraw Bezpieczeństwa Publicznego. Do zadań tego ostatniego należała m.in. walka z działalnością obcego wywiadu, z „reakcyjnym” podziemiem i zwalczanie prób tworzenia nielegalnych organizacji oraz ich działalności politycznej. Doszło wówczas również do zmiany nazewnictwa i numeracji poszczególnych Departamentów, i tak m.in. w miejsce Departamentu VII MBP utworzono Departament I Kds.BP, z Departamentu III oraz Samodzielnego Wydziału do Walki z Bandytyzmem MBP utworzono Departament III Kds.BP, a z Departamentu XI MBP utworzono Departament VI Kds.BP. Zmiany te przełożyły się też na struktury wojewódzkie i powiatowe tej instytucji.

Reorganizacji tej i przekształcenia urzędu w Powiatowy Urząd do spraw Bezpieczeństwa Publicznego doczekał się Wacław Rożek, który jeszcze we

⁶⁴ *Województwo białostockie*, oprac. P. Łapiński [w:] *Aparat bezpieczeństwa w Polsce*. ..., s. 115.

⁶⁵ T. Dudziński, K. Sychowicz, *Ludzie grajewskiej* ..., s. 18.

⁶⁶ AIPN Bi, 045/1575, Sprawozdanie z pracy operacyjnej PUBP w Łomży za sierpień 1954 r., 9 IX 1954 r., Łomża, k. 72.

⁶⁷ K. Szwagrzyk, *Aparat bezpieczeństwa w latach 1944–1956* [w:] *Aparat bezpieczeństwa w latach 1944–1956* ..., s. 24.

wrześniu 1952 r. został, po Danielu Dudku, zastępcą szefa PUBP w Łomży⁶⁸. Pochodził on z Ostrowca w woj. kieleckim, a trafił tutaj z WUBP w Białymstoku. W tym okresie podlegał on kierującemu UB na terenie pow. łomżyńskiego Janowi Czerniawskiemu, wywodzącemu się z pow. suwalskiego⁶⁹.

Na początku 1955 r. PUds.BP w Łomży, zgodnie z otrzymanymi wytycznymi, dokonał analizy 4463 prowadzonych spraw. W jej wyniku pozostawiono do dalszego rozpracowania 328, do przekazania MO zakwalifikowano 103 sprawy, a do archiwum trafiło pozostałe 4052. Spośród pozostawionych do dalszego prowadzenia dwanaście dotyczyło „reakcyjnej części kleru” i jego zwolenników, osiem wrogiej działalności młodzieży szkolnej, 149 byłych członków AK-WiN, 128 zwolenników SN-NZW, szesnaście osób podejrzanych o prowadzenie działalności na korzyść państw anglosaskich, a ostatnie piętnaście działalności „kułaków” przeciwko rozbudowie spółdzielczości produkcyjnej na wsi. Postanowiono też gruntownie przeświecić przy pomocy donosicieli osoby zakwalifikowane do dalszego rozpracowania. Ponadto spośród posiadanych w tym czasie 185 jednostek agentury w okresie tym ubyłło 26, dodatkowo przekazano do PUds.BP w Zambrowie od początku jego powstania 43 informatorów, trzech kolejnych wyeliminowano z powodu zdekonspirowania się pod wpływem zamroczenia alkoholem („Igła”, „Wicher”, „Kawka”)⁷⁰.

W związku z zachodzącymi zmianami w strukturze aparatu bezpieczeństwa doszło też do ostatniej już wymiany kierownika PUds.BP w Łomży, którym w październiku 1955 r. został Władysław Krasowski⁷¹. Pochodził on, tak jak niektórzy jego poprzednicy, z pow. Bielsk Podlaski i miał za sobą służbę w szeregach Armii Czerwonej. W tym roku zarysowuje się też wyraźny spadek liczby osób zatrudnionych w aparacie bezpieczeństwa. Wg danych z 31 grudnia 1955 r. w PUds.BP w Łomży zatrudnionych było dwie osoby wchodzące w skład kierownictwa urzędu (w tym szef por. Władysław Krasowski), czterech starszych referentów, ośmiu referentów, sekretarz, maszynistka, komendant ochrony, trzech wartowników i kierowca⁷². Łącznie obsada wynosiła już tylko 21 osób. W grudniu nastąpiła też zmiana na stanowisku zastępcy kierownika urzędu, na którym to por. Wacława Rożka zastąpił ppor. Mirosław Mierzejewski⁷³.

⁶⁸ *Twarze białostockiej bezpieki. Obsada ...*, s. 215.

⁶⁹ AIPN Bi, 98/1764, Akta osobowe Jana Czerniawskiego.

⁷⁰ AIPN Bi, 045/1584, Sprawozdanie kwartalne z pracy PUds.BP w Łomży za okres od 1 I 1955 r. do 30 III 1955 r., 30 III 1955 r., Łomża, k. 3.

⁷¹ AIPN Bi, Karta ewidencyjna Władysława Krasowskiego.

⁷² AIPN Bi, 045/1584, Załącznik do sprawozdania kwartalnego z pracy PUds.BP w Łomży za okres od 1 X 1955 r. do 31 XII 1955 r., 4 I 1956 r., Łomża, k. 44.

⁷³ Funkcję tę objął 1 XII 1955 r. (Województwo białostockie, oprac. P. Łapiński [w:] *Aparat bezpieczeństwa ...*, s. 116).

W tym samym okresie do pracy w Referacie 3. został skierowany ppor. Bazyl Taranta, a na wakujące do tej pory stanowisko wartownika plut. Dymitr Stepaniuk. W następnym roku z pracy w PUds.BP w Łomży zwolniono oficera operacyjnego Jana Popławskiego za kradzież transportowanej amunicji, ukarano za pijaństwo Grzegorza Parfieniuka, oddelegowano na szkolenie do dwuletniej szkoły BP w Gdańsku Ryszarda Leszczyńskiego oraz przyjęto do pracy oficerów operacyjnych: Piotra Chmielewskiego, Włodzimierza Wołkowyckiego i Ryszarda Krzewskiego⁷⁴.

Koniec oddzielnych struktur aparatu bezpieczeństwa nastąpił z chwilą uchwalenia 13 listopada 1956 r. ustawy, na mocy której zlikwidowano Komitet do spraw Bezpieczeństwa Publicznego przy Radzie Ministrów. Realizowane do tej pory przez niego sprawy włączono do zakresu działania Ministerstwa Spraw Wewnętrznych, w terenie zaś do wojewódzkich i powiatowych komend milicji. W ten sposób doszło jednak do powiązania nowo utworzonej Służby Bezpieczeństwa z MO. I tak 1 stycznia 1957 r. oficjalnie zlikwidowany został PUds.BP w Łomży przy ul. Nowogrodzkiej 5⁷⁵. Zmniejszono także stan etatowy funkcjonariuszy SB, których włączono do KP MO, gdzie powstał Referat do Spraw SB. W jej strukturach utworzono też etat pierwszego zastępcy, który faktycznie kierował jego pracami. Natomiast miesiąc później podobny los spotkał największy Komisariat MO w Łomży, znajdujący się przy ul. Mikołaja i liczący sześćdziesięciu funkcjonariuszy.

Analizując skład społeczny osób, które przewinęły się przez aparat bezpieczeństwa w Łomży, zauważyć można, że do pochodzenia chłopskiego przyznało się 124 funkcjonariuszy, a do robotniczego kolejnych 116. Z faktem tym wiązało się też ich niskie wykształcenie, a co za tym idzie, w wielu wypadkach także chęć awansu społecznego. Różne też drogi wiodły ich do pracy w UB, dokąd trafiali po zakończeniu służby wojskowej, z Wojsk Ochrony Pogranicza (10) czy przechodząc tam z KBW (14). Zdarzały się jednak osoby posiadające „doświadczenie” w pracy konspiracyjnej. Zaliczali się do nich Konstanty Karpowicz (w latach 1943–1944 członek oddziału partyzanckiego im. Suworowa), Zygmunt Kowalski z Ostrowca Świętokrzyskiego (mający za sobą przeszłość w szeregach Gwardii Ludowej), czy Stanisław Kozielski (z oddziału partyzanckiego im. Stalina) oraz Jan Ogłaza (będący na przełomie 1944/1945 r. łącznikiem grupy spadochronowej Armii Czerwonej w pow. piotrkowskim).

⁷⁴ AIPN Bi, 045/1584, Załącznik do sprawozdania kwartalnego z pracy PUds.BP w Łomży za III kwartał 1956 r., 29 IX 1956 r., Łomża, k. 86.

⁷⁵ AIPN Bi, 045/2102, Kronika KP MO w Łomży, k. 55–56.

Ponadto w różny sposób z działalnością agenturalną związani wcześniej byli funkcjonariusze: Andrzej Ciuńczyk (od 1939 r. agent NKWD „Pawłow”), Mikołaj Konończuk (agent Informacji Wojskowej „Potok”), Walentyna Korolczuk (od stycznia 1946 r. pracownica Wydziału III WUBP w Białymstoku, a wcześniej tajny współpracownik bezpieki) i Janina Reszetnikowa, będąca na usługach PUBP w Suwałkach jako informator „Wanda”. Nie mogło tutaj zabraknąć także wiernych towarzyszy, bardzo często mających za sobą przeszłość czerwonoarmistów, jak Sergiusz Buraczewski, Stanisław Góralczyk z Kalinowa, pow. Łomża (działacz KPP w latach 1936–1938, a następnie żołnierz Armii Czerwonej), Władysław Krasowski czy tłumacz kontrwywiadu wojsk sowieckich Jan Kulikowski i funkcjonariusz milicji sowieckiej w okresie od 4 listopada 1939 r. do 17 lipca 1940 r. Jan Rutkowski. Na specjalne wyróżnienie w tym gronie zasługuje Siemion Jakimienko pełniący funkcję politruka w wojsku sowieckim, a w okresie tzw. pierwszego sowieta kierownik gospodarczy więzienia NKWD w Łomży (1 grudnia 1939 r.–21 czerwca 1941 r.), do którego to miasta trafił ponownie w kwietniu 1946 r.

Bez wątpienia istotnym elementem w badaniu funkcjonowania aparatu bezpieczeństwa jest narodowość funkcjonariuszy. Do dnia dzisiejszego duże ożywienie wywołuje dyskusja nad udziałem osób pochodzenia żydowskiego w jego strukturach⁷⁶. W oparciu o dostępne materiały, także w odniesieniu do kadr UB na terenie pow. łomżyńskiego, ten stereotyp nie wytrzymał próby czasu. Oto na wspomniane 298 przypadków tylko dwie (!) osoby deklarowały pochodzenie żydowskie (oprócz tego jedna wyznanie mojżeszowe). Zaskakujący może być również fakt, że w gronie tym znalazło się 67 osób urodzonych na terenie pow. łomżyńskiego.

Natomiast 62 funkcjonariuszy podało w ankietach narodowość białorską, a ponadto w dziesięciu przypadkach obok narodowości polskiej wpisywano wyznanie prawosławne. Tak uczynił też ostatni szef PUds.BP Władysław Krasowski, urodzony w Rybołach, pow. Bielsk Podlaski. Co ciekawe tylko trzech (w tym dwóch pierwszych) na dziesięciu kierujących aparatem bezpieczeństwa w Łomży przyznało się do tego, że byli Białorusinami. Wśród ich zastępców znalazła się natomiast tylko jedna taka osoba. Powyższa sytuacja mogła być też skutkiem działań władz komunistycznych, starających się aby funkcjonujący w ich strukturach Białorusini nie zdradzali swego niepolskiego pochodzenia⁷⁷.

⁷⁶ K. Szwagrzyk, *Żydzi w kierownictwie UB. Stereotyp czy rzeczywistość?*, „Biuletyn IPN” 2005, nr 11, s. 37–42; A. Paczkowski, *Żydzi w UB. Próba weryfikacji stereotypu* [w:] *Komunizm – ideologia, system, ludzie*, red. T. Szarota, Warszawa 2001.

⁷⁷ E. Mironowicz, *Polityka narodowościowa PRL*, Białystok 2000, s. 46–47.

POCZĄTKOWY OKRES ISTNIENIA (VIII 1944 r. – V 1945 r.)

Sytuacja oddziałów konspiracyjnych na terenie pow. łomżyńskiego była niezwykle trudna. Wykrwawione w wyniku walk stoczonych z wojskami niemieckimi w dniach 23–24 czerwca 1944 r. w rejonie Czerwonego Boru (AK i NSZ) oraz potyczkami mającymi miejsce w lipcu i sierpniu, w połowie ostatniego z tych miesięcy stanęły wobec kolejnego problemu, jakim stał się kontakt z wojskami sowieckimi. W przypadku oddziałów AK kończyły się one rozbrojeniem i wcieleniem do 6. zapasowego baonu piechoty w Dojlidach Górnych koło Białegostoku. Dowódcy trafiali w ręce kontrwywiadu, tak jak mjr Jan Tabortowski „Bruzda”¹, w celu wydobycia z nich informacji potrzebnych do rozpracowania miejscowej siatki konspiracyjnej². W wyniku tego funkcjonowanie Komendy Inspektoratu Łomżyńskiego zostało

¹ Ur. 16 X 1906 r. w Nowogródku (obecnie na Białorusi). Ukończył Szkołę Podchorążych Piechoty w Ostrowi Mazowieckiej (Komorowo) i Oficerską Szkołę Artylerii w Toruniu. We wrześniu 1939 r. początkowo walczył jako zastępca dowódcy pociągu pancernego nr 11 „Danuta” stanowiącego wsparcie Armii „Poznań”, a później osłaniał przeprawę oddziałów polskich przez Bzurę. Od lipca 1940 r. w ZWZ jako komendant obwodu Bielsk Podlaski. Na początku następnego roku objął stanowisko inspektora łomżyńskiego AK (Obwód Łomża i Grajewo). Aresztowany 22 XI 1942 r. przez gestapo, uciekł dwa miesiące później z łomżyńskiego więzienia i został inspektorem suwalskim. Na teren łomżyński wrócił ponownie po śmierci kpt. Hieronima Łagody, przygotowując i nadzorując przebieg akcji „Burza”. Sam stanął na czele prawie stuosobowego oddziału przebywającego w bazie Kobielno. Po rozbrojeniu i internowaniu przez żołnierzy Armii Czerwonej, zbiegł i przystąpił do ruchu oporu. Kierując strukturami AKO w pow. łomżyńskim i grajewskim doprowadził do zajęcia ostatniej z tych miejscowości w nocy z 8 na 9 V 1945 r. Działalność swą kontynuował w strukturach WiN. Ujawnił się 25 III 1947 r. w PUBP w Łomży, wyjechał do Warszawy ale z powodu inwigilacji powrócił na tereny nadbiebrzańskie. Tu początkowo ze Stanisławem Cieślowskim, a później Tadeuszem Wysockim i Stanisławem Marchewką ukrywał się przed aparatem bezpieczeństwa. Ciężko ranny został dobity 23 VIII 1954 r. podczas próby rozbrojenia posterunku MO w Przytułach przez Marchewkę (S. Poleszak, *Jan Tabortowski (1906–1954)* [w:] *Konspiracja i opór społeczny w Polsce 1944–1956. Słownik biograficzny*, t. I, Kraków-Warszawa-Wrocław 2002, s. 463–465).

² S. Poleszak, *Podziemie antykomunistyczne w łomżyńskim ...*, s. 58–60.

sparaliżowane (kpt. Stanisław Cieślewski „Lipiec”³ w listopadzie 1944 r. został aresztowany przez NKWD w Białymstoku). Wpływ na to miało też wysiedlenie ludności oraz duża liczba żołnierzy sowieckich przebywających na tym obszarze do stycznia 1945 r., w związku z zatrzymaniem się frontu na Narwi.

Na szczęście dzięki ograniczeniu zasięgu akcji „Burza” w zambrowskim, siły Obwodu uniknęły poważniejszej dekonspiracji wobec wkraczających Sowietów. Początkowe aresztowania prowadzone przez NKWD miały charakter przypadkowy lub były rezultatem donosów złożonych przez jeńców sowieckich, którym żołnierze AK udzielili wcześniej pomocy. Poważniejsze zatrzymania dotknęły kadrę obwodu w październiku 1944 r., kiedy to aresztowano m.in. Jana Grądzkiego „Lisa” i Bolesława Piotrowskiego „Ewerysta” (dowódca patrolu Kedywu). Ostatni z nich został wcielony do LWP, natomiast pozostałych zwolniono lub zdolali uciec, bardzo często powracając do pracy w konspiracji⁴. W czasie organizowanych przez oddziały sowieckie obław zatrzymano też referenta Biura Informacji i Propagandy Obwodu Zambrow Janą Zarańskiego „Ogrodnika” i referenta wyszkolenia Tadeusza Makowskiego⁵.

Powstający w tym czasie aparat bezpieczeństwa także nie pozostawał bezczynny, tym bardziej, że korzystał z osłony jednostek frontowych. Już pod koniec 1944 r. mieszkańcy zajętej przez Armię Czerwoną części pow. łomżyńskiego przekonali się, jaką rolę miał on odegrać na tym terenie. Pokazywał to już jeden z pierwszych raportów napisanych przez kierownika kontrwywiadu PUBP w Łomży z siedzibą w Zambrowie (faktycznie oznaczało to funkcję zastępcy szefa) Edmunda Wieprzewskiego do kierującego WUBP w Białymstoku Faustyna Grzybowskiego. Został on napisany 9 grudnia w języku rosyjskim (!) i informował o przeprowadzonych od 25 lipca (!) akcjach, podczas których zatrzymano 587 osób. W wyniku przeprowadzonego śledztwa ustalono, iż 489 z nich należało do AK (w gronie tym

³ Ur. 21 VI 1907 r. w Bronowie, pow. Łomża. We wrześniu 1939 r. walczył w 77 pp, a następnie prowadził działalność konspiracyjną w Polskim Związku Powstańczym. Od marca 1941 r. faktycznie komendant Obwodu ZWZ Łomża. Aresztowany przez Sowietów 13 VI 1941 r., wolność odzyskał po wybuchu wojny niemiecko-sowieckiej. Pod nową okupacją, zastępca inspektora Inspektoratu III Łomża kpt. Jana Tabortowskiego. Razem z nim aresztowany jesienią 1942 r., wspólnie też uciekli z łomżyńskiego więzienia w nocy z 12 na 13 I 1943 r. Dowódca odtwarzanego wiosną 1944 r. 33 pp AK. 15 XI 1944 r. ponownie aresztowany przez Sowietów i wywieziony do obozu w Ostaszewie. Po powrocie ujawnił się w 1947 r. W sierpniu 1949 r. ponownie zaczął się ukrywać wspólnie z Tabortowskim, z powodu nachodzenia przez funkcjonariuszy UB i prób naklonienia go do współpracy. Zginął 27 VIII 1952 r. zabity przez grupę operacyjną UB w wsi Grądy Małe (K. Sychowicz, *Stanisław Cieślewski (1907–1952)* [w:] *Słownik biograficzny białostocko-łomżyński*, z. 1, Białystok 2002, s. 26–28; zob. też: S. Poleszak, *Stanisław Cieślewski (1907–1952)* [w:] *Konspiracja i opór społeczny* ..., s. 94–96).

⁴ K. Krajewski, T. Łabuszewski, *Białostocki Okręg AK-AKO VII 1944–VIII 1945*, Warszawa 1997, s. 293.

⁵ S. Poleszak, *Jeden z wyklętych* ..., s. 155–156.

było trzynastu oficerów i 28 podoficerów), a 36 określono jako folksdojczów. Natomiast wskutek działań podjętych m.in. przez aparat bezpieczeństwa na przełomie listopada i grudnia w miejscowości Zaręby Krztek, grupa operacyjna UB przy wsparciu wojsk NKWD aresztowała szefa wywiadu i kontrwywiadu okręgu białostockiego AK Wiktora Rejko „Sochę” oraz inspektora zambrowskiego i ostrołęckiego inspektoratu tej organizacji Michała Dejmę „Borutę”. W pierwszych dniach grudnia zatrzymano także dwóch członków Kedywu: Henryka Nowowiejskiego „Leszczyne” i Tadeusza Zalewskiego „Wilka”. Podczas przesłuchań przyznali się oni do działalności konspiracyjnej i oświadczyli, że zostali zwerbowani przez Zbigniewa Recko „Trzynastkę”. Dalsze działania PUBP nastawione były na wykorzystanie zatrzymanego Wacława Milewskiego „Papierosa” i pozostałej agentury do ustalenia miejsca pobytu oraz schwytania „Mścisława”⁶, którego dane osobowe nie były UB wówczas jeszcze znane. W okresie tym ustalono również w przybliżeniu miejsca pobytu „Trzynastki” (Kołaki-Kulesze), Jana Tabortowskiego „Bruzdy” (gm. Zawady) i komendanta zambrowskiego obwodu AK Ferdynanda Tokarzewskiego „Kruka” (wioski koło Zambrowa)⁷.

Jak widać, umacniający się na zajętych przez wojska sowieckie terenach komunści, za głównych swych przeciwników uznali członków organizacji niepodległościowych, w tym przede wszystkim Armii Krajowej. I tak wśród zatrzymanych w styczniu 1945 r. znalazł się Tadeusz Konopka „Karaś” ze wsi Konopki, gm. Radziłów, który w trakcie przesłuchania wskazał jedenastu innych członków AK oraz

⁶ Władysław Liniarski, ur. 23 XI 1897 r. w Małachowie-Gustawowie, niedaleko Włoszczowej, w guberni kieleckiej. Ukończył seminarium nauczycielskie, a od 1917 r. należał do POW w Szczekocinach. Od 1919 r. brał udział w wojnie polsko-bolszewickiej, a od 1934 r. służył w 62 pp w Bydgoszczy. We wrześniu 1939 r. ranny trafił do niewoli niemieckiej, skąd uciekł. W następnym roku wstąpił do ZZW w Warszawie i w końcu października przybył do Okręgu Białostockiego. Od stycznia 1941 r. pełnił funkcję jego komendanta, aż do chwili rozwiązania AK. W związku z aresztowaniami przeprowadzanymi przez wojska sowieckie latem 1944 r. podjął decyzję o utrzymaniu w konspiracji podległych sobie struktur. Nie podporządkował się też rozkazowi komendanta głównego ze stycznia 1945 r. i doprowadził do przekształcenia AK w Armię Krajową Obywatelską. W lipcu zaproponował władzom komunistycznym ujawnienie podległej mu organizacji w zamian za uwolnienie aresztowanych i gwarancję bezpieczeństwa dla wychodzących z konspiracji. Pozostało to bez odpowiedzi. Aresztowany 31 VII 1945 r. i osadzony w więzieniu mokotowskim, gdzie torturami zmuszono go do wystosowania listu, zzywającego członków AKO do ujawnienia się. Odwołał go kilka dni później w przemycanym grypsie. 15 V 1946 r. WSR w Warszawie skazał go na karę śmierci, którą miesiąc później Bolesław Bierut zamienił na dziesięć lat pozbawienia wolności. Po amnestii 1947 r. karę tę zamieniono na siedem lat. Ostatecznie w związku z nowymi oskarżeniami na wolność wyszedł 13 IV 1954 r. Zmarł 12 IV 1984 r. w Warszawie (J. J. Milewski, *Władysław Liniarski (1897–1984)* [w:] *Konspiracja i opór społeczny* ..., s. 263–265).

⁷ AIPN Bi, 045/1519, Naczelnik uprawnień NKGB po łomżyńskomu ujezdu ppor. Wieprzewski do szefa WUBP w Białymstoku Grzybowski, 9 XII 1944 r., Zambrów, k. 1–3v.

poinformował UB o pobycie „Bruzdy” w Białymstoku u Franciszki Ramotowskiej „Iskry”. Na podstawie jego zeznań przeprowadzono akcję, w wyniku której została ona zatrzymana przez aparat bezpieczeństwa. Złożono też wówczas sprawę na dziewięć osób podejrzanych o udział w zabiciu podczas okupacji niemieckiej (1941 r.) dziewiętnastu Żydów i siedmiu, jak to określono, „sowieckich patriotów”⁸. Jednym z największych sukcesów PUBP w tym okresie było zatrzymanie 25 stycznia 1945 r. szefa Kedywu AK Zbigniewa Rečki⁹. Podczas próby ucieczki został on ranny w prawe ramię, a w trakcie przesłuchania przyznał się do przynależności do AK i wykonywania wyroków śmierci na zdrajcach współpracujących z NKWD, członkach PKWN i pracownikach UB. Wg ostatnich otrzymanych przed aresztowaniem poleceń miał zabić podpułkownika ACz Winogradowa, kierownika PUBP w Wysockiem Mazowieckiem Stanisława Zasztofta, komendanta MO w Śniadowie Józefa Roszkowskiego oraz zdrajców „Papierosa”, Jana Tyborowskiego „Burzę” i Mieczysława Zarembę „Wieczorka”.

Ze względu na doświadczenia z czasów pierwszej okupacji sowieckiej nie odniósł na omawianym terenie większego efektu rozkaz gen. Leopolda Okulickiego „Niedźwiadka” z 19 stycznia 1945 r. Stało się tak, gdyż nie został on zaakceptowany przez komendanta okręgu białostockiego ppłk. Władysława Liniarskiego „Mściśława”. Była w nim mowa o rozwiązaniu AK, a rozkaz dotarł na ten teren dopiero na początku następnego miesiąca. Konsekwencją tej decyzji było utworzenie Armii Krajowej Obywatelskiej, która przejęła praktycznie kontrolę nad całymi strukturami AK. Działalność konspiracyjna trwała więc dalej.

Prawie półroczny okres pobytu wojsk sowieckich na terenie tej części pow. łomżyńskiego został przez aparat bezpieczeństwa wykorzystany m.in. do rozbudowy sieci informatorów. Wg sprawozdania z pierwszej połowy lutego 1945 r., UB posiadało wówczas zwerbowanych 39 agentów, przy pomocy których w okresie tym aresztowano kolejnych sześciu członków AK. Odnotowano także mający miejsce w Drozdowie w nocy z 13 na 14 lutego atak na rodzinę Zygmunta Pieńkowskiego¹⁰, który w latach 1939–1941 (podczas okupacji sowieckiej) był pracownikiem urzędu finansowego. W wyniku tej akcji zabici zostali członkowie jego rodziny, w tym trójka

⁸ *Ibidem*, Sprawozdanie z pracy PUBP Łomżyńskiego w Zambrowie za okres 7–17 I 1945 r., b.d., k. 9–10.

⁹ *Ibidem*, Sprawozdanie z pracy PUBP Łomżyńskiego w Zambrowie za okres 17–27 I 1945 r., b.d., k. 11–12; O kontaktach Mieczysława Zaremby z UB wspomina też w swej pracy Józef Klimaszewski (Zob.: J. Klimaszewski, *W cieniu Czerwonego Boru. Pamiętnik z lat 1939–1950*, Ełk 1964, mps).

¹⁰ W kronice KP MO Łomża stwierdzono, że całe zajście miało miejsce dlatego, że Zygmunt Pieńkowski był pracownikiem PUBP w Łomży, co jest faktem. Odpowiedzialnością za zabicie dzieci próbowano natomiast obarczyć członka NZW, Michała Bierzyńskiego „Sępa”, który w tym czasie nie przebywał jednak na ziemi łomżyńskiej.

dzieci. Dokonali tego, na polecenie organizacji konspiracyjnej, Marian i Czesław Dąbrowscy oraz Aleksander Ćwikłowski z Niewodowa. W materiałach UB odnotowano, że Czesław Dąbrowski był aresztowany przez NKWD w 1941 r., a jego rodzina została wywieziona w głąb ZSRS¹¹. Wyraźne było też w tym okresie zmniejszenie liczby zatrzymanych, najprawdopodobniej w związku z odejściem jednostek frontowych Armii Czerwonej dalej na Zachód.

Nowa, powstała w wyniku tego sytuacja, pokazała słabość aparatu bezpieczeństwa, który nie był w stanie powstrzymać podziemia, kontrolującego praktycznie niemal cały obszar powiatu. W marcu działalność ta polegała głównie na likwidacji jednostek zagrażających organizacji. Zabito wówczas dziesięć osób, wśród których byli m.in. członek PPR Stanisław Jarosz ze wsi Elżbiecin, komendant posterunku MO w Zawadach Stefan Suchocki (w wyniku akcji zginęli także agent UB „Lisek” i trzej mieszkańcy tej wsi, ranny uciekł agent Bronisław Matejkowski „Jan”). 11 marca zabity został w Zambrowie funkcjonariusz PUBP w Łomży Bolesław Kujawa, a jedenaście dni później we wsi Klimasze, gm. Długobórz, Rajmund Klimaszewski (wójt gminy oraz członek Stronnictwa Ludowego i Powiatowej Rady Narodowej w Łomży)¹².

Także z powodu tych wydarzeń, w tym samym miesiącu została zakwaterowana w Łomży grupa operacyjna Komendy Głównej MO z Warszawy, licząca około siedemdziesięciu ludzi i dowodzona przez kapitana NKWD¹³. Uczestniczyła ona w organizowanych przez PUBP obławach, aresztowaniach i ściąganiu kontyngentów. Wiosną tr. w związku z likwidacją posterunków MO przez oddziały AKO i Narodowych Sił Zbrojnych, stanowiła ona najpoważniejszą siłę gwarantującą utrzymanie się władzy komunistycznej na tym obszarze¹⁴. Z całego szeregu mających wówczas miejsce wydarzeń warto zwrócić uwagę na aresztowanie 24 marca 1945 r. kierownika Referatu Śledczego KP MO w Łomży Eugeniusza Powierzy¹⁵. Nastąpiło ono w wyniku ustalenia przez PUBP, że był on przedwojennym podoficerem

¹¹ AIPN Bi, 045/1519, Sprawozdanie z pracy PUBP w Łomży za okres 7–17 II 1945 r., b.d., k. 15–15v.

¹² AIPN Bi, 045/2102, Kronika KP MO w Łomży, k. 12–13; AIPN Bi, 045/1523, Meldunek szefa PUBP w Łomży do szefa WUBP w Białymstoku za 1945 r., b.d., k. 3–4.

¹³ S. Poleszak, *Podziemie antykomunistyczne w łomżyńskim* ..., s. 108.

¹⁴ Została ona wycofana do Warszawy po potyczce stoczonej 11 maja tr. z podziemiem antykomunistycznym pod wsią Wyrzyki gm. Drozdowo, w wyniku której zginęło szesnastu wchodzących w jej skład milicjantów i pracowników UB, czterech puszczono wolno. Powracającą z obławy grupą szturmową z KG MO dowodził Michał Wyrwas z PUBP w Łomży, który zginął podczas walki (AIPN Bi, 045/1523, Meldunki szefa PUBP w Łomży do szefa WUBP w Białymstoku za 1945 r., b.d., k. 56 v; S. Poleszak, *Jeden z wyklętych* ..., s. 145–146; *idem*, *Podziemie antykomunistyczne w łomżyńskim* ..., s. 101–102).

¹⁵ AIPN Bi, 045/1519, Sprawozdanie z pracy PUBP w Łomży za okres od 17 do 27 III 1945 r., k. 26v.

zawodowym i służył w 71 pp w Zambrowie, a dodatkowo, w czasie okupacji, działał w szeregach AK. Wg tych informacji, po opuszczeniu pow. łomżyńskiego przez Sowietów i wejściu Niemców, likwidował osoby narodowości żydowskiej, które współpracowały z pierwszym okupantem oraz ukrywających się żołnierzy sowieckich.

Istniejącą wówczas sytuację dosyć dobrze oddaje wystąpienie członka aktywu białostockiego PPR. W marcu 1945 r., podczas rozszerzonego posiedzenia plenarnego Komitetu Wojewódzkiego, określił on teren łomżyński jako „zabagniony” przez AK. Chociaż dostrzegł także wzrost liczebny tej partii w powiecie, to jednocześnie zauważył, że miał on miejsce głównie w wyniku przyjmowania milicjantów, a powinien wg niego następować dzięki wstępowaniu robotników i chłopów. Efektem tego spotkania było zalecenie wzmocnienia agitacji na terenach „zagrożonych” przez AK¹⁶. Pokazuje to wyraźnie, kto tak naprawdę cieszył się poparciem społeczeństwa.

W okresie tym zasadą stało się, że niemal każda poważniejsza akcja AKO czy też NSZ pociągała za sobą kontrakcję aparatu bezpieczeństwa. Tak było też w przypadku ataku przeprowadzonego 25 marca 1945 r. na garnizon złożony z sześciu żołnierzy ACz, pozostawionych do ochrony uszkodzonych czołgów w kolonii Rakowo Nowe oraz na posterunki sowieckie we wsiach Kąty, Zalesie-Rakowo i Janowo, gm. Mały Płock. W pościg za atakującymi je partyzantami wysłano specjalną grupę na czele z kpt. Ponizkowem i pracownikiem PUBP, Michałem Wyrwasem. W związku z niepowodzeniem tej akcji wnioskowano o umieszczenie na terenie powiatu dodatkowego oddziału wojska¹⁷.

Skutkiem ataku przeprowadzonego przez oddział AKO w nocy z 5 na 6 kwietnia na posterunek MO w Małym Płocku był przyjazd dwa dni później do tej miejscowości grupy operacyjnej z KP MO i PUBP w Łomży¹⁸. Dowodził nią zastępca kierownika PUBP Albin Barycki. Miała ona przeprowadzić śledztwo w sprawie zabójstwa komendanta i rozbrojenia posterunku. Planowano także dokonanie rewizji w poszukiwaniu broni we wsiach Rakowo Stare i Rakowo Nowe. W akcji tej brało udział szesnastu pracowników UB (m.in. Wyrwas, Stupnik, Rutkowski), dwudziestu z tzw. szturmówki i dziewięciu funkcjonariuszy z KP MO w Łomży. W jej

¹⁶ APB, KW PPR w Białymstoku, 1/II/1 (2), Protokół z rozszerzonego plenarnego posiedzenia KW PPR z 2 III 1945 r., k. 17–19.

¹⁷ UB przypisało ten atak oddziałowi AKO (AIPN Bi, 045/1519, Sprawozdanie z pracy PUBP w Łomży za okres od 17 do 27 III 1945 r., k. 27v), najprawdopodobniej jednak był on dziełem oddziału NSZ dowodzonego przez Eugeniusza Kozłowskiego „Biebrzę” (S. Poleszak, *Podziemie antykomunistyczne w łomżyńskim* ..., s. 151–152).

¹⁸ AIPN Bi, 045/1523, A. Barycki do kierownika WUBP w Białymstoku Piątkowskiego, b.d., k. 12; AIPN Bi, 045/2071/1, Kronika wydarzeń na terenie pow. łomżyńskiego w latach 1944–1945, b.d., k. 32–33.

wyniku, w pierwszej z tych miejscowości zatrzymano za nielegalne posiadanie broni Mieczysława Sulewskiego i Tadeusza Kozieńskiego oraz Bolesława Miślińskiego (za ucieczkę przed aresztowaniem). W drugiej ze wspomnianych wsi aresztowano natomiast Jana i Antoniego Cudników, Wacława Krzywdę i Wincentego Kuklińskiego. W drodze powrotnej grupa ta została zaatakowana przez oddział AKO liczący 24 osoby. Akcja zakończyła się jednak niepowodzeniem, a partyzanci wycofali się pozostawiając jednego zabitego¹⁹. W wyniku działań prowadzonych przez podziemie w tym okresie w pow. łomżyńskim rozbrojono trzynaście posterunków milicji²⁰. Wg raportu komendy AKO Zambrów m.in. z tego powodu w kwietniu 1945 r., w dużej mierze kontrolowana przez UB milicja, po zlikwidowaniu mniejszych posterunków, została skoncentrowana w Zambrowie i częściowo w Łomży²¹.

Niektóre z mających wówczas miejsce wydarzeń, wiązały się także z niedawno zakończoną wojną. Dotyczy to m.in. pobicia 14 marca tego samego roku, z nie do końca wyjaśnionych powodów²², Antoniny Wyżykowskiej z Janczewa, gm. Jedwabne. 9 kwietnia zgłosiła się ona do PUBP w Łomży, gdzie oświadczyła, iż została pobita przez „bandę”. W toku dalszego przesłuchania podała nazwiska osób biorących – wg niej – udział w pogromie ludności żydowskiej w 1941 r. na terenie Jedwabnego oraz dziesięciu członków AK z tej miejscowości. Wymieniła wśród nich m.in. braci Wądołowskich, Stanisława Rutkowskiego ze wsi Bronaki Pietrasze, Wincentego Janczewskiego i Władysława Toczyńskiego z Bielek. 12 kwietnia grupa operacyjna UB udała się do wsi Grabnik, gm. Jedwabne, gdzie znalazła broń i zatrzymała Antoniego i Juliana Wądołowskich²³.

Wraz z upływem czasu nasilały się akcje represyjne przeprowadzane na terenie całego powiatu. 20 kwietnia 1945 r. w Zambrowie w czasie targu aresztowano siedem osób z różnych miejscowości, których nazwisk i bliższych danych nie udało się ustalić. Dwa dni później, o godzinie trzeciej rano, w Grabówce, gm. Długobórz zatrzymano kolejnych czterech mężczyzn, w tym czterech żołnierzy AK. Aresztowania tego dokonała milicja z Zambrowa przy udziale oddziału

¹⁹ S. Poleszak, *Jeden z wyklętych* ..., s. 145; *idem*, *Podziemie antykomunistyczne w łomżyńskim* ..., s. 97–98.

²⁰ Raport sytuacyjny (WUBP?) z kwietnia 1945 r. [w:] *Białostoczczyzna 1944–1945 w dokumentach* ..., s. 199.

²¹ Raport sytuacyjny komendy Obwodu AKO Zambrów z 1 maja 1945 r. [w:] *Białostoczczyzna 1944–1945 w dokumentach* ..., s. 126.

²² Wg pokrzywdzonej, nastąpiło to z powodu ukrywania przez nią ludności żydowskiej podczas II wojny światowej.

²³ AIPN Bi, 045/1523, Meldunek PUBP w Łomży, b.d., k. 15–16; AIPN Bi, 045/1519, Sprawozdanie o stanie pracy PUBP w Łomży za okres 18–28 IV 1945 r., b.d., k. 34; AIPN Bi, 045/2071/1, Kronika wydarzeń na terenie pow. łomżyńskiego w latach 1944–1945, b.d., k. 36.

szturmowego z Łomży, a jej ofiarą padli też Jan Czartoszewski i Jan Zieliński z Zambrowa²⁴.

Pomimo tego nocą z 30 kwietnia na 1 maja 1945 r., na terenie obwodu zambrowskiego, AKO rozplakatowała dywersyjne odezwy z nagłówkiem „Okręgowy Komitet PPR w Białymstoku”, w których demaskowano cele PPR i rządu lubelskiego²⁵. Zniszczono także napisy w języku rosyjskim na drogowkach i ulicach. Tej samej nocy przeprowadzono masowe malowanie napisów i sloganów przeciw PPR i rządowi oraz napisów propagandowych AKO (np. „PPR – to komuna – to zdrajcy”, „Precz z żydo-komuną”, „Precz ze zdrajcami z »rządu lubelskiego«”, „Niech żyje Obywatelska Armia Krajowa”). W tym okresie swoje działania, zgodnie z poleceniem kierownika WUBP w Białymstoku, zaktywizował także PUBP w Łomży²⁶. W celu niedopuszczenia do wystąpień antypaństwowych, pracujący w nim funkcjonariusze obstawili wspólnie z MO wszystkie drogi prowadzące do i z Łomży, a po samym mieście przez całą noc krążyły specjalne patrole. W związku z podjętymi działaniami nie zanotowano jednak żadnych negatywnych wystąpień a ludność, zdaniem UB, wzięła masowy udział zarówno w obchodach 1, jak i 3 maja.

Natomiast 7 maja 1945 r. funkcjonariusze PUBP z Łomży Leopold Sinico i Stanisław Góralczyk oraz pięciu wybranych milicjantów z MO w Zambrowie i dziesięciu żołnierzy z grupy operacyjnej, pozorując oddział AK udało się w rejon wsi Wiśniewo, Ciecioriki, Konopki Jabłoń, Poryte Jabłoń i Klimaszewo²⁷. Celem było zbadanie nastrojów panujących wśród ich mieszkańców. Jak zaznaczyli w swoim sprawozdaniu, wszędzie przyjmowano ich przychylnie, a tylko jeden mieszkaniec wsi Konopki doradzał im pojednanie z rządem. Dodatkowo sołtysi wsi Ciecioriki, Konopki i Klimaszewo meldowali na MO w Zambrowie (możliwe, że z pewnym opóźnieniem) o pobycie na ich terenie „bandy”. Wg materiałów aparatu bezpieczeństwa w tym samym czasie patrole Kedywu, na terenie obwodu zambrowskiego m.in. ostrzelały na szosie Zanie–Wiśniewo samochód z żołnierzami sowieckimi, w wyniku czego zabito piętnastu z nich. Ponadto na szosie Zambrów–Łomża zaatakowano samochód, którym przewożono aresztantów i uwalniono pięć osób.

²⁴ Raport sytuacyjny komendy Obwodu AKO Zambrów z 1 maja 1945 r. [w:] *Białostoczczyzna 1944–1945 w dokumentach* ..., s. 126.

²⁵ K. Krajewski, T. Łabuszewski, *op. cit.*, s. 302.

²⁶ AIPN Bi, 045/1523, Raport zastępcy kierownika PUBP w Łomży ppor. A. Baryckiego do kpt. Piątkowskiego kierownika WUBP w Białymstoku, b.d., k. 30.

²⁷ AIPN Bi, 045/2071/1, Kronika wydarzeń na terenie pow. łomżyńskiego w latach 1944–1945 b.d., k. 53.

PUBP w Łomży zajęło się też sprawą zapoczątkowaną 8 maja 1945 r., kiedy to żołnierze sowieccy z posterunku łączności w Kolnie zatrzymali członków AKO Zdzisława Tybińkowskiego i Władysława Szulca²⁸. Podjęta niemal natychmiast przez podziemie próba ich uwolnienia zakończyła się niepowodzeniem, a po kilku dniach okazało się, że zostali oni rozstrzelani w pobliżu bunkra. Zamordowanym urządzono uroczysty pogrzeb, w którym uczestniczył oddział partyzancki. W odwecie 14 maja oddział AKO rozbił pod wsią Borkowo, gm. Czerwone, samochód z żołnierzami sowieckimi, zabijając siedmiu z nich. I właśnie ta część sprawy szczególnie interesowała funkcjonariuszy UB.

Poważną stratą dla PUBP było z pewnością zdekonspirowanie i zatrzymanie przez Jana Grądzkiego „Lisa” informatora „Papierosa” (Wacława Milewskiego). 17 maja 1945 r. odbyło się jego przesłuchanie, które przeprowadził kpt. Ferdynand Tokarzewski „Kruk”²⁹. Zatrzymany zeznał, iż po aresztowaniu na początku grudnia 1944 r. zgodził się na współpracę z NKWD, doprowadzając do wydania Wacława Kuleszy z Wykna Starego, brał też udział w obławach w Kuleszach Kościelnych, Dąbrówce Kościelnej i Hodyszewie, pow. Wysokie Mazowieckie. Uczestniczył także w aresztowaniach dokonywanych we wsi Tybory Olszewo. W trakcie przesłuchania podał też nazwiska osiemnastu innych konfidentów współpracujących z aparatem bezpieczeństwa na tym terenie.

Kolejny donos na członków podziemia miał miejsce 19 maja 1945 r., kiedy to do PUBP w Łomży zgłosił się Mieczysław Kolasiński³⁰ i powiedział, że po zatrzymaniu na drodze Stawiski–Drozdowo był przetrzymywany przez „bandytów” w bunkrze ok. 6 km od Piątnicy³¹. Jak sam stwierdził, przez cały czas karmiono i traktowano go dobrze, a przed wypuszczeniem powiedziano mu jedynie, że jego ojciec zginął, bo był winien, a on ma się do niczego nie wtrącać. Podobnie zachował się 24 maja 1945 r. mieszkaniec wsi Bronowo, Antoni Sikorski³², który zameldował do PUBP o odkopaniu przez byłych członków AK broni, którą na krótko przywieźli do Bronowa. Wydał on także Władysława Orzechowskiego, dezertera z MO oraz sporekwnionego z nim Jana Olszewskiego, który uciekł z więzienia w Grajewie.

²⁸ AIPN Bi, 045/1523, Meldunki szefa PUBP w Łomży do szefa WUBP w Białymstoku za 1945 r., k. 56v; S. Poleszak, *Podziemie antykomunistyczne w łomżyńskim ...*, s. 102; W. Kłosiński, *Bili, torturowali, mordowali*, „Nasza Łomża” dodatek do „Gazety Współczesnej”, 22 II 2008, s. 8.

²⁹ Protokół przesłuchania „Papierosa” z 17 maja 1945 r. [w:] *Białostocka 1944–1945 w dokumentach ...*, s. 141; J. Kułak, *Z historii Zambrowskiego Obwodu ...*, s. 82; J. Klimaszewski, *op. cit.*

³⁰ Od lipca 1945 r. funkcjonariusz PUBP w Łomży.

³¹ AIPN Bi, 045/1523, Meldunki szefa PUBP w Łomży do szefa WUBP w Białymstoku za 1945 r., b.d., k. 55–56.

³² Jeszcze w tym samym roku został funkcjonariuszem PUBP w Łomży.

Po raz kolejny pracownicy UB podszli się pod oddział partyzancki 19 maja tr., kiedy to przybyli do Władysława Kotowskiego, zamieszkałego w Łomży przy ul. Zamiejskiej³³. Podając się za AK-owców, początkowo wypytywali go o kuzyna, który był schutzmanem, a później o funkcjonariuszy PUBP. „Goście” kilkakrotnie uderzyli gospodarza, najprawdopodobniej w celu uwiarygodnienia swojej opowieści³⁴. Myśląc, że mają do czynienia z partyzantami, nieświadomi niczego domownicy obwiniali pracowników aparatu bezpieczeństwa oraz wspomnieli o księdzu (Apoloniusz Gliński) współpracującym z AK. W tym wypadku warto wspomnieć, że cała akcja toczyła się na przedmieściach miejscowości, w której UB miało swoją siedzibę! Natomiast nocą 22 maja 1945 r. grupa operacyjna, w skład której wchodziło dziesięciu żołnierzy WP, funkcjonariusze UB z Łomży (Karol Wieczorek, Mieczysław³⁵ Stupnik, Jan Rutkowski i Zygmunt Pieńkowski) oraz pięćdziesięciu żołnierzy ACz i pracownicy WUBP w Białymstoku udała się do wsi Borowo, gm. Mały Płock, w celu dokonania aresztowań³⁶. Z jedenastu osób, które miały być zatrzymane, schwytano jednak tylko cztery, gdyż reszta zdążyła uciec. Ostatecznie zabrano z tej miejscowości czternastu aresztantów, wśród których oprócz wspomnianych znaleźli się też próbujący uciekać przypadkowi ludzie oraz członkowie rodzin tych, którym udało się uniknąć tego losu.

Nie wszystko jednak układało się w tym okresie po myśli komunistów, czego dowodem są właśnie sporządzane na bieżąco raporty PUBP w Łomży³⁷. Sytuację panującą wówczas na terenie powiatu określano w nich jako złą, przede wszystkim ze względu na działalność podziemia, które wykonywało wyroki m.in. na osobach kontaktujących się z funkcjonariuszami UB. Ponadto wskazano na rozbrojenie wszystkich posterunków MO, zdemolowanie Urzędów Gminnych, nie było również mowy o dobrowolnym zdawaniu kontyngentów przez mieszkańców wsi. Wg zawartych w nich informacji istniało nawet niebezpieczeństwo uderzenia oddziałów podziemia na samą Łomżę, ale zostało ono zażegnane w związku z przyjazdem

³³ AIPN Bi, 045/1523, Raport sytuacyjny zastępcy kierownika PUBP w Łomży ppor. A. Baryckiego, 26 V 1945 r., Łomża, k. 56 v.

³⁴ Wg Mariana Innocentego Kotowskiego domownicy od początku zdawali sobie sprawę z tego, że mają do czynienia z funkcjonariuszami UB, od razu też rozpoczęło się bicie. Nie uzyskali oni jednak interesujących ich informacji, a następnego dnia w mieszkaniu zebrali się sąsiadki, oczekujące wspólnie z gospodynią na kolejną wizytę (Pismo M. I. Kotowskiego do dyrektora OIPN KŚZpNP w Białymstoku, 14 XI 2008 r., Łomża).

³⁵ We wszystkich wcześniejszych dokumentach figuruje imię Mojżesz.

³⁶ AIPN Bi, 045/1523, Raport kierownika PUBP w Łomży Karpowicza do kierownika WUBP w Białymstoku kpt. Piątkowskiego, 27 V 1945 r., Łomża, k. 59–60.

³⁷ *Ibidem*, Zastępca kierownika PUBP w Łomży ppor. Barycki do zastępcy kierownika WUBP por. Kotona w Białymstoku, 31 V 1945 r., Łomża, k. 61–62.

wojsk sowieckich. Nie była budującą również opinia o przysłanych przez WUBP referentach Janie Włodarczyku i Karolu Wieczorku, których określono jako nie nadających się do pracy, gdyż nie umieli pisać ani samodzielnie pracować. W okresie tym PUBP zaobserwował także wyraźny ubytek agentury, a nowo zwербowani informatorzy nie zjawiali się na spotkaniach. W konkluzji stwierdzono, iż „obecnie trudno jest zdobyć agenta patriotę, który mógłby pracować z oddaniem”. Ponadto pozyskani do współpracy na podstawie kompromitujących materiałów członkowie podziemia bali się odwetu ze strony AK.

W celu ograniczenia działalności grup konspiracyjnych i wsparcia nie radzącego sobie z nimi aparatu bezpieczeństwa, w ostatnich dniach maja 1945 r. na teren poligonu w Czerwonym Borze przybył pułk piechoty i zmotoryzowany pułk artylerii Armii Czerwonej. W samym Zambrowie zainstalowała się natomiast stuosobowa jednostka NKWD z sześcioma samochodami, komórka „kontrrazwiedki” licząca sześciu funkcjonariuszy, pododdział Armii Czerwonej w sile pięćdziesięciu żołnierzy oraz jedenastoosobowy posterunek łączności. Siły te stale wyjeżdżały na operacje przeciw podziemi, przeprowadzały aresztowania i stosowały represje wobec ludności. W czerwcu 1945 r. posterunek MO w tej miejscowości liczył 21 funkcjonariuszy, których wspierali czterej pracownicy PUBP. Dodatkowo 18 czerwca w Zambrowie zakwaterowany został dywizjon kawalerii 9 pułku Korpusu Bezpieczeństwa Wewnętrznego dowodzony przez por. Jana Orlowa³⁸.

³⁸ AIPN Bi, 019/122/2, Charakterystyka nielegalnej organizacji AK Obwodu Łomżyńskiego, b.d., k. 64; K. Krajewski, T. Łabuszewski, *op. cit.*, s. 308; K. Sychowicz, *Zambrów na przestrzeni ...*, s. 107.

ZWALCZANIE PODZIEMIA ANTYKOMUNISTYCZNEGO (VI 1945 r. – VI 1946 r.)

Wraz z upływem kolejnych dni od zakończenia II wojny światowej na teren pow. łomżyńskiego napływało coraz więcej żołnierzy, zarówno sowieckich, jak i WP. Pozwalało to funkcjonariuszom PUBP w Łomży na zwiększenie liczby przeprowadzanych operacji, a przede wszystkim na ponowne zdobycie kontroli nad omawianym obszarem. I tak 2 czerwca 1945 r. przeprowadzono operację w rejonie wsi Konopki Jabłoń, podczas której zatrzymano trzy osoby, a wśród nich poszukiwanych w wyniku doniesień agentury, Józefa Grodzkiego i Aleksandra Saniewskiego. Następnego dnia został zaatakowany samochód grupy operacyjnej pozostawiony pod ochroną na terenie gm. Zawady, atakujący zostali jednak odparci przez przejeżdżający oddział ACz. Po raz kolejny grupa operacyjna przeprowadziła akcję 4 czerwca, tym razem w rejonie wsi Krzewo Stare i Plebanki, gm. Zawady. W jej trakcie nie znaleziono co prawda żadnej broni, zatrzymano natomiast siedem osób, które nie posiadały dokumentów¹.

W połowie czerwca 1945 r. UB posiadało na terenie pow. łomżyńskiego, wg własnych zestawień, 72 współpracowników przekazujących informacje głównie na temat podziemia antykomunistycznego. W wyniku ich działalności w okresie tym zostali zatrzymani Jan i Wacław Wyszomirscy ze wsi Podbielki, gm. Lubotyń. Zarzucono im przynależność do „bandy terrorystycznej”, którą kierował Stefan Tyska. Ten ostatni uniknął aresztowania, ale w zamian zatrzymano jego brata Franciszka, którego poddano śledztwu. W tym samym czasie wykryto też we wsi Motyka gm. Drozdowo, wojskowy samochód ciężarowy, ukryty w szopie u Pawła Ejzy. Podczas przesłuchania stwierdził on, że został zmuszony do jego przechowania.

¹ AIPN Bi, 045/1523, Raport referentów PUBP w Zambrowie Góralczyka i Sinico do kierownika WUBP w Białymstoku, 7 VI 1945 r., Łomża, k. 70–70v.

Dodatkowo aresztowano sołtysa, za nie zameldowanie władzom o tym fakcie². Także w czerwcu doszło do podporządkowania struktur AKO, podlegających „Mścislawowi”, utworzonej w miejsce AK Delegaturze Sił Zbrojnych, a konkretnie Obszarowi Centralnemu kierowanemu przez płk. Jana Mazurkiewicza „Radosława”³.

Wraz z upływem czasu represje stosowane przez komunistów stawały się coraz dotkliwsze. Przykładowo 3 lipca 1945 r. grupa operacyjna 9. pułku KBW dowodzona przez ppor. Bańkowskiego wraz z NKWD przeprowadziła obławę w Rutkach⁴. W jej wyniku aresztowano szesnaście osób, wśród których byli: dezerterski z MO i człowiek określany jako „morderca milicji z posterunku Zambrów”. Wszystkich przekazano Placówce UB w Zambrowie. Osiem dni później grupa pod tym samym dowództwem, wsparta oddziałem NKWD, przeprowadziła operację w Szumowie, gdzie aresztowano dziewięć osób, które również przekazano na posterunek MO w Zambrowie.

Natomiast 4 lipca PUBP w Łomży aresztował kolejną osobę, tym razem mieszkańca Stawisk Wacława Szymborskiego, członka organizacji Polska Niepodległa, uznającej zwierzchnictwo AK. Podczas śledztwa dokładnie opisał on jej funkcjonowanie od momentu, w którym do niej wstąpił. W wyniku jego zeznań pięć dni później UB, wyłącznie swoimi siłami, przeprowadziło akcję mającą na celu aresztowanie należącego do AK Piotra Gogolewskiego, zamieszkałego we wsi Poryte, gm. Stawiski. Ten przypadek był o tyle ciekawy, że po otoczeniu jego zabudowań przez funkcjonariuszy stawiał im zbrojny opór, oddając kilka strzałów. Ostatecznie wtargnęli oni do mieszkania, gdzie odnaleźli go w skrytce pod podłogą. Znajdowały się tam też dwa karabiny, pistolet, granaty i amunicja. W tym momencie nastąpiła rzecz mogłoby się wydawać niemożliwa, gdyż nie zorientował on się w sytuacji i wziął UB za oddział NSZ oraz zażądał od nich pokwitowania na zabraną broń (!)⁵. Całe to wydarzenie świadczyło o jeszcze jednym, a mianowicie o problemach z różnieniem poszczególnych formacji operujących wówczas na tym obszarze.

Dziesięć dni później funkcjonariusze UB dokonali rewizji w domu znanego działacza AKO Henryka Gromadzkiego „Pala” w Łomży, któremu na szczęście udało się uciec⁶. Po przeszukaniu znaleziono na miejscu kilkadziesiąt sztuk ulotek

² AIPN Bi, 045/1519, Sprawozdanie o stanie pracy agenturalno-operacyjnej PUBP w Łomży za okres 17–27 VI 1945 r., b.d., k. 40–40v.

³ S. Poleszak, *Podziemie antykomunistyczne w łomżyńskim ...*, s. 69.

⁴ K. Krajewski, T. Łabuszewski, *op. cit.*, s. 312.

⁵ AIPN Bi, 045/1523, Raport zastępcy kierownika PUBP w Łomży A. Baryckiego do kierownika WUBP w Białymstoku, b.d., k. 96v–97.

⁶ *Ibidem*, Pismo zastępcy kierownika PUBP w Łomży do kierownika WUBP w Białymstoku kpt. Kotona, b.d., k. 105; AIPN Bi, 045/2071/1, Kronika wydarzeń na terenie pow. łomżyńskiego w latach 1944–1945, k. 79.

do prowadzenia agitacji wśród Wojska Polskiego oraz inne podziemne wydawnictwa. W ręce aparatu bezpieczeństwa wpadł natomiast Jerzy Śmielewski „Kleofas”. Ponadto doszło wówczas do nawiązania współpracy przez PUBP w Łomży oraz PUBP w Wysokiem Mazowieckiem, które wspólnymi siłami próbowały zlikwidować sztab AKO znajdujący się, wg ustaleń agentury, we wsiach Rosochate i Króle. Przeprowadzona operacja nie dała jednak żadnych rezultatów. Wśród zadań wyznaczonych funkcjonariuszom przez przełożonych do realizacji na drugą połowę sierpnia tr. znalazło się m.in.: aresztowanie Jana Łuby i Piotra Brulińskiego (brali udział w rozbrojeniu posterunku MO w Śniadowie, odpowiedzialnym za to został pracownik operacyjny PUBP Jan Rutkowski)⁷. Przygotowanie planu likwidacji oddziału w oparciu o materiały wydobyte podczas przesłuchań, powierzono zastępcy kierownika por. Baryckiemu. W tym samym okresie funkcjonariusze aparatu bezpieczeństwa odpowiedzialni byli za zatrzymanie, przy wykorzystaniu batalionu wojsk wewnętrznych NKWD, członków AK w Kolnie oraz zorganizowanie zasadzki w mieszkaniu Franciszka Olszaka we wsi Czerwone. Planowano też aresztowanie Stanisława Marchewki „Ryby”⁸ (miejsce jego zamieszkania znał kpr. Zygmunt Pieńkowski) i uzyskanie od niego informacji, co do miejsca przebywania inspektora łomżyńskiego AKO Jana Tabortowskiego „Bruzdy”, a także serię zatrzymań w gm. Drozdowo (tym miał się zająć przy pomocy swojego zastępcy kierownik PUBP w Łomży Włodzimierz Szarało).

Bez wątpienia sukcesem aparatu bezpieczeństwa była akcja przeprowadzona 15 lipca tr. przez batalion Wojsk Wewnętrznych NKWD, wsparty grupą z 9. pułku KBW w rejonie wsi Zaręby Krztek. Wg sporządzonego meldunku, aresztowano wówczas 28 osób, w tym przewodnika obwodu AKO kpt. Ferdynanda Tokarzewskiego „Kruka”⁹, szefa jego ochrony Tadeusza Zarembę „Żbika”, szefa kancelarii

⁷ AIPN Bi, 045/2071/1, Kronika wydarzeń na terenie pow. łomżyńskiego w latach 1944–1945, b.d., k. 107–108.

⁸ Ur. 15 XI 1908 r. w Jezioru, gm. Drozdowo. We wrześniu 1939 r. walczył w stopniu starszego sierżanta w okolicach Czerwonego Boru, zbiegł z niewoli niemieckiej. Od 1940 r. w ZWZ, dowódca plutonu uderzeniowego w odtwarzanym 33 pp AK. Zatrzymany przez wojska sowieckie i wcielony do WP w Dojlidach. Po dezercji szef samoobrony AKO w rejonie łomżyńskim oraz adiutant Jana Tabortowskiego. Brał udział we wszystkich poważniejszych akcjach na tym terenie, m.in. w ataku na Grajewo i rozbiciu 11 V 1945 r. grupy operacyjnej KG MO pod Wyrzykami. W styczniu 1946 r. wyjechał do Łodzi, powrócił tylko po to, aby się ujawnić. W 1952 r., pozornie godząc się na współpracę z UB, nawiązuje kontakt z Tabortowskim i przyłącza się do jego oddziału. Opowiedział mu też o swoich kontaktach z funkcjonariuszami aparatu bezpieczeństwa. Zabity w nocy z 3 na 4 III 1957 r. w Jezioru (S. Poleszak, *Stanisław Marchewka (1908–1957)* [w:] *Konspiracja i opór społeczny* ..., s. 275–277).

⁹ 20 V 1946 r. „Kruk” został skazany na karę śmierci. Po złożeniu apelacji do Prezydenta KRN Najwyższy Sąd Wojskowy, któremu przewodniczył płk Aleksander Michniewicz, podtrzymał wyrok.

obwodu Annę Borkowską „Cygankę” oraz pracowniczkę okręgowej drukarni BIP Halinę Zawistowską. Po tym wydarzeniu „Kruka” zastąpił na stanowisku jego dotychczasowy zastępca kpt. Władysław Podsiad „Brzoza”¹⁰.

Wątpliwe są przytaczane przez niektóre osoby jeszcze w latach osiemdziesiątych informacje o entuzjastycznym poparciu społeczeństwa dla nowej władzy i masowym ujawnianiu się członków podziemia w wyniku ogłoszonej 2 sierpnia 1945 r. amnestii¹¹. Dzisiaj możemy stwierdzić, że to stworzone na potrzeby propagandy komunistycznej stwierdzenie nie miało w sobie nic z prawdy. Po pierwsze, w całym woj. białostockim podczas tej akcji amnestyjnej ujawniło się zaledwie kilkaset osób. Po drugie, jak odnotowano w materiałach wytworzonych na potrzeby władz, jeszcze w pierwszej połowie listopada 1945 r. większa część społeczeństwa zajmowała bierną postawę wobec Tymczasowego Rządu Jedności Narodowej¹². Niektórzy byli nawet, co zaznaczono w sprawozdaniach z tego okresu, nastawieni wrogo w wyniku agitacji Narodowego Zjednoczenia Wojskowego¹³ i innych organizacji podziemnych oraz duchowieństwa, mającego poparcie dla swych działań ze strony bpa Stanisława Kostki Łukomskiego¹⁴.

Oceniając sytuację istniejącą na terenie pow. łomżyńskiego na początku sierpnia, zastępca szefa PUBP Albin Barycki stwierdził, iż nadzieje na unormowanie sytuacji politycznej w Polsce, po utworzeniu TRJN, okazały się błędne. Za powstałą

20 VI 1946 r. prezydent KRN Bolesław Bierut zamienił jednak karę śmierci na piętnaście lat więzienia.

¹⁰ J. Kulak, *Z historii Zambrowskiego Obwodu ...*, s. 85.

¹¹ AIPN Bi, 045/2102, Kronika KP MO w Łomży, k. 5.

¹² AIPN Bi, 045/2071/1, Kronika wydarzeń na terenie pow. łomżyńskiego w latach 1944–1945, b.d., k. 166–167.

¹³ Oficjalnie organizacja ta powstała na tym terenie 1 kwietnia 1945 r., kiedy to komendant okręgu NOW Białystok mjr Mieczysław Grygorciewicz „Morski” został mianowany na stanowisko komendanta okręgu NZW Białystok (S. Poleszak, *Podziemie antykomunistyczne w łomżyńskim ...*, s. 171).

¹⁴ Ur. 21 X 1874 r. w Borku (Wielkopolska). Ukończył Seminarium Duchowne w Poznaniu, a w 1916 r. został proboszczem katedry. Po odzyskaniu przez Polskę niepodległości współorganizował harcerstwo oraz Uniwersytet Poznański. 23 V 1920 r. przyjął sakrę biskupią. Od 1927 r. do 1946 r. pełnił funkcję sekretarza Konferencji Episkopatu Polski. 24 VI 1926 r. mianowany biskupem łomżyńskim, gdzie patronował Akcji Katolickiej, Katolickim Stowarzyszeniom Młodzieży, rozpoczął wydawanie gazety „Sprawa Katolicka”. Podczas II wojny światowej, po zajęciu Łomży przez Sowieców, znalazł się w Kuleszach, skąd powrócił 9 VII 1941 r. W 1944 r. nie dopuścił do wysadzenia przez wycofujących się Niemców katedry łomżyńskiej. Po zakończeniu działań wojennych prześladowany przez władze komunistyczne. Początkowo utrzymywał też kontakty z podziemiem niepodległościowym i nie dopuszczał do angażowania się duchownych w działalność nowej władzy. W październiku 1948 r. przewodniczył ceremonii pogrzebowej prymasa Augusta Hłonda. Zginął 28 października tr., w niewyjaśnionym do dziś wypadku samochodowym na trasie Ostrów Mazowiecka–Łomża (K. Sychowicz, *bp Stanisław Kostka Łukomski (1874–1948)* [w:] *Słownik biograficzny białostocko-łomżyńsko-suwański*, z. 2, Białystok 2003, s. 92–95).

sytuację obwiniał oczywiście dowództwo AK, które na tym obszarze dalej redagowało ulotki i werboowało członków, czyli po prostu nie zaprzestało dotychczasowej działalności. Jako przykład takiej postawy podał próbę wciągnięcia do konspiracji agenta UB „Bielaka”, którego 29 lipca poproszono o odprowadzenie w ustronne miejsce funkcjonariusza PUBP Stanisława Szyszkowskiego, którego ze względu na bezwzględność, z jaką występował przeciwko podziemiu, planowano zabić¹⁵.

Między 7 a 17 sierpnia 1945 r. do UB w Łomży wpłynął też szereg informacji dotyczących m.in. zaatakowania przez podziemie dwóch sowieckich samolotów, które awaryjnie wylądowały w okolicach Jeżewa, pow. Białystok, ostrzelania wojsk sowieckich w rejonie wsi Truszki Pikule czy zabiciu przez stacjonujących wcześniej w Jedwabnem czerwonoarmistów Anny i Czesława Staniszewskich¹⁶. Odnotowano również przeprowadzoną 9 sierpnia wieczorem, w rejonie wsi Kałęczyn, gm. Rutki, operację, w wyniku której zatrzymano sześć osób podejrzanych o działalność w podziemiu, wśród których byli m.in. Roman Mościcki i Czesław Tyborowski. Wszyscy zostali przekazani funkcjonariuszom UB w Zambrowie. Następnego dnia ta sama grupa, licząca dziewięć osób, udała się do wsi Króle Zambrzyce, gdzie została ostrzelana. Jedno z ciekawszych w tym okresie wydarzeń miało miejsce w nocy z 15 na 16 sierpnia, kiedy to przeprowadzono operację pod wsią Kramkowo w rejonie Wizny¹⁷. Wzięli w niej udział funkcjonariusze PUBP (m.in. Franciszek Cielas, Józef Koleński, Jan Pietuchowski, Jan Rutkowski, Karol Wieczorek oraz Józef Chrapowicz) i NKWD, którzy zatrzymali dziewięć osób z NSZ mających przeprowadzić tam ćwiczenia. Ponadto zdobyto sześć karabinów i trzy automaty, a także 960 sztuk amunicji.

Dużą dezorganizację w szeregach AKO wprowadził wydany 16 sierpnia 1945 r. przez przebywającego w więzieniu „Mścisława” rozkaz o ujawnieniu się konspiracyjnych struktur w okręgu białostockim (kilka dni później specjalnym „grypsem” odwołał go). Następnym wydarzeniem, które wprowadziło jeszcze więcej zamieszania, było ogłoszenie 4 września 1945 r. tzw. deklaracji płk. Jana Mazurkiewicza, Delegata Sił Zbrojnych Obszaru Centralnego o wyjściu z konspiracji. Pogorszyła ona i tak złe stosunki tej organizacji z NZW, ułatwiając jednocześnie działanie

¹⁵ AIPN Bi, 045/1523, Raport zastępcy kierownika PUBP w Łomży ppor. A. Baryckiego, 6 VIII 1945 r., Łomża, k. 120.

¹⁶ *Ibidem*, Kierownik PUBP w Łomży do kierownika Wydziału I WUBP w Białymstoku, b.d., k. 128; AIPN Bi, 045/2071/1, Kronika wydarzeń na terenie pow. łomżyńskiego w latach 1944–1945, b.d., k. 94.

¹⁷ AIPN Bi, 045/1523, Ppor. A. Barycki do WUBP w Białymstoku, b.d., k. 130; AIPN Bi, 045/2071/1, Kronika wydarzeń na terenie pow. łomżyńskiego w latach 1944–1945, b.d., k. 96.

aparatu bezpieczeństwa. Doprowadziło to np. do takich sytuacji jak ta, gdy kompania NZW z gm. Drozdowo, pod dowództwem Henryka Sarnackiego „Zorzy”, wydała siedemdziesiąt wyroków śmierci na członków AK, które miały być wykonane w przypadku, gdyby wyszli oni z konspiracji i zaprzestali dalszej walki¹⁸.

Aparat bezpieczeństwa nie zaprzestał w tym okresie swej działalności. I tak w ramach akcji prowadzonych przeciwko podziemiowi 24 sierpnia grupa operacyjna, złożona z funkcjonariuszy PUBP i dwudziestu żołnierzy sowieckich, przeprowadziła obławę w rejonie lasów Zambrów-Łomża-Śniadowo, w kierunku wsi Troszyn, pow. Ostrołęka¹⁹. W jej trakcie zabito m.in. dowódcę batalionu NSZ Stanisława Łoniewskiego i aresztowano trzech mieszkańców wsi Kluczkowo. O panującym wówczas strachu najlepiej świadczy fakt odnotowany w sporządzonym po opisanych tu wydarzeniach sprawozdaniu, iż ludność, widząc wkraczające wojska, rzuciła się do ucieczki. W tym wypadku posypały się za nią strzały grupy operacyjnej. Około południa wracający konwój w rejonie wsi Choromany został zaatakowany przez oddział podziemia dowodzony przez Wincentego Wierzbę „Lwa”²⁰, a w wyniku ostrzału zginął komendant MO w Zambrowie st. sierż. Witold Pusz, czterech milicjantów z Zambrowa i siedmiu żołnierzy sowieckich²¹. W efekcie tego o godz. 18.00 wysłano w tamten rejon dwa samochody z żołnierzami sowieckimi z Łomży oraz dwa inne z Zambrowa. Po dotarciu na miejsce zabrali oni trupy zabitych. W drodze powrotnej, w rejonie wsi Choromany, ponownie doszło do wymiany ognia, w wyniku której żołnierze spalili kilka domów mieszkalnych oraz zabili dwóch jej mieszkańców i zatrzymali cztery inne osoby.

Dwa dni później w Zambrowie został zorganizowany uroczysty pogrzeb poległych w opisanym starciu, jak to określono „w bestialski sposób pomordowanych” przez podziemie (w rzeczywistości wszyscy oni zginęli przecież w walce i nikt się

¹⁸ S. Poleszak, *Jeden z wyklętych ...*, s. 177–178; Z. Gwozdek, *Akcja „Radostawa” w woj. białostockim, „Rubież”, I–VI 1993, nr 2/3, s. 17–18.*

¹⁹ AIPN Bi, 045/1523, Zastępca kierownika PUBP w Łomży A. Barycki do WUBP w Białymstoku, b.d., k. 138–140; K. Sychowicz, *Zambrów na przestrzeni ...*, s. 109.

²⁰ Przejął dowództwo nad tą grupą w czerwcu 1945 r. po śmierci Jana Grądzkiego „Lisa”. Od jesieni 1946 r. jego miejsce zajął Władysław Lenartowicz „Jur” (*Atlas polskiego podziemia niepodległościowego 1944–1956*, pod red. R. Wnuka i S. Poleszaka, Warszawa-Lublin 2007, s. 94).

²¹ W niektórych materiałach podane są informacje, iż w wyniku walk zginęło pięciu milicjantów, w tym st. sierż. Witold Pusz oraz sześciu żołnierzy sowieckich (AIPN Bi, 045/2071/1, Kronika wydarzeń na terenie pow. łomżyńskiego w latach 1944–1945, b.d., k. 102; Raport sytuacyjny Urzędu Wojewódzkiego w Białymstoku z 8 września 1945 r. o aktach terroru na terenie województwa w lipcu i sierpniu [w:] *Białostocka 1944–1945 w dokumentach ...*, s. 270); Natomiast komendant KP MO w Łomży Szymon Karpik w swoich wspomnieniach podaje o dzień wcześniejszą datę oraz siedmiu zabitych milicjantów, pomijając zupełnie obecność żołnierzy sowieckich (S. Karpik, *op. cit.*, s. 200).

nad nimi nie znęcał!)²². Najpierw kondukt z odkrytymi trumnami i przedstawicielami Zarządu Miejskiego, Polskiej Partii Robotniczej, Stronnictwa Ludowego i Samopomocy Chłopskiej udał się na cmentarz. Tam, po odmówieniu modlitwy przez księdza, przemawiał przedstawiciel PUBP Leopold Sinico i komendant miasta st. lejtnant Kostiak, którzy złożyli obietnicę pomszczenia poległych. Efektem tego wydarzenia była obława przeprowadzona przez wojsko i UB, podczas której zatrzymano kilkadziesiąt osób, przewiezionych następnie do Zambrowa²³. W ślad za nimi pojawiły się tam wkrótce ich rodziny, którymi zaopiekował się burmistrz, rozmawiając i próbując nakarmić. Zadanie to zlecił Czerwonemu Krzyżowi, co też zostało wykonane. Takie zachowanie oburzyło przedstawicieli Komitetu Miejskiego PPR, którzy oskarżyli go o opiekę nad „bandytami”.

Przełomem w tej sprawie okazało się zatrzymanie przez PUBP dowódcy plutonu minerskiego WP chor. Ryszarda Dzikowskiego, który ze swoim oddziałem został rozbrojony przez podziemie w rejonie Śniadowa. W trakcie przesłuchania zeznał on, iż dowódcą działającej na tym terenie grupy był „Lew”, z którego rozkazu rozstrzelano ponadto dwóch żołnierzy sowieckich, kobietę, nieznanego mężczyznę i żołnierza narodowości żydowskiej. Sam Dzikowski, jak i jego ludzie, którzy wyrazili na to zgodę, zostali zaprzysiężeni i włączeni do oddziału, w którym dodatkowo został on dowódcą drużyny. Podczas przesłuchania przez aparat bezpieczeństwa opisał marszrutę tej grupy i miejsca jej postoju. Na tej podstawie 27 lipca wysłano w teren specjalny zespół składający się z dziewięciu funkcjonariuszy UB i ośmiu żołnierzy sowieckich, który miał podążać za oddziałem. Jego osłonę stanowiły trzy samochody z osiemdziesięcioma żołnierzami Armii Czerwonej²⁴.

Natomiast w pierwszej połowie września 1945 r. PUBP w Łomży zwerbował dwóch członków NSZ, którymi byli Jerzy Menke²⁵ „Lipa” i Eugeniusz Szymczuk „Struś”. Ustalono, że pierwszy z nich utrzymywał kontakt z ks. Józefem Kęblińskim²⁶ z Jedwabnego, przewożąc do niego w czasie okupacji taksówką broń na

²² Sprawozdanie z uroczystości pogrzebowych, które odbyły się 26 VIII 1945 r. w Zambrowie [w:] *Białostocka 1944–1945 w dokumentach ...*, s. 272; K. Sychowicz, *Ziemia Łomżyńska i jej ...*, s. 54.

²³ Pismo sekretarza KM PPR w Zambrowie z 2 września 1945 r. w sprawie pomocy burmistrza miasta dla mieszkańców okolicznych wsi aresztowanych przez UB [w:] *Białostocka 1944–1945 w dokumentach ...*, s. 274.

²⁴ AIPN Bi, 045/1523, Zastępca kierownika PUBP w Łomży A. Barycki do WUBP w Białymstoku, b.d., k. 138–140.

²⁵ W listopadzie 1945 r. w materiałach WiN wymieniony został wśród osób współpracujących z PUBP w Łomży (Zob.: ZOBEP IPN Bi, Archiwum Gwozdka, t. 67 (Łomża), Meldunek sytuacyjny Przewodnika Obwodu nr 7 WiN za listopad 1945 r., 30 XI 1945 r.).

²⁶ Ur. 10 I 1905 r. w Starych Chrustach, woj. łódzkie. Został aresztowany przez UB w Lipsku nad Biebrzą 5 IV 1952 r. i osadzony w więzieniu karno-śledczym w Białymstoku, pod zarzutem przyna-

przechowanie. I właśnie do jego rozpracowania miał być wykorzystany. Drugi z nowych informatorów cieszył się zaufaniem członków swojej organizacji i w związku z jego potajemnym aresztowaniem, miał być wykorzystany do zatrzymania Bogdana Śleszyńskiego „Łosia”. Dalej też w tym okresie prowadzono na szeroką skalę akcję aresztowań osób podejrzanych o przynależność lub współpracę z podziemiem antykomunistycznym. I tak 15 września 1945 r. została przeprowadzona przez PUBP operacja w Kolnie, w której brało udział m.in. dwóch referentów Wydziału Walki z Bandytyzmem WUBP w Białymstoku. Podczas niej aresztowani zostali Antoni Ruszczyk, Rajmund Wszeborowski, Edward Sarnacki, Stanisław Adamek (były komendant MO Stawiski), Józef Haberek, Stanisław Ruchało (dezertor z WP), Władysław Brzeziński, Kazimierz Skorodziński, Czesław Gromadzki, Marian Konopko, Zygfryd Gromadzki, Zygmunt Szablowski „On”, Stanisław Olszak, Władysław Olszak, Marianna Cieplińska, Zdzisław Setto, Wacław Stanisławski, Czesław Konopko i wzięty jako zakładnik Bolesław Ciepliński. Zatrzymany wówczas Antoni Ruszczyk ze wsi Gromadzyn Stary, gm. Czerwone zeznał, że w jego mieszkaniu mieściła się redakcja prasy podziemnej NSZ „Głos znad Narwi”. Sporządzała ją Krystyna Chętnik z Kolna, przyjeżdżająca raz na tydzień w sobotę, a rozpowszechnianiem kierował Szczepan Filipkowski „Orzeł”. W podsumowaniu tego sprawozdania odnotowano także, iż od początku istnienia urzędu do tej pory aresztowano 832 żołnierzy AK, 247 NSZ i 61 innych osób²⁷.

W okresie tym aparat bezpieczeństwa wpadł też na ślad oddziału Eugeniusza Wierzbickiego „Pantery”, mieszkańca kolonii Wierzbowo, gm. Śniadowo. Pierwszą operację przeciwko niemu PUBP w Łomży przeprowadził 19 września 1945 r., po rozbrojeniu posterunku MO w Wygodzie. Do kontaktu z tą grupą doszło w rejonie wsi Mężenin, gdzie zaskoczeni partyzanci po wymianie ognia wycofali się. W jego efekcie ujęto jednak pięć osób: Tadeusza Jastrzębskiego „Lwa”, Czesława Szablowskiego „Tygrysa”, Mariana Żebrowskiego „Szczenię”, Szczepana Szablowskiego „Szarego Sokoła” i Franciszka Szczepankowskiego „Skowronka”. Posiadali oni przy sobie broń oraz rzeczy zabrane z rozbitego wcześniej posterunku MO. Będąca kontynuacją tych działań druga operacja, przeprowadzona trzy dni później, nie dała już jednak żadnego rezultatu. W okresie tym aresztowano również zamieszkałego

leżności do AK. Opuścił je 26 XI 1952 r. (W. Jemielity, *ks. Józef Kębliński [w:] Leksykon duchowieństwa represjonowanego w PRL w latach 1945–1989*, pod red. J. Myszoza, t. 1, Warszawa 2002, s. 109).

²⁷ AIPN Bi, 045/1519, Sprawozdanie o stanie pracy agenturalno-operacyjnej PUBP w Łomży za okres 7–17 IX 1945 r., b.d., k. 53–55; AIPN Bi, 045/1523, Informacja kierownika PUBP w Łomży ppor. Szarało o osobach aresztowanych, 15 IX 1945 r., b.d., k. 148; AIPN Bi, 045/2071/1, Kronika wydarzeń na terenie pow. łomżyńskiego w latach 1944–1945, b.d., k. 121.

w Łomży Stanisława Śliwkę, który współpracował najpierw z AK, a później z NZW. Przez cały czas trwały też przesłuchania zatrzymanych osób²⁸.

30 września do PUBP zgłosił się jeden z aktywniejszych agentów zajmujących się rozpracowaniem podziemia antykomunistycznego, który otrzymał pseudonim „Łomżyński”. Był to uczeń miejscowego gimnazjum (Edward Skrodzki „Kmicic”²⁹, do września 1945 r. dowódca batalionu „Biebrza”, później funkcjonariusz PUBP w Łomży), którego brat należał do NSZ i został zabity przez członków tej organizacji. Można przypuszczać, że kierowała nim chęć zemsty oraz konieczność znalezienia łatwego zarobku, gdyż był zadłużony na ok. 10 tys. zł. Wydał on funkcjonariuszom Bolesława Kozłowskiego „Grota” (podał jego fałszywe nazwisko, pod którym się ukrywał) oraz m.in. dowódców batalionów: Bogdana Śleszyńskiego w Jedwabnem i Edwarda Kamińskiego w Małym Płocku³⁰.

O tym, że podziemie antykomunistyczne pomimo nasilających się represji nie zrezygnowało z walki, aparat bezpieczeństwa przekonał się 23 października 1945 r., kiedy to na przedmieściu Jedwabnego została zaatakowana grupa operacyjna wracająca z akcji we wsiach Stryjaki, Olszyny i Taraskowo. Składała się ona z dwudziestu żołnierzy KBW, szesnastu funkcjonariuszy UB oraz dziesięciu milicjantów z KP MO w Łomży, łącznie 46 osób. Akcję tę przeprowadziły połączone oddziały NZW Michała Bierzyńskiego „Sępa”³¹ oraz Henryka Jastrzębskiego „Zbycha”³².

²⁸ AIPN Bi, 045/1519, Sprawozdanie o stanie pracy agenturalno-operacyjnej PUBP w Łomży za okres 17–27 IX 1945 r., b.d., k. 60–61; AIPN Bi, 045/2071/I, Kronika wydarzeń na terenie pow. łomżyńskiego w latach 1944–1945, b.d., k. 123.

²⁹ Był on w konspiracji niemal od początku, w związku z czym posiadał rozległe kontakty wśród jej członków, co groziło dużymi stratami w szeregach organizacji. Co więcej, w majątku jego rodziców na przełomie 1944 r. i 1945 r. ukrywał się komendant okręgu NSZ Białystok plk Wacław Nestorowicz „Kalina” (J. Kulak, *Powstanie i działalność Narodowego Zjednoczenia Wojskowego na terenie pow. Łomża (Komenda Okręgu NZW Białystok) 1944–1948* [w:] *Europa niepropagandowa* ..., s. 833).

³⁰ AIPN Bi, 045/1519, Sprawozdanie z pracy PUBP w Łomży za okres od 27 IX 1945 r. do 7 X 1945 r., b.d., k. 64–65; S. Poleszak, *Podziemie antykomunistyczne w łomżyńskim* ..., s. 255.

³¹ Ur. 16 VII 1924 r. w Łodzi, wychowywał się w domu dziecka prowadzonym przez siostry zakonne. Latem 1941 r. wstąpił do NOW i od tej pory posługiwał się ps. „Sęp”. Od kwietnia 1944 r. w NSZ, brał udział w walkach o Lublin 21/22 VII 1944 r. Wstąpił do LWP ale został aresztowany za zatajenie działalności w podziemiu i umieszczony w kompanii karnej. Po ucieczce skierowany przez łączniczkę NSZ w Warszawie do pow. łomżyńskiego. Tutaj znalazł się w oddziale Eugeniusza Kozłowskiego „Biebrzy”, po którym jesienią 1945 r. przejął dowodzenie. Pełnił też funkcję szefa PAS w Komendzie Powiatu NZW Łomża Północna z powodzeniem walcząc z MO i grupami operacyjnymi UB. Ujawnił się 31 III 1947 r. w PUBP Łomża, jednak już w czerwcu ponownie zaczął się ukrywać. Aresztowany 5 IX 1947, torturowany, 5 V 1948 r. został skazany na dożywocie i utratę praw na 5 lat oraz przepadek mienia. Na wolność wyszedł w wyniku amnestii 26 V 1956 r. Zmarł 11 XI 2002 r. w Tomaszowie Mazowieckim (J. Kulak, *Michał Bierzyński (1924–2002)* [w:] *Konspiracja i opór społeczny w Polsce* ..., s. 27–29).

³² Dowódca oddziału PAS NZW na terenie Powiatu Łomża Południowa, a od czerwca 1946 r. szef PAS na tym obszarze. Po śmierci Tadeusza Narkiewicza komendant Powiatu Łomża NZW. Aresztowany

W wyniku ostrzału jeden z dwóch samochodów, którymi się poruszała, został zniszczony, zginęli także referenci PUBP w Łomży Zygmunt Śliwiński i Franciszek Cielas, a według niektórych źródeł, wartownik Witold Nowak. Zginęli również referent WUBP Stanisław Grabarczyk oraz milicjanci: Marian Nowacki, Jan Matuszewski, Stefan Wąsowski i Eugeniusz Borzyński³³. Zabito też, prawdopodobnie zupełnie przypadkowo, współpracującego z „Sępem” komendanta MO w Jedwabnem Jana Jakubowskiego. Jak ustaliło UB, po walce partyzanci urządzili w tej miejscowości defiladę³⁴, a burmistrzowi polecono pochować zabitych³⁵. W szeregach podziemia w akcji tej brali też udział Zygmunt Kędzierski „Wicher”, Emanuel Marchewko „Śmiały”, Józef Gromadzki „Kuba”, Józef Klepadło „Okoń” i inni. Po jej zakończeniu udali się oni w kierunku Giełczyna za rzeką Biebrzą, a po drodze zostali jeszcze zaatakowani przez oddział WP. Szukając odpowiedzialnych za poniesione straty szef PUBP w Łomży, w specjalnym raporcie skierowanym do kierownika Wydziału Personalnego WUBP w Białymstoku, skrytykował zachowanie się żołnierzy³⁶. Według niego nie przystąpili oni nawet do walki, lecz rozproszyli się w popłochu, a ich dowódca ze strachu zamienił czapkę oficerską na zwykłą żołnierską.

Wynikiem nasilonych aresztowań prowadzonych przez aparat bezpieczeństwa było wykrucie 26 października 1945 r. tajnej drukarni we wsi Korzeniste, gm. Mały Płock, znajdującej się w zabudowaniach Stanisława Kulikowskiego „Kruka”³⁷. Dwa dni po tym wydarzeniu por. Barycki i referent Referatu Walki z Bandytyzmem WUBP w Białymstoku chor. Mieczysław Wolny, zatrzymali w Łodzi, kierującego poligrafią w obwodzie łomżyńskim WiN, Zenona Właźlaka „Wilka”. Natomiast 27 października aresztowano 21 członków NZW z gm. Śniadowo, a 7 listopada kolejnych 10 mieszkańców wsi Rogienice³⁸. Tego samego dnia w Grabowie Małym podczas obławy schwytani zostali należący do tej organizacji dowódca batalionu

3 IV 1948 r., dziesięć dni później popełnił samobójstwo w celi PUBP w Łomży (*Żołnierze wyklęci. Antykomunistyczne ...*, s. 206).

³³ W raporcie kierownika PUBP w Łomży dwaj ostatni wymienieni są też jako Stefan Waszewski i Eugeniusz Bochiński.

³⁴ AIPN, MBP, 718, Doniesienie specjalne, 1945 r., k. 112–113; S. Poleszak, *Podziemie antykomunistyczne w łomżyńskim ...*, s. 273–274.

³⁵ AIPN Bi, 045/10, Protokół przesłuchania Michała Bierzyńskiego, 1 II 1951 r., Wronki, z. 120–123; AIPN Bi, 045/2071/1, Kronika wydarzeń na terenie pow. łomżyńskiego w latach 1944–1945, b.d., k. 149–150.

³⁶ AIPN Bi, 045/1523, Raport do kierownika Wydziału Personalnego WUBP w Białymstoku, 10 XI 1945 r., Łomża, k. 187; *ibidem*, Protokół oględzin lekarskich, 24 X 1945 r., Łomża, k. 186 (Wydarzenie to błędnie opisano jako mające miejsce na terenie gm. Kolno, k. 185).

³⁷ S. Poleszak, *Podziemie antykomunistyczne w łomżyńskim ...*, s. 185, 206.

³⁸ J. Kułak, *Powstanie i działalność Narodowego Zjednoczenia Wojskowego na terenie...*, s. 834.

Stanisław Drozdowski „Czarny”, dowódca kompanii Władysław Chojnowski „Michał” i dowódca plutonu Jan Krzyżanowski „Sosna”.

Tutaj ponownie wkroczył do akcji agent „Łomżyński”, donosząc UB o planowanym przez NZW ataku na Łomżę, którego termin początkowo został wyznaczony właśnie na 7 listopada 1945 r. Według uzyskanych przez niego informacji, w tym dniu na fortach, w odległości 2 km od miasta, miało zgromadzić się ok. stu ludzi, a ich przewodnikami mieli być Bronisław Karwowski „Grom” i Stanisław Gwardys. Ataku miały dokonać trzy grupy uzbrojone w dwa pancerfausty, a główne siły skupiono od strony Piątnicy i Jednaczewa. Zadaniem pierwszej grupy było zlikwidowanie warty i wtargnięcie do wnętrza budynku, a pozostali mieli ruszyć za nimi. Z powodu nieskoncentrowania całości sił atak został przełożony na termin późniejszy. Agent ten wydał też Karwowskiego³⁹, który po zatrzymaniu przez PUBP przyznał się do przynależności do NZW. Dążąc do wykorzystania powstałej sytuacji próbowano go zwerbować i wysłać do „Łosia”, rzekomo od Gwardysa, z sugestią uderzenia nocą 11 listopada. We wspomnianym czasie UB przygotowało zasadzkę, nie dała ona jednak oczekiwanych rezultatów, ponieważ wypuszczony na wolność Karwowski o wszystkim poinformował członków podziemia i w ostatniej chwili odwołano planowaną koncentrację. Po tym wydarzeniu doszło do jeszcze ściślejszego związania agenta „Łomżyńskiego” z UB, który podał prawdziwą pełnioną przez siebie w konspiracji funkcję (zastępca dowódcy batalionu NZW na gm. Przytuły)⁴⁰.

Pomimo tego niepowodzenia, dalej kontynuowano „wyłapywanie” członków podziemia i likwidowanie jego struktur. I tak 13 listopada 1945 r. PUBP aresztował należącego do NZW Zygmunta Szablowskiego „On”, odpowiedzialnego za wywiad na terenie powiatu⁴¹. W trakcie śledztwa, któremu został poddany, wydał on w ręce UB swoich informatorów oraz napisał list otwarty do członków organizacji, wzywający do zaprzestania dalszej działalności. W następstwie jego zeznań zatrzymano wspomnianego już Stanisława Gwardysa, szefa wywiadu na miasto Łomża.

³⁹ Późniejsze plany ataku potwierdził też Bronisław Karwowski, dla którego dużym zaskoczeniem było spotkanie w siedzibie PUBP współpracującego z aparatem bezpieczeństwa dotychczasowego kolegi z konspiracji Edwarda Skrodzkiego (ZOBEP, Relacja B. Karwowskiego nagrana przez Ł. T. Piotrowskiego, 5 III 2008 r.).

⁴⁰ AIPN Bi, 045/1519, Sprawozdanie z pracy PUBP w Łomży za okres 7–17 XI 1945 r., b.d., k. 82–83; AIPN Bi, 045/1521, Sprawozdanie o stanie pracy PUBP w Łomży za okres 17–27 XI 1945, b.d., k. 90; K. Sychowicz, *Ziemia Łomżyńska i jej ...*, s. 56; S. Poleszak podaje informację, że atak był planowany na 11 listopada, a odpowiedzialnym za jego przygotowanie był Bogdan Śleszyński „Łoś” (S. Poleszak, *Podziemie antykomunistyczne w łomżyńskim ...*, s. 275–276).

⁴¹ AIPN Bi, 045/2071/1, Kronika wydarzeń na terenie pow. łomżyńskiego w latach 1944–1945, b.d., k. 165.

Kolejne aresztowania miały miejsce m.in. 20 listopada 1945 r., kiedy to na podstawie doniesień agenta „Łomżyńskiego”, PUBP przeprowadził operację w celu aresztowania dowódcy NZW na pow. łomżyński. Brał w niej także udział funkcjonariusz UB Mieczysław Wolny i grupa żołnierzy KBW, a w jej wyniku aresztowano Stanisława Tomaszewskiego „Zagłobę”⁴². Sześć dni później podobny los spotkał jego syna Tadeusza Tomaszewskiego „Sępa”, dowódcę kompanii NZW. Natomiast 22 listopada grupa składająca się z czterdziestu żołnierzy pod dowództwem por. Jana Orłowa oraz zastępcy kierownika PUBP w Łomży Albina Baryckiego i referenta WUBP Józefa Mioduszeńskiego, przeprowadziła akcję na terenie kolonii Wąsewo, pow. Ostrów Mazowiecka. W oparciu o zeznania wcześniej aresztowanego Stanisława Ochenkowskiego, zatrzymano tam Kazimierza Jarzynę „Słońce”, w mieszkaniu którego znaleziono broń i amunicję. Podobne działania aparatu bezpieczeństwa miały też miejsce 28 listopada 1945 r., kiedy to we wsiach Jednaczewo i Szablak, gm. Kupiski⁴³, operująca na tym terenie grupa dowodzona przez por. Jana Orłowa i referenta Wydziału Walki z Bandytyzmem WUBP w Białymstoku Józefa Mioduszeńskiego, zatrzymała m.in. Jana Jeżewskiego „Jastrzębia” dowódcę plutonu NZW, Eugeniusza Cymka „Koguta”, Tadeusza Poniata „Jastrzębia” i Mieczysława Wiskiego „Gwiazdę”. Takie działania, obok poszukiwania przez część osób szansy na ustabilizowanie swego życia, przyczyniały się do stopniowego zmniejszania się szeregów podziemia, tym bardziej, iż większość jego członków pozostawała w konspiracji od czasu II wojny światowej.

Typowym przykładem działania UB w tym okresie może być sprawa dowódcy batalionu NZW Wiesława Elandta „Orlika”, aresztowanego 30 listopada 1945 r. w wyniku doniesienia agenta „Łomżyńskiego”. W trakcie „badania” (bicie, tortury) zeznał on, iż ulotki otrzymywane od Stanisława Konopki „Wagi” ze wsi Konopki Monety przekazał Tadeuszowi Barwikowskiemu „Okoniowi”, który dostarczał prasę dla Władysława Ramotowskiego. Oprócz niego wskazał też, jako miejsca przebywania Bolesława Kozłowskiego „Grota”, mieszkania Wacława Skrodzkiego ze Skrody Dużej, Kazimierza Filipkowskiego z Pachuczyna, Szczepana Filipkowskiego z Gromadzyna i Wacława Kotlewskiego w Laskowcu. Jak można się domyślać, PUBP zatrzymał także Barwikowskiego, a ten z kolei podał nazwiska następnych członków NZW m.in.: Adama Borawskiego, dowódcy plutonu NZW Aleksandra

⁴² AIPN Bi, 045/1519, Sprawozdanie o stanie pracy PUBP w Łomży za okres 17–27 XI 1945 r., b.d., k. 92–93.

⁴³ AIPN Bi, 045/1523, Kierownik PUBP w Łomży Szarało do kierownika WUBP w Białymstoku mjr. Piątkowskiego, b.d., k. 119.

Chrzanowskiego i szefa wywiadu kompanii WiN⁴⁴, Aleksandra Jankowskiego, którzy zostali również zatrzymani. W wyniku kolejnej akcji UB przeprowadzonej we wsi Rydzewo, gm. Lachowo do aresztu trafił zastępca dowódcy batalionu Antoni Karwowski „Kąkol”⁴⁵. I tak od jednego ogniwa rozpoczynał się cały łańcuch aresztowań.

Pod koniec tr. prowadzono też szereg spraw agenturalno-poszukiwawczych, rozpoczętych w wyniku doniesień agentów lub informacji wydobytych w trakcie śledztwa. W oparciu o zdobyte materiały zainteresowano się m.in. pozostającymi w konspiracji i działającymi w strukturach NZW Mieczysławem Skarżyńskim i Ksawerym Sasinowskim ze Skarżyna Nowego⁴⁶. Natomiast 12 grudnia 1945 r. UB zatrzymało w Łomży przy ul. Nowogrodzkiej 15 łączniczkę tej organizacji, Aleksandrę Kusio „Monikę”⁴⁷. W trakcie śledztwa przyznała się ona do nielegalnej działalności i stwierdziła, iż w jej trakcie utrzymywała kontakt z Haliną Ramotowską, Krystyną Chętnik „Cyganką” oraz Jadwigą Wąsowską „Rytą”. Również 12 grudnia w nocy, grupa operacyjna PUBP w Łomży w składzie: referenci Jan Miłkaszewicz i Stanisław Szyszkowski oraz dziesięciu żołnierzy z baonu operacyjnego WP, przeprowadziła akcję na podstawie danych agenta „Czarny Orzeł”. W jej wyniku zatrzymano trzech mieszkańców Starej Łomży, należących wcześniej najprawdopodobniej do AK t.j. Edwarda Dąbrowskiego, Tadeusza Dąbrowskiego i Józefa Zalewskiego. Natomiast 13 grudnia grupa licząca trzydziestu żołnierzy z por. Orłowem, a kierowana przez referenta Wolnego, przeprowadziła operację w Kolnie zatrzymując należących do WiN Bogdana Terleckiego „Rocha” i Antoniego Miłoska „Jagiełłę” oraz we wsi Jankowo, gm. Miastkowo należącego do NZW Wacława Sierżputowskiego. Od chwili powstania PUBP do tego momentu aresztowano łącznie 852 członków AKO, 390 NZW i 154 inne osoby.

⁴⁴ Pod koniec września 1945 r. mjr Jan Tabortowski „Bruzda” podporządkował podległy sobie teren nowo powstałej organizacji Zrzeszenie „Wolność i Niezawisłość”, która stała się naturalną kontynuatorką AK-AKO. W skali ogólnopolskiej dążyła ona do zastąpienia walki zbrojnej polityczną, jednak na omawianym terenie nie udało się tego w pełni osiągnąć (S. Poleszak, *Podziemie antykomunistyczne w łomżyńskim* ..., s. 175–176).

⁴⁵ AIPN Bi 045/1519, Sprawozdanie z pracy PUBP w Łomży za okres od 27 XI 1945 r. do 7 XII 1945 r., b.d., k. 96–98; S. Poleszak, *Podziemie antykomunistyczne w łomżyńskim* ..., s. 263.

⁴⁶ AIPN Bi, 045/1519, Sprawozdanie o stanie pracy PUBP w Łomży za okres 7–17 XII 1945 r., b.d., k.102–105.

⁴⁷ W trakcie śledztwa była bita do nieprzytomności, wybito jej zęby i trzymano w lodowatej wodzie. Ten sposób przesłuchania kontynuowano także w Białymstoku. Ostatecznie wyrokiem WSR 28 III 1946 r. została skazana na 3 lata pozbawienia wolności. Centralne Więzienie Karne dla Kobiet w Fordonie opuściła na mocy amnestii 7 III 1947 r. (Zob.: I. Rymwid-Mickiewicz, *Aleksandra Wawrzekiewicz „Lalka”, „Danka”, „Wiadomości Łomżyńskie”* 2009, nr 17, s. 39–40).

Aresztowania trwały dalej. 18 grudnia 1945 r. UB przeprowadziło kolejną operację na terenie wsi Bronowo i Janczewo, w której uczestniczyli żołnierze WP pod dowództwem por. Orłowa i funkcjonariusz PUBP Mieczysław Wolny. W jej wyniku aresztowano piętnastu członków WiN, m.in. Stanisława Frąckiewicza, Władysława Szymańskiego, Stanisława Chmielewskiego, Stanisława Kruszewskiego, Bolesława Matejkowskiego, Jana Olszewskiego, Mieczysława Malinowskiego i Mariana Cieślowskiego⁴⁸. Cztery dni później UB pojawiło się po raz kolejny w tej miejscowości, aby na podstawie informacji wydobytych przede wszystkim w wyniku bicia od zatrzymanych, dokonać kolejnych aresztowań. Po zakończonej powodzeniem akcji grupa operacyjna została zaatakowana przez oddział podziemia w rejonie wsi Wyrzyki, gm. Drozdowo. Atak ten został jednak odparty, a śmierć poniósł Jan Duchnowski „Butelka”. W efekcie tego, jeszcze w tym samym dniu wieczorem, zgrupowanie dowodzone przez mjr. Iwanowa i referenta PUBP Jana Domańskiego przeprowadziło operację w rejonie Jedwabnego, podczas której aresztowano m.in. mieszkających w tej miejscowości Franciszka i Jana Kalinowskich oraz Franciszka Skrodzkiego ze wsi Kamionki. Ponadto udano się do wsi Grabnik, gdzie po porąbaniu podłogi jednego z domów znaleziono ukrywających się w skrytce pod nią Tadeusza Zajkowskiego „Listka” i Stanisława Bronka „Okno”. Następnej nocy kontynuowano te działania, doprowadziły one jednak tylko do wymiany ognia z oddziałem „Sępa”, który spalił zabudowania jednego z okolicznych gospodarzy i zabił dwóch milicjantów z posterunku w Jedwabnem. PUBP prowadził w tym okresie także akcje w zachodniej części powiatu, gdzie 27 grudnia grupa dowodzona przez Mieczysława Wolnego i Antoniego Sikorskiego dokonała aresztowań we wsi Ptaki gm. Czerwone. Tym razem zatrzymano członków NZW Wacława Rainko „Szczupaka”, Edwarda Prusinowskiego „Płotkę”, Zdzisława Karwowskiego „Wichurę”, Aleksandra Nerkowskiego „Kruka”, Kazimierza Kuczewskiego i Antoniego Szymańskiego⁴⁹.

Działalnością UB w Łomży interesowało się w tym okresie podziemie, co jest całkowicie zrozumiałe, gdyż przecież to ono było przez długi czas głównym celem jego przedsięwzięć. Według informacji zgromadzonych przez WiN w grudniu 1945 r., znajdujący się tam funkcjonariusze m.in. aresztowali członków podziemia w Miastkowie, a na drodze w rejonie Łomży zatrzymali i pobili dróżników Czesława Tatko

⁴⁸ Wg aresztowanego także wówczas Zygmunta Szymańskiego, został on powieszony w marcu 1946 r. w Białymstoku (S 52/02/Zk, Akta śledztwa OKŚZpNP w Białymstoku).

⁴⁹ AIPN Bi, 045/1519, Sprawozdanie o stanie pracy PUBP w Łomży za okres 17–27 XII 1945 r., b.d., k. 111–115; AIPN Bi, 045/1523, Raport PUBP w Łomży po dokonanej realizacji zadania, b.d., k. 229.

i Bronisława Iwanowskiego, „przy okazji” ich okradając⁵⁰. Ponadto 4 grudnia na terenie miejscowości Łuby Kiertany, pracownicy PUBP zatrzymali dowódcę batalionu NZW Józefa Grzymałę, wskazanego przez aresztowanego wcześniej Tadeusza Tomaszewskiego⁵¹. Podobny los spotkał kilka innych osób, zabrano także broń i akta batalionu. Skutkiem kolejnych przesłuchań było natomiast aresztowanie m.in. Eugeniusza Korytkowskiego, Aleksandra Jankowskiego z Jankowa i Stanisława Kowalewskiego „Pszenicy”, wójta gm. Miastkowo. Członkowie WiN ustalili też, że kierownikiem UB był wówczas Włodzimierz Szarało, jak stwierdzono prawdopodobnie „pop” (sowiec). W oknach jego mieszkania znajdowały się siatki ochronne, zabezpieczające przed wrzuceniem granatów. Według zdobytych informacji bił on i kopał podkomendnych. Nocą w oknach PUBP wystawiano cekaemy, gdyż załoga obawiała się rozbrojenia, natomiast funkcjonariusze katowali więźniów w związku z prowadzonymi śledztwami lub też z własnej inicjatywy. Według podziemia zaopatrzenie urzędu w tym okresie szwankowało, załoga często głodowała, a kierownicy stale chodzili pijani. Nową władzę i jej przedstawicieli ochraniała ponadto jedna kompania z baonu KBW w Białymstoku stacjonująca w Łomży i licząca około stu szeregowych.

Natomiast oceniając sytuację istniejącą pod koniec 1945 r. w pow. łomżyńskim kierownik PUBP Szarało stwierdzał, że miejscowa ludność była pozytywnie (!) nastawiona do Tymczasowego Rządu Jedności Narodowej, a jedynie istnienie licznych „band”, w tym rabunkowych, powstrzymywało ją przed wywiązywaniem się z nakładanych zobowiązań. Według niego zdarzały się jednak przypadki, że cywile tracili „[...] orientację i często pod wpływem strachu [ulegali K. S.] czynnikom reakcyjnym”. Pomimo tego, jego zdaniem pozytywnie oceniano wprowadzenie tzw. sądów doraźnych, co wydaje się mało prawdopodobne, gdyż stawali przed nimi przeważnie chłopcy stanowiący większość mieszkańców tych terenów⁵².

Od początku 1946 r. aparat bezpieczeństwa przystąpił do realizacji dalszych działań skierowanych przeciwko podziemiu. Do jednego z ciekawszych wydarzeń doszło 16 stycznia 1946 r., kiedy to piętnastu funkcjonariuszy KP MO i PUBP w Łomży, przebranych po cywilnemu, wyjechało do Jedwabnego i wmieszało się

⁵⁰ AIPN Bi, 045/6, Raport sytuacyjny WiN za grudzień 1945 r., b.d., z. 08–07, 019–021.

⁵¹ Według materiałów PUBP w Łomży operacja została przeprowadzona m.in. przez por. Orłowa i referenta Mieczysława Wolnego w oparciu o zeznania aresztowanego kilka dni wcześniej Wiesława Elandta „Orlika”. Obok Józefa Grzymały „Motyla” zatrzymani też zostali pozostali członkowie NZW: Stanisław Kurpiewski „Ryś” i Stefan Kadłubowski „Zając” (AIPN Bi, 045/2071/1, Kronika wydarzeń na terenie pow. łomżyńskiego w latach 1944–1945, b.d., k. 186).

⁵² AIPN Bi, 045/1519, Sprawozdanie o stanie pracy PUBP w Łomży od 1 XI 1945 r. do 1 I 1946 r., b.d., k. 122.

tam w tłum na jarmarku⁵³. Całe to przebranie nie na wiele jednak im się zdało, gdyż zastępca komendanta MO i jeden z referentów UB zostali jednak rozpoznani, co dało początek półgodzinnej strzelaninie. Po przybyciu grupy operacyjnej rozpoczęła się akcja pościgowa za atakującymi, która trwała aż do następnego dnia. W jej wyniku zatrzymano ostatecznie pięciu członków NSZ i dwie sanitariuszki tej organizacji. Natomiast 21 stycznia grupa KBW, MO i UB pod dowództwem ppor. Lecha Kosiorowskiego ujęła na terenie Śniadowa czternastu członków NSZ, z których siedmiu brało udział w ataku na posterunek MO w Śniadowie i Wygodzie.

W lutym 1946 r. grupa operacyjna MO, WP i PUBP przeprowadziła kolejne akcje m.in. w rejonie wsi Kozły, Wincenta, Górskie, Zabiele, Gromadzyn Stary i Rydzewo. W ich wyniku ujęto dwóch dowódców kompanii NSZ i ośmiu jej członków, którzy zostali przekazani do UB w Łomży⁵⁴. Informacje te znalazły też potwierdzenie w raportach WiN z tego okresu⁵⁵. Kolejne aresztowania miały miejsce 18 lutego we wsiach Tarnowo, Uśnik i Wierzbowo, a przeprowadzała je grupa złożona z żołnierzy WP i funkcjonariuszy PUBP. O działaniach tych został poinformowany oddział PAS Henryka Jastrzębskiego „Zbycha”, który zorganizował na nich zasadzkę⁵⁶. We wsi Uśnik zostali oni ostrzelani przez partyzantów, którzy zabili czterech żołnierzy WP, rannych było również dwóch szeregowych i dwóch funkcjonariuszy UB.

Brutalne traktowanie zatrzymanych miało miejsce przez cały okres istnienia PUBP i było o tym powszechnie wiadomo, skoro w marcu 1946 r. starosta łomżyński donosił o będącym na porządku dziennym biciu podejrzanych na oczach pozostałej ludności wsi podczas prowadzonych operacji. Według posiadanych przez niego informacji, funkcjonariusze w trakcie tych działań przywłaszczali sobie również rzeczy należące do aresztowanych i ich rodzin. Taka sytuacja miała miejsce m.in. we wsiach Gronostaje i Łady Borowe, gm. Puchały. Wywoływało to protesty mieszkańców, którzy nie odróżniali UB od wojska (występowali wówczas w mundurach WP), w związku z czym odpowiedzialność za to spadała też na żołnierzy i ogólnie na nową władzę⁵⁷.

⁵³ AIPN, MBP, 292, Walka z bandytyzmem w woj. białostockim, b.d., k. 14; AIPN Bi, 045/2102, Kronika KP MO w Łomży, k. 26.

⁵⁴ AIPN, MBP, 292, Walka z bandytyzmem w woj. białostockim, b.d., k. 15.

⁵⁵ AIPN Bi, 045/8, Raport sytuacyjny WiN za luty 1946 r., b.d., z. 002.

⁵⁶ ZOBEP, Relacja B. Karwowskiego nagrana przez Ł. T. Piotrowskiego; S. Poleszak, *Podziemie antykomunistyczne w łomżyńskim ...*, s. 287; Cz. Brodzicki, *Łomża i powiat łomżyński w latach ...*, s. 174 (Autor ten jednak podaje, że zginęło pięciu członków grupy pacyfikacyjnej).

⁵⁷ APB, UWB, 234, Sytuacyjne sprawozdanie miesięczne wojewody białostockiego za marzec 1946 r., b.d., k. 67; L. Kocoń, *Meldunki sytuacyjne starostw z Łomży, Kolna i Wysokiego Mazowieckiego*

W związku z działaniami prowadzonymi przez aparat bezpieczeństwa w terenie, 6 marca 1946 r. został aresztowany członek NZW Witold Rozwadowski „Grab”⁵⁸. Oskarżono go o to, że będąc funkcjonariuszem MO utrzymywał kontakt ze zbrojnym podziemiem, pomagając m.in. w rozbrojeniu posterunku w Drozdowie. Natomiast w nocy z 31 marca na 1 kwietnia o mało nie doszło do rozbicia oddziału „Sępa”. Poinformowani przez agenta o planowanym przez podziemie ataku na budynek PUBP w Łomży, funkcjonariusze oraz dwie grupy wojska przygotowały pułapkę. Akcję rozpoczął oddział dowodzony przez Bogdana Śleszyńskiego „Łosia”, który wkroczył do miasta o godz. 2.00 w nocy i po minięciu pierwszej linii zasadzki został ostrzelany przez żołnierzy znajdujących się w drugiej. Na szczęście ogień ten okazał się nieskuteczny, a partyzantom udało się uciec, musieli jednak porzucić część broni i amunicji⁵⁹.

(1944–1950) część II [w:] „Studia Łomżyńskie” 2004, t. XV, s. 221.

⁵⁸ AIPN Bi, 045/1094, Sprawozdanie z pracy agenturalno-operacyjnej Sekcji I Wydziału V WUBP w Białymstoku za okres 1–10 III 1946 r., b.d., k. 16.

⁵⁹ AIPN Bi, 045/2102, Kronika KP MO w Łomży, k. 27; S. Poleszak, *Podziemie antykomunistyczne w łomżyńskim* ..., s. 279.

OKRES REFERENDUM (30 VI 1946 r.) I WYBORÓW (19 I 1947 r.)

Najbardziej istotnym problemem życia politycznego na początku 1946 r. były przygotowania do referendum i rozpoczęcia kampanii przedwyborczej do Sejmu Ustawodawczego. W związku z tym KC PPR wystąpił z propozycją, aby wszystkie partie polityczne poparły wspólny program wyborczy i wspólną listę kandydatów na posłów do Sejmu. Propozycję tę zaakceptowała PPS, SL oraz SD¹. Odmienne stanowisko zajęło Polskie Stronnictwo Ludowe, co doprowadziło do ukształtowania się dwóch przeciwstawnych obozów: komunistycznego, skupiającego cztery uprzednio wymienione partie oraz niepodległościowego, zjednoczonego wokół programu wyborczego i list PSL.

Przełom maja i czerwca był okresem nasilenia przygotowań do referendum wyznaczonego na 30 czerwca 1946 r. Jednym z ich elementów było powołanie komisji, które, jak się okazało, czynnie uczestniczyły w fałszowaniu jego wyników. Na ich przewodniczących zgłoszono w Łomży m.in.: Bolesława Bauera (PPS), Zygmunta Lewartowskiego, Włodzimierza Fedyszyna, Stanisława Rawskiego i Adama Tomaszewskiego (PPS). W Jedwabnem kierowali nimi Jan Grądzki i Janina Tenderenda (PPR), w Kolnie Władysław Serowik (SL) i Piotr Zaremba (PPR), w Nowogrodzie Stanisław Toński (SL) i Maria Pogroszewska (PPR), a w Stawiskach Józef Tomaszewski i Antoni Nowicki. W Zambrowie funkcje te pełnili Michał Surawski (PPR) i Tadeusz Trembiński, w gm. Bożejewo Bolesław Dymnicki, Stefan Serlikowski i Józef Kuczykowski, zaś w gm. Czerwone Aleksander Podsiad, Władysław Bystry i Henryk Sopoćko. W komisji w gm. Kupiski zasiedli Bolesław Jemielita, Stanisława Strynkowska i Wacław Kwiatkowski. W gm. Mały Płock byli to Teofil Skaradziński, Jan Podsiad i Stanisław Chaberek, w gm. Miastkowo znaleźli się Jan Banach i Marcin

¹ H. Majecki, *Kształtowanie się władzy ludowej w latach 1945–1948* [w:] *Studia i materiały do dziejów powiatu grajewskiego*, t. II, Warszawa 1974, s. 211.

Duczyński, a w gm. Przytuły Edward Kość, Stefania Malinowska i Michał Zamojski. W gm. Rogienice funkcję tę powierzono Zygmuntowi Sawickiemu, Franciszkowi Szczechowi i Eugenii Majcherskiej. Nad przebiegiem głosowania w gm. Stawiski czuwali Jan Kotarski, Antoni Godlewski i Stanisław Leszczyński, a w gm. Śniadowo Karolina Kraszewska i Stanisław Mierzejewski².

Nadzorujący przebieg tych działań na terenie pow. łomżyńskiego szef PUBP w Łomży ppor. Włodzimierz Szarało, informował 23 maja 1946 r. Wydział V WUBP w Białymstoku, iż SL przygotowywało na terenie miasta na 9 czerwca uroczystości związane ze Świętem Ludowym. Ich inicjatorem był poseł Wacław Saciłowski i miały one zgromadzić kilkanaście tysięcy ludzi. Jak się okazało, zupełnie „przypadkowo” w tym właśnie dniu organizowany był odpust, co z pewnością miało wpłynąć na zwiększenie frekwencji. Program uroczystości przewidywał również przemówienia na placu Sienkiewicza i pochód na plac Zambrowski, gdzie miało być odprawione nabożeństwo. Kończył je przemarsz ulicami miasta, a następnie zabawy i zawody sportowe. W związku z powyższym szef PUBP prosił swych bezpośrednich zwierzchników o wskazówki, co do postępowania w związku z możliwymi działaniami PSL³.

Natomiast w charakterystyce pow. łomżyńskiego, sporządzonej przez aparat bezpieczeństwa pod kątem przygotowań do zbliżającego się referendum stwierdzono, iż zamieszkiwało go wówczas 145 901 mieszkańców, z czego do głosowania uprawnionych było 68 300. Wyznaczono też sześćdziesiąt obwodów do referendum i 38 w przyszłych wyborach do Sejmu. W materiałach PUBP miejscową ludność określono jako „pochodzenia szlacheckiego, wrogą i reakcyjną”. Jak stwierdzono, na terenie znajdujących się tutaj gmin działało podziemie, a mieszkańcy z nieufnością odnosili się do „nowej rzeczywistości”. Pow. łomżyński scharakteryzowano także jako obszar sprzyjający ukrywaniu się, ze względu na liczne lasy i bagna. Samo UB twierdziło jeszcze wówczas, iż ludność popierała działania konspiracyjne i nie ujawniała ich. Przychylny stosunek do MO i aparatu bezpieczeństwa miał

² APŁ, PRN, 79, Pismo PRN w Łomży do przewodniczącego Okręgowej Komisji Wyborczej w Białymstoku, 25 V 1946 r., Łomża, k. 15; W zbiorach Archiwum IPN w Białymstoku znajdują się dwa odpisy identycznie brzmiących pism, będące częścią materiałów zgromadzonych przez PUBP w Łomży (Zob.: AIPN Bi, 045/1535, Pismo PRN w Łomży do przewodniczącego Okręgowej Komisji Wyborczej w Białymstoku, 25 V 1946 r. Łomża, k. 26–29, 30–33); Dokładne rozpisanie składu komisji w poszczególnych miastach na terenie pow. łomżyńskiego zawiera kolejne pismo znajdujące się w tym zbiorze (Zob.: AIPN Bi, 045/1535, PRN w Łomży do Przewodniczącego Okręgowej Komisji Wyborczej w Białymstoku, 5 VI 1946 r., Łomża, k. 42–44).

³ AIPN Bi, 045/1535, Szef PUBP ppor. W. Szarało do Wydziału V WUBP w Białymstoku, 23 V 1946 r., Łomża, k. 25–25v.

miejsce tylko w gminach biednych. Z partii politycznych najliczniejsze było SL, z ośmiuset członkami, PPR – 341, PPS – 180 i SD – 20⁴. Co ciekawe, nie ujęto w tych wyliczeniach praktycznie jedynego ugrupowania opozycyjnego - PSL.

PUBP wykonał w tym okresie niezwykle ciężką pracę, zdobywając wiele informacji potrzebnych do przygotowania kolejnej charakterystyki tego terenu. I tak, według materiałów zgromadzonych przez urząd, w samej Łomży utworzono pięć obwodów do Głosowania Ludowego, jak i do parlamentu. Liczyła ona 13 755 mieszkańców, z czego prawo wyborcze miało 9026. Komisje znajdowały się w budynku starostwa, Szkole Powszechnej, Zarządzie Miejskim, Ubezpieczalni Społecznej i Szkole Powszechnej w Łomży. Jako czynniki wpływające negatywnie na wyniki przyszłego głosowania wskazano duże bezrobocie, nieprzychylny stosunek do ZSRS, tzw. szeptaną propagandę⁵ i rozlepianie antydemokratycznych ulotek. Pomimo tego uznano, że miasto nie potrzebowało specjalnego zabezpieczenia. Kolejną miejscowością poddaną analizie był Zambrów, który zamieszkiwało 4150 osób, z czego prawo wyborcze posiadało 3427. W związku z prowadzonymi przygotowaniem utworzono cztery obwody do referendum i jeden w wyborach do Sejmu. Funkcjonariusze PUBP odnotowali tam przypadki morderstw politycznych oraz podejrzewali, że w miejscowości tej mieścił się sztab podziemia. Wskazali również na słabą działalność partii politycznych i zagrożenie bezpieczeństwa ze strony grup prowadzących dalej działalność konspiracyjną. W celu poprawienia sytuacji zalecono zwiększenie obsady posterunku MO. Kolejne trzy obwody do Głosowania Ludowego oraz dwa do parlamentu powstały na terenie gm. Długobórz. W tym przypadku stwierdzono, że większość istniejących wsi zamieszkała była przez potomków dawnej szlachty, gdzie panowało wrogie nastawienie wobec władzy ludowej oraz wspierano PSL, NSZ i WiN. Z tego powodu przed planowanymi głosowaniami zalecano wzmocnić tutaj działalność grup operacyjnych oraz wzmocnić obsadę wojskową i MO. Inaczej przedstawiała się sytuacja w gm. Bożejewo, gdzie spore wpływy posiadało SL, lecz w okolicznych wioskach sprzyjano jednak partyzantom. W celu zdobycia większej kontroli nad terenem zalecano utworzyć posterunek MO w Wiźnie i zakwaterować tam wojsko. Dominacja PSL i NSZ widoczna była także

⁴ *Ibidem*, Charakterystyka pow. łomżyńskiego, b.d., k. 1.

⁵ Pod tym określeniem rozumiano ustne rozpowszechnianie informacji niewygodnych dla władzy komunistycznej. Na podstawie art. 22 dekretu z 13 VI 1946 r. działanie takie było zagrożone karą więzienia do lat pięciu. Nasilenie ścigania osób podejrzanych o jej rozpowszechnianie nastąpiło od 1947 r., w związku z uznaniem szeptanej propagandy za „przygotowanie do zmiany przemocą demokratycznego ustroju państwa”. Jednocześnie stanowiła ona dla PZPR źródło informacji o zmianach społecznych (Zob.: Z. Zblewski, *Abecadło PeeReLu*, Kraków 2008, s. 125–126).

w gm. Chlebotki, gdzie partie bloku demokratycznego nie miały praktycznie żadnego znaczenia. Warto podkreślić, że decydowała o tym przede wszystkim postawa ludności. Za równie nieprzyjazne uznano też gminy Drozdowo (wpływy PSL, partii bloku nie było), Jedwabne (brak partii bloku, nieprzychylna ludność), Kołaki Kościelne (brak partii, silne podziemie), Lubotyń i Kupiski. Jako „na wskroś reakcyjną” określono gm. Mały Płock, której mieszkańcy silnie wspierali PSL. Taka sama sytuacja istniała na terenie gm. Puchały, Przytuły, Rogienice i Szumowo, co do których sugerowano wysłanie wzmocnionych jednostek wojska. Jak widać, przygotowywane głosowania stanowiły dla władz duże wyzwanie. Miano neutralnych otrzymały nieliczne gminy, a wśród nich m.in. Kolno, Miastkowo, Stawiski (działało PPS i PSL), Szczepankowo oraz Nowogród⁶.

W podobny sposób PUBP w Łomży kontrolowało prace związane z organizacją referendum w Zambrowie. Na przełomie maja i czerwca funkcjonariusze aparatu bezpieczeństwa posiadali informację o utworzeniu tam dwu obwodów głosowania. Jeden z nich (nr 10) mieścił się w Szkole Powszechnej, a uprawnionych było 979 osób. Przewodniczącym komisji został zegarmistrz Michał Surawski (PPR), jego zastępcą Władysław Gawryszek, na członków zaś wybrano nauczyciela Władysława Gackiego, kupca Franciszka Borowskiego, kupca Stanisława Mierzejewskiego i Bolesława Selerowskiego. Obwód nr 11 mieścił się w remizie strażackiej przy ul. Białostockiej. Funkcję przewodniczącego pełnił nauczyciel Tadeusz Trembiński, zastępcą był Dominik Michalik (SL), a członkami zostali: kierownik spółdzielni Franciszek Selerowski i kupiec z Łomży Zygmunt Rogulski⁷.

W Łomży Sztab Powiatowy przygotowujący referendum ludowe zorganizowano 8 czerwca 1946 r.⁸ Na jego czele stanął nowy szef PUBP kpt. Stanisław Siniawski, a oprócz niego znaleźli się w nim komendant KP MO por. Szymon Karpik, komendant ORMO Michał Dobrenko, sekretarz powiatowy PPR Włodzimierz Melzacki i dowódca 45. pp ppłk Paweł Sorokin⁹. Akcja propagandowa trwała jednak już od początku tego miesiąca, a wiece organizował Komitet Obywatelski do

⁶ AIPN Bi, 045/1535, Charakterystyki miast i gmin pow. łomżyńskiego, b.d., k. 2–21.

⁷ *Ibidem*, PRN w Łomży do Przewodniczącego Okręgowej Komisji Wyborczej w Białymstoku, 5 VI 1946 r., Łomża, k. 43v; *ibidem*, PRN w Łomży do Przewodniczącego Okręgowej Komisji Wyborczej w Białymstoku, 25 V 1946 r., Łomża, k. 30–31.

⁸ Według informacji znajdującej się w materiałach KW PPR w Białymstoku powstał on 9 VI 1946 r. (APB, KW PPR w Białymstoku, 1/VII/14, Sprawozdanie dzienne z pracy przygotowawczej do referendum ludowego, 11 VI 1946 r., Białystok, k. 25).

⁹ AIPN Bi, 045/1535, Meldunek szefa PUBP w Łomży dotyczący zorganizowania sztabu powiatowego do zabezpieczenia Głosowania Ludowego, 14 VI 1946 r., Łomża, k. 56.

Spraw Referendum¹⁰. I tak 2 czerwca odbyły się one w Stawiskach, Nowogrodzie i Miastkowie, a frekwencję w każdym z tych miejsc oceniano na ok. 2 tys. osób. Podobnie przedstawiała się sytuacja z wiecem zorganizowanym pięć dni później w Zambrowie. Natomiast 16 czerwca agitowano mieszkańców Kolna (5 tys. osób), Burzyna (ok. 2 tys.), jeszcze raz Zambrowa (2 tys.), Chlebotek (2 tys.) i Stawisk (ok. 2 tys.). Cztery dni później przyszła kolej na Wiznę (siedemset osób), a 25 czerwca jeszcze raz na Stawiski (około 3 tys.), Szczepankowo, Nowogród i Śniadowo, gdzie w wiecach według pracowników aparatu bezpieczeństwa, udział brało każdorazowo po ok. tysiąc osób.

Dokonując oceny prac przygotowawczych do referendum za okres 14–19 czerwca 1946 r. zastępca szefa PUBP w Łomży ppor. Albin Barycki i referent Referatu 5. Stanisław Szyszkowski, na podstawie zdobytych informacji stwierdzili, że inteligencja zamieszkała na terenie powiatu była przeciwna likwidacji Senatu. Takie stanowisko zajmował m.in. właściciel sklepu mięsnego w Śniadowie Lucjan Krajewski. Podobnie wyrażali się też w większości chłopci, tak jak wójt gm. Stawiski, Adam Tysza i Jan Przybyłowski z Kownat, gm. Jedwabne. Pierwszy z nich twierdził ponadto, że w przypadku istnienia tylko jednej instytucji, może ona popełniać błędy, których nie będzie już komu poprawić. Natomiast według ustaleń dokonanych przez kolejnych pracowników PUBP Leopolda Sinico i Antoniego Sikorskiego, na terenie gm. Śniadowo (komisja wyborcza nr 52–53) szeroko zakrojoną akcją propagandową prowadziło NZW. W jej efekcie tylko niewielka liczba osób zgłosiła się do sprawdzenia list uprawniających do głosowania. W sporządzonym sprawozdaniu funkcjonariusze aparatu bezpieczeństwa stwierdzili również, iż w okresie tym grupa agitacyjna zorganizowała cztery wiece: w Kolnie (mieszkańcy pytali, dlaczego w Polsce byli Sowieci i UB), Zambrowie (ludzie chcieli wiedzieć, czy grożą im konsekwencje za nieobecność na głosowaniu) oraz w Chlebotkach i Burzynie (pytano o wschodnie granice Polski, byli słabo zorientowani w kwestii referendum)¹¹.

Natomiast 19 czerwca funkcjonariusze PUBP ujawnili fakt rozsyłania przez pocztę łomżyńską do osób prowadzących działalność polityczną i społeczną na terenie miasta i powiatu listów bez adresu zwrotnego. Znajdowały się w nich ulotki WiN wzywające do bojkotu referendum. Ogółem skonfiskowano 46 takich kopert. W celu niedopuszczenia do podobnej sytuacji otrzymali oni zadanie sprawdzenia, czy były one jeszcze na poczcie, porównania charakteru pisma z pismem pracowników

¹⁰ AIPN Bi, 045/418, Sprawozdanie z odbytych wieców i pogadanek po linii referendum w czerwcu 1946 r., b.d., k. 130–131.

¹¹ AIPN Bi, 045/1535, Sprawozdanie o przebiegu prac przygotowawczych do Referendum Ludowego za okres 14–19 VI 1946 r., 17 VI 1946 r., Łomża, k. 60–61a.

Zarządu Miejskiego i starostwa (były to rękopisy) i opracowania kandydatów na werbunek spośród tam pracujących. Natomiast referenci gminni mieli odnaleźć osoby zajmujące się kolportażem nielegalnych materiałów w terenie. Podobne działania podjęto także wobec pracowników drukarni łomżyńskiej¹².

Informacje o tym trafiały do nadzorującego całość spraw WUBP w Białymstoku. Wysyłano tam również raporty o pogadankach mających wesprzeć akcję propagandową. Uczestniczyło w nich przeciętnie od 50 do 100 osób. Wygłoszono je m.in. w Przytułach, Starym Zakrzewie, Starym Laskowcu, Długoborzu, Zambrowie i Wiźnie. Podczas tych spotkań nawoływano do głosowania trzy razy „tak”, inaczej niż pozostające w opozycji do tych działań PSL, które wzywało do głosowania „nie” na pytanie dotyczące zniesienia Senatu. Aby móc swobodnie manipulować wynikami referendum usunięto z komisji dziewięciu członków PSL, nie zabezpieczono jednak obwodów agenturą. W obawie przed atakami podziemia dwadzieścia z nich obsadzono wojskiem (niezbyt chętnym jednak do współpracy), trzydzieści przez UB i MO, dziesięć przez ORMO i UB. Po rozbrojeniu 26 czerwca 1946 r. Komisji Obwodowej w Jurcu Włościańskim, wysłano do Łomży dodatkowo dwustu żołnierzy i oficerów WP. Jak odnotowano w sprawozdaniu WUBP w Białymstoku, nie wszyscy z nich rozumieli jednak swoje obowiązki¹³.

W ciągu ostatnich pięciu dni przed referendum, PUBP w Łomży otrzymał od posiadanej sieci agenturalnej doniesienie o tym, iż m.in. we wsi Zbrzeźnica pojawił się oddział Henryka Gawkowskiego „Roli”, nawołujący do jego bojkotu. Według tych samych materiałów mieszkańcy Nowogrodu deklarowali swój udział w głosowaniu. Na pierwsze pytanie „nie”, według informatorów, zamierzali ponadto odpowiedzieć kierownik piekarni w Łomży Wacław Kempisty oraz Zofia Mróz i wójt Pniewa, wszyscy mieszkańcy gm. Puchały. Według UB, w związku z prowadzoną w tym okresie akcją propagandową, partyjne grupy agitacyjne przeprowadziły 76 masowych wieców, a wojskowe ponad sto pogadek. Ogólnie sytuację istniejącą wówczas na terenie pow. łomżyńskiego aparat bezpieczeństwa oceniał jako niezadowalającą, szczególnie pod względem zabezpieczenia obwodów głosowania przez wojsko i MO. Przykładowo trzynaście z nich pozostawało nadal nie zabezpieczonych z powodu braku dostatecznych sił¹⁴.

¹² *Ibidem*, Plan operatywno-agenturalnych przedsięwzięć ujawnienia osób zajmujących się kolportażem „WiN”, 19 VI 1946 r., Łomża, k. 63–64.

¹³ AIPN Bi, 045/1096, Sprawozdanie Wydziału V WUBP w Białymstoku do dyrektora Departamentu V MBP w Warszawie dotyczące głosowania ludowego w 1946 r., b.d., k. 14, 18.

¹⁴ AIPN Bi, 045/1535, Sprawozdanie pięciodniowe z przygotowań do referendum 25–29 VI 1946 r., 29 VI 1946 r., Łomża, k. 76–79.

Podziemie antykomunistyczne nie pozostawało w tym okresie bezczynne, kontynuując prowadzone do tej pory działania. Jedną z kolejnych jego akcji był atak na posterunek MO w Kolnie w nocy z 1 na 2 czerwca 1946 r.¹⁵ Natomiast 15 czerwca zostali zabici przez podziemie we wsi Łuby Kiertany – kierownik Referatu Śledczego KP MO w Łomży Józef Sekuła, kpr. Jan Korytkowski i mieszkaniec tej wsi Jan Dębowski. O głosowanie 3 x „nie” apelowały oddziały NZW, które rozpowszechniały na terenie pow. łomżyńskiego i grajewskiego hasło „Kto w dzień pójdzie do urny – w nocy pójdzie do trumny”¹⁶. Na tym tle dochodziło też do konfliktów pomiędzy NZW i WiN, takich jak pobicie dowódcy plutonu WiN przez dowódcę oddziału PAS Michała Bierzyńskiego „Sępa”. Ponadto, w wyniku działań zbrojnych prowadzonych przez tę organizację w pow. łomżyńskim zginęło ośmiu członków komisji wyborczych, wśród których była Eugenia Majcherska ze wsi Kołaki Strumienie, gm. Rogienice (członek PPR, przewodnicząca komisji nr 48). Z powodu udziału w Komisjach Obwodowych Głosowania Ludowego w pow. łomżyńskim zabito również Leokadię Olkowską – sekretarza PPR oraz funkcjonariusza PUBP Antoniego Sikorskiego.

Analizując przebieg referendum szef PUBP w Łomży wskazał m.in. na nie wciągnięcie na listy całej wsi Kalinowo, gm. Drozdowo, jako „znanego terenu bandyckiego”. Według posiadanych przez niego informacji frekwencja w powiecie początkowo była niewielka i zwiększyła się dopiero w godzinach popołudniowych. Samo referendum przebiegało bez większych problemów, a za najtragiczniejsze wydarzenie uznano wspomniane wcześniej zabicie przewodniczącej Obwodowej Komisji w Rogienicach Eugenii Majcherskiej. Ostatecznie też wszystkie urny zostały zwiezione do Łomży, gdzie odbyło się liczenie głosów. Na tej podstawie ustalono, iż uprawnionych do głosowania było ok. 68 tys. osób, a udział w nim wzięło 64 040, co stanowiło 93 proc. Opierając się na wynikach głosowania funkcjonariusze UB stwierdzili, że gm. Kołaki, Szczepankowo, Jedwabne, Rutki, Śniadowo, Kolno i częściowo inne były wrogo nastawione do Rządu Jedności Narodowej. Według szefa PUBP na pierwsze pytanie „tak” odpowiedziało 65 proc., na drugie 67 proc., na trzecie 68 proc. mieszkańców powiatu¹⁷.

¹⁵ APB, Wojewódzki Urząd Informacji i Propagandy w Białymstoku, 7, Przebieg akcji popularyzacji referendum na terenie woj. białostockiego, k. 235; AIPN Bi, 045/1096, Sprawozdanie Wydziału V WUBP w Białymstoku do Dyrektora Departamentu V MBP w Warszawie dotyczące głosowania ludowego w 1946 r., k. 18; S. Poleszak, *Podziemie antykomunistyczne w łomżyńskim* ..., s. 280.

¹⁶ S. Poleszak, *Podziemie antykomunistyczne w łomżyńskim* ..., s. 225–226.

¹⁷ AIPN Bi, 045/1535, Sprawozdanie szefa PUBP w Łomży do naczelnika Wydziału V WUBP w Białymstoku o przebiegu Głosowania Ludowego na terenie pow. łomżyńskiego, 2 VII 1946 r., Łomża, k. 83–85; AIPN Bi, 045/1096, Raport o spostrzeżeniach i wnioskach z okresu pracy nad głosowaniem ludowym do naczelnika Wydziału V WUBP w Białymstoku, b.d., k. 27.

Ta informacja wydaje się mocno wątpliwa, chociażby z powodu listu wysłanego z Łomży do redakcji „Gazety Ludowej” w Warszawie przez Jana Bryłę, przechwyconego przez miejscowe UB¹⁸. Stwierdzał on w nim mianowicie, że na dzień przed referendum starosta łomżyński zorganizował odprawę wyznaczonych przez siebie członków komisji. W jej trakcie oświadczył, że podliczenia głosów dokona ekipa, w skład której będą wchodzić jedynie „demokraci” i zalecił, aby z każdego obwodu zabierać tylko jednego członka. Według autora listu stwierdził on na zakończenie, że na trzy pytania musi paść 80 proc. odpowiedzi „tak”. Wszyscy byli tym zaskoczeni i w efekcie tego komisje niemal w komplecie wzięły udział w liczeniu głosów. Według Bryły, na pierwsze pytanie padło tylko 12 proc. głosów „tak”, a w niektórych obwodach (Puchały, Chlebotki, Szczepankowo, Lubotyń) było to ledwie kilka głosów. Według zestawienia opracowanego przez Andrzeja Paczkowskiego, w pow. łomżyńskim w rzeczywistości na poszczególne pytania padła następująca liczba głosów na „tak”: pierwsze – 10,9 proc., drugie – 10,8 proc., trzecie – 37 proc¹⁹.

Podsumowaniem referendum niech będzie odnotowana przez PUBP w Łomży wypowiedź Wacława Saciłowskiego z 22 lipca 1946 r.²⁰ W trakcie akademii zorganizowanej w sali kina „Uciecha” stwierdził on mianowicie, że „gdybyśmy [blok demokratyczny – K.S.] przegrali głosowanie ludowe, wkroczyłyby do nas dywizje sowieckie, wtedy naprawdę utracilibyśmy naszą wolność”. Z pewnością w podobny sposób podjęte działania usprawiedliwiała także inne osoby.

Bez względu na faktyczne wyniki, jedynym i niekwestionowanym zwycięzcą referendum miały okazać się władze komunistyczne. Świątując publicznie ogłoszony sukces, przygotowywały się one równocześnie do kolejnego starcia z istniejącą jeszcze legalną i nielegalną opozycją. Pozostającym w konspiracji wobec takiego rozwoju sytuacji, nie pozostało nic innego, jak kontynuowanie coraz bardziej beznadziejnej walki. Dużym ciosem dla podziemia w tym okresie było bez wątpienia zabicie przez UB (według innych informacji przez MO²¹) 5 sierpnia we wsi Orlikowo, gm. Jedwabne, Bogdana Śleszyńskiego „Łosia”²². Natomiast 18 sierpnia 1946 r. oddział PAS NZW dokonał kolejnego wypadu na Łomżę, którego celem było zdobycie KP MO, ale pomimo ostrzelania posterunku i obrzucenia go granatami milicjanci stawili silny opór²³.

¹⁸ AIPN Bi, 045/1535, J. Bryła do redakcji „Gazety Ludowej” w Warszawie, b.d., k. 89.

¹⁹ S. Poleszak, *Podziemie antykomunistyczne w łomżyńskim* ..., s. 228.

²⁰ AIPN Bi, 045/1093, Sprawozdanie agenturalno-operacyjne Wydziału V WUBP w Białymstoku na dzień 7 VIII 1946 r., b.d., k. 22, 24.

²¹ H. Majecki, *Reakcyjne podziemie na Białostocczyźnie* ..., s. 122.

²² AIPN Bi, 045/2102, Kronika KP MO w Łomży, k. 31.

²³ S. Poleszak, *Podziemie antykomunistyczne w łomżyńskim* ..., s. 281.

Wsparcia udzieliła im też tankietka przybyła z PUBP, w której – na szczęście dla atakujących – szybko zaciął się karabin. Z chwilą pojawienia się 40-osobowego oddziału żołnierzy partyzanci wycofali się, a natychmiast zorganizowany pościg (w którym uczestniczyli też funkcjonariusze UB) nie przyniósł żadnych efektów.

Po sfałszowaniu przez komunistów referendum nastąpiła seria aresztowań działaczy PSL. Obok zatrzymanych wówczas prezesów Zarządów Powiatowych w Augustowie, Bielsku Podlaskim i Suwałkach przez PUBP w Łomży, został aresztowany sekretarz ZP Wojtczak, któremu zarzucono posiadanie podziemnej literatury i kontakty z Antonim Dudą „Orliczem”, dowódcą jednego z oddziałów konspiracyjnych²⁴. Zastąpił go na tym stanowisku Mieczysław Prawdzik, przeniesiony tutaj z Suwałk ale niebawem i on został zatrzymany przez miejscowe UB. Natomiast w kilka dni po tym wydarzeniu na wolność wyszedł Tadeusz Wojtczak. To właśnie on został później wyznaczony przez PSL, w związku z ogłoszonymi wyborami do Sejmu Ustawodawczego, na Komisarza Wyborczego w pow. łomżyńskim. Co zrozumiale, wszystkie te wiadomości znane były również miejscowemu aparatowi bezpieczeństwa.

PUBP w Łomży rozbudowywał też posiadaną sieć współpracowników oraz kontynuował działania wymierzone przeciwko podziemiu niepodległościowemu. W sprawozdaniu sporządzonym za okres od 27 września do 7 października 1946 r. stwierdzono, że posiadał on na kontakcie siedemnastu agentów i 81 tajnych informatorów. Z osobami tymi w okresie sprawozdawczym funkcjonariusze odbyli czterdzieści spotkań i przyjęli od nich trzydzieści informacji. Do większych akcji przeprowadzonych w tym czasie przez aparat bezpieczeństwa zaliczyć można aresztowanie czterech osób na terenie Kolna, podejrzanych o zaatakowanie 8 maja 1945 r. obsadzonego przez sowieckich telefonistów bunkra oraz ostrzelanie 24 maja tr. na trasie Borkowo–Mały Płock samochodu Armii Czerwonej. Spośród zatrzymanych do winy przyznali się Wacław Szymański, Ignacy Wiśniewski i Tadeusz Listowski, którzy podali nazwiska 32 innych członków nielegalnych organizacji z tego terenu²⁵. Pozostali poddani zostali dalszemu śledztwu, co niemal z pewnością oznaczało bicie i znęcanie się nad nimi przez funkcjonariuszy PUBP w trakcie przesłuchań.

W październiku Zrzeszenie WiN przeprowadziło akcję propagandową pod kryptonimem „O”, w której zużyto 20 tys. arkuszy papieru oraz osiemnaście metrów

²⁴ AIPN Bi, 045/1093, Raport okresowy naczelnika Wydziału V WUBP do dyrektora Departamentu V MBP za okres 15–30 XI 1946 r., b.d., k. 59.

²⁵ AIPN Bi, 045/1524, Sprawozdanie PUBP w Łomży do szefa WUBP w Białymstoku za okres od 27 IX 1946 r. do 7 X 1946 r., 8 X 1946 r., Łomża, k. 1–4.

plótka²⁶. Jednym z najbardziej spektakularnych działań było wywieszenie na szosie Łomża–Piątница czerwonego transparentu z napisem „Precz z PPR i UB-zdrajcami Narodu”. Natychmiastową kontrakcję podjęli funkcjonariusze PUBP zrywając afisze, co nie do końca im się udało. Być może częściowo w związku z tymi wydarzeniami 16 października 1946 r. przeprowadzono szeroko zakrojoną operację przeciwko podziemi w gm. Przytuły oraz legitymowano ludzi w 22 innych wsiach²⁷. Nadal też poszukiwano komendantów powiatowych NZW i WiN. W tym samym okresie funkcjonariusze aparatu bezpieczeństwa dokonując oceny sytuacji na terenie powiatu stwierdzili, iż nastroje polityczne wśród mieszkańców wraz ze zbliżaniem się wyborów stawały się coraz gorsze. Według nich 50 proc. ludności było wrogo ustosunkowane do TRJN, a reszta przyjęła pozycję wyczekującą.

W październiku miała także miejsce jedna z największych wpadek PUBP w Łomży, związana z rozpracowywaniem podziemia niepodległościowego. Całą sprawę rozpoczęło zaproponowanie przez Edwarda Skrodzkiego podjęcia współpracy z aparatem bezpieczeństwa członkowi NZW Jerzemu Karwowskiemu „Newadzie”²⁸. W porozumieniu ze swoim dowódcą wyraził on na to zgodę²⁹, a dowodem na „szczerłość” deklaracji miało być zabicie przez niego Michała Bierzyńskiego „Sępa”. Zostało to zaaranżowane w sklepie w Dobrzyjałowie, po czym „Newada” zgłosił się do UB, gdzie zdał posiadaną broń i opowiedział funkcjonariuszom o rzekomym zabiciu przez siebie szefa PAS. W efekcie tego wypuszczono go na wolność jako agenta, mającego doprowadzić do dalszego rozpracowania NZW. Już w sprawozdaniu z drugiej połowy tego miesiąca szef PUBP kpt. Stanisław Siniawski i jego zastępca ppor. Zygmunt Rewucki zamieścili jednak sprostowanie, ponieważ pracujący dla aparatu bezpieczeństwa informatorzy donieśli, iż Michał Bierzyński w rzeczywistości żył³⁰. Rozpoczęto niemal natychmiast poszukiwania „Newady” zaznaczając, że niebawem będzie on ujęty. Musiano to też bez wątpienia odczuć jako dotkliwą porażkę, o której chciano jak najszybciej zapomnieć.

²⁶ S. Poleszak, *Podziemie antykomunistyczne w łomżyńskim ...*, s. 208–209; *idem*, *Jeden z wyklętych ...*, s. 203–204.

²⁷ AIPN Bi, 045/1524, Sprawozdanie PUBP w Łomży za okres 7–17 X 1946, b.d., k. 8, 29.

²⁸ Od 1943 r. żołnierz NSZ, a od wiosny 1945 r. NZW. W strukturach tej ostatniej organizacji pełnił służbę w ochronie zastępcy komendanta Okręgu Białystok NZW, a od stycznia 1946 r. szefa PAS w Komendzie Okręgu Olsztyn. Ujawnił się w marcu 1947 r., aresztowany przez UB rok później. 22 VI 1949 r. został skazany na karę śmierci, którą zamieniono mu na dożywocie. Na wolność wyszedł w 1955 r. (*Żołnierze wyklęci. Antykomunistyczne ...*, s. 174).

²⁹ J. Kułak, *Powstanie i działalność Narodowego Zjednoczenia Wojskowego ...*, s. 833.

³⁰ AIPN Bi, 045/1524, Sprawozdanie szefa PUBP w Łomży do szefa WUBP w Białymstoku za okres 17–27 X 1946 r., b.d., k. 17.

PUBP w Łomży prowadził również akcje w terenie, mające na celu schwytanie ukrywających się członków podziemia, które 31 października miały miejsce w gm. Puchały i Chlebiotki. W pierwszym przypadku rewizje przeprowadzane przez dwie grupy nie dały rezultatów, natomiast w drugiej z gmin znaleziono trzy karabiny, pistolet, granaty i amunicję. Na obszar ten powrócono 3 listopada i przez następnych pięć dni przeszukiwano gm. Chlebiotki. W wyniku tych działań zabito Eugeniusza Wądołowskiego „Jałowca”, mieszkańca wsi Sikory Bartkowięta, pow. Wysokie Mazowieckie oraz aresztowano dwie osoby należące do NZW. Wszystko to wpisywało się w kampanię prowadzoną przez władze komunistyczne przed wyborami do Sejmu. Ponadto w okresie tym szef PUBP w Łomży narzekał na brak referentów oraz pracowników Referatu Gospodarczego, a osoby zajmujące się tym do tej pory określił jako nieprzydatne. Swoim zwierzchnikom w Białymstoku skarżył się także na powstające problemy z uzbrojeniem oraz transportem, co utrudniało prowadzenie operacji w terenie³¹.

Podziemie nie pozostawało obojętne wobec wspomnianych działań, przeprowadzając akcje odwetowe na osobach współpracujących z władzami komunistycznymi. Jedną z nich było zabranie w nocy z 7 na 8 listopada 1946 r. przez oddział „Sępa” rzeczy należących do Aleksandra Ramotowskiego, mieszkańca wsi Janczewo, gm. Bożejewo³². Zostało to przeprowadzone w odwecie za zdradę, jakiej dopuścił się jego syn Ignacy Ramotowski „Wawer”, który po aresztowaniu w maju 1946 r. przeszedł do pracy w UB. W miesiącu tym oddział Michała Bierzyńskiego przeprowadził też likwidację osób podejrzanych o współpracę z aparatem bezpieczeństwa we wsi Dobrzyjałowo.

Życie polityczne, toczące się wówczas na terenie pow. łomżyńskiego, trudno określić jako „bujne”. Uwidoczniło się to jeszcze mocniej po ogłoszonym zwycięstwie partii bloku demokratycznego w referendum. Działający w strukturach Stronnictwa Pracy w Białymstoku współpracownik UB „Wilc” doniósł, iż 10 listopada 1946 r. odbyło się zebranie członków tego stronnictwa w Łomży, na które przybyło sześć osób (!). Uczestniczył w nim również prezes Zarządu Wojewódzkiego Kazimierz Surowiński, który omówił ordynację wyborczą. Dziesięć dni później informator ten wyjechał z plakatami wyborczymi do Łomży i Grajewa. Według niego Zarząd Powiatowy SP w Łomży w tym okresie praktycznie już nie działał, ponieważ

³¹ *Ibidem*, Sprawozdanie szefa PUBP do szefa WUBP w Białymstoku za okres od 27 X 1946 r. do 7 XI 1946 r., b.d., k. 21, 23.

³² S. Poleszak, *Podziemie antykomunistyczne w łomżyńskim ...*, s. 284.

Bronisław Aszofit chciał się wycofać z zarządu (pracował w „Caritasie”), a Mroczkowski był nieuleczalnie chory³³.

Kontynuując swoją działalność, 14 listopada 1946 r. PUBP w Łomży przesłał do naczelnika Wydziału III WUBP w Białymstoku wykaz osób działających w podziemiu i zajmujących w nim kierownicze stanowiska³⁴. Na liście tej znaleźli się: Henryk Gawkowski „Rola”³⁵ (zamieszkały we wsi Konopki Piechotki, gm. Długobórz), Henryk Jastrzębski „Zbych” (wieś Chomontowo, gm. Śniadowo), Stefan Werpachowski „Maciek”³⁶ (ze wsi Krajewo Białe, gm. Długobórz), Tadeusz Mroziński „Sęp”³⁷ (pochodził z Łodzi), Kazimierz Supiński „Dziadek” (gospodarz z Rogowa, gm. Lubotyń), Jerzy Karwowski „Newada” (Grabówka, gm. Rogienice), Kazimierz Filipkowski „Malina” (Pachuczyn, gm. Czerwone) i Henryk Sarnacki³⁸ „Zorza” (wieś Gromadzyn, gm. Czerwone). W dalszym ciągu trwało też ustalanie danych personalnych pozostałych osób. W okresie tym PUBP w Łomży dążył również do jeszcze większego zastraszenia społeczeństwa, a celowi temu miały służyć działania grup operacyjnych, które m.in. 17 listopada 1946 r. przeprowadziły akcję na terenie gm. Chlebotki i Puchały, trzy dni później we wsi Wiśniówek, gm. Kołaki Kościelne, a 27 listopada we wsi Cibory Chrzczony, gm. Chlebotki³⁹. Ponadto w dniach 20–24 grudnia 1946 r. przeprowadzono aresztowania członków WiN i NZW w gm. Szczepankowo, Przytuły, Kołaki i Bożejewo.

Najważniejsza pozostawała w tym okresie sprawa zbliżających się wyborów do Sejmu Ustawodawczego. Na terenie woj. białostockiego PSL zgłosiło kandydatów w obydwu istniejących tutaj okręgach wyborczych. Działalność tego ugrupowania ograniczała się jednak w rzeczywistości jedynie do pow. białostockiego i łomżyńskiego.

³³ AIPN Bi, 045/1105, Sprawozdania Wydziału V WUBP w Białymstoku dotyczące Stronnictwa Pracy za 1946–1947 r., b.d., k. 52–53.

³⁴ AIPN Bi, 045/1579, PUBP w Łomży do naczelnika Wydziału III WUBP w Białymstoku, 14 XI 1946 r., Łomża, k. 43.

³⁵ Dowódca jednego z oddziałów NZW na terenie pow. łomżyńskiego. Po zamordowaniu przez UB jego rodziców likwidował bez wyroku wszystkie osoby związane z aparatem komunistycznym. Z tego powodu został zastrzelony 27 X 1947 r. przez żołnierzy NZW wykonujących rozkaz por. Henryka Jastrzębskiego „Zbycha” (*Żołnierze wyklęci. Antykomunistyczne ...*, s. 210).

³⁶ Figuruje w biuletynie MBP jako dowódca batalionu NZW aresztowany przez UB na terenie gm. Długobórz 10 VI 1948 r. (Zob.: Biuletyn Informacyjny MBP nr 12(34), 15 VI 1948 r. Warszawa [w:] *Biuletyny Informacyjne Ministerstwa Bezpieczeństwa Publicznego 1948*, t. 2, pod red. B. Groniek, I. Marczak, M. Olkuśnika, Warszawa 1995, s. 115).

³⁷ Chodzi oczywiście o Michała Bierzynskiego, ten sam błąd występuje także w sprawozdaniu PUBP w Łomży z 24 X 1946 r. (AIPN Bi, 045/1577, Sprawozdanie szefa PUBP w Łomży do szefa WUBP w Białymstoku, 24 X 1946 r., Łomża, k. 5).

³⁸ Możliwe, że chodzi tu o wspomnianego wcześniej Henryka Sarnackiego.

³⁹ AIPN Bi, 045/1524, Sprawozdanie PUBP w Łomży za okres 17–27 XI 1946, b.d., k. 33, 54.

Stało się tak w wyniku nagonki prowadzonej przeciwko tej partii przez władze komunistyczne przy wykorzystaniu UB, polegającej na oskarżaniu jej członków o współpracę ze zbrojnym podziemiem. Efektem tego stało się zawieszenie przez starostów w Grajewie i Elku na początku grudnia 1946 r. funkcjonowania PSL. Pomimo tego przystąpiono do kampanii i przygotowano listy wyborcze. W okręgu nr 19 na liście PSL (nr 4) znaleźli się m.in. rolnicy z pow. łomżyńskiego Feliks Szymański, Mieczysław Kuźnicki i Józef Rogiński oraz nauczycielka z Łomży Adele Surawska⁴⁰.

Jednym ze skutków działań PUBP w Łomży były też wyroki wydawane przez Wydział do Spraw Doraźnych Sądu Okręgowego. Na terenie pow. łomżyńskiego zostały one ogłoszone m.in. 13 grudnia 1946 r. w Zambrowie, gdzie członek grupy Lucjana Grabowskiego „Wybickiego” został skazany na karę śmierci. Następnego dnia w Zawadach odbył się sąd nad czterema innymi osobami z tej grupy, z których jeden otrzymał karę śmierci, jeden dożywocie, jeden piętnaście lat, a ostatni dwanaście lat więzienia. Natomiast 16 grudnia w Rutkach sąd skazał na karę śmierci łącznika NZW, a dwaj inni członkowie tej organizacji na rozprawie w Łomży otrzymali po piętnaście lat. Dzień później na śmierć skazano także dwóch członków oddziału „Roli”, sądzonych w obecności mieszkańców wsi Kołaki Kościelne⁴¹.

Przełom 1946 i 1947 r. to kolejne akcje PUBP w Łomży mające na celu likwidację podziemia antykomunistycznego na terenie powiatu. I tak 29 grudnia przeprowadzono m.in. operację w gm. Szczepankowo, w wyniku której zatrzymano czterech członków NZW oraz drugą w Zambrowie, gdzie aresztowano kolejne trzy osoby. Natomiast w pierwszych dniach stycznia 1947 r. podobne działania miały miejsce na terenie gm. Puchały, Długobórz, Kołaki Kościelne i Mały Płock, gdzie zatrzymano dwóch członków WiN, sześciu NZW, pięć osób należących do oddziału „Roli” i 28 innych, którym zarzucono współpracę z nim⁴².

Na początku 1947 r. komuniści nadal oceniali stosunek ludności do władz i ich zarządzeń w powiatach zamieszkałych przez tzw. szlachtę zagrodową (czyli łomżyńskim i wysokomazowieckim) jako bierny, a nawet negatywny. Według nich, chłopci na tych terenach pozostawali nieufni i wierzyli w krążące wówczas pogłoski o utworzeniu z Polski 17. republiki w ramach ZSRS i przymusowym zakładaniu

⁴⁰ H. Majecki, *Białostoczczyzna w pierwszych latach ...*, s. 167; S. Poleszak, *Podziemie antykomunistyczne w łomżyńskim ...*, s. 232.

⁴¹ AIPN Bi, 045/1524, Sprawozdanie dekadowe szefa PUBP w Łomży za okres 7–17 XII 1946 r., b.d., k. 47.

⁴² AIPN Bi, 045/1536, Sprawozdanie PUBP w Łomży do WUBP w Białymstoku za okres od 27 XII 1946 r. do 7 I 1947 r., b.d., k. 6–7.

kołchozów. Opinię tę umacniały też niedociągnięcia istniejące w administracji państwowej i samorządowej. W tym okresie w pow. łomżyńskim podziemie rozbiło dziewięć zarządów gminnych, paląc i niszcząc akta oraz sprzęt, co, jak stwierdzono, wpłynęło deprymująco na nastroje ludności⁴³.

Tak jak podczas referendum, również przygotowania do wyborów na terenie pow. łomżyńskiego nadzorowane były ściśle przez PUBP w Łomży. Z przesyłanych przez ten urząd do Białegostoku materiałów dowiadujemy się m.in. o punktach wyborczych, z których pięć zorganizowano na terenie Łomży, jeden w Zambrowie, po dwa w Drozdowie i w Kupiskach (zabezpieczane przez MO i ORMÓ). Kolejne znajdowały się w Rogienicach Kościelnych, Rogienicach, dwa w Długoborzu, w Bożejewie Wiźnie, Bożejewie Wsi, Kolnie, Jedwabnem, Jedwabnem Trzciankach oraz w gm. Czerwone-Zabiele. Listę tę zamykały punkty w Lubotyniu, Małym Płocku, Borkowie, Miastkowie, Puchałach, Puchałach Wygodzie, Przytułach, Przytułach Romanach, dwa w Stawiskach, Szumowie, Szczepankowie, Nowogrodzie, Chlebiotkach, Kołakach Kościelnych, Rutkach i Rutkach Zambrzykach⁴⁴. Obawiając się wykorzystania chłopów przez podziemie, nakazano wzmocnienie wywiadu w tym środowisku oraz udzielenie pomocy tzw. partiom demokratycznym w organizowaniu kontrmanifestacji⁴⁵. Osoby podejrzane o planowanie wystąpień przeciwko komunistom i ich sojusznikom miały zostać zatrzymane przez aparat bezpieczeństwa.

Dzień 19 stycznia 1947 r. w woj. białostockim przeszedł na ogół spokojnie⁴⁶. Terenem zaliczającym się do najbardziej zagrożonych przez podziemie był, według aparatu bezpieczeństwa, pow. łomżyński. Jak przekazał PUBP, w wyniku działalności oddziału „Roli” mieszkańcy gm. Rogienice i Śniadowo zbojkotowali wybory, dlatego też frekwencja w tych obwodach była minimalna. Ponadto we wsiach Zabiele i Kupnia grupy podziemia zagroziły ludności karą śmierci za udział w nich. Sołtysi, którzy pomimo tego zorganizowali mieszkańców do manifestacyjnego głosowania, zostali pobici i osadzeni w bunkrach. W tych wsiach, jak również w gm. Szczepankowo, zostały wywieszone ulotki NZW, wzywające do bojkotu wyborów. Jednym z ostatnich wydarzeń był w tym dniu atak na lokal Komisji Obwodowej w Rutkach, pow. Łomża, który został odparty przez grupę ochronną. Ponadto odnotowano rozlepianie ulotek antypaństwowych w gm. Jedwabne, Drozdowo, Kolno,

⁴³ APB, UWB, 96, Sprawozdanie sytuacyjne za luty 1947 r., k. 23–24.

⁴⁴ AIPN Bi, 045/260, Sprawozdanie z przebiegu głosowania do Sejmu Ustawodawczego na terenie woj. białostockiego, b.d., k. 153, 167–168, 186–187.

⁴⁵ AIPN Bi, 045/418, Rozkaz nr 002/47, b.d., k. 51–52.

⁴⁶ AIPN Bi, 045/1104, Sprawozdanie z przebiegu głosowania do Sejmu Ustawodawczego na terenie woj. białostockiego, b.d., k. 55; H. Majecki, *Białostoczczyzna w pierwszych latach ...*, s. 170.

Chlebiotki, Bożejewo i Śniadowo⁴⁷. Zostały one jednak zebrane przez funkcjonariuszy PUBP i wysłane ze specjalnym raportem do WUBP w Białymstoku.

Wielki „sukces” partii bloku komunistycznego, a właściwie fałszerstwo dokonane podczas wyborów rozwiały resztki nadziei na wprowadzenie niezależnych rządów w Polsce. W pow. łomżyńskim podsumowaniem całej sytuacji stał się sukces PUBP polegający na rozbiciu grupy wywodzącej się z VI Brygady Wileńskiej pod dowództwem Henryka Mieczkowskiego „Tygrysa”⁴⁸, podczas akcji przeprowadzonej 23 stycznia 1947 r. na terenie gm. Lubotyń. Zespołem składającym się z czterech referentów PUBP w Łomży, dwóch oficerów i 28 żołnierzy LWP, a mającym zająć się początkowo aresztowaniem mieszkańców okolicznych wiosek, dowodził funkcjonariusz UB st. sierż. Roman Płocki. W jej wyniku we wsi Gumowo zabito jedną osobę, a siedem (w tym samego „Tygrysa”) wzięto żywcem. Zdobyto również ich uzbrojenie, tj. cztery erkaemy, cztery automaty, dziewięć pistoletów, osiemnaście granatów i ponad tysiąc sztuk amunicji. Zatrzymani partyzanci zostali przewiezieni do siedziby UB w Łomży, gdzie poddano ich przesłuchaniom, w wyniku których wydobyto informacje o kolejnych osobach działających i pomagających podziemi. Natomiast na przełomie stycznia i lutego przeprowadzono właściwie tylko trzy większe operacje, z których zasadzka zastawiona 28 stycznia na grupę „Sępa” w Pieńkach Borowych oraz kontrola zabawy i wesela 1 lutego nie przyniosły oczekiwanych rezultatów⁴⁹. Za pewnego rodzaju sukces można było uznać aresztowanie cztery dni później Antoniego Dudy. Dokonała tego grupa składająca się z funkcjonariusza WUBP w Białymstoku, funkcjonariusza PUBP w Łomży i 15 żołnierzy WP.

Podziemie próbowało jeszcze pokazać swoją siłę dokonując m.in. 10 lutego 1947 r. ataku na Zarząd Gminy w Puchałach, a w dniu następnym na Zarząd Gminy w Rutkach⁵⁰. 12 lutego natomiast zarekwirowano pieniądze z biura Rejonowej Spółdzielni Rolniczo-Handlowej w Zambrowie. Wszystkie te działania spotykały się z kontrakcją PUBP w Łomży, który nie mogąc osiągnąć bezpośrednio członków podziemia antykomunistycznego, podejmował działania przeciwko ich rodzinom. I tak w drugiej połowie lutego zostali zatrzymani Zofia, Wacława i Marceli

⁴⁷ AIPN Bi, 045/1536, Sprawozdanie szefa PUBP w Łomży do szefa WUBP w Białymstoku za okres 17–27 I 1947 r., b.d., k. 19–20, 27.

⁴⁸ K. Krajewski, T. Łabuszewski, „Łupasza”, „Młot”, „Huzar” *Działalność 5. i 6. Brygady Wileńskiej AK (1944–1952)*, Warszawa 2002, s. 637–639.

⁴⁹ AIPN Bi, 045/1536, Sprawozdanie szefa PUBP w Łomży do szefa WUBP w Białymstoku za okres od 27 I 1947 r. do 7 II 1947 r., 7 II 1947 r., Łomża, k. 30, 36–37.

⁵⁰ APB, UWB, 96, Sprawozdanie sytuacyjne wojewody białostockiego za luty 1947 r., b.d., k. 33.

Gawkowscy – rodzice i siostra „Roli”⁵¹. Taki sam los spotkał rodzinę jego żony, mianowicie Kazimierę i Waleriana Leśniewskich i ich córkę Zofię. Również rodziny Korytkowskich i Kraszewskich⁵² znalazły się w areszcie z podobnego powodu. Powoli zbliżał się moment całkowitego rozbicia podziemia antykomunistycznego.

Po wyborach aparat bezpieczeństwa skupił się na werbowaniu agentury mającej dostarczyć informacji niezbędnych do rozpracowania zwalczanych środowisk. Okazją do tego była ogłoszona amnestia, podczas której ujawniali się także czołowi działacze PSL. Wśród nich był prezes Zarządu Powiatowego w Łomży Władysław Dembowski oraz były sekretarz tej organizacji Tadeusz Wojtczak⁵³. To właśnie on spotkał się 25 lutego 1947 r. z szefem PUBP w Łomży, któremu obiecał doprowadzenie do rozwiązania struktur tej partii w powiecie. W zamian za to zobowiązano się zapewnić mu objęcie stanowiska w oświacie rolniczej. Ostatecznie 2 marca zorganizowane zostało zebranie ZP PSL w Łomży, na którym podjęto decyzję o zawieszeniu działalności. Następnego dnia po przeprowadzeniu spisu kontrolnego zamknięto lokal, a sześć dni później wycofano przedstawicieli partii ze składu PPRN⁵⁴. Dodać tutaj trzeba, że władze powiatowe tego ugrupowania były wówczas całkowicie zinfiltrowane przez agenturę, a likwidacja jego struktur była sukcesem miejscowego PUBP. W ten oto sposób przestała istnieć na tym terenie największa partia opozycyjna, a jej członkowie poddani zostali dalszym represjom.

⁵¹ AIPN Bi, 045/1536, Sprawozdanie PUBP w Łomży do szefa WUBP w Białymstoku za okres 17–27 II 1947 r., b.d., k. 53–54.

⁵² Zdaniem Józefa Klimaszewskiego Stanisław Kraszewski ze wsi Konopki był członkiem oddziału „Roli”, gdzie używał pseudonimu „Kapusta”. Wspólnie z bratem ujawnili się, co jednak tego drugiego nie uchroniło przed aresztowaniem i biciem. Sam Stanisław znalazł się na liście do likwidacji niedawnego dowódcy, udało im się jednak uniknąć śmierci. Ostatecznie jesienią 1948r. trafił jednak do UB w Łomży, gdzie został zakatowany (J. Klimaszewski, *op. cit.*).

⁵³ AIPN Bi, 045/1102, Raport okresowy naczelnika Wydziału V WUBP w Białymstoku za okres 14–30 IV 1947 r., 2 V 1947 r., Białystok, k. 27.

⁵⁴ AIPN Bi, 045/1106, Sprawozdanie z pracy Wydziału V WUBP w Białymstoku za okres od 28 II 1947 r. do 15 III 1947 r., b.d., k. 51–52; AIPN Bi, 045/2102, Kronika KP MO w Łomży, k. 7–8.

AMNESTIA I „DOBIJANIE” PODZIEMIA

Do 1989 r. oszustwo dokonane przez komunistów podczas wyborów 19 stycznia 1947 r. określane było jako wyraz „[...] zaufania narodu polskiego do przedstawionego [...] programu nowej Polski”¹. Bez wątpienia prawdą było drugie stwierdzenie, że przyczyniło się ono do tzw. utrwalenia władzy ludowej, co jednak istotne, wbrew woli większości Polaków. Zakończywszy w ten sposób faktycznie rozprawę z opozycją peeselowską, władze komunistyczne przystąpiły do realizacji planu mającego na celu spacyfikowanie podziemia. W tym celu 22 lutego 1947 r. nowo wybrany Sejm uchwalił ustawę o amnestii dla członków konspiracji, która poważnie przyczyniła się do rozbicia jej struktur. W skład powstałych wówczas komisji amnestyjnych, obok przedstawicieli władz administracyjnych i samorządowych, weszli też funkcjonariusze urzędu bezpieczeństwa. Ich praca rozpoczęła się 25 lutego, a zakończyła 25 kwietnia tr. Nadzieje, jakie wiązały z nią tysiące żołnierzy ugrupowań konspiracyjnych, okazały się niemożliwe do realizacji w istniejącej wówczas rzeczywistości, a UB nadal prowadziło masowe aresztowania osób podejrzanych o działalność w podziemiu. Przedstawiana jako szansa na rozpoczęcie normalnego życia, w rzeczywistości była kolejnym etapem walki z przeciwnikami istniejącego w Polsce systemu politycznego.

Ogłoszenie amnestii na terenie pow. łomżyńskiego nie oznaczało jednak automatycznego zaprzestania prowadzonej do tej pory walki, wręcz przeciwnie doszło tutaj do kolejnych tragicznych wydarzeń. Jedno z nich związane było z zabiciem 23 lutego 1947 r., najprawdopodobniej przez Henryka Gawkowskiego „Rolę”, dziewięciu osób z rodziny Modzelewskich i Myślińskich z terenu gm. Puchały².

¹ T. Walichnowski, *op. cit.*, s. 224–225.

² AIPN Bi, 045/1552, Szef PUBP w Łomży do szefa WUBP w Białymstoku, 27 II 1947 r., Łomża, k. 44–45; Fakty te potwierdza Józef Klimaszewski zaznaczając, że w drugim przypadku do zamordowania całej rodziny doszło w związku z zapowiadaniem zemsty na „Roli”. Takie postępowanie powodowało jednak odsuwanie się od niego ludzi, którzy nie rozumieli sensu takiego terroru (J. Klimaszewski, *op. cit.*).

Według PUBP w Łomży było to kontynuacją wyroków wykonanych przez tę grupę na przełomie 1946 i 1947 r., w tym wypadku ofiarami były również dzieci. W związku z powyższym wydarzeniem aparat bezpieczeństwa zorganizował dwa zespoły złożone z funkcjonariuszy UB i żołnierzy KBW, które przeprowadzały w terenie masowe przesłuchania i aresztowania podejrzanych, w tym także rodzin członków oddziału „Roli”. Wspólnie ze starostą łomżyńskim ułożono też plan wysiedlenia ich poza teren powiatu. Szef PUBP miał ponadto uczestniczyć w zebraniu gminnym, którego tematem była przeprowadzana akcja.

Także 5 marca 1947 r. funkcjonariusze aparatu bezpieczeństwa, podzieleni na trzy grupy, wyruszyli na teren pow. łomżyńskiego. Jedną z nich pod dowództwem zastępcy szefa PUBP w Łomży ppor. Zygmunta Rewuckiego i mającą w swoim składzie starszego referenta Kazimierza Świątkę oraz referentów Franciszka Wolińskiego, Stefana Dąbrowskiego i dziewięciu żołnierzy KBW, udawała oddział podziemia³. Podczas operacji w gm. Chlebotki weszła ona do wsi Strękowa Góra, gdzie nawiązała kontakt z zastępcą dowódcy kompani WiN Janem Ostrowskim „Jaskrem”. Uznając ich za grupę konspiracyjną, przyznał się on do zabicia mieszkającego w Choroszczy informatora UB Krzysztofa Bosko. Następnie razem wyruszyli do miejscowości Targonie Wielkie, gdzie według doniesień agentury, miał przebywać członek NZW Adolf Gąsowski „Dunin”. Rzeczywiście, zastano go tam w jednym z domów w towarzystwie jeszcze dwóch osób, z których jedną był Stanisław Gosk „Zawisza”. Wchodzący jako pierwszy Rewucki podał się za przedstawiciela dowódcy komendy okręgu Władysława Żwańskiego „Błękitą”⁴, w związku z czym zostali zaproszeni do stołu. W pewnym momencie, gdy rozmowa stawała się zbyt szczegółowa, funkcjonariusze próbowali aresztować znajdujące się tam osoby. Początkowo Gąsowskiemu udało się wybiec z domu, jednak został postrzelony na podwórzu przez referenta Dąbrowskiego. Ostatecznie wszyscy uczestnicy tego spotkania zostali zatrzymani przez funkcjonariuszy PUBP w Łomży.

Zarządzona centralnie akcja amnestyjna rozwijała się dalej, do czego przyczynił się w dużej mierze aresztowany prezes okręgu białostockiego WiN Marian Świtalski „Sulima”⁵. Po spotkaniu z przedstawicielami MBP 29 stycznia 1947 r.

³ AIPN Bi, 045/1552, Raport zastępcy szefa PUBP w Łomży o dokonanej operacji na terenie gm. Chlebotki, 7 III 1947 r., Łomża, k. 51–52.

⁴ Przedwojenny oficer WP, w konspiracji w szeregach NSZ, m.in. jako Komendant Powiatu Ostrów Mazowiecka. W 1944 r. zgłosił się do wojska, ale zagrożony aresztowaniem niebawem ponownie zaczął się ukrywać. Od kwietnia 1945 r. szef sztabu Komendy Okręgu Białystok NZW, rok później jej komendant. Zginął 1 VII 1948 r. (*Żołnierze wyklęci. Antykomunistyczne ...*, s. 155).

⁵ P. Łapiński, *Amnestia 1947 r. na Białostocczyźnie*, „Biuletyn IPN” 2008, nr 1–2, s. 73; S. Poleszak, *Podziemie antykomunistyczne w łomżyńskim ...*, s. 238.

zaapelował on do członków konspiracji o ujawnianie się. Został zwolniony z aresztu i po rozmowach, prowadzonych wspólnie z reprezentującym aparat bezpieczeństwa kpt. Henrykiem Wendrowskim, przekonał do tego pomysłu większość dowódców Okręgu Białostockiego WiN. Według PUBP na terenie pow. łomżyńskiego w początkowym okresie nie odnotowano zbyt wielkiego zainteresowania tą akcją, gdyż w ciągu pierwszych pięciu dni od ogłoszenia amnestii ujawniło się tutaj jedynie jedenastu członków WiN, którzy zdali przed komisją dwa karabiny, pistolet i maszynę do pisania⁶. Wraz z upływem czasu liczba ta jednak rosła, szczególnie jeśli chodzi o tę właśnie organizację.

O słuszności tego kroku nie był do końca przekonany przewodnik inspektoratu łomżyńskiego Jan Tabortowski „Bruzda”, który w przeciwieństwie do Kazimierza Kamińskiego „Huzara”⁷ i Franciszka Potyrała „Oracza”, ostatecznie jednak podpisał się pod apelem o ujawnieniu. Po uzgodnieniu terminu rozpoczęcia tej akcji rozesłał on rozkazy do prezesów rejonów (także grajewskiego), gdzie zostały one przyjęte z dużą goryczą i rozczarowaniem. Ze zmieniającej się sytuacji zdawał sobie sprawę również PUBP w Łomży, który odnotował w tym czasie ograniczenie działalności przez członków WiN, ujawniających się grupowo od początku marca 1947 r.⁸ Według funkcjonariuszy w pierwszej połowie tego miesiąca w pow. łomżyńskim ujawniło się ogółem 96 osób należących do tej organizacji. Wśród nich był także prezes obwodu zambrowskiego Władysław Podsiad „Brzoza”, czterech prezesów gminnych i ich czterech zastępców. Zdana została również duża ilość broni, w tym czternaście automatów i 33 karabiny. O wiele gorzej, zdaniem funkcjonariuszy, przebiegało ujawnianie się żołnierzy NZW, spośród których we wspomnianym okresie ujawniło się tylko piętnastu. Sytuacja uległa częściowej zmianie po 17 marca,

⁶ AIPN Bi, 045/1536, Sprawozdanie PUBP w Łomży do szefa WUBP w Białymstoku za okres 17–27 II 1947 r., b.d., k. 56.

⁷ Ur. 8 I 1919 r. we wsi Markowice Wólka, pow. Wysokie Mazowieckie. Ukończył Średnią Szkołę Handlową, a podczas służby wojskowej szkołę podchorążych w Centrum Wyszkożenia Kawalerii w Grudziądzu. W kampanii wrześniowej walczył w szeregach 9 psk, od pierwszych miesięcy okupacji związany ze strukturami konspiracyjnymi (Podlaski Batalion Śmierci, ZWZ-AK). Po wkroczeniu w 1944 r. Armii Czerwonej dowódca oddziału samoobrony AK-AKO-WiN Obwodu Wysokie Mazowieckie. Kierował akcjami likwidacyjnymi przeciwko informatorom i funkcjonariuszom UB, NKWD, MO, działaczom komunistycznym. Po amnestii 1947 r. pozostał w konspiracji i odbudował swój oddział, przeprowadzając do 1952 r. ok. 90 akcji. Został aresztowany 17 X 1952 r. w wyniku gry operacyjnej prowadzonej przez MBP. Skazany w pokazowym procesie zorganizowanym w Łapach w dniach 24–26 III 1953 r. na karę śmierci. Wyrok wykonano 11 października tego samego roku (J. J. Milewski, *Kazimierz Kamiński (1919–1953)* [w:] *Konspiracja i opór społeczny w Polsce ...*, s. 202–205). Więcej zob.: K. Krajewski, T. Łabuszewski, „*Lupaszka*”, „*Młot*”, „*Huzar*” ..., s. 785–850.

⁸ AIPN Bi, 045/1536, Sprawozdanie PUBP w Łomży do szefa WUBP w Białymstoku za okres 7–17 III 1947 r., 17 III 1947 r., Łomża, k. 68.

kiedy to na odprawie komendantów powiatów w Komendzie Okręgu NZW doszło do rozłamu na tle stosunku do akcji amnestyjnej⁹. Mająca dość dalszej walki część z nich, na czele z kpt. Bolesławem Kozłowskim „Grottem”, opowiedziała się za zaprzestaniem działań. Za przeciwnym temu Władysławem Żwańskim „Błękitem” stanęli natomiast Tadeusz Narkiewicz „Ciemny”¹⁰ i Henryk Jastrzębski „Zbych”.

Realizując decyzję o ujawnieniu, 21 marca późnym wieczorem do szefa PUBP w Łomży zgłosili się przedstawiciele WiN¹¹. Był wśród nich prezes obwodu łomżyńskiego Kazimierz Jesionkowski „Wyrwa”¹², który zaproponował przebieg ujawnienia jego struktur. Według podjętych wówczas ustaleń, jako pierwszy 25 marca przed komisją amnestijną miał zjawić się Jan Tabortowski „Bruzda” wraz z pocztem sztandarowym. Broń miała być przywieziona na wozach, a po apelu poległych na rynku w Łomży miało rozpocząć się ujawnianie przed Komisją Likwidacyjną w sali Straży Pożarnej w Łomży, kontynuowane także w następnych dniach. Pełniący obowiązki szefa PUBP por. Stefan Tomczak sugerował swoim „gościom” obecność przedstawicieli prasy przy tym wydarzeniu. Efektem uzgodnień było ujawnienie się we wspomnianym dniu 325 żołnierzy tej organizacji wraz z m.in. Janem Tabortowskim, Reginą Jemielitą „Kaliną”, Jesionkowskim, Franciszkiem Puchalskim „Ryżym” i Stanisławem Konichalem „Wróblem”¹³. Na Rynku Zambrowskim „Bruzda”

⁹ J. Kułak, *Powstanie i działalność Narodowego Zjednoczenia Wojskowego ...*, s. 837; T. Walichnowski, *op. cit.*, s. 226–227.

¹⁰ W czasie okupacji niemieckiej należał do NSZ, od kwietnia 1945 r. w szeregach NZW. Pełnił tam funkcję dowódcy oddziału żandarmerii – ochrony Sztabu Komendy Okręgu Białystok. Na przełomie 1945/1946 r. działał w strukturach III Brygady NZW kpt. Romualda Rajsa „Burego”. Od października 1946 r. szef PAS w Komendzie Powiatu Łomża Południowa, a od marca 1947 r. Komendant Powiatu Łomża. W maju następnego roku objął funkcję Komendanta Powiatu Wysokie Mazowieckie NZW. Był przeciwnikiem ujawnienia podczas amnestii, zginął 6 IX 1947 r. w potyczce z grupą operacyjną UB w pobliżu wsi Czochanie Góra (*Żołnierze wyklęci. Antykomunistyczne ...*, s. 205).

¹¹ AIPN Bi, 045/1542, Szef PUBP w Łomży do szefa WUBP w Białymstoku, 22 III 1947 r., Łomża, k. 38; ZOBEPIPN Bi, Archiwum Gwozdka, t. 67 (Łomża), Pismo Prezesa Obwodu Kazimierza Jesionkowskiego „Wyrwy” do Prezesa Rejonu i Prezesów Gminnych WiN, 22 III 1947 r.

¹² Ur. 7 IX 1910 r. we wsi Mątwa, gm. Kupiski, pow. Łomża. We wrześniu 1939 r. walczył w składzie 1 Dywizjonu Żandarmerii i otrzymał stopień podporucznika rezerwy. Od lutego 1940 r. działał w Wawrze w strukturach ZWZ, a następnie w rodzinnej Mątwy. W obwodzie AK Łomża początkowo kierował referatem żandarmerii, a następnie w AKO został adiutantem przewodnika obwodu. W połowie 1945 r. był jego zastępcą, pozostając na tym stanowisku również po przekształceniu ich w WiN. Dowództwo objął we wrześniu 1946 r. i doprowadził do ujawnienia obwodu. Aresztowany 21 X 1950 r. i skazany 11 I 1952 r. przez WSR w Białymstoku na pięć lat więzienia. Na wolność wyszedł w lipcu tr. i zamieszkał w Łodzi (S. Poleszak, *Podziemie antykomunistyczne w łomżyńskim ...*, s. 74).

¹³ AIPN Bi, 045/1542, Opisowa część rozdziału I, lista ujawnionych 25 III 1947 r., b.d., k. 50–52.

podziękował żołnierzom za dobrą służbę i wytrwanie w organizacji¹⁴. Trzy dni później ujawniło się kolejne 431 osób, z czego 201 zidentyfikowano jako członków WiN, a 230 jako należących do AK¹⁵. Taka sytuacja, czasami może tylko na mniejszą skalę, miała też miejsce w następnych dniach. Dokonując podsumowania prowadzonych w związku z amnestią działań PUBP w Łomży stwierdził, że do 25 kwietnia 1947 r. ujawniło się ogółem 3238 osób, z czego ze zbrojnym podziemiem związanych było 3187. Do przynależności do WiN przyznało się 2227 z nich¹⁶, a do NZW 920¹⁷. Do tego momentu odzyskano 551 sztuk broni, radiostację, dwa powielacze i maszynę do pisania. Co ciekawe, wśród ujawniających się byli również członkowie partii bloku demokratycznego, siedmiu z PPR, pięciu z PPS i ośmiu należących do SL. Byli wśród nich zarówno dezercerzy z WP i MO, jak też osoby działające czynnie w AK i WiN. Spośród ujawnionych członków PSL do działalności w WiN przyznało się 25, a czterech do przynależności do NZW. Dokonując podziału pod względem pochodzenia społecznego wszystkich, którzy do tego momentu zgłosili się do komisji stwierdzono, że było wśród nich 2758 chłopów, 390 robotników, osiemnastu nauczycieli, 45 uczniów i dziesięciu przedstawicieli tzw. młodzieży akademickiej. Ponadto w grupie tej było szesnastu urzędników państwowych i samorządowych. W wyniku ogłoszonej amnestii areszt PUBP w Łomży opuściło w tym okresie kolejnych piętnaście osób.

W 1947 r. ujawnił się również wyznaczony na dowódcę odtwarzanego w 1944 r. 33. pp AK Stanisław Cieślewski „Lipiec”, który wrócił z internowania w SZRS¹⁸. Próbując rozpocząć normalne życie podjął on pracę w Pisz, gdzie uruchomił Fabrykę Sklejki, nad którą objął kierownictwo. Ze względu na wykorzystanie przez UB informacji zdobytych podczas akcji amnestyjnej do aresztowania części ujawnionych osób oraz do stworzenia szerokiej sieci agenturalnej, wielu członków podziemia wróciło ponownie do konspiracji. „Lipca” przed grożącym mu aresztowaniem

¹⁴ AIPN Bi, 045/2102, Kronika KP MO w Łomży, b.d., k. 6; S. Poleszak, *Jeden z wyklętych ...*, s. 212; *idem*, *Podziemie antykomunistyczne w łomżyńskim ...*, s. 240, 243.

¹⁵ AIPN Bi, 045/1542, Sprawozdanie z akcji ujawniania się członków nielegalnej organizacji WiN, AK w PUBP w Łomży za 28 III 1947 r., b.d., k. 77–79.

¹⁶ Lista ponad tysiąca członków AK-AKO-WiN z datami ich ujawnień została opublikowana przez Janusza Figurę (J. Figura, *Żołnierze Polski Walczącej (1939–1947). Obwód łomżyński SZP-ZWZ-AK-AKO-WiN* [w:] „*Studia Łomżyńskie*” 1996, t. VII, s.127–198). Została też ona praktycznie bez zmiany przedrukowana przez Czesława Brodzickiego, który jednak nie podał źródła, z którego zaczerpnął te materiały, faktycznie przypisując sobie ich odnalezienie (Cz. Brodzicki, *Łomża i powiat łomżyński ...*, s. 222–277); H. Majecki, *Reakcyjne podziemie na Białostocczyźnie ...*, s. 131.

¹⁷ AIPN Bi, 045/1542, Raport z akcji ujawniania się w PUBP w Łomży elementów bandyckich i członków nielegalnego podziemia za okres do 25 IV 1947 r., b.d., k. 305–308.

¹⁸ K. Sychowicz, *Ziemia Łomżyńska ...*, s. 62.

uchronił wyjazd do Warszawy, gdzie spotkał się ponownie z Janem Tabortowskim, z którym wspólnie wynajmowali mieszkanie¹⁹.

Nie wierząc w obietnice władz, w konspiracji pozostały dalej grupy NZW Tadeusza Narkiewicza „Ciemnego”, Kazimierza Żebrowskiego „Bąka”, Henryka Gawkowskiego „Roli” czy Stanisława Grabowskiego „Wiarusa”²⁰. To m.in. przeciwko nim w kwietniu 1947 r. WUBP w Białymstoku utworzył specjalną grupę, stacjonującą w Zambrowie²¹. Kierował nią zastępca naczelnika Wydziału III por. Andrzej Czyżnikowski. Oprócz niego w jej skład wchodził też referent chor. Andrzej Łęcki i nieetatowy współpracownik UB Ignacy Ramotowski „Wawer”, do niedawna szef wywiadu w KP NZW „Łaba”. Udało się jej jednak pozyskać do współpracy tylko dwóch agentów wywodzących się z tej organizacji – „Szczerego” i „Przybyła”, po czym została rozwiązana.

Niestety, coraz częściej w wyniku prowadzonych walk zdarzały się ofiary wśród przypadkowych osób, a wobec części stosowano również zasadę odpowiedzialności zbiorowej. I tak 20 czerwca 1947 r. we wsiach Wierzbowo i Czaplice oddział PAS NZW zabił Stanisława Liżewskiego oraz Józefa i Stanisława Maciejewskich, rzekomo za odmowę współpracy z podziemiem. Natomiast 2 lipca 1947 r. oddział „Roli” zabił we wsi Wykowo, gm. Puchały rodzinę rolnika Olechowskiego, a piętnaście dni później we wsi Mikołajki, gm. Szczepankowo zginęła żona funkcjonariusza PUBP w Łomży, Kazimiera Łosiewicz²².

Najgroźniejszą sprawą, jaką zajmował się w tym okresie PUBP w Łomży, było bez wątpienia zabicie przez podziemie starosty łomżyńskiego Tadeusza Żeglickiego, przewodniczącego PRN Stanisława Tońskiego i ich szofera Stanisława Baclawskiego. Stało się to 7 sierpnia 1947 r. we wsi Zawady, gm. Chlebotki podczas spotkania z sołtysami. W pewnym momencie zebrani zauważyli uzbrojonych ludzi biegnących w stronę budynku, a następnie rozległy się strzały i po chwili do środka weszli Tadeusz Narkiewicz „Ciemny” i Henryk Gawkowski „Rola”. Po odłączeniu starosty od reszty osób, „Rola” zarzucił mu wydanie UB polecenia wymordowania jego rodziny, a następnie pobił. Wkrótce potem postawiono go razem z Tońskim pod ścianą i po odczytaniu wyroku obu rozstrzelano²³. Opuszczając miejsce zebrania

¹⁹ S. Poleszak, *Jan Tabortowski ps. „Bruzda” i Stanisław Cieślewski ps. „Lipiec”*, „Gazeta Wyborcza” Białystok, 23 VIII 2002 r., s. 9.

²⁰ *Informator o nielegalnych antypaństwowych organizacjach i bandach zbrojnych działających w Polsce Ludowej w latach 1944–1956*, Lublin 1993, s. 122.

²¹ S. Poleszak, *Podziemie antykomunistyczne w łomżyńskim ...*, s. 395.

²² Cz. Brodzicki, *Łomża i powiat łomżyński ...*, s. 185; A. Łukasik, *op. cit.*, s. 45.

²³ Inaczej wydarzenia te opisał w swoich wspomnieniach pplk Antoni Pańkowski, według którego obaj działacze zostali uprowadzeni do lasu i tam dokonano na nich „ohydne go mordy” (Zob.:

partyzanci zabrali ze sobą szofera, którego później również zabili i pojechali w kierunku wsi Cibory Kołaczki, gm. Chlebotki. Wysłana w teren grupa operacyjna nie natrafiła na ich ślad²⁴. Kondolencje starostwu w Łomży z powodu tego wydarzenia złożyli funkcjonariusze PUBP²⁵.

Również w sierpniu na terenie pow. łomżyńskiego została powołana do życia nowa grupa operacyjna, w skład której weszli: zastępca naczelnika Wydziału III WUBP por. Antoni Pańkowski, kierownik Referatu III PUBP w Łomży Mieczysław Wolny (zastępca kierownika tego zespołu) i referent z tego samego referatu chor. Jan Szlędak. Głównym zadaniem stojącym przed nimi było zwerbowanie do współpracy Henryka Jastrzębskiego „Zbycha”²⁶.

W okresie tym do normalnego życia próbował powrócić ujawniony w kwietniu i zamieszkały w Taraskowie Franciszek Kisielewski „Sosna”. Niestety, tak jak i inni żołnierze podziemia, stał się obiektem zainteresowania funkcjonariuszy aparatu bezpieczeństwa. Ostatecznie został aresztowany we wrześniu 1947 r. pod zarzutem nielegalnego posiadania broni. W grudniu udało mu się uciec uzbrojonomu strażnikowi PUBP w Łomży, podczas wyjścia po żywność dla aresztowanych. Od tego momentu ukrywał się w rodzinnych stronach, a w związku z nasileniem działań przez MO i UB także w pow. białostockim²⁷.

Natomiast 5 września 1947 r., w domu swojej żony w Kossakach, został aresztowany ukrywający się od czerwca Michał Bierzyński „Sęp”. Podczas przesłuchania w PUBP w Łomży wieszano go nogami do góry na specjalnym drążku i wlewano do nosa wodę. Był zamykany na 48 godzin w karczerze bez ubrania i polewany wodą. Przesłuchiwał go m.in. Kazimierz Bratkowski, a wśród znęcających się był były kolega z NZW Ignacy Ramotowski, pracujący wówczas w WUBP w Białymstoku. Ostatecznie Bierzyński został skazany przez znajdujący się tam WSR na karę

AIPN Bi, 045/2103, Wspomnienia płk. A. Pańkowskiego, 1 X 1968 r., Białystok, k. 33).

²⁴ AIPN Bi, 045/1579, Szef PUBP w Łomży ppor. Rewucki do naczelnika Wydziału III WUBP w Białymstoku, 11 VIII 1947 r., Łomża, k. 55–56; APL, Starostwo Powiatowe Łomżyńskie, Referat Ogólno-Administracyjny, 5, Raport Inspektora Samorządu Gminnego na pow. łomżyński Mariana Zajkowskiego o zamordowaniu starosty i PPRN w Łomży 7 VIII 1947 r. w Zawadach, b.d., k.1–3; J. Klimaszewski, *op. cit.* (O wydarzeniu tym, jednak nie tak szczegółowo patrz też: H. Majewski, *Białostoczczyzna w pierwszych latach władzy ...*, s. 178; S. Poleszak, *Podziemie antykomunistyczne w łomżyńskim ...*, s. 368; A. Łukasik, *op. cit.*, s. 44).

²⁵ APL, Starostwo Powiatowe Łomżyńskie, Referat Ogólno-Administracyjny, 5, PUBP do Starostwa Powiatowego w Łomży, b.d., k. 5.

²⁶ S. Poleszak, *Podziemie antykomunistyczne w łomżyńskim ...*, s. 359.

²⁷ AIPN Bi, 045/2103, Wspomnienia płk. A. Pańkowskiego, 1 X 1968 r., Białystok, k. 48–49; Najprawdopodobniej o tym wydarzeniu opowiada artykuł D. i A. Wroniszewskich, jednak bez podania nazwiska uciekiniera (Zob.: D. i A. Wroniszewscy, *Za murem*, „Kontakty”, 27 V 1990 r., s. 6).

dożywotniego pozbawienia wolności. Gdy trafił do więzienia, w wyniku pobicia przez strażnika stracił zęby, a po uporowaniu wykonania na nim wyroku śmierci osiwił²⁸. W ramach prowadzonych we wrześniu działań funkcjonariusze PUBP w Łomży brali również udział w grupie pościgowej podążającej za pięcioosobowym patrolem Bronisława Chrzanowskiego „Chrzana”, „Orla” po rekwizycji dokonanej przez niego w spółdzielni, w miejscowości Poryte, gm. Stawiski²⁹.

W październiku 1947 r. Wojewódzki Komitet Bezpieczeństwa opracował plan likwidacji pozostałych, nieujawnionych członków podziemia³⁰. Powiaty łomżyński i wysokomazowiecki weszły w skład rejonu „A” z siedzibą w Zambrowie. Jego szefem został mianowany kpt. Woźniczko z KBW. Planowano skoncentrować na tym obszarze blisko sześćset ludzi dysponujących trzynastoma samochodami, sześcioma motocyklami i siedemnastoma radiostacjami. Współpracować z nimi miał oczywiście miejscowy PUBP. W tym samym okresie śmierć poniósł Henryk Gawkowski „Rola”, który najprawdopodobniej został skazany przez NZW za gwałty dokonane na ludności powiatu, w tym członkach tej organizacji, a wyrok wykonano na nim i jego dwojgu podwładnych 27 października 1947 r. koło wsi Pruski, gm. Puchały³¹. Inaczej wydarzenia te przedstawiali i wspominali biorący w nich udział funkcjonariusze UB. Według Antoniego Pańkowskiego to on, wspólnie z funkcjonariuszami PUBP w Łomży Mieczysławem Wolnym, Janem Czerniawskim i Janem Szlendakiem, zastosowali „szereg kombinacji operacyjnych”³². Dzięki nim po dwóch miesiącach „wytężonej pracy i nieprzespanych wielu nocach”, wykorzystując batalion wojsk wewnętrznych doprowadzili do zabicia „Roli” i przebywających z nim osób. Te „nieścisłości” stają się zrozumiałe po zapoznaniu ze stwierdzeniem, że za likwidację tej „bandy” zarówno Wolny, jak i Pańkowski zostali odznaczeni przez Ministra Bezpieczeństwa Publicznego „Krzyżem Walecznych”.

Rok 1948 r., jeżeli chodzi o działalność wymierzoną przeciwko społeczeństwu, PUBP w Łomży rozpoczął dysponując jednym rezydentem, 28 agentami i 154 informatorami. To także w oparciu o ich informacje między 27 grudnia 1947 r. a 26 stycznia nowego roku jego pracownicy przeprowadzili osiem operacji wymierzonych m.in. przeciwko członkom podziemia antykomunistycznego. Dwie z nich miały miejsce ostatniego dnia 1947 r. i nie przyniosły żadnych rezultatów, natomiast

²⁸ J. Kulak, *Michał Bierzyński (1924–2002)* [w:] *Konspiracja ...*, s. 28–30.

²⁹ S. Poleszak, *Podziemie antykomunistyczne w łomżyńskim ...*, s. 391.

³⁰ H. Majecki, *Reakcyjne podziemie na Białostocczyźnie ...*, s. 151–152.

³¹ J. Kulak, *Powstanie i działalność Narodowego Zjednoczenia Wojskowego ...*, s. 842; A. Łukasik, *op. cit.*, s. 45; *Żołnierze wyklęci. Antykomunistyczne podziemie ...*, s. 210; J. Klimaszewski, *op. cit.*

³² AIPN Bi, 045/2103, Wspomnienia płk. A. Pańkowskiego, 1 X 1968 r., Białystok, k. 35.

w wyniku operacji na terenie gm. Długobórz zatrzymano Jana Brajczewskiego „Brzozę”. Także w styczniu we wsi Zaskrodzie, gm. Stawiski, w ręce funkcjonariuszy aparatu bezpieczeństwa wpadł za nielegalne posiadanie broni Stanisław Niedźwiedzki. Podczas przesłuchania przyznał się on do winy, po czym został zwerbowany i wypuszczony na wolność.

Kontynuując swoją działalność w okresie od 26 stycznia do 26 lutego 1948 r. PUBP w Łomży przeprowadził akcje na terenie gm. Mały Płock, Lachowo, Bożejewo, Puchały i Drozdowo³³. W ich wyniku aresztowano łącznie szesnaście osób, wśród których był m.in. Mirosław Rajmaher vel Mirosław Włodkowski, obywatel jugosłowiański, który w czasie wojny zdezerterował z armii niemieckiej i wstąpił do polskiego podziemia. Oprócz niego zatrzymani zostali pod zarzutem posiadania broni: Stefan Grużewski „Wierza” (zwolniony, wykorzystywany operacyjnie), Franciszek Mocarski (ujawniony członek NZW), Józef Cwalina, Jan Nitkiewicz i Antoni Nowicki (burmistrz Stawisk – zwolniony i wykorzystywany operacyjnie). Za szerzenie „wrogiej” propagandy zatrzymano natomiast Stanisława Sobczyńskiego z Zambrowa.

Jedną z kolejnych akcji przeprowadzono 28 marca 1948 r. w pobliżu kościoła w Chlebiotkach, gdzie st. sierż. Józef Szurma z PUBP w Łomży, w porozumieniu z dowódcą grupy operacyjnej KBW ppor. Ryszardem Majewskim, urządzili zasadzkę³⁴. Jej celem było schwytanie Stanisława Grabowskiego „Wiarusa”. W czasie nabożeństwa grupa ta, licząca ok. szesnastu osób, na odgłos spowodowanego przez nieznane osoby wybuchu wyszła z ukrycia i otoczyła plac kościelny oraz zatrzymała wszystkich obecnych tam mężczyzn w wieku od 16 do 60 lat, których następnie doprowadzono do placówki UB w Zawadach. Po rewizji i sprawdzeniu dokumentów zostali oni puszczeni do domów, a akcja zakończyła się niepowodzeniem. W wyniku tych wydarzeń przeciwko jej dwu organizatorom prowadzono postępowanie karne (nie powiadomili zwierzchników), które jednak zostało umorzone. Ogólnie stan bezpieczeństwa pod koniec pierwszego kwartału 1948 r., zdaniem PUBP w Łomży, pogorszył się w związku z kilkoma zabójstwami dokonanymi najprawdopodobniej przez podziemie antykomunistyczne³⁵. Za niepokojący objaw uznano próby wciągania ujawnionych działaczy NZW do ponownej konspiracji.

³³ AIPN Bi, 045/1548, Sprawozdanie szefa PUBP w Łomży do szefa WUBP w Białymstoku za okres od 26 I 1948 r. do 26 II 1948 r., 26 II 1948 r., Łomża, k. 16–18.

³⁴ AIPN Bi, 101/348, Raport naczelnika Wydziału ds. Funkcjonariuszy WUBP w Białymstoku, 10 XI 1948 r., Białystok, k. 19.

³⁵ AIPN Bi, 045/1548, Sprawozdanie szefa PUBP w Łomży do szefa WUBP w Białymstoku za okres od 26 II 1948 r. do 26 III 1948 r., k. 33.

Podkreślano jednak stopniową normalizację sytuacji, przejawiającą się w powstawaniu kół partyjnych i organizacji młodzieżowych.

Natomiast 4 kwietnia 1948 r. w Zambrowie, po kilkumiesięcznym okresie zwożenia funkcjonariuszy UB rzekomą współpracą, zostali ujęci Henryk Jastrzębski „Zbych” i jego szwagier Jan Głębocki „Brzytwa”. Był to epilog sprawy świadczącej nie najlepiej o funkcjonariuszach PUBP w Łomży, a mającej swój początek jeszcze w połowie 1947 r., kiedy to drugi z nich nie wytrzymał metod śledczych stosowanych przez aparat bezpieczeństwa i zgodził się na współpracę. Jako zadanie otrzymał polecenie zwerbowania „Zbycha”, przez którego chciano dotrzeć do „Błękitą”. Ostatecznie powiadomił on wspomniane osoby o całej sytuacji i po uzyskaniu zgody Żwańskiego wspólnie z Jastrzębskim nawiązał kontakt z UB. W taki oto sposób aparat bezpieczeństwa otrzymywał bezwartościowe informacje, a podziemie ustalało stopień infiltracji własnych struktur. Kiedy funkcjonariusze zorientowali się w tej grze, postanowili ich aresztować. Po spotkaniu przy moście koło wsi Zagroby, zaprowadzili oni niczego nie podejrzewających członków podziemia na posterunek MO w Zambrowie, gdzie po kilku toastach zatrzymali ich żołnierze KBW i funkcjonariusze PUBP w Łomży. Złamani w trakcie przesłuchań podali znane sobie nazwiska i kontakty. Doprowadzony na skraj wytrzymałości Henryk Jastrzębski kilka dni później powiesił się w celi białostockiego aresztu WUBP³⁶.

Pomimo upływu ponad roku od amnestii, PUBP dalej przeprowadzał akcje mające na celu nie tylko poszukiwanie ukrywanej broni, ale też aresztowanie nieujawnionych członków podziemia i osób, których nazwiska pojawiały się w trakcie przesłuchań. W okresie tym grupy operacyjne składające się z funkcjonariuszy UB, MO i żołnierzy KBW przeprowadziły m.in. akcje w rejonie wsi Podgórze, gm. Łomża, Śledzie i Ćwikły, gm. Długobórz, Ptaki, gm. Czerwone i w Kolnie³⁷. W ich wyniku zatrzymano łącznie 34 osoby, wśród których byli zarówno członkowie NZW, jak i WiN. U większości z nich znaleziono nielegalnie posiadaną broń.

Działania władz komunistycznych były coraz bardziej skuteczne. Przełom sierpnia i września 1948 r. to m.in. aresztowania osób podejrzewanych o działalność wymierzoną przeciwko systemowi komunistycznemu. W okresie tym funkcjonariusze PUBP w Łomży uczestniczyli m.in. w nieudanej akcji schwywania Kazimierza Żebrowskiego „Bąka” w okolicach wsi Żebry, gm. Szczepankowo, przeprowadzonej

³⁶ J. Kułak, *Powstanie i działalność Narodowego Zjednoczenia Wojskowego ...*, s. 841–843.

³⁷ AIPN Bi, 045/1548, Sprawozdanie szefa PUBP w Łomży do szefa WUBP w Białymstoku za okres od 26 V 1948 r. do 26 VI 1948 r., Łomża, k. 49–50.

na podstawie zeznań zatrzymanego Aleksandra Chojnowskiego³⁸. Użyto do niej sześciu referentów UB i dwudziestu żołnierzy KBW. Przez Placówkę w Zambrowie, podległą PUBP, zostali natomiast zatrzymani Bolesław Mężyński i Wacław Trzaska z Krajewa Ćwikły, gm. Długobórz (za współpracę z NZW), którzy w trakcie śledztwa przyznali się do współpracy z Mieczysławem Jastrzębskim „Szpakiem”. Na terenie gm. Puchały we wsi Bacie Suche, zabito Tadeusza Zaniewskiego „Dąbka” i zatrzymano współpracującą z nim Mariannę Modzelewską. Podczas kolejnej akcji PUBP i MO, mającej miejsce 21 września, aresztowano cztery osoby podejrzane o dokonanie napadu na Spółdzielnię Samopomocy Chłopskiej w Podgórzu, które miały być sądzone w trybie doraźnym. Oprócz nich w okresie tym zatrzymano jeszcze dziesięć osób, w większości związanych z podziemiem, wśród których byli: Jerzy Dębski i Wacław Żebrowski z Łomży, Halina Modzelewska z Wyrzyk, gm. Puchały i Kazimierz Konopko z Drożęcina Lubiejewa, gm. Rogienice (za tzw. szepitaną propagandę).

Podejmowane również w tym okresie przez UB próby nakłonienia Jana Tabortowskiego i Stanisława Cieśliewskiego do współpracy zdecydowały o opuszczeniu przez nich, prawdopodobnie w kwietniu 1949 r., Warszawy i powrocie na ziemię łomżyńską³⁹. Schronienie znaleźli w sprawdzonym podczas okupacji miejscu, w domu Franciszka Biedrzyckiego w kolonii Kubrzany. Jan Tabortowski powrócił jeszcze do stolicy, jednak zagrożony aresztowaniem ponownie zaczął się ukrywać. W taki oto sposób również oni znaleźli się ponownie w polu zainteresowania PUBP w Łomży. Chociaż podziemie w tym okresie praktycznie nie istniało, to nadal trwały aresztowania osób podejrzanych o przynależność do niego lub pomaganie mu. Taki los 11 czerwca tr. spotkał w pow. łomżyńskim łącznie 16 osób, aresztowanych pod zarzutem współpracy z „Wiarusem” oraz jednego członka NZW⁴⁰.

Pomimo tych wszystkich wydarzeń 1 maja, jak stwierdzono w sprawozdaniu PUBP, przeszedł pod znakiem „[...] braterstwa robotników i chłopów oraz walki o pokój”⁴¹. Pochody odbyły się w Łomży, Zambrowie, Śniadowie, Rutkach i Jedwabnem, a poprzedziły je lokalne akademie zorganizowane przy pomocy młodzieży

³⁸ *Ibidem*, Sprawozdanie PUBP w Łomży do szefa WUBP w Białymstoku za okres od 26 VIII 1948 r. do 26 IX 1948 r., 26 IX 1948 r., Łomża, k. 74–76.

³⁹ S. Poleszak, *Pogrobowcy podziemia. Ostatni okres działalności ...*, s. 93; *Podziemie niepodległościowe w województwie białostockim w latach 1944–1956*, oprac. J. Kułak, K. Sychowicz, Białystok 2001, s. 58.

⁴⁰ Biuletyn dzienny MBP nr 135 (295) 15 VI 1949 r. [w:] *Biuletyny Dzienne Ministerstwa Bezpieczeństwa Publicznego 1949–1950*, oprac. Ł. Kamiński, Warszawa 2004, s. 291.

⁴¹ AIPN Bi, 045/1548, Sprawozdanie PUBP w Łomży do szefa WUBP w Białymstoku za okres od 26 IV 1949 r. do 26 V 1949 r., 26 V 1949 r., Łomża, k. 120–121.

szkolnej. Jak zaznaczono w sporządzonym przez funkcjonariuszy aparatu bezpieczeństwa sprawozdaniu, był to największy jak dotąd udział ludności powiatu w tej uroczystości. Jako dodatkowe osiągnięcie podkreślono, że po raz pierwszy ściągnięto ze wsi podatek bez użycia w tym celu wojska. Według autorów wpływ na zmianę stanowiska chłopów miał kolportaż czasopism „Gromada”, „Chłopska Droga” i „Trybuna Ludu”, czyli praca propagandowa.

Charakterystycznym przykładem działań prowadzonych w tym okresie przez PUBP, mogą być wydarzenia zapoczątkowane 4 sierpnia 1949 r. w oparciu o donosy uzyskane od informatorów o pseudonimach „Złoczyniec” i „Rower”. Na ich podstawie została przeprowadzona operacja na terenie wsi Ćwikły Rupie, gm. Kołaki, podczas której zabito Bolesława Zaniewskiego „Maka” i Stanisława Pruszkowskiego „Jastrzębia” (obaj należeli do NZW). Schwytano natomiast dwóch innych partyzantów, a mianowicie Jerzego Dominiaka „Cygana” i Wacława Łebkowskiego. Na podstawie uzyskanych (wymuszonych) od nich w trakcie śledztwa zeznań, pięć dni później przeprowadzono szeroko zakrojoną akcję na terenie gm. Szczepankowo, Śniadowo i Lubotyń. Jej efektem było zatrzymanie kolejnych dwudziestu osób, a w następnych dniach, w wyniku poszerzenia obszaru działania o gm. Miastkowo, Kołaki i Puchalę, w ręce UB trafiło kolejnych 33 podejrzanych⁴².

Natomiast 3 grudnia 1949 r. we wsi Mężenin, gm. Śniadowo grupa operacyjna PUBP w Łomży i KBW zabiła Kazimierza Żebrowskiego „Bąka” i jego syna Jerzego „Konara”⁴³. Dzień wcześniej żołnierze KBW okrążyli tę miejscowość, a specjalna grupa składająca się m.in. z siedmiu referentów UB, z nastaniem kolejnego dnia przystąpiła do likwidacji partyzantów. Ponadto za współpracę z podziemiem antykomunistycznym zostali zatrzymani m.in. Teofil Lipko, Czesław Łuba, Tadeusz Zakrzewski, Henryk Jakacki, Józef Grabowski i Marian Bartnicki⁴⁴.

Przystępując w styczniu 1950 r. do kolejnych akcji przeciwko osobom pozo-
stającym w konspiracji, PUBP w Łomży sporządziło krótką charakterystykę od-
działu Stanisława Grabowskiego „Wiarusa”⁴⁵. Według jej autora składał się on

⁴² *Ibidem*, Raport miesięczny PUBP w Łomży do szefa WUBP w Białymstoku za okres od 26 VII 1949 r. do 26 VIII 1949 r., 26 VIII 1949 r., Łomża, k. 130v–131.

⁴³ AIPN Bi, 045/2102, Kronika KP MO w Łomży, k. 44; APB, KW PZPR w Białymstoku, 33/VI/141, Sprawozdanie opisowe KP PZPR w Łomży za okres 1–30 XI 1949 r., b.d., k. 211; S. Poleszak, *Podziemie antykomunistyczne w łomżyńskim ...*, s. 361.

⁴⁴ AIPN Bi, 045/1548, Raport miesięczny PUBP w Łomży do szefa WUBP w Białymstoku za okres od 28 XI 1949 r. do 28 XII 1949 r., 27 XII 1949 r., Łomża, k. 143–143v.

⁴⁵ AIPN Bi, 047/202/1, Sprawozdanie sytuacyjne po linii walki z bandytyzmem za styczeń 1950 r., b.d., k. 24.

w tym okresie z sześciu ludzi rekrutujących się z „elementu kułackiego i szlacheckiego”, a działał na terenie pow. łomżyńskiego, częściowo wysokomazowieckiego oraz w północnej części pow. białostockiego. Natomiast w lutym, w celu jego dalszego rozpracowania, próbowano wprowadzić do oddziału agenta Stanisława Chibowskiego „Wiadro”, byłego żołnierza NZW, który jednak na początku (ze strachu przed zdekonspirowaniem) unikał spotkań z funkcjonariuszami UB⁴⁶. W późniejszym czasie podjął jednak współpracę, dostarczając im cennych informacji.

Coraz częściej dochodziło też do ataków na placówki Spółdzielni Samopomocy Chłopskiej, które, chociaż przypisywane podziemi, w rzeczywistości miały charakter wyłącznie rabunkowy. Już wówczas sam aparat bezpieczeństwa oddzielał je od działań prowadzonych przez grupy konspiracyjne. Taka sytuacja miała miejsce m.in. 11 marca 1950 r., kiedy to obrabowano Filię Spółdzielni w Romanach, gm. Przytuły. UB, uważając to za najzwyczajszą kradzież, przekazało sprawę oraz zaangażowaną w nią agenturę milicji. Ponadto opracowano również plan dalszych przedsięwzięć operacyjnych, wśród których przewidywano też spotkania kontrolne z pracownikami Referatu Śledczego KP MO⁴⁷.

W tym czasie kontynuowano agenturalne rozpracowanie grupy Stanisława Grabowskiego „Wiarusa”. W dalszym ciągu inwigilowano też ujawnionych członków nielegalnych organizacji, w celu zdobycia informacji o pozostałych w podziemiu osobach. Przykładowo, na podstawie doniesień agenta „Nawróconego” zatrzymano należących do NZW Mieczysława Jastrzębskiego „Szpaka” oraz dowódcę kompanii Juliana Jesionka. Podobny los spotkał Wacława Komudę, który rozklejał ulotki otrzymane od Bronisława Krystowskiego „Napoleona”. Ponadto Referat 4 PUBP w Łomży, wykorzystując do działań informatorów „Igła”, „Motor”, „Kleszcze” i „Gołąb”, doprowadził do zatrzymania administratorów majątków PGR w Janczewie – Piotra Szplikę i PGR Poryte Jabłoń – Feliksa Płańskiego, jako nieujawnionych członków WiN, prowadzących długofalowy sabotaż⁴⁸.

Oceniając w maju 1950 r. stan bezpieczeństwa na terenie powiatu, szef PUBP w Łomży określił jako niepokojącą działalność na terenie gm. Przytuły, Jedwabne

⁴⁶ J. Kułak, *Działania operacyjne WUBP ...*, s. 314–315; S. Poleszak, *Podziemie antykomunistyczne w łomżyńskim ...*, s. 412–413.

⁴⁷ AIPN Bi, 045/1560, Raport miesięczny PUBP w Łomży do szefa WUBP w Białymstoku za okres od 28 II 1950 r. do 28 III 1950 r., Łomża, k. 10v.

⁴⁸ *Ibidem*, Szef PUBP w Łomży do WUBP w Białymstoku, 24 IV 1950 r., Łomża, k. 14.

i Rogienice grupy pod dowództwem Czesława Czyża⁴⁹ „Dzika”⁵⁰. To jemu przypisano zabicie w tym rejonie jednej osoby oraz napad na Filię Spółdzielni w Dobrzyjałowie. W okresie tym odnotowano również zwiększenie się liczby przypadków tzw. szeptanej propagandy, a źródło „Rys” doniosło o krążących pogłoskach, jakoby ujawnieni członkowie podziemia mieli zostać ponownie aresztowani. Doprowadziło to do tego, że część z nich zaczęła ukrywać się i sypiać poza domem. Cały czas napływały też informacje o przemieszczaniu się uzbrojonych grup. Według doniesień agenturalnych, napływających do PUBP, oddział „Dzika” 12 maja we wsi Mocarze, gm. Jedwabne pobił Jakuba Mikulskiego za udział w uroczystościach pierwszomajowych. Natomiast o trasie, jaką poruszała się grupa „Wiarusa”, donieśli współpracujący z UB informatorzy: „Wacek”, „Las”, „X” i „Rys”, według których znajdował się on na obszarze pomiędzy gminami Chlebotki i Wizna.

PUBP wspomagał też MO w opracowaniu planu walki z podziemiem na terenie powiatu. Został on zatwierdzony przez KW MO i stawiał konkretne zadania do wykonania przed poszczególnymi posterunkami oraz pracownikami Referatu Śledczego KP MO. Przede wszystkim nastawiony był on na rozpracowanie oddziału „Dzika”⁵¹. Nic dziwnego, że poświęcano mu tyle uwagi, gdyż już 19 maja 1950 r. zabił we wsi Kubra, gm. Przytuły, Jana Lipińskiego, byłego członka WiN, który ujawnił się w 1947 r., a później wstąpił do ORMO i PZPR, uczestnicząc aktywnie we wprowadzaniu władzy komunistycznej⁵². Istniało także przypuszczenie, że współpracował z UB. W związku z udzielaniem pomocy pozostającym w konspiracji grupom przez mieszkańców powiatu, szef PUBP w Łomży jako jedną z form represji stosowanych wobec nich wymieniał domiar podatkowy⁵³. Celem jego było doprowadzenie wspierających podziemie gospodarzy do finansowej ruiny przez nałożenie

⁴⁹ Ur. 3 IV 1926 r. we wsi Dudy, gm. Łyse, pow. Ostrołęka. W NSZ działał od 1943 r., po powrocie z robót ponownie nawiązał kontakt z organizacją. Początkowo żołnierz, a następnie dowódca jednego z patroli PAS w oddziale Michała Bierzyńskiego „Sępa”. Ujawnił się 21 IV 1947 r. w Stawiskach przed funkcjonariuszami PUBP w Łomży, zamieszkał na terenie pow. Pisz. Został powołany do odbycia służby wojskowej, z której ostatecznie zdezerterował 9 IX 1949 r. i zorganizował własny oddział konspiracyjny. Aresztowano go 15 VIII 1950 r. podczas likwidacji jego grupy. Początkowo został skazany na karę śmierci, którą 9 VIII 1951 r. NSW zamienił na 15 lat więzienia. Na wolność wyszedł 23 XII 1963 r. (S. Poleszak, *Podziemie antykomunistyczne w łomżyńskim* ..., s. 411–412).

⁵⁰ AIPN Bi, 045/1560, Raport miesięczny PUBP w Łomży za okres od 30 IV 1950 r. do 30 V 1950 r., 31 V 1950 r., Łomża, k. 22, 26.

⁵¹ *Ibidem*, Raport miesięczny PUBP w Łomży za okres od 30 IV 1950 r. do 30 V 1950 r., 31 V 1950 r., Łomża, k. 27.

⁵² AIPN Bi, 045/2102, Kronika KP MO w Łomży, k. 37–38; S. Poleszak, *Podziemie antykomunistyczne w łomżyńskim* ..., s. 414.

⁵³ J. Kułak, *Działania operacyjne WUBP* ..., s. 329–330.

podatku, którego nawet najbogatsi nie byli w stanie zapłacić. W 1950 r. taki domiar w pow. łomżyńskim otrzymało trzynaście osób, jednocześnie też do maja 1950 r. aresztowano na tym terenie 207 osób.

W celu skuteczniejszego zwalczania podziemia, w czerwcu powołano specjalne grupy operacyjne. Zgodnie z poleceniem dyrektora Departamentu III MBP na terenie powiatu zorganizowano dwie Placówki UBP⁵⁴. Pierwsza z nich znalazła się w Przytułach i objęła zakresem swojego działania pow. Łomża, Kolno, Grajewo. Jej zadaniem było rozpracowanie i likwidacja grupy „Dzika”. Druga, umieszczona w Zawadach, działała na terenie pow. Łomża, Białystok i Wysokie Mazowieckie, a jej celem był oddział „Wiarusa”. Najpoważniejszym niedoborem, na jaki się skarżyły ze względu na rozległy teren ich działania, był brak samochodów. Równolegle prowadzono też prace agenturalne. I tak do rozpracowania ostatniej z tych grup zwerbowano mieszkańca wsi Zambrzyce Stare Władysława Zambrzyckiego, ujawnionego dowódcę kompanii WiN. W gronie tym znaleźli się też informatorzy „Władysław” z Rutek (ze względu na unikanie spotkań i przekazywania informacji planowano jego dowerbowanie), „Młody” z gm. Bożejewo (kilkakrotnie kontaktował się z „Wiarusem”) i „Ogień 5” (miał kontrolować gm. Drozdowo i Puchały). Przez cały czas stosowano również represje w stosunku do rodzin osób wchodzących w skład tego oddziału. I tak Placówka UBP w Zawadach dokonywała w ich zabudowaniach szczegółowych rewizji (czasami rozbiórki) oraz poleciła Prezydium Gminnej Rady Narodowej nakładanie na nich domiaru podatku. Co do oddziału „Dzika”, to rozważano możliwość ściągnięcia go na teren gm. Drygały, pow. Pisz, woj. olsztyńskie, gdzie mieszkał jego brat Józef. Działaniami tymi kierował bezpośrednio Wydział III WUBP w Białymstoku. Natomiast Referat III PUBP w Łomży, wykorzystując informatorów „Małego” i „Wolność”, próbował nawiązać kontakt z tą grupą. Najmocniej w tę akcję zaangażował się drugi z donosicieli, który zapewniał aparat bezpieczeństwa, że w ciągu miesiąca doprowadzi do likwidacji „Dzika”. Również w tym przypadku działania represyjne stosowane wobec rodzin członków oddziału i osób udzielających mu pomocy spowodowały, że większość z nich zaczęła unikać z nimi dalszego kontaktu. Zastraszenie ludności przez komunistyczny aparat represji było tak duże, że obawiali się oni przyjąć pod swój dach jego ciotkę Stefanę Czyż, która w wyniku działań UB pozostała bez środków do życia. 30 czerwca 1950 r. doszło do przypadkowego starcia tej grupy, w skład której wchodzili m.in. „Dzik”, Jan Mieczkowski „Wolny” oraz Kazimierz Filipkowski i Mieczysław

⁵⁴ AIPN Bi, 045/1560, Raport miesięczny PUBP w Łomży za okres 1–30 VI 1950 r., 3 VII 1950 r., Łomża, k. 29v.

Bagiński (mieszkańcy wsi Borawskie) z funkcjonariuszami MO i UB⁵⁵. Dowodzeni przez zastępcę kierownika PUBP w Łomży ppor. Jana Sybilskiego, dokonywali rutynowego sprawdzenia „melin” na terenie gm. Przytuły. Wkroczyli oni też do zabudowań Bronisława Sawickiego w miejscowości Przytuły Las. W wyniku otwarcia ognia przez Czyża został ranny jeden z milicjantów, a partyzanci wycofali się.

O powiązaniach istniejących wówczas pomiędzy PUBP a organami władzy samorządowej świadczy najlepiej fakt, iż to właśnie z jego inicjatywy przewodniczący PPRN zastosował represje w stosunku do rodzin członków podziemia i osób im pomagających. Wiązało się to z dokonaniem domiaru podatku gruntowego oraz SFOR. Ofiarą tych działań padło 28 rodzin na terenie gm. Chlebotki i Rutki, a nałożona na nie kwota wyniosła 2 mln 635 tys. zł. Postąpiono tak także w stosunku do trzynastu rodzin pomagających grupie Czyża na terenie gm. Jedwabne i Przytuły. W tym wypadku nałożone na nich obciążenia finansowe wyniosły 1 mln 270 tys. zł⁵⁶.

W wyniku dalszych akcji w sierpniu 1950 r. doszło do likwidacji oddziału Franciszka Kisielewskiego „Sosny”, do którego wprowadzony został agent UB Wacław Snarski „Księżyc”⁵⁷. Grupa ta działała od wiosny tr. i nie przeprowadziła faktycznie żadnej akcji zbrojnej. Według raportu specjalnego, sporządzonego przez p.o. kierownika Referatu 3. PUBP w Łomży sierż. Józefa Ciupka, postanowiono ponownie go wykorzystać po zlikwidowaniu 15 sierpnia 1950 r. oddziału Czesława Czyża „Dzika”⁵⁸. W celu ukrycia tego faktu wysłano funkcjonariusza WUBP w Białymstoku do Jana Myślińskiego ze wsi Burzyn, gm. Jedwabne, którego brat był członkiem wspomnianego oddziału. Podając się za łącznika „Dzika”, przekazał on pieniądze oraz kartki mające świadczyć o pobycie partyzantów w woj. olsztyńskim. Ponadto w celu stworzenia odpowiedniej legendy, „Księżyc” wraz z grupą pięciu funkcjonariuszy UB dokonał napadu, podczas którego zrabował ok. dwóch mln złotych. Akcję tę przypisano Czesławowi Czyżowi. Snarski znalazł się następnie u Fabiana Olszewskiego „Kniazia” członka NZW, zamieszkałego we wsi Kołodzieje, gm. Trzcianne, pow. Białystok, któremu oświadczył, że ranny „Dzik”

⁵⁵ S. Poleszak, *Podziemie antykomunistyczne w łomżyńskim ...*, s. 414.

⁵⁶ AIPN Bi, 045/1560, Raport miesięczny PUBP w Łomży za okres 1–31 VII 1950 r., 3 VIII 1950 r., Łomża, k. 34–35.

⁵⁷ AIPN Bi, 045/1579, Raport specjalny o doraźnej likwidacji bandy „Sosny” do naczelnika Wydziału III WUBP w Białymstoku, 8 II 1951 r., Łomża, k. 110–111; S. Poleszak, *Podziemie antykomunistyczne w łomżyńskim ...*, s. 414–415; S. Wałach, *op. cit.*, s. 372.

⁵⁸ Wacław Snarski wyprowadził go w okolice wsi Piaski, gm. Krypno, pow. Białystok, gdzie po posiłku zakrapianym alkoholem zostali zastrzeleni przez ubowców m.in. Mieczysław Gompert „Słowik”, Jan Mieczkowski „Wolny”, Antoni Myśliński (S. Poleszak, *Podziemie antykomunistyczne w łomżyńskim ...*, s. 413).

udał się na teren pow. kolneńskiego, a on został ze względu na pokaleczone nogi. W tym czasie zjawił się tam Jan Myśliński „Czarny”, członek NZW, który poinformował go o istnieniu czteroosobowego oddziału pod dowództwem „Sosny”. Według relacji PUBP w Łomży, Wacław Snarski wyraził gotowość skontaktowania obu grup i został zaprowadzony do wsi Bartki, gm. Jedwabne, gdzie spotkał się z Franciszkiem Kisielewskim. Zaproponował mu dokonanie akcji na spółdzielnię w Krypnie, pow. Białystok. Grupa ta została przez niego wyprowadzona w rejon wsi Żuki⁵⁹. Ostatecznie 25 sierpnia „Księżyc” zabił podczas snu wszystkich członków oddziału, tj. pochodzącego z Taraskowa, gm. Drozdowo „Sosnę”, Józefa Wądołowskiego „Karola” ze wsi Koniecki, gm. Jedwabne, Józefa Bieńkowskiego „Mściciela” ze wsi Bartki i Stanisława Kijka „Cygana”. Zupełnie inaczej i tę akcję przedstawił ppłk Pańkowski, według którego oddział ten został wprowadzony w zasadzkę zorganizowaną na leśnej drodze i wystrzelany w walce⁶⁰. Z pewnością było to bardziej „chwalebne”, niż mające rzeczywiście miejsce zamordowanie żołnierzy podziemia.

Natomiast we wrześniu 1950 r., w efekcie wspólnych działań PUBP w Łomży i wojsk KBW, zatrzymano m.in. za współpracę z „Wiarusem” Jana Porowskiego ze wsi Mieczki, Juliana Grabowskiego z Jaworek, gm. Rutki oraz Stefana i Tadeusza Wądołowskich z Chlebiotek⁶¹. Podjęto też działania w związku z anonimem otrzymanym przez jednego z mieszkańców tej ostatniej wsi. Na podstawie zdobytych drogą agenturalną informacji ustalono, że dyktował go członek oddziału „Wiarusa”, pisała mieszkająca w tej samej miejscowości uczennica szkoły podstawowej Anna Romatowska, a wywiesił jej brat Kazimierz. W tym samym miesiącu, także z inicjatywy PUBP w Łomży, za pośrednictwem Prezydium PRN przeprowadzono likwidację gospodarstw osób podejrzanych o udzielanie pomocy oddziałowi „Wiarusa”. Pretekstem do tego stało się niepłacenie w terminie podwyższonych należności podatkowych. Ofiarami tej komunistycznej zasady „sprawiedliwości społecznej” tym razem padli Piotr Karwowski ze Strękowej Góry, Teofila Romatowska i Tadeusz Wądołowski z Chlebiotek, Jan Porowski ze wsi Mieczki, Franciszek Zambrzycki i Michał Wnorowski ze wsi Kapusty, Józef Wądołowski ze wsi Łaś Toczyłowo, Józef Grabowski z Gawek i Mieczysław Krajewski z Ożar. Część ze wspomnianych tu osób została wcześniej aresztowana. Jak stwierdziło UB, w wyniku tego „przedsięwzięcia”

⁵⁹ P. Łapiński, *Przebieg kombinacji operacyjnej UB na przykładzie likwidacji powinowskiego patrolu partyzanckiego kpr. Gabriela Oszczapińskiego „Dzięcioła” (sierpień 1949 – styczeń 1950)* [w:] „Studia Podlaskie” 2006, t. XVI, s. 276.

⁶⁰ AIPN Bi, 045/2103, Wspomnienia płk. A. Pańkowskiego, 1 X 1968 r., Białystok, k. 49.

⁶¹ AIPN Bi, 045/1560, Raport PUBP w Łomży za okres 1–30 IX 1950 r., 2 X 1950 r., Łomża, k. 53–55.

wśród mieszkańców gm. Zawady i Rutki utwierdzono przekonanie, że taki los spotka każdego, kto będzie pomagał „Wiarusowi”. W listopadzie WUBP w Białymstoku próbował także dotrzeć do Tabortowskiego i Cieślewskiego, ukrywających się nad Biebrzą⁶². W tym celu wysłano do nich wspomnianego wcześniej agenta Snarskiego oraz byłego funkcjonariusza PUBP w Łomży Szymona Urbana, podających się za ocalałych członków oddziału Czesława Czyża „Dzika”. Na szczęście dla siebie „Bruzda” i „Lipiec” nie dali się nabrać i zastrzelili prowokatorów.

Pod koniec grudnia, w związku ze zbliżającymi się świętami Bożego Narodzenia, w teren wysłane zostały trzy grupy operacyjne składające się z funkcjonariuszy UB i MO⁶³. Działyły one na obszarze gm. Wizna, Przytuły, Jedwabne i Kołaki, a efektem ich pobytu stały się kolejne aresztowania osób podejrzanych o udzielanie pomocy właściwie już niedobitkom podziemia antykomunistycznego. Pod zarzutem współpracy z oddziałem „Dzika”, zatrzymano wówczas Jana Chrzanowskiego ze wsi Supy i Stanisława Marcińczyka z Chrzanowa. Tego ostatniego zwolniono po przesłuchaniu, w trakcie którego – jako swego zwierzchnika – wskazał sołtysa Henryka Jankowskiego. Również w styczniu 1951 r. miały miejsce liczne aresztowania, na wieść o których zaczął się ukrywać Józef Ramotowski „Rawicz”⁶⁴. Za nim i przebywającymi na terenie pow. łomżyńskiego „Bruzdą” i „Lipcem”, wypuszczono już wówczas całą sforę szpicli pracujących dla PUBP w Łomży. Chcąc uniknąć wykrycia, grupa ta ukrywała się przez jakiś czas w zabudowaniach Wacława Chrostowskiego w Nadborach.

Natomiast w marcu, w celu rozpracowania oddziału Stanisława Grabowskiego „Wiarusa”, PUBP w Łomży wytypowało pięciu kandydatów na werbunek⁶⁵. Jednak w toku realizacji zrezygnowano z jego przeprowadzenia w stosunku do dwu osób, gdyż nie przyznawały się one do utrzymywania kontaktu z podziemiem. W takiej sytuacji działania te okazały się bezcelowe, a w odwecie jeden z kandydatów został aresztowany, a jego sprawę skierowano do WSR w Białymstoku. Także materiały dotyczące drugiego z nich zostały wysłane w celu uzyskania sankcji. Pozostali byli w dalszym ciągu opracowywani lecz ich werbunek odłożono na następny miesiąc.

⁶² S. Poleszak, *Podziemie antykomunistyczne w łomżyńskim ...*, s. 423; *idem*, *Pogrobowcy podziemia. Ostatni okres ...*, s. 96–97; M. Laszczkowski, *op. cit.*, s. 347; P. Łapiński, *Przebieg kombinacji operacyjnej UB na przykładzie ...*, s. 277–278.

⁶³ AIPN Bi, 045/1560, Raport PUBP w Łomży za okres 1–31 XII 1950 r., 2 I 1951 r., Łomża, k. 96.

⁶⁴ Wypowiedź J. Ramotowskiego „Rawicza” [w:] *Dzieje polskiego podziemia na Białostocczyźnie 1939–1956*, Toruń 1992, s. 38.

⁶⁵ AIPN Bi, 045/1560, Raport PUBP w Łomży za okres od I III 1951 r. do I IV 1951 r., I IV 1951 r., Łomża, k. 127.

Oceniając sytuację istniejącą na terenie powiatu w maju 1951 r. PUBP stwierdził, że nadal była tam prowadzona „wroga” działalność. Co więcej, znalazł się w tym sprawozdaniu także zapis, iż fakty napadów i morderstw miały miejsce w takim samym stopniu, jak w latach wcześniejszych⁶⁶. Jako jedną z przyczyn takiej sytuacji wskazano zaszczerpienie mieszkańców tego regionu przez Stronnictwo Narodowe „ideologii faszystowskiej”. W związku z tym rozwijająca się tutaj działalność antykomunistyczna, bazowała po wojnie właśnie na byłych członkach tego ugrupowania i oficerach sanacyjnych, miało też na nią wpływ duchowieństwo katolickie. Według aparatu bezpieczeństwa w okresie amnestii ujawniła się tylko część osób, a reszta pozostała w konspiracji. Jak słusznie zauważyli autorzy sprawozdania, niektórzy z ujawnionych wracali do nielegalnej działalności, tak jak Władysław Dzieżgowski „Waldemar” w rejonie Nowogrodu. (W tym wypadku zapomniano tylko określić, jakie były przyczyny i kto ponosił za to odpowiedzialność, bo z pewnością nie żołnierze podziemia!). Zaznaczono tutaj jednak, że nawet ujawnieni członkowie nielegalnych organizacji udzielali pomocy m.in. działającemu na terenie gm. Zawady dziewięćoosobowemu oddziałowi Stanisława Grabowskiego „Wiarusa” i grupie Zbigniewa Żwańskiego „Nocy”. Właśnie ten „wrogi element” oskarżano o napady, rabunki, nadużycia i sabotaż. Do rozpracowania wspomnianego środowiska, PUBP w Łomży posiadał 173 jednostki sieci agenturalno-informacyjnej, z tego Placówka Zawady – czternaście, a Placówka w Zambrowie – szesnaście⁶⁷.

W rzeczywistości w okresie tym praktycznie zlikwidowano już zbrojne podziemie, czego dowodem może być kolejne sprawozdanie PUBP w Łomży z lipca 1951 r., w którym stwierdzono, że nie było w tym miesiącu wypadków „terroru ani dywersji”⁶⁸. Odnotowano jedynie przypadki tzw. propagandy szeptanej i pisanej. I tak, w nocy z 6 na 7 lipca rozklejono w Zambrowie ulotki wzywające do wystąpienia przeciwko systemowi komunistycznemu i informujące o mającej wybuchnąć nowej wojnie z ZSRS. Ponownie zostały one wywieszone pięć dni później. Oceniając działalność agentury stwierdzono, że prawie 50 proc. jej pozostawało bez łączności. Powodem tego była m.in. opieszałość w pracy funkcjonariusza UB Tadeusza Krukowskiego, wypadek samochodowy innego pracownika i likwidacja Placówki w Zambrowie, której pracownicy nie przekazali w ogóle agentury do PUBP. W tym

⁶⁶ Wydaje się to mało prawdopodobne, chociażby ze względu na dokonywane wówczas aresztowania praktycznie wszystkich osób podejrzanych o udzielanie pomocy podziemiowi, co hamowało jego działania.

⁶⁷ AIPN Bi, 045/1587, Sprawozdanie z całokształtu pracy PUBP w Łomży i analiza wrogiej działalności poszczególnych środowisk, 21 V 1951 r., Łomża, k. 4, 9.

⁶⁸ *Ibidem*, Raport PUBP w Łomży za lipiec 1951 r., 1 VIII 1951 r., Łomża, k. 14, 17.

samym miesiącu UB, KBW i MO urządziły też wielkie obławy na ukrywających się jeszcze członków podziemia, o mały włos nie aresztując „Bruzdy”, który rozstał się ze Stanisławem Cieślowskim „Lipcem”⁶⁹.

W następnym miesiącu ponownie doszło do wzmożenia działalności przez podziemie, przejawiającej się m.in. w atakowaniu GS Samopomocy Chłopskiej oraz rozklejaniu antypaństwowych ulotek⁷⁰. Taka sytuacja miała miejsce 13 sierpnia, kiedy to zostały ogłoszone z pieniędzy Spółdzielni Mleczarska we wsi Zambrzyce Króle i filia takiej spółdzielni w Modzelach, gm. Rutki, a pod koniec miesiąca ten sam los spotkał GS SCh w Kupiskach. Według uzyskanych przez funkcjonariuszy informacji, dokonała tego grupa „Wiarusa”, w tym Edward Wądołowski „Humorek”. 7 sierpnia 1951 r. próbowano zaś wykonać wyrok na członku PZPR ze wsi Kołaki, gm. Rogienice, Marcelim Kownackim. Zdaniem UB na terenie pow. łomżyńskiego ukrywali się w tym czasie jeszcze członkowie rozbitego oddziału „Dzika”, jak i osoby pomagające im, wśród których byli: Fabian Konopka „Stawek” ze wsi Gardoty, Eugeniusz Tarnacki ze wsi Borawskie, gm. Przytuły, Józef Iwanowski „Błyskawica” z Orlikowa, gm. Jedwabne i Stefan Łepkowski ze wsi Jurzec, gm. Stawiski, pow. Kolno. Natomiast w celu rozpracowania kolejnej grupy konspiracyjnej, kierowanej od czerwca 1951 r. przez Hieronima Mioduszeńskiego „Deskę”⁷¹, wysłano w tym okresie, w porozumieniu z PUBP w Kolnie, po jednym pracowniku operacyjnym do Stawisk i Przytuł, gdzie mieli oni również otrzymać pomoc posterunków MO.

W związku ze Świątami Bożego Narodzenia, funkcjonariusze PUBP w Łomży na podległym im terenie zorganizowali szereg zasadzek, mających na celu schwytanie ukrywających się członków podziemia. I tak działaniami tymi objęto osoby współpracujące z „Bruzdą”, tj. Aleksandra Śleszyńskiego we wsi Łoje Awissa, gm. Przytuły i Antoniego Malinowskiego w Plutach, gm. Puchały. W drugim przypadku grupą kierował starszy referent Sekcji 3. Mikołaj Turowski. Na szczęście dla figurantów obie operacje nie dały żadnego rezultatu, a w ostatnim przypadku było

⁶⁹ Wypowiedź J. Ramotowskiego ..., s. 38.

⁷⁰ AIPN Bi, 045/1560, Raport PUBP w Łomży za sierpień 1951 r., I IX 1951 r., Łomża, k. 175–177.

⁷¹ Ur. 21 IV 1922 r. we wsi Dziegiele, gm. Stawiski. W szeregach ZWZ-AK od 1941 r., a od 1943 r. w NSZ i następnie NZW, gdzie był szefem PAS. Ujawnił się 21 IV 1947 r. w Stawiskach przed funkcjonariuszami PUBP w Łomży. Ponownie zaczął się ukrywać od początku 1951 r. 2 października tr. doszło koło wsi Olszewo Góra, gm. Stawiski do spotkania Mioduszeńskiego i towarzyszących mu m.in. Fabiana Konopki „Stawka”, Edwarda Łepkowskiego „Bogdana” i Edwarda Gutowskiego „Piotra” z Hieronimem Rogińskim „Rogiem”. W jego trakcie powołano do życia nową organizację „Podziemne Narodowe Zjednoczenie Wojskowe”. Prawdopodobnie na przełomie 1951 r. i 1952 r. grupa ta nawiązała kontakt z „Organizacją Narodów Chrześcijańskich”. „Deska” zginął 24 IV 1952 r. zabity w okolicach wsi Rosochate, gm. Przytuły przez grupę operacyjną KBW (Zobacz: S. Poleszak, *Podziemie antykomunistyczne w łomżyńskim* ..., s. 416).

to o tyle oczywiste, że biorący udział w zasadzce nie znali osób, które miano zatrzymać (!). Próbowano też w tym okresie aresztować Pawła Gronostajskiego „Szarego”, na którego pracownicy PUBP oczekiwali zarówno w Pruszkach, gm. Puchaty, jak i Kosakach Nadbielnych. Listę tę zamyka nieudana zasadzka zorganizowana we wsi Grzymały Nowogrodzkie na Władysława Dzieżgowskiego „Waldemara”⁷².

Nowy rok to także nowe represje. I tak 30 stycznia 1952 r., na podstawie zeznań aresztowanego na początku tego miesiąca Czesława Młynarczyka „Jaskółki”, byłego członka AK, funkcjonariusze aparatu bezpieczeństwa zatrzymali w miejscowości Orlikowo, gm. Jedwabne członków nielegalnej grupy, noszącej nazwę „Organizacja Narodów Chrześcijańskich”. Byli wśród nich Antoni Gryglik (skazany w 1952 r. na osiem lat więzienia, w 1954 r. zamienione na pięć lat i cztery miesiące), Eugeniusz Gutowski (członek NZW), Aleksander Gutowski, Aleksander Sakowski (członek NZW), Tadeusz Biedrzycki⁷³, Klemens Iwanowski, Antoni Gryczewski (nie przyznawał się do udzielenia noclegu Józefowi Iwanowskiemu „Błyskawicy”), Marianna Młynarczyk (zaprzeczała, że odbywały się u niej spotkania grupy) i Józef Mastalarz (zwolniony, uznany za niewinnego)⁷⁴. Powstała ona w maju 1951 r. na terenie pow. Pisz, a jej założycielem był Eugeniusz Zyglar⁷⁵. Działalność swą prowadziła również na terenie pow. Łomża, gdzie kolportowano ulotki skierowane przeciwko władzy komunistycznej. Jej członkowie dążyli do powiększenia składu osobowego i zdobycia ukrytej broni z czasów II wojny światowej. Planowali też dokonanie napadów na funkcjonariuszy MO, UB i ORMO oraz sporządzili ok. sześćdziesięciu ulotek o treści antykomunistycznej. W likwidacji grupy i rozpoznaniu jej kontaktów na terenie woj. białostockiego brali udział pracownicy PUBP w Łomży: Mikołaj Turowski, Feliks Czaplejewicz, Grzegorz Romaniuk, Wacław Zaborowski, Feliks Bryk, Stefan Gawryluk, Włodzimierz Wołkowycki, Włodzimierz Tarasiewicz, Stanisław Borawski, Wiesław Gajda i Czesław Klepacki oraz z PUBP w Kolnie Tadeusz Kalinowski i Józef Maciorowski.

Natomiast dążąc do schwytania Tabortowskiego i Cieślewskiego w lutym 1952 r. UB założyło 926 spraw na poszczególnych członków AK-WiN, z rozbiciem ich na

⁷² AIPN Bi, 045/1579, Raport o wyniku zasadzek urządzonych w okresie Świąt Bożego Narodzenia przez PUBP w Łomży, 3 I 1952 r., Łomża, k. 154–155.

⁷³ Aresztowany już w sierpniu 1951 r., początkowo próbowano wykorzystać go w charakterze informatora, ale werbunek nie doszedł do skutku.

⁷⁴ AIPN Bi, 045/1565, Raport sprawozdawczy PUBP w Łomży za styczeń 1952 r., 2 II 1952 r., Łomża, k. 2.

⁷⁵ AIPN Bi, 019/146, Charakterystyka „Organizacji Narodów Chrześcijańskich”, 14 V 1979 r., Olsztyn, k. 72–75; *Informator o nielegalnych antypaństwowych organizacjach ...*, s. 122.

poszczególne gminy obwodu łomżyńskiego⁷⁶. Wykorzystywany w ramach tego zadania informator „Igła”, ustalił dane personalne członków rodziny „Lipca”, a w następnym miesiącu zintensyfikowano podjęte wcześniej prace⁷⁷. Zebrano m.in. informacje o osobach aktywnie działających w AK-WiN z terenu gmin Jedwabne, Przytuły i Bożejewo oraz ustalono ich skupiska we wsiach położonych wzdłuż rzeki Biebrzy i na granicy pow. grajewskiego. Terenem tym interesowano się szczególnie, gdyż według danych agenturalnych tutaj właśnie najczęściej przebywał „Bruzda”. We wsiach Brychy i Łoje-Awissa, gm. Przytuły, gdzie zamieszkiwały rodziny Henryka Zielińskiego oraz Aleksandra Szleszyńskiego, członków grupy Tabortowskiego, wytypowano kandydatów do werbunku. Mieli oni zostać wykorzystani do rozpracowania mieszkających tam osób oraz ustalenia melin „Bruzdy”. Jak szeroko zakrojone i szczegółowe były to działania świadczy wywiad przeprowadzony na temat współpracującego z Tabortowskim Józefa Ramotowskiego „Rawicza”⁷⁸, jego żony Janiny oraz pozostałych członków rodziny. Przeprowadzono także dokładny wywiad o rodzinie ściśle powiązanego z „Bruzdą” „Lipca”⁷⁹. Cenny okazał się też dokonany właśnie w marcu tr. werbunek Józefa Grodzkiego, który otrzymał pseudonim „Las 2”. Nie tylko przyznał się on do utrzymywania kontaktu z „Wiarusem”, ale także dostarczył aparatowi bezpieczeństwa materiałów przeciwko udzielającym pomocy tej grupie Wincentemu Ciborowskiemu (rzeźnik z Rutek) i Józefowi Dłużniewskiemu (sołtys wsi Bystre). Podczas werbunku wskazał też kilku ujawnionych

⁷⁶ AIPN Bi, 045/1565, Raport sprawozdawczy PUBP w Łomży za luty 1952 r., b.d., k. 8.

⁷⁷ *Ibidem*, Raport sprawozdawczy PUBP w Łomży za marzec 1952 r., b.d., k. 14.

⁷⁸ W jego wyniku ustalono, że od 1939 r. do 1941 r. uczył on dzieci we wsi Wypychy, gm. Przytuły, gdzie wstąpił do organizacji ZWZ, a w okresie okupacji niemieckiej przebywał w obozie wspólnie z Czesławem Wróblewskim, zamieszkałym we wsi Kucze Duże, gm. Jedwabne. Po powrocie do domu ukrywał się wraz z żoną u członka AK-WiN Eugeniusza Biedrzyckiego zamieszkałego w Janczewie gm. Jedwabne, z którym pozostawał w dobrych stosunkach. Z tego powodu ten ostatni stał się kolejnym obiektem zainteresowania PUBP w Łomży.

⁷⁹ Na tej podstawie ustalono, że jego ojciec i siostra nadal zamieszkiwali w Bronowie, a druga siostra Pelagia Cieślewska pracowała wówczas jako nauczycielka we wsi Oldaki, gm. Goniądz, pow. Białystok. Do miejsca jej pracy wysłano pismo w celu dokonania dokładniejszych ustaleń i przeprowadzenia pełnego wywiadu, z uwzględnieniem utrzymywanych przez nią kontaktów. Dalsze działania operacyjne w stosunku do niej uzależniano od otrzymanych odpowiedzi. Zgodnie z kolejnymi, otrzymanymi przez PUBP w Łomży informacjami, podczas okupacji w bazie AK na bagnistym terenie w okolicach Pniewa wraz z „Lipcem” przebywali: Edward Chelski z Wizny, Józef Waniewski „Znicz” (pracował na PKP w Warszawie) oraz Wojciech Zawadzki (intendent okręgowy AK), który dostarczał żywność dla oddziału (zamieszkały w Wiźnie). W związku z tym, że Zawadzki był w dobrych stosunkach z Cieślewskim, wytypowano go jako kandydata na werbunek, mającego zająć się zbieraniem nowych informacji o „Lipcu” i jego rodzinie. Brak jednak potwierdzenia, że do tego doszło (AIPN Bi 045/1565, Raport sprawozdawczy PUBP w Łomży za marzec 1952 r., b.d., k. 15–16).

członków WiN, którzy nadal posiadali nielegalnie broń. Do rozbicia wspomnianej grupy doszło w wyniku wydania jej członków przez Franciszkę L., będącą informatorką UB⁸⁰. I tak, 22 marca 1952 r. we wsi Rzędziany pod Białymstokiem, został zabity Stanisław Grabowski „Wiarus”, a wraz z nim Lucjan Zalewski „Żbik” i Edmund Wądołowski.

Natomiast w kwietniu 1952 r. PUBP w Łomży odnotowało likwidację w pow. kolneńskim, działającej także na terenie łomżyńskim, grupy Hieronima Mioduszewskiego i Fabiana Konopki „Stawka”⁸¹. UB dzięki agenturze wiedziało również o powiększeniu się oddziału Edwarda Łepkowskiego „Bogdana” (powstałego po śmierci „Deski”) o dwóch nowych członków: Lucjana Milewskiego „Słowika” (z Małachowa, gm. Bożejewo) i Józefa Szymanowskiego „Bora” (ze wsi Supy, gm. Przytuły). Wiadomości te przekazał informator „Ryś”, który dosyć dobrze orientował się w prowadzonej przez nich działalności.

Urząd Bezpieczeństwa starał się wykorzystać wszystkie możliwości mogące przyczynić się do schwytania pozostałych jeszcze w konspiracji osób. Jednym z zastosowanych wówczas sposobów było wprowadzenie agenta do najbliższego otoczenia „Bruzdy”. Zgodnie z tym planem udano się do więzienia w Strzelcach Opolskich, gdzie przeprowadzono rozmowę z Czesławem Popowskim, który wyraził zgodę na dalszą współpracę z aparatem bezpieczeństwa⁸². W trakcie tego spotkania przyznał się do znajomości z Tabortowskim, którego widział kilka razy. W sprawozdaniu PUBP w Łomży podkreślono, że formalności związane z jego zwolnieniem z więzienia zostały już załatwione z Prokuratorem Wojewódzkim i po przybyciu na tutejszy teren otrzymał on odpowiednie wskazówki, co do dalszej współpracy z UB. Ponadto w tym okresie Sekcja 3., w ramach rozpracowania kryptonim „Nil – A”, gromadziła informacje dotyczące Pawła Gronostajskiego „Szarego”. W tym wypadku ustalono, że przebywał on dosyć często we wsi Pruszk, gm. Puchały, nie uzyskano jednak na czas informacji umożliwiających jego schwytanie. Natomiast kolejna prowadzona wówczas sprawa rozpracowania „Nil – B” dotyczyła Władysława Dzieżgowskiego „Waldemara”. W następnym miesiącu, w związku z dokonanymi aresztowaniami, nastąpiło jej zamknięcie.

⁸⁰ AIPN Bi, 019/146, Charakterystyka nr 29, 27 IX 1983 r., Olsztyn, k. 144; J. Kułak, *Działania operacyjne WUBP w Białymstoku ...*, s. 332; W. Brenda, *Narodowe Zjednoczenie Wojskowe w powiecie kolneńskim (Komenda Powiatu „Łużyca”, „Łuków”)* [w:] *Podziemie niepodległościowe w woj. białostockim w latach 1944–1956*, pod red. T. Danileckiego, Białystok 2004, s. 122, 142.

⁸¹ AIPN Bi, 045/1565, Raport sprawozdawczy PUBP w Łomży za kwiecień 1952 r., 4 V 1952 r., Łomża, k. 21.

⁸² *Ibidem*, k. 24–26.

W lipcu 1952 r., Sekcja 3. PUBP w Łomży zatrzymała trzynaście osób udzielających pomocy „Waldemarowi”, których sprawy zostały przekazane do Referatu Śledczego i na których uzyskano sankcje Wojskowej Prokuratury Rejonowej w Białymstoku⁸³. Byli wśród nich m.in. Feliks Niksa i Jan Wolkuski ze wsi Bożenica oraz Jan Chętnik z Mątwy, gm. Kupiski. Ta sama sekcja zatrzymała też pięciu współpracowników powstałej po zastrzeleniu „Wiarusa” grupy Kazimierza Wieczorkiewicza „Ordona”, a mianowicie Stanisława Ciborowskiego i Wincentego Brulińskiego z Kalinówki, Józefa Dłużniewskiego, Antoniego Grodzkiego i Michała Kublickiego ze wsi Bystre. Dzięki ich aresztowaniu uzyskano materiał na Michała Stankiewicza z Kołak oraz stworzono legendę o ukrywaniu się informatora „Las 2”, poszukującego kontaktu ze wspomnianą grupą. Ponadto wspólnie z Wydziałem III WUBP w Białymstoku dokonano werbunku Czesława Majewskiego, który otrzymał pseudonim „Syrena”. Dostarczył on aparatowi bezpieczeństwa informacji o osobach udzielających pomocy „Bruździe”. Działania te podejmowane były w ramach operacji „Biebrza”.

Początkiem końca tego oddziału stał się 23 sierpnia 1952 r., kiedy to przeprowadzono akcję w celu jego likwidacji. W jej wyniku zatrzymano kilku gospodarzy, ukrywających wcześniej samego „Bruźdę”, jak i jego towarzyszy⁸⁴. Byli to: Wacław Chrostowski ze wsi Nadbory, Wincenty Bukowski ze wsi Biodry, Stanisław Piotrowski z Przestrzela oraz Czesław Wróblewski z Kuczy Dużych, wszyscy z gm. Jedwabne i Franciszek Konopka ze wsi Barwiki, gm. Przytuły. Według funkcjonariuszy PUBP w Łomży, należeli oni do nielegalnej organizacji AK-WiN i znali się z Tabortowskim. Wówczas też uzyskano informację, że dwaj członkowie grupy, a mianowicie Cieślewski i Józef Ramotowski „Rawicz”, od dłuższego czasu ukrywali się u Stanisława Piotrowskiego w Przestrzeli, a ostatnio przeszli na melinę do Jarosława Modzelewskiego, mieszkańca wsi Grądy Duże, gm. Jedwabne. W związku z tym 27 sierpnia 1952 r. grupa operacyjna KBW przeprowadziła akcję, w wyniku której został zabity kpt. Stanisław Cieślewski „Lipiec”, były komendant obwodu ZWZ-AK Łomża, zastępca inspektora łomżyńskiego AK-WiN⁸⁵. Natomiast schwytyany „Rawicz” skazany został na siedem lat więzienia. W trakcie walki zginęło także dwóch mieszkańców wsi Grądy, których ubecy używali jako tarczy ochronnej. Zwłoki „Lipca” wywieziono w kierunku Białegostoku i do dnia dzisiejszego nie wiadomo,

⁸³ AIPN Bi, 045/1565, Raport sprawozdawczy PUBP w Łomży za lipiec 1952 r., 31 VII 1952 r., Łomża, k. 47–52.

⁸⁴ *Ibidem*, Raport sprawozdawczy PUBP w Łomży za sierpień 1952 r., b.d., k. 55.

⁸⁵ *Ibidem*; *Podziemie niepodległościowe w województwie ...*, s. 58; S. Poleszak, *Jan Tabortowski ps. „Bruźda” ...*, s. 9.

co się z nimi stało. Zatrzymany i przesłuchiwany przez pracowników Urzędu Bezpieczeństwa Jarosław Modzelewski przyznał się, że do amnestii w 1947 r. był członkiem AK-WiN. Potwierdził także, iż od jesieni 1951 r. utrzymywał kontakty z Ramotowskim i ukrywał go w swych zabudowaniach. Po tej akcji ukrywający się przed władzą komunistyczną na terenie gm. Jedwabne i Przytuły stracili resztki nadziei. Nie widząc sensu dalszego oporu, zgłaszali się sami do PUBP w Łomży⁸⁶. Postąpił tak m.in. Henryk Konopka ze wsi Łoje Awissa oraz Jan Kaczyński ze wsi Pluty, gm. Przytuły. Fakty te z pewnością zostały odnotowane z dużą satysfakcją przez funkcjonariuszy.

Natomiast w październiku 1952 r., w ramach stosowanych represji, aresztowano 19 osób, a w celu skierowania na drogę postępowania sądowego do Prokuratury Wojewódzkiej w Białymstoku przekazano sprawy jedenastu z nich⁸⁷. Trzy dalsze osoby zostały zwolnione, a przeciwko pozostałym nadal prowadzono śledztwo. W związku z działaniami, mającymi na celu likwidację grupy „Bruzdy”, 3 października 1952 r. aresztowano siedem osób (Aleksandra Bieńkowskiego z Okrasina, Józefa Mroczkowskiego z Wypych, gm. Przytuły, Aleksandra Jankowskiego z Przytuł, Franciszka Roszkowskiego z wsi Konopki Chude, gm. Jedwabne, Hieronima Skrodzkiego z Bukowa, gm. Wąsosz, Jana Grądzkiego z Jedwabnego) udzielających mu pomocy. W gronie tym znalazł się także informator „Kłós” (Mieczysław Rutkowski z Przytuł), ze względu na nielojalność wobec aparatu bezpieczeństwa. Natomiast w sprawie obiektowej kryptonim „Ocean”, założonej na środowisko obwodu zambrowskiego AK-WiN, wyłoniono grupę byłych członków tej organizacji na terenie gm. Długobórz. Z grona tego aresztowano byłego szefa wywiadu Bolesława Wierzbowskiego z Zambrowa (zarzucono mu próbę przekupstwa funkcjonariusza MO). Ponadto w grudniu 1952 r. usunięto ze stanowiska Instruktora Wydziału Organizacyjnego Zarządu Powiatowego w Łomży Henryka Zapałę, który był spokrewniony z rodziną „Wiarusa”⁸⁸. Według UB miał on wykorzystywać ten fakt i zastraszać współpracowników.

Działania prowadzone w następnym okresie wiązały się głównie z pozyskiwaniem nowej agentury i gromadzeniem wszelkich dostępnych informacji. W marcu 1953 r. zostali zwerbowani m.in. informatorzy „Rak” (ze wsi Truszki, gm. Drozdowo, były zastępca prezesa koła PSL, do rozpracowania członków tej organizacji

⁸⁶ AIPN Bi, 045/1565, Raport sprawozdawczy PUBP w Łomży za wrzesień 1952 r., b.d., k. 63.

⁸⁷ *Ibidem*, Raport sprawozdawczy PUBP w Łomży za październik 1952 r., 31 X 1952 r., Łomża, k. 72–73; AIPN Bi, 045/1579, Meldunek specjalny szefa PUBP w Łomży, b.d., k. 194–195.

⁸⁸ AIPN Bi, 045/1117, Informacja dotycząca wrogiej działalności na odcinku ZMP, 18 XII 1952 r., Białystok, k. 219.

i WiN), „Wicher” (Wagi, gm. Przytuły, współpracował z grupą Edwarda Łepkowskiego „Bogdana”, znał jego meliniarzy) i „Wrona” (ze wsi Kąty, gm. Jedwabne, również zajmujący się tym samym zadaniem)⁸⁹. Natomiast w maju tr. posiadana agentura ponownie dostarczyła informacji na temat antypaństwowych wypowiedzi byłych członków podziemia. I tak informator „Księżyc” doniósł, iż Jan Słaby „Par-kan” (WiN), krytykował tworzenie spółdzielni produkcyjnych twierdząc, że prowadziły do nędzy⁹⁰. Na kolejnego członka tej organizacji zamieszkałego w Zambrowie Kazimierza Ługowskiego, doniósł do UB „Rak”. Według niego poruszał on w rozmowach sprawę wybuchu ewentualnej wojny między USA i ZSRS, a co gorsze (dla niego), był przekonany o zwycięstwie w tym konflikcie Amerykanów. Podobnych doniesień było znacznie więcej i według aparatu bezpieczeństwa stanowiły dowód na kontynuowanie wrogiej działalności przez osoby ujawnione.

Obserwacji przez agenturę poddani byli też członkowie rodzin osób ukrywających się przed aparatem bezpieczeństwa. I tak w październiku 1953 r. informator „Mały” doniósł o wyjeździe w nieznanym kierunku żony Stanisława Marchewki „Ryby”, która wiozła ze sobą pokaźną paczkę. W związku z powyższym dostał on polecenie nawiązania bliższych kontaktów z tą rodziną i ustalenia miejsca docelowego tych wyjazdów. Natomiast w ramach działań zmierzających do aresztowania kolejnych meliniarzy udzielających pomocy grupie „Bruzdy”, we wspomnianym okresie została wykorzystana sieć agenturalna znajdująca się na terenie gm. Jedwabne, Przytuły, Rogienice i Drozdowo. Do tego momentu jednak nie otrzymano od niej wartościowych informacji, poza doniesieniem źródła „Janek 2” ze wsi Konopki Błonie o przemarszu i kwaterowaniu na jej terenie wspomnianego oddziału⁹¹.

Od października do grudnia 1954 r. PUds.BP w Łomży prowadził cztery sprawy wstępno-agencyjnego rozpracowania, z czego dwie na środowisko sanacyjne i endeckie. Kolejna, o kryptonimie „Płomień”, założona została na ujawnionych i pozostających w konspiracji członków WiN, zamieszkałych na terenie Zambrowa. Dzięki temu ustalono, że dowódca kompanii tej organizacji Leon Sasinowski nadal posiadał jej archiwum. Potwierdzono też utrzymywanie przez niego kontaktów z również nieujawnionym Kazimierzem Komorowskim, który, według UB, podczas wyjazdów do pow. Wysokie Mazowieckie organizował tam nielegalną organizację. Sprawa o kryptonimie „Ogień” miała na celu rozpracowanie byłego członka AK

⁸⁹ AIPN Bi, 045/1572, Sprawozdanie z pracy PUBP w Łomży za marzec 1953 r., 31 III 1953 r., Łomża, k. 28–29.

⁹⁰ *Ibidem*, Sprawozdanie z pracy PUBP w Łomży za maj 1953 r., 30 V 1953 r. Łomża, k. 44.

⁹¹ *Ibidem*, Sprawozdanie z pracy PUBP w Łomży za październik 1953 r., 2 XI 1953 r., Łomża, k. 82.

okręgu warszawskiego Jana Konopko. Zarzucano mu rozsiewanie „wrogiej propagandy” przeciwko Polsce Ludowej i krajom demokracji. Przez agenta o ps. „Kamień” ustalono jego kontakty m.in. z dyrektorem Gimnazjum Ogólnokształcącego Józefem Kielczewskim oraz adwokatami z Łomży⁹².

Ilość gromadzonych przez aparat bezpieczeństwa informacji dotyczących działalności podziemia wraz z upływem czasu stawała się coraz mniejsza. Nie mogło zresztą być inaczej, z powodu niemal całkowitej jego likwidacji i prowadzenia dalszej walki jedynie przez jednostki. W kwietniu i czerwcu 1955 r. PUds.BP w Łomży uzyskał informację na temat zwolnionego w marcu tr. z więzienia zastępcy komendanta okręgu NZW Bolesława Kozłowskiego „Grota”. Współpracujący z UB „Pewnik” kilkakrotnie przeprowadzał z nim rozmowy, podczas których opowiadał zarówno o próbach pozyskania go dla nowej władzy w trakcie odosobnienia, jak i pozostaniu przy swoich wcześniejszych poglądach. Nie zdając sobie sprawy z tego, iż miał do czynienia z informatorem, relacjonował mu swoje spotkania z byłymi członkami organizacji i pozostałymi osobami. Jednym z nich był były dowódca batalionu NZW z Wizny Kazimierz Zawadzki, który wyszedł na wolność w wyniku amnestii. Niestety, on również spotykał się z tym donosicielem⁹³.

Wśród ukrywających się nadal był Stanisław Marchewka „Ryba”. 10 sierpnia 1955 r., jeszcze z dwiema osobami, zabrał on pieniądze pracownikowi zlewni mleka w Ciemnoszyjach, pow. Grajewo i zamieszkałemu tam drogomistrzowi odcinka Knyszyn-Trzciannie⁹⁴. W obu przypadkach wystawił odręczne pokwitowania na poszczególne kwoty. Następnie zatrzymali samochód ciężarowy, którym przez Radziłów, Przytuły i Jedwabne dotarli do lasu koło Olszyn. Po otrzymaniu wiadomości o całym zajściu we wspomniany teren wyjechała grupa operacyjna składająca się z funkcjonariuszy KP MO i PUds.BP w Łomży. Podjęty pościg, mimo wykorzystania psa tropiącego, nie dał jednak rezultatu, podobnie jak kontrole przeprowadzone w okolicznych wsiach. Ciekawa była z pewnością także informacja, która wpłynęła do UB 10 września 1955 r., pochodząca od źródła „Pewnik” i od byłego rezydenta „Huberta”⁹⁵. Otóż zrelacjonowali oni spotkanie Adolfa Gąsowskiego „Dunina” z Kozłowskim, podczas którego obaj rozmówcy mieli dojść do wniosku, że nie było

⁹² AIPN Bi, 045/1575, Sprawozdanie kwartalne z pracy operacyjnej PUBP w Łomży za okres od 1 X 1954 r., do 31 XII 1954 r., 31 XII 1954 r. Łomża, k. 96.

⁹³ AIPN Bi, 045/1584, Sprawozdanie kwartalne z pracy PUds.BP w Łomży za okres od 1 IV 1955 r. do 30 VI 1955 r., 2 VII 1955 r., Łomża, k. 9.

⁹⁴ AIPN Bi, 045/1589, Zastępcą kierownika PUds.BP w Łomży do kierownika WUds.BP w Białymstoku, 11 VIII 1955 r., Łomża, k. 1.

⁹⁵ AIPN Bi, 045/1584, Sprawozdanie kwartalne z pracy PUds.BP w Łomży za okres od 1 VII 1955 r. do 30 IX 1955 r., 27 IX 1955 r., Łomża, k. 19.

już możliwości prowadzenia pracy konspiracyjnej ze względu na nasiloną inwigilację ze strony aparatu bezpieczeństwa. Poruszyli również temat działalności grupy Stanisława Marchewki „Ryby” stwierdzając, że mogła to być prowokacja UB, mająca na celu wciągnięcie części osób do pracy konspiracyjnej, a następnie ich likwidację. Informator „Pewnik” doniósł ponadto, że Bolesław Kozłowski podczas rozmowy w gronie rodzinnym stwierdził, iż na stanowiska kierownicze i dyrektorskie powoływani byli ubecy⁹⁶. Jako przykład podał Miejskie Przedsiębiorstwo Robót Budowlanych i MHD, gdzie dyktował były komendant MO. Oceniał ich jako nie mających kwalifikacji i donoszących na pracowników.

Natomiast w pierwszym kwartale 1956 r. PUds.BP w Łomży, w związku z napadem na sklep w Jezioroku mającym miejsce 29 lutego, wszczął m.in. sprawę o kryptonimie „Wisła”, a Referat 3. rozpracowywał grupę osób z Siemienia podejrzanych o przynależność do nielegalnej organizacji. W tym drugim przypadku częściowo ustalono ich personalia, a informator „Róża” starał się nakłonić swojego brata, któremu proponowano wstąpienie do tego grona, do złożenia meldunku na UB. Kolejna sprawa była prowadzona w związku z podejrzeniem o kolportaż ulotek antypaństwowych przez Władysława Gontowskiego. W celu zdobycia dowodów pobrano m.in. próbki jego pisma, które wysłano do ekspertyzy⁹⁷.

Stopniowo, w dużej mierze niepostrzeżenie, zbliżały się zmiany. Przeczuliwali je przedstawiciele władz oraz niektórzy z tych, z którymi te władze walczyły. Potwierdzeniem tego były informacje spływające od agentury, takie jak ta z 14 kwietnia 1956 r. od współpracownika „Ariana”. Rozmawiał on z Kazimierzem Jesionkowskim, członkiem WiN, który – według złożonego doniesienia – miał krytykować faktycznie jednopartyjny Sejm oraz pomijanie oczekiwań części społeczeństwa przy podejmowaniu decyzji. W czasie tego spotkania poruszono też sprawę utworzenia nowej opozycji, która wystąpiłaby w obronie interesów byłych członków podziemia. Pod koniec rozmowy stwierdził on jednak, że nie należało wierzyć do końca poczynaniom partii i rządu, gdyż jeśli większa grupa obywateli pokaże co naprawdę myśli, to wszyscy oni mogą zostać aresztowani. Natomiast informator „Pewnik” doniósł o przeprowadzonej pod koniec kwietnia kolejnej rozmowie z zamieszkałym w Łomży Bolesławem Kozłowskim „Grottem”, który w związku z rehabilitacją części osób sam zastanawiał się nad wystąpieniem z prośbą o nią. Stwierdził, że niesłusznie przebywał w więzieniu w latach 1951–1954. Radził, o ironio donosicielowi,

⁹⁶ *Ibidem*, Sprawozdanie kwartalne z pracy PUds.BP w Łomży do kierownika WUds.BP w Białymstoku za okres od 1 X 1955 r. do 31 XII 1955 r., 4 I 1956 r., Łomża, k. 35.

⁹⁷ *Ibidem*, Sprawozdanie kwartalne z pracy PUds.BP w Łomży za okres od 1 I 1956 r. do 30 III 1956 r., 30 III 1956 r., Łomża, k. 54–55.

powstrzymać się z dyskusją nad wprowadzeniem szerokiej demokratyzacji życia do momentu upewnienia się o trwałości zachodzących zmian⁹⁸.

Kolejnych informacji dostarczył ponownie „Pewnik”, który doniósł o zadowoleniu ze śmierci Stalina wyrażanym przez Jana Chętnika i krytykowaniu „sprawiedliwości komunistycznej” przez Krystynę Kozłowską, żonę „Grota”. Wskazując na mające miejsce przypadki rehabilitacji przypominała, że wcześniej skazywano ludzi na więzienie oraz karę śmierci. Stwierdziła, że władza wstydziła się przyznać do zła, które wyrządziła. Sam Bolesław Kozłowski, wg donosiciela, zastanawiał się nad wystąpieniem o zatarcie skazania, gdyż jak uważał, został ukarany m.in. za utrzymywanie kontaktów z zagranicą. Natomiast informator „Wrzos” doniósł na Aleksandra Wądołowskiego, byłego członka WiN z Kisielnicy, który miał nadzieję na zmianę sytuacji w kraju, w związku z objęciem rządów przez Edwarda Ochaba. Źródło „Jabłeczki” zrelacjonowało zaś UB swoją rozmowę z braćmi „Ryby” – Janem i Kazimierzem Marchewką, którzy wypytывali się go o amnestię i pogłoski o odszkodowaniach, które miały zostać wypłacone wdowom po członkach AK. Pierwszy z nich stwierdził, że szkoda tylko, iż przypomniano sobie o ich działalności dopiero po dziesięciu latach⁹⁹. I ta wypowiedź oddaje chyba najlepiej uczucia rodzin wszystkich osób represjonowanych do tego momentu przez aparat bezpieczeństwa. Nie był to jednak jeszcze tak oczekiwany koniec prześladowań.

Według danych z 6 września 1956 r. PUds.BP na terenie pow. łomżyńskiego prowadził siedem spraw dotyczących byłych członków podziemia antykomunistycznego¹⁰⁰. Objęto nimi m.in. trzech nieujawnionych żołnierzy NSZ i AK-WiN działających po 1945 r., w tym należących do oddziałów „Zbycha”, „Sępa”, „Dzika” i „Bruzdy”. W okresie tym większość funkcjonariuszy, kontynuując działania wymierzone w „Rybę”, współdziałała z grupą operacyjną, składającą się z pracowników Wydziału III WUds.BP w Białymstoku i MO. Rozpracowywali oni m.in. jego kryjówki, uzyskując szereg informacji od posiadanej sieci agenturalnej. Wobec osób podejrzanych o udzielanie pomocy Stanisławowi Marchewce, podejmowano działania mające na celu ustalenie ich kontaktów z tą grupą. Ponownie też podjęto na kontakt wyeliminowaną sieć agenturalną („Dąb”, „Kowal”, „Bąk” i „Szczupak”), mającą dotarcie do tych osób¹⁰¹.

⁹⁸ AIPN Bi, 045/858, Informacja do kierownika WUds.BP w Białymstoku, 8 V 1956 r., Białystok, k. 31–32.

⁹⁹ AIPN Bi, 045/1584, Sprawozdanie kwartalne z pracy PUds.BP w Łomży za okres od 1 IV 1956 r. do 26 VI 1956 r., 26 VI 1956 r., Łomża, k. 61–63.

¹⁰⁰ AIPN Bi, 045/1589, Telefonogram kierownika PUds.BP w Łomży do naczelnika Wydziału III WUds.BP w Białymstoku, 6 IX 1956 r., Łomża, k. 29.

¹⁰¹ AIPN Bi, 045/1584, Sprawozdanie z pracy PUds.BP w Łomży za III kwartał 1956 r., 28 IX 1956 r., Łomża, k. 82.

Ostatecznie, na podstawie otrzymanych przez powstałą w wyniku reorganizacji UB Służbę Bezpieczeństwa w Łomży informacji ustalono, że „Ryba” ukrywał się w bunkrze wykopanym pod chlewem Apolinarego Grabowskiego we wsi Jeziorko. Wieczorem 3 marca 1957 r. grupa operacyjna składająca się z żołnierzy 2. Podlaskiej Brygady KBW i funkcjonariuszy aparatu bezpieczeństwa ubranych w mundury wojskowe wyruszyła z Łomży w celu jego zabicia¹⁰². Można tak stwierdzić, gdyż plan opracowany przez ppłk. Stanisława Wałacha, zastępcę komendanta wojewódzkiego MO ds. Bezpieczeństwa w Białymstoku, zakładał wrzucenie granatów do jego kryjówki, gdyby nie posłuchał wezwania do poddania się. Likwidację ułatwiła także Eugenia Wysocka, która podjęła współpracę z UB i otrzymała pseudonim „Zdzisława”¹⁰³. Wciągnęła do tej rozgrywki ukrywającego się wspólnie z „Rybą” swojego brata Tadeusza Wysockiego „Zegara”. To on przekazał bezpośrednio przed atakiem funkcjonariuszom aparatu bezpieczeństwa informację o sytuacji w bunkrze. W efekcie tych działań otoczony przez grupę operacyjną SB-KBW ppor. Stanisław Marchewka „Ryba”, były szef samoobrony w łomżyńskim inspektoracie AK-WiN, został zabity.

Wydarzenie to uważa się za symboliczny koniec działań rozpoczętych z chwilą przybycia na te tereny przedstawicieli władzy ludowej, wspieranych przez wojska sowieckie. Według niektórych danych, we wspomnianym okresie przeszło przez więzienia i areszty lub było represjonowanych w inny sposób przez komunistów ok. 25 proc. mieszkańców pow. łomżyńskiego¹⁰⁴.

¹⁰² P. Łapiński, *Śmierć ppor. Stanisława Marchewki ps. „Ryba” we wspomnieniach ppłk. Stanisława Wałacha, zastępcy komendanta wojewódzkiego MO ds. bezpieczeństwa w Białymstoku* [w:] *Podporucznik Stanisław Marchewka ps. „Ryba” 16 XI 1908 – 4 III 1957*, pod red. W. F. Wilczewskiego, Białystok 2007, s. 14–15.

¹⁰³ S. Poleszak, *Podziemie antykomunistyczne w łomżyńskim ...*, s. 426; *idem*, *Stanisław Marchewka (1908–1957)* [w:] *Konspiracja ...*, s. 276; *Podziemie niepodległościowe w woj. białostockim ...*, s. 10, 20, 58.

¹⁰⁴ H. Majecki, *Reakcyjne podziemie na Białostocczyźnie ...*, s. 192.

DZIAŁANIA WOBEC CHŁOPÓW

W wyniku działań wojennych na terenie pow. łomżyńskiego całkowitemu zniszczeniu uległo 59 wsi, natomiast kolejnych 370 zaliczono do zniszczonych częściowo. Podobna sytuacja istniała w pow. wysokomazowieckim (odpowiednio 24/250) i nieco lepsza w pow. szczuczyńskim (25/97)¹. Z pewnością nie ułatwiało to życia tym, którzy przetrwali II wojnę światową. Ponadto jesienią 1944 r. musieli oni stać czoła jeszcze jednemu zagrożeniu – grabieżom dokonywanym przez żołnierzy Armii Czerwonej. Według danych komendanta KP MO w Łomży (z siedzibą w Zambrowie) kradli oni praktycznie bezkarnie paszę i żywy inwentarz². W wyniku tego wśród ludności na tym terenie panowało przygnębienie, do którego przyczyniła się też przymusowa ewakuacja z Łomży oraz choroby i brak żywności.

Pragnący zyskać poparcie chłopów komuniści przystąpili do realizacji zapowiedzianej w Manifeście PKWN reformy rolnej. W pow. łomżyńskim zajmował się tym powstały 20 października 1944 r. Powiatowy Urząd Ziemski, który do 11 listopada rozparcelował zaledwie osiem majątków. Pełnomocnikiem do spraw reformy rolnej był tutaj jego kierownik Franciszek Różga, a zastępcą działacz PPR Michał Kuncewicz³. W grudniu 1944 r. zostały rozparcelowane kolejne majątki: Lubotyń i Śniadowo, dzięki czemu utworzono 24 nowe gospodarstwa oraz powiększono dziewięć gospodarstw małorolnych⁴.

Komuniści, przejmując władzę w Polsce, stanęli także przed problemem aprobowacji wyniszczonego wojną kraju. Rozwiązaniem miało być wprowadzenie obowiązkowych dostaw produktów rolnych na rzecz państwa. Sprawę tę regulował

¹ M. Markiewicz, *Konflikty społeczne wokół świadczeń rzeczowych w Polsce 1944–1956: przykład Białostockizny*, „Dzieje Najnowsze” 2004/4, s. 113; S. Chodunaj, *Wieś białostocka w latach 1944–1949 (życie polityczne i społeczne)*, Warszawa 1986, s. 146.

² APL, Starostwo Powiatowe Łomżyńskie, Referat Ogólno-Administracyjny, 9, Raport z działań za okres od 1 XI 1944 r. do 1 XII 1944 r., b.d., k. 2.

³ H. Majecki, *Białostockizna w pierwszych ...*, s. 71.

⁴ L. Kocoń, *Meldunki sytuacyjne starostów ...* [w:] „Studia Łomżyńskie” 2003, t. XIV, s. 189.

Manifest PKWN wprowadzający dla potrzeb armii i zaopatrzenia miast na czas wojny ściśle ustalone świadczenia w naturze⁵. Trzeba pamiętać o tym, iż były one kontynuacją znienawidzonych przez ludność wiejską kontyngentów okupacyjnych, a wraz z upływem czasu objęły większość produktów rolnych wytwarzanych przez gospodarstwa.

Działalność kompanii zbierających obowiązkowe świadczenia znalazła swoje odbicie również w meldunkach PUBP w Łomży, w których odnotowano m.in. wybieranie kontyngentu przez wojsko w Kolnie. Według zawartych w nich informacji, w jednej z okolicznych wiosek oficerowie Wojska Polskiego zaczęli strzelać do gęsi na stawie, a zabite ptaki załadowali na auto. Podczas operacji obrażano też mieszkańców wsi, a jednemu z zatrzymanych chłopów dano do niesienia rusznicę. Towarzyszyły temu docinki i wybuchy śmiechu ze strony żołnierzy oraz strzelanie pod nogi⁶. Zaznaczyć trzeba, że takie zachowanie nie było tylko cechą WP, ale także, co zostało już wcześniej udowodnione, samych funkcjonariuszy UB.

27 marca 1945 r. na posiedzeniu PRN w Łomży agronom Stanisław Blusiewicz wskazał na dramatyczną wręcz sytuację we wsiach leżących na przełomie 1944/1945 r. w pobliżu frontu, które były kompletnie zniszczone i potrzebowały pomocy przy zasiewach wiosennych⁷. Według przedstawionych przez niego informacji, w zasobach Spółdzielni Rolniczo-Handlowej zboża wystarczało jedynie na obsianie połowy istniejących gruntów, a gminy miejskie – Łomża i Nowogród oraz wiejskie – Kupiski, Szczepankowo, Puchały, Miastkowo i Drozdowo w ogóle nie posiadały ziarna na siew. W trakcie obrad dyskutowano też nad problemem odbudowy wsi, czego nie ułatwiała zniszczenie w wyniku wojny lasów w powiecie w 90 proc. oraz rabunek dokonywany przez miejscową ludność, nawet tę posiadającą już zgromadzony materiał do odbudowy.

Pomimo tak dramatycznej sytuacji istniejącej na wsi, w kwietniu 1945 r. grupom rekwizycyjnym zalecano siłą odbierać wyznaczoną ilość kontyngentów, nawet przy wykorzystaniu do tego celu broni⁸. Chciano w ten sposób złamać opór części chłopów i wyeliminować, jak to określano „wrogi element”, czyli osoby nie akceptujące systemu komunistycznego. To samo starostwo łomżyńskie, które wcześniej ubolewało nad losem ludności wiejskiej, wydało zarządzenie o ściągnięciu kontyngentu zbożowego i mięsnego z gmin ewakuowanych w czasie działań wojennych. Jediną reakcją na to było nie oddawanie kontyngentów przez często niemających

⁵ *Manifest Lipcowy PKWN i Deklaracja PPR*, Warszawa 1982, s. 15.

⁶ AIPN Bi, 045/484, Meldunek z 18 IX 1945 r., k. 128–129; M. Markiewicz, *op. cit.*, s. 122.

⁷ APL, PRN, 1, Obrady PRN Łomża, 27 III 1945 r. Łomża, k. 5–6.

⁸ *Ibidem*, Obrady PRN Łomża, 19 IV 1945 r., Łomża, k. 12 v.

środków do życia chłopów⁹. Być może w wyniku takich działań 3 maja 1945 r. w Małym Płocku miejscowa ludność rozgrała magazyn spółdzielni, w którym znajdowało się jedenaście ton zboża przeznaczonego na akcję siewną¹⁰.

Zrozumiałe w związku z tym wydaje się, że nie wszędzie wykonywano polecenia władz komunistycznych, szczególnie te, które wiązały się z dodatkowymi świadczeniami na jej rzecz. Przykładowo do 17 listopada 1945 r. gm. Drozdowo zdała tylko pięć proc. kontyngentu, a gm. Kupiski i Rogienice po dwa proc. I tutaj do akcji wkraczali funkcjonariusze aparatu bezpieczeństwa, którzy mieli m.in. zadbać o to, aby nikt nie uchylał się od tego obowiązku. Jak stwierdzono w sprawozdaniu Sekcji I. PUBP w Łomży, część chłopów nie wywiązywała się ze świadczeń, ponieważ obawiała się działającego bardzo aktywnie podziemia, które zakazywało oddawania kontyngentu. Zły wynik zrzucono też na słabe uświadomienie polityczne. Z trudnymi warunkami życia borykali się również mieszkańcy stolicy powiatu, w której ludność otrzymywała na kartki chleb, cukier, zapalki i inne produkty¹¹.

Poważne problemy z zaopatrzeniem w żywność trwały do grudnia. Przykładowo w Łomży chleb wydawano tylko na listy imienne i to przede wszystkim pracownikom urzędów i zakładów, a reszta ludności pozbawiona była zaopatrzenia¹². W tym okresie Kasa Komunalna w Łomży przeprowadziła również wymianę marek niemieckich na złote polskie po kursie 1 RM = 0,5 zł. Bardzo rzadko też na terenie powiatu zdarzały się przypadki zdania całego kontyngentu, a gdy już miały miejsce, jak we wsi Brzozowo, to jej mieszkańców spotkały pogroźki i pogarda ze strony chłopów z sąsiednich miejscowości. Często nawet i te produkty nie docierały w całości do magazynu, gdyż za sprawą żołnierzy sowieckich pełniących służbę wartowniczą przy stacji kolejowej w Łomży były wymieniane na wódkę. Oczywiście, na posiedzeniu PRN nie poruszano tego faktu, natomiast winę za słabą ściągalność kontyngentu i brak chleba w miastach zrzucano na bogatszych rolników, którzy, według członków rady, nie oddawali wymaganych ilości zboża¹³. Oprócz tego dużo gmin i poszczególnych wsi zwracało się o zwolnienie ze świadczeń rzeczowych, które dodawano bezpodstawnie. W związku z tym, w celu poprawienia wyników, zalecano zastosować represje wobec opornych. Według PUBP w Łomży

⁹ Raport sytuacyjny komendy Obwodu AKO Zambrów z 1 maja 1945 r. [w:] *Białostocka 1944–1945 w dokumentach...*, s. 126.

¹⁰ AIPN Bi, 045/2071/1, Kronika wydarzeń na terenie pow. łomżyńskiego w latach 1944–1945, b.d., k. 52.

¹¹ AIPN Bi, 045/1520, Sprawozdanie z przebiegu pracy Sekcji I PUBP w Łomży za okres 7–17 XI 1945 r., b.d., k. 39.

¹² AIPN Bi, 045/6, Raport sytuacyjny WiN za grudzień 1945 r., b.d., z. 013, 025–026.

¹³ APL, PRN, 1, Sprawozdanie z posiedzenia PRN w Łomży, 25 XII 1945 r., Łomża, k. 36.

do 30 grudnia 1945 r. w pow. łomżyńskim zdano w ramach kontyngentów 5,2 proc. żyta, 19 proc. owsa, 4,2 proc. ziemniaków i 17 proc. mięsa¹⁴. Można stwierdzić, że w rzeczywistości dostawy świadczeń rzeczowych stały w tym okresie w martwym punkcie, do czego – obok działalności podziemia – przyczyniły się także złe drogi i zima. Ilość ściąganego kontyngentu wzrosła wyraźnie na początku 1946 r., po przeprowadzeniu pacyfikacji terenu przez oddziały wojskowe¹⁵. Dzięki temu do 28 lutego 1946 r. w pow. łomżyńskim zdano sześć proc. zbóż, w pow. szczuczyńskim (grajewskim) 8,4 proc., a w pow. wysokomazowieckim 6,7 proc. W czerwcu 1946 r. pojawiły się pierwsze symptomy poprawy sytuacji gospodarczej, chociaż nadal szwankowała aprowizacja oraz odczuwało się braki w dostawach chleba.

Lata 1946–1947 to okres, w którym chłopci pojawiali się w materiałach aparatu bezpieczeństwa, ale głównie w związku z działalnością podziemia antykomunistycznego. To przecież oni udzielali schronienia oraz żywili ukrywających się członków NZW i WiN, którzy sami wywodzili się w większości ze środowiska wiejskiego. Z tego też powodu padali ofiarą represji stosowanych przez PUBP w Łomży, który słusznie uważał ich za naturalne zaplecze dla zbrojnych grup partyzanckich, o czym zresztą była już mowa wcześniej. Od 1948 r. środowisko wiejskie poddane zostało jeszcze większej presji i nadzorowi, w związku z rozpoczętym procesem kolektywizacji. Zaznaczyć tutaj trzeba, że warunki życia na wsi wciąż były bardzo ciężkie, z czego zdawał sobie sprawę aparat bezpieczeństwa¹⁶. Oceniając sytuację gospodarczą istniejącą wówczas w powiecie, szef PUBP wskazał na widoczne braki siły roboczej, co utrudniało pracę na roli, szczególnie w miejscowościach położonych wzdłuż rzeki Narew. Stwierdził też, że ok. 14 proc. gospodarstw pozostawało nadal w rękach bogatych chłopów.

Do ostatecznego zrewidowania polityki prowadzonej przez aparat bezpieczeństwa wobec wsi i chłopów doszło 28 marca 1948 r. na naradzie kierowników WUBP i przedstawicieli Wydziałów VI¹⁷. W jej trakcie obszerny referat opisujący niechętną postawę organizacji chłopskich i próby przeciwstawienia się ich miastu opisała szefowa Departamentu V MBP Julia Brystygier. Podkreślono na niej konieczność zin-

¹⁴ AIPN Bi, 045/1519, Sprawozdanie o stanie pracy PUBP w Łomży od 1 XI 1945 r. do 1 I 1946 r., b.d., k. 122.

¹⁵ APB, UWB, 234, Sytuacyjne sprawozdanie miesięczne wojewody białostockiego za luty 1946 r., b.d., k. 44.

¹⁶ AIPN Bi, 045/1548, Sprawozdanie szefa PUBP w Łomży do szefa WUBP w Białymstoku za okres od 26 I 1948 r. do 26 II 1948 r., 26 II 1948 r., Łomża, k. 22.

¹⁷ *Materiały odprawy kierowników i zastępców kierowników WUBP oraz przedstawicieli Wydziałów V w dniu 28 III 1948 r.* [w:] *Aparat bezpieczeństwa w Polsce w latach 1944–1956 Taktyka, strategia, metody*, cz. 2: *lata 1948–1949*, oprac. A. Paczkowski, Warszawa 1996, s. 33, 71.

tensyfikowania prowadzonych działań oraz przygotowania się do wystąpienia przeciwko nowemu wrogowi. Kolejny ważny element w rozpoczynającej się walce z wsią stanowiła Instrukcja specjalna nr 1 o zadaniach organów bezpieczeństwa publicznego na obecnym etapie walki klasowej na wsi, która została wydana przez MBP 18 września 1948 r.¹⁸. Zalecała ona m.in. wykrywanie wszelkich przejawów działalności „wyzyskiwaczy wiejskich, reakcjonistów i organizacji podziemnych”. Mówiła ona również o usuwaniu ze stanowisk w administracji lokalnej wszystkich osób, do których władza komunistyczna nie miała zaufania, a funkcjonariusze UB mieli dopilnować zarówno przydziałów kredytów rolniczych, jak i wymiaru podatku gruntowego.

Charakteryzując sytuację gospodarczą istniejącą w listopadzie 1948 r. na terenie swego działania, PUBP w Łomży stwierdził, że powiat zamieszkiwała ludność składająca się głównie z tzw. szlachty zagrodowej, rozmieszczona w szesnastu gminach¹⁹. Według funkcjonariuszy, w przeciwieństwie do samej Łomży, utrzymywała się tam nadal propaganda skierowana przeciwko organizowaniu kołchozów i władzom komunistycznym, tak jak np. w Jedwabnem. Słabo docierały w ten rejon też informacje na temat połączenia się PPS i PPR. Negatywny stosunek do obowiązków obywatelskich przejawiał się natomiast m.in. poprzez niepłacenie podatku gruntowego, FOR oraz niesplacanie zaległości z ubiegłych lat. Charakterystycznym faktem na terenie powiatu było również, zdaniem PUBP, dzielenie dużych gospodarstw pomiędzy małoletnie dzieci, braci i dalszą rodzinę, w celu uniknięcia ich parcelacji. Ze względu na działające jeszcze podziemie i z pewnością opór stawiany przez chłopów, grupy ściągające zaległości FOR-u i podatku gruntowego otrzymały tutaj dla ochrony pluton żołnierzy KBW. Podania składane o umorzenie zaległości rozpatrywane były przez Komisje Współdziałania Partii Politycznych i jak zaznaczano, pozytywnie załatwiano głównie prośby biedoty wiejskiej, często też komisja wyjeżdżała w teren, aby zbadać naocznie stan faktyczny.

Przełom 1948 i 1949 r. to także przygotowania terenu powiatu do zjednoczenia partii chłopskich. W ich ramach PUBP w Łomży zatrzymał członka ZP Stronnictwa Ludowego Feliksa Bossowskiego, któremu zarzucono prowadzenie działalności przeciwko istniejącemu ustrojowi²⁰. Ostatecznie w związku z przeprowadzanymi czystkami w szeregach tego ugrupowania, w jednym z posiedzeń komisji kontroli

¹⁸ A. Kura, *Aparat bezpieczeństwa i wymiar sprawiedliwości wobec kolektywizacji wsi polskiej 1948–1956*, Warszawa 2006, s. 104.

¹⁹ AIPN Bi, 045/1548, Sprawozdanie szefa PUBP w Łomży do szefa WUBP w Białymstoku za okres od 25 X 1948 r. do 25 XI 1948 r., 27 XI 1948 r., Łomża, k. 88, 93.

²⁰ *Ibidem*, Sprawozdanie szefa PUBP w Łomży do szefa WUBP w Białymstoku za okres od 25 XII 1948 r. do 25 I 1949 r., 26 I 1949 r., Łomża, k. 101.

partyjnej uczestniczył delegat Naczelnego Komitetu SL Józef Kwikowski. Jak stwierdzili funkcjonariusze UB, próbował on wpłynąć na ograniczenie liczby wyrzucanych. W efekcie jego działań los ten spotkał tylko pięć osób, a pozostali, którym wcześniej to groziło, otrzymali nagany lub upomnienia. Przykład tej partii jest o tyle ciekawy, że po raz kolejny czystkę w jej szeregach przeprowadzono we wrześniu 1949 r.²¹ Tym razem dokonano tego poprzez nie wydanie stałej legitymacji dla osób, jak to określono, „klasowo obcych”. W zachodzących zmianach zorientowany był też, dzięki doniesieniom informatora „Czarny Orzeł”, PUBP w Łomży. Według niego trójka partyjna postanowiła zawiesić dwiętnastu członków, wśród których znaleźli się wicestarosta Bolesław Poreda, dyrektor Banku Rolnego Józef Szabella i dyrektor Banku Spółdzielczego Bolesław Gogolewski. UB otrzymało także donos na ówczesnego prezesa Zarządu Powiatowego SL prokuratora Józefa Sycha, który próbował nakłaniać wójta do wydania nieprawdziwego zaświadczenia o stanie majątkowym jednego z chłopów. Chodziło o stwierdzenie, że był on małorolnym (gdy w rzeczywistości było inaczej i posiadał osiem ha ziemi), co miało umożliwić jego córce pozostanie na studiach.

W styczniu 1949 r. UB odnotowało dalszy wzrost pogłosek o masowym wywożeniu Polaków do ZSRS i na tzw. Ziemie Odzyskane. Przyczyną tego, według szefa PUBP w Łomży, było usunięcie z zajmowanych gospodarstw dwóch „kułaków” ze wsi Janczewo, gm. Bożejewo i Kołaki, gm. Rogienice, którzy „ukrywali”²² ok. 50 ha ziemi. Zostało ono przeprowadzone w ciągu 24 godzin, a eksmitowanych chłopów umieszczono na terenie innego powiatu. Nie spłacone maszyny rolnicze, będące w ich posiadaniu, oddano pod dozór Gminnej Spółdzielni Samopomocy Chłopskiej w celu użytkowania i wypożyczania innym przez ośrodki maszynowe. Na zwiększenie napięcia wpłynęła też MO, która prowadziła oficjalne wywiady na temat tych rolników, spisując w ich obecności inwentarz żywy i martwy. Takie postępowanie doprowadziło także do przypadków zabijania trzody chlewnej i zbywania majątku nieruchomego przez rolników, w celu przygotowania się do ewentualnego wysiedlenia. Dążąc do uspokojenia sytuacji, w porozumieniu z KW PZPR przeprowadzone zostały wiece, a dalsze wysiedlenia „kułaków” odłożono do jesieni tr. Warto tutaj zaznaczyć, że te same informacje znalazły się zarówno w materiałach aparatu bezpieczeństwa, jak i KP PZPR²³.

²¹ *Ibidem*, Raport miesięczny PUBP w Łomży do szefa WUBP w Białymstoku za okres od 26 VIII 1949 r. do 26 IX 1949 r., 25 IX 1949 r., Łomża, k. 133v.

²² Nie wykazali majątku w deklaracjach przekazanych przedstawicielom lokalnych władz.

²³ APB, KW PZPR w Białymstoku, 33/VI/141, Sprawozdanie opisowe KP PZPR w Łomży za styczeń 1949 r., b.d., k. 124; AIPN, 1572/218, Formularz sprawozdawczy z działalności PUBP w Łomży za styczeń 1949 r., b.d., k. 31; O powodach i przebiegu tzw. rozkułaczania zobacz też: M. Markiewicz, *Sprawozdanie z likwidacji rodzin kułackich w woj. białostockim w 1950 r.* [w:] „Dzieje Najnowsze” 2007/1, s. 93–99.

UB pozytywnie oceniło w tym okresie serię wieców, przeprowadzonych 20 lutego, podczas których działacze SL omawiali założenia planu sześcioletniego, sytuację międzynarodową i akcję „H” (kontrakcja trzody chlewnej). Miały one miejsce w Zambrowie, Łomży, Szczepankowie, Lubotyniu, Śniadowie i Miastkowie. Odnotowano pozytywny stosunek chłopów zabierających głos w dyskusji nad referatami, nie było też „wrogich” wystąpień. Obok tego ubolewano jednak nad problemami w ściągnięciu zaliczki podatku gruntowego na 1949 r., wynikającymi z niechęci rolników do płacenia. Nie stwierdzono w tym przypadku, aby opór ten był inspirowany przez podziemie²⁴.

Również materiały z wiadomością o tym, iż w maju 1949 r. doszło do dwudniowego strajku robotników rolnych w majątku Marianowo, należącym do kurii biskupiej w Łomży, zostały opracowane przez UB, a następnie trafiły do PZPR²⁵. Ocenione to zostało przez władze partyjne, jako zdecydowane domaganie się poprawy warunków życia przez robotników rolnych i ukrócenie wyzysku stosowanego przez duchowieństwo. Dziwnym trafem wydarzenie to zbiegło się czasowo z rozpoczętą właśnie w tym roku oficjalną kampanią skierowaną przeciwko Kościołowi katolickiemu. Było ono też wstępem do przejścia przez państwo tego właśnie majątku, z przeznaczeniem na PGR.

Według nadzorującego dalej sprawy gospodarcze PUBP w Łomży, w okresie tym, w związku z akcją kontrakcji trzody chlewnej, zakontraktowano w powiecie 73–75 proc. wymaganej jej ilości. Zdaniem funkcjonariuszy rolnicy przychylniej podeszli do akcji „H” po zastosowaniu ulg podatkowych oraz premii pieniężnych. W GS w Łomży, Miastkowie, Kołakach i Rutkach przekroczono nawet planowaną do kontrakcji ilość trzody, a bliskie wykonania planu były także spółdzielnie w Śniadowie i Zambrowie. Wówczas też powstała pierwsza w powiecie wieś samopomocowa – Poryte Jabłoń. Stwierdzono, że stało się tak dlatego, iż wśród jej mieszkańców był tylko jeden „kułak”, a rolnicy w 98 proc. podpisali oświadczenia potwierdzające zgodę na jej założenie. Był to początek tworzenia Państwowych Gospodarstw Rolnych (PGR) na tym terenie, chociaż potrzeba było jeszcze kilku lat na sfinalizowanie tego pomysłu²⁶.

²⁴ AIPN Bi, 045/1548, Sprawozdanie szefa PUBP w Łomży do szefa WUBP w Białymstoku za okres od 25 I 1949 r. do 25 II 1949 r., 26 II 1949 r., Łomża, k. 107–108; AIPN Bi, 045/1112, Sprawozdanie naczelnika Wydziału V WUBP w Białymstoku za czas od 26 I 1949 r. do 26 II 1949 r., b.d., k. 18.

²⁵ APB, KW PZPR w Białymstoku, 33/VI/141, Sprawozdanie opisowe KP PZPR w Łomży za maj 1949 r., b.d., k. 160.

²⁶ AIPN Bi, 045/1548, Sprawozdanie PUBP w Łomży do szefa WUBP w Białymstoku za okres od 26 IV 1949 r. do 26 V 1949 r., 26 V 1949 r., Łomża, k. 121.

W ramach kontroli środowiska wiejskiego PUBP w Łomży w czerwcu 1949 r. dokonał oceny realizacji planu kontraktacji trzody chlewnej²⁷. Z materiałów zgromadzonych przez funkcjonariuszy wynikało, iż przedstawiała się ona następująco:

Spółdzielnia	zaplanowano (sztuki)	zакontraktowano (sztuki)
Jedwabne	884	926
Kołaki	355	377
Łomżyca	642	728
Miastkowo	360	452
Nowogród	111	112
Piątnica	786	605
Pniewo	775	257
Przytuły	886	417
Rogienice	629	521
Rutki	768	734
Srebrna	562	406
Szczepankowo	570	573
Śniadowo	423	443
Wizna	578	453
Zambrów	758	517
Zawady	350	307

W sierpniu natomiast PUBP w Łomży doprowadził do zmiany administratora w PGR Poryte Jabłoń. Ponadto funkcjonariusze stwierdzili, że bydło oddane przez Centralę Mięsną do Janczewa w celu podpasienia, stało całymi dniami pod gołym niebem narażone na choroby. Zaniedbania wykryto też na terenie Państwowej Rozszarni Lnu i Konopi w Łomży, a wynikały one ze złego przechowywania i magazynowania słomy lnianej. W tym wszystkim jedynym „jasnym światłem” w materiale sporządzonym przez funkcjonariuszy UB, wydawało się prowadzenie przez elektrownię łomżyńską prac nad budową linii wysokiego napięcia przez Stawiski do Kolna. Jednak i tutaj, z powodu braku dostatecznej liczby materiału, który nie był na czas nadsyłany z Białegostoku, prace przeciągały się²⁸.

²⁷ *Ibidem*, Sprawozdanie PUBP w Łomży do szefa WUBP w Białymstoku za okres od 26 V 1949 r. do 26 VI 1949 r., 27 VI 1949 r., Łomża, k. 124.

²⁸ *Ibidem*, Sprawozdanie PUBP w Łomży do szefa WUBP w Białymstoku za okres od 26 VII 1949 r. do 26 VIII 1949 r., 26 VIII 1949 r., Łomża, k. 130.

Problematyką spółdzielni produkcyjnych zajmował się też KP PZPR w Łomży, który w sprawozdaniu z sierpnia 1949 r. stwierdził, iż PGR-y na terenie powiatu odczuwały braki kredytów inwestycyjnych na poprawę warunków gospodarczych i komunalnych. Budynki i rozpoczęte inwestycje nie były zabezpieczane przed zniszczeniem, z opóźnieniem dostarczano materiały budowlane oraz przelewano pieniądze na rachunki. Wszystko to powodowało wstrzymywanie rozpoczętych już prac. Odczuwano tam też brak narzędzi rolniczych, co uniemożliwiało uczynienie z nich, do czego zmierzały przecież władze komunistyczne, wzorcowych gospodarstw o charakterze społecznym²⁹.

Oczywiście PUBP śledziło mający nadal miejsce proces zjednoczenia SL i PSL, jak i komentarze mu towarzyszące. W sprawozdaniu z grudnia 1949 r. zaznaczono, że członkowie tej drugiej organizacji na terenie powiatu nie włączyli się w tworzenie Zjednoczonego Stronictwa Ludowego, a próby ich wejścia do niego zostały „udaremnione” w wyniku działania aparatu bezpieczeństwa. W materiałach tych stwierdzono też, że sami chłopci nie przywiązywali większego znaczenia do zjednoczenia obu partii, co komentowano jako częściowe pozostawianie ich w letargu politycznym, a nawet uznano za wspieranie „wrogiego” podziemia³⁰.

W marcu 1950 r. kontynuujący konsekwentnie swoją działalność PUBP w Łomży, w ścisłym porozumieniu z KP PZPR, nadzorował dalszy proces tworzenia się władz ZSL w pow. łomżyńskim. Ponadto, w celu nie dopuszczenia do wyboru osób niechętnych wobec systemu komunistycznego, wykorzystano posiadaną agenturę. Ostatecznie 28 marca 1950 r. odbył się Powiatowy Zjazd Statutowy tej organizacji, w którym uczestniczyli delegaci Naczelnego Komitetu Wykonawczego i Zarządu Wojewódzkiego. W skład nowo wybranych władz weszły, w wyniku wspomnianych wcześniej działań, wyłącznie osoby wywodzące się lub związane z biedotą wiejską, a od wpływu na kierownictwo odsunięto ludzi z miejscowej inteligencji. Skład zarządu aparat bezpieczeństwa otrzymał od uczestniczącego w zjeździe źródła „Orzeł-Orzeł”, które podało, iż weszli do niego: Teodor Rybicki (prezes), Andrzej Olszewski (I wiceprezes), Wincenty Chmielewski (II wiceprezes), Wawrzyniec Lewuszkin (sekretarz) i Henryk Łardagoński (skarbnik). Wybrano również czterech członków i trzech ich zastępców oraz Komisję Rewizyjną, w skład której wszedł, jeszcze nie tak dawno zagrożony wyrzuceniem Bolesław Poreda. W związku z tym wydarzeniem, jak donosił „Czarny Orzeł”, osoby usunięte z ugrupowania wypowiadały się,

²⁹ APB, KW PZPR w Białymstoku, 33/VI/141, Sprawozdanie opisowe KP PZPR w Łomży za sierpień 1949 r., b.d., k. 186.

³⁰ AIPN Bi, 045/1548, Raport miesięczny PUBP w Łomży do szefa WUBP w Białymstoku za okres od 28 XI 1949 r. do 28 XII 1949 r., 27 XII 1949 r., Łomża, k. 142.

iż zarząd ten nie będzie w stanie pracować ze względu na niski poziom intelektualny osób go tworzących³¹.

Dalsze nasilenie represji wobec środowiska chłopskiego nastąpiło w związku z instrukcją wydaną 5 kwietnia 1950 r. przez dyrektora Departamentu II MBP płk. Józefa Czaplickiego i będącej jej następstwem akcji „L”³². Dokument ten zalecał stosowanie represji wobec rodzin i osób udzielających pomocy podziemiowi na terenie woj. białostockiego, a w szczególności m.in. pow. bielskiego, łomżyńskiego i wysokomazowieckiego. Jako uzasadnienie tej decyzji podano, iż właśnie tutaj konspiracja nadal posiadała wsparcie wśród miejscowej ludności. Przeprowadzenie wspomnianej akcji w rzeczywistości oznaczało złamanie istniejącego wówczas prawa. W efekcie chłopci podejrzani o wspieranie podziemia tracili cały swój dobytek.

W lipcu 1950 r. na teren pow. łomżyńskiego przybył przedstawiciel aparatu partyjnego z Białegostoku Jan Zabieliwicz³³. Jego zadaniem było zapoznanie rolników z „dobrodziejstwami” wynikającymi z założenia spółdzielni produkcyjnych. Odwiedził on trzy wytypowane w tym celu gromady: Drozdowo, Poryte Jabłoń i Wilamowo, w których istniały Podstawowe Organizacje Partyjne liczące od dziesięciu do piętnastu osób. W większości posiadały one ziemię od niedawna, gdyż otrzymały ją w wyniku parcelacji. Po przeprowadzeniu rozmów pozytywnie ocenił szanse na powstanie tam spółdzielni. Przy całym ferworze rozbudowy nie zapominał o przeciwnikach systemu komunistycznego. W 1950 r. za lekceważące podejście do zarządzeń dotyczących planowego skupu zboża towarowego, nałożono grzywny na sześciu sołtysów z gm. Drozdowo, a mianowicie na Czesława Pieńkowskiego z Żelech, Piotra Laszczkowskiego z Kownat, Franciszka Cwalinę z Olszyn, Jana Sobotę z Motyki, Bolesława Sawickiego z Drozdowa i Czesława Cudnika z Krzewa. W tym roku ukarano też piętnastu przewodniczących Gminnych Rad Narodowych za nie przedstawienie wykazu „kułaków” uchylających się od zdania całości zboża. Po żniwach przeprowadzano też pokazowe omloty u tzw. wiejskich bogaczy, po których zabierano całe zboże i często pozostały inwentarz znajdujący się w gospodarstwie na konto zaległych należności. Wydarzenia takie miały miejsce m.in. we wsiach Siemień i Chłudnie, a w Pensy Lipno próbowano zorganizować spółdzielnię produkcyjną³⁴.

³¹ AIPN Bi, 045/1560, Raport miesięczny PUBP w Łomży do szefa WUBP w Białymstoku za okres od 28 II 1950 r. do 28 III 1950 r., 27 III 1950 r., Łomża, k. 8v.

³² Archiwum Akt Nowych w Warszawie (AAN), KC PZPR, 237/V/61, Notatka w sprawie akcji represyjnej przeprowadzonej na terenie woj. białostockiego i warszawskiego, 8 VI 1951 r., k. 161–164; M. Markiewicz, Sprawozdanie z likwidacji..., s. 94.

³³ T. Długoborski, *Próby kolektywizacji wsi ...*, s. 91, 96–97.

³⁴ J. Klimaszewski, *op. cit.*

Natomiast Romuald Pęski z Konopek jako „kułak”, wystawiony został na publiczne potępienie.

O stosunku chłopów do planów założenia spółdzielni produkcyjnych najlepiej świadczyło wydarzenie mające miejsce 26 sierpnia 1950 r. w Kisielnicy, gm. Rogienice, gdzie został pobity przewodniczący rady Stanisław Lesiński³⁵. Dopuszcili się tego, przed rozpoczęciem zebrania w sprawie organizacji tzw. „wsi produkcyjnej”, zamieszkały tam Józef Pulwin. Według PUBP w Łomży wystąpił on przeciwko zakładaniu „kołchozów”, co miało jego zdaniem doprowadzić do głodu. Dostało się też działającej w PZPR jego siostrze, która po tym zajściu oświadczyła, że nie chce już powstania spółdzielni, a samo zebranie zostało zerwane. W związku z powyższym ukierunkowano przeciwko niemu agenturę, która niebawem doniosła o pochwaleniu go za ten czyn przez Bolesława Szumskiego.

Na przykładzie tego wydarzenia można stwierdzić, że pow. łomżyński był jednym z tych, w których akcja tworzenia spółdzielni przebiegała dosyć opornie. Z tego też względu aparat bezpieczeństwa poświęcał wiele uwagi ochronie kolektywizowanych wsi. Do wykonania tego zadania, obok funkcjonariuszy UB, zmobilizowano także milicję i wszystkich członków ORMO ze wsi Kubra Nowa, Kisielnica i Wilamowo. Mieli oni nie tylko zapobiegać pożarom, ale też chronić osoby, które zadeklarowały chęć wstąpienia do gospodarstwa zespołowego przed występującymi przeciwko kolektywizacji członkami podziemia³⁶.

Dokonując analizy działalności Referatu 4 za październik tr. stwierdzono, iż najważniejszy spośród prowadzonych spraw pozostawał nadal odcinek wiejski. Wskazano przede wszystkim na istnienie nadal „wrogiej” propagandy rozsiewanej przez „kułaków” i ich zwolenników, a wymierzonej m.in. przeciwko powstawaniu spółdzielni produkcyjnych. Za przejaw takiej „wrogości” uznano niepłacenie przez chłopów podatku gruntowego w gotówce i naturze oraz nieprzyjęcie zobowiązań do sprzedaży zboża, według ustalonego przez władze powiatowe planu. Zdaniem PUBP groziło to załamaniem się planowego skupu w związku z tym, w celu przezwyciężenia oporu, aresztowano sześć osób, wśród których był m.in. Józef Krajewski ze wsi Krajewo Białe, gm. Długobórz (sołtys, dokonywał fikcyjnych podziałów gruntu dla mieszkańców). Za rozpowszechnianie „wrogiej” propagandy i opór w płaceniu podatku gruntowego do aresztu UB trafili również Władysław Skarzyński z Zambrowa, Bolesław Szumski z Kisielnicy, Walenty Rakowski ze wsi Siostrzanka,

³⁵ AIPN Bi, 045/1573, Szef PUBP w Łomży kpt. Zajda do WUBP w Białymstoku, 28 VIII 1950 r., Łomża, k. 4.

³⁶ APB, KP PZPR w Łomży, 36, Protokół z posiedzenia egzekutywy KP PZPR w Łomży, 27 IX 1950 r., Łomża, k. 172.

gm. Jedwabne, Bronisław Wykowski z Krzewa i Franciszek Kubrak ze wsi Kupiski (były członek AK i ZSL)³⁷.

Znaczyć trzeba, że informacje przekazywane do PUBP przez działającą na wsi agenturę nie zawsze przedstawiały dużą wartość, pozwalały jednak funkcjonariuszom na zdobycie ogólnego obrazu sytuacji tam panującej. Na to, że tylko część z nich wykorzystywano później do dalszych działań operacyjnych, bez wątpienia znaczący wpływ miała istniejąca wśród chłopów świadomość o istnieniu w tym środowisku donosicieli. Niestety, zdarzało się i tak, że ta wiedza przekazywana była właśnie osobom współpracującym z aparatem bezpieczeństwa, tak jak miało to miejsce w styczniu 1950 r. w Kisielnicy³⁸.

W lutym 1951 r. Referat 4 PUBP w Łomży zajmujący się kontrolowaniem sytuacji na wsi, dążąc do usprawnienia akcji skupu zboża na terenie powiatu, doprowadził do zorganizowania pokazowego Sądu Doraźnego w Zambrowie. Oskarżonym był Wincenty Grabowski ze wsi Konopki Pokrzywnica, gm. Chlebotki, który do chwili zatrzymania nie sprzedał państwu ani kilograma zboża. Stwierdzono, że ukrywał je w stodole w ilości 6,5 tony. Oczywiście został on określony mianem „kułaka” i 20 lutego skazany na trzy lata więzienia i 3 tys. złotych grzywny. Na samą rozprawę Prezydium PRN zgromadziło ok. 50 proc. sołtysów i radnych z terenu powiatu. Jak odnotowało UB, pomimo zadowolenia biedoty wiejskiej, działanie to nie przełożyło się na wzrost wyników w samym skupie³⁹.

Czerwiec 1951 r. to na wsi przede wszystkim sprawa subskrypcji Pożyczki Narodowej, która sprowokowała w tym środowisku szereg negatywnych wypowiedzi. Co naturalne, ze względu na wcześniejsze świadczenia rzeczowe na rzecz państwa, nie mogły być one pochlebne i chociaż większość chłopów wpłacała pieniądze, to jednak dalekie to było od dobrowolności. Przykładowo według informatora „Łuna”, Jan Niedźwiedzki ze Starej Łomży swój udział w pożyczce uzasadnił tym, że dawał już pieniądze rządowi faszystowskiemu [czyżby sanacji? K.S.] oraz Rosjanom i „[...] ich szlag trafił [...]”, z tego powodu i teraz gotów był dorzucić jeszcze konia aby władze komunistyczne spotkał ten sam los. Inni odmawiali podpisania pożyczki, tłumacząc to m.in. wcześniej przeprowadzanymi rekwizycjami. Była ich jednak zdecydowana mniejszość, gdyż krążyła również plotka o wywożeniu tych, którzy będą się wahać ze złożeniem podpisu. Drugim elementem na którym skupiło swoją uwagę PUBP w Łomży, były wybory do władz GSSCh. Nadzorujący je funkcjonariusze

³⁷ AIPN Bi, 045/1560, Raport PUBP w Łomży za okres od 1 X 1950 r. do 1 XI 1950 r., 2 XI 1950 r., Łomża, k. 74.

³⁸ *Ibidem*, Raport szefa PUBP w Łomży za styczeń 1951 r., b.d., k. 108.

³⁹ *Ibidem*, Raport PUBP w Łomży za okres 1–28 II 1951 r., 1 III 1951 r., Łomża, k. 118.

stwierdzili poważne problemy z ich przeprowadzeniem w gm. Drozdowo i Szczepankowo, w związku z popieraniem przez chłopów „wrogiego elementu” na stanowiska kierowników. Ostatecznie wszędzie, gdzie taka sytuacja miała miejsce, wybory miały być przeprowadzone ponownie. W ośmiu przypadkach cała akcja przebiegła bez problemów, gdyż do władz dostały się osoby typowane przez KP i KG PZPR, oczywiście przy wsparciu aparatu bezpieczeństwa⁴⁰.

W okresie tym PUBP w Łomży zakończył prowadzenie sprawy na pracowników Prezydium GRN w Wiźnie o kryptonimie „Szkodnik”, których podejrzewano o dokonywanie fałszerstw rachunków komisji rolnych i innych. W związku z powyższym 10 września zostali aresztowani Aleksander Ciołek (przewodniczący GRN), Stefan Serlikowski (referent finansowy) i Jan Staniszewski (sekretarz GRN). W przypadku ostatniego z nich zaznaczono, że w latach 1940–1941 należał do nielegalnej organizacji konspiracyjnej i został nawet skazany przez okupacyjne władze sowieckie na osiem lat więzienia. Ponadto do amnestii 1947 r. był członkiem NSZ, co z pewnością było dodatkowym elementem obciążającym⁴¹.

W październiku 1951 r. UB dalej nadzorowało akcję ściągania świadczeń na rzecz państwa. Szczególnie opornie przebiegała ona w gm. Rogienice, Puchały i Szczepankowo, które to zaliczały się do tzw. gmin zbożowych i miały decydujący wpływ na wykonanie planu. Nie odnotowano jednak otwartych wrogich wystąpień przeciwko akcji skupu, natomiast stwierdzono nieprzychylnie wobec niej wypowiedzi, w których chłopcy deklarowali, że nie oddadzą zboża. Poszukiwano oczywiście inspiratorów takiego zachowania, gdyż nie akceptowano tego, że może to być spontaniczna reakcja poszczególnych osób. Dokonując dalej analizy przebiegu skupu stwierdzono, że mała ilość oddanego zboża była wynikiem niewielkiej liczby sankcji stosowanych zarówno przez UB, jak i władze administracyjne (!). Zdaniem aparatu bezpieczeństwa lepsza sytuacja panowała w miejscowościach, w których przesłuchiowano opornych gospodarzy, miały miejsce sprawy karno-administracyjne oraz dokonywano zajęć majątku. Na terenie powiatu do tego momentu w związku z tą akcją aresztowano cztery osoby, na które uzyskano sankcje prokuratorskie, profilaktycznie zatrzymano kolejnych dwanaście oraz przeprowadzono 108 rozmów ostrzegawczych i przesłuchano 24 gospodarzy. Efektem tego było wywiązanie się przez nich z obowiązków wobec państwa⁴².

⁴⁰ *Ibidem*, Raport PUBP w Łomży za okres 1–30 VI 1951 r., 1 VII 1951 r., Łomża, k. 161–162.

⁴¹ *Ibidem*, Raport PUBP w Łomży za wrzesień 1951 r., 4 X 1951 r., Łomża, k. 183.

⁴² *Ibidem*, Raport PUBP w Łomży za październik 1951 r., 2 XI 1951 r., Łomża, k. 186.

Natomiast oceniając akcję planowego skupu zboża na początku listopada 1951 r. PUBP w Łomży stwierdził, że ze względu na istnienie zbrojnego podziemia, niektóre gminy opornie wywiązywały się z tego obowiązku. Taka sytuacja istniała nadal w gm. Puchały i Rogienice, gdzie zdano 15 proc. zboża, a także w gm. Szczepankowo, gdzie wykonano 16 proc. ogólnego planu. W analizie tej wskazano też na dużą liczbę zamieszkałych na tym obszarze ujawnionych członków NZW i AK-WiN. Do słabych zaliczono też wyniki gmin: Lubotyń – 20 proc., Bożejewo – 21 proc., Jedwabne – 22 proc., Szumowo – 20 proc. i Miastkowo – 15 proc. Do przodujących zaś zaliczono Chlebionki – 38 proc. i Rutki – 26 proc., w przypadku których tak dobre wyniki tłumaczono sparaliżowaniem działań podziemia i zabiciem Stanisława Grabowskiego „Wiarusa”. W wyniku tego, według funkcjonariuszy, ludzie przestali obawiać się represji za współpracę z komunistami. Dzięki agenturze zebrano również materiał pozwalający na aresztowanie osób negatywnie ustosunkowanych do polityki rolnej władz i szerzących tzw. wrogą propagandę. Taki los spotkał Bolesława Piotrowskiego ze wsi Tabędz, gm. Długobórz, który został zatrzymany podczas akcji przesiedleńczej za negatywny stosunek do spółdzielni produkcyjnej i opowiadanie o planowanym wywiezieniu ujawnionych członków podziemia. Informator „Kałamarz” doniósł natomiast na dwóch mieszkańców wsi Janczewo, gm. Bożejewo. Pierwszym z nich był Stanisław Szewczyk, który oświadczył mu, iż nie sprzedaje zboża dla państwa (był rozpracowywany przez UB), a drugim Stanisław Chmielewski odmawiający w ogóle przyjęcia i podpisania zobowiązania o planowym skupie zboża (został aresztowany, jednak po kilku dniach zwolniono go ze względu na brak dowodów). Przez Referat 4. PUBP w Łomży byli też zatrzymani Szymon Chrzanowski z Janczewa i Henryk Rogiński z Rogienic⁴³. Według funkcjonariuszy aparatu bezpieczeństwa również w styczniu 1952 r. w pow. łomżyńskim wykonanie planu ściągania świadczeń od chłopów napotykało na poważne problemy, a pod koniec tego miesiąca zebrano zaledwie 75,8 proc.⁴⁴

Natomiast 16 lutego 1952 r. w związku z trwającą akcją dostaw żywca, funkcjonariusze uzyskali informację, iż we wsi Kurki, gm. Miastkowo, Stanisław Chojnowski stwierdził, że w ZSRS szybko idzie praca, ponieważ „[...] tam jest dużo Polaków niewolników [...]”. Do wypowiedzi tej Tomasz Dębowski dodał, że w ZSRS i w Polsce rządzą Żydzi, co też miało wpływ na sytuację gospodarczą. Tego samego dnia przewodniczący GRN w Śniadowie udał się do wsi Chomontowo, gdzie zamiast

⁴³ AIPN Bi, 045/1579, Meldunek specjalny kierownika Sekcji III PUBP w Łomży do naczelnika Wydziału III WUBP w Białymstoku, 8 XI 1951 r., Łomża, k. 142–144.

⁴⁴ AIPN Bi, 045/1565, Raport sprawozdawczy PUBP w Łomży za styczeń 1952 r., b.d., k. 1.

zorganizować zebranie w sprawie dostaw żywca, razem z sołtysem udał się do Anieli Jastrzębskiej, której mąż został skazany za współpracę z podziemiem. Funkcjonariusze uznali, że to m.in. w wyniku ich działalności z chwilą przybycia tam aktywisty ludność odmówiła zobowiązania się do terminowej dostawy żywca. Również 18 lutego we wsi Zaruzie, gm. Miastkowo dwunastu gospodarzy nie podpisało takiego dokumentu⁴⁵.

Pod koniec 1952 r. w GRN w Drozdowie ujawniono natomiast dokonywanie fikcyjnych podziałów gruntów rolników posiadających duże gospodarstwa, tzw. kułaków, oraz niewłaściwe prowadzenie licytacji przez przewodniczącego prezydium Józefa Wądołowskiego i sekretarza Antoniego Szulca⁴⁶. Działalność ta została uznana za tak groźną politycznie, że dochodzenie w tej sprawie rozpoczął PUBP w Łomży. Ponadto w 1952 r. na terenie powiatu wpłacono zaledwie 37,5 proc. należności z tytułu podatku gruntowego, w związku z czym do akcji wkroczyli wysłani przez władze poborcy⁴⁷. Do 30 listopada dokonano na tym obszarze 1823 zajęć egzekucyjnych, 405 zwózek i przeprowadzono 83 licytacje. Ofiarą tych działań padli m.in. Czesław Gałązka z Rogienic (ekipa egzekucyjna zjawiała się u niego po weselu córki), Stefan i Szczepan Sobocińscy z tej samej miejscowości oraz Jan Tomaszewski z Cydzyna Nowego (skazany na trzy miesiące więzienia). Do obozu pracy trafił też Jan Powichrowski ze wsi Chojny Stare, gm. Szczepankowo, za niewywiązanie się z obowiązkowych dostaw zboża. Nie ulega wątpliwości, że stroną inicjującą takie postępowanie było UB.

Również w związku z powstawaniem komitetów założycielskich wsi produkcyjnych na terenie powiatu, do UB zaczęły docierać nieprzychylne wypowiedzi na ten temat, które uznano za przejaw wrogiej działalności. Według informatora „Zająca” mieszkańców wsi Dobrzyjałowo Stanisław Konert stwierdził, że niedługo powstanie tam kolchoz i w związku z tym nie należy naprawiać budynków ani kupować narzędzi, bo i tak wszystko zostanie zabrane, a oporni wysiedleni. Natomiast informator „Błyskawica” doniósł na Józefa Siwika, według którego po uchwaleniu konstytucji rząd jeszcze bardziej miał „przykręcić śrubę” chłopom. Poparł go Paweł Narolewski dodając, że władze komunistyczne próbowały skłonić społeczeństwo do posłuszeństwa przez głód, zgodnie z zasadą „pies głodny słucha swego pana”⁴⁸.

⁴⁵ AIPN Bi, 045/1573, PUBP w Łomży do WUBP w Białymstoku, 18 II 1952 r., Łomża, k. 26.

⁴⁶ AIPN Bi, 045/1116, Sprawozdanie z pracy Wydziału V WUBP w Białymstoku za grudzień 1952 r., b.d., k. 179.

⁴⁷ T. Długoborski, *Próby kolektywizacji wsi ...*, s. 102–103.

⁴⁸ AIPN Bi, 045/1565, Raport sprawozdawczy PUBP w Łomży za lipiec 1952 r., 31 VII 1952 r., Łomża, k. 47.

Ostatecznie 6 lutego 1953 r. w gromadzie Kubra Nowa zorganizowano pierwszą spółdzielnię produkcyjną, którą utworzyli m.in. Jan Niebrzydowski, Henryk Adamski (PZPR), Władysław Łomatowski, Jan Polkowski i Czesław Mocarski (PZPR)⁴⁹. Już od początku borykała się ona z poważnymi problemami przejawiającymi się w niemożliwości zapłacenia robotnikom za przepracowane dniówki. Doprowadziło to do tego, że kilka miesięcy później z jedenastu osób, które ją zakładały, pozostało tylko sześciu rolników. Kolejna Spółdzielnia Produkcyjna „Przełom” została zorganizowana 27 lutego 1953 r. na terenie gromady Drogoszewo⁵⁰.

W tym samym okresie PUBP w Łomży odnotował na terenie Gminnej Spółdzielni w Nowogrodzie przypadek fałszowania kwitów podczas planowego skupu żywca za łapówki w postaci mięsa i pieniędzy⁵¹. W związku z tym pracująca tam osoba została zatrzymana, a sprawę skierowano do Prokuratora Powiatowego w Łomży. Ponadto posiadana agentura doniosła o niegospodarności Wacława Borbutowskiego, kierownika PGR w Giełczynie, gm. Kupiski, który nie zadbał o wykopanie wszystkich buraków, nie zabezpieczył zebranego zboża przed gniciem i nie kontrolował doglądania inwentarza żywego (padły dwa cielaki). W sprawie tej planowano przesłuchać świadków. Natomiast informator „Nagły” jeszcze w styczniu doniósł do UB o umorzeniu planu skupu zboża mieszkańcowi wsi Drozdowo, pow. Łomża przez pracownika Powiatowego CUS Kazimierza Świątkowskiego, mimo odrzucenia tej sprawy przez Prezydium PRN. Miał on dostarczyć dodatkowe materiały z tym związane, gdyż podejrzewano, że nie był to jednorazowy przypadek.

Dalej też do rzadkości należały takie sytuacje, jak ta z 12 sierpnia 1953 r., kiedy to zbiorowo dostarczono do punktu skupu zboże ze wsi Pęchratka, gm. Szumowo. W sporządzonej informacji odnotowano, iż przyczyniła się do tego POP w tej wsi, a w szczególności prezes gromadzkiego koła ZSch Józef Kaliszewski. Ponadto pomagali mu w zorganizowaniu tej dostawy członek KG PZPR Irena Murawko i sekretarz PGRN Ireneusz Podedworny⁵². W celu poprawienia wyników skupu mięsa, zboża i mleka w okresie od 10 do 17 sierpnia 1953 r. zorganizowano na terenie pow. łomżyńskiego 55 zebrań POP i KG PZPR⁵³. Dodatkowo odbyły się spotkania z biedotą wiejską, podczas których jednak więcej było słychać narzekania na słabe

⁴⁹ T. Długoborski, *Próby kolektywizacji wsi ...*, s. 106.

⁵⁰ APB, KP PZPR w Łomży, 45, Analiza polityczno-gospodarcza Spółdzielni Produkcyjnej Drogoszewo za 1954 r., b.d., k. 70.

⁵¹ AIPN Bi, 045/1587, PUBP w Łomży do szefa WUBP w Białymstoku, 10 II 1953 r., Łomża, k. 21–22.

⁵² APB, KW PZPR w Białymstoku, 33/VI/141, Informacja, 14 VIII 1953 r., Łomża, k. 312.

⁵³ *Ibidem*, Informacja odnośnie zebrań POP i zebrań gromadzkich w związku z planowanym skupem zboża, mięsa i mleka, 17 VIII 1953 r., Łomża, k. 313.

plony zboża, które albo wymarzło, albo zostało wypalone przez słońce, niż głosów poparcia dla polityki partii. Jednak pewien efekt działania te przyniosły, gdyż kolejne zbiorowe dostawy zboża miały miejsce we wsiach Targonie Krytuły. gm. Zawady i Nagórki Jabłoń. Ponadto w gm. Puchały, Szumowo i Długobórz siedemdziesięciu chłopów wykonało w 100 proc. całoroczny plan skupu zboża.

Najprawdopodobniej w celu jeszcze większego „zmobilizowania” do takich zachowań, 20 października tr. w Wiźnie odbyło się wyjazdowe posiedzenie Kolegium Orzekającego PPRN, na które zaproszono siedemdziesięciu chłopów i kilku, jak stwierdzono w sporządzonej informacji, „opornych kułaków”⁵⁴. W trakcie pokazowej rozprawy dwu z nich zostało ukaranych grzywnami po 1,5 tys. zł, a jeden w wysokości 2,5 tys. zł. Dodatkowo, jakby tego było mało, zwlekających z wywiązaniem się z obowiązków wobec państwa skrytykowała „małorolna chłopka” Natalia Burzyńska. W tym samym miesiącu do sukcesów władz zaliczono wykrycie w gm. Puchały, przy pomocy aktywu partyjnego i małorolnych chłopów, 18 metrów zboża zakopanego na polu Józefa Bieleckiego⁵⁵. Sprawa ta została skierowana do MO, a rolnik ten z pewnością zapamiętał „życzliwych” sąsiadów. Ponadto w tym samym miesiącu referenci PUBP w Łomży zarejestrowali w prowadzonej kartotece 28 osób za stawianie oporu w planowanym skupie zboża⁵⁶. Także od MO wpłynęło do urzędu kolejnych 41 wniosków, w tym wypadku jednak nie zawsze znajdowały one potwierdzenie w dowodach. W areszcie przy ul. Nowogrodzkiej przebywały wówczas cztery osoby, z czego dwie – Stanisław Łapiński i wspomniany Józef Bielecki – jako „kułacy” stawiający opór. Natomiast w listopadzie sekretarz PPRN w Łomży Kazimierz Mazurek sporządził wniosek o ukaranie Franciszka Chrostowskiego ze wsi Biodry, nie wywiązującego się z obowiązku zagospodarowania użytków rolnych (o ironio, przebywał on w tym czasie w więzieniu!)⁵⁷.

Dokonując oceny sytuacji PUBP stwierdził, że w listopadzie 1953 r. w związku z przeprowadzanymi przez UB, MO, Prokuraturę i Zespół Orzekający aresztowaniami doszło do unormowania sytuacji⁵⁸. Zatrzymano m.in. osoby uchylające się od wywiązywania z planowego skupu zboża i innych świadczeń rzeczowych wobec państwa, a informacja o tym doprowadziła do zaniechania oporu ze strony pozostałych.

⁵⁴ *Ibidem*, Informacja, 22 X 1953 r., Łomża, k. 335–336.

⁵⁵ W pozostałej części tekstu, jak i innych dokumentach, figuruje jako Bielicki.

⁵⁶ AIPN Bi, 045/1577, Raport miesięczny z pracy Sekcji I Referatu II PUBP w Łomży do naczelnika Wydziału II WUBP w Białymstoku za październik 1953 r., 30 X 1953 r., Łomża, k. 104–105.

⁵⁷ T. Długoborski, *Próby kolektywizacji wsi ...*, s. 103.

⁵⁸ AIPN Bi, 045/1572, Sprawozdanie z pracy PUBP w Łomży za listopad 1953 r., 3 XII 1953 r., Łomża, k. 87, 93.

W indywidualnie prowadzonych rozmowach część z nich nadal jednak negatywnie wypowiadała się na temat socjalistycznej rzeczywistości. Represje te przyczyniły się do podniesienia dziennego wpływu zboża w ramach obowiązkowych dostaw. Założono ponadto trzynaście spraw na opornych „kułaków”, zdaniem aparatu bezpieczeństwa sabotujących akcję planowego skupu, które przekazano do Powiatowej Prokuratury w Łomży (jedna z nich dotyczyła mieszkańca gm. Przytuły Józefa Kozłowskiego). Efektem prowadzonych działań były też dwa wyroki, na Stanisława Łapińskiego za wrogą propagandę i nie wywiązywanie się z należności wobec państwa (osiem miesięcy więzienia) i Józefa Bielickiego za przechowywanie zboża i nie wywiązywanie się z obowiązkowych dostaw (dwa lata więzienia).

Rok 1953 kończył pean pochwalny pod adresem władz komunistycznych wygłoszony na zebraniu POP przy Gminnej Spółdzielni w Wiźnie przez Edwarda Taraszewskiego. Stwierdził on mianowicie, że partia i państwo troszczyły się o chłopów, dając im pomoc i opiekę oraz umożliwiając nabycie większej ilości tańszych artykułów codziennego użytku. Natomiast wymagania stawiane rolnikom przez to samo państwo, uzasadnił dążeniem władz do podniesienia na wyższy poziom stopy życiowej społeczeństwa⁵⁹. Ile miało to wspólnego z rzeczywistością, można stwierdzić w oparciu o wcześniej przytoczone przykłady.

Z osobami pozostającymi w areszcie UB przeprowadzało „pracę uświadamiającą”, która musiała być niezwykle skuteczna. Dowodem na to jest fakt, że w PUBP w Łomży po takich „rozmowach”, zobowiązanie do wywiązania się ze świadczeń rzeczowych podpisało 38 osób, a kolejnych 84 zrobiło to w więzieniu w Ostrołęce⁶⁰. Jedna trzecia zwolnionych wykonała złożone obietnice całkowicie, pozostali z różnych powodów z tym zwlekali. Efektem zwolnień było również coś, czego raczej się nie spodziewano, a mianowicie ponowny wzrost „wrogiej propagandy”. Z drugiej strony nie należy się temu dziwić i wymagać, aby wypuszczeni z aresztów pozytywnie wspominali ten epizod ze swego życia i kontakt z funkcjonariuszami aparatu bezpieczeństwa. W okresie tym odnotowano wiele negatywnych opinii o sytuacji gospodarczej w Polsce i ZSRS. Wygłosili je m.in. Józef Chłudziński z Chłudni, gm. Rogienice (stwierdził, że ludzie w kołchozach umierali z głodu), Aleksander Kurpiewski ze wsi Śmiarowo (twierdził, że tylko wojna może wyzwolić chłopów od ucisku ze strony państwa) i Józef Mioduszewski ze wsi Lutostań, gm. Puchały (wspominał o wsadzaniu do więzienia i zmuszaniu do wykonania planu). Natomiast

⁵⁹ APB, KW PZPR w Białymstoku, 33/VI/141, Informacja, 17 XII 1953 r., Łomża, k. 358.

⁶⁰ AIPN Bi, 045/1572, Sprawozdanie z pracy PUBP w Łomży za grudzień 1953 r., 2 I 1954 r., Łomża, k. 97–99.

10 grudnia 1953 r. KP MO w Łomży zatrzymała gospodarzy „opornych” w realizacji obowiązkowych dostaw. Byli to: Czesław Bruliński ze wsi Jastrząbka, gm. Śniadowo, Aleksander Rychlik z Krzewa, gm. Drozdowo, Wacław Ostrowski z Niewodowa, gm. Drozdowo, Jan Wiśniewski z Kałęczyna, gm. Rutki, Julian Składanek z Miastkowa i Franciszek Grzymała ze wsi Górki Sypniewo, gm. Rogienice⁶¹.

Większość zmian wprowadzanych przez władze komunistyczne w Polsce przyjmowana była przez chłopów z niechęcią, a co najmniej z dużą rezerwą. Tak stało się też z tworzonymi w tym okresie Gromadzkimi Radami Narodowymi. Według mieszkańca pow. łomżyńskiego Antoniego Piechowskiego, posiadającego 19 ha ziemi, ich tworzenie stanowiło wstęp do powstania spółdzielni produkcyjnych⁶². Porównał on istniejącą sytuację do analogicznej, mającej miejsce podczas pierwszej okupacji sowieckiej, kiedy to podobne organa nie przetrwały próby czasu. Według niego i tym razem wszystko miało zakończyć się podobnie. Pragmatyczne podejście do istniejącej sytuacji gospodarczej przedstawił Aleksander Włodkowski ze wsi Mieczki, gm. Stawiski, który stwierdził, że po II Zjeździe PZPR trzeba obowiązkowo zakładać spółdzielnie produkcyjne. Uzasadnił to w następujący sposób: ponieważ brakuje zboża na obsianie gruntów, również plony będą niewielkie, w związku z tym, kto jesienią nie chce trafić do więzienia za niewykonanie planu, musi tak właśnie postąpić. PUBP przekazał też do Białegostoku informację o wypowiedzi Bronisława Saniewskiego ze wsi Wdziękoń, pow. Łomża, która dotyczyła spółdzielni produkcyjnych. Był on mianowicie zdania, że nie dadzą one żadnej korzyści chłopom, w związku z czym – według niego – „trzeba słuchać, co mówi rząd, a robić, jak wskazuje rozum”. Przede wszystkim jednak zalecał utrudnianie zakładania kolchozów. Również w omawianym okresie referent terenowy na gm. Kołaki, st. sierż. Feliks Bryk, zlokalizował we wsi Szczodruchy środowisko „kułackie”, spotykające się u Tadeusza Zalewskiego w celu słuchania zagranicznych audycji radiowych⁶³. Natomiast referent terenowy na gm. Śniadowo, sierż. Stefan Wasilewski, w nowo powstałej spółdzielni produkcyjnej we wsi Jemielite Wypychy opracował dwóch kandydatów na werbunek. Kolejne wrogie środowisko ujawnił sierż. Włodzimierz Auchimiuk w Niewodowie. Tworzyli je nieujawnieni członkowie AK-WiN. Podsumowując w lutym działalność referentów stwierdzono, że ujęli oni w agencyjne

⁶¹ AIPN Bi, 045/1573, Meldunek specjalny PUBP w Łomży do WUBP w Białymstoku, 11 XII 1953 r., Łomża, k. 167.

⁶² APB, KW PZPR w Białymstoku, 33/V/23, Informacja WUBP w Białymstoku nr 24/54 r., marzec 1954 r., k. 3–4.

⁶³ AIPN Bi, 045/1575, Sprawozdanie z pracy PUBP w Łomży za luty 1954 r., 2 III 1954 r., Łomża, k. 21–22.

rozpracowanie 16 „kułaków i wodzirejów wiejskich”, bez względu na to, co to znaczyło.

W związku z organizowaniem Gromadzkich Rad Narodowych 11 marca 1954 r. do PUBP w Łomży wpłynął meldunek od informatora „Klucz”. Dotyczył on wypowiedzi Adama Górskiego, zamieszkałego w Karwowie, gm. Jedwabne, w której stwierdził, że przez ich tworzenie władze „[...] tym bardziej przyspieszą organizowanie kolchozów w Polsce, lecz tego nie zdążą zrobić [...]”. Według niego w podobny sposób postępował w 1940 r. ZSRS, jednak szybko „szlag ich trafił”⁶⁴. To samo wróżył ówczesnemu rządowi. UB postanowiło zebrać obciążające go materiały, w celu pociągnięcia do odpowiedzialności karnej. Podobnie wypowiadał się także Aleksander Sawicki ze wsi Siemień, pow. Łomża, podkreślając panującą w PGR-ach nędzę⁶⁵. Odmienne zdanie na temat tworzenia Rad Gromadzkich mieli Marian i Bolesław Mroczkowsy ze wsi Dzieźbia, gm. Stawiski uważający, że ułatwi to chłopom szybsze załatwianie ich spraw. Ciekawe pod tym względem były też pogłoski rozpowszechniane przez Zygmunta Biedrzyckiego, gminnego delegata Ministerstwa Skupu w Wiźnie, o otrzymaniu przez Polskę od ZSRS kolonii na Dalekim Wschodzie (!). Według niego tam właśnie, po ewentualnym wybuchu wojny, miała zostać wywieziona ludność polska.

W trzecim kwartale 1954 r. PUBP w Łomży prowadził osiem spraw agencyjno-śledczych przeciwko chłopom, którzy nie wywiązywali się z planowych dostaw zboża i świadczeń rzeczowych oraz tym, którym zarzucano prowadzenie tzw. wrogiej propagandy. W zainteresowaniu aparatu bezpieczeństwa znaleźli się wówczas wspomniani już Aleksander Sawicki z Siemienia, Józef Kiersnowski z Wilamowa, gm. Przytuły (rozповідаł, iż do spółdzielni wstąpili najgorsi gospodarze), Bolesław Gańczyk z Janczewa, gm. Bożejewo i Feliks Tyszek ze wsi Krajewo Borowe, gm. Długobórz (zarzucono im ogólnie rozpowszechnianie wrogiej propagandy), Piotr Gawrychowski z Brajczewa, gm. Długobórz (krytykował rząd mówiąc, że składał się z samych pastuchów, a spółdzielnię produkcyjną jako prowadzącą do głodu i nędzy), Szymon Milewski z Siemienia (wyrzywał pale powbijane na granicy swego pola i działki przyzagrodowej członka spółdzielni), Gustaw Strubel (podejrzany o zawołczenie magazynu zbożowego w Drozdowie) oraz Antoni Kochanowski i Edward Kozłowski, pracownicy GRN w Kołakach (za dokonanie fikcyjnego podziału niektórych gospodarstw

⁶⁴ AIPN Bi, 045/1206, Sprawozdanie z pracy Wydziału XI WUBP w Białymstoku za marzec 1954 r., 5 IV 1954 r., Białystok, k. 26.

⁶⁵ APB, KW PZPR w Białymstoku, 33/V/23, Informacja WUBP w Białymstoku nr 25/54 r., 3 IV 1954 r., k. 6–7.

„kułackich”). We wszystkich przypadkach materiały skierowano do Prokuratury Powiatowej w Łomży, w celu pociągnięcia tych osób do odpowiedzialności karnej⁶⁶.

Pod koniec 1954 r. w pow. łomżyńskim było osiem spółdzielni produkcyjnych, z których na zakończenie tr. do rozliczeń przystąpiły jedynie dwie: Kubra Nowa i Drogoszewo. Z pozostałych sześciu cztery rozpoczęły gospodarkę zespołową dopiero jesienią, a dwie z nich dodatkowo nie zostały zarejestrowane przez sąd z powodu braku wymaganej liczby dziesięciu członków. Spółdzielnie produkcyjne Jemielite Wypychy⁶⁷ i Jakać Młoda „mimo włożonej pracy polityczno-uświadamiającej” nie podjęły w ogóle prac zespołowych. Rzeczą normalną było w tamtych czasach, że jeżeli spółdzielnia nie wywiązywała się z nałożonych na nią obowiązkowych dostaw, stosowano wobec niej ulgi i zwolnienia. Jako jeden z powodów złych wyników w Kubrze Nowej, uznano działalność „kułaków” „łamiących zasady statutowe i roztrwaniających mienie społeczne”⁶⁸. Jeszcze gorzej przedstawiała się sytuacja w Drogoszewie, gdzie faktycznie pracowało zaledwie trzech członków spółdzielni. Tak samo właściwie na papierze istniały spółdzielnie we wsi Górki Sypniewo, Wilańmowie i Chojnach Starych⁶⁹.

Analiza kondycji rolnictwa w pow. łomżyńskim przeprowadzona przez PUds. BP w Łomży wykazała, że „kułacy” w rozmowach z mało- i średniorolnymi chłopami starali się udowodnić, iż gospodarka kolektywna była gorsza od indywidualnej. Na potwierdzenie tej tezy przytaczano przykłady źle funkcjonujących spółdzielni. W rozmowach natomiast wskazywano takich gospodarzy, którzy chociaż wcześniej nie wywiązywali się z obowiązkowych dostaw, to po uiszczeniu ich tylko w ostatnim roku mieli darowaną całą zaległość. Nazywano te osoby mądrymi i wskazywano jako wzór do naśladowania. Jak zostało odnotowane przez PUds. BP, z planów gospodarczych wyśmiewał się natomiast stale Julian Czarnowski ze wsi Srebrów⁷⁰, a jako przeciwników spółdzielni produkcyjnych wskazano mieszkańców wsi Chłudnie, m.in. Stanisława Chłudzińskiego, Jana Jankowskiego i Czesława

⁶⁶ AIPN Bi. 045/1575, Sprawozdanie kwartalne z pracy operacyjnej PUBP w Łomży za lipiec, sierpień, wrzesień 1954 r., 2 X 1954 r., Łomża, k. 84–86.

⁶⁷ W rzeczywistości spółdzielnia ta nigdy nie rozpoczęła działalności, ponieważ na zebranie założycielskie 22 grudnia 1953 r. chłopci przyszli „lekkostawieni”. Kiedy zorientowali się, jakie są tego konsekwencje, wszyscy jak jeden unikalili udziału w zebraniu spółdzielców. Oficjalnie została ona rozwiązana w czerwcu 1955 r. (T. Długoborski, *Próby kolektywizacji wsi ...*, s. 108).

⁶⁸ APB, KP PZPR w Łomży, 45, Sprawozdanie z przygotowań do zamknięć rocznych w spółdzielniach produkcyjnych, 12 I 1955 r., Łomża, k. 30–32.

⁶⁹ T. Długoborski, *Próby kolektywizacji wsi ...*, s. 109.

⁷⁰ APB, KP PZPR w Łomży, 46, Wystąpienie sekretarza POP przy PUds. BP w Łomży ppor. J. Michałkiewicza, 20 VII 1955 r., Łomża, k. 51; K. Sychowicz, *Ziemia łomżyńska ...*, s. 137.

Popowskiego⁷¹. Podczas spotkania na początku września 1955 r. stwierdzili oni, że należy wstąpić do spółdzielni tylko po to aby odbudować swoje zagrody, bo po zmianie ustroju, która wydawała się w tym momencie bardzo realna, będą znowu pracować na gospodarstwach indywidualnych.

Odnosnie przygotowania w tym roku PGR-ów do akcji żniwno-omłotowej stwierdzono, że maszyny nie zostały wyremontowane, a kosy, smary i inny sprzęt rozdzielono nierównomiernie. Przestoje maszyn POM i GOM odnotowano w spółdzielni produkcyjnej w Siemieniu, Drogoszewie, Chłudniach i Ku-brze Nowej. Wynikły one z powodu złego przeprowadzenia remontu, co podsumowano stwierdzeniem, że w ośrodkach tych były „brakoroby” starające się zamydląć oczy dyrekcji i wystawiający maszyny na pośmiewisko wśród chłopów⁷². Nie brano natomiast pod uwagę tego, że być może sam pomysł ich założenia był błędem.

Również w 1955 r., ze względu na słabą ściągalność podatku gruntowego, postanowiono zdyscyplinować najbardziej opornych „kułaków”. Wśród nich znaleźli się Antoni Bogusz z Wyludzina, Bolesław Laskowski z Bożejewa, Franciszek Sokołowski z Kurkowa i Czesław Rogowski z Kamionki. W okresie tym następował rozpad spółdzielczości, a na pięć utrzymywanych „na siłę” spółdzielni w miarę przyzwyczajenia funkcjonowały jedynie te w Siemieniu i Górkach Sypniewo⁷³. Po II Zjeździe PZPR (10–17 marca 1954 r.) wprowadzono zmiany w polityce rolnej, przejawiające się m.in. w zaprzestaniu stosowania administracyjnego nacisku przy organizowaniu spółdzielni produkcyjnych. W tym właśnie roku po raz pierwszy, w związku z zachodzącymi przemianami, podczas sesji PRN w Łomży 15 września radna Józefa Gołębiowska skrytykowała działalność ekip egzekucyjnych. Według niej były one brutalne, bardzo często wykonywały swoje czynności pod nieobecność chłopów. Oporniej zmiany zachodzące w kraju akceptował KP PZPR w Łomży, który dopiero pod koniec października dojrzał do samokrytyki oraz stwierdzenia, że nie będzie stawiał przeszkód w rozwiązywaniu spółdzielni.

Nie można się tutaj jednak specjalnie dziwić, jeśli weźmie się pod uwagę, że w lutym 1956 r., podczas spotkania w WUds.BP w Białymstoku, dalej dyskutowano

⁷¹ APB, KP PZPR w Łomży, 46, Informacja o pracy PUds. BP w Łomży od 30 VII 1955 r. do 30 XI 1955 r., b.d., k. 329.

⁷² *Ibidem*, Informacja z ostatecznego przygotowania i przebiegu kampanii żniwno-omłotowej na terenie pow. Łomża na dzień 2 VIII 1955 r., b.d., k. 88–89.

⁷³ T. Długoborski, *Wyhamowanie tempa kolektywizacji w latach 1955–1956* [w:] „Studia Łomżyńskie” 2001, t. XII, s. 269–271.

o „kułakach” jako grupie społecznej prowadzącej „wrogą” działalność⁷⁴. Poruszono wówczas także kwestię spadającej liczby spółdzielni produkcyjnych i postanowiono w związku z tym udzielić większej pomocy PUds.BP.

⁷⁴ AIPN Bi, 045/559, Protokół z narady służbowej w WUds.BP w Białymstoku, 29 II 1956 r., Białystok, k. 246.

WALKA Z RELIGIĄ

Teren powstałego po II wojnie światowej woj. białostockiego nie był jednolity ani pod względem narodowościowym ani też wyznaniowym. Choć w omawianym okresie wśród jego ludności większość stanowili katolicy, to można było tu znaleźć także znaczną grupę wyznawców prawosławia, a poza tym niewielki odsetek reprezentantów wyznania mojżeszowego, mahometańskiego oraz tzw. sekt¹. Leżący w jego zachodniej części pow. łomżyński wyróżniał się na tym tle zdecydowanie niemal jednolitą strukturą religijną. Eksterminacja ludności żydowskiej dokonana przez Niemców w latach wojny, przyczyniła się też do nadania mu jednolitego charakteru narodowego. Z tego też względu głównym i niemal jedynym przeciwnikiem komunistów na tym terenie był Kościół rzymskokatolicki. W późniejszym okresie ofiarą represji stali się też nieliczni Świadkowie Jehowy.

Już w 1945 r. w raportach WUBP w Białymstoku pojawiły się pierwsze adnotacje dotyczące sytuacji wyznaniowej². Twierdzono w nich, iż stosunek Kościoła katolickiego do nowej władzy był lojalny, choć wyczekujący i nieufny. Wspominano przy tej okazji, iż starosta łomżyński współpracował z miejscowym dziekanem w celu „skrócenia samowoli elementów wywrotowych”. Stwierdzić jednak trzeba, że były to raczej „pobożne” życzenia niż rzeczywistość. Przykładem na to może być chociażby pogrzeb członka AK Jana Kościelewskiego, który odbył się w Jedwabnem 27 maja 1945 r. Według funkcjonariuszy UB brały w nim udział tysiące (!) osób, jak również oddział AKO³. Ponadto w jego trakcie nieustalony ksiądz z Jedwabnego wygłosił kazanie, a partyzanci wystrzelili salwę honorową. W związku

¹ Sytuacyjne sprawozdanie miesięczne wojewody białostockiego za maj 1945 r., 22 VI 1945 r., Białystok [w:] G. Sosna, *Sprawy narodowościowe i wyznaniowe na Białostocczyźnie (1944–1948) w ocenie władz Rzeczypospolitej Polskiej*, Ryboły 1996, s. 18.

² J. Stefaniak, *Duchowieństwo katolickie wobec władz państwowych w woj. białostockim w latach 1945–1956* [w:] „Studia Podlaskie” 2000, t. X, s. 147.

³ AIPN Bi, 045/1523, Raport sytuacyjny zastępcy kierownika PUBP w Łomży A. Baryckiego, maj 1945 r., k. 55; K. Sychowicz, *Kościół katolicki w województwie białostockim wobec podziemia antykomunistycznego w latach 1945–1953*, „Pamięć i Sprawiedliwość” 2005, nr 2(8), s. 125–126.

z tym wydarzeniem w raporcie pojawił się zarzut, iż podczas pogrzebu zabitych przez podziemie milicjantów z grupy szturmowej KG MO oraz referenta UB Michała Wyrwasa, inny duchowny odmówił udziału w nim, uzasadniając to zakazem oddawania salw karabinowych podczas ceremonii, wydanym przez kościelne władze zwierzchnie.

W sprawozdaniach z tego okresu odnotowano również fakt uczestnictwa proboszcza parafii Łomża, 13 lipca o godz. 11.00, w powitaniu wkraczających do miasta żołnierzy Wojska Polskiego⁴. Jak zaznaczono w meldunku PUBP, nie wygłosił on jednak żadnej mowy powitalnej. W tym momencie zebranych towarzyszyły mieszane uczucia i chociaż większość miała w oczach łzy widząc polskie mundury, to padały też opinie, że wśród żołnierzy było więcej Sowieców niż Polaków. Natomiast 15 lipca 1945 r. bp Stanisław Kostka Łukomski wraz z innymi duchownymi z Łomży i okolic uczestniczył w pierwszym nabożeństwie odprawionym za Polaków zamordowanych przez Niemców w Lesie Jeziorkowskim. Tym razem zestawiono to z informacją o braku księży przy powitaniu wkraczającego wojska. W komentarzu do tego wydarzenia PUBP odnotował, że był to dowód przychylności dla podziemia, gdyż pomordowani byli podejrzewani przez okupanta o przynależność do AK.

W listopadzie pojawiła się informacja o niechętnym stosunku duchowieństwa do przedstawicieli władzy komunistycznej⁵. Jako dowód przytoczono tym razem jedno z kazań wygłoszonych przez ordynariusza łomżyńskiego, w którym jasno i zdecydowanie występował on przeciwko TRJN. Pretekstem do tego był wspomniany wcześniej pogrzeb milicjantów zabitych przez oddział NZW koło Jedwabnego. Oprócz tego biskup nawoływał ludność, aby wykazała swoje oburzenie w związku z przemówieniami wygłoszonymi nad ich grobami, które określił jako działalność antyreligijną. Skrytykował też udział w uroczystości szkół. Co ciekawe, samych księży w tym okresie oskarżano o rozsiewanie pogłosek o rzekomym aresztowaniu biskupa.

Urząd Bezpieczeństwa przez cały okres swego istnienia dążył do rozbudowy sieci agenturalnej, m.in. wśród duchowieństwa i środowisk przykościelnych. Informatorów bardzo często pozyskiwano przez zastraszenie, wykorzystywano też posiadane informacje na temat tzw. wrogich wystąpień duchowieństwa oraz wnikliwie śledzono życie osobiste księży. Pomimo tego do końca 1945 r. nie uzyskano agentury w otoczeniu bpa Łukomskiego⁶. Dopiero 5 grudnia tr. zwerbowano tajnego

⁴ AIPN Bi, 045/1523, Zastępca szefa PUBP w Łomży do szefa WUBP w Białymstoku, b.d., k. 104.

⁵ AIPN Bi, 045/1519, Sprawozdania kierownika PUBP w Łomży do kierownika WUBP w Białymstoku za 1944–1945 r., b.d., k. 87–88.

⁶ AIPN Bi, 045/1523, Meldunek szefa PUBP w Łomży do szefa WUBP w Białymstoku, b.d., k. 237–238.

informatora „Ru”, który jednak nie zaliczał się do grona przyjaciół biskupa, w związku z czym nie miał możliwości zebrania dokładniejszych materiałów na temat jego działalności. Charakteryzując wstępnie osobę ordynariusza pracownicy PUBP w Łomży stwierdzili, iż przed wybuchem wojny utrzymywał on ścisłe kontakty z mieszkającym w Drozdowie Romanem Dmowskim. Podkreślono też jego niechęć do stronnictw lewicowych oraz zaangażowanie w tworzenie Katolickich Stowarzyszeń Młodzieży, Akcji Katolickiej i Stowarzyszenia Robotników Chrześcijańskich. Zarzucono mu nawet zorganizowanie pogromu żydowskiego w 1937 r., kiedy podczas zjazdu organizacji katolicko-narodowych krytykował komunizm. Idąc tym torem myślenia, również kongres eucharystyczny z 1935 r. określono jako działalność propagandową. Według agenta „Łomżyńskiego” dowodem sympatii biskupa dla podziemia było – mające miejsce w maju 1945 r. – spotkanie z Bolesławem Kozłowskim „Grotem” w gm. Stawiski, któremu obiecał on poparcie dla NZW.

Duże znaczenie bez wątpienia miał 11 stycznia 1946 r., kiedy to zorganizowano w WUBP w Białymstoku Wydział V, w skład którego wchodziła Sekcja V. Zajmowała się ona m.in. osłabianiem wpływów Kościoła katolickiego i innych wyznań⁷. Przy realizacji tych zadań napotkano jednak na duże trudności, ze względu na niechętny stosunek duchowieństwa do nowego ustroju. Pracownicy tej Sekcji pod kierownictwem Władysława Borowskiego do 23 stycznia 1946 r. prowadzili już sprawę na biskupa Stanisława Kostkę Łukomskiego. W marcu pojawiły się natomiast pierwsze charakterystyki księży z powiatów Wysokie Mazowieckie i Łomża⁸. Od 17 maja 1946 r. dla PUBP w Łomży pracował informator „Podbielski”, a funkcjonariusze wykorzystali jego niechęć do ordynariusza z powodu pominięcia go przy awansie⁹. Otrzymał on od aparatu bezpieczeństwa polecenie zebrania obciążających biskupa materiałów oraz nawiązania kontaktów z działającymi w powiecie oddziałami NSZ.

W pierwszej połowie 1946 r. PUBP w Łomży zintensyfikował swoje prace mające na celu przygotowanie materiałów przeciwko niemu. Jako podstawę wykorzystano informacje uzyskane od zatrzymanego członka NZW Czesława Wondołowskiego. Zeznał on, że w 1945 r. do organizacji wciągnął go ks. Stanisław Chudzik

⁷ AIPN Bi, 045/1093, Sprawozdanie z pracy agenturalno-operacyjnej Wydziału V WUBP w Białymstoku za okres 12–20 I 1946 r., b.d., k. 1, 4; K. Sychowicz, *Działania władz wobec Kościoła katolickiego w diecezji łomżyńskiej w latach 1945–1949* [w:] „Studia Łomżyńskie” 2004, t. XV, s. 49.

⁸ AIPN Bi, 045/1101, Sprawozdanie z pracy agenturalno-informatorskiej Sekcji V Wydziału V WUBP w Białymstoku za okres od 20 II 1946 r. do 1 III 1946 r., b.d., k. 7–13.

⁹ *Ibidem*, Sprawozdanie z pracy agenturalno-informatorskiej Sekcji V Wydziału V WUBP w Białymstoku za okres 10–20 V 1946 r., b.d., k. 42.

zamieszkały w Szczepankowie¹⁰. Funkcjonariuszy UB szczególnie zainteresował fragment dotyczący zorganizowanego 20 marca 1946 r. w remizie strażackiej w tej miejscowości zebrania członków NZW z udziałem: bpa Łukomskiego, ks. Chudzika oraz księży z Miastkowa, Śniadowa i Nowogrodu. Jego uczestnicy krytykowali rząd komunistyczny, biskup zaś wspomniał Stanisława Mikołajczyka posiadającego poparcie przebywającego poza granicami kraju wojska i dysponującego polskim złotem, które po zmianie rządu miało zostać przeznaczone na odbudowę Polski. Zapewniał on też zebranych o modlitwie i pomocy ze strony osób duchownych oraz przekonywał, że komuniści zostaną „rozgonieni”. Jako mający bezpośredni dostęp do biskupa zostali przez Wondolowskiego wymienieni Józef Chojnowski, Czesław Opoński i Franciszek Chojnowski ze wsi Janowo. W związku z tymi informacjami odpis protokołu przesłuchania przekazano do Wydziału V Departamentu V MBP w Warszawie, w celu zapoznania z powstałą sytuacją. Zapadła również decyzja o wysłaniu kierownika Sekcji 5. Wydziału V WUBP w Białymstoku do PUBP w Łomży, aby zatrzymać wspomniane osoby. Aresztowanych zalecano natychmiast przesłuchać pod kątem działalności duchowieństwa katolickiego i przebiegu spotkania z 20 marca. W dalszej kolejności, po zdobyciu materiałów i sankcji MBP, miano aresztować ks. Chudzika oraz utworzyć sądową sprawę grupową, w celu skompromitowania działalności księży diecezji łomżyńskiej, skierowanej przeciwko TRJN.

W maju 1946 r. do Wydziału V WUBP wpłynęło doniesienie z więzienia karno-sledczego w Białymstoku, gdzie więzień Stanisław Cimoszyński oskarżył bpa Łukomskiego o kierowanie działalnością podziemia w pow. łomżyńskim¹¹. Według niego miał on posiadać broń, radio nadawcze i maszynę do pisania ukryte w lochach pod kościołem w Ostrówku Komorowo. Wśród członków tajnej organizacji wymienił on też Jana Tomaszewskiego, Stanisława Lichotę i Bronisława Boguckiego. Dane te nie zostały jednak potwierdzone przez innych aresztowanych, a podtrzymywał je tylko Cimoszyński. Chociaż być może planowano wykorzystanie jego zeznań w pracy operacyjnej, to chyba już wówczas nie traktowano ich poważnie. W sporządzonym sprawozdaniu zaznaczono nawet, że był on wyznania narodowo-katolickiego i tylko z tego powodu mógł obciążać biskupa.

Rok 1946 to także sprawa referendum, nasilenie akcji terroru oraz wprowadzenie przepisów cywilnych do instytucji małżeństwa, skrytykowanych otwarcie przez

¹⁰ *Ibidem*, Sprawozdanie z pracy agenturalno-informatorskiej Sekcji V Wydziału V WUBP w Białymstoku za okres 10–20 IV 1946 r., b.d., k. 31–32; K. Sychowicz, *Bp Stanisław Kostka Łukomski ...*, s. 116; *idem*, *Kościół katolicki w województwie białostockim ...*, s. 129.

¹¹ AIPN Bi, 045/1101, Sprawozdanie z pracy agenturalno-informatorskiej Sekcji V Wydziału V WUBP w Białymstoku za okres 1–10 V 1946 r., b.d., k. 39–40.

Kościół katolicki¹². W okresie poprzedzającym referendum, chociaż w pow. łomżyńskim duchowieństwo nie zaangażowało się w nie wprost, z ambon padały słowa jasne dla większości wiernych¹³. I tak ks. Henryk Betto w Łomży stwierdził, że „tylko ustrój kapitalistyczny daje [...] możliwość utrzymania się i zapewnienia sobie bytu”. Chociaż zdarzały się i odwrotne sytuacje, przeważnie jednak, jak wynika z informacji zebranych przez UB, księża występowali przeciwko komunistycznej agitacji za referendum. Tak właśnie zachowała się większość księży z pow. łomżyńskiego i grajewskiego¹⁴.

Według ustaleń PUBP w Łomży, duchowni udzielali w tym okresie również pomocy podziemiu. I tak źródło „Czarny Orzeł” doniosło, iż bp Łukomski wydzielił dla NSZ 1,5 mln zł na akcję wyborczą. W związku z tą informacją polecono mu uzyskać dokładniejsze dane w tej sprawie¹⁵. Poprawie relacji pomiędzy Kościołem katolickim i władzami przed głosowaniem nie służyła też odmowa ks. Pawła Olędzkiego¹⁶ z Łomży wzięcia udziału w pogrzebie zabitego przez podziemie referenta UB Antoniego Sikorskiego¹⁷. Uzasadniając swoją decyzję kapłan stwierdził, iż zakaz taki wydał ordynariusz łomżyński. Ksiądz miał ponadto dodać, że na konferencji

¹² AIPN Bi, 045/5, Materiały nieuporządkowane WiN, b.d., z. 107; J. Stefaniak, *Duchowieństwo katolickie wobec ...*, s. 148.

¹³ AIPN Bi, 045/1096, Sprawozdanie Wydziału V WUBP w Białymstoku do dyrektora Departamentu V MBP w Warszawie z akcji głosowania ludowego w 1946 r., b.d., k. 37.

¹⁴ APB, Wojewódzki Urząd Informacji i Propagandy w Białymstoku, 7, Przebieg akcji popularyzacji referendum na terenie woj. białostockiego, b.d., k. 235; AIPN Bi, 045/1096, Sprawozdanie Wydziału V WUBP w Białymstoku do dyrektora Departamentu V MBP w Warszawie dotyczące głosowania ludowego w 1946 r., b.d., k. 20, 35, 37.

¹⁵ AIPN Bi, 045/1101, Sprawozdanie z pracy agenturalno-informatorskiej Sekcji V Wydziału V za okres od 20 II 1946 r. do I III 1946 r., b.d., k. 8.

¹⁶ Duchowny ten był także świadkiem rozlepiania przez UB, po przeprowadzonych egzekucjach, obwieszczeń z personaliami skazanych. Pod koniec lutego 1946 r. na listowną prośbę skierowaną przez PUBP do ks. Henryka Betto wypowiadał więźnia skazanego na karę śmierci. Został on rozstrzelany na progu znajdującego się na terenie jego siedziby garażu. Później dowiedział się, że zabitym był Bolesław Wszeborowski. Po raz kolejny uczestniczył w egzekucji 25 lutego tr., tym razem ofiarami byli Jan Godlewski i Apolinary Kalinowski z Wądołek Starych. Ksiądz ten był także świadkiem śmierci Stanisława Konopki z Ciecior, Konstantego Bagińskiego ze Skrody Małej i Józefa Ruchały ze wsi Kolimagi, Tadeusza Żebrowskiego z Wierzbowa, Wacława Mroczkowskiego z Dziągiew, Henryka Szabalowskiego ze wsi Żebry i Jana Marzewskiego ze Śniadowa. W pamięci utkwiła mu również egzekucja Ryszarda Ostrowskiego z Jedwabnego. Po raz ostatni uczestniczył w takim wydarzeniu wspólnie z ks. Walerianem Szubzdą (zastąpił go) w marcu, ze względu na dużą liczbę skazanych, którzy także zginęli na progu wspomnianego garażu (Zob.: P. Olędzki, *Byłem spowiednikiem skazanych na śmierć*, „Gazeta Współczesna”, 15 V 1990 r., s. 4–5; D. i A. Wroniszewscy, *W serce bandyty i zdrajcy narodu*, „Kontakty”, 20 V 1990 r., s. 8–9).

¹⁷ AIPN Bi, 045/1101, Sprawozdanie z pracy agenturalno-informatorskiej Sekcji V Wydziału V WUBP w Białymstoku za okres 20–30 VI 1946 r., k. 57; K. Sychowicz, *Kościół katolicki w województwie ...*, s. 131.

biskupów w Częstochowie uchwalono, że księża nie powinni brać udziału w pogrzebach funkcjonariuszy aparatu bezpieczeństwa.

Aby zapobiec niepożądanym niespodziankom i uniknąć popełnionych podczas referendum błędów, przed wyborami do Sejmu proponowano m.in. wzmocnić istniejące Referaty 5. w PUBP¹⁸. Duchowieństwo katolickie chciano zneutralizować również poprzez dokładniejsze obstawienie go agenturą i stały oficjalny nadzór, uniemożliwiający prowadzenie propagandy politycznej. W tym wypadku nie osiągnięto jednak pełnego sukcesu, gdyż jak stwierdzono w sprawozdaniu z przebiegu głosowania, podczas wyborów 19 stycznia 1947 r. księża na Białostocczyźnie, tak jak przy referendum, pomagali w rozprowadzaniu ulotek i numerków PSL w terenie¹⁹. Jak wiadomo, komuniści wykorzystując m.in. aparat bezpieczeństwa, nie dopuścili do podania prawdziwych wyników. O tym, że zdawano sobie sprawę z dokonania następnego fałszerstwa, najlepiej świadczy odpowiedź bpa Łukomskiego na prośbę Przewodniczącego PRN w Łomży, aby podczas wyborów Prezydenta Rzeczypospolitej (5 lutego 1947 r.), w kościołach diecezji były dzwony²⁰. Stwierdził on mianowicie, że Kościół, tak jak i naród, pragnie pokoju i pojednania, „[...] ale Kościół katolicki, będąc nauczycielem prawdy, sprawiedliwości i uczciwości, nie może pochylać aktów niesprawiedliwości, jakich wyrazem były wybory 19 stycznia br., czym ludność jest głęboko rozgoryczona”. Sfałszowane referendum i wybory osłabiły wśród społeczeństwa, a co za tym idzie i u niektórych księży, wiarę w rychłą zmianę sytuacji.

Pomimo początkowego niepowodzenia dalej zbierano informacje do sprawy przeciwko bpowi Łukomskiemu. I tak aresztowany członek NZW Michał Bierzyński „Sęp” zeznał, że chcąc zawrzeć związek małżeński z Haliną Obrycką udał się do ks. Apoloniusza Glińskiego z parafii Bronowo. Tam po krótkiej rozmowie oświadczył, że jest członkiem NZW i w związku z tym chce wziąć ślub bez zapowiedzi²¹. Po uzyskaniu zgody biskupa ksiądz udzielił go 17 lutego 1947 r., przy

¹⁸ AIPN Bi, 045/1096, Raport o spostrzeżeniach i wnioskach z okresu pracy nad głosowaniem ludowym do naczelnika Wydziału V WUBP w Białymstoku, b.d., k. 25.

¹⁹ AIPN Bi, 045/1104, Sprawozdanie z przebiegu głosowania do Sejmu Ustawodawczego na terenie woj. białostockiego, b.d., k. 58.

²⁰ APB, UWB, 96, Sprawozdanie Wydziału Społeczno-Politycznego za styczeń 1947 r., b.d., k. 3; APL, 32, Pismo PPRN w Łomży do bpa Łukomskiego, b.d., k. 5; APL, 32, Odpowiedź biskupa na pismo PPRN w Łomży, 5 II 1947 r., Łomża, k. 6.

²¹ AIPN Bi, 045/1103, Sprawozdanie naczelnika Wydziału V WUBP w Białymstoku za okres od 31 X 1947 r. do 26 XI 1947 r., b.d., k. 151; AIPN Bi, 045/1102, Raport okresowy naczelnika Wydziału V WUBP w Białymstoku za okres od 31 X 1947 r. do 15 XI 1947 r., b.d., k. 120; K. Sycho-wicz, *Kościół katolicki w województwie ...*, s. 133.

czym pan młody i dwaj świadkowie przyszli w tym dniu do kościoła z bronią, którą na polecenie duchownego zostawili w zakrystii.

W tym miesiącu na terenie diecezji łomżyńskiej miały też miejsce liczne przypadki kazań krytykujących działania władz komunistycznych²². Zaliczono do nich m.in. wypowiedzi ks. Franciszka Jurewicza z pow. Łomża i wikariusza parafii Kobylin, pow. Wysokie Mazowieckie, ks. Czesława Żebrowskiego. PUBP w Łomży prowadził również sprawę przeciwko prefektowi szkolnemu kapucynowi Franciszkowi Jakimiakowi, który – jak to określono – „zbuntował szkołę w Łomży przeciwko podpisaniu protestu w sprawie mordu Stachowiaka w Poznaniu przez co pochwaliał zbrodnię”²³. Doprowadziło to do tak dużego napięcia w szkole, że jej kierownik zmuszony był zawiesić lekcje w klasie siódmej. Mająca miejsce 16 sierpnia 1947 r. w Sądzie Okręgowym w Łomży rozprawa, według doniesień agentury, z powodu niewłaściwej postawy sądu zakończyła się uniewinnieniem księdza²⁴.

Sytuacja wyznaniowa na terenie działania PUBP w Łomży była bardzo stabilna i charakteryzowała się zdecydowaną dominacją wyznania rzymskokatolickiego. Potwierdzają to też materiały Urzędu Wojewódzkiego w Białymstoku z kwietnia 1947 r., w których stwierdzono, iż w województwie istniały trzy wyznania religijne: rzymskokatolickie, prawosławne i mojżeszowe. Według nich ludność ta bez przeszkód kultywowała swoje obrządki religijne. Na terenie powiatu łomżyńskiego, suwalskiego i szczuczyńskiego istniały również mniejsze grupy (głównie Św. Jehowy – K.S.), lecz nie wywierały one wpływu na życie polityczne, ani gospodarcze²⁵. Taka wersja oceny sytuacji religijnej obowiązywała w tych materiałach także w latach następnych.

Do jednego z najpoważniejszych zatargów doszło 10 sierpnia 1947 r. przy okazji pogrzebu starosty łomżyńskiego Tadeusza Żeglickiego, przewodniczącego PRN w Łomży Stanisława Tońskiego i ich szofera Stanisława Baćlowskiego, którzy trzy dni wcześniej zginęli z rąk podziemia. Duchowieństwo nie wzięło w ogóle udziału w zorganizowanej na rynku manifestacji, zgodziło się jedynie dokonać obrzędu religijnego na cmentarzu. Ponieważ jednak przewodniczący PRN był wyznawcą Kościoła Narodowego, księża zaprotestowali przeciwko niesieniu jego zwłok na cmentarz katolicki razem z innymi. W efekcie pogrzeb odbył się, z tym, że gdy mimo

²² APB, KW PPR w Białymstoku, 36 (I/V/23), Kler katolicki, k. 39.

²³ AIPN Bi, 045/1102, Raport okresowy naczelnika Wydziału V WUBP w Białymstoku za okres 1–15 III 1947 r., b.d., k. 17; K. Sychowicz, *Działania władz wobec Kościoła katolickiego w diecezji łomżyńskiej* ..., s. 55.

²⁴ AIPN Bi, 045/1103, Raport okresowy naczelnika Wydziału V WUBP w Białymstoku za okres 10–20 VIII 1947 r., b.d., k. 113.

²⁵ Sytuacyjne sprawozdanie miesięczne woj. białostockiego za kwiecień 1947 r. [w:] G. Sosna, *Sprawy narodowościowe i wyznaniowe na Białostocczyźnie* ..., s. 37.

protestów wniesiono na cmentarz trumnę Tońskiego, siedmiu księży zrzuciło szaty liturgiczne i opuściło go. Ostatecznie cała trójka została pochowana we wspólnej mogile, nad którą wygłoszono przemówienia i odśpiewano hymn PPS *Czerwony Sztandar*²⁶. Władze obawiały się prawdopodobnie reakcji ludności w związku z tym zajściem, jednak – jak podkreślił jeden z mówców na posiedzeniu KW PPR w Białymstoku – nie była ona tak groźna, jak się spodziewano.

W dniach 13–15 października 1947 r. w MBP odbyła się narada poświęcona ograniczaniu wpływów Kościoła²⁷. Referat programowy pt. *Ofensywa kleru a nasze zadania* wygłosiła Julia Brystygier – dyrektor Departamentu V MBP, który wówczas zajmował się duchowieństwem i związkami wyznaniowymi²⁸. Wyznaczył on główne kierunki zwalczania Kościoła w przeciągu następnych ośmiu lat. Zalecał m.in. wyeliminować wpływy księży na masowe organizacje młodzieżowe, systematycznie rozpracowywać prefektów szkolnych oraz kurie biskupie, dekanaty, rady dekanackie i „Caritas”. Dokładniej zbadany miał być udział księży w podziemiu i baza materialna duchowieństwa. Wszelkie stosowane represje – zarówno areszty księży, metody represyjne i profilaktyczne – polecano bezwzględnie uzgadniać z ministerstwem.

Oceniając zachowanie się duchowieństwa w pow. łomżyńskim w tym okresie, funkcjonariusze aparatu bezpieczeństwa stwierdzili, że razem z bpem Łukomskim prowadziło ono dalej wrogie działania przeciwko Polsce Ludowej. Przejawiać się to miało poprzez próby powołania do życia nowych organizacji kościelnych i nawoływanie do walki z systemem komunistycznym. Jako przykład podano tutaj wystąpienie ks. Stanisława Skrodzkiego z Przytuł, który apelował do wiernych, aby nie wstępowali do PPR ani PPS i nie interesowali się działalnością tych ugrupowań. Zaznaczono, iż tę drugą partię księży zaczęli atakować od chwili pojawienia się informacji o ich połączeniu²⁹.

²⁶ AIPN Bi, 045/1103, Raport okresowy naczelnika Wydziału V WUBP w Białymstoku za okres 10–20 VIII 1947 r., b.d., k. 113; AIPN Bi, 045/1102, Raport okresowy naczelnika Wydziału V WUBP w Białymstoku za okres 1–15 VIII 1947 r., b.d., k. 77; S. Ozlański, *Stosunki państwo-Kościół w latach 1944–1950 w świetle materiałów źródłowych przechowywanych w zasobie Archiwum Państwowego w Białymstoku* [w:] *50 lat Archiwum Państwowego w Białymstoku. Księga pamiątkowa*, Białystok 2003, s. 111–112.; K. Sychowicz, *Działania władz wobec Kościoła katolickiego w diecezji łomżyńskiej ...*, s. 59–60.

²⁷ A. Dudek, *Państwo i Kościół w Polsce 1945–1970*, Kraków 1995, s. 13; H. Konopka, *Religia w szkołach Polski Ludowej. Sprawa nauczania religii w polityce państwa (1944–1961)*, Białystok 1997, s. 38.

²⁸ Więcej o polityce wyznaniowej prowadzonej w tym okresie przez władze komunistyczne zobacz: J. Żaryn, *Kościół w Polsce w latach przełomu (1953–1958). Relacje ambasadora RP przy stolicy apostolskiej*, Warszawa 2000; idem, *Aparat bezpieczeństwa wobec Kościoła katolickiego w Polsce (1944–1980)* [w:] *Represje wobec osób duchownych i konsekrowanych w PRL w latach 1944–1989*, pod red. A. Grzeškowiak, Lublin 2004, s. 99–111.

²⁹ AIPN Bi, 045/1548, Sprawozdanie szefa PUBP w Łomży do szefa WUBP w Białymstoku za okres od 26 III 1948 r. do 26 IV 1948 r., b.d., k. 38.

Nasilenie działań przez UB nie powstrzymało jednak większości duchownych przed dzieleniem się swoimi poglądami. 14 kwietnia 1948 r. źródło „Łuna” doniosło, że ks. Antoni Kin, proboszcz parafii Chlebotki, w wygłoszonym kazaniu nawoływał do walki z rządem komunistycznym. Ponadto stwierdził on, iż wie „[...] że tu w kościele są tacy, którzy zaraz doniosą władzy, ale ja się niczego nie boję [...]”³⁰. Jak pokazał czas, nie pomylił się w tym wypadku. Na terenie diecezji łomżyńskiej miały też miejsce inne przypadki krytyki działania władz³¹. W biuletynie wydawanym przez Ministerstwo Bezpieczeństwa Publicznego w Warszawie znalazła się też w tym okresie informacja, pochodząca najprawdopodobniej z łomżyńskiego UB, o zorganizowaniu przez jednego z duchownych pochodu w dniu 3 maja, w którym udział wzięło ok. 2 tys. mieszkańców, w tym uczniowie szkół średnich³².

PUBP w Łomży odnotowało również, iż ks. Lewszuk³³ 16 maja 1948 r. potępił w trakcie kazania akcję współzawodnictwa pracy, określając ją jako prowadzącą do jeszcze większej produkcji broni, zamiast rzeczy potrzebnych do życia codziennego. Stwierdził, że wyścig był niczym innym jak „[...] nową formą przymusu prowadzącą do nadmiernej wydajności w pracy”. Za kolejne negatywne działanie duchowieństwa w pow. łomżyńskim uznano specjalne przedłużenie nabożeństwa w dniu Święta Ludowego, w wyniku czego pochód rozpoczął się z przeszło godzinnym opóźnieniem. Również wiec na Rynku Zambrowskim w Łomży rozpoczął się później, a część osób nie doczekawszy się go, wróciła do domów. Pozytywnie oceniono natomiast wystąpienia misjonarzy w Zambrowie, podczas których potępił oni działalność prowadzoną przez podziemie³⁴.

W sierpniu PUBP interesował się mającymi wówczas miejsce w parafiach odпустami i towarzyszącymi im wystąpieniami księży. Według zebranych materiałów, prawie zawsze towarzyszyły im zbiórki uliczne oraz niewielkie przedstawienia wystawiane przez młodzież szkolną m.in. w Chlebotkach. Taki odpust odbył się 8 sierpnia 1948 r. w parafii Jedwabne i towarzyszyło mu wyświęcenie nowo zakupionych organów. Przy tej okazji kazania wygłosili ks. Franciszek Guzewicz z parafii

³⁰ AIPN Bi, 045/1108, Raport okresowy naczelnika Wydziału V WUBP w Białymstoku za okres 1–30 IV 1948 r., b.d., k. 29; AIPN Bi, 045/1109, Sprawozdanie naczelnika Wydziału V WUBP w Białymstoku za okres od 27 III 1948 r. do 27 IV 1948 r., b.d., k. 17v.

³¹ APB, KW PPR w Białymstoku, 36 (1/V/23), Kler katolicki, b.d., k. 39.

³² Biuletyn Informacyjny MBP nr 10(32), 14 V 1948 r. Warszawa [w:] *Biuletyny Informacyjne Ministerstwa Bezpieczeństwa Publicznego 1948*, t. 2, s. 88.

³³ W tym wypadku może chodzić o ks. Mieczysława Lewszyka, a błąd wynika, tak jak w wielu innych przypadkach, z pomyłki piszącego sprawozdanie funkcjonariusza UB.

³⁴ AIPN Bi, 045/1548, Sprawozdanie szefa PUBP w Łomży do szefa WUBP w Białymstoku za okres od 26 IV 1948 r. do 26 V 1948 r., 26 V 1948 r., Łomża, k. 46.

Burzyn oraz nieznaną z nazwiska kapucyn z Łomży. W tym drugim przypadku stwierdzono, że wspomniał on o okradaniu społeczeństwa przez władze komunistyczne, krwi wytoczonej ręką wroga i dźwiganiu przez Polskę kajdan³⁵. W tym samym miesiącu ks. Antoni Kin dokonał poświęcenia ryngrafów dla członków oddziału Stanisława Grabowskiego „Wiarusa” (NZW) i obdarował ich żywnością. Sprawa ta również została przekazana do MBP³⁶. Według materiałów zgromadzonych przez UB kontakty z nim mieli utrzymywać też proboszcz parafii Rutki ks. Czesław Dziondziak oraz proboszcz parafii Zambrów ks. Franciszek Łapiński. Pierwszy z nich po rozebraniu domu „Wiarusa” przez specjalną ekipę, nazwał przedstawicieli rządu bandytami, demolującymi zabudowania ludzi walczących za Polskę.

W świetle tych wszystkich wydarzeń można stwierdzić, że aparat bezpieczeństwa najprawdopodobniej z ulgą odnotował zgon ordynariusza łomżyńskiego Stanisława Kostki Łukomskiego. Zmarł on 28 października 1948 r. po niewyjaśnionej do dziś katastrofie samochodowej, jaka miała miejsce na trasie Ostrów Mazowiecka–Łomża. W sporządzonym sprawozdaniu zapisano, że przywiezienie zwłok i pogrzeb odbyły się bez jakichkolwiek zakłóceń. 3 listopada przy udziale pocztów sztandarowych cechów rzemieślniczych, harcerstwa, Sodalicii Mariańskiej oraz przedstawicieli „Caritasu” przeniesiono zwłoki biskupa do katedry³⁷. I Sekretarz KP PPR w Łomży chwalił się również, że nie dopuszczono do zorganizowanego udziału w pogrzebie Straży Pożarnej oraz szkół. Następnego dnia po uroczystym nabożeństwie zwłoki złożono do grobowca w katedrze. Liczono, że kontrola duchowieństwa diecezji łomżyńskiej będzie w nowej sytuacji przebiegać o wiele sprawniej.

Już od początku 1949 r. władze centralne zaczęły zacieśniać nadzór nad działalnością Kościoła katolickiego³⁸. 7 stycznia wydane zostało polecenie zebrania w terenie szczegółowych materiałów dotyczących wszystkich przejawów działalności duchowieństwa. Ocenie poddany miał być także jego stosunek do polityki rządu i ewentualne kontakty z podziemiem. Władze interesowały się działalnością duchowieństwa na terenie szkół, wśród organizacji młodzieżowych i „Caritasu”. Zalecano też poszukiwanie materiałów o „wyzysku” stosowanym przez Kościół, tj. opodatkowaniu chłopów na rzecz budów, remontów, odrabianiu dniówek w gospodarstwie księdza za posługi religijne. Odpowiedzią na te wytyczne było sprawozdanie

³⁵ *Ibidem*, Sprawozdanie szefa PUBP w Łomży do szefa WUBP w Białymstoku za okres od 26 VII 1948 r. do 26 VIII 1948 r., 26 VIII 1948 r., Łomża, k. 70–71.

³⁶ K. Sychowicz, *Ziemia Łomżyńska* ..., s. 101–102.

³⁷ APB, KW PPR w Białymstoku, 36 (1/V/23), I Sekretarz KP PPR w Łomży do KW PPR w Białymstoku, b.d., k. 42.

³⁸ K. Sychowicz, *Ziemia Łomżyńska* ..., s. 102.

z działalności Kościoła katolickiego na terenie woj. białostockiego wysłane do KC PZPR 24 stycznia 1949 r. Jako miejsca największego wpływu księży na społeczeństwo wymieniono powiaty łomżyński, augustowski, wysokomazowiecki, częściowo grajewski i bielski. Sytuację tę tłumaczono działalnością resztek podziemia i niedostatecznymi wpływami partii w społeczeństwie.

Kolejny przejaw „wrogiej postawy” duchowieństwa wobec władzy miał miejsce 21 marca 1949 r. w Grabowie, gdzie miejscowy ksiądz podczas kazania stwierdził, że rząd dąży do zamknięcia w Polsce kościołów i aby temu przeciwdziałać, wierni powinni się gorąco modlić i wspierać kapłanów finansowo. Również przebywająca na terenie tego powiatu misja kapucyńska w wygłaszanych kazaniach używała dwuznacznych zwrotów³⁹. W tym samym miesiącu działający w Białymstoku informator „Poleski” doniósł do WUBP o spotkaniu rektora Seminarium Duchownego ks. Czesława Andrzeja Falkowskiego⁴⁰ z prymasem Stefanem Wyszyńskim w Warszawie i otrzymaniu przez niego nominacji na ordynariusza Diecezji Łomżyńskiej⁴¹. Stało się to 15 maja 1949 r., kiedy objął on oficjalnie kierownictwo kurii⁴². Jak odnotował PUBP, w związku z jego ingresem, na plac Zambrowski przyjechały delegacje z pow. Łomża, Kolno, Grajewo, Augustów, Suwałki i Ostrów Mazowiecka. Łącznie ok. 2 tys. osób, które odprowadziły biskupa do kościoła. Obeni byli też wszyscy księża z terenu powiatu, a nawet z dalszej okolicy. Wskazano przy tym na brak zorganizowanych grup młodzieży zarówno ze Związku Młodzieży

³⁹ APB, 33/VI/5, Sprawozdanie KW PZPR w Białymstoku za marzec 1949 r., 12 IV 1949 r., Białystok, k. 85.

⁴⁰ Ur. 28 XI 1887 r. w Warszawie, w wieku dziewiętnastu lat wstąpił do Wyższego Seminarium Duchownego w Petersburgu. Studiował w Innsbrucku, gdzie otrzymał święcenia kapłańskie. Po I wojnie światowej współorganizator i wykładowca na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim. Następnie rektor Uniwersytetu Stefana Batorego w Wilnie. Podczas II wojny światowej aresztowany przez Niemców 3 III 1942 r. Po jej zakończeniu, w wyniku zmiany granic i presji władz sowieckich, znalazł się w Białymstoku, gdzie został rektorem WSD. W maju 1949 r. został ordynariuszem łomżyńskim i od tego momentu starał się nie dopuścić do oddziaływania władz komunistycznych na duchowieństwo. W 1954 r. Referat Organizacji Masowych KW PZPR w Białymstoku proponował usunąć go ze stanowiska i zastąpić uległym wobec systemu ks. Henrykiem Bettó. Dążył do izolacji tzw. księży patriotów. Zainicjował powstanie nowej parafii w Olszynie. Po 1956 r. mimo licznych „zaproszeń”, nigdy nie przybył do PWRN na rozmowy, przysyłając zastępcę. Zmarł 25 VIII 1969 r. w Łomży (K. Sychowicz, *Czesław Andrzej Falkowski (1887–1969), biskup, ordynariusz łomżyński* [w:] *Słownik biograficzny białostocko-łomżyńsko-suwański*, z. 3, Białystok 2005, s. 51–54).

⁴¹ AIPN Bi, 045/1112, Sprawozdanie naczelnika Wydziału V WUBP w Białymstoku za okres od 26 II 1949 r. do 26 III 1949 r., b.d., k. 25, 30.

⁴² AIPN Bi, 045/1552, Meldunek specjalny szefa PUBP w Łomży do szefa WUBP w Białymstoku, 15 V 1949 r., Łomża, k. 106; AIPN Bi, 045/1112, Sprawozdanie naczelnika Wydziału V WUBP w Białymstoku za okres od 26 IV 1949 r. do 26 V 1949 r., b.d., k. 35v; AIPN, MBP, 293, Raport miesięczny WUBP w Białymstoku za okres od 30 IV 1948 r. do 31 V 1949 r., b.d., k. 80.

Polskiej, jak i Sodalicii Mariańskiej. Nieprzewidzianym problemem dla UB okazał się udział trzech procesji zorganizowanych bez zezwolenia starostwa. Już w tym pierwszym, niezwykle ważnym dla nowego ordynariusza momencie doszło do ingerencji władz, gdyż jako kontrakcja z ich strony została przygotowana impreza sportowa, która zgromadziła ok. 4 tys. osób. Nadzór nad nią, jak i nad powitaniem biskupa sprawowali oczywiście ubrani po cywilnemu funkcjonariusze PUBP i MO. W związku z tym wydarzeniem aparat bezpieczeństwa miał ustalić, z jakich parafii przybyły procesje i czy zapłacono za skorzystanie z samochodów PKS oraz Urzędu Wodno-Melioracyjnego do transportu osób. Na tej podstawie można stwierdzić dwie rzeczy: po pierwsze, że władze osiągnęły jednak zamierzony cel, którym było zmniejszenie znaczenia ingresu, po drugie, iż traktowały nowego biskupa jak przeciwnika, z którym należy walczyć, a nie jak partnera do współpracy.

W okresie tym rozpoczyna się też seria aresztowań księży podejrzanych o kontakty z podziemiem. Jako jeden z pierwszych 19 stycznia 1949 r., za zgodą wicedyrektora Departamentu V MBP, na mocy sankcji WSR w Białymstoku, został zatrzymany wikary parafii Bargłów, pow. Augustów, ks. Zygmunt Poniatowski⁴³. Oskarżono go o to, że pełniąc posługę na stanowisku wikarego parafii Szumowo, pow. Łomża, utrzymywał kontakty z członkiem NZW Bronisławem Karwowskim i po amnestii w 1947 r. przyjął od niego 200 tys. zł. w celu wykupienia z więzienia byłego komendanta NZW Romualda Kozła. Wystawił on dwa pokwitowania na 30 i 170 tys., znalezione podczas rewizji u matki Karwowskiego. W trakcie przeprowadzonego śledztwa ksiądz przyznał się do wszystkich stawianych mu zarzutów. Sam Karwowski został aresztowany w Szczecinie i po wstępnym przesłuchaniu w WUBP w Gdańsku przekazano go do Białegostoku⁴⁴. Tutaj także był bity w trakcie śledztwa, a PUBP w Łomży aresztował jego matkę.

Natomiast w czerwcu tr. starosta łomżyński Władysław Dymowski poinformował Urząd Wojewódzki w Białymstoku o pobycie na podlegającym mu terenie misjonarzy: Jana Trochima i Stanisława Zdanowicza. Przebywali oni w Rutkach, gdzie pierwszy z nich w czasie kazania wspominał o wywożeniu katolików na Wschód w 1940 r. i wysyłaniu ich do ciężkich robót leśnych, przy których umierali

⁴³ Ur. 12 VI 1911 r. w Beldzie, pow. Szczuczyn. 20 V 1949 r. skazany przez WSR w Białymstoku na pięć lat więzienia za pomoc członkom WiN: Bronisławowi Karwowskiemu i Henrykowi Karwowskiemu (AIPN Bi, 045/1112, Sprawozdanie naczelnika Wydziału V WUBP w Białymstoku za czas od 26 IV 1949 r. do 26 V 1949 r., b.d., k. 36v); W. Jemielity, *Księża diecezji łomżyńskiej więzieni w latach 1949–1956* [w:] „Studia Teologiczne Białostocko-Drohiczyńsko-Łomżyńskie” 1996, nr 14, s. 289.

⁴⁴ ZOBEP, Relacja B. Karwowskiego nagrana

z głodu. Posunął się on nawet dalej stwierdzając, że „ciemna masa wstąpiła na służbę za pieniądze i przekupiona przez nowych wodzów, potępiała wiarę katolicką”⁴⁵.

Przez cały czas PUBP prowadził rozbudowę sieci informatorów. To jeden z nich doniósł o mającym miejsce 29 czerwca 1949 r. zamkniętym spotkaniu Towarzystwa Przyjaciół Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego w Łomży⁴⁶. Wybrano wówczas zarząd powiatowy, w skład którego weszli m.in. ojciec gwardian Zajko – przewodniczący, Józef Łajewski, pracownik Banku Spółdzielczego w Łomży – wiceprzewodniczący, Maria Modzelewska, nauczycielka szkoły powszechnej – sekretarz, Maria Andrzejewska – inkasent. Do Komisji Rewizyjnej wybrano ks. Juliana Wierzbickiego, ks. Józefa Biernackiego i Irenę Kichner.

Najsilniejsze uderzenie wymierzone przeciwko Kościołowi katolickiemu zbliżało się coraz bardziej. Jeszcze w marcu 1949 r. rząd wydał oświadczenie dotyczące stosunków pomiędzy państwem a Kościołem, krytykujące dotychczasową postawę duchowieństwa. Wydarzeniem, które ułatwiło zaostrzenie metod walki stał się dekret papieski z 13 lipca 1949 r. ogłoszony przez Piusa XII, grożący ekskomuniką wszystkim katolikom, którzy świadomie i dobrowolnie popieraliby lub należeli do partii komunistycznych oraz czytali i rozpowszechniali prasę komunistyczną⁴⁷. Odpowiedzią na niego była rezolucja uchwalona 29 sierpnia na zebraniu MRN w Łomży, potępiająca Watykan za wydanie ekskomuniki na członków partii robotniczych i komunistycznych oraz osoby im sprzyjające. Solidaryzowała się też ona z rządem polskim chcącym „nie dopuścić do rozbicia społeczeństwa na wierzących i niewierzących”, stosującego natomiast podział na „budujących zręby nowej rzeczywistości i wichrzycieli”⁴⁸.

W 1949 r. na terenie pow. łomżyńskiego zorganizowano także „akcję oświadczenia” społeczeństwo, w związku z oświadczeniem rządowym o stosunku państwa do Kościoła. W jej trakcie przedstawiono w „odpowiednim świetle” oświadczenie Watykanu. Pośrednio wymierzony w Kościół był również wydany 5 sierpnia 1949 r. dekret o zmianie niektórych przepisów prawa o stowarzyszeniach⁴⁹. We wrześniu natomiast rozpoczął działalność tzw. ruch „księży patriotów”. Zanim to jednak nastąpiło, starostowie powiatowi wezwali 209 księży z terenu woj. białostockiego w celu zapoznania ich z dekretem. Z grona tego nie przybyło szesnastu, z czego

⁴⁵ APB, UWB, 668, Starosta łomżyński do UW w Białymstoku, 14 VI 1949 r., Łomża, k. 20.

⁴⁶ AIPN Bi, 045/1111, Raport okresowy naczelnika Wydziału V WUBP w Białymstoku za okres 1–31 VII 1949 r., b.d., k. 55; K. Sychowicz, *Działania władz wobec Kościoła katolickiego* ..., s. 63.

⁴⁷ D. Gregorowicz, *Procesy księży i biskupów polskich w latach 1949–1953*, „Rubieże” 1993, nr 2/3, s. 131.

⁴⁸ APŁ, PRN, 37, Rezolucja MRN w Łomży z 29 VIII 1949 r., k. 87.

⁴⁹ K. Sychowicz, *Ziemia Łomżyńska* ..., s. 105.

siedmiu usprawiedliwiło się z nieobecności. Wśród nieusprawiedliwionych byli m.in. dwaj duchowni z pow. łomżyńskiego, ks. Franciszek Guzewicz z Burzyna i ks. Józef Stankiewicz ze Szlas. Zgodnie z poleceniem wicewojewody Jana Wyrzykowskiego z 11 sierpnia 1949 r. zostali oni ukarani grzywną do 2,5 tys. zł. Jak odnotowało PUBP w Łomży, większość duchownych obojętnie lub z rezerwą przyjmowała przekazywane przez przedstawicieli władz informacje⁵⁰. Według funkcjonariuszy ks. Kazimierz Cwalina z Drozdowa określił dekret jako wpisujący się w działania planu sześcioletniego, a ks. Bolesław Kozłowski z Tabędza w liście do starosty, powołując się na ten dokument, prosił o wydanie zakazu przyjazdu na teren parafii kramów i karuzeli, które według niego zakłócały sprawowanie kultu religijnego.

Według PUBP w Łomży, 30 października 1949 r. ks. Stanisław Falkowski w Zambrowie podczas kazania wezwał wiernych do modlenia się m.in. za dusze żołnierzy, w tym członków NZW, zamordowanych w ostatnich latach przez aparat bezpieczeństwa. Mówił też o zdejmowaniu krzyży i sugerował, iż w niedługim czasie dojdzie do zamykania kościołów. Apelowal również o przekazanie tych słów młodzieży, aby „nie wyrośli z nich komuniści”⁵¹. Wbrew wymogom wcześniej wspomnianego dekretu, w okresie tym w pow. łomżyńskim nie zgłosiła się do rejestracji żadna organizacja kościelna z wyjątkiem „Caritasu”, który jednak nie wypełnił poprawnie należnych druków. Na całym tym terenie księża ogłosili z ambon, iż zawieszają działalność wszystkich stowarzyszeń kościelnych zgodnie z zarządzeniem biskupa. W to miejsce nawoływali do indywidualnego modlenia się w mieszkaniach, mimo tego odnotowano jednak pojedyncze przypadki zbierania się m.in. Kół Żywego Różańca.

W okresie tym władze komunistyczne zastosowały też bezpośrednie represje wobec duchownych. I tak 4 stycznia 1950 r. został aresztowany przez PUBP proboszcz parafii w Zambrowie ks. Stanisław Falkowski, któremu zarzucono rozpowszechnianie fałszywych wiadomości mogących wyrządzić szkodę interesom państwa polskiego, a dotyczących swobody wyznania w Polsce⁵². W celu rozpowszechniania

⁵⁰ AIPN Bi, 045/1548, Raport miesięczny PUBP w Łomży do szefa WUBP w Białymstoku za okres od 26 VII 1949 r. do 26 VIII 1949 r., 26 VIII 1949 r., Łomża, k. 129v.

⁵¹ APB, KW PZPR w Białymstoku, 33/VI/141, Sprawozdanie opisowe KP PZPR w Łomży za okres od 1 X 1949 r. do 31 X 1949 r., k. 199; AIPN Bi, 045/1548, Raport miesięczny PUBP w Łomży do szefa WUBP w Białymstoku za okres od 26 X 1949 r. do 26 XI 1949 r., 25 XI 1949 r., Łomża, k. 139v.

⁵² Śledztwo przeciwko niemu trwało osiemnaście miesięcy. Na początku 1951 r. miała odbyć się rozprawa wyjazdowa w Łomży, jednak z powodu przyjaznej postawy ludności dla oskarżonego odbyła się ona w Białymstoku 18 czerwca. Zarzucono mu rozpowszechnianie fałszywych wiadomości mogących wyrządzić szkodę interesom państwa polskiego. Ostatecznie Sąd Najwyższy w Warszawie 22 kwietnia 1952 r. skazał go na 2,5 roku więzienia i zaliczył na poczet tej kary

przechowywał on różne wiersze, pisma i druki, które redagował i przepisywał na maszynie. Według UB, jego kazania pochwały m.in. faszyzm, działania członków podziemia oraz zawierały fałszywe wiadomości. Warto podkreślić, że aresztowanie to nie przeszło bez echa w samym Zambrowie, jak i okolicy⁵³. Już 10 stycznia 1950 r. delegacja, składająca się z trzech kobiet, interweniowała w PUBP w Łomży, domagając się zwolnienia księdza. Ponadto okoliczna ludność, z inicjatywy członków kółka różańcowego, ogłosiła żałobę, nie urządzano też zabaw ani wesel.

Kolejną okazją do rozbicia jedności wśród księży stała się akcja przeciwko „Caritasowi”. 23 stycznia 1950 r. władze państwowe ogłosiły ustanowienie zarządu komisarycznego⁵⁴ nad tą instytucją. Powodem tego były rzekome nadużycia we wrocławskim oddziale organizacji. Ostatecznie została ona odebrana Kościołowi rzymskokatolickiemu po pełnej insynuacji i oszczerstw kampanii prasowej⁵⁵. Jednak zanim do tego doszło, milicja wdarła się do palcówek „Caritasu” w całym kraju, przeprowadziła w nich rewizję i oddała pod przymusowy zarząd, w skład którego wchodził głównie tzw. księża patrioci. W oświadczeniu wydanym 30 stycznia 1950 r. Episkopat wspomniał olbrzymi wkład tej organizacji w walkę z nędzą i chorobami oraz ratowanie Polaków przed śmiercią w okresie II wojny światowej, jak i po jej zakończeniu⁵⁶. Podsumowując stwierdził, że wskutek wprowadzenia zarządów komisarycznych organizacja ta „przestała [...] być wyrazem społeczno-charytatywnej pracy Kościoła”.

W związku z akcją „C”, bo taki kryptonim nadano tym działaniom, na terenie woj. białostockiego trzy ekipy w składzie po sześć osób każda, w tym funkcjonariusz UB, przystąpiły do opieczętowania magazynów diecezjalnych „Caritas” byłej kurii wileńskiej w Białymstoku, kurii łomżyńskiej i byłej kurii pińskiej w Brańsku⁵⁷.

okres tymczasowego aresztowania. Po odsiedzeniu wyroku wyszedł na wolność 4 VII 1952 r. i wrócił do Zambrowa (W. Jemielity, *Księża diecezji łomżyńskiej więzieni w latach ...*, s. 285).

⁵³ Biuletyn dzienny MBP nr 9 (467) 12 I 1950 r. [w:] *Biuletyny Dzielne Ministerstwa Bezpieczeństwa Publicznego 1949–1950*, oprac. Ł. Kamiński, Warszawa 2004, s. 526; K. Sychowicz, *Zambrow na przestrzeni ...*, s. 117.

⁵⁴ *Stefan Kardynał Wyszyński Prymas Polski w dokumentach aparatu bezpieczeństwa PRL (1953–1956)*, oprac. B. Piec, Warszawa 2001, s. VII; D. Zamiatała, *Caritas. Działalność i likwidacja organizacji 1945–1950*, Lublin 2000.

⁵⁵ J.R. Nowak, *Walka z Kościołem wczoraj i dziś*, Szczecinek 1999, s. 179–180; K. Sychowicz, *Okoliczności upaństwowienia organizacji „Caritas” na terenie woj. białostockiego w początkach 1950 r.* [w:] „Studia Podlaskie” 2004, t. XIV, s. 91.

⁵⁶ APB, KW PZPR w Białymstoku, 33/V/10, Oświadczenie Episkopatu w sprawie „Caritasu”, 30 I 1950 r. Kraków, k. 153; K. Sychowicz, *Kilka słów o likwidacji „Caritas”* [w:] „Ziemia Łomżyńska” 2003, t. 7, s. 258.

⁵⁷ AIPN Bi, 045/1114, Raport okresowy naczelnika Wydziału V WUBP w Białymstoku za okres 1–31 I 1950 r., b.d., k. 9–10; K. Sychowicz, *Okoliczności upaństwowienia organizacji „Caritas” ...*, s. 92.

Przeprowadzono także rozmowy z czterdziestoma księżmi, w wyniku których stwierdzono, że potępiają oni zaistniałą sytuację. Do prasy uzyskano jedynie dwa takie oświadczenia, chociaż część duchownych wyraziła chęć przesłania swych wypowiedzi bezpośrednio do redakcji⁵⁸.

Podczas kolejnej, przeprowadzonej na o wiele szerszą skalę, fali rozmów ostrzegawczych w dniach 10–11 lutego 1950 r., osoby w nich uczestniczące starały się skłonić księży do przeciwstawienia się swoim zwierzchnikom poprzez nieodczytanie listu Episkopatu, mówiącego o rozwiązaniu „Caritasu”. Warto tutaj zaznaczyć, że w każdej takiej „ekipie” znajdował się funkcjonariusz PUBP w Łomży. Nachodzeni księża zajmowali w tej sprawie różne stanowisko. W parafii Lubotyń ks. proboszcz Jan Strękowski, po przeprowadzonej rozmowie, podpisał przedłożone mu ostrzeżenie, a przy okazji wyraził ubolewanie z powodu konfliktu pomiędzy wyższym duchowieństwem i władzami⁵⁹. Również ks. Stanisław Żochowski z Zawad oświadczył zdecydowanie, że jeżeli list będzie zawierał fragmenty antypaństwowe to go nie odczyta. Obiecał nawet nie komentować go oraz starać się nie narazić władzom państwowym. Inaczej zachował się proboszcz w Chlebiotkach ks. Julian Wodecki, który powiedział, że podporządkuje się tylko nakazowi wydanemu przez biskupa, którego uważał za jedyną osobę uprawnioną do podejmowania decyzji w tej sprawie, do niego też odsyłał starostę. Odmówił on podpisania pisma zdając sobie sprawę, o czym również wspomniał, że działania te dążyły do rozbicia Kościoła. Natomiast ks. Józef Pęski z Małego Płocka domyślił się, że ma do czynienia z pracownikami UB, w związku z czym oświadczył im, że nie odczyta listu, jeżeli zostanie oficjalnie skonfiskowany przez władze. Zdaniem funkcjonariuszy „wymigał się” też od podpisania oświadczenia⁶⁰. Na ustępstwa nie chciał pójść również ks. Kazimierz Sidorowicz z parafii Poryte, który jednak do całej sprawy podszedł w sposób bardziej opanowany. Ks. Stanisław Pruszyński, proboszcz w Nowogrodzie, chociaż podpisał uprzedzenie o pociągnięciu do odpowiedzialności, to unikał deklaracji, co do podjęcia decyzji o nieodczytaniu listu Episkopatu⁶¹. Natomiast dziekan Henryk Betto oświadczył, że wykona polecenia władz duchownych, polegające na przeczytaniu listu i przekazaniu go podległym mu parafiom. Nie podpisał

⁵⁸ AIPN Bi, 045/1114, Raport okresowy naczelnika Wydziału V WUBP w Białymstoku za okres od 1 I 1950 r. do 31 I 1950 r., k. 9–10.

⁵⁹ APB, KW PZPR w Białymstoku, 33/V/10, Raporty z rozmów z księżmi w dniach 10–11 II 1950 r., b.d., k. 200–202.

⁶⁰ *Ibidem*, k. 176; K. Sychowicz, *Okoliczności upaństwowienia organizacji „Caritas”* ..., s. 95.

⁶¹ APB, KW PZPR w Białymstoku, 33/V/10, Raporty rozmów z księżmi w dniach 10–11 II 1950 r., b.d., k. 294–296.

też ostrzeżenia, chociaż jak stwierdzono w raporcie, „dało się zauważyć pewne zaniepokojenie z powodu grożących mu konsekwencji”.

Wielu księży próbowało zachować swoistą równowagę, starając się „nie podpaść” władzom świeckim, jak i kościelnym. Do takich zaliczał się ks. Henryk Pogorzelski, proboszcz parafii Dobrzyjałowo, który oświadczył, że nic nie wie o sprawie „Caritasu”. Stwierdził ponadto, iż interesują go tylko sprawy parafii i zgoda między państwem a Kościołem. Pomimo takich deklaracji oświadczył jednak, że list odczyta⁶². Rozmowę przeprowadzili m.in. Anatol Gallera i Jan Piaskowski. Podobnie zachował się ks. Józef Stankiewicz z parafii Łoje Awissa. Natomiast proboszcz parafii Rutki oświadczył, że już od dawna nie odczytuje listów Episkopatu i tego też nie odczyta, gdyż „nie chce wsadzać głowy między drzwi”. Nie do końca przy tym dowierzał prasie piszącej o całej sprawie. Co ciekawe, wspomniał tutaj również, że był w kontakcie ze starostą łomżyńskim oraz spełnił kiedyś życzenie szefa PUBP, który go odwiedził. Za porozumieniem opowiadał się też proboszcz parafii Puchały. Zdecydowanie niechętną postawę wobec odwiedzających zajął ks. Franciszek Guzewicz, proboszcz parafii Burzyn, który chwalił działalność dawnego „Caritasu” i nie wierzył w informacje podawane na jej temat w prasie. Podobne stanowisko zajęli: wikariusz parafii Zambrów ks. Dominik Kępisty, prefekt szkolny ks. Kazimierz Łupiński i ks. Stanisław Dąbkowski, proboszcz parafii Romany. Odmówili oni ponadto podpisania oświadczenia oraz zadeklarowali się wykonywać polecenia swoich zwierzchników, bez względu na konsekwencje. Podobnie zachował się ks. Franciszek Łapiński z Zambrowa, który stwierdził, że wykona polecenie władz kościelnych, dodając: „Wrona z wróblem się biją, a bocianów wieszają”. Jak zaznaczono w materiałach z przeprowadzonych rozmów, nie wyjaśnił gościom znaczenia tych słów. Rozmowę przeprowadzili Stanisław Wyszygiel i Wiktor Łukaszewicz. Dziekan z parafii Jedwabne i ks. prefekt Franciszek Pogorzelski również odmówili złożenia swoich podpisów. Pierwszy z nich bronił ponadto decyzji Episkopatu o rozwiązaniu „Caritasu” oraz mówił o podporządkowaniu się władzy duchownej. Natomiast ks. Stanisław Chudzik, proboszcz parafii Bronowo, mimo nachalnej presji, aby zajął jasne stanowisko, unikał tego zastraszając się niedostatecznymi informacjami oraz skrytykował wprowadzenie odpowiedzialności zbiorowej wobec Kościoła rzymskokatolickiego w związku z tą sprawą. Miał w tym wypadku całkowitą rację, gdyż zgodnie z poleceniem MBP w Diecezji Łomżyńskiej do ukarania drogą administracyjno-karną wytypowano pięciu księży, a do odpowiedzialności sądowej miano pociągnąć kolejnych dziewięciu⁶³.

⁶² *Ibidem*, k. 208–220.

⁶³ AIPN Bi, 045/1114, Raport okresowy naczelnika Wydziału V WUBP w Białymstoku za okres 1–28 II 1950 r., b.d., k. 20–21.

Efektom zawłaszczenia dokonanego przez komunistów 23 stycznia było również powołanie 4 lutego 1950 r. całkowicie kontrolowanego przez aparat bezpieczeństwa przymusowego Zarządu „Caritasu” Diecezji Łomżyńskiej z siedzibą w Białymstoku. Według wykazu znajdującego się w materiałach KW PZPR, w jego skład weszli: ks. Ludwik Niedźwiecki – proboszcz parafii Karolin, pow. Suwałki (prezes), ks. Eugeniusz Bielaj – prefekt w Trzciannem, pow. Białystok, Aleksander Zagórski – buchalter, ks. Bronisław Zarzecki – proboszcz parafii Piątnica, pow. Łomża, ks. Michał Sokołowski – proboszcz parafii Boćki, pow. Bielsk Podlaski, dr Irena Białówna, Jan Muczyński, Zdzisław Maciejewski – dyrektor Banku Rolnego w Łomży, ks. Antoni Wężyk – proboszcz parafii Łyse, pow. Kolno, ks. Stanisław Janczaruk – dziekan w Nowym Dworze, pow. Sokółka, ks. Czesław Łupiński – proboszcz parafii Podżyliny, pow. Suwałki⁶⁴.

Oceniając w lutym działalność „Caritasu” szef PUBP w Łomży stwierdził, że większość robotników z terenu powiatu wyrażała negatywne opinie na temat funkcjonowania tej organizacji, zarzucając jej członkom dokonywanie nadużyć w pierwszych latach powojennych. Natomiast duchowieństwo katolickie, nawet mimo oficjalnych zapewnień o przychylności ze strony niektórych księży, odniosło się według niego do całej sprawy negatywnie. Wskazał również na zadowolenie pracowników fizycznych zatrudnionych przy stołowce „Caritas” w Łomży, którzy po przejęciu tej organizacji otrzymali przydziały żywności i odzieży oraz wyższe pensje. Wspomniano też o dążeniu bpa Czesława Falkowskiego do uniemożliwienia wywierania wpływu na księży przez władze⁶⁵.

W następnym miesiącu, według funkcjonariuszy UB, na terenie Łomży trwały ożywione dyskusje m.in. w związku z przejęciem przez PGR Poryte Jabłoń należącego do kurii łomżyńskiej, gospodarstwa Marianowo. Według pracującego dla aparatu bezpieczeństwa informatora „Rolnika”, robotnicy byli z tego zadowoleni, gdyż poprawiły się ich warunki socjalne. Jako przykład poparcia przez ludność zachodzących w „Caritas” zmian podano zaangażowanie się jej w zbiórkę datków dla biednych, organizowaną przez nowe władze. Co do duchownych, to zachowali się oni zupełnie inaczej, nie biorąc w niej udziału, ani też nie informując o tej akcji. Nie czynili jednak przeszkód w prowadzonych zbiorce. Jak zaznaczył PUBP w Łomży, część z nich odniosła się pozytywnie do samej kwesty, ale odmówiła oficjalnej pomocy, ze względu na zakaz wydany przez władze zwierzchnie⁶⁶.

⁶⁴ *Ibidem*, k. 22; APB, KW PZPR w Białymstoku, 33/V/10, Wykaz Przymusowego Zarządu „Caritasu”, b.d., k. 159.

⁶⁵ AIPN Bi, 045/1560, Raport miesięczny PUBP w Łomży do szefa WUBP w Białymstoku za okres od 28 I 1950 r. do 28 II 1950 r., 25 II 1950 r., Łomża, k. 5.

⁶⁶ *Ibidem*, Raport miesięczny PUBP w Łomży do szefa WUBP w Białymstoku za okres od 28 II 1950 r. do 28 III 1950 r., 27 III 1950 r., Łomża, k. 8–9.

Pomimo stawianego oporu, wpływ komunistów na poszczególnych kapłanów, uzyskiwany również przy pomocy bezpieki, z każdym miesiącem był coraz większy. Widać to było na kolejnej konferencji sekcji księży przy ZBoWiD, zorganizowanej 26 maja 1950 r., w której z terenu woj. białostockiego wzięło udział już piętnastu duchownych. Stało się tak pomimo tego, że bp Falkowski i abp Romuald Jałbrzykowski zabraniali księżom udziału we wszelkiego rodzaju zjazdach⁶⁷. Co więcej, według funkcjonariuszy UB, z chwilą powstania Okręgowej Komisji Księży, ordynariusz łomżyński chciał doprowadzić do sparaliżowania jej działalności. Temu celowi miały służyć wydane w lipcu 1950 r. tzw. „Pro Memoria”, w których zabronił on duchownym, pod karą kanoniczną, udziału w pracy społecznej⁶⁸. Również w następnych miesiącach biskup nie zmienił swego stanowiska, a według materiału przekazanego z PUBP w Łomży do WUBP w Białymstoku, stosował nawet represje w stosunku do księży patriotów⁶⁹.

We wrześniu 1950 r. funkcjonariusze aparatu bezpieczeństwa działający na terenie pow. łomżyńskiego uzyskali informację, iż w związku z utrudnieniami wprowadzanymi przez władze w nauczaniu religii, ordynariusz wydał specjalne oświadczenie w sprawie nauczania jej w kościołach⁷⁰. Ponadto wizytując parafie Śniadowo, Szczepankowo i Miastkowo nawoływał wiernych, aby mobilizowali się do walki w obronie wiary oraz domagali się powrotu religii do szkół. Jak poinformował UB donosiciel o ps. „X-15”, w lutym 1951 r. bp Falkowski polecił ponadto proboszczom nie wykupywać z Urzędów Skarbowych⁷¹ kart rejestracyjnych o podatku obrotowym.

PUBP śledził też reakcje społeczeństwa na zawarte 14 kwietnia porozumienie pomiędzy państwem i Kościołem rzymskokatolickim, symbolicznie kończące ten etap konfliktu. Źródło „Jacek”, analizując wypowiedzi średniorolnych chłopów i „kułaków” stwierdzało, że nie wierzyli oni w szczerość intencji władz i określali je jako próbę zamydlenia oczu społeczeństwu. Natomiast według informatora „Blondynka”, prefekt ks. Bolesław Dobkowski 18 kwietnia na lekcji w Państwowym Gimnazjum i Liceum Handlowym, ocenił je jako szansę na zakończenie konfliktu. Reakcje młodzieży opisał donosiciel „Paw”, według którego uczniowie żywo dyskutowali o porozumieniu, liczyli jednak przy tym na ponowne wznowienie działalności

⁶⁷ AIPN Bi, 045/1114, Sprawozdanie z pracy Wydziału V WUBP w Białymstoku za maj 1950 r., b.d., k. 65.

⁶⁸ APB, KW PZPR w Białymstoku, 33/V/26, Ocena działalności kurii biskupich na terenie woj. białostockiego, b.d., k. 378.

⁶⁹ AIPN Bi, 045/1114, Sprawozdanie z pracy Wydziału V WUBP w Białymstoku za sierpień 1950 r., b.d., k. 108.

⁷⁰ *Ibidem*, Sprawozdanie z pracy Wydziału V WUBP w Białymstoku za wrzesień 1950 r., b.d., k. 127–128.

⁷¹ AIPN Bi, 045/1115, Sprawozdanie z pracy Wydziału V WUBP w Białymstoku za luty 1951 r., b.d., k. 21.

przez Sodalicję Mariańską. Nie stwierdzono do tego momentu, aby duchowni oficjalnie zajmowali stanowisko w tej sprawie⁷². Jak widać, wiadomości docierające do bezpieki stawały się coraz bardziej szczegółowe.

Kolejną akcją mającą na celu skłonienie kapłanów do poparcia działań władz było przeprowadzenie przez funkcjonariuszy UB w dniach 28–29 kwietnia 1950 r. rozmów z 49 księżmi z terenów, jak to określono, „zagrożonych przez bandytyzm”. Wśród wytypowanych duchownych znalazło się dwunastu z pow. białostockiego, szesnastu z pow. bielskiego, po trzech z pow. augustowskiego i kolneńskiego, dziesięciu z pow. łomżyńskiego i pięciu z pow. wysokomazowieckiego. Zażądano od nich, aby w swoich kazaniach, planowanych na 30 kwietnia, potępił podziemie zbrojne⁷³. Uczyniło tak 25 księży, przy czym, co warto podkreślić, według działających na wspomnianym terenie pracowników aparatu bezpieczeństwa, nie zrobił żaden duchowny z pow. kolneńskiego i łomżyńskiego.

Zdaniem PUBP w Łomży również podczas akcji zbierania podpisów pod Apielem Pokoju dało się zauważyć niechętny wobec tych działań stanowisko kapłanów, którzy na terenie powiatu dążyli do przekonania społeczeństwa, że od zbierania podpisów ważniejsza była modlitwa. Jak odnotowano, swojego podpisu nie złożył także biskup łomżyński oraz profesorowie Seminarium Duchownego i członkowie zakonu Kapucynów. Podobnie postąpili również księża: Stanisław Pruszyński z Nowogrodu, Wiesław Majewski z Miastkowa, Jan Strękowski z Lubotynia, Antoni Roszkowski z Jedwabnego, Kazimierz Cwalina z Drozdowa i duchowni w Romanach. Natomiast ks. Henryk Pogorzelski z Dobrzyjałowa stwierdził, iż podpisze apel tylko w wypadku utworzenia specjalnych list dla duchowieństwa. W materiałach UB z tego terenu szczególnie podkreślono fakt, iż mimo wcześniejszych deklaracji, z chwilą zaproszenia duchownych na konferencję Związku Bojowników o Wolność i Demokrację w Białymstoku, żaden z nich tam nie pojechał. Stwierdzono, iż stało się tak, gdyż nie można było nakłonić któregośkolwiek, aby zrobił to jako pierwszy, co doprowadziło do załamania się akcji. Część z nich tłumaczyła się przy tym zakazem wydanym przez biskupa. Całość trafnie podsumował ksiądz z parafii farniej w Łomży, który podczas wizyty u mieszkającego we wsi Stara Łomża Teodora Kalinowskiego określił zbieranie podpisów jako sprawdzian, kto opowiada się za rządem i jego polityką. Według niego, jeśli Zachód chciałby wywołać wojnę, to i tak ją by wywołał. Pojawił się też tutaj zarzut organizowania przez duchownych

⁷² AIPN Bi, 045/1560, Raport miesięczny PUBP w Łomży za okres od 28 III 1950 r. do 28 IV 1950 r., 29 IV 1950 r., Łomża, k. 16.

⁷³ AIPN Bi, 045/1114, Raport okresowy naczelnika Wydziału V WUBP w Białymstoku za kwiecień 1950 r., b.d., k. 50.

zbiórek na rzecz Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego poza obrębem kościoła, bez odpowiedniego zezwolenia, w związku z czym PUBP w Łomży wystąpiło do władz administracyjnych o ukaranie proboszcza parafii Puchały grzywną⁷⁴.

25 października 1950 r. w Nurze zatrzymano księdza diecezji łomżyńskiej Antoniego Kina⁷⁵. Chociaż nie przebywał on w tym momencie na terenie pow. łomżyńskiego, to materiału do jego oskarżenia dostarczył właśnie PUBP w Łomży. Wojskowy Sąd Rejonowy w Warszawie 13 czerwca 1951 r. skazał go łącznie na osiem lat więzienia. Po zastosowaniu amnestii wymierzoną karę zmniejszono do pięciu lat i czterech miesięcy. W podobnej sytuacji znalazł się także ks. Apoloniusz Stanisław Gliński z Zalasa, który został aresztowany 7 kwietnia 1951 r.⁷⁶ Wyrokiem Sądu w Białymstoku 11 października 1951 r. skazano go na karę jednego roku więzienia. Zarzucono mu, że 17 lutego 1947 r. w Bronowie udzielił ślubu Michałowi Bierzynskiemu „Sępowi” i Halinie Obryckiej. Pan młody i jego družba, Tadeusz Soporek „Jur”, byli członkami NZW i posiadali przy sobie broń. W tym wypadku wina oskarżonego polegała na tym, iż nie zawiadomił o tym natychmiast władz.

Na początku 1951 r. odnotowano kolejne wyraźne zaostrenie sytuacji w kontaktach władz z duchowieństwem, spowodowane m.in. decyzjami rządu o przejęciu majątków kościelnych i zniesieniu świąt religijnych. Na potwierdzenie tego Referat V PUBP w sprawozdaniu za styczeń przytoczył wystąpienie jednego z OO Kapucynów w Łomży, które miało miejsce podczas przejmowania majątku należącego do zakonu. Stwierdził on mianowicie, że działania komisji wynikały z braku budulca na budowę domu partyjnego, ale jeszcze dosadniejsza była wypowiedź, iż „[...] wróciły się czasy z roku 1940 i 1941, kiedy to rozbijano i rabowano klasztory, dziś dzieje się to samo, dokonali napadu bandyckiego i wszystko kradną i to ma być władza ludowa – o nie tak być nie może, taka władza daleko nie utrzyma się, za to wszystko będzie pomszczone”⁷⁷.

⁷⁴ AIPN Bi, 045/1560, Raport miesięczny PUBP w Łomży za okres od 30 IV 1950 r. do 30 V 1950 r., 31 V 1950 r., Łomża, k. 22, 24.

⁷⁵ W wykazie sporządzonym przez Tadeusza Kostewicza jako początek odbywania kary podano 26 X 1950 r., a jako koniec 26 X 1958 r. (T. Kostewicz, *Wykonanie kary więzienia wobec osób duchownych i konsekrowanych w latach 1944–1956* [w:] *Represje wobec osób duchownych ...*, s. 222). Na wolność wyszedł warunkowo 28 I 1955 r. Podczas wojny ks. Kin ps. „Kurp” był żołnierzem AK na terenie okręgu białostockiego Obwodu Ostrołęka i pełnił funkcję kapelana. Po wojnie, w Chlebiotkach pow. Łomża odwiedzali go partyzanci, którym dawał żywność i pozwalał u siebie odpocząć. Zasadzoną karę odbywał w więzieniu we Wronkach (W. Jemielity, *Księża diecezji łomżyńskiej ...*, s. 287).

⁷⁶ Ks. A. Gliński przebywał w więzieniu białostockim. Po odsiedzeniu kary, 8 IV 1952 r. wrócił do Zalasa (W. Jemielity, *Księża diecezji łomżyńskiej ...*, s. 286).

⁷⁷ AIPN Bi, 045/1560, Raport PUBP w Łomży za styczeń 1951 r., 2 II 1951 r., Łomża, k. 108–109.

W lutym 1951 r. funkcjonariusze aparatu bezpieczeństwa uzyskali materiał na proboszcza parafii Bronowo ks. Stanisława Chudzika, który podczas kazania wspomniał o aresztowaniu w XVI w. dwóch osób o podobnych nazwiskach i skazaniu tej, która była niewinna. Na zakończenie swego wystąpienia dodał, że „[...] i teraz tak się zdarza”. W komentarzu do tej wiadomości stwierdzono, że był on również podejrzwany o współpracę z podziemiem⁷⁸. Jak widać, gdy pojawiał się jakiś zarzut wobec osoby duchownej, to wkrótce dołączano do niego także oskarżenie o kontakty z nielegalnymi organizacjami. W celu dokładniejszego rozpracowania duchownego podstawiono w jego otoczeniu informatorów: „Służącego” i „Iwana”. W tym samym okresie UB w Łomży, na podstawie danych Posterunku MO w Miastkowie, rozpoczęło dochodzenie przeciwko ks. Stanisławowi Pruszyńskiemu z Nowogrodu. Według funkcjonariuszy, podczas jednego z kazań wzywał on ludzi aby cierpieli i czekali na zwycięstwo Boga, a wtedy dopiero zapanuje spokój na świecie. Ponadto wspomniał także o zakazie nauczania religii w szkołach i apelował o przychodzenie dzieci na naukę do kościoła.

Natomiast w kwietniu kuria łomżyńska zwróciła się do PPRN o zgodę na zorganizowanie procesji ulicznych w dniach 28 kwietnia – 5 maja, w związku z 40-godzinnym nabożeństwem. W tym momencie do akcji wkroczył PUBP, którego funkcjonariusze, poprzez Prezydium PRN, nie dopuścili do jej wydania⁷⁹. W następnym miesiącu do kurii w Łomży zwrócił się Powiatowy Komitet Obrońców Pokoju z zapytaniem o skład takich komitetów na jej terenie i w Seminarium Duchownym⁸⁰. Proszono też o wydelegowanie przedstawiciela duchowieństwa do jego struktur powiatowych oraz wydanie do księży apelu o włączenie się do tej akcji.

Władze partyjne posiadały też uzyskane od aparatu bezpieczeństwa informacje o przygotowywanych na okres od 22 kwietnia do 30 maja tr. wizytacjach bpa Falkowskiego w Piątnicy, Puchałach, Wiźnie i Bronowie⁸¹. W sporządzanych przez UB sprawozdaniach nie pominięto też mającego miejsce w dniach 26–30 maja sakramentu bierzmowania, które w parafiach Jedwabne i Bronowo przeprowadzone zostało przez ordynariusza, a w pozostałych przez biskupa sufragana Czesława

⁷⁸ *Ibidem*, Raport PUBP w Łomży za okres 1–28 II 1951 r., 1 III 1951 r., Łomża, k. 120.

⁷⁹ AIPN Bi, 045/1115, Sprawozdanie z pracy Wydziału V WUBP w Białymstoku za kwiecień 1951 r., b.d., k. 58.

⁸⁰ APB, KW PZPR w Białymstoku, 33/V/10, Pismo PKOP do Kurii Łomżyńskiej, 8 V 1951 r., Łomża, k. 513.

⁸¹ APB, KW PZPR w Białymstoku, 33/VI/141, Informacja KP PZPR w Łomży, 17 IV 1951 r., Łomża, k. 249.

Rydzewskiego⁸². Dodatkowo w omawianym okresie aparat bezpieczeństwa na terenie pow. łomżyńskiego zbierał informacje odnośnie zachowania się duchowieństwa w związku z obchodami zniesionego ustawowo drugiego dnia Zielonych Świąt⁸³. I tak ustalono, iż ks. Bronisław Zarzecki z Piątnicy oraz ks. Kazimierz Cwalina z Drozdowa podczas kazań wygłoszonych 14 maja 1951 r. potwierdzali, iż święto to zostało zlikwidowane. Natomiast ks. Antoni Roszkowski z Jedwabnego i ks. Franciszek Guzewicz z Burzyna nawoływali mieszkańców swoich parafii do świętowania, a pierwszy z nich stwierdził nawet, że nie czyni tego tylko ludność bezbożna. Dokonano też pozytywnej oceny zaangażowania się duchowieństwa w akcję Plebiscytu Pokoju, wyrażającą się w podpisaniu przez wszystkich księży kart plebiscytowych. Ponadto ks. Bolesław Dobkowski był członkiem Miejskiego Komitetu Obronców Pokoju w Łomży, a ks. Stanisław Pruszyński pełnił taką samą rolę w Nowogrodzie. Co więcej, w raporcie PUBP wspomniano, iż były liczne przypadki wyjaśniania przez duchownych w trakcie kazań samej idei tego zamierzenia.

Aparat bezpieczeństwa poszukiwał nadal wszelkich przejawów działalności innych wyznań na terenie pow. łomżyńskiego. I tak w październiku 1951 r. PUBP w Łomży otrzymał informacje, że na terenie Nowogrodu dochodziło do spotkań Świadców Jehowy. Według doniesień agentury, zbierali się oni na wspólne spotkania u pioniera tej grupy Ludwika Pianko oraz u Aleksandra Kulczyka⁸⁴.

Na początku 1952 r. głównym tematem rozmów w wielu środowiskach był projekt nowej konstytucji. Również Kościół katolicki nie pozostał obojętny wobec prac nad ustawą zasadniczą. Jak donosili pracujący dla UB informatorzy „Niewiadomski 3” i „X-15”, bp Falkowski po powrocie z konferencji „biskupiej” (najprawdopodobniej narady Episkopatu – K. S.) w Warszawie, polecił przekazać memoriał dotyczący tego projektu wszystkim księżom zamieszkałym na terenie Łomży⁸⁵. Ponadto kurialistom i duchownym zamieszkałym na terenie miasta memoriał był odczytany w kancelarii biskupiej. Oprócz tego informator „Niewiadomski 3” doniósł na ks. Józefa Biernackiego i ks. Jana Tyszkę z Łomży twierdzących, że w Polsce na każdym kroku toczyła się walka o usunięcie religii. W tym samym materiale znalazł się też zapis, iż 17 lutego 1952 r. w kościele katedralnym nieznanym ksiądz podczas kazania

⁸² AIPN Bi, 045/1115, Sprawozdanie z pracy Wydziału V WUBP w Białymstoku za maj 1951 r., b.d., k. 80.

⁸³ AIPN Bi, 045/1560, Raport PUBP w Łomży za okres 1–31 V 1951 r., 31 V 1951 r., Łomża, k. 150.

⁸⁴ AIPN Bi, 045/1115, Sprawozdanie z pracy Wydziału V WUBP w Białymstoku za październik 1951 r., b.d., k. 180.

⁸⁵ AIPN Bi, 045/1116, Sprawozdanie z pracy Wydziału V WUBP w Białymstoku za luty 1952 r., b.d., k. 26.

radził wiernym postępować według zasady: „Co jest cesarskie, to cesarzowi, a co boskie to Bogu” – czyli wywiązywać się z obowiązków wobec państwa i słuchać tego, co mówi władza kościelna. Zalecał także prowadzenie walki po to, aby utrzymać suwerenność Kościoła. Funkcjonariusze UB w Łomży dostali polecenie ustalenia nazwiska tego duchownego.

Natomiast w maju tr. za współpracę z podziemiem został aresztowany ks. Czesław Dziondziak z parafii Rutki. Jak odnotowało PUBP w Łomży, wywołało to wśród wierzących nastroj żałoby, a wiadomość o zatrzymaniu duchownego była powodem opuszczenia przez większość młodzieży zabawy zorganizowanej 24 maja. Ponadto następnego dnia, podczas zebrania prowadzonego przez komendanta gminnego organizacji SP we wsi Kalinówka, jego uczestnicy oświadczyli, że nie będą przychodzić na takie spotkania, jeśli UB nie zwolni księdza. Od początku pojawiły się też plotki na temat przyczyn jego zatrzymania, a jedna z nich obwiniała o to przewodniczącego Prezydium GRN w Rutkach⁸⁶. W związku z tym wydarzeniem doniósł on do UB, że przygotowywano na niego zamach, a jako głównego inspiratora wskazał byłego członka NZW Stanisława Zambrzyckiego „Fantazję”⁸⁷. W oparciu o to doniesienie, PUBP w Łomży przeprowadził na terenie gminy akcję, podczas której zatrzymano dwanaście osób podejrzanych o przygotowywanie zamachu i szerzenie „wrogiej” propagandy w związku z aresztowaniem księdza. Wszyscy oni po przesłuchaniu zostali zwolnieni z braku dowodów. Jedynym efektem było zastraszenie mieszkańców Rutek i okolicznych wsi.

Warto wspomnieć, iż zdobycie agentury wśród duchowieństwa nie było w tym okresie proste. Większość donosicieli wywodziła się z grona osób świeckich, z różnych powodów utrzymujących kontakt z księżmi. I tak w październiku 1952 r. Sekcja 5. Wydziału V WUBP w Białymstoku posiadała wśród duchownych jednego informatora (z PUBP w Kolnie), na dodatek nie cieszącego się autorytetem w swym środowisku, z uwagi na nadużywanie alkoholu. W innych urzędach nikogo takiego nie posiadano⁸⁸. Nie oznaczało to jednak bezczynności, przykładowo PUBP w Łomży prowadził w tym okresie sprawy m.in. przeciwko księżom: Józefowi Majewskiemu z Miastkowa, Józefowi Januszewskiemu z Puchał, Józefowi Wądołowskiemu z Jedwabnego, Stanisławowi Skrodzkiemu z Przytuł i Stanisławowi

⁸⁶ AIPN Bi, 045/1565, Raport sprawozdawczy PUBP w Łomży za okres od 1 V 1952 r. do 1 VI 1952 r., 4 VI 1952 r., Łomża, k. 30–31.

⁸⁷ *Ibidem*, Raport sprawozdawczy PUBP w Łomży za okres od 1 VI 1952 r. do 1 VII 1952 r., 4 VII 1952 r., Łomża, k. 38.

⁸⁸ AIPN Bi, 045/1117, Raport o systematycznej kontroli sieci, spraw agenturalnego rozpracowania i zachepek w poszczególnych PUBP, 1 X 1952 r., Białystok, k. 161–165.

Żochowskiemu z Zawad. Wszyscy oni byli podejrzani o kontaktowanie się ze zbrojnym podziemiem i „wroga” propagandę z ambony.

W okresie tym zebrano też dokładniejsze materiały na temat działalności Świadków Jehowy. Stwierdzono mianowicie, że mieli oni na celu m.in. wciągnięcie do czynniejszej współpracy osób pozostających dotychczas na uboczu, chociaż należących do wyznania⁸⁹. Przez posiadaną agencję ustalono cztery ośrodki ich działalności na terenie województwa. Były to: Białystok, Nowogród, pow. Łomża, Grajewo i wieś Plutycze, pow. Bielsk Podlaski. Grupę wyznawców z terenu Nowogrodu nadzorował informator „Jakub”, który donosił, że po rozwiązaniu jej w 1950 r., działalność tworzących ją osób zamarła niemal zupełnie, lecz wraz z upływem czasu stopniowo zaczęła się odradzać. Spotkania odbywały się głównie, tak jak i wcześniej, w mieszkaniach Aleksandra Kulczyka i Ludwika Pianko. Za opiekuna i inicjatora działalności grupy uznano Jana Wila. W okresie tym represje stosowane przez aparat bezpieczeństwa dotyczyły również wyznawców tej religii z terenu pow. łomżyńskiego⁹⁰. I tak w grudniu 1952 r. został skazany, aresztowany wcześniej przez PUBP w Łomży, Ludwik Korzeniecki. Komisja Specjalna wymierzyła mu wyrok osiemnastu miesięcy obozu pracy, jednak na podstawie amnestii został on zmniejszony o połowę. Całość prowadzonego wówczas przeciwko tej grupie rozpracowania nosiła kryptonim „Bracia”.

Szczytowy okres prześladowań Kościoła rzymskokatolickiego przypadł na rok 1953, a jednym z jego elementów był dekret z 9 lutego o obsadzaniu stanowisk kościelnych. Uzależniał on praktycznie wszystkie zmiany organizacyjne i personalne w strukturze kościelnej od zgody właściwych organów państwowych⁹¹. Artykuł 6 mówił, iż osoba piastująca duchowne stanowisko mogła być z niego usunięta przez zwierzchnie organa kościelne lub na żądanie władz. Wykorzystując tę sytuację, PUBP przygotowywały odpowiednie materiały na niewygodnych duchownych, które trafiały do WUBP w Białymstoku, a następnie do Urzędów do Spraw Wyznań z zaleceniem usunięcia takiej osoby z zajmowanej funkcji. Do tego momentu bp Falkowski unikał rozmów z przedstawicielami PWRN, natomiast po ogłoszeniu dekretu i wezwaniu go do stawienia się, sam zatelefonował i umówił się na spotkanie⁹². Jednak i tym razem nie

⁸⁹ AIPN Bi, 045/1116, Sprawozdanie z pracy Wydziału V WUBP w Białymstoku za sierpień 1952 r., 7 IX 1952 r., Białystok, k. 103–105.

⁹⁰ *Ibidem*, Sprawozdanie z pracy Wydziału V WUBP w Białymstoku za grudzień 1952 r., b.d., k. 180–181.

⁹¹ Stefan Kardynał Wyszyński *Prymas Polski w dokumentach* ..., s. VIII; H. Dominiczak, *Organy bezpieczeństwa PRL* ..., s. 106.

⁹² AIPN Bi, 045/1205, Sprawozdanie z pracy Wydziału XI WUBP w Białymstoku za luty 1953 r., b.d., k. 5; APB, KW PZPR w Białymstoku, 33/V/26, Ocena działalności kurii biskupich na terenie woj. białostockiego, b.d., k. 380.

przybył na nie, lecz tradycyjnie przysłał w zastępstwie sufragana diecezji łomżyńskiej bpa Aleksandra Mościckiego, który musiał stawić czoło atakowi przygotowanemu przeciwko jego zwierzchnikowi. W trakcie spotkania przewodniczący WRN zażądał od niego dostarczenia wykazu księży wrogo ustosunkowanych wobec Polski Ludowej i przeznaczonych do usunięcia z zajmowanych parafii. W tym wypadku jednak bp Mościcki, realizując wytyczne bpa Falkowskiego, stwierdził, że wszyscy duchowni z terenu diecezji łomżyńskiej byli lojalnie ustosunkowani do władz oraz zaprzeczył, iż kuria zabraniała księżom prowadzenia działalności w OKK. Z pewnością oba oświadczenia nie były zgodne z prawdą, jednak świadczyły o tym, że ordynariusz nie zamierzał oddawać losu księży i kontroli nad diecezją w ręce władz komunistycznych.

Ostatecznie, zgodnie z wspomnianym dekretem i w oparciu o uzyskane z PUBP w Łomży materiały, 11 marca tr. PWRN przedstawiło bpowi Mościckiemu decyzję o usunięciu z zajmowanych funkcji ks. Stanisława Ołdakowskiego, notariusza kurii i ks. Jana Krzewskiego, dziekana z Kolna oraz zażądało przedstawienia nowych kandydatów na opuszczone stanowiska⁹³. W efekcie zostali oni co prawda zdjęci ze stanowisk lecz nie przedstawiono władzom ich następców. Z wiadomości uzyskanych przez agenta „Trójzęba”⁹⁴ i informatora „Bimbra” wynikało także, że na miejsce ks. Ołdakowskiego powołano bez odpowiedniej zgody ks. Kazimierza Hammersmita. W związku z tym postanowiono wezwać biskupa ponownie do PWRN i przypomnieć mu, że kuria nie może samodzielnie obsadzać stanowisk.

Natomiast w kwietniu 1953 r. PUBP w Łomży wykorzystał dwóch uczniów szkoły podstawowej w Jedwabnem jako świadków w sprawie przeciwko ks. Jerzemu Wądołowskiemu⁹⁵. W trakcie przesłuchania przez funkcjonariuszy zeznali oni, że wyganiał on z lekcji dzieci nieuczęszczające na religię i do kościoła, a chodząc po kołędzie oświadczał rodzicom, że takim osobom nie da rozgrzeszenia. Po uzgodnieniach aparatu bezpieczeństwa z KW PZPR postanowiono pozbawić go prawa do nauczania religii. W tym samym miesiącu funkcjonariusze UB uzyskali też materiały przeciwko ks. Stanisławowi Skrodzkiemu z parafii w Przytułach⁹⁶. Ustalili oni, że przeprowadzał on częste rozmowy z członkami Rady Parafialnej, z których część była ujawnionymi żołnierzami NSZ. Podczas tych spotkań przekonywał ich,

⁹³ AIPN Bi, 045/1205, Sprawozdanie z pracy Wydziału XI WUBP w Białymstoku za marzec 1953 r., b.d., k. 14; APB, KW PZPR w Białymstoku, 33/V/29, Informacja dotycząca wrogiej działalności kleru katolickiego kurii łomżyńskiej od lutego 1953 r. do chwili obecnej, 16 IX 1954 r., Białystok, k. 157.

⁹⁴ Zwerbowany w styczniu 1953 r.

⁹⁵ AIPN Bi, 045/1205, Sprawozdanie z pracy Wydziału XI WUBP w Białymstoku za kwiecień 1953 r., b.d., k. 21.

⁹⁶ AIPN, 0445/131, Sprawozdanie z pracy Wydziału XI WUBP w Białymstoku za kwiecień 1953 r., 8 V 1953 r., Białystok, k. 79.

aby nie wstępowali do spółdzielni produkcyjnych, bo zyskają na tym jedynie nędzę i głód. W związku z powyższym WUBP w Białymstoku podjął decyzję o wysłaniu do PUBP w Łomży swoich pracowników i założeniu wspólnie z tamtejszym Referatem 11. agencyjnego rozpracowania na środowisko z terenu tej parafii⁹⁷. Podobne działania miały też być zastosowane w stosunku do księży z Zambrowa i osób z nimi powiązanych.

Dalej też interesowano się działalnością religijną biskupa, którą interpretowano jako wymierzoną we władze komunistyczne. I tak informator „Bimber” doniósł, iż 11 czerwca 1953 r., podczas ostatnich niesporów związanych z Bożym Ciałem, przystrojono ołtarze na cmentarzu katolickim w Łomży, a po nabożeństwach bp Falkowski obdarował dzieci obrazkami i cukierkami⁹⁸. W sierpniu natomiast zakończono opracowanie jako współpracownika kolejnej osoby świeckiej (S.R.), której nadano pseudonim „Mercedes”, mającej zająć się inwigilacją kontaktów biskupa i członków kurii łomżyńskiej⁹⁹.

Już w lipcu szefowie Wojewódzkich UBP zostali poinformowani o przewidywanym na wrzesień 1953 r. procesie ordynariusza kieleckiego bpa Czesława Kaczmarka, więzionego od 1952 r.¹⁰⁰ Rozpoczął się on 14 września 1953 r. przed Wojskowym Sądem Rejonowym w Warszawie, a duchownemu zarzucono zdradę narodu i współpracę z okupantem hitlerowskim, faszyzację życia w kraju przed 1939 r., usiłowanie obalenia siłą ludowo-demokratycznego ustroju Polski po wyzwoleniu, szpiegostwo na rzecz wrogich ośrodków imperialistycznych, inspirowanie i organizowanie wrogiej propagandy wojennej, spekulację walutami¹⁰¹. Ostatecznie, po parodii procesu, bp Kaczmarek skazany został na dwanaście lat więzienia.

Według materiałów zebranych przez PUBP, w gronie osób uznających cały proces za sfalszowany znalazł się ks. Jerzy Wądołowski z parafii Jedwabne, pow. Łomża. Stwierdził on, że biskupa trzymano dwa lata w więzieniu, a następnie opracowano mu referat przyznania się do winy i kazano go odczytać¹⁰². Także część hierarchii

⁹⁷ AIPN Bi, 045/1205, Sprawozdanie z pracy Wydziału XI WUBP w Białymstoku za kwiecień 1953 r., b.d., k. 24.

⁹⁸ *Ibidem*, Sprawozdanie z pracy Wydziału XI WUBP w Białymstoku za czerwiec 1953 r., b.d., k. 39.

⁹⁹ *Ibidem*, Sprawozdanie z pracy Wydziału XI WUBP w Białymstoku za sierpień 1953 r., b.d., k. 50.

¹⁰⁰ H. Dominiczak, *op. cit.*, s. 107.

¹⁰¹ *Proces członków antypaństwowego ośrodka dywersyjno-szpiegowskiego*, „Gazeta Białostocka”, 14 IX 1953 r., s. 1; Bardzo szczegółowo proces ten został omówiony w pracy: R. Gryz, *Państwo a Kościół w Polsce 1945–1956 na przykładzie województwa kieleckiego*, Kraków 1999, s. 254–262.

¹⁰² APB, KW PZPR w Białymstoku, 33/V/29, Analiza postaw kleru katolickiego przesłana przez WUBP w Białymstoku do dyrektora Departamentu XI MBP w Warszawie, 22 IX 1953 r., k. 2–3; K. Sychowicz, *Działania WUBP w Białymstoku oraz propaganda władz w związku z procesem bp Czesława Kaczmarka* [w:] „Między Wisłą a Pilicą” 2004, t. 5, s. 298.

kościelnej z diecezji łomżyńskiej, na czele z kurią, stanęła w obronie bpa Kaczmarka i aresztowanego 26 września prymasa Stefana Wyszyńskiego twierdząc, że osoby te były nietykalne i władze państwowe nie miały prawa ich sądzić. Takie stanowisko zajął między innymi kapelan biskupa ks. Józef Biernacki oraz członek kurii Bolesław Waldman¹⁰³. W swoim sprawozdaniu funkcjonariusze UB zaznaczyli, że również w poprzednim okresie księża kurialiści występowali „wrogo” z ambon i krytykowali system komunistyczny. Jako przykład podano ponownie notariusza ks. Stanisława Ołdakowskiego, który za tego rodzaju wystąpienia został zdjęty ze stanowiska. Wspomniano też, że bp Falkowski bez wiedzy władz wysłał go na inną parafię, gdzie przebywał przez ok. trzy miesiące, ale nadal pełnił też funkcję profesora w WSD. Natomiast w październiku, w ramach sprawy o kryptonimie „Ren”, PUBP w Łomży odnotował informację na temat zachowania się figuranta rozprawowania ks. Stanisława Skrodzkiego¹⁰⁴. Komentując fakt izolacji prymasa powiedział on, że rząd na jego miejsce wysunął swojego kandydata i od tego momentu księża będą zmuszeni robić wszystko, co władze zechcą, w tym m.in. wzywać ludzi, aby zapisywali się do spółdzielni produkcyjnych.

W związku z procesem bpa Kaczmarka, aresztowaniem kardynała Wyszyńskiego oraz mianowaniem na jego miejsce bpa Michała Klepacza, zastraszony Episkopat wydał pod wpływem władz specjalne oświadczenie. Jak odnotował PUBP w Łomży, na terenie powiatu było ono czytane 4 października 1953 r., przy czym sposób, w jaki to zrobiono, jak i komentarze kontrolowane były przez agenturę i funkcjonariuszy aparatu bezpieczeństwa¹⁰⁵. I tak, według informacji posiadanych przez szefa urzędu ppor. Jana Czerniawskiego, stanowisko Episkopatu odczytano: w katedrze łomżyńskiej (wikariusz ks. Adolf Pogorzelski), w kościele OO Kapucynów, w parafii Kołaki (ks. Władysław Pianko), w parafii Lubotyń (ks. Jan Strękowski) oraz w Rutkach (ks. Jan Rogowski), w Zambrowie (dziekan ks. Franciszek Łapiński), w Zawadach (ks. Stanisław Żochowski), w Burzynie (ks. Czesław Żebrowski), w Dobrzyjalu (ks. Henryk Pogorzelski), w Jedwabnem (ks. Jerzy Wądołowski), w Łoże Awissa (ks. Józef Stankiewicz), w Bronowie (ks. Stanisław Chudzik), w Miastkowie (ks. Eugeniusz Serbiński), w Piątnicy (ks. Stanisław Pruszyński), w Puchałach (ks. Józef

¹⁰³ APB, KW PZPR w Białymstoku, 33/V/26, Analiza działalności kurii łomżyńskiej, 9 XII 1953 r., Białystok, k. 98.

¹⁰⁴ AIPN, 0445/131, Sprawozdanie z pracy Wydziału XI WUBP w Białymstoku za październik 1953 r., 3 XI 1953 r., Białystok, k. 263; AIPN Bi, 045/1205, Sprawozdanie z pracy Wydziału XI WUBP w Białymstoku za październik 1953 r., b.d., k. 70; AIPN Bi, 045/1573, Do szefa WUBP w Białymstoku. Meldunek, 1 X 1953 r., Łomża, k. 154.

¹⁰⁵ AIPN Bi, 045/1573, Meldunek szefa PUBP w Łomży ppor. J. Czerniawskiego do WUBP w Białymstoku, 5 X 1953 r., Łomża, k. 157–158.

Januszewski), w Szczepankowie (ks. Henryk Okuniewski), w Wiźnie (ks. Telesfor Podbielski) i w Śniadowie (ks. Antoni Puchalski). Zaznaczono przy tym, że w Przytułach, mimo odprawienia nabożeństwa, ks. Stanisław Skrodzki nie odczytał wspomnianego oświadczenia. Natomiast msze nie odbyły się w Romanach (proboszcz wyjechał na odpust do Stawisk), Nowogrodzie, Chlebiotkach (parafia bez księdza), u PP Benedyktyn w Łomży (ze względu na remont kościoła) i Tabędzu (świątynia nieczynna bo znajdowała się na terenie poligonu). Uwagi do odczytanego tekstu mieli ks. Jan Żelaźnicki z Szumowa (dodał, że tak postanowiła władza i tak musi być) i ks. Kazimierz Cwalina z Drozdowa (nawiązał do aresztowania bp Kaczmarka i ogłosił tygodniowe nabożeństwo w jego intencji). Pismo Episkopatu nie zostało odczytane również w kościele garnizonowym w Łomży, mimo mającego tam miejsce nabożeństwa dla młodzieży.

Sytuacja panująca w tym okresie (po aresztowaniu prymasa) w środowisku duchowieństwa znana była PUBP w Łomży m.in. w wyniku doniesień informatora „Burza”. 16 października 1953 r. zrelacjonował on w przekazanym donosie swoją rozmowę z wikariuszem generalnym kurii łomżyńskiej ks. Antonim Roszkowskim. Poruszono wówczas kwestię obsadzenia parafii Chlebiotki przez nie zatwierdzonego przez WRN ks. Józefa Napiórkowskiego oraz dyskutowano o sytuacji Kościoła katolickiego w Polsce. Duchowny ubolewał nad jego trudnym położeniem i represjami, jakim był poddawany, poruszył także sprawę aresztowania kardynała Wyszyńskiego i bpa Kaczmarka. Donosiciel ten wspominał również o stanowisku ks. Adolfa Pogorzelskiego, wikariusza parafii łomżyńskiej, według którego listy Episkopatu nadesłane w tej kwestii 4 października, czytane były przez księży „z bólem serca”. O nagonce prasowej przeciwko dostojnikom kościelnym mówił natomiast, uczestniczący w tym spotkaniu, wikariusz katedralny ks. Jan Dobek. Jako przykład bezprawia władz podano też fakt zajęcia, mimo sprzeciwu biskupa, Domu Katolickiego przy ul. Sadowej 4. 28 października ten sam informator zrelacjonował aparatowi bezpieczeństwa spotkanie dotyczące budowy kościoła w Chlebiotkach, w którym uczestniczyli ks. Antoni Roszkowski, ks. Jan Dąbrowski, ks. Adolf Pogorzelski i proboszcz parafii Zawady Stanisław Żochowski. W jego trakcie wikariusz generalny stwierdził, że władze czyniły wszystko, aby nie dopuścić do umieszczenia tam proboszcza i w ten sposób zniweczenia wysiłku włożonego w budowę świątyni oraz doprowadzenia do konfliktu pomiędzy mieszkańcami. Ks. Pogorzelski wskazał też na napływ nowych pracowników do PUBP w Łomży, którzy według niego byli przesiąknięci komunizmem i szczególną uwagę zwracali na duchowieństwo.

Jako przykład podał przychodzenie nieznanych ludzi do księży w celu przeprowadzenia z nimi rozmów¹⁰⁶.

Nadal też rozbudowywano agenturę mającą dostarczać wiadomości na temat działalności bpa Falkowskiego. We wrześniu 1953 r. zwerbowano informatora „Sowa”, opracowywanego wcześniej pod pseudonimem „Mercedes”¹⁰⁷. Wydział XI WUBP w Białymstoku wykorzystywał go do rozpracowania kontaktów utrzymywanych przez ordynariusza diecezji łomżyńskiej i kurialistów, a Referat 11. PUBP w Łomży – do rozpracowania organizacji przykościelnych i aktywu katolickiego. Natomiast informator „Pechowiec” donosił, iż hierarchia kościelna na tym terenie wzmożyła swoje działania w związku z Rokiem Maryjnym, co przejawiało się w zajęciu bardziej zdecydowanego stanowiska wobec księży biorących udział w zjazdach komisji duchownych¹⁰⁸. Bp Falkowski opracował nawet specjalny list pasterski, w którym wzywał wiernych do jak najliczniejszego uczęszczania do kościoła, pielgrzymowania do miejsc kultu maryjnego oraz modlitwy za tych, którzy odłączyli się od Kościoła.

Dokonując analizy pracy operacyjnej prowadzonej przeciwko kurii łomżyńskiej stwierdzono ponadto, iż w okresie tym Wydział XI WUBP w Białymstoku posiadał informatora „Niewiadomski 3” (duchowny), informatora „Sowa” (świecki, szofer biskupa) i agenta „Trójzab” (świecki), którzy dostarczali materiały na jej temat. Chociaż nie tkwili oni bezpośrednio w kurii to jednak mieli do niej dotarcie¹⁰⁹. Istniejąca sieć wykorzystywana była głównie do informowania o „wrogich” wypowiedziach księży kurialistów. W celu zmiany tej sytuacji planowano dokonać werbunku ks. Stanisława Ołdakowskiego i ks. Józefa Biernackiego, opracowywano też kolejne osoby świeckie utrzymujące kontakt z tym gronem. W analizie wspomniano także o coraz bardziej widocznym wśród księży przekonaniu o możliwości pociągnięcia do odpowiedzialności karnej za najłżejsze nawet wykroczenie po wydaniu dekretu z 9 lutego 1953 r. oraz zmianach we władzach Episkopatu. PUBP nie posiadał wówczas agentury tkwiącej bezpośrednio w WSD, ale wiedział o antagonizmach istniejących pomiędzy alumnami na I i II kursie. Uważano, iż lepsza ich współpraca w późniejszym okresie wiązała się ze wzrostem świadomości i rozwojem powołania.

¹⁰⁶ AIPN Bi, 045/1572, Sprawozdanie z pracy PUBP w Łomży za październik 1953 r., 2 XI 1953 r., Łomża, k. 80–81.

¹⁰⁷ AIPN Bi, 045/1205, Sprawozdanie z pracy Wydziału XI WUBP w Białymstoku za wrzesień 1953 r., b.d., k. 57.

¹⁰⁸ *Ibidem*, Sprawozdanie z pracy Wydziału XI WUBP w Białymstoku za listopad 1953 r., b.d., k. 88.

¹⁰⁹ AIPN, 0445/131, Analiza pracy operacyjnej po linii kleru katolickiego za okres od marca do października 1953 r., 28 XI 1953 r., Białystok, k. 290–296.

Wiedzano też m.in. o utrzymywaniu części alumnów przez rodziny i wpłacaniu przez nie dodatkowo w każdym miesiącu 200 zł. Starano się także wykorzystać fakt, że niektórzy z nich wstąpili do seminarium tylko po to, aby uniknąć wojska i nie wiedzieli, co dalej ze sobą robić. Nie stwierdzono natomiast tarć między profesorami a alumnami. Prowadzono ponadto założone na nich sprawy ewidencyjne, a materiałów dostarczali UB „Niewiadomski 3” i informator „Bimber”. W okresie tym pozyskanych zostało też dwóch nowych donosicieli – pozostający na łączności Wydziału XI WUBP w Białymstoku „Demokrata” i prowadzony przez PUBP w Łomży „Cezar”. Pomimo werbunku niechętnie odnosili się oni do współpracy z UB, ograniczając się praktycznie do informowania jedynie o nastrojach panujących wśród księży i zarządzeniach kurii.

Oceniając całokształt pracy prowadzonej przez aparat bezpieczeństwa w tym środowisku stwierdzono, że była ona dostateczna. Posiadana agentura miała możliwość informowania o wszelkich ich posunięciach i zamiarach¹¹⁰. Dbali o to m.in. działający na terenie dekanatu łomżyńskiego donosiciel „Drzewo”, a w dekanacie suwalskim „Gap” i wysokomazowieckim „Jowisz”. Niezależnie od tego, na każdego księdza prowadzono sprawy ewidencyjne i za pomocą agentury systematycznie pogłębiano opracowania. Analizując poglądy tzw. duchowieństwa dołowego stwierdzono, że poza grupą „reakcyjnych”, większość księży była ustosunkowana pozytywnie do posunięć partii i rządu. Po zmianach w Episkopacie wyraźnie wzrosła też aktywność grupy idącej na współpracę z władzami komunistycznymi.

W sporządzonej w grudniu 1953 r. analizie działalności kurii łomżyńskiej stwierdzono, iż w okresie do 1939 r. prowadziła ona działalność wybitnie endecką¹¹¹. Wielu księży z tej diecezji (bp Łukomski, Antoni Roszkowski) należało do SN i prowadziło w nim aktywną działalność. Według tej analizy, w okresie okupacji niemieckiej duchowieństwo to udzielało pomocy NSZ. Natomiast po „wyzwoleniu” kuria wraz z częścią księży rozpoczęła walkę z władzą ludową, współpracowała i pomagała partyzantce niepodległościowej oraz nawoływała ludność do czynnego popierania podziemia. Zdaniem autora analizy, zarządzenia wydawane przez biskupa dla podległego duchowieństwa były „nasiąknięte nienawiścią i wrogością do władzy ludowej, wytwarzając atmosferę obrony rzekomo zagrożonej religii”.

W lutym 1954 r. starszy referent Referatu 11. PUBP w Łomży chor. Ryszard Leszczyński dokonał werbunku w charakterze informatora M.F., który otrzymał

¹¹⁰ *Ibidem*, k. 298–301.

¹¹¹ APB, KW PZPR w Białymstoku, 33/V/26, Analiza działalności kurii łomżyńskiej, 9 XII 1953 r., Białystok, k. 96–97.

pseudonim „Zgrzyt”. Był on wcześniej współpracownikiem NKWD, a wówczas posiadał możliwość dotarcia do kurialistów i bpa Falkowskiego. Ponadto do sprawy wstępno-agencyjnego rozpracowania kryptonim „Ren”, prowadzonej przez ten sam urząd na – jak to określono – środowisko sanacyjno-klerykalne, nakreślono plan dalszych działań, który wysłano do szefa WUBP w Białymstoku w celu zatwierdzenia¹¹². W kwietniu natomiast aparat bezpieczeństwa uznał za wymierzone przeciwko systemowi komunistycznemu przeprowadzanie dodatkowych lekcji religii przy kościołach oraz zorganizowanie przez wikariusza parafii Jedwabne, ks. Jerzego Wądołowskiego, wycieczki młodzieży do Warszawy¹¹³. Znalazła się też tutaj informacja, iż rok wcześniej pozbawiono go prawa nauczania religii w szkole ze względu na „wrogi stosunek do Polski Ludowej”.

Również w następnym miesiącu UB stwierdziło na terenie pow. łomżyńskiego próby oddziaływania na młodzież przez „elementy klerykalne”. W związku z świętem Matki Boskiej Zielnej, przypadającym 27 maja, niektórzy duchowni, w tym ks. Józef Januszewski z parafii Puchały, apelowali o niepodejmowanie w tym dniu pracy. W efekcie – mimo że nie było to święto państwowe – wszyscy gospodarze z terenu tej gminy zastosowali się do wezwania. Również w pozostałych miejscowościach powiatu odbywały się uroczyste nabożeństwa. O apelowaniu do wiernych o udział w nabożeństwach odprawianych 3 maja przez ks. Telesfora Podbielskiego z Wizny i ks. Henryka Okuniewskiego ze Szczepankowa donieśli do PUBP informatorzy „Woda” i „Stasiek”. Źródło „Burza” scharakteryzowało zaś działania ks. Stanisława Falkowskiego, zmierzające do budowy kościoła w Chlebiotkach. Według przekazanych informacji, skłonił on miejscowych chłopów posiadających las do napisania podań do Prezydium PRN, w celu uzyskania zgody na wycięcie odpowiedniej ilości materiału budowlanego. Sprawę w Łomży finalizował członek komitetu budowy kościoła Wincenty Wądołowski, który doprowadził do uzyskania zezwolenia¹¹⁴.

Natomiast 10 lipca 1954 r., w wyniku interwencji UB, przeprowadzono rozmowę z ks. Bolesławem Dobkowskim, który organizował akcję protestacyjną w związku z likwidacją kaplicy w szpitalu nr 1 w Łomży¹¹⁵. Przy okazji zarzucono mu tolerowanie istnienia Sodalicii (w procesji Bożego Ciała niesiono jej sztandar), czemu zaprzeczył. Zażądano też od niego przyniesienia albumu ze zdjęciami sodalistek,

¹¹² AIPN Bi, 045/1575, Sprawozdanie z pracy PUBP w Łomży za marzec 1954 r., 1 IV 1954 r., Łomża, k. 32.

¹¹³ *Ibidem*, Sprawozdanie z pracy PUBP w Łomży za kwiecień 1954 r., 5 V 1954 r., Łomża, k. 37.

¹¹⁴ *Ibidem*, Sprawozdanie z pracy PUBP w Łomży za maj 1954 r., 1 VI 1954 r., Łomża, k. 57–59.

¹¹⁵ *Ibidem*, Sprawozdanie kwartalne z pracy operacyjnej PUBP w Łomży za lipiec, sierpień, wrzesień 1954 r., 2 X 1954 r., Łomża, k. 80–81.

na podstawie którego ustalano później skład tej organizacji do 1939 r. i po wyzwoleniu. Aparat bezpieczeństwa nadzorował ponadto rozwój sytuacji w związku z wprowadzeniem na początku nowego roku szkolnego zakazu odmawiania modlitw w szkołach i akcji zdejmowania krzyży. I tak w miejscowości Jakać Dworna, gm. Śniadowo, mieszkanki wsi Szabły Młode grupowo przyszły do znajdującej się tam szkoły i po, jak to stwierdzono w sprawozdaniu PUBP w Łomży, „zastraszeniu” nauczycielki, poleciły dzieciom zawiesić ponownie zdjęte wcześniej krzyże. Pracownicy Referatu 11. zwerbowali też dwóch nowych informatorów, mających dostarczać wiadomości na temat duchowieństwa katolickiego i osób pozostających z nim w kontakcie. Pierwszy z nich, „Ramzes”, był kościelnym w Przytułach, a „Rak” pracował w PZGS w Łomży i pozostawał w kontakcie z byłymi członkami Sodaliji Mariańskiej, uczęszczającymi z nim wcześniej do Liceum Handlowego. Natomiast w związku z ogłoszeniem 10 października 1954 r. przez ks. Kazimierza Cwalinę z parafii Drozdowo informacji o przeprowadzeniu zbiórki pieniędzy na KUL, został on wezwany do Referatu do Spraw Wyznań i ostrzeżony za podjęcie działań niezgodnych z prawem¹¹⁶. Duchownego miano też ukarać grzywną.

Końcówka 1954 r. to przygotowania wyborów do Rad Narodowych planowanych na 5 grudnia. W związku z powyższym, PUBP w Łomży kontrolował zachowanie się i wypowiedzi duchownych z terenu pow. łomżyńskiego. W wyniku tych działań stwierdzono próby przekonania wiernych przez „reakcyjną” część księży, że nie mogły one przynieść niczego dobrego społeczeństwu. Wskazywano również, iż kandydaci nie odgrywali żadnej roli, a ich wybór był tylko czystą formalnością. W taki sposób wypowiadali się kapłan biskupa ks. Biernacki, ks. Hamerszmit, wikariusz generalny ks. Roszkowski i inni. Za próbę przeszkodzenia w głosowaniu uznano także wyznaczenie przez kurię 5 grudnia jako daty zakończenia tzw. Roku Maryjnego. Doprowadziło to do przedłużenia nabożeństw w Jedwabnem, Burzynie, Nowogrodzie i Śniadowie. Stwierdzono też, że niektórzy księża „pałając nienawiścią do obecnego ustroju” zabierali ze sobą karty do głosowania, wrzucając puste koperty, tak jak uczynił to m.in. dziekan z Jedwabnego ks. Stanisław Dąbkowski. Podczas kazań do udziału w głosowaniu nawoływali natomiast duchowni z Drozdowa, Dobrzyjałowa i Przytuł. W większości księża zgłaszali się do lokali wyborczych dopiero w godzinach wieczornych. Jeszcze gorzej, według funkcjonariuszy UB, zachowali się członkowie Świadków Jehowy, z których tylko pięciu wzięło udział w wyborach, pomimo przeprowadzonych z nimi rozmów przez sekretarza KP PZPR¹¹⁷.

¹¹⁶ APB, KW PZPR w Białymstoku, 33/V/23, Informacja nr 48/54, 20 X 1954 r., Białystok, k. 22.

¹¹⁷ AIPN Bi, 045/1575, Sprawozdanie kwartalne z pracy operacyjnej PUBP w Łomży za okres od 1 X 1954 r. do 31 XII 1954 r., 31 XII 1954 r., Łomża, k. 94.

W okresie tym, w ramach sprawy obiektowego rozpracowania „K-1” prowadzonej na Wyższe Seminarium Duchowne, PUBP w Łomży wybrał i częściowo opracował trzech spośród alumnów, których po ewentualnym werbunku planowano wykorzystać do rozpracowania ks. Mikołaja Sasinowskiego, ks. Adolfa Romańczuka i ks. Jana Czajkowskiego, jako „wroga” ustosunkowanych do władzy ludowej. Niezależnie od tego, byli seminarzyści, przesłuchiwani w charakterze świadków, opowiadali o warunkach tam panujących. Prawie wszyscy narzekali na surową dyscyplinę i słabe wyżywienie, w wypowiedziach tych podkreślano zakaz czytania prasy i prowadzenia dyskusji na tematy polityczne¹¹⁸.

W ocenie podsumowującej sytuację w 1954 r., opartej w dużej mierze na materiałach dostarczonych przez aparat bezpieczeństwa, kuria łomżyńska została określona jako „wroga” wobec ustroju komunistycznego, powiązana wcześniej z podziemiem i wywierająca presję na duchownych nie wykonujących poleceń biskupa. Według tej oceny największy nacisk kładziono na tych dziekanów, u których w dekanatach dochodziło do współpracy księży z władzami, m.in. w kolneńskim i jedwabieńskim. Na polecenie biskupa jeździli oni do księży z zaleceniem zaprzestania brania udziału w ruchu społecznym. Kuria broniła natomiast tzw. reakcyjnych duchownych, a za najlepszy dowód na to uznano nieukaranie ani jednego księdza na dziewięć postawionych przez władze wniosków. Według autorów oceny, szykany stosowano wobec takich duchownych jak: ks. Franciszek Łapiński w Zambrowa, ks. Bolesław Dobkowski z Łomży, ks. Czesław Dziondziak z Rutek, pow. Łomża czy ks. Władysław Żebracki z Małego Płocka¹¹⁹.

W związku z tym Referat Organizacji Masowych proponował usunąć ze stowiska bpa Falkowskiego, a na jego miejsce wprowadzić infułata ks. Henryka Betto, proboszcza i dziekana parafii Czyżew, pow. Wysokie Mazowieckie, wówczas aktywnego działacza Komisji Duchownych i Świeckich Działaczy Katolickich, odznaczonego Złotym Krzyżem Zasługi z okazji 10-lecia PRL. Kolejnym krokiem miało być usunięcie wikariusza generalnego i dziekana ks. Antoniego Roszkowskiego, którego miał zastąpić ks. Franciszek Łapiński z Zambrowa¹²⁰. Władzom nie podobala się też osoba notariusza sądu biskupiego, ks. Hamerszmita, na którego następcę upatrzonego ks. Dobkowskiego.

¹¹⁸ *Ibidem*, k. 100.

¹¹⁹ APB, KW PZPR w Białymstoku, 33/V/26, Ocena działalności kurii łomżyńskiej za 1954 r. w świetle zawartego porozumienia między Rządem a Episkopatem, b.d., k. 301–302.

¹²⁰ *Ibidem*, Ocena działalności kurii biskupich na terenie woj. białostockiego, b.d., k. 383; *ibidem*, Informacja nr 48/54, 20 X 1954 r., Białystok, k. 22.

W styczniu 1955 r. Powiatowy Urząd do spraw Bezpieczeństwa Publicznego w Łomży odnotował negatywną wypowiedź wikariusza generalnego ks. Antoniego Roszkowskiego, który w rozmowie z informatorem „Burza” przewidywał nieunikniony wybuch wojny między USA i ZSRS¹²¹. Co gorsza według niego, wygrać ją mieli ci pierwsi (!). Natomiast w lutym Wojewódzki Urząd do spraw Bezpieczeństwa Publicznego w Białymstoku odnotował ze strony kurii łomżyńskiej wzrost nacisków na izolowanie tzw. księży patriotów¹²². Presja ta miała przejawiać się w zarzucaniu im zaniedbywania pracy duszpasterskiej, a bp Falkowski posunął się nawet do wydania ustnego zalecenia kapłanom, aby unikali utrzymywania przyjacielskich stosunków i rozmów z takimi duchownymi. O wszystkim tym doniósł informator „Pechowiec”.

Kolejnym zgrzytem w stosunkach z władzami stały się rekolekcje zorganizowane na terenie pow. łomżyńskiego w dniach 1–3 kwietnia 1955 r. Oprócz podania ich terminu księża katolicycy ogłosili, że dzieci miały prawo zwolnić się u kierownika szkoły, aby wziąć w nich udział. Doprowadziło to do tego, że w większości szkół młodzież klas starszych w ogóle nie przyszła na zajęcia. Taka sytuacja miała miejsce w Kisielnicy, Piątnicy, Przytułach i Miastkowie. Natomiast w Szczepankowie w tych dniach wszystkie dzieci ze szkoły podstawowej były rano w kościele, a po południu przebywały na boisku szkolnym. Mimo tego władze odniosły w tym okresie jeden z największych sukcesów w walce z Kościołem, niemal całkowicie eliminując nauczanie religii w szkołach. W 1955 r. na terenie pow. łomżyńskiego była ona nauczana tylko w czterech szkołach podstawowych. Dokonując tego podsumowania, z pewnością w oparciu o materiały zgromadzone przez aparat bezpieczeństwa, chwalono ks. Henryka Okuniewskiego za to, iż nie reagował podczas usuwania krzyży z klas szkolnych oraz po przesunięciu religii na ostatnie godziny zajęć. Nie występował on także aktywnie w czasie kazań i kolędy. Zupełnie inaczej przedstawiała się sytuacja z ks. Telesforem Podbielskim w Wiźnie, który domagał się od kierownika szkoły przywrócenia zajęć z religii na godziny wcześniejsze, a gdy odmówił jego żądaniu, przestał przychodzić do szkoły, a zaczął zabierać dzieci na swoje zajęcia do kościoła. Spośród pozostałych kierowników szkół czynną i „bojową” postawę w celu świeckiego wychowania młodzieży prezentowali: Gurzęda z Piątnicy, Łysiuk z Wizny, Sawicki z Przytuł, Zapert z TPD i Zdzisław Skowroński. Wspierali ich w tej działalności nauczyciele: Maria Bejer, Zofia Łopatecka i Stanisława Przestrzelska¹²³.

¹²¹ AIPN, 0445/132, Sprawozdanie z pracy Wydziału VI WUds.BP w Białymstoku za styczeń 1955 r., 12 II 1955 r., Białystok, k. 7.

¹²² AIPN Bi, 045/1207, Sprawozdanie z pracy Wydziału VI WUds.BP w Białymstoku za luty 1955 r., b.d., k. 20, 22.

¹²³ APB, KP PZPR w Łomży, 45, Metody działalności kleru w czasie rekolekcji i obecnie na terenie szkół podstawowych, 1955 r., Łomża, k. 304–307.

Oceniając w lipcu 1955 r. działalność księży, sekretarz Podstawowej Organizacji Partyjnej przy PUds.BP w Łomży stwierdził, że usiłowali oni oddziaływać na rodziny aktywistów Komitetu Powiatowego PZPR i ZMP. Według niego chcieli w ten sposób uzyskać wpływ na innych członków rodziny, biorących udział w życiu politycznym. Przykładowo w okresie Świąt Bożego Narodzenia wikariusz katedry łomżyńskiej ks. Kazimierz Hamerszmit, wzywał do siebie rodziców uczniów uczęszczających na lekcje religii, nawołując do wychowania ich w wierze katolickiej. Wypytywał się przy tym o domowników należących do PZPR lub ZMP oraz zapewniał, że skoro za uczęszczanie do kościoła mogą grozić przykrości, to można wyjechać do innej miejscowości i tam porozumieć się z księdzem¹²⁴.

W tym samym roku na terenie pow. łomżyńskiego aparat bezpieczeństwa odnotował rozpoczęcie przez ks. Eugeniusza Świeckiego, z polecenia bpa Falkowskiego, organizowania nowej parafii w Olszynach pod pretekstem odbudowy kaplicy. Do działań tych przyłączyli się też mieszkańcy, wysyłając w tej sprawie podania do Rady Narodowej i Rady Państwa. Ostatecznie, w wyniku przeprowadzonych rozmów przez Prezydium Rad Narodowych, organizacja parafii została wstrzymana¹²⁵. Ponadto we wrześniu 1955 r. PUds.BP w Łomży stwierdził próbę zawieszenia krzyży w SP w Rutkach Zaborowo, gdzie do kierownika Zdzisława Skowrońskiego przyszedł z takim żądaniem radny PRN Aleksander Frąckiewicz¹²⁶. Z chwilą otrzymania odpowiedzi odmownej zagroził on, że dzieci przestaną uczęszczać na zajęcia. Funkcjonariusze sugerowali, że złożył tę wizytę po wcześniejszej rozmowie z wikariuszem parafii Wizna ks. Zdzisławem Mikołajczykiem. Podobna sytuacja miała miejsce 26 września w Siemieniu, gdzie zawieszenia krzyży w szkole domagali się mieszkańcy okolicznych wiosek. Powiadomiono o tym KP PZPR, a niezależnie od tego wysłano referenta Referatu 6. PUds.BP w Łomży, w celu ustalenia inspiratorów tych wydarzeń.

Według kolejnych ustaleń, dokonanych przez funkcjonariuszy aparatu bezpieczeństwa na terenie pow. łomżyńskiego, na początku października 1955 r. ks. Paweł Olędzki rozprawdzał wśród młodzieży w Miastkowie dzienniczki, do których wpisywał obecność w kościele. Podobnie postępował ks. Stanisław

¹²⁴ APB, KP PZPR w Łomży, 46, Wystąpienie sekretarza POP przy PUds.BP w Łomży ppor. J. Michałkiewicza, 20 VII 1955 r., Łomża, k. 52.

¹²⁵ AIPN Bi, 045/1207, Sprawozdanie z pracy Wydziału VI WUds.BP w Białymstoku za trzeci kwartał 1955 r., b.d., k. 61–62; APB, KW PZPR w Białymstoku, 33/V/29, Informacja Władysława Nejferta z WUds.BP dotycząca wrogiej działalności kleru katolickiego i innych wyznań na terenie woj. białostockiego za okres od 1 VII 1955 r. do 30 IX 1955 r., b.d., k. 180.

¹²⁶ AIPN Bi, 045/1584, Sprawozdanie kwartalne z pracy PUds.BP w Łomży za okres od 1 VII 1955 r. do 30 IX 1955 r., 27 IX 1955 r., Łomża, k. 21.

Dąbkowski, dziekan jedwabieński, który namawiał młodzież do przyprowadzania nieuczęszczających do kościoła kolegów. Natomiast księża Hamerszmit i Pogorzelski z katedry łomżyńskiej podczas lekcji religii wyświetlali, dostosowane tematycznie do wieku dzieci, przezroczą, co uatrakcyjniało ich wykłady¹²⁷. Jak widać, nawet ta informacja okazała się „godna” odnotowania w materiałach PUds.BP.

Pod koniec 1955 r. wiadomości na temat ordynariusza łomżyńskiego i pozostałych duchownych dostarczył bezpiece w niewyjaśnionych okolicznościach ks. Henryk Kulbat. Jak odnotowali pracownicy UB, jego zdaniem bp Falkowski i pozostali kurialiści jedynie stwarzali atmosferę, jakoby w ogóle nie interesowali się organizowanym w tym okresie Zjazdem Duchownych i Świeckich Działaczy Katolickich. W rzeczywistości jednak wywierali presję na księży, mającą na celu doprowadzenie do tego, aby bez zgody biskupa nie brali udziału w pracach społecznych. Takie stanowisko według niego stało się powodem niewielkiego udziału duchownych z diecezji łomżyńskiej w zjeździe (wzięło w nim udział siedemnastu z nich). Bp Falkowski interesował się także tym, kto ostatecznie złamał jego zakaz i znalazł się w tym gronie. Niestety, nieświadom tego, w celu zdobycia informacji, wezwał do siebie informatora UB „Niewiadomskiego 3”. Problemem pozostawała też przez cały czas działalność OKK. I tak uważany za przeciwnika tego ruchu ks. Antoni Roszkowski, w związku z organizacją kolejnej konferencji, oświadczył ks. Stanisławowi Miklaszewiczowi z Nowogrodu, że „[...] zjazd organizują PAX-owcy, a skoro są oni na indeksie papieskim to księża w ogóle nie powinni brać w nim udziału”. Co ciekawe, aparat bezpieczeństwa nie posiadał w tym okresie dostatecznych informacji o referacie duszpasterstwa kurii łomżyńskiej oraz o referacie szkolnym. Wynikało to z tego, iż większość poleceń przenoszono ustnie przez dziekanów, a jedynie uzgodnienia odgórne między rządem i Episkopatem były na piśmie¹²⁸.

W pierwszym kwartale 1956 r. ponownie zainteresowano się „reakcyjnym klerem”, który według PUds.BP w Łomży dążył do rozciągnięcia swoich wpływów na społeczeństwo. Dowodem na to miało być kolędowanie, podczas którego m.in. ks. Telesfor Podbielski z Wizny namawiał do udziału w obrzędach religijnych kierownika szkoły w Rutkach Zdzisława Skowrońskiego. Natomiast w Łomży ks. Hamerszmit odwiedził żonę dyrektora Liceum Pedagogicznego. Mniej szczęścia miał ks. Pogorzelski, który został wyrzucony z mieszkania przez byłego pracownika UB Eugeniusza Sobieskiego. O tym, jak i o treści kazań wygłaszanych w czasie rekolekcji,

¹²⁷ *Ibidem*, Sprawozdanie kwartalne z pracy PUds.BP w Łomży do kierownika WUds.BP w Białymstoku za okres od 1 X 1955 r. do 31 XII 1955 r., 4 I 1956 r., Łomża, k. 34.

¹²⁸ AIPN Bi, 045/1207, Sprawozdanie z pracy Wydziału VI WUds.BP w Białymstoku za czwarty kwartał 1955 r., b.d., k. 76–77.

na bieżąco informowano KP PZPR. Aparat bezpieczeństwa prowadził też wówczas działania skierowane przeciwko Świadkom Jehowy ustalając m.in., iż grupy te działały na terenie Młynnika, Nowogrodu i Łomży. Przejawiała się ona przede wszystkim w wydawaniu literatury pozbawionej debitu („Strażnica”, „Prawda was wyzwolił”)¹²⁹.

Rywalizacja pomiędzy władzami i Kościołem dotyczyła także stosunku do obchodów święta 1 Maja¹³⁰. I tak w 1956 r. w Łomży na lekcjach religii ks. Józef Gołbiowski oświadczył młodzieży, że w dniu tym przypada święto św. Józefa, patrona robotników. W związku z tym apelował o jak najliczniejszy udział w uroczystościach kościelnych. Natomiast 24 czerwca 1956 r. informator „Jeziernski” donosił o swojej rozmowie z bpem Mościckim, który stwierdził, że sprawą indywidualną był udział księży w zebraniach społecznych¹³¹.

Zachodzące w Polsce wydarzenia skłaniały niektórych współpracowników aparatu bezpieczeństwa do oceny swej dotychczasowej działalności. W okresie tym współpracę z UB zerwał informator „Michał”. Duchowny ten, tłumacząc się ze swego kroku, stwierdził w rozmowie z funkcjonariuszem, że gdyby XX Zjazd i fakty podane w prasie miały miejsce wcześniej, nigdy na werbunek nie wyraziłby zgody. Zaznaczył też, że nawet reorganizacja aparatu bezpieczeństwa nie przekonuje go całkowicie do działalności tej instytucji. Można tylko ubolewać, że taka chwila refleksji nie nastąpiła trochę wcześniej¹³².

W połowie 1956 r. zaczęła zarysowywać się pewna odwilż w kontaktach państwo-Kościół katolicki, co nie wpływało jednak na pracę bezpieki. Według jej pracowników, nawet wydanie przez bpa Falkowskiego pisemnej zgody prefektowi z Łomży ks. Bolesławowi Dobkowskiemu na udział w zjeździe księży „postępowych”, było jedynie grą pozorów. Stwierdzono w związku z tym, iż duchowny ten pokazywał ją wszystkim biorącym w nim udział, co według funkcjonariuszy UB miało stworzyć wrażenie przychylnego stosunku do ruchu postępowego ze strony biskupa¹³³.

W okresie tym aparat bezpieczeństwa w Łomży stwierdził również dalszą aktywizację działań duchowieństwa katolickiego, mającą według niego na celu odciąg-

¹²⁹ AIPN Bi, 045/1584, Sprawozdanie kwartalne z pracy PUds.BP w Łomży do kierownika WUds. BP w Białymstoku za okres od 1 I 1956 r. do 30 III 1956 r., 30 III 1956 r., Łomża, k. 48–49.

¹³⁰ AIPN, 0445/132, Notatka informacyjna WUds.BP w Białymstoku do Przewodniczącego Kds.BP w Warszawie, 27 IV 1956 r., Białystok, k. 286.

¹³¹ *Ibidem*, Sprawozdanie z pracy Wydziału VI WUBP w Białymstoku za II kwartał 1956 r., 5 VII 1956 r., k. 290.

¹³² AIPN Bi, 045/1584, Sprawozdanie kwartalne z pracy PUds.BP w Łomży za okres od 1 IV 1956 r. do 26 VI 1956 r., 26 VI 1956 r., Łomża, k. 73.

¹³³ AIPN, 0445/132, Sprawozdanie z pracy Wydziału VI WUds.BP w Białymstoku za II kwartał 1956 r., 5 VII 1956 r., k. 290–291.

niecie społeczeństwa od zadań politycznych i gospodarczych stawianych przez partię i rząd¹³⁴. Za taką właśnie uznano m.in. organizowanie pielgrzymek do Częstochowy z okazji 300. rocznicy Ślubów Jana Kazimierza. Z Łomży wyjechały wówczas grupy liczące po 20–40 osób, a dla wyjeżdżających indywidualnie opracowano specjalne wskazówki, jak zorganizować przejazd i pobyt. Zanotowano też fakt odbudowy starych i budowy nowych kapliczek przydrożnych, co miało miejsce m.in. w Olszynie. Tutaj właśnie, w związku z uchYLENIEM przez Prezydium PRN uchwały GRN o budowie kościoła, zbudowano bez zezwolenia kaplicę. Oprócz tego w Śniadowie ks. Kazimierz Romanowski przeprowadził we wrześniu zbiórkę pieniędzy dla pogrzelców z miejscowości Koziki. UB uznał to za próbę pozyskania zaufania wiernych i, co chyba ważniejsze, podważenia autorytetu miejscowych władz. Analizując powstałą na terenie pow. łomżyńskiego w III kwartale 1956 r. sytuację, kierownik PUds.BP w Łomży por. Władysław Krasowski stwierdził, że w wyniku pracy operacyjnej ujawniono braki i niedociągnięcia w opanowaniu tej sytuacji. Potwierdzeniem tego były wypowiedzi solidaryzujące się i popierające wydarzenia w Poznaniu. Jako kolejny przykład przytoczono rozpowszechnianie plotki na temat planowanego zajęcia części woj. białostockiego przez ZSRS oraz mającym nastąpić rozwiązaniu spółdzielni produkcyjnych.

Podsumowując należy stwierdzić, że mimo początkowego zaabsorbowania aparatu bezpieczeństwa innymi działaniami, duchowieństwo diecezji łomżyńskiej ze stojącymi na jego czele biskupami nie znikło z jego pola widzenia. Szczególnie wiele czasu poświęcono na zebranie materiałów dotyczących życia i działalności bpa Łukomskiego, którego uważano na tym terenie za najgroźniejszego przeciwnika tworzonych przez komunistów władz. Księża pojawiali się w gromadzonych wówczas materiałach dotyczących podziemia, opozycji politycznej czy też oświaty. Wraz z upływem czasu poddawani byli coraz dokładniejszej inwigilacji i presji ze strony UB, mającej na celu złamanie ich oporu i uczynienie z nich wykonawców poleceń nowej władzy. Pomimo tego, dzięki zdecydowanej postawie bpa Stanisława Łukomskiego i biernemu oporowi stosowanemu przez bpa Falkowskiego, aparatowi bezpieczeństwa nie udało się w pełni przejąć kontroli nad działalnością Kościoła na tym terenie. Śmiało można powiedzieć, że w latach 1944–1956 był on ostoją tradycji narodowych oraz od 1947 r. jedyną siłą zdolną przeciwstawić się systemowi komunistycznemu.

¹³⁴ AIPN Bi, 045/1584, Sprawozdanie z pracy PUds.BP w Łomży za III kwartał 1956 r., 28 IX 1956 r., Łomża, k. 78, 81–82.

ŚRODOWISKO OŚWIATOWE

Wraz z tworzeniem się struktur nowej władzy na terenie pow. łomżyńskiego powstawały również pierwsze organizacje młodzieżowe, mające zapewnić komunistom kontrolę nad tym środowiskiem. I tak w sierpniu 1945 r. powstały zarządy powiatowe Związku Walki Młodych w Łomży i Grajewie (w miesiącach jesiennych aktywność tej organizacji jednak zmalała)¹. Grupy ZWM brały udział w marcu 1946 r. w wiecach i spotkaniach agitacyjnych w związku z referendum, kolportowały też prasę, ulotki, wypisywały na murach hasło „3 x Tak”. W latach 1945–1948 na wspomnianym terenie istniało także dwanaście kół Związku Młodzieży Wiejskiej „Wici”, w tym trzy w Łomży, cztery w Grajewie, jedno w Kolnie i cztery w Wysockim Mazowieckim, do których należało łącznie 179 osób². Funkcjonowały one zarówno w szkołach i urzędach, jak i na wsi oraz w miastach. Jednym z aktywniejszych było koło założone przez Tadeusza Kuklińskiego z Rakowa Nowego, a także koło w Liceum i Gimnazjum w Kolnie. Odnotowano, że od sierpnia 1945 r., czyli od momentu powstania, wpływ na „Wici” uzyskało PSL i zwolennicy Stanisława Mikołajczyka.

Nie cała młodzież zaangażowała się jednak w tworzenie i rozbudowę tych struktur, część jej brała bowiem czynny udział w podziemiu antykomunistycznym. Dowodziła tego najlepiej działalność braci Karwowskich, uczniów gimnazjum w Łomży. Na początku listopada 1945 r. jeden z nich, Bronisław, został wywołany z klasy przez dyrektorkę Stanisławę Osiecką³, która kazała mu uciekać, ponieważ jego

¹ APL, KW PZPR w Łomży, 545, Preteksty. Jednodniówka Komisji Historycznej ZW ZSMP, listopad 1983 r., Łomża, k. 14–15.

² APL, KW PZPR w Łomży, 545, Preteksty. Jednodniówka Komisji Historycznej ZW ZSMP, nr 8, wrzesień 1984, k. 38–39.

³ Ur. 11 IV 1898 r. w Warzyńku, pow. Sierpc. Studiowała na Uniwersytecie Warszawskim, gdzie w 1927 r. zdała egzamin nauczycielski. Od 1939 r. była członkiem PZP, a następnie ZWZ-AK Obwód Łomża oraz komendantką Wojskowej Służby Kobiet. W okresie od września 1944 r. do września 1945 r. należała do organizacji AKO Obwód Łomża. To ona organizowała i szkolila sanitariuszki oraz łączniczki, uważano ją ponadto za duchową przewodniczkę młodzieży. 12 VIII

brat przekazał jej wiadomość, że UB chce go aresztować. Po skontaktowaniu się ze Stanisławem Gwardysem „Żabą”, udał się on do Bogdana Śleszyńskiego „Łosia” w Jedwabnem⁴. Natomiast 10 listopada 1945 r., na podstawie doniesienia agenta „Łomżyńskiego” doszło do zatrzymania przez aparat bezpieczeństwa Zygmunta Karwowskiego (brat Bronisława)⁵. W trakcie śledztwa przyznał się on do współpracy z Gwardysem, szefem wywiadu NSZ. Z informacji uzyskanych przez UB od ostatniego z nich wynikało, że miał on do swojej dyspozycji m. in. dwóch uczniów gimnazjum w Łomży (Karwowskiego i Bogdana Zalewskiego).

Nadzorowi PUBP w Łomży, wraz z rozszerzaniem zakresu jego działalności, poddani zostali także nauczyciele. Przykładem na to może być zorganizowany 9 listopada 1945 r. zjazd nauczycieli pow. łomżyńskiego, który był kontrolowany przez agenturę UB. To ona przekazała swym mocodawcom m.in. treść wypowiedzi kierownika szkoły w Porytem, który stwierdził, że polskie społeczeństwo było za mało uświadomione politycznie i dlatego proponował włączenie nauczycieli w akcję propagowania zdawania kontyngentów. Aparatowi bezpieczeństwa doniesiono też o stanowisku zastępcy inspektora szkolnego Teofila Kubraka, według którego chłopcy w wyniku propagandy NZW, oczekiwali nadal na wybuch nowej wojny i kolejną zmianę władz. Natomiast nauczyciel z Jarnut jako przyczynę takiej sytuacji podał okres okupacji niemieckiej, kiedy to „[...] wieś wychowana przez nas [...] została do ukrywania inwentarza żywego, to też nawyk powstał u każdego niemal wieśniaka i to co stworzone zostało przez pięć lat, nie możemy przerobić w ciągu kilku miesięcy”⁶. Nową linię polityczną przyjętą wówczas w oświacie, odzwierciedla też stanowisko wspomnianego wcześniej zastępcy inspektora szkolnego w Łomży, który na wszystkich konferencjach nauczycielskich podkreślał, iż nauczyciele powinni: „Nie gloryfikować wielkich postaci Polski przed 1939 r., [a] Linię Curzona uznawać za świętą sprawiedliwość dziejową”⁷.

1945 r. działające struktury konspiracyjne wystąpiły z wnioskiem o nadanie jej Srebrnego Krzyża Zasługi z Mieczami, w podziemiu także została awansowana do stopnia podporucznika. Najcięższym zarzutem wysuwanym po wojnie pod jej adresem przez UB było to, iż wychowywała młodzież w duchu nienawiści do ZSRS. 8 V 1948 r. odwołana ze stanowiska i przeniesiona do Białegostoku. Zmarła 14 VI 1990 r. w Katowicach (AIPN Bi, 019/123/1, Kwestionariusze osobowe do charakterystyki nr 93 AK Obwód Łomża, k. 336; K. Sychowicz, *Stanisława Osiecka (1898–1990)* [w:] *Słownik biograficzny białostocko-łomżyńsko-suwański*, z. 3, Białystok 2005, s. 123–125).

⁴ AIPN Bi, 07/947, Protokół przesłuchania B. Karwowskiego, 18 III 1949 r., Białystok, k. 29.

⁵ AIPN Bi, 045/1521, Sprawozdanie o stanie pracy agenturalno-operacyjnej Sekcji II PUBP w Łomży za okres 7–17 XI 1945 r., b.d., k. 12–13.

⁶ AIPN Bi, 045/1519, Sprawozdanie z pracy PUBP w Łomży za okres 7–17 XI 1945 r., b.d., k. 87.

⁷ AIPN Bi, 045/6, Raport sytuacyjny WiN za grudzień 1945 r., b.d., z. 011.

Wraz z upływem czasu aparat bezpieczeństwa rozbudowywał coraz bardziej także w tym środowisku sieć agenturalną. Na przełomie listopada i grudnia 1945 r. UB w Łomży zwerbowało m.in. ucznia Gimnazjum Pedagogicznego ps. „Marian”, który należał do NZW⁸. Był on bratem zatrzymanego wcześniej szefa wywiadu KP NZW „Łaba” Zygmunta Szablowskiego, również ucznia tego gimnazjum. Dokładniej też zainteresowano się samą szkołą, określoną jako placówka, do której uczęszczało wielu członków podziemia. Zdarzały się też i przypadki podejmowania współpracy z aparatem bezpieczeństwa przez nauczycieli. I tak za jednego z cenniejszych donosicieli uznano w tym czasie agenta „Horacego”, zwerbowanego w drugiej połowie grudnia 1945 r. podczas operacji przeprowadzanej we wsi Bronowo⁹. Był on nauczycielem w tej miejscowości, a w czasie okupacji pełnił funkcję łącznika w oddziale Stanisława Cieślewskiego „Lipca”. Pozostawał na łączności zastępcy kierownika PUBP w Łomży. Jako pierwsze zadanie otrzymał polecenie ustalenia miejsca przechowywania broni, a następnie planowano wykorzystać go do odnalezienia agenta „Kmiecia”, również zamieszkałego w Bronowie, z którym stracono łączność.

Według sprawozdania PUBP w Łomży sporządzonego na początku maja 1946 r., także harcerstwo na terenie pow. łomżyńskiego pozostawało pod silnym wpływem NZW. W tym okresie w powiecie istniało pięć drużyn żeńskich liczących około 400 osób oraz trzy drużyny męskie grupujące niemal trzystu młodych ludzi, działające w Łomży, Kolnie, Zambrowie i Jedwabnem¹⁰. Zastępczynią hufcowej na pow. łomżyński była Elżbieta Chajeka, która została aresztowana przez PUBP jeszcze w styczniu 1946 r. Podczas śledztwa przyznała się ona do przynależności do NZW, gdzie zajmowała się prowadzeniem wywiadu na terenie Łomży. Ponadto utrzymywała kontakt z dowódcą batalionu Edwardem Kamińskim „Lisem”. Początkowo aresztowania uniknęła hufcowa Irena Marzewska, która według zeznań aresztowanego Wiesława Elandta, dowódcy batalionu NZW, miała być również członkiem tej organizacji. Ofiarą UB padła też drużynowa I drużyny harcerzy Aleksandra Kusio, jednocześnie uczennica I klasy licealnej. W czasie śledztwa ustalono, że należała ona do tej samej organizacji, gdzie pełniła funkcję kierownika wywiadu żeńskiego na pow. łomżyński.

Natomiast 17 maja 1946 r. w sali kina „Voks” w Łomży odbył się zjazd wójtów, sołtysów i nauczycieli. Według relacji funkcjonariuszy aparatu bezpieczeństwa, sala bez entuzjazmu przyjęła wygłoszony referat „O roli inteligencji w Polsce powojennej”,

⁸ AIPN Bi, 045/1519, Sprawozdanie z pracy PUBP w Łomży od 27 XI 1945 r. do 7 XII 1945 r., b.d., k. 95.

⁹ *Ibidem*, Sprawozdanie z pracy PUBP w Łomży za okres 17–27 XII 1945 r., b.d., k. 107.

¹⁰ K. Sychowicz, *Ziemia Łomżyńska ...*, s. 32.

wskazujący na współpracę tego środowiska z NSZ. Burzą oklasków przyjęto natomiast zabranie głosu przez Stanisławę Osiecką. Jej wystąpienie w sprawozdaniu UB zostało określone jako manewrowanie między prawą a lewą stroną¹¹.

Zarówno wśród dorosłych, jak i młodzieży szkolnej, w woj. białostockim jeszcze kilka lat po zakończeniu działań wojennych przeważały nastroje antysowieckie. Według informatorów UB, uczniowie dopytywali się prowadzących niektóre zajęcia przedstawicieli wojska m.in. o to, dlaczego niemieccy zbrodniarze odpowiadali za swoje czyny w Norymberdze, a radzieccy nie¹². Nie zawsze też akceptowali odpowiedź, iż do 1939 r. Polska była wrogo ustosunkowana do Związku Sowieckiego i z tego powodu wszystkie czyny Rosjan były usprawiedliwione.

Ostateczne przejście władzy przez komunistów w wyniku sfałszowanych wyborów spowodowało również wyraźne zmiany w szkolnictwie. W maju 1947 r. zainicjowana została penetracja tego środowiska za pośrednictwem kuratorów. W tym samym czasie WUBP w Białymstoku zastanawiał się nad sposobem usunięcia księży będących komendantami hufców powiatowych ZHP w Łomży i Bielsku Podlaskim¹³. Zdaniem funkcjonariuszy prowadzili oni „wrogą robotę” wśród młodzieży szkolnej. PUBP w Łomży donosiło ponadto, że komendant miejscowego hufca, ks. Bolesław Dobkowski, był inicjatorem niedopuszczenia ZHP do współpracy z innymi organizacjami, a szczególnie z ZWM. Według danych agenturalnych, zarządził on zdjęcie odznak tym harcerzom, którzy brali udział w uroczystościach pierwszomajowych.

To wśród młodzieży z dużym powodzeniem kolportowano wiersze i piosenki krytykujące ustrój komunistyczny, wprowadzany przy wsparciu Armii Czerwonej. Przykładem niech będzie piosenka, rozpowszechniana również w szkołach łomżyńskich:

„Gdy naród w Warszawie wystąpił z orężem,
To wyście w Lublinie radzili.
Warszawa wołała »zginie my lub zwyciężymy«,
A Wy PPR tworzyli.
[...]

¹¹ AIPN Bi, 045/1099, Sprawozdanie dekadowe z pracy agenturalno-operacyjnej Sekcji II Wydziału V WUBP w Białymstoku za okres 10–20 V 1946 r., b.d., k. 25.

¹² AIPN Bi, 045/1102, Raport okresowy zastępcy naczelnika Wydziału V WUBP w Białymstoku za okres 15–31 V 1947 r., b.d., k. 43; K. Sychowicz, *Oświata łomżyńska w świetle materiałów ...*, s. 247–248.

¹³ AIPN Bi, 045/1102, Raport okresowy zastępcy naczelnika Wydziału V WUBP w Białymstoku za okres 15–31 V 1947 r., b.d., k. 40.

Gdy ginął za wolność kwiat naszej młodości,
Akowcy się w lasach trzymali,
To wy tych najlepszych Ojczyzny żołnierzy
Zdrajcami narodu nazwali.

O cześć wam czerwoni Panowie
Za czułą nad nami opiekę,
O cześć za wolność i w piśmie, i w słowie,
O cześć wam za naszą bezpiekę.

Gdy Anders we Włoszech z Niemcami wojował,
Bor w szwabską iść musiał niewolę,
To Bierut Stalina po rękę całował
I rząd zdał pod jego kontrolę.
O cześć wam patrioci gorący
Za kraj nasz za Bugiem sprzedany.
Słuchajcie jak chwali was naród tam mrący,
Przez was na tułaczkę skazany. [...]”¹⁴

Tekst ten chyba najwierniej odzwierciedla uczucia panujące w tym okresie w całym niemal społeczeństwie. Po jego lekturze nie można się też dziwić oporowi, z jakim spotkał się nowy ustrój. Twórczość polityczna młodzieży, odzwierciedlająca jej poglądy, widoczna była na każdym niemal kroku, spotkać ją było można nawet w prowadzonych wówczas pamiętnikach. Właśnie wpis o takim charakterze znalazł się w dzienniku Ireny Dębowskiej z Łomży. Obok klasycznych wierszowanych zwrotów o miłości i pamięci, jego autor umieścił także sformułowanie precyzujące czas dokonania tej deklaracji, pisząc:

„W przeddzień wyborów demokratyczno-sowieckich,
W Polsce oswobodzonej od wszystkiego,
Przez Armię Czerwoną i NKWD.
Wpisał się dobrze znany, ale nie podpisany C. H.”.

Nieszczęśliwie dla niego dzieło to trafiło, w wyniku aresztowań dokonanych przez PUBP w Łomży w lipcu 1947 r., w ręce pracowników aparatu bezpieczeństwa,

¹⁴ K. Sychowicz, *Ziemia Łomżyńska...*, s. 75–78.

którzy zainteresowali się treścią w nim zawartą¹⁵. Zatrzymani zostali wówczas zarówno Dębowska (uczennica IV kl. gimnazjum), jak też Zygmunt Żyznowski ze Śniadowa i Czesław Szablowski. W okresie tym podobny los spotkał na terenie pow. łomżyńskiego również zamieszkałego w gm. Miastkowo ucznia I kl. gimnazjum Wincentego Jakubiaka oraz studentkę Szkoły Głównej Handlowej w Warszawie Marię Przeździecką.

O ingerencji aparatu bezpieczeństwa w Łomży w funkcjonowanie szkół świadczy dobitnie sytuacja zaistniała 16 sierpnia 1947 r. po śmierci dyrektorki Gimnazjum Krawieckiego Adeli Surawskiej¹⁶. W związku z wyborem jej następcy PUBP, przy wykorzystaniu posiadanej agentury, wysunął na to stanowisko działaczkę PPR Marię Bajer. Z pewnością także z obawy przed represjami ze strony UB, wychowawcy apelowali do młodzieży o unikanie dyskusji politycznych, które mogłyby stanowić pretekst do ingerencji aparatu bezpieczeństwa. List poruszający właśnie te kwestie trafił 2 października 1947 r. do Państwowego Gimnazjum i Liceum Przemysłu Drzewnego w Łomży¹⁷. Zabraniano w nim uczniom należeć poza szkołą do partii politycznych lub organizacji młodzieżowych. Profesorowie zaznaczyli ponadto, że jeżeli ktoś był członkiem takiej grupy powinien się z niej wypisać, a ci, którzy nie zastosowaliby się do tego polecenia, mieli nawet nie przychodzić do szkoły. Funkcjonariusze PUBP w Łomży, którzy także weszli w posiadanie tego pisma, prosili WUBP w Białymstoku o ustalenie, czy w rzeczywistości zostało ono wysłane przez kuratorium.

Wyraźne dotąd współdziałanie nauczycieli i uczniów zaczęło się załamywać w roku szkolnym 1947/48. Wynikało to m.in. z rosnącej presji wywieranej na władze szkolne, zmuszane do stosowania surowych kar wobec uczniów za wszelkie przejawy działalności opozycyjnej. Nauczyciele wiedzieli, że w przypadku braku zdecydowanego potępienia uczniowskich wybryków, skierują podejrzenia na siebie i współpracowników. Bez wątpienia przyczyniły się do tego także przeprowadzone w drugiej połowie listopada 1947 r. wybory do Zarządów Powiatowych ZNP w Łomży i Grajewie¹⁸. W związku z nimi na teren woj. białostockiego zostało wysłanych czterech pracowników operacyjnych do Powiatowych UB. Ich zadaniem było rozpracowanie

¹⁵ AIPN Bi, 045/1102, Raport okresowy zastępcy naczelnika Wydziału V WUBP w Białymstoku za okres 1–15 VII 1947 r., 16 VII 1947 r., Białystok, k. 58.

¹⁶ *Ibidem*, Raport okresowy naczelnika Wydziału V WUBP w Białymstoku za okres 15–31 VIII 1947 r., 1 IX 1947 r., Białystok, k. 84.

¹⁷ AIPN Bi, 045/1121, Meldunek PUBP w Łomży do naczelnika Wydziału V WUBP w Białymstoku, 2 X 1947 r., Łomża, k. 16.

¹⁸ AIPN Bi, 045/1102, Raport okresowy naczelnika Wydziału V WUBP w Białymstoku za okres od 15 XI 1947 r. do 1 XII 1947 r., b.d., k. 129.

kandydatów do tych zarządów¹⁹. Jak stwierdzali funkcjonariusze UB, w ich trakcie wybrano do władz element demokratyczny, „zgodny z naszym planem przedsięwziąć”.

Na początku lutego 1948 r. PUBP w Łomży otrzymał kolejną informację dotyczącą młodzieży, tym razem pochodzącą od źródła „Rokita”²⁰. Doniosło ono, iż w związku z artykułami prasowymi, mówiącymi o naciskach USA na Francję w celu zerwania przez nią stosunków dyplomatycznych z ZSRS, uczniowie Gimnazjum i Liceum Ogólnokształcącego twierdzili, iż wkrótce uczynią tak wszystkie kraje Europy Zachodniej. Według nich, następnym etapem miał być wybuch wojny i klęska państw „demokracji ludowej”. W marcu natomiast, według aparatu bezpieczeństwa, w szkołach średnich na terenie miasta widoczny był wzrost zainteresowania organizacjami młodzieżowymi, a szczególnie ZWM i „Wici”²¹. Również młodzież gimnazjalna brała udział w życiu społecznym, wystawiając przedstawienia teatralne m.in. „Zemstę” Aleksandra Fredry, które przygotowało Państwowe Liceum Pedagogiczne. W okresie tym wystąpień antydemokratycznych z jej strony nie stwierdzono. Odnotowano tutaj jednak fakt, że dyrektorka Gimnazjum Stanisława Osiecka odmówiła pomocy i pozwolenia na zorganizowanie ZWM i OM TUR na terenie szkoły. Drugą poruszoną sprawą było powołanie na stanowisko inspektora szkół powszechnych byłego członka PSL i WiN, co jak zaznaczono, stało się z powodu nieposiadania (przez UB i PPR) odpowiedniego kandydata. Natomiast 23 maja 1948 r. na terenie pow. łomżyńskiego odbyła się koncentracja hufców organizacji Służba Polsce²². Zdaniem aparatu bezpieczeństwa przebiegła ona sprawnie wyjątkiem kilku wiosek, a pomoc przy jej organizacji wykazały Urzędy Gminne oraz nauczyciele. W stosunku do osób, które nie stawily się na wezwanie, odpowiednie konsekwencje administracyjne miało wyciągnąć starostwo.

W lipcu 1948 r., na skutek interwencji PUBP, została zawieszona w czynnościach służbowych przez inspektora szkolnego w Łomży Eugenia Niecikowska²³, nauczycielka ze wsi Pniewo, pow. Łomża. Funkcjonariusze skierowali też do kuratorium w Białymstoku wniosek o jej usunięcie ze szkolnictwa, w wyniku czego

¹⁹ *Ibidem*, Raport okresowy naczelnika Wydziału V WUBP w Białymstoku za okres od 30 IX 1947 r. do 15 X 1947 r., b.d., k. 106.

²⁰ AIPN Bi, 045/1109, Sprawozdanie naczelnika Wydziału V WUBP w Białymstoku za okres od 27 I 1948 r. do 27 II 1948 r., 27 II 1948 r., Białystok, k. 6v.

²¹ AIPN Bi, 045/1548, Sprawozdanie szefa PUBP w Łomży do szefa WUBP w Białymstoku za okres od 26 II 1948 r. do 26 III 1948 r., b.d., k. 32.

²² *Ibidem*, Sprawozdanie szefa PUBP w Łomży do szefa WUBP w Białymstoku za okres od 26 IV 1948 r. do 26 V 1948 r., 26 V 1948 r., Łomża, k. 47.

²³ Całe zainteresowanie jej osobą zaczęło się od wystawienia przez nią 11 IV 1948 r., bez pozwolenia władz, wyreżyserowanej przez siebie komedijki opowiadającej o przeżyciach na Syberii podczas II wojny światowej.

została ona wyrzucona z pracy. Przyczyną takich działań było ustalenie przez aparat bezpieczeństwa, iż pochodziła z rodziny „kułackiej”, a jej cioteczna siostra wraz z mężem w 1940 r. została wywieziona do ZSRS, za „wrogi” stosunek do tego kraju. Tak określono też całą rodzinę Necikowskich zamieszkałą we wsi Olszyny, gm. Drozdowo. Dodatkowo jej brat Bolesław był ujawnionym członkiem NSZ²⁴. We wrześniu zatrzymano kolejne nauczycielki m.in. ze szkoły powszechnej w Pniewie, pow. Łomża za urządzenie przedstawienia o treści antypaństwowej oraz nauczycielkę szkoły powszechnej w Puchałach Halinę Mioduszewską, za (jak to „ładnie” określono) rozpowszechnianie fałszywych wiadomości o ZSRS²⁵.

W tym samym miesiącu PUBP odnotował też niezbyt chwalebny dla władzy komunistycznej fakt aresztowania za branie łapówek komendanta organizacji Służba Polsce na gm. Rogienice. Sprawa ta przekazana została do Prokuratora Sądu Okręgowego w Łomży. W okresie tym funkcjonariusze dokonali także oceny działalności ZMP prowadzonej na terenie pow. łomżyńskiego. Według ich informacji działało wówczas na tym obszarze dziewiętnaście kół tej organizacji, liczących 450 członków. Jako główne zadanie stawiano przed nią uaktywnienie pracy wśród młodzieży szkół średnich²⁶. Funkcjonariusze aparatu bezpieczeństwa odnotowali też, iż obok organizowania kursów krawiectwa i pisania na maszynie, zrzeszona w nim młodzież włączyła się w przygotowanie biegu sztafetowego dla uczczenia kongresu zjednoczeniowego partii robotniczych w Warszawie²⁷.

Kolejne wydarzenie, którym zainteresowało się miejscowe UB, miało miejsce w grudniu 1948 r., kiedy to w budynku gimnazjum dla dorosłych przy ul. Bernatowicza w Łomży spadł – stanowiący dekorację – portret marszałka Polski Michała Roli-Żymierskiego. Został on podniesiony przez nieznanego ucznia, a następnie dopisano wokół niego hasła antykomunistyczne oraz skierowane przeciwko ZSRS i UB. Samej postaci wykluto też oczy, a portret w takim stanie podrzucono na podwórko sąsiadujące z PUBP w Łomży. Tam też został on znaleziony przez jednego z funkcjonariuszy. W sprawie tej wszczęto dochodzenie, podczas którego masowo

²⁴ AIPN Bi, 045/1108, Raport okresowy naczelnika Wydziału V WUBP za okres od 1 VII 1948 r. do 31 VIII 1948 r., b.d., k. 50v; AIPN Bi, 045/1109, Sprawozdanie naczelnika Wydziału V WUBP w Białymstoku za okres od 27 VI 1948 r. do 27 VII 1948 r., b.d., k. 33.

²⁵ AIPN Bi, 045/1108, Raport okresowy naczelnika Wydziału V WUBP za okres od 31 VIII 1948 r. do 30 IX 1948 r., b.d., k. 62; AIPN, MBP, 292, Raport miesięczny za okres od 31 VIII 1948 r. do 30 IX 1948 r., b.d., k. 125.

²⁶ AIPN Bi, 045/1548, Sprawozdanie PUBP w Łomży do szefa WUBP w Białymstoku za okres od 26 VIII 1948 r. do 26 IX 1948 r., 26 IX 1948 r., Łomża, k. 78.

²⁷ *Ibidem*, Sprawozdanie PUBP w Łomży do szefa WUBP w Białymstoku za okres od 25 XI 1948 r. do 25 XII 1948 r., 27 XII 1948 r., Łomża, k. 95–96.

przesłuchiwano uczniów, badano charakter pisma i dokonywano werbunku agentury. Odnotowano również, iż w tym samym gimnazjum zrabowano z kancelarii szkolnej pieniądze oraz lampy do radia. Zinterpretowano to jako próbę niedopuszczenia do wysłuchania przez młodzież sprawozdania z Kongresu Zjednoczeniowego PPR i PPS. Co do nauczycieli na terenie miasta stwierdzono, że w dużej części pozostawali oni pod nadzorem członków tych partii²⁸.

W styczniu 1949 r. swoją działalność rozpoczął ZMP, a oprócz niego funkcjonowały też brygady Służby Polsce, oficjalnie działające dla potrzeb społeczeństwa, a w rzeczywistości stanowiące jeszcze jeden etap wychowania komunistycznego. W miesiącu tym również SP prowadziła na terenie pow. łomżyńskiego wzmoczoną działalność, związaną z organizowaniem kół. Doszło też do zmiany przewodniczącego, a mianowicie w związku z przeniesieniem Lecha Karpińskiego na stanowisko sekretarza KM PZPR, jego miejsce zajął Jan Hraniewski ze Śniadowa. Według danych UB, organizacja ta liczyła wówczas na tym terenie 837 członków zrzeszonych w 52 kołach, w harcerstwie działało zaś 370 osób. W ostatnim przypadku podane dane uznano za próbę zatajenia przez władze tej organizacji przynależności osób mających więcej niż szesnaście lat. W sprawozdaniu wskazano też na brak współpracy ZHP z ZMP i SP. W związku z powyższym, zażądano od Służby Polsce imiennego wykazu członków hufca łomżyńskiego z podaniem danych personalnych, w celu późniejszego usunięcia osób przekraczających wspomniany wcześniej wiek. Aparat bezpieczeństwa wykorzystał również wspomniane organizacje komunistyczne do wciągnięcia drużyn harcerskich do współpracy, co miało ułatwić uzyskanie kontroli nad hufcem²⁹.

Uczniowie dalej też byli sądzeni i trafiali do aresztów, o czym przekonał się m.in. chłopak uczęszczający do Gimnazjum i Liceum Przemysłu Drzewnego w Łomży³⁰. Odpowiadał on przed Wojskowym Sądem Rejonowym w Białymstoku za to, iż w okresie od jesieni 1948 r. do wiosny 1949 r. na terenie szkoły „[...] czynił przygotowania zmierzające w dalszej konsekwencji do obalenia przemocą istniejącego ustroju Państwa Polskiego przez rozpowszechnianie fałszywych wiadomości o charakterze politycznym”. Natomiast za publiczne nawoływanie do czynów „skierowanych przeciwko jedności sojuszniczej państwa polskiego z [...] ZSRS” oraz

²⁸ *Ibidem*, k. 96.

²⁹ *Ibidem*, Sprawozdanie szefa PUBP w Łomży do szefa WUBP w Białymstoku za okres od 25 XII 1948 r. do 25 I 1949 r., 26 I 1949 r., Łomża, k. 101.

³⁰ S. Ożlański, *Stosunki państwo-Kościół w latach ...*, s. 115.

śpiewanie w roku szkolnym 1948/1949 nielegalnych piosenek³¹, został aresztowany uczeń średniej Szkoły Zawodowej w Łomży, Ryszard Renkiewicz, członek ZMP³².

Pomimo tych wszystkich zabiegów środowisko oświatowe, szczególnie na wsi, długo pozostawało odporne na indoktrynację. Dowodem na to może być zorganizowanie 11 czerwca w Rutkach o godz. 18.00 procesji, w której niesiono chorągwie kościelne. Uczestniczyła w niej młodzież szkolna z Ożarek, Rutek, Kołomyi i Zambrzye Króli, przyprowadzona przez nauczycielkę Halinę Wyszową, kierownika Kazimierza Zielińskiego, Janinę Żach i Barbarę Jarugę³³.

Represje dotyczyły także nauczycieli za rzeczywistą bądź też rzekomą współpracę z podziemiem niepodległościowym. Tak stało się 5 września 1949 r. w przypadku Apolonii Konarzewskiej, nauczycielki szkoły powszechnej we wsi Zakrzewo-Zagroby, gm. Długobórz³⁴. Od 1940 r. należała ona do AK, a została zatrzymana przez UB za to, że po amnestii nadal utrzymywała kontakt z nielegalną, zdaniem władz komunistycznych, organizacją NZW oraz za to, że w kwietniu 1949 r. poczęstowała kolacją jej członków. Dodatkowo w następnym miesiącu dała im bochenek chleba, a następnego dnia przysłała śniadanie do lasu.

Inwigilacja środowiska młodzieżowego rozpoczęta wkrótce po utworzeniu Polski Ludowej, trwała również w późniejszym okresie. Jak informował w styczniu 1950 r. PUBP w Łomży, w związku z aresztowaniem ks. Stanisława Falkowskiego w Zambrowie, uczniowie Gimnazjum i Liceum Ogólnokształcącego w tym mieście, będący członkami ZMP, tj.: Jan Łupiński, Jadwiga Pakówna i Halina Szywaczówna, zbierali na terenie szkoły podpisy pod petycją domagającą się wypuszczenia duchownego³⁵. Uwadze informatorów nie uszła również wypowiedź ucznia Państwowego Liceum Przemysłu Drzewnego w Łomży, Janusza Bronowicza. Podczas jednej z lekcji stwierdził on, że „[...] w roku 1940 i 1941 Rosjanie wywozili Polaków na Sybir, by tam zobaczyli białe niedźwiedzie”. Natomiast Ireneusz Wądołowski, uczeń średniej szkoły zawodowej w Łomży i członek ZMP, znalazł się w raporcie PUBP z powodu śpiewania kolęd i odmawiania modlitwy

³¹ Chodziło o śpiewanie takich piosenek, jak np. „My sobie przyrzekamy, że komunizm będziemy bić, raczej wolim być trupami niż w niewoli ruskiej być”.

³² AIPN Bi, 045/1111, Raport okresowy naczelnika Wydziału V WUBP w Białymstoku za okres od 1 X 1949 r. do 31 X 1949 r., b.d., k. 91.

³³ APB, UWB, 668, Starosta łomżyński do UW w Białymstoku, 14 VI 1949 r., Łomża, k. 20.

³⁴ AIPN Bi, 045/1118, Meldunek specjalny PUBP w Łomży do Wydziału V WUBP w Białymstoku, 6 IX 1949 r., Łomża, k. 11.

³⁵ K. Sychowicz, *Zambrów na przestrzeni ...*, s.118.

na zakończenie zebrania tej organizacji, zamiast hymnu Socjalistycznej Federacji Młodzieży Demokratycznej³⁶.

W marcu 1950 r. został aresztowany przez funkcjonariuszy UB w Łomży za szerzenie „wrogiej propagandy” wśród kolegów kolejny uczeń, tym razem IX klasy LO w Łomży, Józef Stremiłowski³⁷. W tym samym miesiącu aparat bezpieczeństwa zwerbował informatora „Mewę”, który miał zająć się rozpracowaniem nauczyciela Gimnazjum Ogólnokształcącego i jednocześnie byłego oficera armii Andersa, Stefana Werczyńskiego³⁸. Zarzucano mu szerzenie wśród młodzieży propagandy antysowieckiej oraz wychowywanie dzieci „w duchu sanacyjnym”. Wspomniany donosiciel już na samym początku poinformował o jego kontaktach z innym profesorem z tej szkoły, Stefanem Kasprzyckim. Z zasady pilnie też obserwowano zachowanie się uczniów i nauczycieli w rocznicę uchwalenia Konstytucji 3 Maja, który to dzień starano się wymazać z pamięci Polaków. I tak w raportach PUBP kierowanych do KW PZPR w Białymstoku odnotowano, iż w Śniadowie lekcje popołudniowe zostały w tym dniu całkowicie odwołane, natomiast w Jedwabnem była przerwa w nauce między 9.00 a 11.00, aby dzieci mogły wziąć udział w mszy³⁹. Natomiast w miejscowości Janczewo kierownik szkoły nie stawiał się wcale na wykłady, w związku z czym młodzież opuściła szkołę i rozeszła się do domów.

15 czerwca 1950 r. PUBP w Łomży, pod zarzutem podważania sojuszu z ZSRS, zatrzymał ucznia Liceum Przemysłu Drzewnego, Zygmunta Millera⁴⁰. W tym samym miesiącu, jak odnotowali funkcjonariusze aparatu bezpieczeństwa, nauczycielka ze wsi Kucze Duże wypędziła trójkę zbierającą podpisy pod Apelem Sztokholmskim oraz namawiała mieszkańców, aby go też nie podpisywali. Aresztowany został także kierownik szkoły podstawowej w Uśniku, Stefan Sułkowski, za utrzymywanie kontaktów z NZW i udzielenie pomocy jej członkom w postaci żywności.

Również w czerwcu do PUBP w Łomży wpłynęło doniesienie od informatora „Anny”, dotyczące przebiegu klasyfikacji i opiniowania absolwentów liceum w Łomży do szkół wyższych. Według tych danych, w wyniku prowadzonej selekcji, kilkanaście osób zostało odrzuconych i nie dopuszczonych do dalszej nauki jako

³⁶ AIPN Bi, 045/1114, Raport okresowy naczelnika Wydziału V WUBP w Białymstoku za okres 1–31 I 1950 r., b.d., k. 7.

³⁷ *Ibidem*, Sprawozdanie z pracy Wydziału V WUBP w Białymstoku za marzec 1950 r., b.d., k. 29–30.

³⁸ AIPN Bi, 045/1561, Raport sprawozdawczy Referatu I PUBP w Łomży do naczelnika Wydziału I WUBP w Białymstoku za okres od 24 II 1950 r. do 31 III 1950 r., 31 III 1950 r., Łomża, k. 57.

³⁹ APB, KW PZPR w Białymstoku, 33/V/10, Szef WUBP w Białymstoku T. Mikuś do sekretarza KW PZPR, 3 V 1950 r., Białystok, k. 374.

⁴⁰ AIPN Bi, 045/1114, Sprawozdanie z pracy Wydziału V WUBP w Białymstoku za czerwiec 1950 r., b.d., k. 74–78.

element „klasowo obcy”. Uczniowie ci po nawiązaniu kontaktu z miejscowym duchowieństwem, postanowili rozpocząć naukę na KUL. W gronie tym znalazło się też źródło „Anna”, które otrzymało polecenie ustalenia kontaktów utrzymywanych przez to środowisko⁴¹.

W następnych miesiącach UB odnotowało dwa kolejne wydarzenia mające miejsce na terenie powiatu, a które były związane z oświatą. Pierwszym z nich była konferencja zorganizowana w Łomży w dniach 25–27 sierpnia, w związku ze zbliżającym się rozpoczęciem roku szkolnego. Według nowego szefa PUBP, obok tematów jak najbardziej potrzebnych, takich jak wychowanie młodzieży w duchu socjalistycznym, nauczyciele omawiali też sprawy „nieodpowiednie”, w tym kwestie wyposażenia i remontów bloków. Oczywiście zinterpretowane to zostało jako przejaw wrogiego stosunku do otaczającej rzeczywistości. Kolejną poruszoną kwestią była inauguracja zajęć po przerwie wakacyjnej, którą kierownictwo szkół w Śniadowie, Szumowie i Lubotyńiu rozpoczęło poprowadzeniem uczniów do kościoła. W tym wypadku postanowiono przeprowadzić w tych placówkach wizytacje przewodniczącego PRN, znaleźć (!) niedociągnięcia w pracy i zwolnić kierowników z zajmowanych stanowisk⁴².

We wrześniu 1950 r. UB zakończyło prowadzenie sprawy agenturalnego rozpracowania kryptonim „Wróg”, w wyniku której zatrzymana została nauczycielka z gm. Lubotyń, Stanisława Majewska. Zarzucono jej, iż po 1944 r. należała do NSZ i chociaż ujawniła się w czasie amnestii, to w 1947 r. nawiązała kontakt z NZW na terenie wsi Dobrzyjałowo. Przekazywała też członkom tej organizacji informacje o ruchach oddziałów WP, UB i MO oraz, jak to zazwyczaj stwierdzano w przypadku osób nie pochwalających ślepo systemu komunistycznego, rozsiewała „wrogą” propagandę na terenie gm. Rogienice. W ręce aparatu bezpieczeństwa wpadł także jej mąż Wojciech Majewski, kierownik Szkoły Podstawowej w Lubotyńiu. W jego przypadku jednym z głównych zarzutów była przynależność w czasie okupacji niemieckiej do AK oraz wydawanie wyroków śmierci na członków GL, AL, PPR i partyzantów sowieckich. Został on przekazany do WUBP w Krakowie⁴³.

Miesiąc później pracownicy Referatu 5. PUBP w Łomży, prowadzący akcję przeciwko środowisku młodzieżowemu, w dalszym ciągu eliminowali z niego osoby nie mogące w pełni zaakceptować systemu komunistycznego. I tak, w wyniku doniesienia informatora „Rakieta”, funkcjonariusze UB zatrzymali zamieszkałego

⁴¹ AIPN Bi, 045/1560, Raport PUBP w Łomży za okres 1–30 VI 1950 r., 3 VII 1950 r., Łomża, k. 30v.

⁴² *Ibidem*, Raport PUBP w Łomży za okres 1–31 VIII 1950 r., 3 IX 1950 r., Łomża, k. 45.

⁴³ *Ibidem*, Raport PUBP w Łomży za okres 1–30 IX 1950 r., 2 X 1950 r., Łomża, k. 58.

w Łomży Romana Dudkowskiego, ucznia III klasy Gimnazjum Przemysłu Drzewnego. Jego wina polegała na tym, że podczas zbierania składek na pomoc dla ludności Korei występował zarówno przeciw tej akcji, jak i ZMP. Ten sam donosiciel miał też swój wkład w zatrzymanie ucznia III klasy Liceum Przemysłu Drzewnego Rudolfa Piechocińskiego, który mówił o rychłej zmianie rządu w Polsce i ukaraniu członków młodzieżowej organizacji komunistycznej. Natomiast do zatrzymania przez PUBP w Łomży ucznia X klasy Liceum Ogólnokształcącego w Zambrowie Józefa Ościłowskiego, przyczynił się przewodniczący Gminnego Koła ZMP w tej miejscowości Wiesław Marczyk⁴⁴.

Największa akcja miała miejsce w dniach 16–25 października 1950 r., kiedy to na terenie miasta i powiatu Łomża PUBP zlikwidował działającą wśród uczniów szkół średnich nielegalną organizację młodzieżową o nazwie „Bracia Atomów”⁴⁵. W jej wyniku aresztowani zostali: Eugeniusz Polak (urodzony w Łomży, uczeń I klasy Liceum Mechanicznego w Pabianicach), Zenon Mocarski (urodzony w Łomży, uczeń XI klasy Liceum Ogólnokształcącego w Łomży), Andrzej Madej (urodzony w Czaplicach, uczeń XI klasy Liceum Ogólnokształcącego w Kielcach), Janusz Chrościelewski (urodzony w Wykowie, pow. Kolno, uczeń I klasy Liceum Przemysłu Drzewnego w Łomży), Wiktor Wysłouch (uczeń XI klasy Gimnazjum Ogólnokształcącego w Łomży), Juliusz Dymnicki, Konrad Kobryn (urodzony w Wincencie, pow. Kolno), Mieczysław Szybicki (urodzony w Czarnocinie, gm. Drozdowo), Tadeusz Modzelewski (urodzony w Wyrzykach, gm. Puchały), Edward Dardziński (urodzony w Łomży), wszyscy uczniowie XI klasy Powszechnej Szkoły Ogólnokształcącej Stopnia Licealnego w Łomży oraz Urszula Kobryn (siostra Konrada, przed aresztowaniem przewodnicząca Zarządu Powiatowego ZMP w Kolnie). Jak odnotowali funkcjonariusze UB, większość z nich należała wcześniej do Sodalicii Mariańskiej i ZHP. Nie była to z pewnością uwaga mogąca poprawić sytuację zatrzymanych. Modzelewski był przewodniczącym Zarządu Szkolnego ZMP w Gimnazjum Ogólnokształcącym, a i większość z pozostałych osób działała w tej organizacji. Choć niektórzy członkowie tej grupy być może nie zdawali sobie z tego sprawy, to wtedy uważani byli za groźnych przeciwników istniejącego systemu.

W wyniku przeprowadzonego śledztwa pracownicy PUBP ustalili, iż od momentu wyzwolenia do jesieni 1949 r. na terenie Łomży znajdowała się silna organizacja

⁴⁴ *Ibidem*, Raport PUBP w Łomży za okres od 1 X 1950 r. do 1 XI 1950 r., 2 XI 1950 r., Łomża, k. 75; Biuletyn dzienny MBP nr 238 (694), 14 X 1950 r. [w:] *Biuletyny Dzielne Ministerstwa* ..., s. 809.

⁴⁵ AIPN Bi, 045/1118, Meldunek specjalny w sprawie likwidacji nielegalnej organizacji młodzieżowej pod nazwą „Braci Atomów”, 24 XI 1950 r., Białystok, k. 54; *Informator o nielegalnych antypaństwowych organizacjach* ..., s. 165.

katolicka – Sodalicia Mariańska, do której należała duża część młodzieży szkół średnich⁴⁶. Według nich, kierowali nią, jako moderatorzy i prefekci, księża Bolesław Dobkowski i Jan Tyszka. Należeli do niej m.in. wszyscy zatrzymani, którzy uczestniczyli w jej życiu. Organizacja ta pod przewodnictwem duchownych, często urządzała zebrania członków w kościołach lub w Domu Katolickim, na które zawsze uczęszczali wszyscy zatrzymani. Podczas spotkań wygłaszano referaty poruszające tematykę ludzi niewierzących oraz (co zostało podkreślone) dwuznacznie, negatywnie wypowiadano się o istniejących organizacjach młodzieżowych, jak ZWM i OM TUR oraz partiach politycznych, których członkowie (zdaniem tej grupy) szerzyli niemoralność i walczyli z religią. To w wyniku tych spotkań Eugeniusz Polak postanowił założyć nielegalną organizację, mającą propagować wśród młodzieży hasła religijne w celu odciążenia jej od wstępowania do grup demokratycznych. Zdaniem funkcjonariuszy UB, Polak chciał, aby działała ona na wzór Sodalicii Mariańskiej, wychowując młodzież w duchu religijnym oraz pomagając w nauce. Zebrania organizowano potajemnie w szkole lub latem w polu, wygłaszano na nich referaty o treści religijnej, dyskutowano też na tematy polityczne.

Ponadto Modzelewskiemu, będącemu przewodniczącym koła ZMP, zarzucono wypisywanie fałszywych charakterystyk dla osób wstępujących do tej organizacji, jak podkreślali pracownicy PUBP, „wrogo” ustosunkowanych do Polski Ludowej⁴⁷. Wraz z Kazimierzem Wołowiczem i Eugeniuszem Polakiem włamał się on również do biura przewodniczącego Zarządu Powiatowego ZMP w Łomży i wspólnie wykradli okrągłą pieczętą, którą wykorzystywali do fałszowania dokumentów. Zdaniem piszącego sprawozdanie, Modzelewski przyczynił się też do niepowodzenia pod koniec września akcji wykopkowej. Na podstawie zeznań świadków ustalono, że członkowie tej organizacji wstępowali do ZMP po to, aby prowadzić w niej wrogą „rozbijacką” działalność. Podobno, oprócz Polaka, nikt nie wiedział o faktycznych jej założeniach, w związku z czym zostali oni zwolnieni i mieli odpowiadać z wolnej stopy, a pod Sąd Wojskowy został postawiony tylko on. Po zlikwidowaniu tej organizacji, co szczególnie podkreślono, oczyszczono Powiatowy Zarząd i koła ZMP z „wrogich” elementów. Stwierdzono także lepszą pracę tej organizacji i wzrost jej autorytetu. Członkiem „Braci Atomów” był też Mieczysław Rybicki, uczeń Gimnazjum Ogólnokształcącego w Łomży. Pod pseudonimem „Stopek” wykorzystywał

⁴⁶ AIPN Bi, 045/1118, Meldunek specjalny w sprawie likwidacji nielegalnej organizacji młodzieżowej pod nazwą „Braci Atomów”, 24 XI 1950 r., Białystok, k. 55; K. Sychowicz, *Ziemia Łomżyńska i jej ...*, s. 85.

⁴⁷ AIPN Bi, 045/1118, Meldunek specjalny w sprawie likwidacji nielegalnej organizacji młodzieżowej pod nazwą „Braci Atomów”, 24 XI 1950 r., Białystok, k. 56.

go PUBP w Łomży, istotnych materiałów jednak nie przekazywał, a jesienią 1950 r. odmówił całkowicie współpracy⁴⁸.

Kolejną nielegalną organizacją młodzieżową rozbityą na tym terenie przez UB była „Polska Armia Powstańcza”. Powstała ona wiosną 1947 r., a na jej czele stał uczeń Gimnazjum Rolniczego w Łomży, Henryk Krajewski, zamieszkały we wsi Mątwa, gm. Kupiski. W jej skład weszło 13 osób, które zbierały się w mieszkaniu Mariana Kuciejewskiego w Nowogrodzie⁴⁹. Nawiązując do tradycji konspiracyjnej, złożyli oni przysięgę i przybrali pseudonimy. Krajewski od tej pory nazywał się „Lucy”. Do 1949 r. jej członkowie zorganizowali jedenaście zebrań oraz próbowali rozbroić trzech mieszkańców Mątwy, podejrzanych o współpracę z UB. Według ustaleń funkcjonariuszy aparatu bezpieczeństwa, w tym roku z organizacji odszedł Jan Modzelewski, który na terenie Nowogrodu zorganizował nową grupę pod nazwą „Polskie Narodowe Zjednoczenie Wojskowe”. Wciągnął do niej Lucynę Cwalińską i Helenę Flero, początkowo działał też w niej Stanisław Dziekoński⁵⁰. Celem „Polskiego Narodowego Zjednoczenia Wojskowego” była walka z ustrojem komunistycznym w Polsce, rozbudowa organizacji, zdobywanie broni na członkach MO i ORMO oraz redagowanie ulotek o treści antypaństwowej i antysowieckiej. Pod koniec 1950 r. działalność ta została faktycznie zawieszona.

19 marca 1952 r. aresztowano zarówno Jana Modzelewskiego, jak i Krajewskiego, który rozpoczął normalne życie w Goldapi. W trakcie śledztwa w UB wybito mu zęby, a w wyniku wyspy jednego z członków organizacji zatrzymano pozostałych. Ostatecznie Henryk Krajewski⁵¹, pracujący od 1949 r. w Zarządzie Powiatowym ZMP w Łomży, został skazany przez WSR w Białymstoku na dziesięć lat więzienia⁵². Taki sam wyrok otrzymał Stanisław Dziekoński z Nowogrodu, zatrzymany w czasie odbywania służby wojskowej (był uczniem Technikum Przemysłu Drzewnego w Łomży). W skład tej organizacji wchodził też m.in. Władysław Jórz (Jurczewski)

⁴⁸ AIPN Bi, 019/54, Charakterystyka nr 19 organizacji „Bracia Atomów”, „Polska Armia Powstańcza” i „Polskie Narodowe Zjednoczenie Wojskowe”, 29 I 1977 r., Białystok, k. 23–25.

⁴⁹ A. Niedźwiecka, *Dowódca „Lucy”*, „Kontakty” 1991, s. 5.

⁵⁰ AIPN Bi, 019/54, Charakterystyka nr 19 organizacji „Bracia Atomów”, „Polska Armia Powstańcza” i „Polskie Narodowe Zjednoczenie Wojskowe”, 29 I 1977 r., Białystok, k. 4–6; *Informator o nielegalnych antypaństwowych organizacjach* ..., s. 122.

⁵¹ Umieszczono go w kamieniołomach w Potulicach, a w filii tego obozu w Piechocinie – Tadeusza Wysockiego. Po siedmiu miesiącach pobytu dostał zapalenia mięśnia sercowego i stawów. Znalazł się w stolarni w Koronowie, gdzie był świadkiem nadużyć i sadystycznych zachowań naczelnika. Następnie trafił do więzienia w Rawiczu i Poznaniu. W wyniku amnestii wyszedł na wolność 29 VII 1955 r. (A. Niedźwiecka, *op. cit.*, s. 5).

⁵² AIPN Bi, 019/54, Charakterystyka nr 19 organizacji „Bracia Atomów”, „Polska Armia Powstańcza” i „Polskie Narodowe Zjednoczone Wojskowe”, 29 I 1977 r., Białystok, k. 8–25.

z Mątwy (skazany na dziesięć lat), Jerzy Maćko z Bożenicy, gm. Kupiski (trzydzieście lat), Jan Bednarczyk z Nowogrodu (siedem lat), Jan Chętnik z Mątwy (osiem lat), Marian Cwalina ze wsi Dzierzgi, pow. Łomża (siedem lat). Organizacja PNZW rozpracowana została m.in. przez agenta „Pira”, przerzuconego z woj. kieleckiego z dorobioną legendą. W toku całej akcji zatrzymano 41 członków tej organizacji, z czego 31 skazano prawomocnymi wyrokami.

Represje trwały dalej, 14 listopada 1950 r. Referat 5. PUBP w Łomży zatrzymał Jadwigę Helenę Makowską⁵³, nauczycielkę Gimnazjum Ogólnokształcącego w Łomży za to, że wiedziała o znalezieniu dwóch granatów „F1” na terenie szkoły przez woźnego i zamiast powiadomić o tym odpowiednie władze, kazała mu je wyrzucić. Ponadto przeciwko niej przemawiało pochodzenie, a mianowicie fakt, że jej ojciec do 1939 r. był sędzią Sądu Grodzkiego w Kolnie, a ona sama pozostawała pod wpływem duchowieństwa. Sprawę tę skierowano do Wydziału V WUBP w Białymstoku w celu otrzymania sankcji⁵⁴.

Natomiast w związku z doniesieniem źródła „Zorza”, PUBP w Łomży zainteresował się profesorką Liceum Spółdzielczego⁵⁵, Ireną Sokołowską⁵⁶. Miała ona w czasie swoich zajęć rozpowszechniać „wrogą”, oczywiście według funkcjonariuszy, wymierzoną przeciwko rządowi propagandę. Twierdziła mianowicie, iż „w miesiącu grudniu [19]50 r. godło państwowe orzeł będzie zastąpione na sierp i młot”. Przekonywała też uczniów, że mogą znać światopogląd marksistowski, ale nie powinni w niego wierzyć. Jej wina polegała również na namawianiu ich do słuchania zagranicznych stacji radiowych i niepoddawania się ideologii komunistycznej. Ostatecznie doprowadziło to do zatrzymania nauczycielki i skierowania sprawy do Wojskowej Prokuratury Rejonowej w Białymstoku. W związku z jej aresztowaniem uczennice tej szkoły, członkinie ZMP – Maria Jastrzębska i Teresa

⁵³ Jadwiga Helena Makowska, ur. 9 VI 1918 r. w Złotności (Rosja) została aresztowana w 1951 r. przez funkcjonariuszy PUBP w Łomży pod zarzutem, iż jako sekretarka (?) zatrudniona w Gimnazjum i Liceum Ogólnokształcącym w Łomży, zleciła szkolnemu woźnemu ukrycie w szkole granatów należących do oddziału partyzanckiego. Po pobycie w PUBP, została osadzona w więzieniu w Białymstoku, z którego zwolniono ją 7 III 1951 r. Wobec Jadwigi Heleny Makowskiej funkcjonariusze UB stosowali przemoc psychiczną. Jej sprawa zarejestrowana była pod numerem SB 5/51 Prokuratury Rejonowej w Łomży (OKŚZpNP, Akta śledztwa S 52/02/Zk).

⁵⁴ AIPN Bi, 045/520, Sprawozdanie miesięczne za okres 1–30 XI 1950 r., b.d., k. 157; AIPN Bi, 045/1560, Raport PUBP w Łomży za okres od 1 XI 1950 r. do 1 XII 1950 r., 2 XII 1950 r., Łomża, k. 88.

⁵⁵ Używana jest w raportach także nazwa Liceum Rolniczo-Lniarskie.

⁵⁶ AIPN Bi, 045/1114, Sprawozdanie z pracy Wydziału V WUBP w Białymstoku za listopad 1950 r., b.d., k. 6–7; K. Sychowicz, *Oświata łomżyńska w świetle materiałów ...*, s. 253.

Łada – „zbuntowały” młodzież szkolną⁵⁷. Twierdziły, że profesorka została zatrzymana niewinnie oraz była fałszywie oskarżona przez członków tej organizacji. Zorganizowały także zbieranie podpisów, które zamierzały przesłać do PUBP w Łomży z prośbą o zwolnienie Sokołowskiej. Wśród młodzieży przeprowadzono też zbiórkę pieniędzy, które wręczono ks. Olejnickiemu z prośbą o odprawienie mszy w intencji nauczycielki. Wspomnianej dwójce pomagali m.in. Janina Opuchowska, Edward Sadowski, Mieczysława Chcińska i Genowefa Szczuka. W związku z powyższym, w uzgodnieniu z KP PZPR i Zarządem Powiatowym ZMP, Maria Jastrzębska i Teresa Łada zostały usunięte z tej organizacji i ze szkoły, a pozostałych uczniów zawieszono w czynnościach do ostatecznego wyjaśnienia sprawy.

Kolejnymi uczennicami, które znalazły się w zainteresowaniu PUBP w Łomży, tym razem w wyniku donosu źródła „Blondynka”, były Jadwiga Rojek i Alicja Zajkowska z Liceum Handlowego. Wina pierwszej polegała na wcześniejszej przynależności do Sodalicii Mariańskiej oraz twierdzeniu, że to Związek Sowiecki „podbuntował” Chiny przeciwko USA. Druga natomiast skrytykowała wymianę pieniędzy w Polsce, gdyż według niej rząd przy pomocy przejętych pieniędzy chciał sfinansować plan sześcioletni. Dodatkowo wskazała ona na skrzywdzenie części ludzi i doprowadzenie do sytuacji, w której zarówno biedni, jak i wcześniej bogaci nie będą mieć środków do życia⁵⁸.

Zajmujący się m.in. inwigilacją szkolnictwa Referat 5., pod koniec 1950 r. dokonał kolejnych werbunków mających ułatwić mu rozpracowanie tego środowiska. Do grona informatorów dołączyli wówczas: „Księżyc” (wywodzący się z inteligencji, członek organizacji „Bracia Atomów”), „Stopek” (pochodzący z bogatej rodziny chłopskiej) i „Słońce” (wywodzący się z rodziny robotniczej, obaj należący do tej samej grupy). Nowe „nabytki” uzupełnił rezydent „Sprawiedliwy”, aktywny działacz PZPR i ZMP, w której to organizacji był etatowym pracownikiem⁵⁹.

To właśnie ten ostatni 20 lutego 1951 r. doniósł do UB o „wrogiej” działalności ucznia średniej szkoły zawodowej w Łomży Franciszka Jankowskiego ze wsi Chojny Młode, gm. Szczepankowo. Według informacji uzyskanych przez funkcjonariuszy, pomimo tego, że należał do ZMP, krytykował tę organizację, otaczającą rzeczywistość i Związek Sowiecki. Atakował też komunistów za nakładanie dużych podatków na bogatych chłopów i księży, wspominał również o wzięciu odwetu

⁵⁷ AIPN Bi, 045/1114, Sprawozdanie z pracy Wydziału V WUBP w Białymstoku za grudzień 1950 r., b.d., k. 177.

⁵⁸ AIPN Bi, 045/1560, Raport PUBP w Łomży za okres od 1 XI 1950 r. do 1 XII 1950 r., 2 XII 1950 r., Łomża, k. 89.

⁵⁹ *Ibidem*, Raport PUBP w Łomży za okres 1–31 XII 1950 r., 2 I 1951 r., Łomża, k. 99–100.

i wyrównaniu rachunków z tymi, którzy się tego dopuszczali. „Dorzucono” mu jeszcze do tego rozpowszechnianie „wrogiej” propagandy poprzez twierdzenie, że „[...] w Polsce obecnie nie jest tak dobrze, jak było przed wojną, bo wszelkie produkty i żywność jest wywożona przez Rząd Polski do Związku Radzieckiego, a w Polsce zostawiają tyle, aby tylko oczy zatrzcć dla ludzi [...]”. Z tego powodu został on usunięty z szeregów ZMP, a UB w porozumieniu z Prokuratorem Powiatowym skierowało sprawę na drogę sądową⁶⁰. Na niechętny stosunek nauczycieli do systemu komunistycznego miało natomiast wskazywać ich zachowanie w związku ze zniesieniem świąt kościelnych. Jak stwierdził PUBP, na terenie pow. łomżyńskiego nie stanęli oni na wysokości zadania i nie wpłynęli na młodzież, aby 2 lutego przyszła na lekcje. W niektórych wypadkach stało się wręcz odwrotnie, gdyż to sami wychowawcy nie przyszli do szkół, lecz świętowali. Udowodniła to lustracja szkół podstawowych przeprowadzona przez Wydział Oświaty w Łomży, w wyniku której stwierdzono nieobecność uczniów i nauczycieli na zajęciach we wsiach Poryte Jabłoń, Wiśniewo, Bożejewo, Kołaki, Przytuły, Szumowo, Nadbory, Okrasin i innych.

W kwietniu zaś funkcjonariusze aparatu bezpieczeństwa z Łomży, zajmujący się rozpracowaniem środowiska młodzieżowego, za antypaństwowe uznali zachowanie Teresy Konarzewskiej ze szkoły ogólnokształcącej w Zambrowie (zdjęła gazetkę ścienną z podobizną Stalina i podeptała) oraz Danuty Tyszko, uczennicy II klasy Liceum Handlowego w Łomży (2 kwietnia na jednym ze spotkań młodzieżowych pochwaliła kraje kapitalistyczne za otoczenie opieką robotników i budowę domów kultury). W pierwszym przypadku, w porozumieniu z ZP ZMP, postanowiono doprowadzić do usunięcia tej osoby ze szkoły i skierowania sprawy na drogę sądową. Ponadto w okresie tym PUBP w Łomży uzyskał od źródła „Baśka” informację o sprzeciwieniu się przez uczennicę Liceum Handlowego Danutę Ciesielską udziałowi w czynie pierwszomajowym oraz represjonowaniu (obniżaniu ocen za naukę i zachowanie) członków ZMP przez nauczyciela szkoły powszechnej w Wiźnie, Zygmunta Radomskiego. W zainteresowaniu urzędu znalazła się także nauczycielka z tej samej szkoły, która 22 kwietnia 1951 r. na konferencji oświatowej stwierdziła, iż młodzież, która wstąpiła do ZMP, stawiała się bardziej zdemoralizowana⁶¹. W tym wypadku odrzucając tych, którzy tylko formalnie wchodzili w skład tej organizacji, należy przyznać jej rację. Najlepszym dowodem na to był rozpowszechniony w tym środowisku fakt donosicielstwa.

⁶⁰ *Ibidem*, Raport PUBP w Łomży za okres 1–28 II 1951 r., 1 III 1951 r., Łomża, k. 119–120.

⁶¹ *Ibidem*, Raport PUBP w Łomży za okres od 1 IV 1951 r. do 1 V 1951 r., 2 V 1951 r., Łomża, k. 140–141.

Natomiast w czerwcu tr. UB w Łomży zaniepokoiło się działaniami dyrektora miejscowego Liceum Ogólnokształcącego, Józefa Kielczewskiego, który – zgodnie z poleceniami z Białegostoku – wytypował przodowników nauki i wydał im dyplomy. W gronie tym znalazły się również osoby usunięte z ZMP oraz należące wcześniej do nielegalnych organizacji młodzieżowych. W tym wypadku funkcjonariusze mieli zastrzeżenia do Modzelewskiego, byłego członka „Braci Atomów”. Zaznaczono, że dyrektor przychodził do PUBP w celu ustalenia takiej listy i został poinformowany, kogo powinien pominąć. Na podstawie tego stwierdzono, że utrzymywał on kontakt z „wrogiem” elementem, co potwierdził informator „Antek”, w rozmowie z którym Kielczewski powiedział, iż UB ma na terenie szkoły donosicieli (!), przekazujących wiadomości o wszystkim, co się tam działo. Informacja o zachowaniu dyrektora została przekazana do KP PZPR⁶².

Jeszcze w lutym 1953 r. na ziemi łomżyńskiej funkcjonariusze PUBP rozbili kolejną nielegalną grupę młodzieżową. Miało to miejsce w Jedwabnem, gdzie w styczniu i lutym na terenie internatu LO działała organizacja „Zorza”-„Jutrzenka”. Jej członkowie redagowali i kolportowali ulotki antypaństwowe, a pierwsze z nich rozwieszono w połowie stycznia na drzwiach domu sołtysa i przy wejściu do parku miejskiego⁶³. Zmiana nazwy nastąpiła na wniosek Haliny Skrodzkiej. Natomiast na przełomie stycznia i lutego rozkolportowali oni jedenaście egzemplarzy przygotowanych przez siebie kolejnych dwóch ulotek, które rozkleili na budynkach Gminnej i Miejskiej Rady Narodowej. Jak odnotowano w materiałach UB, szkalowano w nich władze PRL i podważano sojusz z ZSRS. Autorzy występowali też przeciwko kolektywizacji wsi i nawoływali rolników do niewywiązywania się z obowiązkowych dostaw. Zdaniem pracowników aparatu bezpieczeństwa organizacja ta wykorzystwała do swej działalności „wrogą” propagandę przeciwko spółdzielczości produkcyjnej i regulacji cen oraz zakaz nauczania religii w szkołach Towarzystwa Przyjaciół Dzieci⁶⁴. Wszyscy jej członkowie, tj. siedem osób, należeli do ZMP i jednocześnie do kółka ministrantów oraz różańcowego. W okresie swej działalności wykleili sześć ulotek nawołujących do walki z komunizmem i obrony religii. W sierpniu 1953 r. odbyła się rozprawa przeciwko członkom organizacji „Jutrzenka”, w wyniku której skazani zostali: Stanisław Wądołowski na sześć lat więzienia, Wacław Grabowski (ze wsi Konopki Monety) na pięć lat, Zenon Olszewski (pochodził

⁶² *Ibidem*, Raport PUBP w Łomży za okres 1–30 VI 1951 r., 1 VII 1951 r., Łomża, k. 164–165.

⁶³ AIPN Bi, 019/50, Charakterystyka nr 7 nielegalnej reakcyjnej organizacji młodzieżowej „Zorza”-„Jutrzenka”, 13 V 1977 r., Białystok, k. 1–3; K. Sychowicz, *Ziemia łomżyńska i jej ...*, s. 90–91.

⁶⁴ AIPN Bi, 045/1119, Sprawozdania miesięczne naczelnika Wydziału V WUBP w Białymstoku do dyrektora Departamentu V MBP w Warszawie za 1953 r., b.d., k. 37.

z Wizny, gdzie jego rodzice posiadali 19 ha gospodarstwa) na cztery lata, Klemens Górski (ze wsi Wagi) na dwa lata w zawieszeniu, Halina Skrodzka (ze wsi Doliwy, gm. Przytuły) na jeden rok w zawieszeniu⁶⁵. Włodzimierz Chmielewski z Bronowa został zwolniony w ciągu 48 godzin od zatrzymania i występował w charakterze świadka (nie przejawiał aktywności w organizacji)⁶⁶.

Jednym z ulubionych obiektów ataku młodzieży w pow. łomżyńskim były portrety Lenina i Stalina. Wydział Organizacyjny KP PZPR w Łomży meldował do KW PZPR w Białymstoku, że 29 marca 1953 r. w Szkole Podstawowej w Lubotyniu wykłuto oczy portretem przedstawiającym przywódców KPZR⁶⁷. Oczywiście, tak jak zawsze, powiadomiono o tym UB, które wszczęło dochodzenie. Podobny przypadek miał miejsce w nocy z 29/30 marca, kiedy to zbito gablotę, w której znajdowały się portrety Stalina i przywódców Polski Ludowej na ul. 1 Maja w Łomży. Natomiast w lipcu, w wyniku ruchu służbowego nauczycieli w szkołach zawodowych na terenie woj. białostockiego, usunięto z pracy w szkolnictwie siedemnastu z nich, a na inny teren przesunięto kolejnych siedmiu⁶⁸. W szkołach podstawowych i średnich usunięto 42 nauczycieli, a osiemnastu przeniesiono „na inny odcinek pracy”. Przyczyny – „wrogie” poglądy i „wroga” robota w pracy zawodowej.

W środowisku oświatowym dokonywano również werbunków nowej agentury, mogącej dostarczyć interesujących UB wiadomości. I tak 29 października tego samego roku dokonano werbunku w charakterze informatora M.S. – nauczyciela Państwowego Technikum Weterynaryjnego w Łomży, który otrzymał pseudonim „Technik”⁶⁹. Pozyskany został w celu zapewnienia dopływu informacji na temat działalności osób zatrudnionych w tej placówce i do rozpracowania uczącej się tam młodzieży. Sprawa ta została sfinalizowana przez zastępcę szefa PUBP w Łomży Wacława Rożka i referenta chor. Piotra Chmielewskiego.

Drugi z wymienionych tutaj funkcjonariuszy pozyskał do współpracy K.Z., który otrzymał pseudonim „Obserwator”. Cieszył on się autorytetem zarówno wśród nauczycieli, jak i uczniów, w związku z czym miał możliwość zdobycia ciekawych

⁶⁵ *Ibidem*, Sprawozdanie z pracy Wydziału V WUBP w Białymstoku za sierpień 1953 r., 4 IX 1953 r., Białystok, k. 204; AIPN Bi, 019/50, Charakterystyka nr 7 nielegalnej reakcyjnej organizacji młodzieżowej „Zorza”-„Jutrzenka”, 13 V 1977 r., Białystok, k. 3.

⁶⁶ AIPN Bi, 019/50, Charakterystyka nr 7 nielegalnej reakcyjnej organizacji młodzieżowej „Zorza”-„Jutrzenka”, 13 V 1977 r., Białystok, k. 4.

⁶⁷ APB, KW PZPR w Białymstoku, 33/VI/11, Meldunek KP PZPR w Łomży do KW PZPR w Białymstoku, b.d., k. 296.

⁶⁸ AIPN Bi, 045/1119, Sprawozdanie z pracy Wydziału V WUBP w Białymstoku za lipiec 1953 r., b.d., k. 176–177.

⁶⁹ AIPN Bi, 045/1572, Sprawozdanie z pracy PUBP w Łomży za październik 1953 r., 2 XI 1953 r., Łomża, k. 83.

materiałów operacyjnych dotyczących tego środowiska. To także Chmielewski dokonał werbunku członka KP Służby Polsce, N.F., ps. „Wiśniewski”. W tym samym czasie PUBP w Łomży prowadził sprawę o kryptonimie „Studentci” na uczniów LO w Jedwabnem i wstępno-agencyjne rozpracowanie „Pedagog”, jednak nie uzyskano ważniejszych materiałów na ich figurantów. Bez wątpienia za duży sukces miejscowego UB uznano ujawnienie w maju 1954 r. czterech nielegalnych organizacji młodzieżowych. Nastąpiło to w trakcie śledztwa prowadzonego w związku z wyklejeniem na początku marca tr. ulotek antypaństwowych na terenie miasta. Dwie z wykrytych wówczas grup używały nazwy „Młodzi Poszukiwacze Przygód” i „Chłopcy z Poddasza”, a dwie nosiły nazwę „Młodzi Patrioci Polscy”. Pierwsze informacje na temat nielegalnej grupy istniejącej w SP nr 3 przekazał – będący kontaktem poufnym – Józef Wąsowski, który też wskazał jako jednego z jej członków Jerzego Wnorowskiego. Po uzyskaniu potwierdzenia tej informacji od dwóch innych osób, dokonano pierwszych aresztowań. Ostatecznie stwierdzono, że w skład pierwszej organizacji „Młodzi Patrioci Polscy” wchodził: kierujący nią Zbigniew Kamionowski (uczeń VIII klasy LO w Łomży, członek ZMP), Jerzy Wnorowski (uczeń VII klasy SP nr 3), Janusz Dąbrowski, Janusz Krutelewicz, Tadeusz Jasiński (uczeń VII klasy SP nr 2), Ryszard Kossakowski (uczeń VIII klasy LO, członek ZMP), Adam Sobolewski (uczeń VII klasy SP nr 2), Andrzej Gietek (uczeń VII klasy SP nr 3), Zenon Radziński (uczeń SP nr 2), Anatoli Miszak, Zygfryd Wasilewski i Wojciech Kuś. Jak ustalono w trakcie śledztwa, organizacja ta została założona przez Jerzego Wnorowskiego, którego zainspirowali Tadeusz i Zygmunt Stypułkowscy. Po przyłączeniu się grupy Kamionowskiego to on przejął nad nią kierownictwo. Odbywano systematyczne zbiórki, a jej członkowie zrywali plakaty propagandowe, wypisywali hasła antypaństwowe oraz kolportowali własnoręcznie pisane ulotki. Ponadto nosili się z zamiarem zdemolowania dekoracji przygotowanych na 1 Maja oraz wrzucenia granatu do KP PZPR. Młodzież wyłącznie szkół podstawowych skupiały natomiast organizacje: „Młodzi Poszukiwacze Przygód” (kierowana przez Kazimierza Świącińskiego, liczyła ośmiu członków), „Chłopcy z poddasza” (kierowana przez Romualda Walewskiego, licząca sześć osób) i kolejni „Młodzi Patrioci Polscy” pod kierunkiem Mieczysława Jakuszkina⁷⁰.

Natomiast 25 maja 1954 r. PUBP w Łomży zatrzymał czterech uczniów Szkoły Podstawowej nr 1 w Zambrowie, należących do nielegalnej grupy „Podziemna

⁷⁰ AIPN Bi, 045/1575, Sprawozdanie z pracy PUBP w Łomży za kwiecień 1954 r., 5 V 1954 r., Łomża, k. 42–48; AIPN Bi, 045/1577, Sprawozdanie Sekcji I Referatu II PUBP w Łomży do naczelnika Wydziału II WUBP w Białymstoku za maj 1954 r., 31 V 1954 r., Łomża, k. 135–136.

Organizacja Młodzieży Polskiej”. W jej skład wchodził: Stanisław Tyczyński (uczeń trzeciej klasy, członek ZHP, opiekował się nim dyrektor administracyjny ZZPB Zygmunt Szram), Jerzy Jurkiewicz (robotnik, członek ZHP), Tadeusz Zaręba (uczeń piątej klasy, członek ZHP) i Mieczysław Sadowski (uczeń piątej klasy, członek ZHP). Jak ustaliło UB, to ostatni z tego grona był inicjatorem utworzenia nielegalnej organizacji, on też przygotował w maju napisy: „Precz z komunizmem”, „My Polacy chcemy prawdziwej Polski i Orla z koroną”, „Polacy, którzy nie są partyjnymi, pomagajcie walczyć partyzantom”. Chciał kolportować je w Zambrowie, a pozostali zgodzili się mu w tym pomóc. Zeszyt z wypisanymi hasłami trafił w ręce będącego kontaktem poufnym Mirosława Wyszomirskiego, który przekazał go władzom. Według UB ostatecznie wszystkich wypuszczono do domów, przeprowadzono jedynie rozmowy ostrzegawcze z nimi i rodzicami⁷¹. Nie do końca było to jednak prawdą, gdyż w rzeczywistości zatrzymano i osadzono w Izbie Zatrzymań dla Nieletnich w Białymstoku członków organizacji „Młodzi Patriotcy Polscy” – Jerzego Wnorowskiego i Janusza Dąbrowskiego⁷². Podobny los spotkał także przywódce tej grupy Zbigniewa Kamionowskiego. Ostatecznie większość z nich, ze względu na młody wiek, została po krótkim czasie zwolniona i oddana pod opiekę Inspektora-ta Szkolnego oraz rodziców.

Rok 1954 to także wprowadzenie zakazu odmawiania modlitwy w szkołach, co doprowadziło do jednego z ważniejszych konfliktów pomiędzy wierzącymi i władzami komunistycznymi. I tak PUBP w Łomży odnotował, iż w Liceum Pedagogicznym na znak protestu przeciwko temu, prawie cała młodzież zaczęła nosić krzyżyki i medaliki, czyniąc to, według funkcjonariuszy, niemal manifestacyjnie. Dzięki interwencji UB szybko sobie jednak z tym poradzono i „w wyniku aktywnej pracy uświadamiającej ze strony ZMP i dyrekcji” fakty te przestały mieć miejsce⁷³. Natomiast 3 września 1954 r. w szkole ogólnokształcącej w Jedwabnem uczniowie: Jerzy Gierzuński (13 lat) i Stanisław Piątek (14 lat) domagali się zniesienia zakazu odmawiania modlitwy, w związku z czym rozmowę z nimi przeprowadził dyrektor szkoły. UB odnotowało również, że w klasie V i VI, w obecności nauczycielki Zofii Duchnowskiej, dzieci odmówiły modlitwę. Wskazano, iż modliły się one również

⁷¹ AIPN Bi, 045/1575, Sprawozdanie z pracy PUBP w Łomży za maj 1954 r., 1 VI 1954 r., Łomża, k. 62–64; K. Sychowicz, *Zambrow na przestrzeni ...*, s. 127.

⁷² AIPN Bi, 015/533, Meldunek specjalny szefa PUBP w Łomży por. J. Czerniawskiego do szefa WUBP w Białymstoku, 1 V 1954 r., Łomża, k. 2–10.

⁷³ APB, KW PZPR w Białymstoku, 33/V/29, Notatka informacyjna nr 7 WUBP w Białymstoku, 10 IX 1954 r., k. 135–136; AIPN Bi, 045/1579, Telefonogram szefa PUBP w Łomży do naczelnika Wydziału III WUBP w Białymstoku, 3 IX 1954 r., Łomża, k. 255; *ibidem*, Telefonogram szefa PUBP w Łomży do naczelnika Wydziału III WUBP w Białymstoku, 4 IX 1954 r., Łomża, k. 256.

dzień wcześniej. Za naganny uznano też fakt poprowadzenia dzieci do kościoła w Śniadowie 1 września przez Bronisławę Mierzejewską, przed rozpoczęciem zajęć szkolnych w Jakaci Dwornej. O powyższym pracownicy aparatu bezpieczeństwa powiadomili KP PZPR.

Ponadto mieszkanki wsi Szabły Młode grupowo przyszły do znajdującej się tam szkoły i po, jak to stwierdzono w sprawozdaniu PUBP, zastraszeniu nauczycielki poleciły dzieciom zawiesić krzyże w klasach⁷⁴. Domagały się też przywrócenia odmawiania modlitwy. Biorące udział w tym wydarzeniu kobiety zostały przesłuchane przez funkcjonariuszy UB z Łomży, a o przebiegu całej sprawy powiadomiono sekretarza KP PZPR i Zarząd Powiatowy ZMP w celu przeprowadzenia pracy politycznej.

Ostatnia z ważniejszych spraw dotycząca tego środowiska rozpoczęła się 15 października 1955 r. od zatrzymania przez KP MO za nielegalne posiadanie broni (niezdatnej do użytku!) Jana Buraczewskiego⁷⁵ i Piotra Bernatowicza⁷⁶. Podczas śledztwa pierwszy z nich opowiedział o istnieniu na terenie Łomży nielegalnej organizacji młodzieżowej, w wyniku czego w ciągu następnego tygodnia zatrzymano dwunastu uczniów szkół łomżyńskich⁷⁷. Szybko nadzór nad prowadzonym dochodzeniem przejął PUds.BP w Łomży, który ustalił, że utworzyli oni grupę pod nazwą „Zrzeszenie Młodych Turystów »Wiktoria«”. 21 października 1955 r. tymczasowo aresztowano ośmiu z nich, w tym Andrzeja Orzechowskiego, któremu zarzucono przynależność do nielegalnej organizacji „Wiktoria”. Przeprowadzono też u niego rewizję⁷⁸. Na żądanie KP MO w Łomży przewodniczący ZP ZMP Ryszard Łopatecki sporządził charakterystyki zatrzymanych osób, w związku z ich działalnością w tej organizacji. I tak Zbigniew Kamionowski został określony jako bierny i oderwany od kolektywu, Marek Foeller jako bierny i klerykalny uczeń, Bogusław Jankowski jako nie wykazujący się aktywnością, posiadający wpływ na klasę, a Andrzej Orzechowski jako zabierający głos na zebraniach zetempowskich i wyroby politycznie. Zaznaczono tutaj jednak, że ten ostatni nie wyzbył się „idealistycznego i klerykalnego” światopoglądu. W notatce informacyjnej z 23 listopada

⁷⁴ AIPN Bi, 045/1575, Sprawozdanie kwartalne z pracy operacyjnej PUBP w Łomży za lipiec, sierpień, wrzesień 1954 r., 2 X 1954 r., Łomża, k. 80–81.

⁷⁵ Według Andrzeja Orzechowskiego, był to funkcjonariusz UB przychodzący do siostry jednego z członków grupy (M. Tocka, *Terrorysta z Łomży*, „Wiadomości Łomżyńskie”, nr 4/2005, s. 24).

⁷⁶ AIPN Bi, 045/1589, Meldunek specjalny kierownika PUds.BP w Łomży do kierownika i naczelnika Wydziału III WUds.BP w Białymstoku, 24 X 1955 r., Łomża, k. 8.

⁷⁷ Byli to: Zbigniew Kamionowski, Marek Foeller, Bogdan Jankowski, Andrzej Orzechowski, Jan Żynda, Ireneusz Łebkowski, Ryszard Nyksa, Antoni Danielewski, Bogdan Kosobudzki, Janusz Żynda, Jan Żamojda i Jan Frąckiewicz.

⁷⁸ Materiały Z. Kamionowskiego, Postanowienie o tymczasowym aresztowaniu A. Orzechowskiego, 21 X 1955 r., Łomża.

1955 r. stwierdzono, że to właśnie Kamionowski był głównym inspiratorem powstania „Wiktorii”, a ponadto podzielił pomiędzy jej członków posiadane przez siebie bagnety oraz zaproponował obranie pseudonimów. Osoby należące do tej organizacji w okresie ogólnopolskich akcji społeczno-politycznych, jak wybory do Sejmu czy V Światowy Festiwal Młodzieży i Studentów, w sposób planowy zrywały wywieszone plakaty propagandowe.

Pewnego rodzaju epilog tych wydarzeń może stanowić postanowienie Sądu dla Nieletnich z 2 stycznia 1956 r., który umorzył śledztwo w sprawie członków organizacji „Wiktorii”⁷⁹. W uzasadnieniu przytoczono, iż wszyscy podejrzani nie przyznali się do wrogiej postawy wobec ustroju Polski Ludowej, a ponadto według ich wyjaśnień, stworzona organizacja miała charakter wyłącznie turystyczny. Takie stanowisko przyjęli Bogusław Jankowski, Ireneusz Łebkowski, Janusz Żynda, Zbigniew Kamionowski i Marek Foeller. Co do sprawy posiadania broni przez Antoniego Danielewskiego stwierdzono, iż była ona niezdadna do użytku. Po powrocie do szkoły dyrektor zwołał apel, na który przyszła delegacja ZP ZMP⁸⁰. Jej przedstawiciele zaproponowali przeniesienie niewinnych chłopaków do innych szkół, jako „wrogów Polski Ludowej”. W tym wypadku jednak nie udało się im tego osiągnąć, m.in. dzięki postawie pozostałych uczniów i cichemu wsparciu nauczycieli.

⁷⁹ *Ibidem*, Postanowienie Sądu dla Nieletnich w Białymstoku, 2 I 1956 r. Białystok, k. 1–3.

⁸⁰ M. Tocka, *op. cit.*, s. 25.

METODY ŚLEDTCZE

Wśród mieszkańców ziemi łomżyńskiej, jeszcze w okresie istnienia systemu komunistycznego, istniała wiedza o znęcaniu się pracowników aparatu bezpieczeństwa nad zatrzymywanymi po wojnie osobami. Mimo braku oficjalnych informacji, żyjący jeszcze wówczas świadkowie tych wydarzeń opowiadali o brutalnym biciu i znikaniu przebywających w areszcie PUBP w Łomży przy ul. Nowogrodzkiej ludzi. Część z tych wiadomości potwierdzili po zmianie systemu politycznego, w zeznaniach składanych w związku z prowadzonymi śledztwami, dotyczącymi zbrodni komunistycznych.

Ofiarą funkcjonariuszy aparatu bezpieczeństwa stał się m.in. Waław Dąbrowski, urodzony 7 stycznia 1921 r. w Mieczkach Ziemakach¹. 20 sierpnia 1945 r. został on aresztowany przez PUBP za przynależność do AK i osadzony w miejscowym areszcie przy ul. Nowogrodzkiej. Razem z nim mieli też tam przebywać członkowie AK – Jan Jastrzębski i Brzostek, którzy byli bici przez funkcjonariuszy UB: Eliasza Trokenheima i Antoniego Sikorskiego. Wspomnianą dwójkę przewieziono następnie do więzienia w Białymstoku, gdzie Brzostek zmarł zakatowany, a na Jas-trzębskim wykonano karę śmierci. Informacje te potwierdził Izidor Dmoch, który 25 października 1945 r. także został aresztowany przez pracowników aparatu bezpieczeństwa. W areszcie PUBP w Łomży w grudniu tr. znaleźli się też, w wyniku donosu mającego charakter porachunków sąsiedzkich, mieszkańcy wsi Stara Łomża: Józef Zalewski oraz Tadeusz i Edward Dąbrowscy². Już na miejscu byli oni bici do nieprzytomności przez ubeków pałkami, a ostatni z nich miał zostać zakatowany w trakcie przesłuchania.

Na temat kolejnego z takich zdarzeń, mającego miejsce w październiku 1945 r. w miejscowości Gniazdowo, zeznali Henryk Lubiejewski, Czesław Podbielski,

¹ OKŚŻpNP Bi, Akta śledztwa S 52/02/Zk.

² ZOBEP IPN Bi, Archiwum Gwozdka, t. 67 (Łomża), Raport sytuacyjny Przewodnika Obwodu „Grażyna” WiN za styczeń 1946 r., 31 I 1946 r.

Kazimiera Lubiejewska i Alfreda Strzeszewska³. Według nich wtedy to funkcjonariusze UB aresztowali m.in. Apolinarego Podbielskiego, Jana Lubiejewskiego i Edwarda Podbielskiego, w trakcie próby zatrzymania postrzelili też w rękę Józefa Tyszkę (z zeznań nie wynika, czy został on zatrzymany). Dwaj pierwsi zostali następnie przewiezieni do PUBP w Łomży, skąd Jana Lubiejewskiego zwolniono po dwóch dniach, w trakcie których był przesłuchiwany i bity. Po upływie ok. czterech miesięcy wypuszczono także Edwarda Podbielskiego, który jednak w wyniku doznanych podczas śledztwa obrażeń zmarł. Wszelki ślad zaginął natomiast po Apolinarym Podbielskim. Prawdopodobnie w tym samym czasie w Gniazdowie żołnierze KBW zatrzymali Wincentego Głębockiego, którego przewieźli do placówki KBW w Lubotyniu, gdzie został ciężko pobity. Następnie trafił do PUBP w Łomży i po podobnym „przesłuchaniu” zwolniono go do domu, w którym w wyniku doznanych obrażeń wkrótce zmarł. O biciu prętem i gumą przez funkcjonariuszy opowiadał także, przesłuchany w charakterze świadka, Franciszek Ptaszyński. Został on zatrzymany przez UB w Wiźnie pod koniec września 1945 r.

Natomiast po akcji podziemia mającej miejsce 23 października 1945 r. na przedmieściach Jedwabnego, zatrzymano m.in. W.M., ucznia jednego z łomżyńskich gimnazjów, wracającego rowerem po lekcjach do domu⁴. Doprowadzony do stojących na poboczu samochodów ciężarowych razem z pozostałymi zatrzymanymi był bity i kopany. Prawdziwe piekło rozpoczęło się jednak dopiero po dotarciu do PUBP w Łomży, gdzie najprawdopodobniej za sprawą byłej koleżanki szkolnej z Olszyn, która stojąc w bramie z funkcjonariuszami UB wskazała go, został brutalnie skatowany. Trzech ubeków biło go, kopało, okładało kawałkami desek i drewnianymi szczapami. Po wprowadzeniu do budynku zabrano mu buty i wszystko, co miał w kieszeniach. Ucznia nie pytano o nic, lecz bito dalej, tym razem kolbą od karabinu.

W związku z tym wydarzeniem 4 grudnia 1945 r. został zatrzymany także Edmund Sarnacki, z przesłuchania którego protokół sporządził Eliaasz Trokenheim. Trafił on następnie w ręce oficera śledczego, Romana Płockiego, któremu w obecności funkcjonariusza Jana Mikłaszewicza miał przyznać się do udziału w dokonanym ataku. Ten ostatni, wyprowadzony tym z równowagi, rzucił gipsową figurką w zatrzymanego, a następnie wyszedł. Niebawem jednak wrócił i „zdenerwowany zaciętością [...] i wyzywającym zuchwalstwem [...] chwycił swój pistolet typu TT

³ OKŚZpNP Bi, Akta śledztwa S 15/05/Zk.

⁴ J. Kulak, *Zbrodnia zinstytucjonalizowana*, „Biuletyn IPN” 2002, nr 6(16), s. 41–42.

i strzelił pięciokrotnie w stronę Sarnackiego, kładąc go trupem, poczym opuścił pokój”. Jego wersję wydarzeń potwierdzili inni funkcjonariusze UB, w tym Jan Rutkowski, Włodzimierz Szarała i Albin Barycki⁵.

Kolejny przykład postępowania UB wobec przeciwników systemu komunistycznego to aresztowanie 17 listopada 1945 r., w wyniku zeznań Tadeusza Bonarowskiego z Laskowca, Stanisława Olszewskiego ze wsi Olszewo Przyborowo, gm. Rutki⁶. Jeszcze w zabudowaniach gospodarczych funkcjonariusze zażądali od niego wydania broni, a kiedy odmówił, został pobity nogą od krzesła oraz kolbami karabinów. Oba zatrzymanych załadowano na samochód ciężarowy i zawieziono do PUBP w Łomży. Na miejscu Bonarowski zaprzeczył jednak, jakoby miał z Olszewskim coś wspólnego i stwierdził, że współpracował nie z nim, lecz z jego stryjem. Pomimo tego Olszewskiego zabrano następnie do oddzielnego pomieszczenia, w którym siedmiu funkcjonariuszy zaczęło go bić żelaznymi prętami po całym ciele, co trwało pół godziny. Po takim przesłuchaniu zaprowadzono go do celi, w której przebywało już kilkunastu zatrzymanych. W ciągu następnych dni był bity przez funkcjonariuszy UB jeszcze kilkanaście razy. W areszcie, bez jakiegokolwiek nakazu prokuratorskiego, przebywał do 25 grudnia 1945 r. Dwa tygodnie po jego zatrzymaniu wprowadzono do celi Antoniego Mateuszczyka⁷ z Bronowa, zatrzymanego w rewanżu za wytoczenie przed wojną sprawy mieszkańcowi tej wsi, Antoniemu Sikorskiemu, który wówczas pracował już w PUBP. Po jednym z przesłuchań wrzucono go nieprzytomnego do celi, gdzie zmarł. Ciało jego zostało na-

⁵ AIPN Bi 99/239, Sentencja wyroku WSR w Białymstoku w sprawie przeciwko Janowi Miklaszewiczowi, 24 X 1946 r., Białystok, k. 21–22; D. i A. Wroniszewscy, *Śmierć podczas przesłuchania, „Kontakty”*, 8 VII 1990, s. 8–9 (W tym wypadku opisano nie tylko przebieg samego zabójstwa, ale także fakt zainteresowania się nim przez MBP dopiero na przełomie stycznia i lutego 1946 r. W składanych zeznaniach funkcjonariusze UB podkreślali fakt przyznania się Sarnackiego do zniszczenia samochodu grupy operacyjnej oraz konwojowania wziętych do niewoli przez podziemie jej członków. Przytoczono także zeznania samego Miklaszewicza, w których mówił on o okrucieństwie „band” i zbrodniach, których się dopuścili. Nie wspominał oczywiście o tych dokonanych przez pracowników UB. W trakcie prowadzonego śledztwa nie wyjaśniono, co się stało ze zwłokami Edmunda Sarnackiego, które – według różnych wersji – miały zostać odwiezione do szpitala miejskiego lub zakopane przez Trokenheima i Wolnego. Wyrokiem Wojskowego Sądu Rejonowego w Białymstoku 24 X 1946 r. Miklaszewicz został skazany na karę dwóch lat więzienia z zawieszeniem na dwa lata).

⁶ AIPN Bi, 1/459, Protokół przesłuchania świadka Stanisława Olszewskiego, 2 III 1995 r., Łomża, k. 26–27; O wydarzeniu tym S. Olszewski wspomina w artykule: W. Kłosiński, *Bili, torturowali, mordowali ...*, s. 8.

⁷ W swoich zeznaniach obciążał go i innych z mieszkańców Bronowa także zatrzymany przez UB Bolesław Grabowski (ZOBEP IPN Bi, Archiwum Gwozdka, t. 67 (Łomża), Protokół przesłuchania Bolesława Grabowskiego przez referenta PUBP w Łomży Romana Płockiego, 18 XII 1945 r., Łomża).

stępnie zabrane przez dwóch funkcjonariuszy, a co było z nim dalej, nie wiadomo⁸. Podobny los spotkał Bolesława Korytkowskiego, zamieszkałego we wsi Grzymały Szczepankowskie⁹.

28 grudnia 1945 r. w Miastkowie funkcjonariusze PUBP w Łomży zatrzymali Mieczysława Zduńczyka, członka Armii Krajowej o pseudonimie „Lech”. Osadzono go w budynku PUBP w Łomży, gdzie przesłuchiwał go Leopold Sinico, który w trakcie tej czynności bił go w pięty oraz uderzał rękami i nogami po całym ciele. Ponadto, chcąc zmusić Mieczysława Zduńczyka do wydania innych członków oddziału, uderzył go pistoletem w lewą dłoń. W wyniku takiego przesłuchania doznał on obrażeń powodujących trwale zniekształcenie ciała w postaci nieprawidłowego zrośnięcia się dwóch palców lewej ręki. Po raz pierwszy śledztwo w tej sprawie Prokuratura Rejonowa w Łomży prowadziła już w 1998 r., jednak zostało ono umorzone w związku ze śmiercią Leopolda Sinico (zmarł 29 czerwca 1993 r., a Mieczysław Zduńczyk 3 października 2003 r.)¹⁰.

Nawet przyznanie się do działalności w podziemiu nie zawsze dawało szansę przeżycia. Dowodem na to może być wydarzenie mające miejsce 5 grudnia w Kosakach Nadborach, gdzie UB aresztowało pięć osób. Podczas prowadzonego na miejscu i przerywanego biciem przesłuchania, żądano od nich oddania broni. Jeden z zatrzymanych, Aleksander Pruszkowski, przyznał się do przynależności do nielegalnej organizacji i wskazał miejsce jej ukrycia. Pomimo tego został zabity na miejscu i wrzucony do zapalanej sterty słomy. Również w grudniu 1945 r. na terenie gm. Lubotyń, UB aresztowało 15 osób, które bito okrutnie, obiecując zwolnienie w zamian za wydanie dowódcy kompanii i dowódców plutonów¹¹.

Obok bicia, dodatkowym czynnikiem mającym złamać zatrzymanego był sam pobyt w areszcie, znajdującym się w piwnicy jednego z budynków UB. Według

⁸ Sprawa ta stała się też tematem jednego z artykułów prasowych, opublikowanego w 1997 r. Według autorki i zebranych przez nią relacji, Antoni Mateuszczuk po powrocie z przesłuchań „[...] Nie mógł się ruszać, leżał i majaczył. Mówił, że tak urządził go zezowaty ubek [...] Mieczysław W.”. Bił on także innych zatrzymanych, najczęściej metalowym prętem po bosych stopach. Gdy zatrzymany nie chciał podpisać protokołu przycinał mu drzwiami palce. Według Edwarda Rogalewskiego za śmierć Mateuszczuka odpowiedzialny był bezpośrednio Sikorski (syn), który spowodował to kopiąc go w brzuch (D. Mystkowska, *Ofiary i oprawcy*, „Kurier Poranny”, 20 II 1997 r., s. 12); O sprawie tej zobacz też: G. Taborczyk, *Odtańniony portret kata*, „Kontakty”, 15 II 1998 r.

⁹ Wiosną 1946 r. Korytkowski został zatrzymany przez UB i od tego momentu wszelki ślad po nim zaginął. Mimo kilkakrotnego dowiadywania się o niego w siedzibie PUBP na ul. Nowogrodzkiej, nie ustalono, co się z nim dalej stało, nie odnaleziono też jego ciała. Takich przypadków było dużo więcej (AIPN Bi, 1/472, Protokół przesłuchania świadka Haliny Boguskiej, 18 I 1993 r., k. 31–32).

¹⁰ OKŚZpNP Bi, Akta śledztwa S 15/05/Zk.

¹¹ AIPN Bi, 045/6, Raport sytuacyjny WiN za grudzień 1945 r., z. 021; S. Poleszak, *Podziemie antykomunistyczne w łomżyńskim ...*, s. 237.

przetrzymywanego tam Zygmunta Wiktorzaka z Konarzyc, panował w nim brud, wszy i głód. Więźniowie nie myli się, gdyż nie otrzymywali wody, nie zmieniali bieżącej i byli całkowicie odizolowani od świata zewnętrznego. Na ich pożywienie w ciągu dnia składała się lura nazywana czarną kawą bez cukru, kilogram chleba do podziału na sześć osób i tzw. zupa, czyli kasza i kartofle w wodzie¹².

O aresztowaniach członków NSZ, przeprowadzonych 6 lutego 1946 r. przez funkcjonariuszy PUBP w Łomży oraz żołnierzy Armii Czerwonej we wsi Olszewo Góra, gm. Jedwabne, zeznała Irena Hermanowska. Zatrzymano wówczas jej brata Tadeusza Cwalinę i innych mieszkańców tej wsi, wśród których byli Henryk Iwanowski, Jan Rydzewski, Aleksander Kosakowski, Edward Kozikowski i Jan Szczuka. Zatrzymanych przewieziono do PUBP w Łomży, gdzie – tak jak wspomniane wcześniej osoby – bito. Ostatecznie Tadeusz Cwalina został skazany przez WSR w Białymstoku w lipcu 1946 r. na siedem lat więzienia i zmarł z wycieńczenia jeszcze w listopadzie tego samego roku w więzieniu we Wronkach. Trzeba tu wspomnieć, że nigdy nie uczestniczył on w akcjach zbrojnych, nie posiadał też broni, a do organizacji NSZ wstąpił na kilka tygodni lub nawet kilka dni przed aresztowaniem. O biciu Tadeusza Cwaliny w PUBP w Łomży opowiadał Irenie Hermanowskiej Jan Rydzewski, który był osadzony razem z nim w celi. Podczas tej obławy szukano we wsi Olszewo Góra Tadeusza Śleszyńskiego, któremu udało się jednak ukryć¹³.

W grudniu 1945 r. fala aresztowań organizowanych przez UB na terenie pow. łomżyńskiego dosięgnęła także Irenę Chrzanowską i Aleksandra Jankowskiego. Pierwsza ze wspomnianych osób została zatrzymana w Jedwabnem za przynależność do NSZ. Po przewiezieniu do Łomży, podczas przesłuchania, była bita gumowym kablem po plecach i piętach, wybito jej też trzy zęby. Natomiast Aleksandra Jankowskiego aresztowano w Przytułach pod zarzutem przynależności do organizacji niepodległościowej. W PUBP w Łomży spędził sześć miesięcy, podczas których był bity po całym ciele, w wyniku czego miał połamane żebra, uszkodzoną czaszkę i wybite zęby¹⁴.

5 lutego 1946 r. w Orlikowie, gm. Jedwabne został zatrzymany przez funkcjonariuszy UB Henryk Iwanowski, członek NZW¹⁵. Według ustaleń bezpieki, nosił on pseudonim „Malina” i działał w rezerwie ugrupowania dowodzonego przez „Sępa”. Podejrzewano, że w maju 1945 r. brał udział w walkach stoczonych w rejonie wsi

¹² ZOBEPIPN Bi, Archiwum Gwozdka, t. 67 (Łomża), Raport sytuacyjny Przewodnika Obwodu „Grażyna” WiN za styczeń 1946 r., 31 I 1946 r.

¹³ OKŚZpNP Bi, Akta śledztwa S 52/02/Zk.

¹⁴ *Ibidem*.

¹⁵ *Ibidem*, Akta śledztwa S 49/02/Zk.

Janczewo z grupą operacyjną PUBP. Na podstawie wyroku Sądu Okręgowego w Łomży z 23 lutego 1946 r., numer II DK 5/46, działającego w ramach tzw. „doraźnych sądów wojskowych”, Henryk Iwanowski został skazany na karę śmierci, którą wykonano 27 lutego 1946 r. W tym samym dniu funkcjonariusze UB aresztowali także Antoniego Duchnowskiego z Orlikowa¹⁶. Jemu również zarzucono przynależność do NZW i osadzono w budynku przy ul. Nowogrodzkiej. Podczas przesłuchania należących do niego pomieszczeń, pracownicy aparatu bezpieczeństwa znaleźli broń. Z tego powodu bili oni Duchnowskiego chcąc wymusić na nim przyznanie się do udziału w ataku na posterunek MO w Rostkach, gm. Stawiski. Po pobycie w Łomży został on przewieziony do więzienia w Białymstoku, gdzie WSR skazał go na karę łączną 15 lat pozbawienia wolności, którą odbywał w więzieniu w Rawiczu i Warszawie. Antoni Duchnowski wrócił do domu 15 kwietnia 1954 r.

Jedną z ofiar UB był też Tadeusz Ciołkowski z Kolna, który po zakończeniu II wojny światowej nadal pozostał w konspiracji. Pod koniec 1945 r. rozpoczął naukę w Gimnazjum Ogólnokształcącym, którą jednak musiał przerwać, aby uniknąć aresztowania. Kiedy po raz pierwszy został zatrzymany, wypuścili go na wolność funkcjonariusze MO, będący jego kolegami. Oni też liczyli się jeszcze w tym okresie z siłą podziemia zbrojnego. We wrześniu 1946 r. popełnił nieodwracalny błąd, przyjeżdżając do Kolna na ślub siostry Krystyny. Wtedy to zatrzymał go PUBP w Łomży, gdzie został umieszczony w celi m.in. razem z Janem Wilińskim (aresztowany w związku z atakiem na bunkier sowiecki w Kolnie), który zmarł na jego rękach z powodu obrażeń doznanych w czasie przesłuchania (podobno ubecy skakali po nim, przywiązywali do krzesła i bili). Według wspomnień Ciołkowskiego, w przeprowadzonych celach panował brud. Najgorsze były noce z soboty na niedzielę, gdy pijani i bezkarni strażnicy straszili zatrzymanych, że ich wszystkich wystrzelają¹⁷.

Kwestia bicia pojawiła się ponownie w materiałach podziemia m.in. w listopadzie 1946 r. Według raportu przygotowanego przez Prezesa Obwodu „Gertruda” WiN piwnica, w której trzymano aresztowanych, była wilgotna, a odżywianie marne. Brakowało przy tym przyborów do jedzenia, które zastępowały puste puszki. Podczas przesłuchań oskarżonych nagminnie bito w celu wymuszenia zeznań. Miały też miejsce przypadki łamania kości, duszenia za gardło do utraty przytomności i przypiekania gorącym żelazem. Jako jedną z ofiar UB wymieniono zabitego

¹⁶ *Ibidem*, Akta śledztwa S 52/02/Zk.

¹⁷ AIPN Bi, 1/472, Protokół przesłuchania świadka Tadeusza Ciołkowskiego, 14 XI 1996 r. Olsztyn, k. 46v–47; K. Sychowicz, *Ziemia Łomżyńska* ..., s. 29; Fragmenty wspomnień T. Ciołkowskiego zobacz też: W. Kłosiński, *Bili, torturowali, mordowali* ..., s. 8.

podczas przesłuchania Jana Wolińskiego¹⁸ z Kolna, którego ciała nie wydano rodzinie. Miejscem dokonywania egzekucji były m.in. haki w garażu UB i piwnica, w której rozstrzeliwano zatrzymanych. Nie znano dokładnie miejsca pochówku ofiar, gdyż ciała pomordowanych wywożono nocą w niewiadomych kierunkach. Przykładowo, w czerwcu tr. ciała wrzucono w palące się pokłady torfu na pulwach w pobliżu Rzeźni Miejskiej, a w marcu dwa ciała wrzucono do rowu strzeleckiego. Jednym z zabitych był mężczyzna aresztowany sześć dni wcześniej¹⁹. Jako miejsca pozbywania się ciał wskazywano także dół kloaczny i suchą studnię na terenie PUBP oraz cmentarze parafialne w okolicach Łomży (Jedwabne, Kolno, Szczepankowo, Śniadowo, Zambrów)²⁰. W takich przypadkach nie korzystano z pomocy grabarzy i nieinformowano miejscowego proboszcza. Natomiast Antoni Sikorski (syn), wskazał na Las Jednaczewski i rzekę [Narew K. S.] jako miejsca wyrzucania zwłok. Według relacji jednego ze świadków, który będąc dzieckiem bawił się wraz z kolegami w rumowisku więzienia, to właśnie tam zakopywano ciała zamordowanych w PUBP²¹. Przywoził je, ukryte na furmance, Kazimierz Kossakowski, któremu czasami pomagali funkcjonariusze UB. Widział on także przypadek, kiedy wykopano i zabrano jedno z wcześniej ukrytych zwłok.

Amnestia ogłoszona wiosną 1947 r. jedynie na moment powstrzymała aresztowania. Już rok później prowadzone one były z poprzednim natężeniem. Wśród zatrzymanych w tym okresie znalazło się osiem osób z Niewodowa, a między nimi Czesław Dąbrowski. Tak jak i inni był bity podczas przesłuchania, a w wyniku uderzenia sprężyną, zakończoną ołowianym ciężarkiem, stracił dwa zęby. W ciągu następnych dni karmiono go śledziami i pozbawiono dostępu do wody, kazano także skakać tzw. żabki, ćwiczyć kaczę chód i sadzano na nodze od stołka²².

Innym aresztowanym był uczeń liceum w Łomży Roman Dutkowski, który został zatrzymany przez UB w Łomży 12 października 1950 r.²³ Powodem tego była odmowa uiszczenia składki na tzw. „walczącą Koreę Północną” i opowiadanie kolegom, że w toczącej się tam wojnie zwyciężą Amerykanie. Funkcjonariusze aparatu bezpieczeństwa aresztowali go w szkole i osadzili w budynku PUBP w Łomży, gdzie był bity. Następnie przewieziono go do Białegostoku. Ostatecznie

¹⁸ Najprawdopodobniej chodzi o wspomnianego wcześniej Jana Wolińskiego.

¹⁹ ZOBEPIPN Bi, Archiwum Gwozdka, t. 67 (Łomża), Pismo Prezesa Obwodu „Gertruda” WiN do „Olgierda”, 10 XI 1946 r.

²⁰ D. Mystkowska, *Ofiary i oprawcy*, „Kurier Poranny”, 20 II 1997 r., s. 12.

²¹ D. i A. Wroniszewscy, *Za murem ...*, s. 6.

²² *Idem*, *Oprawcy z łomżyńskiego UB*, „Kontakty”, 13 V 1990 r., s. 6.

²³ OKŚZpNP Bi, Akta śledztwa S 52/02/Zk.

jednak jego sprawa trafiła do Sądu Powiatowego w Łomży (nie miał wtedy chyba jeszcze 17 lat) i skazano go na grzywnę.

Oddzielny temat stanowi śledztwo prowadzone w sprawie zabójstwa osób narodowości żydowskiej, dokonanego 10 lipca 1941 r. w Jedwabnem. 8 stycznia 1949 r. PUBP w Łomży rozpoczął zatrzymania i przesłuchania podejrzanych, w których uczestniczyli funkcjonariusze Grzegorz Matujewicz, Tadeusz Szczepaniak, Stanisław Borawski, Paweł Tarasewicz, Rajmund Henkel, Aleksander Czarnoskutow, Stefan Kulik i Antoni Janowski²⁴.

Siedmiu oskarżonych w swoich wyjaśnieniach złożonych do protokołu rozprawy z 16 maja 1949 r. w Sądzie Okręgowym w Łomży podało, że w trakcie postępowania przygotowawczego stosowano wobec nich przymus fizyczny w postaci bicia, w celu wymuszenia przyznania się do winy i obciążenia innych współoskarżonych. Bolesław Ramotowski stwierdził, że: „Na zeznaniach zmuszony byłem mówić na inne osoby, bo byłem bardzo bity. Mówiłem na Zawadzkiego Jana, Żyluków i innych”. Podobne oświadczenia o stosowaniu siły przez funkcjonariuszy PUBP w Łomży złożyli także Czesław Lipiński, Władysław Dąbrowski, Władysław Miciura, Zygmunt Laudański i Roman Górski. Natomiast Jerzy Laudański stwierdził, iż: „Zeznanie podpisałem pod presją, bo mnie bito i katowano, ale w rzeczywistości tak nie było; to, co powiedziałem, było wymuszone, bo powiedziano mi: »Albo powiesz, albo na miejscu skonasz«”. Także w odpisie protokołu przesłuchania Mariana Rutkowskiego z 26 lipca 1998 r. znajduje się informacja, że był on zatrzymany i osadzony w areszcie PUBP w Łomży, a wraz z nim „[...] w celi przebywał Stanisław Zejer z okolic Jedwabnego. Wiem, że Zejer był podczas śledztwa bity i maltretowany. Wiem, że skazano go [na] karę ośmiu lat więzienia”. Najbardziej bezwzględny był funkcjonariusz Matujewicz, który bił gumową pałką w pięty wspomnianego już Zejera, a także kablem po całym ciele, w tym po głowie, Jerzego Laudańskiego. Natomiast Antoni Niebrzydowski podczas pobytu w areszcie PUBP w Łomży był bity do utraty przytomności, a następnie oblewany zimną wodą. Po opuszczeniu więzienia miał połamane żebra, stracił też tam niemal wszystkie zęby. Jak można się było spodziewać, niczego ze wspomnianych tutaj wydarzeń nie pamiętał uczestniczący w przesłuchaniach funkcjonariusz UB Paweł Tarasewicz. Podobnie zachował się Stefan Kulik.

Podsumowaniem postępowania funkcjonariuszy PUBP w Łomży niech będzie relacja Haliny Sawickiej, działającej w Narodowym Zjednoczeniu Wojskowym i taj-

²⁴ *Ibidem*, Akta śledztwa S 57/03/Zk, Postanowienie o umorzeniu śledztwa, 8 V 2006 r., Białystok.

nym nauczaniu²⁵. Była ona aresztowana dwa razy (drugi raz siedziała w więzieniu na ul. Rakowieckiej w Warszawie) m.in. za kolportaż ulotek i pisma *Głos z nad Narwi*, UB szukało także jej męża. Według jej wspomnień najgorzej było jednak w Łomży: „Jeść dawali tylko wodę z rybą i ością. Był tak Płocki, to był bandzior cholerny. Miał takie plecione pyty jak to nazywali, plecione rzemienie i tym lubił katować. Mieli tam też taką drewnianą ławę. Kładli na tę ławę, dwóch trzymało za ręce, dwóch za nogi, a reszta tłukła po plecach i siedzeniu, gdzie trafili. Najgorzej jak w pięty bili. Odbili mi te pięty i cierpię przez całe życie, ciężko mi chodzić. Nie mieli litości. Najgorsi byli Polacy. Jak bił Rusek i Żyd to tak, żeby nie za mocno. Polacy bili mocno. Chodziło im o mojego męża, bo on był bardzo aktywny, ten »Głos« robił i ulotki i inne rzeczy.

Siedziałam z Domuratówną, Darmochwałówną, chyba to ją zatłukli na śmierć. Jedną pamiętam przynieśli do celi, bo po biciu nie miała siły iść, to była chyba ta Domuratówna. Zdjęłam z siebie koszulę, porwałam na kawałki i jakoś ją opatrzyłam. Ona nawet jednej łyzy nie zgubiła. Pytałam ją dlaczego nie krzyczy, dlaczego nie płacze kiedy tak strasznie biją, a ona, że wrogom swoim słabości nie okaże. [...] Później zabrali ją z celi i nie wiem, co się z nią stało. Wiem, że więzienie przeżyła [...].

Tam był taki mur. Kiedyś wyprowadzili nas pięcioro pod ten mur. Jak msza święta w kościele się odprawiała, to pod tym murem było słyhać. Przyszedł ten drań ubowiec Płocki, słyhać było, jak leci po schodach, tak tup, tup, tup. Przyniósł jakiś papier i mówi, że to wyrok śmierci. Mów prawdę, bo zaraz zginiesz. I o męża pyta, bo o męża im chodziło. [...]. Powiedziałam: to mnie zabijcie i tak nic nie powiem. Ten Płocki powiedział, że zrobimy jeszcze gorzej niż zabić. Tak my ci zrobimy jeszcze gorzej, że będziesz konała powoli i będziesz pamiętała. Ale jak ja mogłam męża wydać? [...]. Starszy syn był nauczony mówić obcym, że tatuś na wojnie zginął. Jak przyjeżdżali to od razu mnie bili. I w domu bili, i na podwórzu i w stodole. Tłukli mnie w stodole, a mąż pod klepiskiem wszystko słyszał, ale pomóc nie mógł. No wreszcie mnie zamknęli. [...] Dziś już niczego się nie boję, bo mój strach przeszedł”.

²⁵ ZOBEPIPN w Białymstoku, Relacja Haliny Sawickiej nagrana przez Ł. T. Piotrowskiego, 27 III 2008 r.

PRZECIW SPOŁECZEŃSTWU

Opisane wcześniej działania nie były wszystkimi prowadzonymi przez aparat bezpieczeństwa w Łomży w latach 1944–1956. W okresie tym zajmował się on również tzw. działaniami doraźnymi, dotyczącymi praktycznie całości życia politycznego, gospodarczego i społecznego. Część z nich wyróżniała się towarzyszącymi im, istniejącymi w danym momencie, specyficznymi okolicznościami. I tak w pierwszych miesiącach po „wyzwoleniu”, poważnym problemem i zagrożeniem dla mieszkańców powiatu okazali się żołnierze sowieccy. Według informacji szefa Biura Informacji i Propagandy Obwodu Łomżyńskiego AK, Zenona Włazłaka „Wilka”, w lutym 1945 r. domy w Łomży zostały przez nich zdewastowane, pozrywali oni podłogi, usunęli okna i drzwi. Zniszczono także wioski nad Narwią, gdzie budynki rozbierano w celu uzyskania materiału do budowy bunkrów (Wizna, Jeziorko, Bronowo i Drożdżcin)¹. Natomiast 7 czerwca 1945 r. w miejscowości Dobrochy, gm. Rutki, Sowieci zrabowali jednemu z gospodarzy całą odzież i narzędzia znajdujące się w domu².

Pomimo wspomnianych działań, starszy oficer śledczy PUBP w Łomży Henryk Gerwin, przebywając w dniach 24–28 czerwca 1945 r. w Jedwabnem stwierdził, że ludność była zadowolona z pobytu tych wojsk(!). W tym samym raporcie sam jednak podał przykłady przeczące temu, przypominając mianowicie o morderstwie, którego dopuścił się jeden z żołnierzy. Jak zaznaczył w dalszej części, przyjaznym stosunkom nie sprzyjały też liczne kradzieże, których się oni dopuszczali. Również według niego ludność z niecierpliwością oczekiwała wyjścia wojsk sowieckich i przyjscia na ich miejsce polskich. Do tego momentu na tym terenie, przy akcjach i rewizjach przeprowadzanych przez jednostki ACz, MO nie brała udziału³. Widzimy na tym przykładzie zarówno próbę ukazania pozytywnego stosunku mieszkańców do sojuszników, jak też niweczące to ich zachowanie.

¹ S. Poleszak, *Jeden z wyklętych* ..., s. 134.

² AIPN Bi, 045/5, Raport sytuacyjny WiN za czerwiec 1945 r., b.d., z. 95.

³ AIPN Bi, 045/1523, Raport starszego oficera śledczego PUBP w Łomży H. Gerwina do kierownika WUBP w Białymstoku, 30 VI 1945 r., Łomża, k. 78.

Wraz z upływem czasu konflikty z „wyzwolicielami” nasilały się, a ludność pow. łomżyńskiego z niecierpliwością oczekiwała pojawienia się żołnierzy polskich, gdyż dosyć już miała rabunków dokonywanych przez Sowietów. Stwierdzić trzeba tutaj, że nawet z materiałów PUBP wynikało, iż zachowywali się oni na ziemiach polskich jak mający prawo do wszystkiego zdobywcy⁴. Najlepszym tego przykładem było ich postępowanie w Łomży, gdzie 3 lipca oficer Armii Czerwonej chodził z pistoletem w rękę po mieszkaniach na ul. Bernatowicza, w poszukiwaniu młodych kobiet. Natomiast następnego dnia na ul. Polowej, inny przedstawiciel zwycięskiej armii przeprowadzał rewizję, w wyniku której wszyscy mieszkańcy uciekli na ulicę. Również 4 lipca żołnierze ACz urządzili w stolicy powiatu strzelaninę, z powodu kłótni o konie, które sobie nawzajem zabierali.

Problem ten dostrzegali także funkcjonariusze PUBP w Łomży. I tak Elias Trokenheim w swoim raporcie sporządzonym po pobycie w Zambrowie, obok informacji o zadowoleniu ludności z powstania Tymczasowego Rządu Jedności Narodowej, odnotował też narzekania na Sowietów. Nie były to oskarżenia bezpodstawne, gdyż będąc w tym mieście sam usłyszał brzęk tłuczonego szkła i krzyk kobiety. Kiedy dotarł na miejsce, z którego dochodziły te odgłosy, zobaczył dwóch uciekających żołnierzy sowieckich. Według dalszej relacji zaatakowana kobieta została przez nich zatrzymana słowami „[...] ty polska świnia, ja ciebie wyzwoliłem, a teraz nie chcesz się z nami pobawić”. Na szczęście udało się jej uciec. Według innej informacji, która trafiła do UB trzy dni wcześniej, również w Zambrowie dwóch oficerów ACz siłą położyło się do łóżka 14-letniej córki właściciela mieszkania, który w jej obronie rzucił się na nich. Najwidoczniej nie spodziewali się oni takiej reakcji i uciekli. Zdarzało się to znacznie częściej i nie zawsze kończyło tak pomyślnie⁵. Szkoda tylko, że nie ma tutaj przykładów obrony ludności polskiej przez aparat bezpieczeństwa.

Nie najlepiej prezentowało się w tym okresie także morale łomżyńskiej milicji, mocno nadszarpnięte w wyniku akcji przeprowadzonych przez podziemie antykomunistyczne. Wśród funkcjonariuszy powszechne były wówczas dezercje, a nawet zgłaszanie się do oddziałów partyzanckich. Dowodem na niezdolność do wykonywania jakichkolwiek zadań może być relacja przewodnika obwodowego AKO por. Andrzeja Bieńka „Lota”, w której opisał on wydarzenie z 6 kwietnia 1945 r. W tym

⁴ *Ibidem*, Raport sytuacyjny PUBP w Łomży do kierownika WUBP kpt. Piątkowskiego w Białymstoku, 4 VII 1945 r., Łomża, k. 83.

⁵ *Ibidem*, Raport referenta PUBP w Łomży Eliasza Trokenheima o nastroju ludności do kierownika WUBP kpt. Piątkowskiego w Białymstoku, 4 VII 1945 r., Łomża, k. 84; K. Sychowicz, *Zambrow na ...*, s. 108.

dniu ubrany po cywilnemu funkcjonariusz PUBP Mojżesz Stupnik wtargnął z pistoletem w rękę na posterunek miejskiej milicji w Łomży, wywołując panikę wśród milicjantów i ich ucieczkę. Efektem tego było aresztowanie trzech z nich⁶.

13 lipca 1945 r. zastępca kierownika PUBP w Łomży ppor. Barycki sporządził sprawozdanie z przybycia do miasta wojsk polskich. W tym wypadku odnotował on negatywną uwagę Andrzeja Klimka, który na widok wkraczających żołnierzy stwierdził, że byli to „[...] tylko ludzie Polacy, a wojsko jest sowieckie”. Dokonując ogólnej oceny tego wydarzenia, funkcjonariusz ten uznał, że ludność miasta była wzruszona i zadowolona. Zauważył też jednak osoby, które z rezerwą podchodziły do całej sprawy, a nawet patrzyły z nienawiścią na szeregi wojska. W rozmowie z jednym z żołnierzy dodał ponadto, że zarówno on, jak i jego koledzy wiedzą, iż nie wszyscy będą się do nich radośnie odnosić. O dużym udziale Sowietów w dowództwie WP mówili dwaj stojący przy funkcjonariuszu młodzi ludzie, którzy nie zdawali najwyraźniej sobie sprawy z tego, z kim mieli do czynienia. Tego samego dnia rozmawiał on także z mieszkańcem wsi Sierzputy Stare, gm. Szczepankowo, według którego okoliczna ludność dobrze odnosiła się do nowego rządu, a jedynie nie rozumiała, dlaczego Sowietci ciągle wtrącali się w sprawy Polski i dlaczego zabrali polskie ziemie na wschodzie. Nie wierzyli też do końca w odzyskaną niepodległość, a to z powodu „gospodarzenia się” tutaj Armii Czerwonej⁷. Jak widać, ludzie nie chcieli już „pomocy” ze strony ZSRS.

Co oczywiste, UB zatrzymywało również w tym okresie osoby podejrzewane o współpracę z Niemcami⁸ podczas okupacji. W gronie tym znaleźli się m.in. Czesław Dąbrowski ze wsi Kołomyjka, który od 1942 r. służył w niemieckiej żandarmerii na terenie gm. Rutki. W trakcie śledztwa ustalono, że osobiście zabił mieszkańca wsi Kalinówka Basie, Piotra Kościeleckiego, za ukrywanie osób narodowości żydowskiej. Jako tłumacz w żandarmerii niemieckiej we wsi Jeziorko oraz na terenie gm. Mały Płock pracował natomiast Wincenty Kośnik z Cydzyna Nowego. Współpracownikiem

⁶ ZOBEPIPN Bi, Archiwum Gwozdka, t. 67 (Łomża), Meldunek sytuacyjny Przewodnika Obwodu nr 7 OAK za kwiecień 1945 r., 3 V 1945 r.; S. Poleszak, *Podziemie antykomunistyczne w łomżyńskim* ..., s. 109; M. Laszczkowski, *Ziemia Łomżyńska w latach* ..., s. 329 (Według tego autora był to funkcjonariusz KP MO w Łomży).

⁷ AIPN Bi, 045/1523, Raport zastępcy kierownika PUBP w Łomży A. Baryckiego do kierownika WUBP w Białymstoku, b.d., k. 98–99.

⁸ Nie były to ani pierwsze, ani też ostatnie takie sprawy. Jeszcze w sierpniu 1949 r. wszczęto dziesięć nowych spraw przeciwko osobom podejrzanym o współpracę z Niemcami oraz znęcanie się nad ludnością żydowską podczas okupacji. Z tego grona sześciu podejrzanych zostało aresztowanych na mocy sankcji Sądu Grodzkiego w Łomży (AIPN Bi, 045/1548, Sprawozdanie PUBP w Łomży do szefa WUBP w Białymstoku za okres od 26 VII 1949 r. do 26 VIII 1949 r., 26 VIII 1949 r., Łomża, k. 129–130).

okupanta okazał się też zatrzymany we wsi Wyrzyki, Waclaw Jeszman⁹. Nie wspomniano oczywiście przy tym o kolaborujących w latach 1939–1941 z Sowietami, bo to oni wówczas przejmowali w Polsce władzę.

Niezwykłe aktywny w tym okresie pozostawał funkcjonariusz UB Stanisław Szyszkowski, który 6 lipca 1945 r. sporządził charakterystyki części osób, pełniących funkcje publiczne w Łomży¹⁰. Na podstawie przeprowadzonych z nimi rozmów wydał on pozytywną opinię pracownikowi starostwa Zygmuntovi Lewandowskiemu, Waclawowi Świącickiemu z Wydziału Drogowego (były radny miejski i członek SN) oraz referentowi Biura Pośrednictwa Pracy, Czesławowi Chudzińskiemu jako zwolennikom Rządu Jedności Narodowej. Za neutralnych lub z różnych względów nie do końca szczerych uznał natomiast kierownika szkoły Bronisława Krejszę i wicestarostę Edwarda Lipskiego, którego ponadto określił jako karierowicza i osobę obojętną wobec zachodzących zmian politycznych. Za wrogów systemu komunistycznego zostali przez niego uznani: kierowniczka Opieki Społecznej Stefania Surym, Stanisław Pakuszko (w latach 1940–1941 ukrywał się przed Sowietami) i oczekujący zmiany rządów referent Wydziału Mieszkaniowego w Zarządzie Miejskim, Eugeniusz Jachowski. Natomiast 23 grudnia 1945 r., z inicjatywy tego funkcjonariusza, zorganizowane zostało – mające wybitnie polityczny charakter – zebranie tzw. byłych więźniów politycznych z okresu okupacji niemieckiej¹¹. Nic zatem dziwnego, że został on prezesem nowego związku. Chociaż w trakcie spotkania mówiono wiele o apolityczności tej organizacji, to w wygłaszanych przemówieniach głoszone hasła „śmierć faszystom, śmierć wrogom demokracji”. Zachęcano także do donosicielstwa na, jak to określano, „wrogów demokracji” i do walki z podziemiem antykomunistycznym.

PUBP już wtedy uzyskał informację o nieprawidłowościach mających miejsce przy rozdziale pomocy dla najbardziej potrzebujących, która docierała do stolicy powiatu. Z doniesień informatorów wynikało, iż w drugiej połowie listopada 1945 r. transport odzieży i obuwia z UNRRA, przeznaczony dla biedniejszej ludności miasta, został rozdany między personel Miejskiej Rady Narodowej¹². Z otrzymanego wsparcia, zamiast najbardziej potrzebujących, skorzystały żony wiceburmistrza, kierownika referatu informacji i propagandy oraz kapitan WP, którzy wybrali sobie

⁹ AIPN Bi, 045/1519, Sprawozdanie o stanie pracy PUBP w Łomży za okres 17–27 II 1945 r., b.d., k. 17–19.

¹⁰ AIPN Bi, 045/1523, Sprawozdanie PUBP z nastrojów i działalności obywateli miasta Łomży i pow. łomżyńskiego, 6 VII 1945 r., Łomża, k. 92.

¹¹ AIPN Bi, 045/6, Raport sytuacyjny WiN za grudzień 1945 r., b.d., z. 016.

¹² AIPN Bi, 045/1520, Sprawozdanie Sekcji I PUBP w Łomży za okres 17–27 XI 1945, b.d., k. 44.

ubrania. Jak się okazało, zagarnęli oni większą ilość, gdyż pojawiły się one później w sprzedaży na rynkach w Łomży. Nie można się zatem dziwić, że ludność pow. łomżyńskiego była w większości nieprzychylnie nastawiona do RJN, przecież na własne oczy widziała, jak nowa władza rozumiała pojęcie równości.

Na rok 1946 i początek 1947 r. przypadła opisana wcześniej kampania polityczna, związana z referendami i wyborami do Sejmu Ustawodawczego. W związku z tym mniej uwagi poświęcano pozostałym problemom, traktując je marginalnie do czasu zakończenia starcia z PSL. Kolejne z ciekawszych wydarzeń, które zostało także opisane przez aparat bezpieczeństwa, miało miejsce 21 marca 1947 r. Wówczas to szef PUBP, por. Stefan Tomczak, wracając z Państwowej Stacji Traktorów, został zatrzymany przez dwie nieznane mu osoby. Podczas szamotaniny, która się wywiązała i po okrzykach, że jest z UB, biorąc ich za partyzantów oddał strzał do jednego z nich, zabijając go. Napastnikiem tym okazał się funkcjonariusz KP MO. Niebawem na miejscu zjawił się też komendant komisariatu. W drodze powrotnej do domu, za Tomczakiem szły jeszcze dwie inne osoby, z których jedna zaatakowała go w pobliżu kwater wojskowych. Żołnierze, którzy zjawili się na odgłos strzałów, pomogli zatrzymać atakującego, którym okazał się kolejny milicjant. W toku dalszych wyjaśnień szef PUBP ustalił, że do całego zdarzenia doszło w związku z „układem”, na jaki poszli milicjanci z dokonującymi nielegalnego uboju rzeźnikami, który opijali w restauracji „Nowa Gospoda”, obok której wszystko to się wydarzyło. Z chwilą nadejścia pracownika UB uznali oni, że cała sprawa została wykryta i zareagowali w taki, a nie inny sposób¹³. Wydarzenie to nie świadczy też raczej o harmonijnej współpracy pomiędzy tymi dwiema grupami funkcjonariuszy.

Jak wiadomo, większość zdobywanych przez aparat bezpieczeństwa informacji pochodziła od pracującej na jego potrzeby sieci donosicieli. To właśnie agentura na przełomie lutego i marca 1948 r. zebrała wiadomości m.in. na temat nadużyć w Zarządzie Drogowym w Łomży. Według źródła „Józef” pracownicy tej instytucji, jak i robotnicy zatrudnieni przy budowie mostu złożyli skargę, z powodu braku przysługującej im płacy. Jak się okazało, została ona pobrana przez aprowizatora i nieprzekazana dalej. Swój wkład w prowadzone działania miał też kierownik Referatu 4. PUBP w Łomży Marian Fidali, który poinformował WUBP w Białymstoku, iż kierownik sklepu Firmy „Bata” w Łomży, Wacław Puchalski, należał do AK. Dodatkowo oskarżył go o nadużycia i handel obcą walutą. W wyniku tego, jak i zeznań

¹³ AIPN Bi, 045/1552, Szef PUBP w Łomży do szefa WUBP w Białymstoku, 22 III 1947 r., Łomża, k. 56–57.

świadców, przeprowadzono u niego rewizję, podczas której znaleziono broń i jednego (!) dolara kanadyjskiego¹⁴.

UB w Łomży dużo uwagi poświęcało także zmianom zachodzącym na stanowiskach w administracji lokalnej, biorąc pod uwagę przynależność partyjną poszczególnych osób. I tak funkcjonariusze odnotowali, że w związku z wyborami wiceburmistrza Łomży, KP PPS w tym samym okresie wytypował na to stanowisko Mariana Duczyńskiego, ujawnionego członka AK¹⁵. Nie chcąc dopuścić do jego wyboru, Referat 5. PUBP oraz KP PPR i SL lansowały innego kandydata, który został jednak odrzucony. Przysłowiowej oliwy do ognia dołał informator „Czarny Orzeł”, który doniósł, iż PPS planowała na szerszą skalę obsadzenie administracji publicznej swoimi członkami. Dowodem na to miała być podobna sytuacja w gm. Drozodowo, gdzie ze stanowiska wójta zrezygnował Mieczysław Szymański. W związku z tym aparat bezpieczeństwa, w porozumieniu z KP PPR, wytypował na jego następcę Stanisława Wykowskiego. Swoich kandydatów wystawiło w tym wypadku także SL, jednak nie dawano im większych szans.

Rok 1948 to dalsze zmiany w szeregach partii politycznych, które dla PPS oznaczały wstęp do scalenia z PPR i utworzenia jednej, kontrolowanej przez ZSRS partii robotniczej. Oczywiście „pieczę” nad tymi działaniami sprawował PUBP w Łomży, który pilnie przyglądał się zachodzącym zmianom, a w razie potrzeby sam je inicjował. I tak w marcu tr. do Zarządu KP PPS w Łomży weszli m.in. Bolesław Bauer – przewodniczący, Anna Samojło – wiceprzewodnicząca i Władysław Winko – sekretarz¹⁶. W kwietniu natomiast Stefanowi Sadkowskiemu powierzono zadanie doprowadzenia do aktywizacji pracy Towarzystwa Przyjaźni Polsko-Radzieckiej oraz wyrażono zgodę na objęcie stanowiska wiceburmistrza Łomży przez Mariana Duczyńskiego¹⁷. Natomiast w materiałach UB z maja 1948 r. znalazła się informacja o mianowaniu prezesem Powiatowego Zarządu Samopomocy Chłopskiej należącego do PPR Zygmunta Bieńkowskiego¹⁸. Według aparatu bezpieczeństwa, jego działalność doprowadziła do uporządkowania funkcjonowania spółdzielni i uzupełnienia stanu pracowników.

¹⁴ AIPN Bi, 045/1548, Sprawozdanie szefa PUBP w Łomży ppor. Borowskiego do szefa WUBP w Białymstoku za okres od 26 II 1948 r. do 26 III 1948 r., 26 III 1948 r., Łomża, k. 30–31.

¹⁵ *Ibidem*, Sprawozdanie szefa PUBP w Łomży do szefa WUBP w Białymstoku za okres od 26 II 1948 r. do 26 III 1948 r., 26 III 1948 r., Łomża, k. 31.

¹⁶ APŁ, KW PZPR w Łomży, 718, Rys historyczny partii komunistycznej w woj. białostockim, b.d., k. 20 v.

¹⁷ APŁ, PRN, 5, Posiedzenie Prezydium PRN w Łomży, 5 IV 1948 r., Łomża, k. 11.

¹⁸ AIPN Bi, 045/1548, Sprawozdanie PUBP w Łomży do szefa WUBP w Białymstoku za okres od 26 IV 1948 r. do 26 V 1948 r., 26 V 1948 r., Łomża, k. 46.

Zajmujący się rozpracowaniem agentów obcego wywiadu oraz byłych współpracowników gestapo Referat 1. PUBP w Łomży, na przełomie kwietnia i maja 1948 r., wykorzystywał do tego operacyjnie trzech agentów i dwunastu informatorów¹⁹. Do uzyskanych w tym okresie cenniejszych informacji zaliczono doniesienie źródła „Silny”, iż na terenie Jedwabnego Jan Krzywicki rozpowszechniał pogłoski o mającej wybuchnąć wojnie Anglii ze Związkiem Sowieckim. Dodatkowo słuchał on rozgłośni zachodnich, a przed wojną był granatowym policjantem. Informator „A 2” ustalił zaś świadków do rozpoczętego rozpracowania byłego wójta z czasów okupacji ze wsi Czerwone, Władysława Terlickiego. Przesłuchano także około pięćdziesięciu osób w celu zdobycia informacji na temat współpracy Mieczysława Dembińskiego z Niemcami. Wszyscy oni potwierdzili, że wydał on w ręce gestapo co najmniej kilkadziesiąt osób działających w podziemiu. W zainteresowaniu funkcjonariuszy pozostawali też Stefan Kurpiewski (były administrator majątku Tarnowo) i Wiktoria Sulkowska (wydała własnego męża). Zaznaczono tutaj, że nie zużyto w ogóle pieniędzy przeznaczonych na wynagrodzenie dla agentury. W następnym miesiącu kierownik Referatu 1. Grzegorz Matujewicz poruszył dodatkowo kwestię możliwego wykorzystania przez obcy wywiad byłych żołnierzy gen. Andersa, Świadców Jehowy i placówek „Caritasu”²⁰. Narzekał przy tym na braki w obsadzie personalnej, gdyż oprócz niego zajmował się tym zagadnieniem tylko były wartownik Antoni Janowski.

Według pozostałych ustaleń dokonanych przez UB, w 1948 r. doszło do wzrostu napięcia na terenie majątku Kisielnica²¹. Powstały problem wiązał się z faktem, iż pracownicy nie otrzymywali zaległych wypłat, czym byli bardzo rozgoryczeni. O sytuacji tej informowano naczelnika Wydziału IV WUBP w Białymstoku, co nie spowodowało jednak żadnej reakcji. W sporządzonym sprawozdaniu zwrócono uwagę, że inspektorem przybyłym z Warszawy i mającym uzdrowić sytuację był były właściciel tego majątku, który nie wykazywał chęci rozwiązania problemu.

Natomiast na przełomie sierpnia i września Referat 1. PUBP ustalił, że w pow. łomżyńskim przebywało 195 osób przybyłych z Anglii²². Ich rozmieszczenie na tym obszarze przedstawiało się następująco: 34 zamieszkało w Łomży, dwanaście

¹⁹ AIPN Bi, 045/1544, Raport sprawozdawczy szefa PUBP w Łomży do naczelnika Wydziału I WUBP w Białymstoku za okres od 25 IV 1948 r. do 25 V 1948 r., 26 V 1948 r., Łomża, k. 7–9.

²⁰ *Ibidem*, Raport sprawozdawczy szefa PUBP w Łomży do naczelnika Wydziału I WUBP w Białymstoku za okres od 25 V 1948 r. do 25 VI 1948 r., 24 VI 1948 r., Łomża, k. 11.

²¹ AIPN Bi, 045/1548, Sprawozdanie szefa PUBP w Łomży do szefa WUBP w Białymstoku za okres od 26 VI 1948 r. do 26 VII 1948 r., 27 VII 1948 r., Łomża, k. 60–61.

²² AIPN Bi, 045/1544, Raport sprawozdawczy szefa PUBP w Łomży do naczelnika Wydziału I WUBP w Białymstoku za okres od 25 VIII 1948 r. do 25 IX 1948 r., 25 IX 1948 r., Łomża, k. 20–22.

w gm. Puchały, dziesięć w Jedwabnem, cztery w Chlebiotkach, dziesięć w Bożejewie, jedenaście w Rutkach, cztery w Kołakach, po jedenaście w Drozdowie i Zambrowie, 25 w Kupiskach, dwadzieścia w Nowogrodzie, po sześć w Długoborzu, Miastkowie, Przytułach i Szumowie oraz dziesięć w Rogienicach, trzy w Śniadowie, osiem w Lubotyniu. Prowadzono wówczas także kolejne sprawy przeciwko osobom współpracującym podczas wojny z Niemcami. Z tego powodu zostali przez funkcjonariuszy zatrzymani: Zygmunt Szczech, Adam Szymański i Apolinary Jabłecki. Pierwszy z nich podczas śledztwa przyznał się do udziału w likwidacji getta w Łomży i bicia ludności polskiej. Ponadto sam zabił jedną z Żydówek, a drugą wydał w ręce żandarmerii niemieckiej. 15 czerwca 1944 r. brał również udział w łapaniach organizowanych na zakładników, nad którymi się znęcał. Pozostali dwaj złapali, a następnie przekazali żandarmerii w 1943 r. trzy osoby narodowości żydowskiej. W następnym miesiącu jedną z ciekawszych spraw przeprowadzonych przez Referat 1. PUBP w Łomży było zatrzymanie Jana Kuleszy, podejrzanego o wydanie podczas okupacji niemieckiej ponad dwudziestu osób²³. 2 października 1948 r. chor. Matujewicz i referent Franciszek Anuszkiewicz udając „spekulantów” z Warszawy, udali się do niego jako do rzeźnika w celu zabicia świniaka. Gdy doszło do spotkania skłamali ponownie, podając się tym razem za członków Komisji Specjalnej i zaczęli przepytывать go o nielegalny ubój. W celu wyjaśnienia sprawy zabrano go do UB, nikt nie zauważył faktu samego zatrzymania.

Wracając jednak do sprawy planowanego połączenia partii robotniczych, PUBP w Łomży oceniało dotychczasową współpracę obu ugrupowań na tym terenie jako dobrą²⁴. Szczególną rolę w tym wszystkim przypisywano sekretarzowi KP PPS Wince. Nie stwierdzono również żadnych zatargów, a zdaniem funkcjonariuszy pozytywne nastawienie do całej akcji widoczne było szczególnie wśród robotników należących do tej partii. Wyczekujące stanowisko zajęła natomiast inteligencja. Według danych z 1 listopada 1948 r. w powiecie tym było 664 członków PPR i 270 PPS²⁵.

W rzeczywistości nie wszystko przebiegało tak „bezboleśnie”, jak chciały ówczesne władze. To właśnie PUBP w Łomży nadzorował czystkę przeprowadzaną w szeregach PPS w omawianym okresie. Jej efektem było usunięcie 30 członków²⁶. Z tego

²³ *Ibidem*, Raport sprawozdawczy szefa PUBP w Łomży do naczelnika Wydziału I WUBP w Białymstoku za okres od 25 IX 1948 r. do 25 X 1948 r., 25 X 1948 r., Łomża, k. 95–96.

²⁴ AIPN Bi, 045/1548, Sprawozdanie szefa PUBP w Łomży do szefa WUBP w Białymstoku za okres od 26 VI 1948 r. do 26 VII 1948 r., 27 VII 1948 r., Łomża, k. 61.

²⁵ H. Majewski, *Białostocka w pierwszych latach ...*, s. 193.

²⁶ AIPN Bi, 045/1548, Sprawozdanie szefa PUBP w Łomży do szefa WUBP w Białymstoku za okres od 25 X 1948 r. do 25 XI 1948 r., 27 XI 1948 r., Łomża, k. 88–90.

grona sześć osób złożyło odwołania do KW PPS z prośbą o ponowne przyjęcie do partii. Większość z wyrzuconych, jak odnotowało UB, uważała, że pomimo tego zachowa swoje stanowiska, ponadto utrzymywali oni nadal kontakt między sobą. W gronie tym, w celu kontrolowania dalszego rozwoju sytuacji, zwerbowano jednego informatora. Podobne działania prowadzono również w strukturach powiatowych SL, gdzie wytypowano do usunięcia 22 osoby. Jak zaznaczono, większość z nich wywodziła się z inteligencji niezwiązanej z ruchem ludowym i według aparatu bezpieczeństwa, kryła się jedynie „za parawanem legitymacji partyjnej”. Do 15 grudnia planowano przeprowadzić czystki w kołach terenowych, gdzie miano też wybrać nowe władze partyjne. W sprawozdaniu PUBP ubolewano nad faktem nieposiadania przez władze komunistyczne odpowiedniej kadry, którą można było umieścić w administracji samorządowej i państwowej w miejsce zwalnianych osób. Pewnym wyjątkiem był Zambrów, gdzie za usuniętego m.in. za sympatię do nielegalnych organizacji burmistrza Bolesława Selerowskiego (wyrzucony z SL), wybrano członka PPR Bronisława Łukasiuka. W okresie tym, w porozumieniu z partiami politycznymi, przystąpiono również do czystek w szeregach Rad Narodowych. W ich efekcie, pod pretekstem wyrzucania bogatych chłopów, w Śniadowie wstawiono w ich miejsce przedstawicieli biedoty i członków PPR. Podobne działania miały miejsce w Jedwabnem, Kupiskach i Rogienicach.

W grudniu 1948 r. PUBP w Łomży otrzymał od zwerbowanego byłego członka PPS o pseudonimie „Borsuk” informację, że wyrzucone z tej organizacji osoby próbowały odwoływać się od tej decyzji bezpośrednio do PZPR, a chcąc bardziej się uwiarygodnić, krytykowały swoją byłą partię określając ją nawet jako „zbieraninę”. W sprawozdaniu przekazanym do WUBP w Białymstoku podkreślono jednak, że czyniły to ze względów materialnych, a nie ideologicznych. Natomiast czystkę w szeregach SL przesunięto na styczeń 1949 r. i miał ją przeprowadzić delegat tej partii, przysłany z Zarządu Wojewódzkiego w Białymstoku. Odnotowano tutaj także niechętną wobec byłej PPR postawę wiceprezesa Zarządu Powiatowego SL dr Witolda Prusińskiego, który był przeciwny ustalaniu listy osób do wyrzucenia wspólnie z tą organizacją²⁷.

Końcówka 1948 r. w pracy Referatu 1. to działania zmierzające do zebrania dowodów i zatrzymanie Józefa Morawskiego ze wsi Wieczorki, gm. Zawady, Józefa Sawickiego, zamieszkałego w Łomży Stefana Kamińskiego i przebywającego w kolonii Pianki, gm. Orzysz, pow. Pisz, Jana Bluma. Pierwszy z nich przyznał się do

²⁷ *Ibidem*, Sprawozdanie szefa PUBP w Łomży do szefa WUBP w Białymstoku za okres od 25 XI 1948 r. do 25 XII 1948 r., 27 XII 1948 r., Łomża, k. 95.

wydania dwóch osób narodowości żydowskiej żandarmerii niemieckiej. Ciekawa była też sprawa dwóch ostatnich, którzy przyznali się UB do wydania Niemcom trzech członków ruchu oporu, z czego dwaj partyzanci zostali zabici w mieszkaniu Kamińskiego, a trzeci aresztowany. W nagrodę otrzymali od okupanta po trzy kilogramy cukru (!)²⁸.

Rok 1949 rozpoczął się na tym terenie od zatrzymania przez PUBP w Łomży piętnastu mężczyzn z Jedwabnego, podejrzanych o udział w zbrodni popełnionej w lipcu 1941 r. na ludności żydowskiej²⁹. 22 stycznia UB³⁰ sporządziło meldunek o rozpoczęciu rozpracowania, a przez kilka następnych miesięcy toczyło się w związku z nią dochodzenie³¹. W tym celu zwerbowany został informator „Dąb”, który podczas okupacji przebywał w Jedwabnem i znał przebieg tych wydarzeń. Przesłuchiwani byli m.in. Czesław Lipiński, Feliks Tarnacki, Józef Chrzanowski, Czesław, Jerzy i Zygmunt Laudańscy oraz Józef i Marian Żyluk³². Śledztwo prowadziło ośmiu funkcjonariuszy PUBP, w tym Grzegorz Matujewicz, Rajmund Henkel, Stefan Kulik, Antoni Janowski, Paweł Tarasewicz, Stanisław Borawski i Aleksander Czarnoskutów³³. Nie posiadali oni odpowiedniego wykształcenia, mogącego pomóc w wyjaśnieniu tej sprawy. W żadnym z przesłuchań nie brał udziału protokolant zewnętrzny, jak też adwokat, a obrońcy pojawili się dopiero po trzech miesiącach od pierwszych zatrzymań. Do winy nie przyznali się jedynie Marian Żyluk i Czesław Laudański. Efektem tego był proces Bolesława Ramotowskiego i 21 współoskarżonych o udział

²⁸ AIPN Bi, 045/1544, Raport sprawozdawczy szefa PUBP w Łomży do naczelnika Wydziału I WUBP w Białymstoku za okres od 24 XI 1948 r. do 24 XII 1948 r., 26 XII 1948 r., Łomża, k. 37.

²⁹ Jedna osoba została skazana na karę śmierci (wyroku nie wykonano), jedna na 15 lat więzienia, trzy na 12 lat, dwie na 10, pięć na osiem lat. Dziesięć pozostałych uniewinniono. W sentencji wyroku była mowa o udziale oskarżonych w mordzie, ale pod presją okupanta (T. Szarota, *Kalendarium [w:] Wokół Jedwabnego*, t. 1, pod red. P. Machcewicza i K. Persaka, Warszawa 2002, s. 469); AIPN Bi, 045/1548, Sprawozdanie szefa PUBP w Łomży do szefa WUBP w Białymstoku za okres od 25 XII 1948 r. do 25 I 1949 r., 26 I 1949 r., Łomża, k. 103.

³⁰ Ciekawe są tutaj postaci samych funkcjonariuszy UB prowadzących śledztwo. Brat matki śledczego Antoniego Janowskiego był w czasie wojny schutzmanem, trzech innych ubeków było Białorusinami, w tym pracujący w UB do września 1973 r. Grzegorz Matujewicz. W przeprowadzonych przesłuchaniach nigdy nie brał udziału adwokat.

³¹ Meldunek szefa PUBP w Łomży do naczelnika Wydziału I WUBP w Białymstoku o wszczęciu rozpracowania sprawy zbrodni na ludności żydowskiej w Jedwabnem, 22 I 1949 r. Łomża [w:] *Wokół Jedwabnego*, t. 2, pod red. P. Machcewicza i K. Persaka, Warszawa 2002, s. 495–497.

³² AIPN Bi, 045/1561, Raport sprawozdawczy kierownika Referatu I PUBP w Łomży do naczelnika Wydziału I WUBP w Białymstoku za okres od 24 XII 1948 r. do 24 I 1949 r., 24 I 1949 r., Łomża, k. 4.

³³ A. Rzepliński, *Ten jest z Ojczyzny mojej? Sprawy karne oskarżonych o wymordowanie Żydów w Jedwabnem w świetle zasady rzetelnego procesu* [w:] *Wokół Jedwabnego*, t. 1, s. 373–375, 389–390.

w zbrodni jedwabieńskiej, toczący się w dniach 16–17 maja przed Sądem Okręgowym w Łomży³⁴.

W okresie tym został też zatrzymany przez Referat 5. PUBP sekretarz PRN Franciszek Żelazny, do tego momentu członek SL³⁵. Postawiono mu powszechnie stosowany w następnych latach zarzut szerzenia „wrogiej” propagandy, „godzącej w demokratyczny ustrój państwa polskiego”. Sprawa przeciwko niemu została skierowana do Wojskowego Sądu Rejonowego w Białymstoku.

W lutym 1949 r. PUBP w Łomży podsumował powstawanie na terenie powiatu struktur ORMO, które było tworzone także w gminach, gdzie działało podziemie antykomunistyczne. Według zdobytych informacji, organizacja ta liczyła w tym momencie 114 osób, a akcja werbunkowa trwała w dalszym ciągu przy wsparciu aparatu bezpieczeństwa i PZPR. Natomiast w marcu UB zatrzymało kolejnych siedemnaście osób pod zarzutem wydawania przedstawicieli narodowości żydowskiej w ręce okupanta niemieckiego³⁶. Byli wśród nich m.in. Stanisława Malinowska, Franciszek Tomaszewski, Jan Gliński i Józef Laue. Ponadto w gronie tym znaleźli się nieujawnieni członkowie NZW z gm. Lubotyń i Szumowo. I właśnie to, obok nielegalnego posiadania broni, stanowiło najczęściej podawany w tym okresie powód aresztowań. Również w następnym miesiącu większość represjonowanych przez aparat bezpieczeństwa stanowiły osoby podejrzane o współpracę z Niemcami (na 14 zatrzymanych aż 10 postawiono ten zarzut). W toku dalszego śledztwa Laue przyznał się do wydania w ręce Niemców na terenie gm. Drozdowo siedmiu osób narodowości żydowskiej i pięciu Polaków, do udziału w obławach na członków partii komunistycznej i wysyłania młodzieży na roboty do Niemiec³⁷. Jako osoby pomagające mu wskazał mieszkańców Piątnicy: Jana Glińskiego i Piotra Bazydło. Obaj przyznali się do wydania żandarmerii ukrywających się Żydów. Natomiast Alfons, Jan i Zygmunt Zaborszczyk oraz Kazimierz Chajecki, Stanisław Daniszewski, Antoni Bieniek, Zygmunt Nizik i Stanisław Wiśniewski potwierdzili swój udział w łapance urzędowej na komunistów na terenie gm. Szczepankowo w 1941 r. Akcja

³⁴ 13 VI 1950 r. Sąd Apelacyjny w Białymstoku uniewinnił dwie osoby nieprawomocnie skazane rok wcześniej w procesie o uczestnictwo w zbrodni jedwabieńskiej. W wyniku tej decyzji z więzienia zwolniono Feliksa Tarnackiego i Józefa Żyłuka (T. Szarota, *op. cit.*, s. 469).

³⁵ AIPN Bi, 045/1548, Sprawozdanie szefa PUBP w Łomży do szefa WUBP w Białymstoku za okres od 25 I 1949 r. do 25 II 1949 r., 26 II 1949 r., Łomża, k. 107.

³⁶ *Ibidem*, Sprawozdanie szefa PUBP w Łomży do szefa WUBP w Białymstoku za okres od 25 II 1949 r. do 25 III 1949 r., 25 III 1949 r., Łomża, k. 118v–119.

³⁷ AIPN Bi, 045/1561, Raport sprawozdawczy Referatu I PUBP w Łomży do naczelnika Wydziału I WUBP w Białymstoku za okres od 25 III 1949 r. do 25 IV 1949 r., 26 IV 1949 r., Łomża, k. 13v.

ta miała być zorganizowana przez członka podziemia Wincentego Cholewickiego „Czarnego”.

PUBP nie mógł w swojej działalności pominąć również tak ważnego dla komunistów święta, jakim był 1 Maja. Według funkcjonariuszy przeszedł on w 1949 r. pod znakiem „[...] braterstwa robotników i chłopów oraz walki o pokój”³⁸. Pochody w tym dniu zostały zorganizowane w Łomży, Zambrowie, Śniadowie, Rutkach i Jedwabnem, gdzie poprzedzono je lokalnymi akademiami, przygotowanymi przy pomocy młodzieży szkolnej. Zwrócono też uwagę na to, że był to największy, jak dotąd, udział ludności powiatu w tej uroczystości. W tym samym miesiącu aparat bezpieczeństwa obserwował i oceniał zmiany zachodzące w budownictwie i handlu. Ustalono m.in., że po zlikwidowaniu Spółdzielni Budowlanej w Łomży zorganizowano w jej miejsce Spółdzielnię Budownictwa Wiejskiego, której kierownikiem został Zenon Malinowski. Według danych uzyskanych przez UB, dopuścił się on już na początku nadużyć przy przeprowadzaniu przetargu na roboty malarskie w starostwie, manipulując kwotą oferowaną przez swego kuzyna, który startował w tym przetargu. W sprzedaży odczuwano natomiast brak mydła do prania, sody krystalicznej i oczyszczonej, pasty do obuwia i podłogi. Obok tych stwierdzeń pojawiła się jednocześnie opinia o konieczności zlikwidowania prywatnej hurtowni zajmującej się dystrybucją tych towarów, gdyż „[...] przemysł Spółdzielczy i Hurtownie Państwowe w całości zdołają zaspokoić potrzeby miejscowej ludności”. Trzeba przyznać, że był to niezwykle ciekawy sposób rozumowania, gdyż można byłoby pomyśleć, iż braki na rynku spowodowane były istnieniem prywatnej, pozostającej poza kontrolą państwa, działalności handlowej.

Dalej też trwały aresztowania osób, którym zarzucano współpracę z okupantem niemieckim. Na przełomie czerwca i lipca 1949 r. zaliczono do tej grupy Piotra Żaryna – klucznika w więzieniu w Łomży, Stanisława Choińskiego – schutzmana z gm. Jedwabne i żandarma Antoniego Kuczyńskiego, który brał udział w łapaniach, jak też rozstrzeliwaniu obywateli polskich³⁹. Wszyscy oni opuścili pow. łomżyński i zamieszkiwali na tzw. Ziemiach Odzyskanych. W gronie tym znaleźli się również Czesław Chojnowski, Stefan Czaplicki i Ignacy Zalewski, którzy w 1943 r. schwytali osiem osób narodowości żydowskiej i przekazali je żandarmerii niemieckiej w Śniadowie. Dalej też wyrównywano rachunki z mieszkańcami powiatu, którzy występowali podczas wojny przeciwko okupantowi sowieckiemu i osobom

³⁸ AIPN Bi, 045/1548, Sprawozdanie PUBP w Łomży do szefa WUBP w Białymstoku za okres od 26 IV 1949 r. do 26 V 1949 r., 26 V 1949 r., Łomża, k. 120–121v.

³⁹ AIPN Bi, 045/1561, Raport sprawozdawczy Referatu I PUBP w Łomży do naczelnika Wydziału I WUBP w Białymstoku za okres od 25 VI 1949 r. do 25 VII 1949 r., 25 VII 1949 r., Łomża, k. 19.

z nim kolaborującym⁴⁰. 29 lipca zatrzymano Wacława Bielickiego, któremu zarzucono, iż w 1941 r. (po wkroczeniu Niemców) zastrzelił przedstawiciela sielsowietu.

Natomiast Sekcja 2. Referatu II PUBP w Łomży w sierpniu 1949 r. posiadała ośmiu informatorów, z których czterech zostało dopiero zwerbowanych. Ponadto połowa z nich tkwiła w Obwodowym Urzędzie Pocztowym w Łomży, a pozostała czwórka w Rejonowym Urzędzie Telekomunikacji i Telegrafu w Łomży, Urzędach Pocztoowo-Telekomunikacyjnych w Zambrowie i Jedwabnem oraz Agencji Pocztoowo-Telekomunikacyjnej w Szczepankowie. Środowiskiem tym zajmował się kierownik Referatu II Ignacy Kalinko. Według sprawozdania, pracownicy tych instytucji byli pozytywnie ustosunkowani do systemu komunistycznego, nie odnotowano też przypadków sabotażu, dywersji czy jakiegokolwiek „wrogiej” propagandy. Aby w pełni kontrolować wspomniane instytucje, we wrześniu planowano dokładniej zbadać przeszłość ich pracowników⁴¹.

W październiku 1949 r. Kalinko, oceniając sytuację istniejącą w obiektach pocztowych stwierdził, że jedną z największych bolączek były sprawy lokalowe, gdyż większość z nich nie tylko nie posiadała estetycznego wyglądu, ale też nie miała odpowiednich zabezpieczeń. Przykładowo w Wiźnie, po zakończeniu pracy, lokal był „zamykany” przez podparcie drzwi szczapą drzewa. Wiadomości o tym dostarczali UB informatorzy: „Czaplicki”, „Turek”, „Malewski”, „Dąbek”, „B 10”, „Zyskowski”, „Sęk” i „Zalewski”. Analizując w dalszej kolejności ich obsadę personalną stwierdzono, że prezentowali oni różne poglądy, a kompetencje niektórych nie odpowiadały zajmowanym stanowiskom. Według Kalinki, do zmiany kwalifikowało się kierownictwo placówki w Zawadach oraz naczelnicy w Jedwabnem i Wiźnie. Pozostałe osoby należało „dopasować do zapatrywań demokratyczno-socjalistycznych przez wymiecenie pozostałości zgnilizny reakcji”⁴².

Z materiałów przesłanych pod koniec 1949 r. do WUBP w Białymstoku przez szefa PUBP w Łomży por. Władysława Borowskiego wyłaniał się natomiast niemal idylliczny obraz sytuacji istniejącej na terenie powiatu. Według niego mieszkańcy bardzo interesowali się uchwałami III Plenum KC PZPR, a szczególnie było to widoczne w samej Łomży i miejscowościach gminnych⁴³. Jako przejaw czujności

⁴⁰ *Ibidem*, Raport sprawozdawczy Referatu I PUBP w Łomży do naczelnika Wydziału I WUBP w Białymstoku za okres od 25 VII 1949 r. do 23 VIII 1949 r., 24 VIII 1949 r., Łomża, k. 23.

⁴¹ AIPN Bi, 045/1577, Raport miesięczny szefa PUBP w Łomży do naczelnika Wydziału II WUBP w Białymstoku za okres od 26 VII 1949 r. do 25 VIII 1949 r., 24 VIII 1949 r., Łomża, k. 8–8v.

⁴² *Ibidem*, Raport miesięczny z pracy operacyjno-pocztowej Sekcji II Referatu II PUBP w Łomży za okres od 26 IX 1949 r. do 25 X 1949 r., 25 X 1949 r., Łomża, k. 11v.

⁴³ AIPN Bi, 045/1548, Raport miesięczny PUBP w Łomży do szefa WUBP w Białymstoku za okres od 28 XI 1949 r. do 28 XII 1949 r., 27 XII 1949 r., Łomża, k. 142.

członków partii podał on sytuację w PGR Poryte Jabłoń, gdzie nie tolerowano szkodnictwa gospodarczego, bezpośrednio interweniując w takich przypadkach w KP PZPR lub UB. Oznaczało to po prostu donosy składane bardzo często na osoby z różnych względów dla nich niewygodne. Zwrócono również uwagę na „imponujący” przebieg 70. rocznicy urodzin Stalina na terenie powiatu. Akcją tą objęty był cały jego obszar, a poprzez wiece, odczyty i zebrania partyjne zapoznawano ludność z jego życiorysem. Wspomniano tutaj o tym, że niektóre osoby wysyłały nawet indywidualne pozdrowienia, a zbiorowo czyniły to załogi robotnicze. Zaznaczono, że została ona należycie przeprowadzona, dzięki czemu na długo miała zostać w pamięci społeczeństwa.

W styczniu 1950 r. funkcjonariusze PUBP w Łomży dokonywali kolejnych aresztowań, a wśród zatrzymanych znaleźli się Jan Wojewoda i Czesław Darkowski z Piątnicy⁴⁴. Zarzucono im, że podczas wojny pełniąc tam funkcję sołtysa i podsołtysa, współpracowali z okupantem niemieckim. Miało to polegać na wydaniu w ręce gestapo osób o poglądach lewicowych, a konkretnie Antoniego Tomaszewskiego, Pawła Kamraczewskiego i Stanisława Wróblewskiego, którzy w latach 1939-1941 współpracowali z Sowietami. W tym samym czasie Referat II zainteresował się naczelnikiem Obwodowego Urzędu Pocztowego w Łomży Genowefą Staniaszek⁴⁵. W wyniku prowadzonych działań uzyskano informację, że otrzymywała ona od Czesławy Pieńkowskiej pieniądze i produkty żywnościowe, w zamian za pozostawienie jej w pracy. Ponadto, wbrew zaleceniom władz pocztowych i bezpieczeństwa, zezwoliła swemu znajomemu i jednocześnie pracownikowi na przewożenie samochodem pocztowym osób postronnych. Doprowadziło to do lekceważenia obowiązków przez pozostałe osoby, widzące brak zainteresowania sprawami służbowymi ze strony naczelniczki. Wpływ na to miał także przydział bezzwrotnych zapomóg, które otrzymali tylko wybrani przez nią podwładni. W związku z powyższym kierownik Referatu 2. sugerował zmianę na tym stanowisku. Informacje te znalazły się w oficjalnym meldunku byłego naczelnika Zygmunta Wróblewskiego (informator „Sęp”). Można się w tym wypadku zastanawiać, czy nie odgrywała tutaj pewnej roli zwykła zawiść?

Natomiast w lutym aparat bezpieczeństwa na terenie pow. łomżyńskiego zatrzymał następne osoby podejrzane o wydawanie w ręce Niemców osób narodowości

⁴⁴ AIPN Bi, 045/1561, Raport sprawozdawczy Referatu I PUBP w Łomży do naczelnika Wydziału I WUBP w Białymstoku za okres od 24 XII 1949 r. do 24 I 1950 r., 24 I 1950 r., Łomża, k. 47.

⁴⁵ AIPN Bi, 045/1577, Raport miesięczny z pracy Sekcji II Referatu II PUBP w Łomży za okres od 25 XII 1949 r. do 24 I 1950 r., 27 I 1950 r., Łomża, k. 19v.

żydowskiej⁴⁶. Wśród nich znalazł się Piotr Brzozowski z Wizny oraz sołtys wsi Grądy Wonieckie, Józef Klawinowski, podejrzany o współorganizowanie obław na ukrywających się Żydów. Jak zaznaczono, w trakcie prowadzonego śledztwa przyznali się oni do zarzucanych im czynów. Zarówno w tym przypadku, jak i przytoczonych wcześniej trudno jednoznacznie stwierdzić, na ile taka deklaracja była dobrowolna, a w jakim stopniu wymuszona została przez funkcjonariuszy. Zupełnie inny charakter miała sprawa Haliny Kamińskiej, zatrzymanej we Wrocławiu i przekazanej do PUBP w Łomży. Także ją oskarżono o współpracę z okupantem niemieckim, jednak zaznaczono przy tym, że faktycznie kontakt ten utrzymywała z polecenia AK, której była członkiem. Ze względu na brak obciążających materiałów zwolniono ją z aresztu UB.

W kwietniu 1950 r. PUBP stwierdził prowadzenie wrogiej działalności wobec władz komunistycznych przez mieszkańców osady Zawady, gm. Chlebiotki⁴⁷. W skład rozpracowywanej grupy wchodził: Ignacy Kotowski, Edmund Bruszewski, Wincenty Wądołowski i Marian Kowalewski, którzy zdaniem funkcjonariuszy szerzyli pogłoski o mającej wybuchnąć niebawem wojnie. Na podstawie informacji uzyskanych od agentury ustalono wzajemne powiązania pomiędzy nimi oraz stwierdzono celowe prowadzenie wspomnianej działalności. W sprawie tej przesłuchano także pięciu świadków. Kolejną kwestią interesującą UB był przebieg usuwania ze stanowisk bogatych chłopów i osób politycznie niepewnych. Takich zmian w tym czasie dokonano m.in. w MRN w Zambrowie, skąd wyrzucono pięć osób. Podobne działania miały miejsce w GRN Długobórz, gdzie usunięto cztery osoby, w Chlebiotkach i Puchałach po pięć, w Szumowie osiem, a w Rutkach sześć. Zastąpiono ich ludźmi sprawdzonymi, którzy uczestniczyli w propagowaniu systemu komunistycznego i „klasowo bliskimi”. W gronie tym znalazło się 13 kobiet, co miało także wymiar propagandowy.

W zainteresowaniu aparatu bezpieczeństwa znalazły się również przeprowadzone w czerwcu 1950 r. wybory do prezydium GRN w pow. łomżyńskim. Jak stwierdził szef PUBP Borowski, wszędzie przeszły one „nałęczycie” (tzn. po myśli władz komunistycznych) poza Jedwabnem, gdzie radni na swym pierwszym posiedzeniu nie poparli kandydatów zaproponowanych przez sekretarza PRN. Co więcej, w to miejsce wysunęli oni swoich przedstawicieli, w dużej mierze ujawnionych członków nielegalnych organizacji oraz osoby nieprzychylnie ustosunkowane do

⁴⁶ AIPN Bi, 045/1561, Raport sprawozdawczy Referatu I PUBP w Łomży do naczelnika Wydziału I WUBP w Białymstoku za okres od 24 I 1950 r. do 24 II 1950 r., 24 II 1950 r., Łomża, k. 51.

⁴⁷ AIPN Bi, 045/1560, Szef PUBP w Łomży do WUBP w Białymstoku, 24 IV 1950 r., Łomża, k. 14.

istniejącego wówczas systemu. W efekcie, w uzgodnieniu z KP PZPR i PPRN, postanowiono komisarycznie powołać nowe władze, a także usunąć najbardziej nieprzejdanych członków GRN i zastąpić ich „ludźmi postępowymi”, czyli współpracującymi z istniejącymi władzami. Działania te w dużej mierze inspirowało oczywiście UB. W tym samym okresie ujawniono też istnienie na terenie Gminnej Spółdzielni Samopomocy Chłopskiej w Jedwabnem kolejnej nieformalnej grupy. W jej skład wchodziłby członkowie organizacji podziemnych, głównie WiN, wśród których byli Mieczysław Szymanowski, Jan Rozwadowski i Józef Ramotowski. Zarzucono im, iż przyjmowali do pracy osoby o podobnej przeszłości oraz utrzymywali kontakt z duchowieństwem. Do rozpracowania tego środowiska został wyznaczony informator „Ryś”⁴⁸. Jak widać na tym przykładzie, niewiele potrzeba było, aby zostać uznanym przez aparat bezpieczeństwa za wroga.

W lipcu tr. zwerbowano informatora „Magneto”, mającego zająć się rozpracowaniem żołnierza armii Andersa, Henryka Mackiewicza⁴⁹, który utrzymywał kontakt z byłym żołnierzem RAF, Stanisławem Nagórką⁵⁰. Według danych przekazanych PUBP, organizowali oni tajne spotkania, w których uczestniczyli m.in. ujawnieni członkowie grup konspiracyjnych. Ponadto materiały uzyskane od tego informatora potwierdziły doniesienia źródła „Pociąg”, co pozwoliło na ich weryfikację.

Natomiast na przełomie sierpnia i września 1950 r., w związku z planowanym poszerzeniem terenu poligonu wojskowego w Czerwonym Borze, miała miejsce próba przesiedlenia mieszkańców wsi Bacze Mokre i Bacze Suche. Już na samym początku napotkano na opór z ich strony, gdyż żaden nie chciał wejść w skład Komisji Przesiedleńczych i ostatecznie powołano ją tylko na szczeblu powiatowym. Dążąc do realizacji tego zadania, od 27 sierpnia rozpoczęto też prowadzenie akcji propagandowej, polegającej na organizowaniu spotkań z mieszkańcami oraz wyjazdu grupy chłopów na Ziemie Odzyskane do pow. Elk, Gołdap i Olecko w celu obejrzenia gospodarstw, które mieli otrzymać jako rekompensatę. Na nieszczęście dla władz, po powrocie z tej „wycieczki” stwierdzili oni, że proponowane tereny to faktycznie ugory, w związku z czym cała ludność odmówiła przeprowadzki. Z powodu niepowodzenia całej akcji, przybyły na miejsce wiceprzewodniczący Prezydium

⁴⁸ *Ibidem*, Raport miesięczny PUBP w Łomży za okres 1–30 VI 1950 r., 3 VII 1950 r., Łomża, k. 30–30v.

⁴⁹ Znalazła się tutaj adnotacja, że informator zamieszkiwał razem z nim i cieszył się jego zaufaniem. „Magneto” do 1946 r. pozostawał na łączności NKGB, gdyż przebywał wraz z rodziną na terenie ZSRS.

⁵⁰ AIPN Bi, 045/1561, Raport sprawozdawczy Referatu I PUBP w Łomży do naczelnika Wydziału I WUBP w Białymstoku za okres 1–31 VII 1950 r., 31 VII 1950 r., Łomża, k. 72.

WRN w Białymstoku domagał się zamknięcia minimum po dwie osoby z każdej wsi za, jak to określił, uprawianie wrogiej propagandy. Natomiast szef WUBP w Białymstoku Teodor Mikuś za przyczynę niepowodzenia tych działań uznał zbyt krótki termin realizacji wysiedlenia (26 sierpnia – 6 września), uniemożliwiający rozpoczęcie skutecznych (mimo i tak dużego „zaangażowania”) działań przez UB, niedostateczną rekompensatę dla wysiedleńców (ugory, zniszczone gospodarstwa) i propagandę o mordowaniu Polaków przez Niemców na Ziemiach Odzyskanych⁵¹.

We wrześniu Sekcja 1. Referatu I PUBP w Łomży zatrzymała urodzonego na terenie dawnych Prus Wschodnich i zamieszkałego ostatnio we Wrocławiu Karola Bartkowskiego, któremu zarzucono, iż od 1942 r. przebywał w pow. łomżyńskim jako majster budowlany, nadzorując wykonywane prace⁵². Posiadał też broń krótką, a mieszkańcy uważali go za Niemca. W okresie tym znęcał się on nad podległymi mu robotnikami, których nawet za najdrobniejsze przewinienie osobiście odstawiał do miejscowego Gestapo. W ten sposób wielu z nich trafiło do obozów koncentracyjnych. Akta tej sprawy zostały skierowane do Prokuratora Sądu Apelacyjnego z prośbą o zastosowanie środka zapobiegawczego. Podobnie wyglądała sprawa z Czesławem Rytelewskim, który od 1943 r. współpracował z żandarmerią niemiecką w Miastkowie. Zadenuncjował on szereg osób, w tym także z gm. Szczepankowo, które zostały aresztowane i wywiezione do obozu. Ponadto, już jako żandarm w Mątwy, prześladował miejscową ludność. Natomiast w październiku Referat I zatrzymał Antoniego Faszczewskiego ze wsi Ołdaki Kolonia, gm. Długobórz za szerzenie propagandy wymierzonej przeciwko systemowi komunistycznemu (wspominał o zmianie ustroju i wyzwoleniu Polski przez Amerykanów), Ireneusza Olaszewskiego, Stefana Werczyńskiego z Łomży i Stanisława Palusko⁵³. Natomiast Referat II PUBP otrzymał 21 września 1950 r. doniesienie od źródła „Orzeł”, iż na obiekcie pocztowym zatrudnieni byli ludzie „wrogo” ustosunkowani do ówczesnej rzeczywistości⁵⁴. Jako przykład podał rozmowę z jednym z pracowników, który oświadczył, że był nieujawnionym członkiem podziemia. Kolejną rozmowę agent

⁵¹ APB, KW PZPR w Białymstoku, 33/V/11, Raport specjalny szefa WUBP w Białymstoku mjr. T. Mikusia do MBP w Warszawie, 8 IX 1950 r., Białystok, k. 306–307; K. Sychowicz, *Ziemia łomżyńska i ...*, s. 150–151

⁵² AIPN Bi, 045/1561, Sprawozdanie z pracy Referatu I PUBP w Łomży do naczelnika Wydziału I WUBP w Białymstoku za okres od 30 VIII 1950 r. do 29 IX 1950 r., 29 IX 1950 r., Łomża, k. 81.

⁵³ *Ibidem*, Sprawozdanie z pracy Referatu I PUBP w Łomży do naczelnika Wydziału I WUBP w Białymstoku za okres od 30 IX 1950 r. do 30 X 1950 r., 30 X 1950 r., Łomża, k. 87.

⁵⁴ AIPN Bi, 045/1577, Raport miesięczny z pracy Sekcji II Referatu II PUBP w Łomży do naczelnika Wydziału II WUBP w Białymstoku za okres od 1 XI 1950 r. do 1 XII 1950 r., 1 XII 1950 r., Łomża, k. 32.

ten przeprowadził z Bronisławą Brodowską, która powiedziała mu, że jej mąż został zastrzelony przez Sowietów. Dodała przy tym, iż z chwilą zakończenia panowania komunistów wyrównane zostaną także rachunki za wszystkie poniesione krzywdy. Doniósł on również na kierownika Agencji Pocztowej w Jedwabnem, Stefana Polowego, który słuchał audycji radia BBC⁵⁵. Został on aresztowany 21 października tr., na podstawie otrzymanej sankcji. Do tego momentu przesłuchiwanie świadkowie nie potwierdzili jednak stawianych mu zarzutów, po dalszych przesłuchaniach sprawa miała być skierowana do Referatu Śledczego miejscowego urzędu.

PUBP nadzorowało również akcję wymiany pieniędzy, która na terenie pow. łomżyńskiego została zakończona 10 listopada 1950 r. Według informacji przekazanej funkcjonariuszom aparatu bezpieczeństwa przez źródło „P”, przebiegła ona bez większych zakłóceń, z wyjątkiem punktów w Rutkach i Stawiskach, gdzie powstało manko pokryte przez członków ekipy z własnych kieszeni. Natomiast za krytykowanie podjętych przez władze działań w tym okresie został aresztowany Tadeusz Mieczkowski, który w obecności świadków stwierdził, że osoby posiadające większą ilość gotówki krajowej i obcej będą fotografowane, a ich zdjęcia zostaną wywieszone w specjalnych gazetkach ściennych. Rzeczywiście niewiele się pomylił, gdyż sprawy takie przekazywano do Powiatowego Prokuratora w Łomży, a przekonano się o tym dziewięć osób, którym zarzucono posiadanie lub też handel dolarami⁵⁶.

Wśród osób rozpracowywanych w styczniu 1951 r. przez Referat I, zajmujący się zwalczaniem obcego wywiadu, znaleźli się wspomniani wcześniej Henryk Mackiewicz i Stanisław Nagórka. Odnośnie pierwszego z nich odnotowano utrzymywanie przez niego kontaktów z byłym komisarzem policji granatowej, zamieszkałym w Uśniku, gm. Szczepankowo. Użytył on także mieszkania pochodzącemu z Zambrowa byłemu żołnierzowi armii gen. Andersa, Stanisławowi Kuczyńskiemu. W tym miesiącu funkcjonariusze referatu zainteresowali się również osobą przebywającego wówczas w Warszawie Adama Chętnika. Jak odnotowano, do 1939 r. był on organizatorem i aktywnym działaczem SN, „posiadając jednocześnie własne muzeum kurpiowskie”. Z pewnością równie ciekawy dla UB był fakt, że po wyzwoleniu należał do NZW. Ustalono ponadto, że na terenie pow. łomżyńskiego posiadał dom w Nowogrodzie, do którego często przyjeżdżały nieznane osoby na nocleg. Wspólnie z nimi wyjeżdżał on do innych miejscowości, jednak informatorzy nie potrafili określić celu tych podróży. Kolejną osobą, której funkcjonariusze poświęcili

⁵⁵ *Ibidem*, Raport miesięczny z pracy Sekcji II Referatu II PUBP w Łomży do naczelnika Wydziału II WUBP w Białymstoku za okres od 1 IX 1950 r. do 1 X 1950 r., 3 X 1950 r., Łomża, k. 30.

⁵⁶ AIPN Bi, 045/1560, Raport PUBP w Łomży za okres od 1 XI 1950 r. do 1 XII 1950 r., 2 XII 1950 r., Łomża, k. 88.

więcej uwagi, był dawny dziedzic majątku w Janczewie, gm. Bożejewo, Aleksander Ramatowski. Oskarżano go o kontakty z Niemcami (chyba aż nazbyt często stosowany zarzut), jednak nie podano żadnych konkretów potwierdzających to oskarżenie. Zebrano też wreszcie podstawowe informacje na temat obywatela węgierskiego Gyorfasha Lörinczego, który pozostawał pod nadzorem agentury. Ustalono, że był on członkiem partii i ożenił się z Polką, z którą przyjechał do Łomży w 1948 r. Funkcjonariusze PUBP stwierdzili, iż jako artysta malarz obracał się wśród duchowieństwa, jednak z uwagi na to, że był niewierzący, nie cieszył się wśród niego dobrą opinią. Pracował wówczas w Świątlicy Międzyzwiązkowej w Łomży. Pracownicy Referatu I zintensyfikowali też w tym czasie poszukiwania osób podejrzanych o współpracę z niemieckim wywiadem wojskowym w latach 1939–1941, czyli faktycznie działających przeciwko ZSRS. W wytypowanej przez agenturę grupie znaleźli się m.in.: Aleksander Piaścik ze Zbójnej, Bolesław Chłudziński z Chłudni i Witold Krużewski z Jednaczewa. Według uzyskanych informacji, wielokrotnie przekraczali oni granicę niemiecko-sowiecką i przekazywali Niemcom materiał wywiadowczy⁵⁷.

W kwietniu 1951 r. kontynuowano rozpoczęte jeszcze w 1950 r. działania, m.in. informator „Magneto” nadzorował kontakty Henryka Mackiewicza, podobne kroki podjęto też w stosunku do Stanisława Nagórki⁵⁸. W obu przypadkach nie uzyskano jednak istotnych materiałów. Tak samo wyglądała sytuacja, jeśli chodzi o Lörinczego, który wyjeżdżał do Ministerstwa Kultury w Warszawie, gdzie starał się o pracę. Odnośnie Adama Chętnika ustalono jedynie planowanie przez niego wyjazdu do Turcji w sprawach oświatowo-kulturalnych. Natomiast według ustaleń UB, Tadeusz Bielicki był wywieziony do Związku Sowieckiego jako „element wrogi”. W tym okresie pracował w Ubezpieczalni Społecznej w Łomży i utrzymywał kontakty z byłymi żołnierzami armii gen. Andersa. W następnym miesiącu niezwykle ciekawą charakterystykę rozpracowywanego Józefa Karwowskiego przedstawił informator „Lis 1”⁵⁹. Według niego, przed wojną nie należał on do żadnej partii politycznej ani też organizacji, przez cały czas pracując na swoim 10-hektarowym gospodarstwie. Podczas pierwszej okupacji sowieckiej został jednak uznany za kulaka, i jak to delikatnie określono, „internowany” do Związku Sowieckiego. Tam

⁵⁷ *Ibidem*, Raport PUBP w Łomży za styczeń 1951 r., 2 II 1951 r., Łomża, k. 105–106; AIPN Bi, 045/1561, Sprawozdanie z pracy Referatu I PUBP w Łomży do naczelnika Wydziału I WUBP w Białymstoku za okres od 31 XII 1950 r. do 31 I 1951 r., 30 I 1951 r., Łomża, k. 97–99.

⁵⁸ AIPN Bi, 045/1561, Sprawozdanie z pracy Referatu I PUBP w Łomży do naczelnika Wydziału I WUBP w Białymstoku za okres 1–30 IV 1951 r., 30 IV 1951 r., Łomża, k. 114–116.

⁵⁹ *Ibidem*, Sprawozdanie z pracy Referatu I PUBP w Łomży do naczelnika Wydziału I WUBP w Białymstoku za okres 1–31 V 1951 r., 31 V 1951 r., Łomża, k. 121–122.

wstąpił do Wojska Polskiego i zdaniem autora sprawozdania został „uprowadzony” przez Irak, Palestynę do Anglii, gdzie pracował w warsztatach lotniczych. Podobną drogę przeszedł też pozostający w zainteresowaniu aparatu bezpieczeństwa Stefan Łojewski. Dzięki donosicielom ustalono także, że Tadeusz Bielicki oraz Czesław i Wacław Jankowscy wspólnie słuchali audycji radiowych nadawanych z Madrytu i Londynu. Później zaś dzielili się wiadomościami pochodzącymi z tych rozgłośni z innymi, co uznawane było za „wrogą” propagandę przeciwko ustrojowi komunistycznemu.

Natomiast w sprawozdaniu za lipiec 1951 r. PUBP w Łomży odnotował poprawę sytuacji na swoim terenie, a to z powodu braku przypadków „terroru i dywersji”. W to miejsce zaczęto wspominać jednak o propagandzie szeptanej i pisanej. I tak w nocy z 6 na 7 lipca funkcjonariusze stwierdzili rozklejenie w Zambrowie ulotek wzywających do wystąpienia przeciwko istniejącemu systemowi i informujących o mającej wybuchnąć niebawem nowej wojnie z ZSRS. Ponownie zostały one wydrukowane w tej miejscowości tydzień później. W lipcu odnotowano też trzy przypadki przesłania z Krakowa ostrzeżeń dla sołtysów wsi Szumowo, Siemień i Dąbrówka, pow. Łomża, w których grożono im pociągnięciem do odpowiedzialności za krzywdy wyrządzane chłopom na korzyść systemu komunistycznego, m.in. poprzez popieranie podnoszenia podatków⁶⁰.

W sierpniu zebrano materiał o negatywnej postawie Aleksandra Kurpiewskiego wobec ustroju komunistycznego⁶¹. Nie tylko wulgarnie wyrażał swoje poglądy na temat władz podczas planowego skupu zboża, ale też razem z Romanem Śmiarowskim chodził do Edwarda Rajcherda słuchać zachodnich stacji radiowych. O wszystkim tym donosił informator „Brzoza”, który ponadto poszukiwał świadków mogących poświadczyć o współpracy z gestapo dwóch ostatnich osób. Uaktywniona została też w tym okresie sprawa przeciwko byłemu schutzmanowi Mieczysławowi Danilewskiemu, oskarżonemu o udział w rozstrzeliwaniu ludności polskiej podczas II wojny światowej. Według informacji uzyskanych przez UB od Józefa Markowskiego, przebywał on najprawdopodobniej na terenie Elku, dokąd wyjeżdżała jego żona zamieszkała w Piątnicy. Uzupełnianie materiałów trwało także w następnych miesiącach, bardzo często jednak kończyło się na stwierdzeniu o braku prowadzenia „wrogiej” działalności. W listopadzie PUBP w Łomży zajmował się m.in. ustalaniem obsady personalnej placówki gestapo w Łomży, kontrolą kontaktów pomiędzy obywatelkami włoskimi przybyłymi tutaj razem ze swoimi

⁶⁰ AIPN Bi, 045/1587, Raport PUBP w Łomży za lipiec 1951 r., 1 VIII 1951 r., Łomża, k. 14.

⁶¹ AIPN Bi, 045/1561, Sprawozdanie z pracy Referatu I PUBP w Łomży do naczelnika Wydziału I WUBP w Białymstoku za sierpień 1951 r., 31 VIII 1951 r., Łomża, k. 135.

mężami oraz rozpracowaniem Bolesława Cendrowskiego z Wizny i Tadeusza Nagalskiego, utrzymujących kontakt z ambasadą USA⁶². Próbowano także ustalić skład osobowy placówki Straży Granicznej w Nowogrodzie sprzed 1939 r. Natomiast w sprawie obiektowego rozpracowania „Zachód” zainteresowano się ander-sowcem Janem Ciesielskim, zatrudnionym w Ubezpieczalni Społecznej. Do 1939 r. był on komendantem posterunku policji państwowej w Nowogrodzie, a będąc we Włoszech utrzymywał kontakty z byłym wywiadowcą komórki politycznej Wydziału Śledczego w Łomży, Władysławem Noskiem. Z tego względu podejrzewano go o prowadzenie działalności szpiegowskiej. Również w listopadzie doszło do częściowej dekonspiracji pracującego dla Referatu I informatora „Liść”⁶³. Ten zwerbowany 9 grudnia 1947 r. był schutzman (do 1942 r. jako jeńiec w kopalni w Nojs), wykorzystywany był do ustalenia na terenie Łomży adresów swoich „kolegów” z czasów wojny. W okresie tym przyznał się do wyjawienia przed Genowefą Rybakiewicz faktu współpracy z UB. W związku z powyższym oboje zostali przesłuchani, a od kobiety pobrano zobowiązanie o zachowaniu ścisłej tajemnicy.

W 1952 r., w związku ze zbliżającymi się wyborami do Sejmu, PUBP uznał za szczególnie zagrożone przez podziemie gm. Przytuły, Jedwabne, Wizna i Zawady. Z tego powodu proponowano w każdej z nich umieścić pluton wojsk KBW, z poleceniem udzielenia pomocy posterunkom MO w wypadku ataku. Wyznaczono także grupy mające zająć się zabezpieczeniem poszczególnych obwodów, w skład których weszli również członkowie ORMO. Na terenie Łomży byli to: Feliks Openchowski, Paweł Raś, Waldemar Piechociński, Edward Gerwatowski, Jan Supiński i Józef Bochenko. Ich praca miała być kontrolowana przez funkcjonariuszy MO. Podobną zasadę zastosowano też w innych miejscowościach. W Zambrowie służbę mieli pełnić m.in. ormowcy: Henryk Wojno, Władysław Mędzechowski, w miejscowości Laskowiec – Tadeusz Leszczyński i Stanisław Gimza, a w Szumowie – Stanisław Ziemak i Józef Stypułkowski. Grono to uzupełniali w tym okresie m.in. w Kołakach – Czesław Gwardiak, w Puchałach – Eugeniusz Gołaszewski, a w Rutkach – Józef Kobrzyniecki. W Drozdowie odpowiedzialni za prawidłowy przebieg akcji byli: komendant posterunku MO, plut. Stanisław Lul, st. sierż. Stanisław Sawicki i referent PUBP w Łomży, st. sierż. Wiesław Gajda. ORMO na tym obszarze reprezentowali zaś Aleksander Fabiszewski, Antoni Tarcicki i Jan Frąckiewicz. Spośród pozostałych osób pełniących „chlubną” służbę w tej, będącej wytworem

⁶² *Ibidem*, Sprawozdanie z pracy Referatu I PUBP w Łomży do naczelnika Wydziału I WUBP w Białymstoku za listopad 1951 r., 30 XI 1951 r., Łomża, k. 155–157.

⁶³ *Ibidem*, Starszy referent Referatu I PUBP w Łomży H. Gostomski do naczelnika Wydziału I WUBP w Białymstoku, 30 XI 1951 r., Łomża, k. 158.

systemu komunistycznego, organizacji wymieniono jeszcze Jerzego Sokołowskiego z Jedwabnego, Mieczysława Chłudzińskiego z Wizny, Mariana Gniazdowskiego z Przytuł, Kazimierza Popiołka z Łomżycy czy Henryka Kowalika ze Szczepankowa. Z terenu gmin Miastkowo i Śniadowo wyznaczeni zostali natomiast m.in. Stanisław Grajko, Marian Chętny, Władysław Duchnowski i Jan Pilawa. Najdalszy zakątek pow. łomżyńskiego, gm. Lubotyń, zabezpieczać mieli: Aleksander Pietruczuk i Tadeusz Kacprzyk a nad prawidłowością ich pracy mieli czuwać i wspierać p.o. komendanta posterunku MO, kpr. Jan Świętochowski i referent PUBP w Łomży, st. sierż. Jan Nowak⁶⁴.

W lutym 1953 r. rezydent „Hubert” doniósł o nadużyciach dokonanych przez kierownika budowy Miejskiego Przedsiębiorstwa Robót Budowlanych Odcinek Zambrów. Do PUBP trafiły też informacje o słuchaniu audycji radiowych z państw „imperialistycznych” przez Czesława Łuniewskiego ze wsi Ożarki, gm. Rutki i Piotra Szyszko, zamieszkałego w Mężeninie⁶⁵. Bez wątpienia wielkim ciosem dla komunistycznego świata, w tym również Polski, była śmierć Stalina 5 marca 1953 r. Została ona uczczona na terenie pow. łomżyńskiego zgodnie z narzuconym przez władze schematem, przez przeprowadzenie licznych masówek. W ich trakcie do władz partyjnych zgłaszały się osoby, „przepełnione uczuciem” dla zmarłego przywódcy, chcące wstąpić w szeregi PZPR. Wydarzenie to musiało być dla niektórych wielkim przeżyciem. Przykładowo członek ZMP Kazimierz Jackowski, zwracając się do Miejskiego Komitetu PZPR w Zambrowie stwierdził, iż „[...] tylko partia może mnie wychować na pełnowartościowego Obywatela Polski Ludowej⁶⁶. W tym dniu tak ciężkim i bolesnym dla świata pracy jakim jest śmierć tow. Stalina chciałbym zadokumentować swą wolę służenia Ojczyźnie Ludowej [...]”. Natomiast Maria Ostrowska ze Szpitala nr 1 w Łomży uzasadniała swą decyzję tym, iż chęć wstąpienia do partii dojrzała u niej z chwilą śmierci Stalina „[...] przyjaciela ludu pracującego i Chorążego Pokoju”.

Obok tego wybuchu żalu miały też miejsce inne postawy, które ze względu na zupełnie odmienny charakter zostały odnotowane przez PUBP w Łomży. I tak w związku z tym wydarzeniem informator „Wicher” doniósł pracownikom aparatu bezpieczeństwa na Wacława Charko, który opowiadał, iż według radia zachodniego z powodu śmierci Stalina w ZSRS może wybuchnąć rewolucja i zostać utworzony

⁶⁴ AIPN Bi, 223/58, Plan zabezpieczenia akcji wyborczej na terenie pow. łomżyńskiego, 21 IX 1952 r., k. 9–12.

⁶⁵ AIPN Bi, 045/1587, PUBP w Łomży do szefa WUBP w Białymstoku, 10 II 1953 r., Łomża, k. 23.

⁶⁶ APB, KW PZPR w Białymstoku, 33/VI/141, Informacja, 1953 r., Łomża, k. 294.

nowy rząd⁶⁷. Według niego, do podobnej sytuacji mogło dojść i w Polsce. Natomiast żadnych „wrogich” wypowiedzi nie zanotowano na terenie gm. Bożejewo, gdzie we wszystkich 25 gromadach aktyw gminny przeprowadził zebrania żałobne. W ich trakcie wysłuchano prelekcji o życiu wodza ZSRS. Co ciekawe, nikt na ten temat nie zabierał głosu. Podobna sytuacja miała miejsce w Zambrowie. Zupełnie inaczej zachowali się pracownicy PGR Marianowo w gm. Drozdowo – Tercjak i Kozłowski, którzy ironicznie stwierdzili, że Stalin nie umarłby, gdyby oni pojechali do Moskwy i zrobili mu lewatywę z tawotu (!). Według informacji zdobytych przez UB, inny pracownik stwierdził, że nie będzie podejmował żadnych zobowiązań z powodu śmierci wodza, gdyż Rosjanie wymordowali mu rodzinę. Natomiast w szkole podstawowej w Kołakach odnotowano wydrapanie oczu w fotografii tego „wielkiego” przywódcy, wiszącej w gazetce ściennej. Byli też jednak i tacy, którzy chwalili zasługi Stalina, a należeli do nich w gromadzie Drozdowo Arnister i Bernatowski.

Według funkcjonariuszy aparatu bezpieczeństwa, również w gm. Kupiski, Szumowo i Puchały nie odnotowano w tym okresie „wrogich” wystąpień. Sam dzień żałoby w Łomży przebiegł bez zakłóceń, we wszystkich instytucjach państwowych i społecznych odbyły się z tego powodu zebrania z udziałem aktywistów PZPR. Natomiast na terenie budowy Kombinatoru Włókienniczego w Zambrowie, po zakończeniu uroczystej akademii, zaśpiewano nawet „Międzynarodówkę”, w wykonanie której zaangażowały się jednak tylko dwie osoby na ok. sto obecnych, a reszta nie знаła tekstu albo była obojętna. Według ustaleń PUBP, w tej samej miejscowości 6 marca 1953 r. Antoni Szpakowski stwierdził, że Stalin „wyciągnął nogi [...]” do-
brze, że zdechł [...]”. Z powodu tej wypowiedzi został zatrzymany przez pracowników aparatu bezpieczeństwa, jednak świadkowie nie potwierdzili tego zarzutu i musiano zwolnić go po 48 godzinach.

Ponadto w związku z uroczystościami żałobnymi, we wszystkich zakładach i instytucjach w Łomży i powiecie zachowano pięciominutową ciszę, a w kościołach na tym terenie (poza Śniadowem) zgodnie z zarządzeniem Episkopatu bito w dzwony⁶⁸. W celu przeprowadzenia zebrań KG PZPR w Zambrowie wydelegował do 46 gromad aktywistów, którzy w ich trakcie nie stwierdzili „wrogich” wystąpień ze strony słuchaczy. Również w gm. Drozdowo odbyły się po dwa zebrania w każdej z 27 gromad, a wszędzie, według UB, panował nastrój żałoby. Kolejnym elementem towarzyszącym temu wydarzeniu były zobowiązania podejmowane przez miesz-

⁶⁷ AIPN Bi, 045/1573, PUBP w Łomży do WUBP w Białymstoku, ocena terenu w związku z chorobą i śmiercią Stalina, 15 III 1953 r., Łomża, k. 65–67.

⁶⁸ *Ibidem*.

kańców poszczególnych wsi dla upamiętnienia zmarłego wodza. W gromadzie Budy zobowiązano się zakończyć przed terminem siewy wiosenne, w Rakowie uregulować zaległe podatki za 1953 r., a w Konopkach Klimkach za 1952 r. Natomiast w Gielczynie, gm. Kupiski chłopci zadeklarowali naprawę 300 metrów drogi oraz pomoc wdowom w pracach wiosennych. Także we wsi Makowskie, gm. Jedwabne ludność zobowiązała się wyremontować most, a w Burzynie wywiązać się w terminie z obowiązków wobec państwa. Jedynie we wsi Bartki Władysław Rzadkowski stwierdził, że chociaż mówiono i pisano, że Stalin jest nieśmiertelny, to jednak w końcu umarł. We wsi Zambrzyce, gm. Rutki zobowiązano się zlikwidować odłogi i w 100 proc. wywiązać z zobowiązań. Na terenie gm. Lubotyń we wsiach Podbiele i Rogowo Stare próbowano do depesz kondolencyjnych wstawić zapis o budowie spółdzielczości produkcyjnej, jednak w obu wypadkach zebrani chłopci zaprotestowali przeciwko temu.

Również w gm. Miastkowo zebrania zorganizowano we wszystkich 25 gromadach, przy czym towarzyszyła temu duża frekwencja. Odnotowano tutaj jednak fakt, że po spotkaniach zastępca przewodniczącego PMRN w Nowogrodzie Witold Żebrowski (członek chóru kościelnego) nie brał udziału w urządzanych masówkach. W miejscowości tej odbyło się ponadto zebranie pracowników ze wszystkich zakładów pracy, na którym złożyli oni hołd „walce i pracy tow. Stalina”. Wysłano też depeszę kondolencyjną do ambasady ZSRS w Warszawie. W gm. Puchały aparat bezpieczeństwa odnotował, iż w dyskusjach po drugiej serii spotkań padały głosy o spodziewanej w związku ze śmiercią wodza rewolucji amnestii. Ale i tutaj miały miejsce przypadki naśmiewania się z jego śmierci, jak chociażby przekazane do UB przez agenturę stwierdzenie, że grupa robotników w Mężeninie tak płakała po zgonie Stalina, że „aż ich brzuchy bolały ze śmiechu”. Z tego powodu aresztowano Jana Maliszewskiego, Kazimierza Kuleszczyka i Eugeniusza Kosakowskiego ze wsi Bystre, gm. Rutki. Natomiast 6 marca 1953 r. podczas zebrań na terenie gm. Śniadowo, podjęto zobowiązanie wybudowania Straży Pożarnej, naprawienia drogi, mostów itp. W gm. Szczepankowo w gromadach Zebry, Wierzbowo i pozostałych obiecano uregulować podatki. Nie wszędzie jednak chłopci ze zrozumieniem podchodzili do tego „przejawu wdzięczności”, jak chociażby we wsi Wszerzec, gdzie na wysuniętą przez sołtysa propozycję uregulowania podatków, Wincenty Łada stwierdził, że skoro jest o jednego mniej, to i opłaty powinny być mniejsze. Z pewnością nie spotkało się to z pozytywną oceną aparatu bezpieczeństwa.

Natomiast w grudniu 1953 r. Referat II PUBP w Łomży został poinformowany przez źródło „Kot”, że kierownik Agencji Poczтовой w Miastkowie Stanisław Olszewski został w czasie okupacji zabrany przez Niemców do Szepietowa, gdzie

przechodził kurs szoferski⁶⁹. Według tego informatora po wojnie działał on w AK-WiN wraz ze swym wujem Władysławem Bednarczykiem. Po amnestii nadal utrzymywał kontakty z byłymi członkami podziemia, jak Kazimierzem Janiszewskim, Julianem Grabowskim i Józefem Maciejewskim, którzy zamieszkali w tej samej miejscowości. Na kierownika Agencji Poczтовой w Nowogrodzie, Stanisława Wasilewskiego, doniósł zaś informator „Poważny”, według którego był on dawnym żołnierzem armii gen. Andersa. Wówczas też podjęto przedsięwzięcia w celu ustalenia z KP PZPR sposobu usunięcia ze stanowiska kierownika Radiowęzła w Łomży, Czesława Lacha. Zarzucano mu, iż w godzinach służbowych przyjmował do naprawy radioodbiorniki i głośniki pobierając za to zapłatę, dodatkowo wykorzystując do tego części dostępne w radiowęzle.

Sprawy prowadzone przez PUBP w Łomży często były przekazywane w celu dalszego rozpracowania do KP MO. Tak stało się w marcu 1954 r. z dochodzeniem dotyczącym nadużyć sięgających kilkuset tysięcy zł, dokonanych na terenie budowy Kombinatoru Włókienniczego w Zambrowie. Na podstawie zebranych przez aparat bezpieczeństwa materiałów stwierdzono, że spowodował je jeden z inżynierów budujących bocznice kolejową Zambrow–Czerwony Bór. W ramach prowadzonego śledztwa sporządzono dodatkowo plan operacyjnych przedsięwzięć, zmierzających do likwidacji powyższej sprawy. Ponadto uzyskano w tym okresie dalsze materiały dotyczące nie zabetonowania słupa głównego hali, z powodu niedopatrzienia jednego z majstrów. Za sabotaż i „wrogą” działalność uznano także częściowe otynkowanie jej stropu, co nie było uwzględnione w projektach (tynk odpadał uniemożliwiając montaż maszyn). W tym samym czasie UB, poprzez posiadaną sieć agenturalną, kontrolowało wypowiedzi mieszkańców pow. łomżyńskiego, dotyczące II Zjazdu PZPR w Warszawie. Ustalono przy tym, iż w związku z podejmowanymi z tej okazji zobowiązaniami, na terenie wspomnianej budowy samowolnie zostały zastrzone normy, w wyniku czego wśród robotników powstały nastroje strajkowe. Poinformowani o tym zostali naczelnik Wydziału IV WUBP w Białymstoku i sekretarz KP PZPR w Łomży⁷⁰.

Natomiast w kwietniu do prowadzonej na ten zakład sprawy o kryptonimie „Bawełna” uzyskano materiał przeciwko inżynierowi Włodzimierzowi Pencinie.

⁶⁹ AIPN Bi, 045/1577, Załącznik do sprawozdania szefa PUBP w Łomży po linii Wydziału II za okres od 30 XI 1953 r. do 31 XII 1953 r., 31 XII 1953 r., Łomża, k. 114; *ibidem*, Załącznik do sprawozdania szefa PUBP w Łomży po linii Wydziału II za okres od 31 XII 1953 r. do 31 I 1954 r., 30 I 1954 r., Łomża, k. 119.

⁷⁰ AIPN Bi, 045/1575, Sprawozdanie z pracy PUBP w Łomży za marzec 1954 r., 1 IV 1954 r., Łomża, k. 29–30.

Według nich pod koniec poprzedniego roku, w porozumieniu z kierownikiem budowy kombinatu i kierownikiem prac kombajnowych, świadomie dopuścił do prze-fakturowania budowy o 750 tys. zł. Według UB uczynił tak „z chęci zysku” – aby personel techniczny mógł otrzymać premie. Do działań sabotażowych na terenie budowy w Zambrowie zaliczono również wprowadzanie „chaosu organizacyjnego i finansowego” przez głównego buchaltera Władysława Włodarczyka i szefa organizacyjnego zjednoczenia Jana Raube na poszczególnych budowach. Odnotowano też przekroczenie funduszu płacy o przeszło 400 tys. zł, na co złożyły się m.in. prace awaryjne zimą i wpisywanie fikcyjnie wykonywanych robót do kart robotników⁷¹.

W sierpniu zaś referenci operacyjni PUBP w Łomży zatrzymali cztery osoby, w tym Adama Gronostajskiego poszukiwanego przez aparat bezpieczeństwa za współpracę z podziemiem. W tym przypadku jednak nie zdołano zebrać przeciwko niemu wystarczających dowodów i następnego dnia został wypuszczony na wolność. Inaczej potoczyły się trzy pozostałe sprawy. Sprawę Piotra Gawrychowskiego z Brajczewa, gm. Długobórz, dotyczącą „rozsiewania wrogiej propagandy” przeciwko spółdzielni produkcyjnej i ZSRS rozpatrywała Prokuratura Powiatowa w Łomży. Dochodzenie przeciwko Janowi Gutowskiemu ze wsi Podbiele, gm. Lubotyń za nielegalne posiadanie broni prowadził Wydział Śledczy WUBP w Białymstoku. Ostatnią z tych osób była Filomena Dąbrowska ze wsi Tartak Nowy, gm. Rutki, oskarżona o podcięcie słupów telefonicznych linii Moskwa–Warszawa–Berlin. W tym przypadku stwierdzono jednak, że takie zachowanie mogło być spowodowane chorobą⁷².

PUBP w Łomży aktywnie włączył się także w akcję wyborów do Rad Narodowych. W związku z prowadzonymi działaniami za „wrogie” środowisko uznał m.in. grupę skupioną wokół Tadeusza Pusza w Drozdowie, która usiłowała wypromować na radnego GRN jednego z małoletnich chłopów. W wyniku powiadomienia KP PZPR doprowadzono jednak do przeforsowania kandydatów Frontu Narodowego. Podobna sytuacja miała miejsce we wsi Borawskie, gm. Przytuły, gdzie Wacław Bronakowski (nieujawniony członek NZW), Władysław Filipkowski i Antoni Świączkowski wysunęli na zebraniu jako kandydata do rady w Obrzykach Józefa Mieczkowskiego, o czym poinformowało UB źródło „Iskra”. Na skutek kontrakcji zapoczątkowanej przez aparat bezpieczeństwa zorganizowano zebranie, gdzie zde-maskowano go jako „kulaka” i wybrano nowego kandydata. Kolejną miejscowością

⁷¹ *Ibidem*, Sprawozdanie z pracy PUBP w Łomży za kwiecień 1954 r., 5 V 1954 r., Łomża, k. 40–41.

⁷² AIPN Bi, 045/1577, Sprawozdanie Sekcji I Referatu II PUBP w Łomży do naczelnika Wydziału II WUBP w Białymstoku za czerwiec 1954 r., 30 VIII 1954 r., Łomża, k. 142–143.

była wieś Mocarze, w której – w związku z początkowym wyborem posiadającego siedemnaście ha ziemi Jana Gardockiego – funkcjonariusze interweniowali w podobny sposób. Takie działania przekładały się też na udział mieszkańców poszczególnych wiosek w wyborach, odbywających się 5 grudnia 1954 r. W takich miejscowościach jak Mocarze czy Niwkowo, gm. Bożejewo, w związku z dokonywanymi manipulacjami, frekwencja była bardzo niska i rosła dopiero po „rozmowach” przeprowadzonych przez aktyw⁷³.

Natomiast w trzecim kwartale 1955 r. UB za wroga działalność elementu „kułackiego, bazy sanacyjno-endeckiej oraz kleru” na terenie pow. łomżyńskiego uznało prowadzenie, jak to określono w gronie osób zaufanych, dyskusji szkalujących ustroj Polski Ludowej. Do tej kategorii zaliczono doniesienie otrzymane 19 września od informatora „Pewnik”, dotyczące Krystyny Kozłowskiej. Według niego, w jednej z rozmów stwierdziła ona, iż rząd dążył do wygłodzenia ludności, aby była ona zainteresowana jedynie walką o byt materialny, a nie zwracała uwagi na politykę prowadzoną w kraju. Porównała to następnie do sytuacji w Rosji po rewolucji, gdzie kto myślał inaczej był stawiany pod ścianę. W okresie tym PUBP założył również sprawę na Marię Brzostowską, której mąż w 1949 r. zbiegł do Niemiec Zachodnich a później udał się do USA. Na podstawie uzyskanych także od agentury materiałów ustalono, że utrzymywała ona z nim kontakt listowny i starała się legalnie lub nie wyjechać z kraju. W celu jej kontrolowania zdecydowano się na werbunek kontaktu poufnego – Stanisława Frąckiewicza. Założono wówczas jeszcze sprawę na dwie osoby podejrzane o współpracę z Niemcami w okresie okupacji⁷⁴.

Tropienie wrogiej, zdaniem władz komunistycznych, działalności trwało dalej. I tak, 6 listopada 1955 r. funkcjonariusze PUdS.BP w Łomży odnotowali wywieszenie we wsi Mocarze ulotki „antypaństwowej”, grożącej śmiercią wyznaczonym z nazwiska osobom, aktywnie udzielającym się społecznie (czytaj: należącym do partii lub prowadzącym agitację za istniejącym w Polsce ustrojem politycznym). Przy pomocy działań operacyjnych próbowano ustalić jej autora. Natomiast 14 listopada miała miejsce próba podpalenia internatu Technikum Weterynaryjnego w Łomży, o czym ostrzegała wywieszona kilka dni wcześniej ulotka. W dalszym ciągu spływały także donosy od agentury. Przykładowo w omawianym okresie k.p. „Heniek” doniósł o istnieniu na terenie

⁷³ AIPN Bi, 045/1575, Sprawozdanie kwartalne z pracy operacyjnej PUBP w Łomży za okres od 1 X 1954 r. do 31 XII 1954 r., 31 XII 1954 r., Łomża, k. 91–92.

⁷⁴ AIPN Bi, 045/1584, Sprawozdanie kwartalne z pracy PUdS.BP w Łomży do kierownika WUdS.BP w Białymstoku za okres od 1 VII 1955 r. do 30 IX 1955 r., 27 IX 1955 r., Łomża, k. 18, 23.

Łomży kolejnej nielegalnej organizacji młodzieżowej, kierowanej przez Władysława Gontowskiego, instruktora Domu Harcerza. Informator „Kamień” przekazał zaś 29 listopada wiadomość, iż Paweł Renfert z Łomży w szerszym gronie opowiadał anegdotę polityczną, ośmieszającą i szkalującą system gospodarczy istniejący w Związku Sowieckim oraz dostojników państwowych w Polsce i ZSRS. W sprawie tej miano przesłuchać świadków. Natomiast 22 grudnia 1955 r. w miejscowej Ekspozyturze PKS na ścianie ubikacji stwierdzono wypisanie wierszy wymierzonych w te same osoby. Napisy zostały sfotografowane i wraz z uzyskanymi próbkami pisma przesłane do ekspertyzy⁷⁵.

Jeszcze w pierwszym kwartale 1956 r. PUds.BP w Łomży odnotował na terenie powiatu cztery napady rabunkowe na sklepy i placówki handlowe GS, z których jeden miał miejsce w Jezioroku⁷⁶. W marcu zaś stwierdzono upozorowaną kradzież we wsi Truszk, gdzie w rzeczywistości pieniądze przywłaszczył sobie sklepowy, który doniósł o rzekomym napadzie. Podobna sytuacja miała najprawdopodobniej miejsce także w Budach Czarnockich. Jak widać mimo propagandy władz, nie zawsze podziemie antykomunistyczne miało związek z tego typu wydarzeniami. W okresie tym aparat bezpieczeństwa prowadził osiem spraw związanych z propagandą pisaną. I tak noszącą kryptonim „Wróg” a dotyczącą wywieszenia ulotki w Mocarzach prowadził referent Grzegorz Parfieniuk⁷⁷. Sprawami „Dywersanci” (anonim z Internatu Technikum Weterynaryjnego w Łomży) i „Plakat” (znalezione w listopadzie 1950 r. na terenie miasta ulotki szkalujące władze polskie i sowieckie) – starszy referent Marian Karpiński, a dochodzeniem kryjącym się pod określeniem „Zbłąkani” (wywieszenie 9 marca 1954 r. ulotek antypaństwowych) – zastępca kierownika, Mirosław Mierzejewski. Najbardziej obciążonym pracownikiem był starszy referent Marian Radzimirski, któremu podlegały wszczęte 14 lipca 1955 r., często po kilku latach od właściwego wydarzenia, śledztwa w sprawach „Bezsilni” (pojawienie się ulotek we wsi Bartki 2 stycznia 1952 r.), „Bezradni” (przysłanie 6 grudnia 1951 r. członkowi PZPR we wsi Sławiec Aleksandrowi Nowakowi ulotki grożącej śmiercią) i „Ostatni” (dotyczyła anonimu z pogrózkami otrzymanego 6 grudnia 1951 r. przez zamieszkałego w Uśniku Henryka Mikuckiego). Jak widać, nie było tutaj mowy o jakimkolwiek przedawnieniu.

⁷⁵ *Ibidem*, Sprawozdanie kwartalne z pracy PUds.BP w Łomży do kierownika WUds.BP w Białymstoku za okres od 1 X 1955 r. do 31 XII 1955 r., 4 I 1956 r., Łomża, k. 36–37.

⁷⁶ *Ibidem*, Sprawozdanie kwartalne z pracy PUds.BP w Łomży do kierownika WUds.BP w Białymstoku za okres od 1 I 1956 r. do 30 III 1956 r., 30 III 1956 r., Łomża, k. 47.

⁷⁷ AIPN Bi, 045/1589, Kierownik PUds.BP w Łomży do naczelnika Wydziału III WUds.BP w Białymstoku, 23 III 1956 r., Łomża, k. 25–26.

Kolejne z odnotowanych przez funkcjonariuszy zdarzeń miało miejsce w nocy z 20/21 września 1956 r., kiedy to Kazimierz Gielczyk będąc w towarzystwie Wincen- tego Gontarza, kierownika warsztatu szewskiego spółdzielni „Współpraca”, potłukł młotkiem wiszący w nim na ścianie portret marszałka Rokossowskiego. W wyniku doniesienia otrzymanego przez PUds.BP, sprawę tę prowadziła Prokuratura Powia- towa w Łomży. Po wystąpieniach poznańskich zanotowano tu wypowiedzi solidaryzujące się z nimi i popierające je. Wraz z upływem czasu zanikały one jednak a w to miejsce pojawiły się plotki o rzekomym zajęciu części woj. białostockiego przez ZSRS. Wiązało się to w pewnym stopniu z faktem zdjęcia jednostek WOP z granicy polsko-sowieckiej. Fakt ten poruszył m.in. w swojej rozmowie z informatorem „Kamień” Jan Kozłowski ze wsi Wyłudzin. Komentując sytuację powstałą po kulcie jednostki stwierdził, że chwilowe odprężenie miało na celu jedynie zbadanie stosunku społeczeństwa do władzy. Zresztą tę ostatnią określił jako „złodziei i kan- ciarzy”. Najlepszym rozwiązaniem istniejącej wówczas sytuacji była, według niego wojna, gdyż „[...] lepiej zginąć jak żyć i być pod panowaniem naszych sprzymie- rzeńców” (w przypadku włączenia tych ziem do ZSRS [K.S.]). Natomiast Jan Sza- błowski, komentując czerwcowe wypadki w Poznaniu dodał, że pokazały one praw- dziwą sytuację robotników. Według niego to wojsko sowieckie strzelało do nich z okien a żołnierze polscy odmówili wykonania takiego rozkazu. W związku z wizytą Nikity Chruszczowa w Warszawie stwierdził zaś, że rząd polski nie posia- dał żadnej samodzielności lecz wykonywał tylko polecenia Związku Sowieckiego. PUds.BP scharakteryzował go jako kulaka, posiadającego ponad 20 ha ziemi i by- łego działacza Stronnictwa Narodowego⁷⁸.

Październik 1956 r. był miesiącem wybuchu nadziei tłumionych przez te wszyst- kie lata przez społeczeństwo. Ludzie uwierzyli, że istnieje szansa na rozpoczęcie normalnego życia, wolnego od wszechobecności aparatu bezpieczeństwa i kontroli ze strony ZSRS. Tego tematu dotyczyły również, skrupulatnie odnotowane 21 paź- dziernika 1956 r. przez funkcjonariuszy, wypowiedzi Czesława Dąbrowskiego (mieszkaniec Niewodowa) oraz Jerzego Kulikowskiego i Bolesława Sobolewskie- go⁷⁹. Według nich, w kolejnych wyborach mieli startować ludzie walczący do tej pory z dyktaturą Stalina, chcący naprawić zło wyrządzone w poprzednich latach a za takiego właśnie uważali Władysława Gomułę. Natomiast pracownik ekspozy- tury PKS w Łomży, Zdzisław Tarczewski, twierdził, że w czasie VIII Plenum

⁷⁸ AIPN Bi, 045/1584, Sprawozdanie z pracy PUds.BP w Łomży do kierownika WUds.BP w Bia- łymstoku za III kwartał 1956, 28 IX 1956 r., Łomża, k. 77–80.

⁷⁹ AIPN Bi, 045/564, Notatki informacyjne zastępcy KMds.BP w Łomży kpt. S. Hrynczyszyna do zastępcy KW MOds.BP w Białymstoku, 20 III 1957 r., Łomża, k. 74–78.

marszałek Konstanty Rokossowski wezwał telefonicznie Chruszczowa, który lecąc do Polski rozkazał wojskom sowieckim marsz na Warszawę. W odpowiedzi na to Gomułka wezwał na pomoc Wojsko Polskie. Według niego, doszło nawet do starcia pomiędzy tymi oddziałami w Szczecinie. Nie zdawał on sobie raczej sprawy, jak niewiele ta plotka odbiegała od prawdziwego przebiegu wydarzeń, wiedzieli to natomiast pracownicy „bezpieki”. Z sukcesu Gomułki cieszył się też Franciszek Konopko z Łomży stwierdzając, że powinien on jeszcze doprowadzić do wycofania z Polski siedmiu dywizji sowieckich, które ją okupowały⁸⁰. Wspominał również o wymordowaniu Polaków w Katyniu i zabranii przez ZSRS polskich ziem wschodnich. Natomiast informator „Danka” doniósł, iż o likwidacji spółdzielni produkcyjnych, jak również innych form spółdzielczości w związku z zachodzącymi zmianami politycznymi, opowiadał zatrudniony w GS Szczepankowo Bolesław Czartoryjski. Cztery dni później „Pewnik” informował, że dyżurny ruchu PKP w Łomży, Teofil Rojek, mówił o wysyłaniu do ZSRS węgla po zaniżonych cenach.

Wiele osób odebrało zachodzące przemiany jako zapowiedź końca komunizmu i uwierzyło w ich trwałość. Przejawem tego były m.in. wydarzenia mające miejsce 1 listopada 1956 r. w gospodzie przy ul. Stalina, gdzie Stanisław Baliszewski z Piątnicy chciał pobić należącego do PZPR Józefa Kozere z Łomży⁸¹. Przeszkodziły w tym jednak towarzyszące mu osoby. Za nazwanie członka partii „pachołkiem komunistycznym”, sprawę przeciwko niemu skierowano do Prokuratury Powiatowej. W okresie tym zdarzały się też przypadki wybijania okien w mieszkaniach członków partii m.in. sekretarza POP w Rutkach Skowrońskiego, sekretarza POP w Drozdowie Borawskiej i Dymnickiego za popieranie tworzenia Spółdzielni Produkcyjnej a w Jedwabnem straszono pobiciem nauczyciela LO, Antoniego Bęčko, sprzeciwiającego się nauczaniu religii w szkole. Obok tego pojawiała się nadzieja na koniec istnienia „wszechmogącej” bezpieki. Komuniści jednak szykowali dla społeczeństwa kolejną niespodziankę w postaci jedynie retuszu istniejącego systemu politycznego.

⁸⁰ AIPN Bi, 045/1584, Sprawozdanie kwartalne z pracy PUds.BP w Łomży do zastępcy KW MOds. BP w Białymstoku za IV kwartał 1956, 20 III 1957 r., Łomża, k. 90–94.

⁸¹ AIPN Bi, 045/564, Notatki informacyjne zastępcy KMOds.BP w Łomży kpt. S. Hrynczyszyna do zastępcy KW MOds.BP w Białymstoku, 20 III 1957 r., Łomża, k. 79–80; K. Sychowicz, *Ziemia łomżyńska* ..., s. 160–161.

ZAKOŃCZENIE

Okres istnienia struktur aparatu bezpieczeństwa w Łomży bez wątpienia odcisnął swoje piętno nie tylko w historii tego regionu, ale także w świadomości lokalnego społeczeństwa. Prowadzone przez UB działania, aresztowania i tortury mające miejsce w budynkach przy ul. Nowogrodzkiej, dotknęły bezpośrednio członków zamieszkałych tu rodzin. Inni w wyniku zbrodni, jakich dopuścili się funkcjonariusze, stracili tych, których najbardziej kochali. Trzeba też zaznaczyć, że postępowanie takie nie zawsze było usprawiedliwione przynależnością do podziemia czy negowaniem podstaw prawnych systemu komunistycznego w Polsce przez osoby represjonowane.

Dzisiaj nikt już chyba nie ma wątpliwości co do zbrodniczego charakteru prowadzonych przez aparat bezpieczeństwa działań. Niestety, można zetknąć się z przypadkami usprawiedliwiania części mających wówczas miejsce wydarzeń, jako efektów „wojny domowej” i reakcji na równie bezwzględną postawę drugiej strony – podziemia. Przy tym wszystkim „zapomina się” o fakcie, że komuniści przejęli władzę w Polsce dzięki wojskom sowieckim (byli uzurpatorami) i to oni, dysponując większymi i lepiej uzbrojonymi siłami, wprowadzali terror wobec wszystkich swoich, domniemanych i rzeczywistych, przeciwników.

Sytuacja taka miała miejsce także na terenie pow. łomżyńskiego, obejmującego swym zasięgiem początkowo również obszar późniejszych pow. kolneńskiego i zambrowskiego. Mające swe korzenie w okresie międzywojennym silne struktury ruchu narodowego stanowiły poważny problem dla nowej władzy i będącego jej częścią UB. Nie bez znaczenia była też pamięć o pierwszej okupacji sowieckiej i deportacjach, których ofiarą padła miejscowa ludność. Opór wzmagало także przywiązanie do Kościoła rzymskokatolickiego oraz powstały w wyniku II wojny światowej jednolity charakter religijny tego obszaru.

W ciągu prawie trzynastu lat funkcjonowania PUBP i PUds.BP w Łomży, jego funkcjonariusze nie tylko likwidowali działające na tym terenie i walczące z bronią w ręku oddziały konspiracyjne, wywodzące się zarówno ze struktur AK, NOW

i NSZ. Ich ofiarami, wraz z pojawiającymi się nowymi wytycznymi „władzy ludowej”, stawali się przedstawiciele wszystkich grup społecznych. W taki sposób do aresztów UB trafili nie godzący się na indoktrynację młodzieży i fałszowanie przeszłości nauczyciele, jak i wychowani w tradycji patriotycznej uczniowie. Represje dotknęły również duchowieństwo diecezji łomżyńskiej, popierające antykomunistyczne podziemie.

Szczególne miejsce przypadło w toczących się wówczas zmaganiach środowisku wiejskiemu. Stanowiące najbardziej liczną grupę, najwcześniej zetknęło się z terrorem stosowanym przez aparat bezpieczeństwa. Chłopi prześladowani początkowo za współpracę z organizacjami konspiracyjnymi lub też przynależność do ich struktur, w następnych latach stali się ofiarami prowadzonej przez władze komunistyczne polityki kolektywizacji wsi. Broniący ojcowizny i przywiązani do tradycji, na własnej skórze odczuli zarówno ciężar obowiązkowych dostaw, jak i walki z „kułakami”, ofiarą której padali najgospodarniejsi z nich. We wszystkie te działania zaangażowani byli bezpośrednio lub za pośrednictwem agentury funkcjonariusze PUBP w Łomży.

Stanowili oni część powstałego po 1944 r. systemu politycznego i lojalnie wykonywali otrzymywane „z góry” polecenia. Fakt ten jednak nie zwalnia ich od odpowiedzialności za popełnione na ludności pow. łomżyńskiego zbrodnie. Broniąc nowego, narzuconego siłą prawa, sami w rzeczywistości postawili się ponad nim, budząc strach i nienawiść niemal wszędzie tam, gdzie się pojawili. Taka sytuacja wynikała także z nieposiadania przez większość z nich elementarnej nawet wykształcenia i wykazywania się w to miejsce nadmierną gorliwością. Zdarzały się także przypadki wykorzystywania posiadanej władzy do załatwiania prywatnych porachunków ze stojącymi w takiej sytuacji na przegranej pozycji sąsiadami. Wszystko to przyczyniało się do wytworzenia i utrwalenia podziału, w którym przedstawiciele aparatu bezpieczeństwa i systemu komunistycznego znaleźli się po jednej ze stron, a po drugiej ci, których dotknęły stosowane represje.

Chronieni przez swych zwierzchników i kolegów funkcjonariusze UB w Łomży unikali odpowiedzialności za popełnione zbrodnie lub doświadczały kary niewspółmiernie niskiej do dokonanego czynu. Natomiast wiele z ich ofiar spoczęło w nieznanym do dnia dzisiejszego miejscu, nie doczekawszy się godnego, z udziałem najbliższych, pochówku. Wszystko to powoduje, że tym bardziej dzisiaj, po upływie tak wielu lat, nie powinniśmy zapominać o tych wydarzeniach. Nie możemy do tego dopuścić także ze względu na cierpienia doznane przez mieszkańców pow. łomżyńskiego i po to, aby zachować pamięć o tym, kto był rzeczywiście katem, a kto ofiarą.

INFORMATOR PERSONALNY

ANTIPIUK Aleksander

wyznanie: b.d.

narodowość: białoruska

pochodzenie społeczne: b.d.

wykształcenie: 8 klas dziesięciolatki

przynależność organizacyjna: PPR, PZPR

ur. 1 V 1925 r., s. Józefa, Topolany, pow. Białystok

Przebieg służby: młodszy wywiadowca Sekcji 7 Wydziału I WUBP w Białymstoku (od 12 XI 1945 r.); wywiadowca Sekcji 2 Wydziału III „A” WUBP w Białymstoku (17 I 1946 r.); kurs szyfrantów przy Departamencie II MBP w Warszawie (27 VIII 1947 r.); w dyspozycji szefa WUBP w Białymstoku (4 IV 1948 r.); **szyfrant fotograf PUBP w Łomży (od 1 III 1948 r.)**; szyfrant Sekcji 4 Wydziału II WUBP w Białymstoku (od 1 II 1949 r.); starszy szyfrant Samodzielnego Referatu Szyfru Wydziału II WUBP w Białymstoku (od 1 IX 1950 r.); starszy referent zaopatrzenia KBW i WOP Służby Mundurowej Kwatermistrzostwa WUBP w Białymstoku (od 1 VII 1951 r.); instruktor Kwatermistrzostwa WUBP w Białymstoku (od 1 VIII 1951 r.); starszy referent planowania i zaopatrzenia, zastępca naczelnika Służby Żywnościowej Kwatermistrzostwa WUBP w Białymstoku (od 15 IV 1953 r.); referent Sekcji 1 Planowania i Księgowości Wydziału Finansowego WUds.BP w Białymstoku (od 1 II 1955 r.); starszy referent Sekcji 1 Wydziału Finansowego WUds.BP w Białymstoku (od 1 IX 1955 r.); referent Sekcji 1 Wydziału Finansowego WUds. BP w Białymstoku (od 1 IV 1956 r.); zwolniony (31 I 1957 r.); starszy technik Stacji Obsługi Służby Transportowej Kwatermistrzostwa KW MO w Białymstoku (od 24 III 1959 r.); zwolniony na podstawie art. 52 ust. 2 pkt 6 ustawy z 31 I 1959 r. (31 VIII 1960 r.).

Awanse: starszy strzelec (5 I 1946 r.); kapral (29 IV 1946 r.); plutonowy (13 VII 1946 r.); starszy sierżant (20 II 1948 r.); chorąży (28 XII 1950 r.); podporucznik (21 VII 1954 r.).

(AIPN Bi, Karta ewidencyjna Aleksandra Antypiuka)

ANTONIUK Andrzej

wyznanie: prawosławne

narodowość: białoruska

pochodzenie społeczne: chłopskie

wykształcenie: 2 klasy gimnazjum

przynależność organizacyjna: PPR

ur. 1 II 1899 r., Malesze, pow. Bielsk Podlaski

s. Dymitra i Marii

Przebieg służby: intendent PUBP w Gołdapi (27 I 1947 r.); rachmistrz płatnik Referatu Gospodarczego PUBP w Gołdapi (od 1 II 1949 r.); **wartownik ochrony PUBP w Łomży (od 1 VII 1949 r.)**; referent broni Referatu Gospodarczego PUBP w Grajewie (od 1 IX 1949 r.); Komendant Ochrony PUds.BP w Grajewie (od 1 IV 1955 r.); zwolniony ze służby (31 XII 1956 r.).

Awanse: sierżant (25 XI 1947 r.); starszy sierżant (20 XII 1950 r.).

(AIPN Bi, 99/57, Akta osobowe Andrzeja Antoniuka)

ANUSZKIEWICZ Franciszek

wyznanie: rzymskokatolickie

narodowość: polska

pochodzenie społeczne: robotnicze

wykształcenie: 4 klasy gimnazjum

przynależność organizacyjna: ZWM

ur. 8 X 1920 r., Suwałki

s. Piotra i Józefy

Przebieg służby: buchalter PUBP w Suwałkach (13 X 1946 r.); referent Referatu 5 PUBP w Suwałkach (26 IX 1947 r.); V Specjalistyczny Kurs przy WUBP w Białymstoku (7 I 1948 r.); **referent Referatu 5 PUBP w Łomży (20 IV 1948 r.)**; starszy referent Referatu 5 PUBP w Kolnie (8 XI 1949 r.); starszy referent Sekcji VI Wydziału V WUBP w Białymstoku (28 III 1950 r.); zwolniony i wyłączony z rezerwy MBP (1 IV 1952 r.).¹

¹ Jako „element niepewny politycznie”. Jego brat Piotr przed wybuchem wojny pełnił służbę w Korpusie Ochrony Pogranicza na granicy polsko-sowieckiej, wykluczony z partii, podejrzany o współpracę z podziemiem.

Awanse: kapral (21 VI 1948 r.); sierżant (31 VII 1948 r.); starszy sierżant (1 V 1949 r.); chorąży (18 VII 1949 r.), podporucznik (21 VII 1951 r.).

(AIPN Bi, 98/14, Akta osobowe Franciszka Anuszkiewicza)

AUCHIMIUK² Włodzimierz

wyznanie: prawosławne
narodowość: białoruska
pochodzenie społeczne: chłopskie
wykształcenie: 5 klas szkoły powszechnej
przynależność organizacyjna: PZPR, ZMP
ur. 21 XII 1925 r., Wierzchlesie, pow. Sokółka
s. Grzegorza i Katarzyny

Przebieg służby: **młodszy referent Placówki BP w Jedwabnem PUBP w Łomży (31 VIII 1950 r.); XI Specjalistyczny Kurs przy WUBP w Białymstoku (1 IX 1950 r. – 12 II 1951 r.); młodszy referent Sekcji 3 PUBP w Łomży (od 1 XI 1951 r.); referent terenowy PUBP w Łomży do obsługi gm. Szczepankowo (1 V 1952 r.); referent terenowy PUBP w Łomży do obsługi gm. Rutki (od 1 IX 1952 r.); referent terenowy PUBP w Łomży do obsługi gm. Drozdowo (od 1 II 1954 r.); zwolniony ze służby w organach bezpieczeństwa na podstawie art. 46 pkt 2 dekretu z 20 VII 1954 r. (31 III 1955 r.).**

Awanse: kapral (11 II 1951 r.); plutonowy (28 IV 1951 r.); sierżant (29 IV 1953 r.).

(AIPN Bi, 99/59, Akta osobowe Włodzimierza Auchimiuka)

BAŁAZY Bolesław

wyznanie: rzymskokatolickie
narodowość: polska
pochodzenie społeczne: robotnicze
wykształcenie: 7 klas szkoły powszechnej
przynależność organizacyjna: b.d.
ur. 9 I 1901 r., Ławy Nowe, gm. Rzekuń, pow. Ostrołęka
s. Franciszka i Michaliny

² W podaniu i ankiecie występuje jako Auchimik, dopiero w późniejszych dokumentach jako Auchimiuk.

Przebieg służby: odrzucenie wniosku o przyjęcie do PUBP w Łomży przez WUBP w Białymstoku³ (II 1945 r.); komendant bloku PUBP w Łomży (VII 1945 r.); funkcjonariusz PUBP w Wysokiem Mazowieckiem (23 XII 1945 r.).

(AIPN Bi, 99/60, Akta osobowe Bolesława Bałazego)

BARAN Antoni

wyznanie: b.d.

narodowość: polska

pochodzenie społeczne: b.d.

wykształcenie: 7 klas szkoły powszechnej

przynależność organizacyjna: PPR

ur. 28 V 1925 r., Kępie, pow. Stopnice, woj. kieleckie

s. Stanisława

Przebieg służby: skierowany rozkazem MBP z WUBP w Kielcach na młodszego wywiadowcę Sekcji VII WUBP w Białymstoku (23 V 1945 r.); wywiadowca Sekcji 7 Wydziału I WUBP w Białymstoku (7 VIII 1945 r.); wywiadowca Sekcji 2 Wydziału III „A” WUBP w Białymstoku (17 I 1946 r.); starszy wywiadowca Sekcji 2 Wydziału „A” WUBP w Białymstoku (18 IV 1946 r.); Specjalistyczny Kurs przy WUBP w Białymstoku (7 VI 1946 r.); **oficer śledczy PUBP w Łomży (20 VIII 1946 r.)**; oficer śledczy PUBP w Białymstoku (18 XII 1946 r.); Kurs Śledczy w Centralnej Szkole MBP w Łodzi (22 II 1947 r.); oficer śledczy PUBP w Białymstoku (25 IX 1947 r.); oficer śledczy Wydziału Śledczego WUBP w Białymstoku (od 30 IV 1948 r.); oficer śledczy Sekcji 2 Wydziału Śledczego WUBP w Białymstoku (od 1 VI 1948 r.); kierownik Sekcji 3 Ekonomicznej Wydziału Śledczego WUBP w Białymstoku (od 15 IX 1950 r.); przeniesiony na własną prośbę na stanowisko kierownika Sekcji 3 Wydziału Śledczego WUBP w Opolu (od 18 V 1952 r.).

Awanse: kapral (28 IX 1945 r.); plutonowy (5 I 1946 r.); sierżant (29 IV 1946 r.); starszy sierżant (16 VIII 1946 r.); chorąży (16 XII 1947 r.); podporucznik (18 VII 1949 r.); porucznik (21 VII 1951 r.).

(AIPN Bi, Karta ewidencyjna Antoniego Barana)

³ Stwierdzono, iż „[...] miał bliskie stosunki z rządem, który panował do roku 1939”. Chodziło mianowicie o to, że ukończył szkołę podoficerską w Grudziądzu.

BARANOWSKI⁴ Stanisław

wyznanie: bezwyznaniowiec

narodowość: polska

pochodzenie społeczne: chłopskie

wykształcenie: średnie

przynależność organizacyjna: ZMP

ur. 20 XI 1927 r., Lewickie, gm. Juchnowiec, pow. Białystok.
s. Józefa i Jadwigi

Przebieg służby: referent Sekcji 4 Wydziału IV WUBP w Białymstoku (1 V 1953 r.); referent Sekcji 5 Wydziału IV WUBP w Białymstoku (1 VII 1953 r.); Międzywojewódzka Szkoła BP w Poznaniu (15 IX 1953 r.); przekazany do Krajowej Szkoły Oficerskiej BP w Stalinogrodzie (27 III 1954 r.); w dyspozycji szefa WUBP w Białymstoku (22 VII 1954 r.); **starszy referent terenowy PUBP w Łomży do obsługi gm. Jedwabne (1 VIII 1954 r.)**; referent Delegatury PUds.BP w Zambrowie (1 IV 1955 r.); wydany ze służby w organach bezpieczeństwa publicznego na podstawie art. 45 pkt 2 dekretu z 20 VII 1954 r. (15 XII 1955 r.).

(AIPN Bi, 98/1471, Akta osobowe Stanisława Baranowskiego)

BARYCKI Albin

wyznanie: b.d.

narodowość: polska

pochodzenie społeczne: b.d.

wykształcenie: średnie

przynależność organizacyjna: b.d.

ur. 22 II 1923 r., Białystok

s. Grzegorza

Przebieg służby: podoficer do specjalnych zleceń Sekretariatu WUBP w Białymstoku (14 X 1944 r.); wywiadowca Sekcji 1 WUBP w Białymstoku (30 XI 1944 r.); referent Sekcji 1 Wydziału I WUBP w Białymstoku (24 II 1945 r.); **p.o. zastępca kierownika PUBP w Łomży (26 IX 1945 r.)**; **zastępca kierownika PUBP w Łomży (27 II 1946 r.)**; p.o. szef PUBP w Wysokiem Mazowieckiem (29 VIII 1946 r.); szef PUBP w Wysokiem Mazowieckiem (27 III 1947 r.); Kurs Szefów PUBP (3 VIII 1947 r.); szef PUBP w Elku

⁴ W podaniu o przyjęcie do pracy w WUBP w Białymstoku z 25 IV 1953 r. (k. 1), jak i w ankiecie specjalnej (k. 3), podaje nazwisko Baran. Zmiana nazwiska na Baranowski następuje 1 VI 1953 r.

(od 1 II 1950 r.); zastępca naczelnika Wydziału I Departamentu III MBP w Warszawie (od 1 VII 1950 r.).

Awanse: starszy sierżant (1 VII 1945 r.); chorąży (22 VII 1945 r.); podporucznik (17 IV 1946 r.); porucznik (22 VII 1946 r.); kapitan (31 XII 1948 r.).

(AIPN Bi, Karta ewidencyjna Albina Baryckiego)

BIEDRYCKI Maksym

wyznanie: prawosławne

narodowość: białoruska

pochodzenie społeczne: chłopskie

wykształcenie: 5 klas szkoły powszechnej

przynależność organizacyjna: PPR, PZPR

ur. 14 VIII 1921 r., Zubowo, gm. Bielsk Podlaski

s. Mikołaja i Łucji⁵

Przebieg służby: wartownik PUBP w Bielsku Podlaskim (1 XI 1946 r.); wartownik ochrony PUBP w Bielsku Podlaskim (1 X 1947 r.); **oddziałowy aresztu PUBP w Łomży (1 XII 1947 r.); wartownik ochrony PUBP w Łomży (1 I 1948 r.);** VIII Specjalistyczny Kurs przy WUBP w Białymstoku (4 III 1949 r.); młodszy referent Referatu 3 PUBP w Elku (1 VII 1949 r.); referent Referatu 3 PUBP w Elku (1 VIII 1950 r.); Krajowy Ośrodek Szkolenia MBP w Gdańsku (15 IX 1951 r.–3 VII 1952 r.); w dyspozycji szefa WUBP w Białymstoku (31 VII 1952 r.); starszy referent powiatowy PUBP w Grajewie (1 VII 1952 r.); starszy referent Referatu 3 PUBP w Grajewie (1 IV 1955 r.); oficer operacyjny Referatu 3 PUds.BP w Grajewie (1 IV 1956 r.); oficer operacyjny Referatu ds. Bezpieczeństwa KP MO w Grajewie (1 I 1957 r.); starszy oficer operacyjny Referatu ds. Bezpieczeństwa (1 I 1957 r.); starszy inspektor operacyjny Referatu ds. SB KP MO w Grajewie (1 IV 1967 r.); zmiana wcześniejszego rozkazu z 1 IV 1967 r. na: starszy inspektor operacyjny SB Referatu ds. Bezpieczeństwa (5 II 1968 r.); I zastępca Komendanta Powiatowego MO ds. SB KP MO w Grajewie (1 I 1970 r.); Kurs Doskonalenia Zawodowego dla Zastępców Komendantów Powiatowych MO ds. SB w Łodzi (15 V 1974 r.–28 VI 1974 r.); w dyspozycji KW MO w Łomży (1 VI 1975 r.); zastępca naczelnika Wydziału Paszportów SB KW MO w Łomży (1 VI 1975 r.); zwolniony ze służby w MO w związku z osiągnięciem lat (15 I 1978 r.).

⁵ W niektórych dokumentach występują też imiona: Łukieria, Łukinia, Łucja.

Awanse: kapral (23 I 1950 r.); starszy sierżant (18 VIII 1951 r.); chorąży (21 VII 1954 r.); podporucznik (26 VII 1955 r.); podporucznik MO (11 II 1957 r.); porucznik (22 XII 1957 r.); kapitan MO (22 VI 1963 r.); major (6 VI 1970 r.); podpułkownik MO (1 XII 1977 r.).

(AIPN Bi, 99/9, Akta osobowe Maksyma Biedryckiego)

BIERZENIUK Eugeniusz

wyznanie: prawosławne

narodowość: białoruska

pochođenje społeczne: chłopskie

wykształcenie: 2 klasy gimnazjum

przynależność organizacyjna: PPR

ur. 20 V 1920 r., Szczyty, gm. Orla, pow. Bielsk Podlaski

s. Mieczysława

Przebieg służby: wartownik PUBP w Bielsku Podlaskim (26 VI 1947 r.); młodszy referent Placówki Czeremcha PUBP w Bielsku Podlaskim (27 IX 1947 r.); Kurs Fotografów w CW MBP (13 V 1948 r.); Kurs Szyfrantów w CW MBP (od 1 VII 1948 r.); w dyspozycji szefa WUBP w Białymstoku (od 1 II 1949 r.); **szyfrant fotograf Referatu 2 PUBP w Łomży (od 1 II 1949 r.)**; zwolniony dyscyplinarnie (31 XII 1950 r.)⁶.

Awanse: starszy strzelec (b.d.); plutonowy (8 III 1949 r.); sierżant (19 VI 1950 r.).

(AIPN Bi, 99/109, Akta osobowe Eugeniusza Bierzeniuka;

ibidem, Karta ewidencyjna Eugeniusza Bierzeniuka)

BŁAJSZCZAK Feliks

wyznanie: rzymskokatolickie

narodowość: polska

pochođenje społeczne: robotnicze

wykształcenie: 7 klas szkoły powszechnej

przynależność organizacyjna: PPR

ur. 10 VI 1926 r., Kaliszany, gm. Wojciechowice, pow. Opatów

s. Michała i Bronisławy

⁶ W związku z gwałtem dokonany na mieszkance Łomży 25 X 1950 r., skazany przez WSR w Białymstoku 16 IV 1951 r. na 5 lat więzienia.

Przebieg służby: pracownik MUBP w Kielcach (5 II 1945 r.); **młodszy referent PUBP w Łomży (11 X 1945 r.); referent gminny PUBP w Łomży (6 II 1946 r.); starszy referent Placówki Jedwabne PUBP w Łomży (1 X 1947 r.);** referent Sekcji 4 Wydziału IV WUBP w Białymstoku (21 X 1948 r.); zwolniony na własną prośbę i skierowany do Departamentu Personalnego MON z pozostawieniem w rezerwie MBP (1 IX 1949 r.).

(AIPN Bi, 98/498, Akta osobowe Feliksa Błajszczaka)

BOCZKOWSKI Zygmunt

wyznanie: b.d.

narodowość: polska

pochodzenie społeczne: b.d.

wykształcenie: szkoła powszechna (francuska)

przynależność organizacyjna: b.d.

ur. 22 II 1922 r., Warszawa

s. Franciszka

Przebieg służby: żołnierz 19 i 29 zgrupowania Piechoty Polskiej we Francji (1945 r.); w dyspozycji kierownika WUBP w Białymstoku (od 13 XII 1945 r.); dyżurny pomocnik Komendanta Gmachu WUBP w Białymstoku (17 I 1946 r.); Specjalistyczny Kurs przy WUBP w Białymstoku (7 VI 1946 r.); **młodszy referent PUBP w Łomży (20 VIII 1946 r.); referent Referatu 5 PUBP w Łomży (25 IX 1947 r.);** Szkoła Oficerów w CW MBP (5 II 1948 r.); w dyspozycji szefa WUBP w Białymstoku (od 15 IV 1949 r.); referent Sekcji 3 Wydziału V WUBP w Białymstoku (od 15 IV 1949 r.); starszy referent Sekcji 6 Wydziału V WUBP w Białymstoku (od 1 VI 1950 r.); w dyspozycji szefa WUBP w Katowicach (od 1 XII 1950 r.).

Awanse: kapral (b.d.); plutonowy (16 III 1946 r.); starszy sierżant (14 IV 1949 r.); chorąży (30 XII 1949 r.).

(AIPN Bi, Karta ewidencyjna Zygmunta Boczkowskiego)

BORAWSKA Daniela

wyznanie: rzymskokatolickie
narodowość: polska
pochodzenie społeczne: robotnicze
wykształcenie: 3 klasy gimnazjum
przynależność organizacyjna: PPR
ur. 19 II 1928 r., Łomża
c. Józefa i Antoniny

Przebieg służby: **pracownik kartoteki PUBP w Łomży (1 III 1945 r.–1 I 1946 r.)**⁷.

(AIPN Bi, 98/39, Akta osobowe Daniela Borawskiej)

BORAWSKA Halina

wyznanie: rzymskokatolickie
narodowość: polska
pochodzenie społeczne: robotnicze
wykształcenie: 4 klasy gimnazjum
przynależność organizacyjna: ZMP
ur. 20 XII 1927 r., Łomża
c. Franciszka i Stefanii

Przebieg służby: **PUBP w Łomży (15 I 1950 r.)**; maszynistka w PUBP Bielsk Podlaski (1 V 1950 r.); zwolniona na własną prośbę (30 IX 1950 r.).

(AIPN Bi, 98/506, Akta osobowe Haliny Borawskiej)

⁷ 22 V 1976 r. wystąpiła do KW MO w Białymstoku o wydanie zaświadczenia o pracy w PUBP, w którym stwierdziła, że posiadała stopień kaprała i pracowała w III Referacie do walki z „reakcyjnymi bandami”, a nie jako pracownik cywilny (k. 10). W zaświadczeniu z 15 VI 1976 r. ppłk J. Bzdela stwierdził, że pełniła ona służbę od 24 III 1945 r. do 2 IV 1946 r. (k. 11).

BORAWSKI⁸ Ryszard

wyznanie: bezwyznaniowiec

narodowość: polska

pochozenie społeczne: chłopskie

wykształcenie: 6 klas szkoły powszechnej

przynależność organizacyjna: b.d.

ur. 13 XI 1926 r.⁹, Kalinowo, gm. Drozdowo, pow. Łomża

s. Mikołaja i Józefy

Przebieg służby: **wartownik PUBP w Łomży (III 1945 r.)**; zabity podczas operacji na terenie pow. łomżyńskiego między wsiami Wierzbowo i Czaplice przez oddział podziemia (16 IX 1945 r.).

(AIPN Bi, 99/69, Akta osobowe Ryszarda Borawskiego;

Polegli w walce o władzę ludową, Warszawa 1970, s. 98)

BORAWSKI Stanisław

wyznanie: rzymskokatolickie

narodowość: polska

pochozenie społeczne: chłopskie

wykształcenie: 5 klas szkoły powszechnej

przynależność organizacyjna: b.d.

ur. 11 XI 1928 r., Olszyny, gm. Drozdowo, pow. Łomża

s. Jana i Stanisławy

Przebieg służby: **goniec PUBP w Łomży (15 VIII 1945 r.)**; III Specjalistyczny Kurs przy WUBP w Białymstoku (14 X 1946 r.); **młodszy referent PUBP w Łomży (10 I 1947 r.)**; **młodszy referent Referatu 5 PUBP w Łomży (1 X 1947 r.)**; **referent do spraw wywiadu PUBP w Łomży (12 XI 1948 r.)**; przeszkolenie w III Brygadzie KBW (25 VII 1949 r.–10 IX 1949 r.); referent Referatu „A” PUBP w Bielsku Podlaskim (14 IV 1950 r.); zwolniony na własną prośbę (31 X 1950 r.).

Awanse: kapral (5 I 1947 r.); plutonowy (31 VII 1948 r.); sierżant (1 V 1949 r.); starszy sierżant (15 X 1949 r.).

(AIPN Bi, 98/40, Akta osobowe Stanisława Borawskiego)

⁸ W *Księdze pamięci poległych funkcjonariuszy SB, MO, ORMO* figuruje jako Borowski.

⁹ W życiorysie jako datę urodzenia podał 13 IX 1926 r.

BOROWIK Andrzej¹⁰

wyznanie: prawosławne

narodowość: białoruska

pochodzenie społeczne: chłopskie

wykształcenie: 7 klas szkoły powszechnej

przynależność organizacyjna: PPR, PZPR

ur. 1 XII 1908 r., Orzeszkowo, gm. Hajnówka, pow. Bielsk
Podlaski

s. Jana i Anny

Przebieg służby: **intendent PUBP w Łomży (23 VIII 1946 r.); buchalter PUBP w Łomży (1 XII 1947 r.);** szkolenie Wydziału Zaopatrzenia WUBP w Białymstoku (16–21 VIII 1948 r.); **rachmistrz płatnik Referatu Gospodarczego PUBP w Łomży (1 II 1949 r.);** rachmistrz płatnik Referatu Gospodarczego PUBP w Grajewie (1 IX 1949 r.); rachmistrz płatnik Referatu Gospodarczego PUBP w Bielsku Podlaski (1 V 1952 r.); **rachmistrz płatnik Referatu Gospodarczego PUBP w Łomży (1 II 1953 r.);** referent Referatu Finansowego KP MO w Łomży (15 V 1955 r.); referent grupy terenowej Wydziału Finansowego KW MO w Białymstoku, z siedzibą w KP MO w Łomży (1 I 1956 r.); starszy referent Referatu Zaopatrzenia KP MO w Kolnie (1 VI 1956 r.); starszy referent administracyjny KP MO w Kolnie (1 XI 1956 r.); starszy referent Referatu Zaopatrzeniowo-Finansowego KP MO w Kolnie (1 II 1957 r.); kurs przeszkolenia starszych referentów gospodarczych w Krajowym Ośrodku Szkolenia Kadr Gospodarczych MSW w Warszawie (2–28 IX 1957 r.); kierownik Referatu Gospodarczo-Finansowego KP MO w Kolnie (1 VIII 1962 r.); zwolniony ze służby w MO w związku z wysługą lat (31 VII 1969 r.).

Awanse: plutonowy (22 XII 1951 r.); starszy sierżant (7 XI 1953 r.); podporucznik MO (22 VII 1968r.).

(AIPN Bi, 133/39, Akta osobowe Andrzeja Borowika)

¹⁰ W czasie okupacji sowieckiej (1940 r.) był kierownikiem Spółdzielczego Składu w Orzeszkowie.

BOROWIK Mikołaj

wyznanie: b.d.

narodowość: białoruska

pochođenje społeczne: b.d.

wykształcenie: 5 klas szkoły powszechnej

przynależność organizacyjna: b.d.

ur. 1926 r., Morze, gm. Orla, pow. Bielsk Podlaski

s. Grzegorza

Przebieg służby: wartownik PUBP w Bielsku Podlaskim (18 VII 1946 r.); wartownik ochrony PUBP w Bielsku Podlaskim (27 IX 1947 r.); **wartownik ochrony PUBP w Łomży (25 XI 1947 r.)**; V Specjalistyczny Kurs przy WUBP w Białymstoku (od 7 I 1948 r.); młodszy referent Sekcji 2 Wydziału I WUBP w Białymstoku (od 10 IV 1948 r.); **referent Ewidencji Operatywnej PUBP w Łomży (od 1 VII 1948 r.)**; Kurs Szyfrantów i Fotografów w CW MBP (od 20 XI 1950 r.).

Awanse: starszy strzelec (20 VII 1948 r.); plutonowy (15 X 1949 r.); sierżant (20 XII 1950 r.).

(AIPN Bi, Karta ewidencyjna Mikołaja Borowika)

BOROWSKI Jan

wyznanie: rzymskokatolickie

narodowość: polska

pochođenje społeczne: chłopskie

wykształcenie: 3 klasy szkoły powszechnej

przynależność organizacyjna: b.d.

ur. 26 XII 1895 r., Olszyny, gm. Drozdowo, pow. Łomża

s. Tadeusza i Konstancji

Przebieg służby: **furman PUBP w Łomży¹¹ (od 16 VIII 1945 r.)**.

(AIPN Bi, 98/43, Akta osobowe Jana Borowskiego)

¹¹ Uzasadnienie przyjęcia – brał aktywny udział w ustanawianiu władzy radzieckiej w 1939 r.

BOROWSKI Władysław

wyznanie: b.d.

narodowość: polska

pochozenie społeczne: b.d.

wykształcenie: szkoła powszechna

przynależność organizacyjna: PPR, PZPR

ur. 11 IX 1922 r., Radzyń, pow. Grudziądz

s. Juliana

Przebieg służby: młodszy referent Sekcji 2 Wydziału I WUBP w Białymstoku (15 V 1945 r.); Specjalistyczny Kurs przy WUBP w Białymstoku (9 V 1945 r.); referent Sekcji 2 Wydziału I WUBP w Białymstoku (7 VIII 1945 r.); referent Sekcji 3 Wydziału V WUBP w Białymstoku (17 I 1946 r.); starszy referent Sekcji 5 Wydziału V WUBP w Białymstoku (18 VI 1946 r.); starszy referent z jednoczesnym p.o. kierownik Sekcji 5 Wydziału V WUBP w Białymstoku (12 III 1947 r.); w dyspozycji szef WUBP w Białymstoku (od 1 I 1948 r.); **zastępca z jednoczesnym p.o. szef PUBP w Łomży (od 15 III 1948 r.); szef PUBP w Łomży (10 VI 1949 r.);** zastępca naczelnika Wydziału Ogólnego WUBP w Koszalinie (od 1 VIII 1950 r.).

Awanse: kapral (1 VII 1945 r.); plutonowy (b.d.); sierżant (5 I 1946 r.); starszy sierżant (29 IV 1946 r.); chorąży (22 VII 1946 r.); podporucznik (22 XII 1947 r.); porucznik (18 VII 1949 r.).

(AIPN Bi, Karta ewidencyjna Władysława Borowskiego)

BORSUK Czesława

wyznanie: rzymskokatolickie

narodowość: polska

pochozenie społeczne: chłopskie

wykształcenie: średnie

przynależność organizacyjna: b.d.

ur. 8 I 1921 r., Piątnica, gm. Drozdowo, pow. Łomża

c. Stefana i Felicji

Przebieg służby: **referent gminny PUBP w Łomży (27 VIII 1945 r.);** zwolniona z powodu napłynięcia materiałów kompromitujących (12 I 1946 r.)¹².

(AIPN Bi, 99/70, Akta osobowe Czesławy Borsuk)

BORYSIEWICZ Aleksander

wyznanie: prawosławne

narodowość: polska

pochozenie społeczne: robotnicze

wykształcenie: 7 klas szkoły powszechnej

przynależność organizacyjna: b.d.

ur. 10 V 1932 r., Białystok

s. Jana i Antoniny

Przebieg służby: administrator kolonii letnich WUBP w Białymstoku (4 VII 1950 r.), Dwuletnia Szkoła CW MBP (9 IX 1950 r.–21 VII 1952 r.); w dyspozycji szefa WUBP w Białymstoku (26 VII 1952 r.); referent Sekcji 3 Wydziału IV WUBP w Białymstoku (26 VII 1952 r.); referent Sekcji 4 Wydziału IV WUBP w Białymstoku (8 VIII 1953 r.); **starszy referent terenowy PUBP w Łomży do obsługi gm. Jedwabne (1 IV 1954 r.);** zwolniony dyscyplinarnie (30 VI 1954 r.)¹³.

Awanse: chorąży (22 VII 1952 r.).

(AIPN Bi, 99/72, Akta osobowe Aleksandra Borysiewicza)

¹² Według kierownika PUBP w Łomży W. Szarało jej ojciec, Stefan Aliński, w latach 1939–1941 zaliczany był do „wrogów klasy pracującej” jako kulak (aresztowany, rodzina wywieziona na Syberię).

¹³ W pierwszej połowie maja w godzinach wieczornych na przystanku PKS w Łomży spotkał byłego pracownika WUBP, z którym wypił nadmierną ilość alkoholu, a następnie z pistoletem w rękę zaczął przechodniów w Łomży przy ul. 1 Maja oraz oddał trzy strzały.

BRANDEBURG Marian

wyznanie: b.d.

narodowość: polska

pochodzenie społeczne: chłopskie

wykształcenie: 5 klas szkoły powszechnej

przynależność organizacyjna: b.d.

ur. 5 VI 1927 r., Gosan, pow. Końskie, woj. łódzkie

s. Antoniego

Przebieg służby: służba w KBW (1950 r.); referent Sekcji MOB WUBP w Białymstoku (od 28 X 1950 r.); referent do spraw poboru PUBP w Olecku (od 15 XI 1951 r.); **wartownik gmachu PUBP w Łomży (15 VIII 1952 r.);** w dyspozycji szefa WUBP w Warszawie (od 16 I 1954 r.).

Awanse: plutonowy (18 VII 1951 r.)¹⁴.

(AIPN Bi, Karta ewidencyjna Mariana Brandeburga)

BRATKOWSKI Kazimierz

wyznanie: b.d.

narodowość: polska

pochodzenie społeczne: b.d.

wykształcenie: 2 klasy gimnazjum

przynależność organizacyjna: b.d.

ur. 30 X 1926 r., Grodno

s. Jana

Przebieg służby: wartownik PUBP w Sokółce (16 III 1945 r.); referent gminny PUBP w Sokółce (20 III 1946 r.); Specjalistyczny Kurs przy WUBP w Białymstoku (22 V 1946 r.); referent gminny PUBP w Sokółce (7 VI 1946 r.); **referent gminny PUBP w Łomży (13 IX 1946 r.); oficer śledczy PUBP w Łomży (25 IX 1947 r.);** oficer śledczy PUBP w Olecku (4 XII 1947 r.); Kurs Śledczy w CW MBP (od 18 V 1948 r.); w dyspozycji dyrektora Biura Personalnego MBP (od 1 XII 1948 r.).

¹⁴ Zdegradowany 19 V 1952 r.

Awanse: starszy szeregowy (2 VII 1945 r.); kapral (28 IX 1945 r.); plutonowy (24 V 1946 r.); sierżant (3 IV 1948 r.).

(AIPN Bi, Karta ewidencyjna Kazimierza Bratkowskiego)

BRYK Feliks

wyznanie: rzymskokatolickie

narodowość: polska

pochodzenie społeczne: chłopskie

wykształcenie: 8 klas szkoły powszechnej

przynależność organizacyjna: PPR, PZPR

ur. 6 IV 1926 r.¹⁵, Szczeka, pow. Sandomierz

s. Antoniego i Katarzyny

Przebieg służby: wartownik aresztu PUBP w Kolnie (12 IV 1949 r.); IX Specjalistyczny Kurs przy WUBP w Białymstoku (4 X 1949 r.–1 II 1950 r.); młodszy referent Sekcji I Wydziału III WUBP w Białymstoku (1 II 1950 r.); referent Sekcji I Wydziału III WUBP w Białymstoku (1 VII 1950 r.); **referent Placówki Śniadowo PUBP w Łomży (15 I 1952 r.); referent terenowy PUBP w Łomży do obsługi gm. Kołaki (1 V 1952 r.);** referent terenowy PUBP w Zambrowie (1 X 1954 r.); referent Delegatury w Zambrowie WUds.BP w Białymstoku (1 IV 1955 r.); oficer operacyjny WUds.BP w Białymstoku (1 IV 1956 r.); Roczna Szkoła Oficerska w CW MBP (31 IX 1956 r.); zwolniony ze służby (31 XII 1956 r.); przyjęty ponownie na stanowisko oficera operacyjnego Referatu ds. Bezpieczeństwa KP MO w Zambrowie (1 III 1957 r.); Roczna Szkoła Oficerów Operacyjnych w CW MSW w Legionowie (1 IX 1957 r.–23 VII 1958 r.); w dyspozycji Komendanta Wojewódzkiego MO w Białymstoku (23 VII 1958 r.); oficer operacyjny Referatu ds. Bezpieczeństwa KP MO w Zambrowie (1 IX 1958 r.); oficer operacyjny Referatu ds. Bezpieczeństwa KP MO w Łomży (1 IV 1959 r.); oficer techniki operacyjnej Grupy „T” Referatu ds. Bezpieczeństwa KP MO w Łomży (1 V 1964 r.); zmiana rozkazu na: oficer techniki operacyjnej Grupy „T” Referatu ds. Bezpieczeństwa na wolnym etacie starszego oficera techniki operacyjnej (14 V 1964 r.); w dyspozycji KW MO w Łomży (1 VI 1975 r.); starszy referent techniki operacyjnej Wydziału „T” SB KW MO w Łomży (1 VI 1975 r.); starszy inspektor Wydziału „T” SB KW MO w Łomży (1 VII 1976 r.); zwolniony (15 XI 1978 r.).

¹⁵ W dokumentach podawana jest też data 17 IV 1926 r.

Awanse: kapral (9 II 1950 r.); sierżant (20 XII 1950 r.); starszy sierżant (17 VII 1952 r.); chorąży (20 VII 1955 r.); chorąży MO (29 IV 1957 r.); podporucznik MO (22 VII 1957 r.); porucznik (22 VII 1978 r.); kapitan MO (7 X 1988 r.).

(AIPN Bi, 99/10, Akta osobowe Feliksa Bryka)

BUKOWSKI Antoni

wyznanie: bezwyznaniowiec
narodowość: polska
pochodzenie społeczne: chłopskie
wykształcenie: 7 klas szkoły powszechnej
przynależność organizacyjna: ZMP, PZPR
ur. 14 I 1931 r., Cydzyn Stary, pow. Łomża
s. Szczepana i Stanisławy

Przebieg służby: **referent terenowy PUBP w Łomży do obsługi gm. Lubotyń (16 X 1953 r.); zwolniony dyscyplinarnie (15 III 1954 r.)¹⁶.**

(AIPN Bi, 99/75, Akta osobowe Antoniego Bukowskiego)

BUKOWSKI Czesław

wyznanie: rzymskokatolickie
narodowość: polska
pochodzenie społeczne: robotnicze
wykształcenie: 4 klasy szkoły powszechnej
przynależność organizacyjna: PPR
ur. 11 XI 1919 r., Łomża
s. Stanisława i Anny

Przebieg służby: **wartownik PUBP w Łomży (od 16 III 1945 r.); młodszy referent Referatu Walki z Bandytyzmem PUBP w Łomży (od 1 IV 1946 r.); II Specjalistyczny Kurs przy WUBP w Białymstoku (od 22 V 1946 r.); młodszy referent Referatu 3**

¹⁶ W grudniu 1953 r. był u kierowniczkii szkoły w Lubotyniu i pod wpływem alkoholu chciał dokonać gwałtu. 17 I 1954 r. na zabawie w Lubotyniu strzelał z pistoletu służbowego, a we wsi Rząśnik pijany straszył karabinem komendanta Posterunku MO.

PUBP w Łomży (od 7 VI 1946 r.); wartownik PUBP w Augustowie (od 4 XII 1946 r.); zwolniony z pracy jako pracownik „małowartościowy” (4 XII 1947 r.).

Awanse: kapral (1 VII 1945 r.); plutonowy (28 IX 1945 r.).

(AIPN Bi, 101/65, Akta osobowe Czesława Bukowskiego)

BUKOWSKI Czesław

wyznanie: rzymskokatolickie

narodowość: polska

pochodzenie społeczne: robotnicze

wykształcenie: 6 klas szkoły powszechnej

przynależność organizacyjna: ZMP

ur. 25 II 1928 r., Mołodiatycze, pow. Hrubieszów,

woj. lubelskie

s. Marcelego i Walerii

Przebieg służby: **młodszy referent terenowy PUBP w Łomży do obsługi gm. Śniadowo (4 IX 1952 r.);** Międzywojewódzki Kurs Przeszkolenia Oficerów w Poznaniu (15 IX 1953 r.); Międzywojewódzki Kurs Przeszkolenia Oficerów w Stalinogrodzie (15 III 1954 r.); w dyspozycji szefa WUBP w Białymstoku (22 VII 1954 r.); referent terenowy do obsługi gm. Łyse PUBP w Kolnie (1 VIII 1954 r.); referent PUds.BP w Kolnie (1 IV 1955 r.); oficer operacyjny PUds.BP w Kolnie (1 IV 1956 r.); oficer operacyjny PUds.BP w Siemiatyczach (1 IX 1956 r.); oficer operacyjny KP MO w Gołdapi (1 VIII 1957 r.); oficer operacyjny Referatu ds. SB KP MO w Gołdapi (1 IX 1961 r.); oficer SB Referatu ds. Bezpieczeństwa KP MO w Gołdapi (1 IV 1967 r.); inspektor operacyjny SB Grupy Operacyjnej Referatu ds. Bezpieczeństwa KP MO w Gołdapi (1 V 1969 r.); w dyspozycji KW MO w Suwałkach (1 VI 1975 r.); starszy inspektor na wolnym etacie kierownika sekcji w Wydziale II SB KW MO w Suwałkach (1 VI 1975 r.); zwolniony z pracy w MO rozkazem personalnym nr 03528 Ministra Spraw Wewnętrznych (30 XI 1975 r.).

Awanse: chorąży (21 VII 1954 r.); chorąży MO (11 II 1957 r.); podporucznik (18 II 1959 r.); porucznik MO (6 II 1970 r.).

(AIPN Bi, 101/1, Akta osobowe Czesława Bukowskiego)

BURACZEWSKI Sergiusz

wyznanie: prawosławne

narodowość: polska¹⁷

pochodzenie społeczne: chłopskie

wykształcenie: 2 klasy gimnazjum

przynależność organizacyjna: ZWM, PPR, PZPR

ur. 18 IX 1926 r., Świsłocz, gm. Gródek, pow. Białystok

s. Andrzeja i Glikieri [Łukierii]

Przebieg służby: żołnierz Armii Czerwonej (1944 r.–1945 r.); **buchalter PUBP w Łomży (25 X 1946 r.)**; młodszy referent Placówki Sztabin PUBP w Augustowie (30 XI 1947 r.); V Specjalistyczny Kurs przy WUBP w Białymstoku (7 I 1948 r.–10 IV 1948 r.); młodszy referent Placówki Sztabin PUBP w Augustowie (10 IV 1948 r.); referent Referatu 3 PUBP w Augustowie (1 IV 1950 r.); starszy referent Referatu 3 PUBP w Augustowie (1 VIII 1950 r.); starszy referent przy kierownictwie PUBP w Augustowie (1 I 1951 r.); kierownik Sekcji 3 PUBP w Kolnie (10 VII 1951 r.); starszy referent powiatowy PUBP w Kolnie (1 V 1952 r.); Roczny Kurs Przeszkolenia Oficerów w CW MBP im. F. Dzierżyńskiego (10 IX 1952 r.–31 VIII 1953 r.); kierownik Sekcji I Wydziału V WUBP w Białymstoku (15 I 1954 r.); kierownik Sekcji 2 Wydziału III WUBP w Białymstoku (15 III 1954 r.); starszy referent Sekcji 1 Wydziału III WUds.BP w Białymstoku (1 IV 1955 r.); starszy oficer operacyjny Wydziału III KWMO w Białymstoku (1 I 1957 r.); Szkolenie Wojskowe przy Departamencie Kadr i Szkolenia MSW (1 XII 1958 r.–19 XI 1960 r.); inspektor Wydziału III SB KW MO w Białymstoku (1 IV 1967 r.); skreślony z ewidencji funkcjonariuszy MO na podstawie aktu zgonu (22 X 1972 r.).

Awanse: kapral (20 VII 1948 r.); plutonowy (15 X 1949 r.); sierżant (19 VI 1950 r.); chorąży (28 XII 1950 r.); podporucznik (22 VII 1952 r.); porucznik (2 VII 1954 r.); porucznik MO (11 II 1957 r.); kapitan MO (22 VII 1957 r.).

(AIPN Bi, 98/1924, Akta osobowe Sergiusza Buraczewskiego)

¹⁷ W dokumentach z 1971 r. podana jest narodowość białoruska.

BURAKOWSKI Stanisław

wyznanie: rzymskokatolickie

narodowość: polska

pochodzenie społeczne: robotnicze

wykształcenie: 7 klas szkoły powszechnej

przynależność organizacyjna: PPR, PZPR

ur. 5 IV 1925 r., Łódź

s. Józefa i Antoniny

Przebieg służby: młodszy referent Sekcji 3 Wydziału III WUBP w Białymstoku (5 VIII 1946 r.); referent Referatu „C” Wydziału III WUBP w Białymstoku (30 VII 1948 r.); **starszy referent Referatu 3 PUBP w Łomży (29 XII 1948 r.)**; referent Sekcji 1 Wydziału III WUBP w Białymstoku (23 IV 1949 r.); Roczna Szkoła w CW MBP (30 VIII 1949 r.–24 VII 1950 r.); w dyspozycji szefa WUBP w Białymstoku (21 VIII 1950 r.); starszy referent Sekcji 2 Wydziału III WUBP w Białymstoku (1 VIII 1950 r.); starszy referent Sekcji 3 Wydziału III WUBP w Białymstoku (1 XII 1950 r.); starszy referent Sekcji 2 Wydziału II WUBP w Białymstoku (15 XI 1951 r.); kierownik Kancelarii Wydziału Ogólnego WUBP w Białymstoku (1 IV 1953 r.); starszy referent Sekcji Administracji Wydziału Ogólnego Administracyjnego WUBP w Białymstoku (1 VII 1953 r.); bibliotekarz sekretariatu WUBP w Białymstoku (1 IV 1955 r.); referent sekretariatu WUBP w Białymstoku (1 VIII 1956 r.); referent etatu tymczasowego KW MO w Białymstoku (1 I 1957 r.); inspektor Sekcji Kadr Pionu BP Wydziału Kadr i Szkolenia KW MO w Białymstoku (1 VII 1957 r.); zwolniony ze służby w MO na podstawie art. 52 ust. 1 pkt 1 ustawy z 31 I 1959 r. (31 X 1960 r.).

Awanse: starszy strzelec (13 III 1947 r.); plutonowy (26 IV 1948 r.); chorąży (31 XII 1948 r.); podporucznik (18 VII 1950 r.); podporucznik MO (29 IV 1957 r.).

(AIPN Bi, 102/576, Akta osobowe Stanisława Burakowskiego)

BURGER Włodzimierz

wyznanie: rzymskokatolickie

narodowość: polska

pochodzenie społeczne: robotnicze

wykształcenie: 1 klasa gimnazjum

przynależność organizacyjna: ZWM, PPR

ur. 8 V 1924 r., Piotrków, woj. łódzkie

s. Kazimierza i Marii

Przebieg służby: IV Specjalistyczny Kurs przy WUBP w Łodzi (15 V 1945 r.); referent Sekcji Walki z Bandytyzmem PUBP w Wieluniu (4 VI 1945 r.); w dyspozycji kierownika WUBP w Białymstoku (od 21 XII 1945 r.); oficer śledczy WUBP w Białymstoku (od 17 I 1946 r.); **oficer śledczy PUBP w Łomży (od 4 IV 1946 r.)**; zwolniony za postrzelenie podporucznika Wojska Polskiego (28 II 1947 r.)¹⁸.

Awanse: chorąży (22 VII 1946r.).

(AIPN Bi, 99/76, Akta osobowe Włodzimierza Burgera)

CHILIMONIUK Jan

wyznanie: prawosławne

narodowość: białoruska

pochodzenie społeczne: chłopskie

wykształcenie: 7 klas szkoły powszechnej

przynależność organizacyjna: PPR, PZPR

ur. 1 VII 1925 r., Łosinka, gm. Narew, pow. Bielsk Podlaski

s. Kalistrata i Marii

Przebieg służby: funkcjonariusz ochrony PUBP w Bielsku Podlaskim (od III 1945 r.); wartownik PUBP w Bielsku Podlaskim (12 VII 1945 r.); młodszy referent PUBP w Bielsku Podlaskim (11 X 1945 r.); młodszy referent Referatu 3 PUBP w Wysokiem Mazowieckiem (od 7 VI 1946 r.); V Kurs KN przy Centralnej Szkole MBP (18 VI 1946 r.); referent PUBP w Wysokiem Mazowieckiem (od 19 V 1947 r.); starszy referent Referatu 4 PUBP w Wysokiem Mazowieckiem (od 26 IX 1947 r.); referent Referatu 4 PUBP

¹⁸ Skazany na dwa lata więzienia, na mocy amnestii zwolniony 25 VII 1947 r. Pięć dni później skierowany przez p.o. naczelnika WUBP w Białymstoku ppor. Jana Karwata do dyspozycji Biura Personalnego MBP w Warszawie. 2 IV 1948 r. Biuro Personalne MBP odrzuciło jego prośbę o ponowne zatrudnienie.

w Sokółce (od 1 VII 1949 r.); **referent Referatu 4 PUBP w Łomży (od 1 II 1950 r.); starszy referent Referatu 4 PUBP w Łomży (od 1 I 1951 r.);** zwolniony dyscyplinarnie za nadużycie władzy (30 VI 1951 r.)¹⁹.

Awanse: chorąży (22 XII 1947 r.).

(AIPN Bi, 99/79, Akta osobowe Jana Chilimoniuka)

CHŁUDZIŃSKI Kazimierz

wyznanie: rzymskokatolickie
narodowość: polska
pochodzenie społeczne: robotnicze
wykształcenie: 6 klas szkoły powszechnej
przynależność organizacyjna: b.d.
ur. 17 II 1924 r., Łomża
s. Marii

Przebieg służby: **wartownik PUBP w Łomży (od 13 VIII 1945 r.);** zwolniony z powodu choroby i złego wywiązywania się z pracy (13 IX 1946 r.).

Awanse: starszy strzelec (13 VII 1946 r.).

(AIPN Bi, 99/82, Akta osobowe Kazimierza Chłudzińskiego)

¹⁹ 19 V 1951 r. we wsi Mątewica, pow. Łomża, jako starszy referent PUBP w Łomży podczas kontroli cegielni, będąc pod wpływem alkoholu, groził pistoletem i ubliżał dozorczy Aleksandrowi Rainko. Ponadto 31 V 1951 r. w PUBP w Łomży podczas służby por. Wasiluka, szefa wymienionego urzędu, ubliżał mu z powodu zwrócenia uwagi na postępowanie niezgodne z obowiązkami służbowymi. Najwyższy Sąd Wojskowy skazał go na dwa lata więzienia.

CHMIELEWSKI Czesław

wyznanie: rzymskokatolickie

narodowość: polska

pochodzenie społeczne: robotnicze

wykształcenie: 5 klas szkoły powszechnej

przynależność organizacyjna: PPR

ur. 5 X 1924 r., Krzywe, gm. Tartak, pow. Suwałki

s. Jana i Anny Józefy

Przebieg służby: wartownik PUBP w Suwałkach (od 20 IV 1945 r.); wartownik PUBP w Olecku (od 28 II 1946 r.); **wartownik PUBP w Łomży (od 12 VI 1947 r.)**; wartownik ochrony PUBP w Wysokiem Mazowieckiem (od 27 XI 1947 r.); VII Specjalistyczny Kurs przy WUBP w Białymstoku (15 X 1948 r.–10 II 1949 r.); referent Sekcji 5 Wydziału I WUBP w Białymstoku (od 24 II 1949 r.); w dyspozycji dowódcy WOP w Białymstoku (od 1 IV 1950 r.).

Awanse: kapral (28 IX 1945r.).

(AIPN Bi, 98/542, Akta osobowe Czesława Chmielewskiego)

CHMIELEWSKI Piotr

wyznanie: bezwyznaniowiec

narodowość: polska

pochodzenie społeczne: chłopskie

wykształcenie: 2 klasy gimnazjum

przynależność organizacyjna: ZWM, ZMP, PZPR

ur. 30 VI 1930 r., Orla, pow. Bielsk Podlaski

s. Grzegorza i Olgi

Przebieg służby: żołnierz Wojska Polskiego w Modlinie i Elblągu (X 1948 r.–X 1950 r.); Pięciomiesięczny Kurs w Ośrodku Szkolenia MBP w Pleszewie (od 1 XII 1950 r.); w dyspozycji szefa WUBP w Białymstoku (od 10 VI 1951 r.); **młodszy referent Referatu 5 PUBP w Łomży (od 10 VI 1951 r.)**²⁰; **referent Referatu 5 PUBP w Łomży (od**

²⁰ Sam Chmielewski okres swojej służby w Łomży opisał następującymi słowami: „Między innymi brałem udział w akcji na »Wiarusa« w obrębie gm. Chlebotki, Zawady i Rutka do chwili jego likwidacji i okazania zwłok miejscowej ludności skąd pochodził i którą terroryzował oraz nie pozwalał współpracować z naszą władzą. Wożono go na samochodzie ciężarowym w zielonym

1 XI 1951 r.); referent terenowy PUBP w Łomży do obsługi gm. Wizna (od 1 V 1952 r.); referent powiatowy PUBP w Łomży (od 1 XII 1952 r.); starszy referent powiatowy PUBP w Łomży (od 1 II 1954 r.); Dwuletni Kurs Przeszkolenia Oficerów w CW MBP (1 IX 1954 r.); Dwuletnia Szkoła Podwyższania Kwalifikacji Kierowników Sekcji Kds. BP w Gdańsku (1 IX 1955 r.); w dyspozycji kierownika WUds.BP w Białymstoku (od 7 VII 1956 r.); oficer operacyjny Referatu 6 PUds.BP w Łomży (od 1 IX 1956 r.); zwolniony ze służby (31 XII 1956 r.)²¹.

Awanse: starszy sierżant (4 VI 1951 r.); chorąży (22 VII 1952 r.); podporucznik (21 VII 1954 r.).

(AIPN Bi, 99/81, Akta osobowe Piotra Chmielewskiego)

CHRACEWICZ Tadeusz

wyznanie: rzymskokatolickie
narodowość: polska
pochodzenie społeczne: robotnicze
wykształcenie: 7 klas szkoły powszechnej
przynależność organizacyjna: b.d.
ur. 8 VI 1926 r., Białystok
s. Michała i Franciszki

Przebieg służby: **szofer PUBP w Łomży (od 12 X 1948 r.); szofer Garażu Służby Transportowej Kwatermistrzostwa WUBP w Białymstoku (od 1 IV 1949 r.); zwolniony dyscyplinarnie ze służby z pozbawieniem praw do dalszej pracy w UBP (1 VIII 1949 r.).**

(AIPN Bi, 98/549, Akta osobowe Tadeusza Chracewicza)

mundurze udekorowanym Matką Boską. Zabity on został w roku 1951. Dwukrotnie brałem udział jako dowódca zasadzek z plutonem wojska KBW wyposażony w radiostację przez okres jednego miesiąca. Czatowałem zimą przed świętami w zabudowaniach dziadka „Humorka” [Jana Wądołowskiego], zastępcy dowódcy bandy na kolonii we wsi Kapusty gm. Rutka, gdzie miał przyjść z bojówką i na terenie gm. Rogienice z funkcjonariuszami MO w zabudowaniach meliniarza [chlewie] na bandę, która miała przyjść na Wigilię Bożego Narodzenia. Brałem udział w obławie na „Rybę” i jego współników w okolicach wsi Jeziorko [...]”.

²¹ Ponowna prośba o przyjęcie do SB/MO załatwiona odmownie (21 XI 1957 r.).

CHRAPOWICZ Józef

wyznanie: rzymskokatolickie
narodowość: polska
pochodzenie społeczne: robotnicze
wykształcenie: 2 klasy szkoły powszechnej
przynależność organizacyjna: PPR
ur. 25 V 1926 r., Łomża
s. Aleksandra i Anny

Przebieg służby: wartownik PUBP w Łomży (od 1 VIII 1945 r.); oddziałowy aresztu PUBP w Łomży (od 1 X 1947 r.); zwolniony za systematyczne pijaństwo (30 XI 1947 r.).

Awanse: kapral (28 IX 1945 r.); plutonowy (13 VII 1946 r.).

(AIPN Bi, 99/86, Akta osobowe Józefa Chrapowicza)

CIELAS Franciszek

wyznanie: b.d.
narodowość: polska
pochodzenie społeczne: chłopskie
wykształcenie: 4 klasy szkoły powszechnej
przynależność organizacyjna: PPR
ur. 6 IV 1922 r., Wieluń
s. Stanisława i Lucji

Przebieg służby: Specjalistyczny Kurs przy WUBP w Białymstoku (21 V 1945 r.); **referent gminny PUBP w Łomży (30 V 1945 r.)**; zabity przez podziemie (23 X 1945 r.)²².

(AIPN Bi, Karta ewidencyjna Franciszka Cielasa;

Polegli w walce o władzę ..., s. 115)

²² W publikacji *Polegli w walce o władzę...* jako datę śmierci podano 22 X 1945 r.

CIUŃCZYK Andrzej

wyznanie: prawosławne

narodowość: białoruska

pochodzenie społeczne: chłopskie

wykształcenie: 2 klasy szkoły powszechnej

przynależność organizacyjna: KPZB, PPR, PZPR

ur. 5 X 1908 r., Żubry, pow. Białystok

s. Pawła i Pauliny

Przebieg służby: agent NKWD „Pawłow” (1939 r.); wartownik PUBP w Białymstoku (od 28 I 1946 r.); wartownik aresztu PUBP w Białymstoku (od 25 IX 1947 r.); **administrator PUBP w Łomży (od 15 XI 1947 r.); referent broni Referatu Gospodarczego PUBP w Łomży (od 1 II 1949 r.); intendent gmachu PUBP w Łomży (od 1 XII 1950 r.); komendant gmachu PUBP w Łomży (od 1 V 1952 r.); referent Referatu-Gospodarczego PUBP w Łomży (od 15 XI 1954 r.); w dyspozycji KW MO w Białymstoku (od 31 III 1955 r.); starszy referent Referatu Gospodarczo-Finansowego KP MO w Łomży (od 15 V 1955 r.); starszy referent administracyjny KP MO w Łomży (od 1 XI 1956 r.); starszy referent Referatu Zaopatrzeniowo-Finansowego KP MO w Łomży (od 1 II 1957 r.); kierownik Referatu Gospodarczo-Finansowego KP MO w Łomży (od 1 VIII 1962 r.); milicjant plutonu Służby Zewnętrznej na wolnym etacie dzielnicowego KP MO w Łomży (od 1 V 1963 r.); milicjant plutonu Służby Zewnętrznej KP MO w Łomży (od 1 VIII 1963 r.); zwolniony ze służby w MO na podstawie art. 52 ust. 1 pkt 1 ustawy z 31 II 1959 r. (30 VI 1964 r.).**

Awanse: sierżant (17 VII 1952 r.); starszy sierżant (7 XI 1953 r.).

(AIPN Bi, 133/92, Akta osobowe Andrzeja Ciućczyka)

CIUPEK Józef

wyznanie: b.d.

narodowość: polska

pochodzenie społeczne: b.d.

wykształcenie: 6 klas szkoły powszechnej

przynależność organizacyjna: ZMP

ur. 8 II 1929 r., Szczochowa, pow. Chrzanów, woj. krakowskie

s. Antoniego

Przebieg służby: wartownik aresztu PUBP w Łomży (13 IV 1949 r.); młodszy referent Placówki Jedwabne PUBP w Łomży (od 1 IX 1949 r.); IX Specjalistyczny Kurs przy WUBP w Białymstoku (od 4 X 1949 r.); młodszy referent Placówki Jedwabne PUBP w Łomży (od 1 II 1950 r.); referent Referatu 3 PUBP w Łomży (od 1 IX 1950 r.); referent Referatu 1 PUBP w Elku (od 12 VII 1951 r.); starszy referent Referatu 1 PUBP w Elku (od 1 XI 1951 r.); starszy referent powiatowy PUBP w Elku (od 1 V 1952 r.); starszy referent Sekcji 5 Wydziału I WUBP w Białymstoku (od 1 V 1953 r.); starszy referent Sekcji 6 Wydziału I WUBP w Białymstoku (od 1 VIII 1953 r.); kierownik Sekcji 3 Wydziału I WUBP w Białymstoku (od 1 II 1954 r.); kierownik Sekcji 3 Wydziału III WUds.BP w Białymstoku (od 1 IV 1955 r.); zastępca naczelnika Wydziału III WUds.BP w Opolu (od 12 III 1956 r.).

Awanse: kapral (9 II 1950 r.); sierżant (20 XII 1950 r.); starszy sierżant (18 VII 1951 r.); chorąży (22 VII 1952 r.); podporucznik (21 VII 1954 r.); porucznik (20 VII 1955 r.).

(AIPN Bi, Karta ewidencyjna Józefa Ciupka)

CŁAPA Bronisław

wyznanie: b.d.

narodowość: polska

pochodzenie społeczne: b.d.

wykształcenie: 7 klas szkoły powszechnej

przynależność organizacyjna: b.d.

ur. 12 VI 1925 r., Józefina, pow. Wieluń

s. Walentego

Przebieg służby: referent terenowy PUBP w Wieluniu (od 21 X 1953 r.); MKPO MBP w Stalimogrodzie (od 1 IX 1954 r.); w dyspozycji kierownika WUds.BP w Białymstoku (od 1 VII 1955 r.); referent PUds.BP w Łomży (od 1 IX 1955 r.); oficer operacyjny PUds.BP w Łomży (od 1 IV 1956 r.); w dyspozycji kierownika WUds.BP w Łodzi (od 1 VI 1956 r.).

Awanse: plutonowy (23 IV 1954 r.); chorąży (27 VI 1955 r.).

(AIPN Bi, Karta ewidencyjna Bronisława Cłapy)

CUDNIK Aleksander

wyznanie: rzymskokatolickie

narodowość: polska

pochodzenie społeczne: chłopskie

wykształcenie: 7 klas szkoły powszechnej

przynależność organizacyjna: b.d.

ur. 22 IX 1925 r., Młynnik, gm. Szczepankowo, pow. Łomża
s. Apolinarego i Marianny

Przebieg służby: **wartownik PUBP w Łomży (16 III 1945 r.); zaginął (14 IX 1945 r.).**

(AIPN Bi, 98/74, Akta osobowe Aleksandra Cudnika)

CYTACKI Henryk

wyznanie: rzymskokatolickie

narodowość: polska

pochodzenie społeczne: chłopskie

wykształcenie: 3 klasy szkoły powszechnej

przynależność organizacyjna: b.d.

ur. 20 VIII 1926 r., Wylazłowo, pow. Płock
s. Wincentego i Zofii

Przebieg służby: **wartownik ochrony PUBP w Łomży (od 1 X 1949 r.); wartownik komendantury Wydziału Ogólnego WUBP w Białymstoku (od 1 IX 1950 r.); zwolniony dyscyplinarnie za lekceważenie obowiązków (30 XI 1950 r.).**

(AIPN Bi, 99/88, Akta osobowe Henryka Cytańskiego)

CZABAN Władysław²³

wyznanie: prawosławne

narodowość: białoruska

pochodzenie społeczne: chłopskie

wykształcenie: 5 klas szkoły powszechnej

przynależność organizacyjna: PPR

ur. 22 I 1926 r., Czarna Średnia, pow. Bielsk Podlaski
s. Mitrofana i Stefanii

Przebieg służby: wartownik PUBP w Bielsku Podlaskim (18 VII 1946 r.); wartownik PUBP w Sokółce (26 IX 1946 r.); wartownik ochrony PUBP w Sokółce (27 IX 1947 r.); **wartownik ochrony PUBP w Łomży (od 1 III 1948 r.);** zwolniony ze służby jako nie nadający się do pracy²⁴ (30 VI 1948 r.).

(AIPN Bi, 99/89, Akta osobowe Władysława Czabana)

CZAPLEJEWICZ Feliks

wyznanie: rzymskokatolickie

narodowość: polska

pochodzenie społeczne: chłopskie

wykształcenie: 7 klas szkoły powszechnej

przynależność organizacyjna: PPR, PZPR

ur. 17 V 1925 r., Słojniki, pow. Sokółka
s. Aleksandra i Bronisławy

Przebieg służby: wartownik PUBP w Grajewie (od 10 X 1945 r.); młodszy referent PUBP w Grajewie (od 9 XI 1945 r.); młodszy referent Referatu do Walki z Bandytyzmem PUBP w Grajewie (od 19 II 1946 r.); II Specjalistyczny Kurs przy WUBP w Białymstoku (od 22 V 1946 r.); młodszy referent Referatu 3 PUBP w Grajewie (od

²³ W swoim życiorysie stwierdza, iż „[...] Po ukazaniu się band AK i NSZ zaczęły bandyci ścigać mnie i prześladywać, że obecnie ja mam ufność dla demokracji i ludności po wsiach głosiłem że bandyci będą za swe uczynki wywieszane i że dla nich nie ma miejsca w Polsce demokratycznej. Więc bandyci dowiedziawszy się, że ja nie mogąc na nich patrzeć, i że meldował o nich do Milicji Obywatelskiej, zaczęły bandyci ścigać za mną, aby mnie zabić, żebym ja jem nie przeszkadzał [...]. Gdy wojsko znowoj odjechało to bandyci zaczęły mnie poszukiwać, a ja zdołałem zbiec do Bielska, ażeby ofiarować swoje młode lata dla dobra demokracji. I odemścić faszystom z NSZ za ich bandyckie uczynki”.

²⁴ Bez zgody przełożonych wyjechał na pogrzeb krewnego.

7 VI 1946 r.); referent Referatu 3 PUBP w Grajewie (od 8 II 1947 r.); referent Placówki Czeremcha PUBP w Bielsku Podlaskim (od 1 X 1947 r.); starszy referent Placówki Szczuczyn PUBP w Grajewie (od 1 I 1948 r.); referent Referatu 4 PUBP w Grajewie (od 22 XII 1948 r.); **starszy referent Referatu 4 PUBP w Łomży (od 1 IX 1949 r.)**; zastępca szefa PUBP w Augustowie (od 1 II 1950 r.); szef PUBP w Augustowie (od 1 VIII 1950 r.); **szef PUBP w Łomży (od 1 I 1952 r.)**; naczelnik Wydziału IV WUBP w Białymstoku (od 15 VII 1953 r.); naczelnik Inspektoratu Wiejskiego WUBP w Białymstoku (od 1 IX 1954 r.); naczelnik Wydziału IV WUds.BP w Białymstoku (od 1 IV 1955 r.); zastępca naczelnika Wydziału III WUds.BP w Białymstoku (od 1 VIII 1955 r.); zastępca naczelnika Wydziału III (SB) KW MO w Białymstoku (od 1 I 1957 r.); zwolniony ze służby (31 XII 1960 r.).

Awanse: sierżant (16 VI 1947 r.); starszy sierżant (3 III 1948 r.); chorąży (31 XII 1948 r.); podporucznik (30 XII 1949 r.); porucznik (16 VII 1951 r.); kapitan (22 VII 1952 r.); kapitan MO (11 II 1957 r.); major MO (3 VII 1958 r.).

(AIPN Bi, 98/1761, Akta osobowe Feliksa Czaplejewicza;
Twarze białostockiej bezpieki. Obsada stanowisk ..., s. 101)

CZARNOSKUTOW Aleksander

wyznanie: b.d.

narodowość: polska

pochodzenie społeczne: b.d.

wykształcenie: 6 klas szkoły powszechnej

przynależność organizacyjna: b.d.

ur. 11 IV 1928 r., Augustów

s. Jerzego

Przebieg służby: wartownik PUBP w Augustowie (18 VII 1946 r.); wartownik aresztu PUBP w Augustowie (25 IX 1947 r.); VI Specjalistyczny Kurs przy WUBP w Białymstoku (od 20 V 1948 r.); **młodszy referent Referatu 4 PUBP w Łomży (od 15 VIII 1948 r.)**; **referent Referatu 4 PUBP w Łomży (od 1 X 1949 r.)**; referent Placówki Hajnówka PUBP w Bielsku Podlaskim (od 1 V 1950 r.); Roczna Szkoła Oficerska w CW MBP (od 20 IX 1950 r.).

Awanse: starszy strzelec (27 VIII 1948 r.); kapral (30 XII 1948 r.); sierżant (19 VI 1950 r.).

(AIPN Bi, Karta ewidencyjna Aleksandra Czarnoskutowa)

CZEMIEL Piotr

wyznanie: prawosławne

narodowość: białoruska

pochodzenie społeczne: chłopskie

wykształcenie: 2 klasy gimnazjum

przynależność organizacyjna: PPR

ur. 15 X 1926 r., Dzierniakowo, gm. Gródek, pow. Białystok
s. Aleksandra i Katarzyny

Przebieg służby: młodszy referent PUBP w Białymstoku (7 VI 1946 r.); II Specjalistyczny Kurs przy WUBP w Białymstoku (7 VI 1946 r.); młodszy referent PUBP w Białymstoku (20 VIII 1946 r.); **młodszy referent PUBP w Łomży (9 VI 1947 r.); referent Referatu 4 PUBP w Łomży (od 1 X 1947 r.);** zwolniony ze służby jako element klasowo obcy (1 XII 1948 r.).²⁵

Awanse: plutonowy (16 VII 1947 r.)

(AIPN Bi, 99/91, Akta osobowe Piotra Czemieli)

CZERNIAKIEWICZ Paweł

wyznanie: rzymskokatolickie

narodowość: polska

pochodzenie społeczne: chłopskie

wykształcenie: 6 klas szkoły powszechnej

przynależność organizacyjna: PZPR

ur. 13 IX 1925 r., Makówka, gm. Narew, pow. Bielsk Podlaski
s. Stefana i Anny

Przebieg służby: **wartownik ochrony PUBP w Łomży (od 25 VI 1948 r.);** VIII Specjalistyczny Kurs przy WUBP w Białymstoku (od 4 III 1949 r.); referent Ewidencji Operatywnej PUBP w Wysokiem Mazowieckiem (od 1 VII 1949 r.); referent Ewidencji Operatywnej Referatu 2 PUBP w Grajewie (od 1 X 1950 r.); **referent ewidencji**

²⁵ Jego ojciec posiadał 30 ha ziemi, stwierdzono więc, że pochodził z rodziny kułackiej. Przewidywane zwolnienie z pracy doprowadziło do zmniejszenia jego „wydajności” i pogorszenia wyników.

operatywnej Referatu 2 PUBP w Łomży²⁶ (od 1 X 1950 r.); zwolniony ze służby jako element nie nadający się do dalszej pracy (15 VIII 1951 r.).

Awanse: starszy strzelec (18 VII 1949 r.); kapral (18 VII 1950 r.).

(AIPN Bi, 99/93, Akta osobowe Pawła Czerniakiewicza)

CZERNIAWSKI Jan

wyznanie: rzymskokatolickie

narodowość: polska

pochozenie społeczne: robotnicze

wykształcenie: 6 klas szkoły powszechnej

przynależność organizacyjna: PPR

ur. 6 IX 1926 r., Tartak Płociczno, pow. Suwałki

s. Ludwika i Stanisławy

Przebieg służby: wartownik PUBP w Suwałkach (5 VI 1945 r.); II Specjalistyczny Kurs przy WUBP w Białymstoku (22 V 1946 r.); młodszy referent PUBP w Suwałkach (od 7 VI 1946 r.); referent PUBP w Suwałkach (od 1 XI 1946 r.); starszy referent Placówki Sejny PUBP w Suwałkach (od 1 X 1947 r.); referent Sekcji 1 Wydziału III WUBP w Białymstoku (24 IV 1948 r.); starszy referent Sekcji 6 Wydziału I WUBP w Białymstoku (3 IX 1948 r.); Roczna Szkoła Oficerskiej w CW MBP (24 VII 1950 r.); w dyspozycji szefa WUBP w Białymstoku (od 1 VIII 1950 r.); starszy instruktor Sekcji 1 Wydziału Szkolenia WUBP w Białymstoku (28 VIII 1950 r.); starszy referent Sekcji 3 Wydziału III WUBP w Białymstoku (od 10 XI 1950 r.); kierownik Sekcji 3 Wydziału III WUBP w Białymstoku (od 1 II 1952 r.); **szef PUBP w Łomży (od 1 VI 1953 r.); kierownik PUds.BP w Łomży (od 1 IV 1955 r.);** w dyspozycji kierownika WUds.BP w Białymstoku (od 1 X 1955 r.); starszy oficer operacyjny Sekcji 1 Wydziału III WUds. BP w Białymstoku (od 1 IV 1956 r.); starszy oficer operacyjny Wydziału III KW MO w Białymstoku (3 I 1957 r.); kierownik grupy Wydziału III KW MO w Białymstoku (od 1 I 1959 r.); zwolniony ze służby w MO na podstawie art. 52 ust. 2 pkt 2 ustawy z 31 I 1959 r. (31 I 1961 r.).

Awanse: plutonowy (16 V 1947 r.); sierżant (3 IV 1948 r.); chorąży (18 VII 1950 r.);

²⁶ Sprostowanie wcześniejszego rozkazu.

podporucznik (22 VII 1952 r.); porucznik (21 VII 1954 r.); porucznik MO (11 II 1957 r.); kapitan MO (22 VII 1957 r.).

(AIPN Bi, 98/1764, Akta osobowe Jana Czerniawskiego)

CZETWIERUK Jadwiga

wyznanie: rzymskokatolickie

narodowość: polska

pochodzenie społeczne: robotnicze

wykształcenie: 7 klas szkoły powszechnej

przynależność organizacyjna: b.d.

ur. 4 II 1927 r., Zabiele, gm. Czerwone, pow. Łomża

c. Cyryla i Bronisławy

Przebieg służby: **buchalter PUBP w Łomży (5 VIII 1946 r.);** dezercja (11 XI 1946 r.)²⁷.

(AIPN Bi, 99/95, Akta osobowe Jadwigi Czetwieruk)

CZĘSZ Józef²⁸

wyznanie: rzymskokatolickie

narodowość: polska

pochodzenie społeczne: robotnicze

wykształcenie: 6 klas szkoły powszechnej

przynależność organizacyjna: PPR, PZPR, ZWM, ZMP

ur. 5 XII 1925 r., Kobelnica, pow. Inowrocław

s. Stanisława i Rozalii

Przebieg służby: WOP (1946–1948); młodszy referent Sekcji 3 PUBP w Toruniu (od 15 III 1949 r.); referent Sekcji 3 PUBP w Toruniu (od 1 X 1949 r.); odwołany z Rocznej Szkoły CW MBP i skierowany do dyspozycji szefa WUBP w Białymstoku (5 VII 1951 r.);

²⁷ 11 XI 1946 r. jako buchalter PUBP w Łomży przyjechała ze sprawozdaniem działu gospodarczego do Wydziału Gospodarczego WUBP w Białymstoku. W związku z jego odrzuceniem, bojąc się odpowiedzialności, zdezerterowała i ukrywała się w Białymstoku do ujęcia 16 II 1947 r. Wcześniej posiadane dokumenty przekazała intendentowi PUBP w Łomży Andrzejowi Borowi-kowi. Śledztwo przeciwko niej, ze względu na niewielką wagę czynu, zostało umorzone.

²⁸ W ankiecie specjalnej z 10 XII 1948 r. wpisał nazwisko Czysz. „Sprostowanie” nazwiska nastą-piło 9 IV 1952 r.

starszy referent Sekcji 3 PUBP w Łomży (od 10 VII 1951 r.); zastępca szefa PUBP w Kolnie (od 15 XI 1953 r.); w dyspozycji kierownika WUds.BP w Białymstoku (od 1 IV 1955 r.); starszy referent Delegatury WUds.BP w Zambrowie (od 1 V 1955 r.); oficer operacyjny Delegatury WUds.BP w Zambrowie (od 1 IV 1956 r.); oficer operacyjny KP MO w Zambrowie (od 1 I 1957 r.); starszy oficer operacyjny KP MO w Zambrowie (od 1 V 1957 r.); oficer operacyjny KP MO w Zambrowie (od 15 VI 1960 r.); wydany ze służby na podstawie art. 52 ust. 1 pkt 2 z 24 VIII 1960 r. (5 IX 1960 r.).

Awanse: chorąży (3 VII 1951 r.); podporucznik (22 VII 1952 r.); porucznik MO (22 VII 1957 r.).

(AIPN Bi, 99/18, Akta osobowe Józefa Czesza)

CZOTA Stanisław

wyznanie: rzymskokatolickie

narodowość: polska

pochozenie społeczne: robotnicze

wykształcenie: 7 klas szkoły powszechnej

przynależność organizacyjna: PPR

ur. 3 II 1911 r.²⁹, Wytyczno, pow. Włodawa, woj. lubelskie

s. Mateusza i Marianny

Przebieg służby: **młodszy referent PUBP w Łomży (b.d.)**, zwolniony za pijaństwo i lekceważenie obowiązków służbowych (30 X 1946 r.).

(AIPN Bi, 98/565, Akta osobowe Stanisława Czoty)

DANOWSKI Andrzej

wyznanie: rzymskokatolickie

narodowość: polska

pochozenie społeczne: robotnicze

wykształcenie: 6 klas szkoły powszechnej

przynależność organizacyjna: PPR

ur. 30 XI 1926 r., Łomża

s. Bolesława i Józefy

²⁹ W piśmie szefa WUBP w Białymstoku do szefa WUBP we Wrocławiu z 20 V 1948 r. podany rok 1914.

Przebieg służby: wartownik PUBP w Elku (17 I 1946 r.)³⁰; wartownik ochrony PUBP w Elku (od 1 X 1947 r.); **wartownik ochrony PUBP w Łomży (od 1 X 1949 r.)**³¹; **młodszy referent Referatu 2 PUBP w Łomży (od 1 XI 1949 r.)**; zwolniony dyscyplinarnie ze służby (31 I 1950 r.)³².

Awanse: kapral (20 VII 1947 r.).

(AIPN Bi, 99/99, Akta osobowe Andrzeja Danowskiego)

DĄBROWSKI Stefan

wyznanie: rzymskokatolickie

narodowość: polska

pochodzenie społeczne: robotnicze

wykształcenie: 7 klas szkoły powszechnej

przynależność organizacyjna: PPR, PZPR

ur. 13 VI 1922 r., Warszawa

s. Antoniego i Kazimiery

Przebieg służby: kurier poczty specjalnej PUBP w Wysokiem Mazowieckiem (od 1 II 1946 r.); młodszy referent PUBP w Wysokiem Mazowieckiem (od 1 VI 1946 r.); II Specjalistyczny Kurs przy WUBP w Białymstoku (7 VI 1946 r.); młodszy referent PUBP w Sokółce (20 VIII 1946 r.); **młodszy referent PUBP w Łomży (od 1 I 1947 r.)**; **młodszy referent Placówki Jedwabne PUBP w Łomży (od 1 X 1947 r.)**; referent Ewidencji Operatywnej PUBP w Suwałkach (od 1 VII 1949 r.); referent uzbrojenia Referatu Gospodarczego PUBP w Olecku (od 1 X 1950 r.); zwolniony ze służby jako element niepewny politycznie (31 III 1951 r.)³³.

³⁰ W karcie statystycznej z 1947 r. jako datę objęcia tam funkcji wartownika podaje 15 XI 1945 r.

³¹ Przeniesienie związane było z pobicie i próbą gwałtu na autochtonce (Mazurce).

³² Decyzją szefa WUBP w Białymstoku wydalony za wszczynanie w styczniu 1950 r. awantur: w Zambrowie z funkcjonariuszem PUBP w Łomży Edwardem Szafrąńskim, w Łomży z cywilem na zabawie w gimnazjum i wystrzelenie z pistoletu oraz za pobicie ucznia Mariana Dębskiego i grożenie mu bronią. Wszystkich tych czynów dopuścił się będąc pod wpływem alkoholu.

³³ Zawarł związek małżeński bez zgody zwierzchników, ponadto jeden z braci żony służył we wrześniu 1939 r. w marynarce wojennej i przedostał się do Anglii, gdzie pozostał. Drugi jej brat był przedwojennym podoficerem i powrócił do Polski z zachodu w 1947 r. Ponadto ojczym żony posiadał 33 ha ziemi i był podejrzewany o kontakty z podziemiem antykomunistycznym.

Awanse: kapral (20 VII 1948 r.); plutonowy (20 XII 1950 r.).

(AIPN Bi, 101/92, Akta osobowe Stefana Dąbrowskiego)

DOBROWOLSKI Stanisław

wyznanie: rzymskokatolickie³⁴

narodowość: polska

pochodzenie społeczne: robotnicze

wykształcenie: 7 klas szkoły powszechnej

przynależność organizacyjna: PZPR

ur. 5 VIII 1914 r.³⁵, Zaskrodzie, pow. Kolno

s. Jana i Florentyny

Przebieg służby: **szofer PUBP w Łomży (od 15 III 1950 r.); zwolniony z pracy (31 VII 1953 r.).**

Awanse: kapral (20 XII 1950 r.).

(AIPN Bi, 99/109, Akta osobowe Stanisława Dobrowolskiego)

DOMAŃSKA Jadwiga

wyznanie: b.d.

narodowość: polska

pochodzenie społeczne: b.d.

wykształcenie: 7 klas szkoły powszechnej

przynależność organizacyjna: PPR, ZWM

ur. 5 X 1927 r., Wszerzec, gm. Szczepankowo, pow. Łomża

c. Władysława

Przebieg służby: **referent Ewidencji Operatywnej PUBP w Łomży (18 I 1947 r.); referent Ewidencji Operatywnej PUBP w Kolnie (od 1 VI 1948 r.); sekretarka PUBP w Kolnie (od 1 VII 1949 r.); sekretarka-maszynistka Wydziału Szkolenia WUBP w Białymstoku (od 1 II 1950 r.); zwolniona ze służby (30 XI 1950 r.).**

Awanse: kapral (30 XII 1948 r.).

(AIPN Bi, Karta ewidencyjna Jadwigi Domańskiej)

³⁴ W karcie statystycznej z 1951 r. określony jako „bezwyznaniowiec”.

³⁵ W części dokumentów podana data 15 VIII 1914 r.

DOMAŃSKA³⁶ Janina

wyznanie: rzymskokatolickie

narodowość: polska

pochodzenie społeczne: robotnicze

wykształcenie: 7 klas szkoły powszechnej

przynależność organizacyjna: PZPR

ur. 9 VII 1927 r., Gnatowice, pow. Miechów, woj. krakowskie
c. Jana i Marcjanny

Przebieg służby: **kurier poczty specjalnej PUBP w Łomży (od 15 XII 1947 r.); sekretarka PUBP w Kolnie (17 VII 1948 r.); maszynistka PUBP w Kolnie (17 I 1949 r.); sekretarka PUBP w Kolnie (od 1 II 1950 r.); sekretarka Sekretariatu Szefa Wydziału Ogólnego WUBP w Białymstoku (od 1 XI 1950 r.); sekretarka-maszynistka Sekretariatu WUBP w Białymstoku (od 1 VI 1953 r.); zwolniona w ramach redukcji etatów (31 III 1954 r.).**

Awanse: kapral (6 III 1951 r.); sierżant (29 IV 1953 r.).

(AIPN Bi, 99/175, Akta osobowe Janiny Domańskiej)

DOMAŃSKI Jan

wyznanie: b.d.

narodowość: polska

pochodzenie społeczne: b.d.

wykształcenie: 7 klas szkoły powszechnej

przynależność organizacyjna: b.d.

ur. 5 IV 1922 r., Gnatowice, pow. Miechów, woj. krakowskie

s. Jana i Marcjanny

Przebieg służby: Centralna Szkoła MBP (b.d.); w dyspozycji kierownika WUBP w Białymstoku (16 IX 1945 r.); **referent PUBP w Łomży (11 X 1945 r.); referent Referatu Walki z Bandytyzmem PUBP w Łomży (4 IV 1946 r.); starszy referent PUBP w Łomży (8 II 1947 r.); starszy referent Referatu 5 PUBP w Łomży (25 IX 1947 r.); starszy referent Referatu 5 PUBP w Kolnie (od 1 VI 1948 r.); referent Sekcji 5 Wydziału V WUBP w Białymstoku (od 1 XI 1949 r.); starszy referent Sekcji 5 Wydziału V**

³⁶ W trakcie służby zawarła związek małżeński i zmieniła nazwisko na Katiuszyn.

WUBP w Białymstoku (od 1 III 1951 r.); Roczny Kurs Przeszkolenia Oficerów w CW MBP im. Feliksa Dzierżyńskiego w Legionowie (od 10 IX 1952 r.).

Awanse: starszy sierżant podchorąży (16 IX 1945 r.); chorąży (5 IX 1946 r.); podporucznik (31 XII 1948 r.); porucznik (22 VII 1952 r.).

(AIPN Bi, Karta ewidencyjna Jana Domańskiego)

DUDEK Daniel

wyznanie: b.d.

narodowość: b.d.

pochodzenie społeczne: b.d.

wykształcenie: b.d.

ur. 13 IX 1924 r.

s. Wawrzyńca

Przebieg służby: początkowy przebieg służby nieznan; **zastępca szefa PUBP w Łomży (od 1 VI 1951 r.)**; zastępca szefa PUBP w Wysokiem Mazowieckiem (od 1 III 1953 r.); zastępca naczelnika Wydziału VI WUds.BP w Białymstoku (od 1 XI 1956 r.); dalszy przebieg służby nieznan.

Awanse: podporucznik (b.d.), porucznik (b.d.).

(AIPN Bi, Karta ewidencyjna Daniela Dudka;

Twarze białostockiej bezpieki. Obsada ..., s. 107)

DUSZEWSKI Jan

wyznanie: rzymskokatolickie

narodowość: polska

pochodzenie społeczne: chłopskie

wykształcenie: 6 klas szkoły powszechnej

przynależność organizacyjna: PZPR

ur. 3 VI 1924 r., Jachimowo, pow. Wołorzyn, woj. nowogrodzkie
s. Antoniego i Heleny

Przebieg służby: żołnierz WP (15 V 1945 r.–23 V 1947 r.); młodszy wywiadowca Sekcji 5 Wydziału „A” WUBP w Białymstoku (od 25 VII 1947 r.); wywiadowca Sekcji 5 Wydziału „A” WUBP w Białymstoku (od 1 V 1948 r.); VI Specjalistyczny Kurs przy WUBP w Białymstoku (20 V 1948 r.); wywiadowca Sekcji 2 Wydziału „A” WUBP w Białymstoku (od 1 VI 1948 r.); referent Sekcji 1 Wydziału III WUBP w Białymstoku (od 15 VIII 1948 r.); zmiana rozkazu na: referent Referatu 3 PUBP w Białymstoku (od 15 VIII 1948 r.); **referent Placówki Śniadowo PUBP w Łomży (od 1 IX 1950 r.); starszy referent Referatu 2 PUBP w Łomży (od 1 II 1951 r.); referent PUds.BP w Łomży (od 1 IV 1955 r.); oficer operacyjny PUds.BP w Łomży (od 1 IV 1956 r.); zwolniony z pracy na podstawie art. 46 pkt 1 dekrety z 20 VII 1954 r. (30 VI 1956 r.)**

Awanse: kapral (22 VI 1945 r.); sierżant (20 XII 1950 r.); starszy sierżant (28 IV 1952 r.); chorąży (21 VII 1953 r.).

(AIPN Bi, 99/111, Akta osobowe Jana Duszewskiego)

DZIAMAŁEK Jan

wyznanie: rzymskokatolickie

narodowość: polska

pochodzenie społeczne: robotnicze

wykształcenie: 6 klas szkoły powszechnej

przynależność organizacyjna: PPR

ur. 1 II 1927 r., Ostrołęka

s. Piotra i Rozalii

Przebieg służby: **młodszy referent Referatu 4 PUBP w Łomży (25 XI 1947 r.); wartownik Komendantury WUBP w Białymstoku (od 31 XII 1947 r.); zwolniony z powodu choroby (1 VII 1948 r.)**

Awanse: sierżant podchorąży (b.d.).

(AIPN Bi, 98/107, Akta osobowe Jana Działałka)

FIDALI Marian

wyznanie: rzymskokatolickie

narodowość: polska

pochozenie społeczne: robotnicze

wykształcenie: 7 klas szkoły powszechnej

przynależność organizacyjna: PPR

ur. 21 VII 1917 r., Klonowo, pow. Miechów, woj. kieleckie

s. Piotra i Marianny

Przebieg służby: w dyspozycji kierownika WUBP w Białymstoku (14 XII 1945 r.); młodszy referent Ekspozytury Kolejowej Wydziału IV WUBP w Białymstoku (17 I 1946 r.); referent Oddziałowej Ekspozytury Kolejowej PUBP w Ełku (4 XII 1946 r.); p.o. kierownik Oddziałowej Ekspozytury Kolejowej PUBP w Ełku (III 1947 r.); starszy referent Placówki Kolejowej PUBP w Ełku (od 1 X 1947 r.); **starszy referent Referatu 4 PUBP w Łomży (od 1 XII 1947 r.);** starszy referent Sekcji 8 Wydziału IV WUBP w Białymstoku (od 1 X 1949 r.); zwolniony i przeniesiony do rezerwy MON (31 XII 1949 r.).

Awanse: starszy sierżant (3 IV 1948 r.); chorąży (18 VII 1949 r.).

(AIPN Bi, 99/118, Akta osobowe Mariana Fidalego)

FIEDORUK³⁷ Mikołaj

wyznanie: prawosławne

narodowość: białoruska

pochozenie społeczne: chłopskie

wykształcenie: 4 klasy szkoły powszechnej

przynależność organizacyjna: PPR, PZPR

ur. 5 XI 1922 r., Zubowo, pow. Bielsk Podlaski

s. Jerzego i Eudokii

Przebieg służby: wartownik PUBP w Bielsku Podlaskim (od 25 IV 1946 r.); II Specjalistyczny Kurs przy WUBP w Białymstoku (7 VI 1946 r.); młodszy referent PUBP w Bielsku Podlaskim (od 20 VIII 1946 r.); **młodszy referent PUBP w Łomży (od 13 IX 1946 r.); referent Placówki Jedwabne PUBP w Łomży (od 25 IX 1947 r.); referent Referatu 3 PUBP w Łomży (od 22 IX 1949 r.);** starszy referent Sekcji 4 Wydziału III

³⁷ W części dokumentów m.in. ankiecie specjalnej, widnieje nazwisko Fedoruk.

WUBP w Białymstoku (od 11 VIII 1950 r.); starszy referent Sekcji 1 Wydziału III WUBP w Białymstoku (od 25 IX 1952 r.); starszy referent Wydziału do Walki z Bandytyzmem WUBP w Białymstoku (od 15 VIII 1954 r.); starszy referent Sekcji 5 Wydziału III WUds.BP w Białymstoku (od 1 IV 1955 r.); oficer operacyjny Sekcji 5 Wydziału III WUds.BP w Białymstoku (od 7 V 1956 r.); Roczna Szkoła Oficerów w CW MSW (15 IX 1956 r.); oficer operacyjny Wydziału III KW MO w Białymstoku (od 1 I 1957 r.); starszy oficer operacyjny Wydziału III KW MO w Białymstoku (od 1 VII 1957 r.); Roczna Szkoła Oficerów Operacyjnych CW MSW (od 1 IX 1957 r.); w dyspozycji KW MO w Białymstoku (od 23 VII 1958 r.); starszy oficer operacyjny Wydziału III KW MO w Białymstoku (od 22 VIII 1958 r.); inspektor Wydziału III SB KW MO w Białymstoku (od 1 IV 1967 r.); starszy inspektor Wydziału III SB KW MO w Białymstoku (od 1 XI 1970 r.); zwolniony z MO na podstawie art. 52 ust. 2 pkt 5 ustawy z 31 I 1959 r. (31 V 1973 r.).

Awanse: kapral (16 VIII 1946 r.); sierżant (3 II 1948 r.); starszy sierżant (1 V 1949 r.); chorąży (30 XII 1949 r.); podporucznik (21 VII 1951 r.); porucznik (21 VII 1954 r.); porucznik MO (11 II 1957 r.); kapitan (2 VII 1959 r.)

(AIPN Bi, 98/1922, Akta osobowe Mikołaja Fiedoruka)

GAJDA Wiesław Marian

wyznanie: rzymskokatolickie

narodowość: polska

pochodzenie społeczne: robotnicze

wykształcenie: 4 klasy gimnazjum

przynależność organizacyjna: PZPR

ur. 24 IV 1932 r., Sosnowiec, woj. śląsko-dąbrowskie

s. Władysława i Leokadii

Przebieg służby: Dwuletnia Szkoła w CW MBP (15 IX 1949 r.–23 VII 1951 r.); w dyspozycji szefa WUBP w Białymstoku (od 23 VII 1951 r.); referent Sekcji 3 Wydziału III WUBP w Białymstoku (od 23 VII 1951 r.); **referent Sekcji 3 PUBP w Łomży (od 15 I 1952 r.); referent terenowy do obsługi gm. Drozdowo PUBP w Łomży (od 1 V 1952 r.);** zwolniony dyscyplinarnie ze służby (30 IV 1953 r.)³⁸.

³⁸ 20 VII 1953 r. został skazany przez Wojskowy Sąd Rejonowy w Białymstoku na 3 lata więzienia za nadużycie alkoholu 20 XII 1952 r. w Drozdowie i mającą w związku z tym miejsce utratę

Awanse: starszy sierżant (29 XII 1952 r.).

(AIPN Bi, 98/607, Akta osobowe Wiesława Mariana Gajdy)

GAWRYLUK Stefan

wyznanie: prawosławne

narodowość: białoruska

poходzenie społeczne: chłopskie

wykształcenie: 7 klas szkoły powszechnej

przynależność organizacyjna: b.d.

ur. 1 XII 1925 r., Dubicze Cerkiewne, pow. Bielsk Podlaski

s. Grzegorza i Olgi

Przebieg służby: żołnierz WP (1946 r.–1948 r.); wartownik ochrony PUBP w Elku (16 III 1949 r.); VIII Specjalistyczny Kurs przy WUBP w Białymstoku (od 4 III 1949 r.); młodszy oficer śledczy PUBP w Kolnie (od 1 VII 1949 r.); starszy oficer śledczy PUBP w Kolnie (od 1 XI 1950 r.); **starszy oficer śledczy PUBP w Łomży (od 1 VIII 1951 r.);** oficer śledczy Sekcji 2 Wydziału Śledczego WUBP w Białymstoku (od 1 V 1952 r.); oficer śledczy Sekcji 1 Wydziału Śledczego WUBP w Białymstoku (od 15 X 1952 r.); starszy oficer śledczy Sekcji 2 Wydziału Śledczego WUBP w Białymstoku (od 1 XI 1953 r.); starszy oficer śledczy Sekcji 1 Wydziału Śledczego WUBP w Białymstoku (od 1 VIII 1954 r.); starszy oficer śledczy Sekcji 1 Wydziału VII WUds.BP w Białymstoku (od 1 IV 1955 r.); oficer śledczy Sekcji 1 Wydziału VII WUds.BP w Białymstoku (od 1 IV 1956 r.); zwolniony na podstawie art. 46 pkt 1 dekretu z 20 VII 1954 r. (31 VII 1956 r.).

Awanse: starszy sierżant (11 I 1951 r.); chorąży (21 VII 1951 r.); podporucznik (22 VII 1952 r.); porucznik (20 VII 1955 r.).

(AIPN Bi, 98/1511, Akta osobowe Stefana Gawryluka)

dokumentów służbowych oraz pobicie w Kalinowie i uprowadzenie do Piątnicy nieletniego Józefa Zaczka.

GERWIN Henryk

wyznanie: ewangelicko-augsburskie
narodowość: polska
pochodzenie społeczne: inteligenckie³⁹
wykształcenie: gimnazjum
przynależność organizacyjna: b.d.
ur. 19 II 1921 r., Łomża
s. Fryderyka i Marty

Przebieg służby: **oficer śledczy PUBP w Łomży (8 V 1945 r.); starszy oficer śledczy PUBP w Łomży (5 VI 1945 r.); zwolniony z powodu choroby (17 I 1946 r.).**

Awanse: plutonowy (1 VII 1945 r.); sierżant (28 IX 1945 r.).

(AIPN Bi, 99/122, Akta osobowe Henryka Gerwina)

GOLONKO Antoni

wyznanie: prawosławne
narodowość: białoruska
pochodzenie społeczne: chłopskie
wykształcenie: 4 klasy szkoły powszechnej
przynależność organizacyjna: PZPR
ur. 15 VIII 1926 r., Łopuchówka, pow. Bielsk Podlaski
s. Teodora i Małanii

Przebieg służby: wartownik Komendantury Wydziału Ogólnego WUBP w Białymstoku (od 29 I 1951 r.); **komendant ochrony PUBP w Łomży (od 1 V 1951 r.); komendant ochrony PUBP w Kolnie (od 1 II 1952 r.); pomoc komendanta gmachu PUBP w Grajewie (od 1 V 1952 r.); zwolniony na podstawie art. 46 pkt 2 dekrety z 20 VII 1954 r. (31 III 1955 r.).**

Awanse: plutonowy (18 VII 1951 r.).

(AIPN Bi, 99/124, Akta osobowe Antoniego Golonko)

³⁹ Ojciec jego był urzędnikiem ubezpieczeniowym.

GOLONKO Włodzimierz

wyznanie: prawosławne

narodowość: białoruska

pochodzenie społeczne: chłopskie

wykształcenie: 4 klasy szkoły powszechnej

przynależność organizacyjna: PPR

ur. 12 VI 1914 r., Dubiny, pow. Bielsk Podlaski

s. Aleksandra i Anny

Przebieg służby: funkcjonariusz ochrony PUBP w Bielsku Podlaskim (6 II 1945 r.); wartownik WUBP w Białymstoku (26 IX 1945 r.); **wartownik PUBP w Łomży (28 I 1946 r.); referent gminny PUBP w Łomży (4 IV 1946 r.);** II Specjalistyczny Kurs przy WUBP w Białymstoku (7 VI 1946 r.); młodszy referent Referatu 3 PUBP w Olecku (20 VIII 1946 r.); zwolniony z powodu braku kwalifikacji (1 IV 1947 r.).

Awanse: kapral (28 IX 1945 r.); plutonowy (5 I 1946 r.).

(AIPN Bi, 101/125, Akta osobowe Włodzimierza Golonko)

GOŁĄBEK Józef

wyznanie: rzymskokatolickie

narodowość: polska

pochodzenie społeczne: chłopskie

wykształcenie: 7 klas szkoły powszechnej

przynależność organizacyjna: b.d.

ur. 6 VII 1920 r., Bazanów, pow. Garwolin, woj. warszawskie

s. Piotra i Zofii

Przebieg służby: szofer PUBP w Sokółce (13 IX 1946 r.); **szofer PUBP w Łomży (17 III 1947 r.);** skreślony z ewidencji pracowników (1 IX 1948 r.)⁴⁰.

(AIPN Bi, 99/127, akta osobowe Józefa Gołąbka)

⁴⁰ 1 IX 1948 r. poza terenem Łomży wysadzano starą amunicję i materiały wybuchowe znajdujące się w PUBP. W trakcie ich załadunku Józef Gołąbek przywłaszczył sobie kostkę trotylu, a następnie doprowadził do jej wybuchu, w wyniku czego poniósł śmierć.

GOSTOMSKI Hieronim

wyznanie: rzymskokatolickie

narodowość: polska

pochodzenie społeczne: robotnicze

wykształcenie: 6 klas szkoły powszechnej

przynależność organizacyjna: PZPR

ur. 3 IX 1926 r., Mareckie, gm. Grajewo, pow. Szczuczyn

s. Antoniego i Wiktorii

Przebieg służby: wartownik PUBP w Ełku (od 21 IX 1945 r.); referent ewidencji operacyjnej PUBP w Ełku (od 1 X 1947 r.); Kurs Departamentu II w CW MBP (27 IV–14 VII 1949 r.); starszy referent Kierownictwa PUBP w Ełku (od 1 V 1951 r.); **starszy referent Referatu 1 PUBP w Łomży (od 10 VII 1951 r.); starszy referent powiatowy PUBP w Łomży (od 1 V 1952 r.);** starszy referent Sekcji 1 Wydziału I WUBP w Białymstoku (od 1 III 1953 r.); kierownik Sekcji 1 Wydziału I WUBP w Białymstoku (od 1 VII 1953 r.); kierownik Sekcji 3 Wydziału II WUds.BP w Białymstoku (od 1 IV 1955 r.); Kurs Kierowników Sekcji w Gdańsku (od 1 IX 1955 r.); w dyspozycji kierownika WUds.BP w Białymstoku (od 16 XII 1956 r.); starszy oficer operacyjny Wydziału II (SB) KW MO w Białymstoku (od 1 I 1957 r.); funkcjonariusz stały ze stopniem służbowym (od 18 II 1959 r.); starszy oficer śledczy Wydziału Śledczego (SB) KW MO w Białymstoku (od 15 XII 1961 r.); kierownik Sekcji 1 Wydziału „C” (SB) KW MO w Białymstoku (od 1 XI 1962 r.); kierownik Sekcji 2 Wydziału „C” (SB) KW MO w Białymstoku (od 1 IV 1967 r.); kierownik Sekcji 1 zastępca naczelnika Wydziału „C” (SB) KW MO w Białymstoku (od 16 V 1967 r.); zwolniony ze służby (31 VII 1972 r.).

Awanse: kapral (5 I 1946 r.); plutonowy (3 IV 1948 r.); sierżant (1 V 1949 r.); starszy sierżant (25 VII 1949 r.); chorąży (28 XII 1950 r.); podporucznik (22 VII 1952 r.); porucznik (22 VII 1955 r.); porucznik MO (11 II 1957 r.); kapitan MO (2 VII 1959 r.); major MO (10 VI 1968 r.).

(AIPN Bi, 98/1888, Akta osobowe Hieronima Gostomskiego;

Twarze białostockiej bezpieki. Obsada ..., s. 115)

GÓRALCZYK Stanisław

wyznanie: b.d.

narodowość: polska

pochodzenie społeczne: chłopskie

wykształcenie: 6 klas szkoły powszechnej

przynależność organizacyjna: KPP, PPR

ur. 1 I 1918 r., Kalinowo, pow. Łomża

s. Bolesława

Przebieg służby: członek KPP (1936 r.–1938 r.); służba w ACz (od 1940 r.); **młodszy referent PUBP w Łomży (1 III 1945 r.); zginął (10 VI 1945 r.)**.

Awanse: starszy sierżant (b.d.).

(AIPN Bi, Karta ewidencyjna Stanisława Góralczyka)

GÓRSKI Ryszard

wyznanie: rzymskokatolickie

narodowość: polska

pochodzenie społeczne: chłopskie

wykształcenie: 5 klas szkoły powszechnej

przynależność organizacyjna: ZWM, PZPR

ur. 7 X 1929 r., Wola Zambrzycka, gm. Długobórz, pow. Łomża

s. Władysława i Zofii

Przebieg służby: **goniec PUBP w Łomży (8 I 1947 r.)**; wartownik komendantury WUBP w Białymstoku (od 1 X 1947 r.); wartownik ochrony PUBP w Olecku (1 IV 1948 r.); wartownik aresztu PUBP w Kolnie (12 XI 1948 r.); wartownik komendantury Wydziału Ogólnego WUBP w Białymstoku (od 1 IX 1949 r.); zwolniony dyscyplinarnie (31 I 1950 r.).

(AIPN Bi, 99/132, Akta osobowe Ryszarda Górskiego)

GRUSZKA Józef

wyznanie: rzymskokatolickie
narodowość: polska
pochodzenie społeczne: chłopskie
wykształcenie: 6 klas szkoły powszechnej
przynależność organizacyjna: PPR, PZPR
ur. 16 II 1927 r., Iłowiec, pow. Zamość
s. Walentego i Marianny

Przebieg służby: wartownik WUBP w Lublinie (od 10 X 1946 r.); Kurs Szyfrantów i Fotografów (b.d.); w dyspozycji szefa WUBP w Białymstoku (od 1 II 1949 r.); szyfrant fotograf Referatu 2 PUBP w Kolnie (11 III 1949 r.); **szyfrant fotograf Referatu 2 PUBP w Łomży (od 1 VIII 1951 r.); referent Referatu 2 PUBP w Łomży (od 1 V 1952 r.);** starszy referent jednocześnie szyfrant Referatu 2 PUBP w Olecku (od 1 V 1953 r.); zwolniony na podstawie art. 46 pkt 2 dekretu z 20 VII 1954 r. (31 III 1955 r.).

Awanse: plutonowy (8 III 1949 r.); sierżant (20 XII 1950 r.); starszy sierżant (18 VII 1951 r.); chorąży (22 VII 1952 r.).

(AIPN Bi, 101/31, Akta osobowe Józefa Gruszki)

GRYNCEWICZ Georgij⁴¹

wyznanie: bezwyznaniowiec
narodowość: białoruska
pochodzenie społeczne: robotnicze
wykształcenie: 7 klas szkoły powszechnej
przynależność organizacyjna: PZPR, ZWM
ur. 3 I 1927 r., Białystok
s. Michała i Aleksandry

Przebieg służby: uczeń szoferski WUBP w Białymstoku (25 I 1945 r.); ślusarz garażu WUBP w Białymstoku (10 IX 1945 r.); szofer zastępcy szefa WUBP w Białymstoku (od 1 V 1947 r.); szofer garażu Wydziału Zaopatrzenia WUBP w Białymstoku (od 1 VI 1948 r.); szofer garażu Kwaternistrzostwa WUBP w Białymstoku (od 1 I 1949 r.); **młodszy referent Placówki Zambrów PUBP w Łomży (od 1 IX 1950 r.);** XI Specjali-

⁴¹ W niektórych dokumentach wymiennie stosowane imię Jerzy.

styczny Kurs przy WUBP w Białymstoku (1 IX 1950 r.–12 II 1951 r.); młodszy referent Sekcji 1 Wydziału Komunikacji WUBP w Białymstoku (od 1 III 1951 r.); referent Sekcji 1 Wydziału Komunikacji WUBP w Białymstoku (od 1 VI 1951 r.); starszy referent Referatu 1 Oddziału VIII w Białymstoku Wydziału VIII WUBP w Olsztynie (1 VIII 1954 r.); starszy referent Referatu 1 Oddziału V w Białymstoku Wydziału V WUds.BP w Olsztynie (od 1 IV 1955 r.); oficer operacyjny Referatu 1 Oddziału V w Białymstoku Wydziału V WUds.BP w Olsztynie (od 1 IV 1956 r.); zwolniony w związku z reorganizacją (31 XII 1956 r.); oficer operacyjny Wydziału III SB KW MO w Białymstoku (od 20 VIII 1957 r.); Dwuletnia Szkoła Oficerska w CW MSW w Legionowie (1 IX 1959 r.–21 VII 1961 r.); w dyspozycji zastępcy komendanta ds. Bezpieczeństwa KW MO w Białymstoku (od 25 VII 1961 r.); oficer operacyjny Wydziału III KW MO w Białymstoku (od 25 VII 1961 r.); starszy oficer operacyjny Wydziału III KW MO w Białymstoku (od 1 VIII 1963 r.); inspektor Wydziału III SB KW MO w Białymstoku (od 1 IV 1967 r.); starszy inspektor Wydziału III SB KW MO w Białymstoku (od 1 X 1970 r.); skreślony z ewidencji z powodu zgonu (29 II 1976 r.).

Awanse: kapral (20 VII 1947 r.); plutonowy (31 VII 1948 r.); starszy sierżant (11 II 1951 r.); chorąży (22 VII 1952 r.); podporucznik (21 VII 1954 r.); porucznik MO (4 X 1957 r.); kapitan MO (27 VI 1964 r.).

(AIPN Bi, 98/1966, Akta osobowe Georgija Gryncewicza)

GRZELAK Marian

wyznanie: b.d.

narodowość: polska

pochodzenie społeczne: b.d.

wykształcenie: 7 klas szkoły powszechnej

przynależność organizacyjna: PPR

ur. 8 XII 1926 r., Rozalin, pow. Konin, woj. poznańskie

s. Franciszka

Przebieg służby: żołnierz KBW (b.d.); **młodszy referent Placówki Zambrów PUBP w Łomży (12 IV 1949 r.)**; referent Sekcji 2 Wydziału Personalnego WUBP w Białymstoku (od 1 VII 1950 r.); referent do spraw doboru kadr Wydziału Personalnego WUBP w Białymstoku (od 1 II 1952 r.); referent Sekcji 2 Wydziału Personalnego WUBP w Poznaniu (od 15 IX 1952 r.).

Awanse: starszy strzelec (10 X 1947 r.); plutonowy (19 VI 1950 r.); starszy sierżant (11 I 1951 r.); chorąży (22 VII 1952 r.).

(AIPN Bi, Karta ewidencyjna Mariana Grzelaka)

HAPANOWICZ Eugeniusz

wyznanie: rzymskokatolickie

narodowość: polska

pochodzenie społeczne: robotnicze

wykształcenie: 5 klas szkoły powszechnej

przynależność organizacyjna: PPR

ur. 23 I 1926 r., Talkowszczyzna, pow. Sokółka

s. Antoniego i Marii

Przebieg służby: wartownik PUBP w Sokółce (18 IV 1946 r.); wartownik aresztu PUBP w Sokółce (od 1 X 1947 r.); **wartownik ochrony PUBP w Łomży (9 IX 1948 r.);** zwolniony dyscyplinarnie za zabójstwo (1 I 1949 r.)⁴².

(AIPN Bi, 99/143, Akta osobowe Eugeniusza Hapanowicza)

HELWIG Józef

wyznanie: b.d.

narodowość: polska

pochodzenie społeczne: b.d.

wykształcenie: 4 klasy szkoły powszechnej

przynależność organizacyjna: PPR

ur. 13 III 1924 r., Kamionka, pow. Międzychód

s. Antoniego

Przebieg służby: MBP (b.d.); w dyspozycji szefa WUBP w Białymstoku (4 XII 1946 r.); **młodszy referent PUBP w Łomży (18 XII 1946 r.); młodszy referent Placówki Śniadowo PUBP w Łomży (25 IX 1947 r.); referent Placówki Śniadowo PUBP w Łomży (od 31 V 1948 r.); referent Placówki Jedwabne PUBP w Łomży (od 1 XI 1948 r.);**

⁴² 19 XII 1948 r., będąc pod wpływem alkoholu, zastrzelił II sekretarza gminnego PPR w Szudziałowie Władysława Wilczyńskiego.

referent Placówki Ciechanowiec PUBP w Bielsku Podlaskim (od 1 IX 1949 r.); w dyspozycji szefa WUBP w Katowicach (od 1 XII 1950 r.).

Awanse: kapral (20 VII 1946 r.); plutonowy (31 VII 1948 r.); sierżant (20 XII 1950 r.).
(AIPN Bi, Karta ewidencyjna Józefa Helwiga)

HENKEL Rajmund

wyznanie: b.d.
narodowość: polska
pochodzenie społeczne: b.d.
wykształcenie: 7 klas szkoły powszechnej
przynależność organizacyjna: ZWM, PPR
ur. 12 VIII 1925 r., Gniezno
s. Stanisława

Przebieg służby: MBP (b.d.); w dyspozycji szefa WUBP w Białymstoku (4 XII 1946 r.); **młodszy referent PUBP w Łomży (18 XII 1946 r.); referent Referatu 5 PUBP w Łomży (25 IX 1947 r.); starszy referent Referatu 5 PUBP w Łomży (od 1 X 1949 r.);** wykładowca Szkoły Wydziału Szkolenia WUBP w Białymstoku (od 10 VIII 1950 r.); wykładowca Katedry Politycznej Szkoły Międzywojewódzkiej przy WUBP w Olsztynie (od 1 VI 1951 r.).

Awanse: kapral (27 XII 1947 r.); plutonowy (3 IV 1948 r.); sierżant (9 IX 1949 r.); chorąży (30 XII 1949 r.); podporucznik (28 XII 1950 r.).

(AIPN Bi, Karta ewidencyjna Rajmunda Henkla)

IWANOW Aleksander

wyznanie: prawosławne
narodowość: polska
pochodzenie społeczne: chłopskie
wykształcenie: bez wykształcenia
przynależność organizacyjna: PPR
ur. 27 III 1916 r., Zacerewo, pow. Brasław, woj. wileńskie
s. Bazylego i Wasty

Przebieg służby: wartownik PUBP w Olecku (13 VIII 1945 r.); wartownik PUBP w Elku (9 XI 1945 r.); **wartownik PUBP w Łomży (21 XI 1946 r.); wartownik ochrony PUBP w Łomży (od 1 X 1947 r.);** zwolniony na własną prośbę (1 IX 1948 r.).

Awanse: starszy strzelec (b.d.); kapral (13 VII 1946 r.).

(AIPN Bi, 99/149, Akta osobowe Aleksandra Iwanowa)

JABŁOŃSKI Władysław

wyznanie: rzymskokatolickie

narodowość: polska

pochodzenie społeczne: robotnicze

wykształcenie: mała matura

przynależność organizacyjna: ZMP

ur. 21 XI 1930 r., Borsuki, pow. Iłża, woj. kieleckie
s. Ignacego i Marii

Przebieg służby: aplikant Wydziału Śledczego WUBP w Białymstoku (od 24 II 1951 r.); oficer śledczy Referatu Śledczego PUBP w Grajewie (od 15 IX 1951 r.); **oficer śledczy Referatu Śledczego PUBP w Łomży (od 1 X 1952 r.);** starszy oficer śledczy PUBP w Hajnówce (od 1 VIII 1954 r.); zwolniony ze służby na podstawie art. 46 pkt 5 dekretu z 20 VII 1954 r. (30 XI 1954 r.).

Awanse: kapral (18 VII 1951 r.); sierżant (17 VII 1952 r.); starszy sierżant (29 IV 1953 r.); chorąży (21 VII 1954 r.).

(AIPN Bi, 98/693, Akta osobowe Władysława Jabłońskiego)

JAKIMIENKO Siemion

wyznanie: prawosławne

narodowość: białoruska

pochodzenie społeczne: chłopskie

wykształcenie: średnie

przynależność organizacyjna: WKPB(b)B

ur. 20 IX 1902 r., Cimonowo, pow. Klimowice, woj. mohiłowskie
s. Jakuba i Stefanii

Przebieg służby: politruk w ACz (1924 r.–1926 r.); służba w ACz (1 X 1939 r.–1 XII 1939 r.); **kierownik gospodarczy więzienia NKWD w Łomży (1 XII 1939 r.–21 VI 1941 r.); komendant bloku PUBP w Łomży (4 IV 1946 r.); zginął wskutek nieszczęśliwego wypadku (27 VII 1946 r.)**⁴³.

(AIPN Bi, 99/152, Akta osobowe Siemiona Jakimienki)

JANKOWSKA Zofia

wyznanie: rzymskokatolickie
narodowość: polska
pochodzenie społeczne: robotnicze
wykształcenie: średnie
przynależność organizacyjna: b.d.
ur. 7 III 1922 r., Łomża
c. Piotra i Bronisławy

Przebieg służby: **pracownica USC i Starostwa Powiatowego w Łomży (1940–1941); maszynistka PUBP w Łomży (od 9 VII 1945 r.); zwolniona w związku ze współpracą z NSZ (IV 1946 r.)**⁴⁴.

(AIPN Bi, 99/156, Akta osobowe Zofii Jankowskiej)

JANKOWSKI Antoni

wyznanie: b.d.
narodowość: polska
pochodzenie społeczne: b.d.
wykształcenie: 6 klas szkoły powszechnej
przynależność organizacyjna: b.d.
ur. 20 V 1904 r., Kalinowo, pow. Łomża
s. Stanisława

⁴³ Przygniótł go wywrócony samochód podczas wyjazdu w teren grupy operacyjnej.

⁴⁴ Ustalono, że do PUBP w Łomży wstąpiła na polecenie należących do NSZ Zygmunta Szablowskiego i Jadwigi Pozowskiej. W okresie swojej pracy przekazała m.in. informacje o osobach aresztowanych przez UB, ujawnionych podczas śledztwa i pseudonimy agentów.

Przebieg służby: wartownik PUBP w Łomży (od 27 VIII 1945 r.); komendant Bloku PUBP w Łomży (22 X 1946 r.); zwolniony (31 V 1947 r.).

Awanse: kapral (b.d.); plutonowy (13 VII 1946 r.).

(AIPN Bi, Karta ewidencyjna Antoniego Jankowskiego)

JANOWSKI Antoni

wyznanie: rzymskokatolickie

narodowość: polska

pochodzenie społeczne: robotnicze

wykształcenie: 5 klas szkoły powszechnej

przynależność organizacyjna: PPR

ur. 2 I 1926 r., Łomża

s. Stanisława i Heleny

Przebieg służby: wartownik PUBP w Łomży (7 VI 1946 r.); wartownik ochrony PUBP w Łomży (od 1 X 1947 r.); młodszy referent Referatu 3⁴⁵ PUBP w Łomży (od 1 I 1948 r.); VIII Specjalistyczny Kurs przy WUBP w Białymstoku (od 4 III 1949 r.); młodszy referent Referatu 3 PUBP w Łomży (od 1 VII 1949 r.); referent Placówki Śniadowo PUBP w Łomży (od 1 IX 1949 r.)⁴⁶; referent Referatu 2 PUBP w Łomży (od 1 II 1950 r.); zwolniony na własną prośbę (31 XII 1950 r.).

Awanse: kapral (30 XII 1948 r.); plutonowy (15 X 1949 r.).

(AIPN Bi, 99/161, Akta osobowe Antoniego Janowskiego)

⁴⁵ W sprawozdaniu Referatu I PUBP w Łomży z 24 VI 1948 r. wymieniony jest on jako funkcjonariusz w nim pracujący (AIPN Bi, 045/1544, Raport sprawozdawczy szefa PUBP w Łomży do naczelnika Wydziału I WUBP w Białymstoku za okres od 25 V 1948 r. do 25 VI 1945 r., 24 VI 1948 r. Łomża, k. 11).

⁴⁶ W październiku 1949 r., będąc w stanie nietrzeźwym, doprowadził do przerwania zabawy w Szczepankowie oraz pobił Lucjana Chałęckiego i mieszkającego tam Henryka Tadaja.

JAROMŁYSZKO Jerzy

wyznanie: prawosławne

narodowość: polska

pochozenie społeczne: robotnicze

wykształcenie: 2 klasy gimnazjum

przynależność organizacyjna: PPR, ZWM

ur. 6 II 1929 r., Białystok

s. Teodora i Luby

Przebieg służby: młodszy wywiadowca Sekcji 1 Wydziału „A” WUBP w Białymstoku (18 VII 1946 r.); III Specjalistyczny Kurs przy WUBP w Białymstoku (14 X 1946 r.); młodszy referent PUBP w Białymstoku (10 I 1947 r.); Kurs Radiotelegrafistów przy Departamencie II MBP (od 1 VII 1947 r.); szyfrant fotograf PUBP w Białymstoku (od 1 X 1947 r.); w dyspozycji szefa WUBP w Białymstoku (od 8 X 1947 r.); **młodszy referent Placówki Kolno PUBP w Łomży (od 30 XI 1947 r.);** pracownik biura przepustek WUBP w Białymstoku (od 31 XII 1947 r.); młodszy referent Sekcji 1 Wydziału I WUBP w Białymstoku (12 II 1948 r.); młodszy referent Referatu 4 Wydziału I WUBP w Białymstoku (31 V 1948 r.); dyspozytor garażu Sekcji Transportu Wydziału Zaopatrzenia WUBP w Białymstoku (26 VIII 1948 r.); zwolniony dyscyplinarnie (1 IX 1948 r.)⁴⁷.

Awanse: kapral (5 I 1947 r.).

(AIPN Bi, 98/713, Akta osobowe Jerzego Jaromłynski)

JĘDRZEJEWSKI Mieczysław

wyznanie: b.d.

narodowość: polska

pochozenie społeczne: b.d.

wykształcenie: 5 klas szkoły powszechnej

przynależność organizacyjna: b.d.

ur. 10 II 1923 r., Wojciechowiec, pow. Ostrołęka

s. Romana

⁴⁷ Przez dwa miesiące na terenie pow. łomżyńskiego bezprawnie używał stopnia podporucznika, 12 VII 1948 r. w Śniadowie kilkakrotnie uderzył mieszkającego tam sołtysa Antoniego Galińskiego, zdezerterował z WUBP w Białymstoku i 18 VIII 1948 r. przekroczył nielegalnie granicę i próbował uciec do strefy amerykańskiej.

Przebieg służby: wartownik PUBP w Łomży (7 VI 1946 r.); wartownik ochrony PUBP w Łomży (25 IX 1947 r.); wartownik aresztu PUBP w Grajewie (od 15 I 1950 r.); X Specjalistyczny Kurs przy WUBP w Białymstoku (od 14 II 1950 r.); młodszy referent Referatu 5 PUBP w Suwałkach (od 3 VI 1950 r.); starszy strażnik więzienia w Elku (od 15 VII 1951 r.); zwolniony dyscyplinarnie za kontakty z rodzinami więźniów (28 II 1953 r.).

(AIPN Bi, Karta ewidencyjna Mieczysława Jędrzejewskiego)

JÓZEFIUK Mikołaj

wyznanie: prawosławne

narodowość: białoruska

pochodzenie społeczne: chłopskie

wykształcenie: 4 klasy szkoły powszechnej

przynależność organizacyjna: PPR, PZPR

ur. 25 V 1926 r., Turna Duża, gm. Siemiatycze,

pow. Bielsk Podlaski

s. Trofima i Marii

Przebieg służby: wartownik PUBP w Bielsku Podlaskim (od 7 V 1946 r.); wartownik PUBP w Augustowie (od 1 I 1947 r.); oddziałowy aresztu PUBP w Augustowie (od 1 X 1947 r.); wartownik ochrony PUBP w Augustowie (od 1 IX 1949 r.); IX Specjalistyczny Kurs przy WUBP w Białymstoku (od 4 X 1949 r.); młodszy referent Referatu 5 PUBP w Sokółce (od 1 II 1950 r.); referent Referatu 5 PUBP w Sokółce (od 1 IX 1950 r.); Krajowy Ośrodek Szkolenia MBP w Gdańsku (od 15 IX 1951 r.); starszy referent terenowy dla gm. Dąbrowa PUBP w Sokółce (od 1 VII 1952 r.); starszy referent terenowy dla gm. Kupiski PUBP w Łomży (od 1 III 1953 r.); starszy referent powiatowy PUBP w Łomży (od 1 IV 1953 r.); zwolniony dyscyplinarnie z PUBP w Łomży (31 V 1954 r.).

Awanse: kapral (18 VII 1950 r.); sierżant (20 XII 1950 r.); starszy sierżant (18 VII 1951 r.); zdegradowany do kaprała (18 III 1953 r.).

(AIPN Bi, 99/167, Akta osobowe Mikołaja Józefiuka)

JÓŻWIAK Jan

wyznanie: rzymskokatolickie
narodowość: polska
pochodzenie społeczne: robotnicze
wykształcenie: 7 klas szkoły powszechnej
przynależność organizacyjna: ZMP
ur. 14 II 1932 r., Łęczycza, woj. łódzkie
s. Franciszka i Anny

Przebieg służby: Dwuletnia Szkoła Oficerska w CW MBP w Legionowie (od 15 IX 1949 r.); w dyspozycji szefa WUBP w Białymstoku (od 23 VII 1951 r.); referent Sekcji I Wydziału I WUBP w Białymstoku (od 23 VII 1951 r.); **młodszy referent Sekcji 3 PUBP w Łomży (od 1 X 1952 r.); referent terenowy do obsługi gm. Chlebotki PUBP w Łomży (od 1 III 1953 r.); zwolniony dyscyplinarnie (15 VIII 1953 r.).**

Awanse: chorąży (3 VII 1951 r.).

(AIPN Bi, 99/168, Akta osobowe Jana Jóźwiaka)

JUDZICKA Janina

wyznanie: prawosławne
narodowość: polska
pochodzenie społeczne: robotnicze
wykształcenie: 7 klas szkoły powszechnej
przynależność organizacyjna: b.d.
ur. 18 II 1926 r., Białystok
c. Spirydona i Teodory

Przebieg służby: sekretarz WUBP w Białymstoku (14 X 1944 r.); pracownica kartoteki WUBP w Białymstoku (2 V 1945 r.); maszynistka WUBP w Białymstoku (12 VII 1945 r.); **sekretarz PUBP w Łomży (7 VIII 1945 r.);** pomoc biurowa Wydziału I WUBP w Białymstoku (6 II 1946 r.); zwolniona z powodu nie wywiązywania się z obowiązków (31 VIII 1946 r.).

(AIPN Bi, 98/729, Akta osobowe Janiny Judzickiej)

JURCZUK Aleksander

wyznanie: bezwyznaniowiec⁴⁸

narodowość: białoruska

pochodzenie społeczne: chłopskie

wykształcenie: 7 klas szkoły powszechnej⁴⁹

przynależność organizacyjna: ZMP, ORMO, PZPR

ur. 27 VII 1929 r., Zarzeczany, pow. Białystok

s. Jana i Marii

Przebieg służby: **wartownik ochrony PUBP w Łomży (od 15 XII 1949 r.); wartownik PUBP w Łomży (od 1 V 1952 r.);** Międzywojewódzka Szkoła MBP w Olsztynie (10 IX 1952 r.–7 VII 1953 r.); w dyspozycji szefa WUBP w Białymstoku (od 7 VII 1953 r.); referent terenowy do obsługi gm. Piekuty PUBP w Wysokiem Mazowieckiem (od 7 VII 1953 r.); referent terenowy PUBP w Łapach (od 1 X 1954 r.); referent Delegatury w Łapach WUds.BP w Białymstoku (od 1 V 1955 r.); oficer operacyjny Delegatury w Łapach WUds.BP w Białymstoku (od 1 IV 1956 r.); oficer operacyjny Referatu ds. Bezpieczeństwa KP MO w Łapach (od 1 I 1957 r.); starszy oficer operacyjny Referatu ds. Bezpieczeństwa KP MO w Łapach (od 1 III 1962 r.); Szkoła Oficerska SB MSW w Warszawie (15 XI 1962 r.–15 XI 1963 r.); inspektor operacyjny Referatu ds. SB KP MO w Łapach (od 1 IV 1967 r.); inspektor operacyjny Referatu ds. Bezpieczeństwa KP MO w Łapach (od 1 IV 1967 r.)⁵⁰; starszy inspektor SB Grupy Operacyjnej Referatu ds. Bezpieczeństwa KP MO w Łapach (od 1 VII 1970 r.); wydalony ze służby w MO na podstawie art. 52 ust. 1 pkt 2 ustawy z 31 I 1959 r. (24 III 1973 r.).

Awanse: chorąży (4 VII 1953 r.); podporucznik MO (22 VII 1957 r.); porucznik MO (2 VII 1962 r.); kapitan MO (11 VI 1971 r.).

(AIPN Bi, 98/1911, Akta osobowe Aleksandra Jurczuka)

⁴⁸ Wcześniej wpisane prawosławne ale skreślone.

⁴⁹ Wpisane w miejsce skreślonych „5 klas szkoły powszechnej”.

⁵⁰ Zmiana rozkazu.

JUST Mieczysław

wyznanie: rzymskokatolickie
narodowość: polska
pochodzenie społeczne: robotnicze
wykształcenie: 6 klas szkoły powszechnej
przynależność organizacyjna: b.d.
ur. 1 I 1926 r., Łomżyca, pow. Łomża
s. Stefana i Józefy

Przebieg służby: **szofer PUBP w Łomży (22 II 1947 r.);** zwolniony z pozbawieniem praw do dalszej pracy (17 III 1947 r.).

(AIPN Bi, 99/166, Akta osobowe Mieczysława Justa)

KALINKO Ignacy

wyznanie: rzymskokatolickie
narodowość: polska
pochodzenie społeczne: robotnicze
wykształcenie: 6 klas szkoły powszechnej
przynależność organizacyjna: ZWM, PPR, PZPR
ur. 5 XI 1926 r., Dębowo, pow. Suwałki
s. Izydora i Stefanii

Przebieg służby: młodszy referent PUBP w Olecku (29 VII 1947 r.); młodszy referent Referatu 3 PUBP w Olecku (od 1 X 1947 r.); V Specjalistyczny Kurs przy WUBP w Białymstoku (od 7 I 1948 r.); młodszy referent Referatu 4 PUBP w Bielsku Podlaskim (20 IV 1948 r.); **młodszy referent Referatu 4 PUBP w Łomży (od 1 IX 1948 r.); referent Referatu 2 PUBP w Łomży (19 III 1949 r.);** CW MBP w Legionowie (od 22 IV 1949 r.); zwolniony na własną prośbę (31 I 1950 r.).

Awanse: kapral (27 XII 1947 r.); plutonowy (b.d.).

(AIPN Bi, 99/169, Akta osobowe Ignacego Kalinko)

KALINOWSKI Tadeusz

wyznanie: rzymskokatolickie

narodowość: polska

pochodzenie społeczne: robotnicze

wykształcenie: 6 klas szkoły powszechnej

przynależność organizacyjna: PPR, PZPR

ur. 23 III 1925 r., Suwałki

s. Michała i Heleny

Przebieg służby: wartownik PUBP w Suwałkach (od 1 VI 1946 r.); młodszy referent PUBP w Suwałkach (od 1 VIII 1946 r.); III Specjalistyczny Kurs przy WUBP w Białymstoku (od 14 X 1946 r.); młodszy referent PUBP w Suwałkach (od 10 I 1947 r.); referent Referatu 4 PUBP w Suwałkach (od 1 X 1947 r.); **referent Referatu 4 PUBP w Łomży (od 1 XII 1947 r.)**; starszy referent Referatu 4 PUBP w Kolnie (od 1 VI 1948 r.); Roczna Szkoła Oficerska CW MBP w Legionowie (od 1 IX 1949 r.); w dyspozycji szefa WUBP w Białymstoku (od 21 VIII 1950 r.); zastępca szefa PUBP w Olecku (od 1 IX 1950 r.); szef PUBP w Gołdapi (od 15 I 1951 r.); zastępca szefa PUBP w Kolnie (od 1 IV 1952 r.); zastępca naczelnika Wydziału III WUBP w Białymstoku (od 1 XI 1953 r.); szef PUBP w Zambrowie (od 1 XI 1954 r.); kierownik DUds.BP w Zambrowie (od 1 IV 1955 r.); zastępca komendanta powiatowego MO ds. Bezpieczeństwa w Zambrowie (od 1 I 1957 r.); zastępca komendanta powiatowego MO ds. Bezpieczeństwa i jednocześnie I zastępca komendanta powiatowego MO ds. SB w Gołdapi (od 1 VI 1958 r.); zwolniony ze służby (31 X 1967 r.).

Awanse: kapral (27 XII 1947 r.); sierżant (31 VII 1948 r.); chorąży (19 VII 1949 r.); podporucznik (18 VII 1950 r.); porucznik (22 VII 1952 r.); kapitan (27 XII 1955 r.); kapitan MO (11 II 1957 r.); major MO (27 VI 1964 r.).

(AIPN Bi, 101/17, Akta osobowe Tadeusza Kalinowskiego;

Twarze białostockiej bezpieki. Obsada ..., s. 132–133)

KAMIŃSKI Marian

wyznanie: rzymskokatolickie
narodowość: polska
pochodzenie społeczne: robotnicze
wykształcenie: 7 klas szkoły powszechnej
przynależność organizacyjna: PPR
ur. 2 VII 1925 r., Kalinowo, pow. Łomża
s. Józefa i Józefy

Przebieg służby: **referent PUBP w Łomży (od 11 V 1946 r.); II Specjalistyczny Kurs przy WUBP w Białymstoku (od 5 VI 1946 r.); referent PUBP w Łomży (20 VIII 1946 r.); referent Placówki Kolno PUBP w Łomży (od 1 X 1947 r.); młodszy referent Placówki Lipsk PUBP w Augustowie (od 30 XI 1947 r.); młodszy referent Referatu 5 PUBP w Augustowie (od 15 VII 1948 r.); referent Referatu 5 PUBP w Białymstoku (od 1 IV 1949 r.); starszy referent Referatu 5 PUBP w Białymstoku (od 1 II 1951 r.); referent Referatu 5 PUBP w Białymstoku (od 1 XII 1951 r.); zwolniony dyscyplinarnie za zaniedbywanie obowiązków służbowych (15 IV 1952 r.).**

Awanse: kapral (16 VIII 1946 r.); plutonowy (25 II 1948 r.); starszy sierżant (21 VII 1950 r.).

(AIPN Bi, 98/133, Akta osobowe Mariana Kamińskiego)

KANICKI Roman

wyznanie: rzymskokatolickie
narodowość: polska
pochodzenie społeczne: chłopskie
wykształcenie: 7 klas szkoły powszechnej
przynależność organizacyjna: b.d.
ur. 30 VII 1925 r., Rudniki, pow. Wieluń, woj. łódzkie
s. Franciszka i Marianny

Przebieg służby: Białostocki Oddział WOP (1946 r.–1948 r.); **wartownik ochrony PUBP w Łomży (29 IX 1948 r.); zwolniony na własną prośbę (31 X 1948 r.)**⁵¹.

(AIPN Bi, 99/172, Akta osobowe Romana Kanickiego)

⁵¹ Ustalono, że jego brat Józef zdezerterował z WP w 1945 r.

KARPOWICZ Konstanty⁵²

wyznanie: prawosławne

narodowość: białoruska

pochodzenie społeczne: chłopskie

wykształcenie: szkoła powszechna

przynależność organizacyjna: PPR

ur. 18 III 1904 r., Grzybowce, gm. Hołynka, pow. Grodno

s. Mikołaja i Marii

Przebieg służby: członek oddziału partyzanckiego im. Suworowa ps. „Maksym” (1943 r. –1944 r.); p.o. zastępcą kierownika MUBP w Białymstoku (od 26 X 1944 r.); **kierownik PUBP w Łomży (od 20 XI 1944 r.)**; w dyspozycji kierownika WUBP w Białymstoku (od 9 VIII 1945 r.); p.o. zastępcą kierownika Wydziału Więzień i Obozów WUBP w Białymstoku (od 20 VIII 1945 r.); w dyspozycji kierownika WUBP w Białymstoku (od 23 III 1946 r.); skreślony z ewidencji (1 IV 1946 r.)⁵³.

Awanse: starszy sierżant (1 VII 1945 r.); chorąży (16 XI 1945 r.).

(AIPN Bi, 98/847, Akta osobowe Konstantego Karpowicza;

Twarze białostockiej bezpieki. Obsada ..., s. 139;

A. Omilianowicz, *Ziemia białostocka przypomina*, Lublin 1965, s. 128)

KATIUSZYN Eugeniusz

wyznanie: b.d.

narodowość: białoruska

pochodzenie społeczne: b.d.

wykształcenie: 2 klasy gimnazjum

przynależność organizacyjna: b.d.

ur. 2 VI 1926 r., Hajnówka

s. Bazyla

Przebieg służby: młodszy referent Sekcji 1 Wydziału IV WUBP w Białymstoku (7 VI 1946 r.); oficer śledczy PUBP w Grajewie (20 VIII 1946 r.); Kurs Śledczy MBP w Łodzi (22 II 1947 r.); oficer śledczy PUBP w Bielsku Podlaskim (27 IX 1947 r.); **oficer śledczy**

⁵² Do września 2007 r. patron jednej z białostockich ulic.

⁵³ Zginął w wyniku nieostrożnego obchodzenia się z bronią.

PUBP w Łomży (30 XII 1947 r.); starszy oficer śledczy PUBP w Łomży (od 1 XI 1948 r.); starszy oficer śledczy PUBP w Kolnie (od 1 IV 1949 r.); oficer śledczy Sekcji 2 Wydziału Śledczego WUBP w Białymstoku (od 15 IX 1950 r.); starszy oficer śledczy Sekcji 2 Wydziału Śledczego WUBP w Białymstoku (od 15 X 1952 r.); w dyspozycji kierownika Sekcji 1 Wydziału Śledczego WUBP w Lublinie (od 1 X 1953 r.).

Awanse: kapral (16 VIII 1946 r.); chorąży (16 XII 1947 r.); podporucznik (30 XII 1949 r.); porucznik (22 VII 1952 r.).

(AIPN Bi, Karta ewidencyjna Eugeniusza Katiuszyna)

KĘPKA Witold

wyznanie: b.d.

narodowość: polska

pochodzenie społeczne: b.d.

wykształcenie: 7 klas szkoły powszechnej

przynależność organizacyjna: PPR

ur. 28 II 1925 r., Warszawa

s. Stanisława

Przebieg służby: Centralna Szkoła MBP (b.d.); w dyspozycji kierownika WUBP w Białymstoku (21 XII 1945 r.); młodszy referent Walki z Bandytyzmem PUBP w Ełku (17 I 1946 r.); referent PUBP w Ełku (28 II 1946 r.); **referent PUBP w Łomży (12 X 1946 r.); starszy referent PUBP w Łomży (8 VII 1947 r.); starszy referent Referatu 1 PUBP w Łomży (25 IX 1947 r.);** referent Sekcji 2 Wydziału I WUBP w Białymstoku (4 XII 1947 r.); starszy referent Referatu 3 Wydziału I WUBP w Białymstoku (od 1 VI 1948 r.); starszy referent Referatu 4 Wydziału I WUBP w Białymstoku (od 31 VIII 1948 r.); starszy referent Sekcji 1 Wydziału I Departamentu I MBP w Warszawie (od 20 IX 1950 r.).

Awanse: starszy sierżant (b.d.); chorąży (5 XI 1946 r.); podporucznik (18 VII 1949 r.).

(AIPN Bi, Karta ewidencyjna Witolda Kęпки)

KIJEK Zdzisław

wyznanie: rzymskokatolickie

narodowość: polska

pochodzenie społeczne: robotnicze

wykształcenie: 5 klas szkoły powszechnej

przynależność organizacyjna: PPR

ur. 21 VIII 1925 r., Łomża

s. Stanisława i Janiny

Przebieg służby: **wartownik PUBP w Łomży (30 VI 1945 r.);** wartownik PUBP w Augustowie (19 II 1946 r.); II Specjalistyczny Kurs przy WUBP w Białymstoku (22 V 1946 r.); **młodszy referent Referatu 3 PUBP w Łomży (7 VI 1946 r.);** wartownik PUBP w Wysokiem Mazowieckiem (4 IX 1947 r.); wartownik ochrony PUBP w Wysokiem Mazowieckiem (26 IX 1947 r.); zwolniony (1 XI 1947 r.).

Awanse: starszy strzelec (13 VII 1947 r.).

(AIPN Bi, 99/178, Akta osobowe Zdzisława Kijka)

KISZYCKI Mikołaj

wyznanie: prawosławne

narodowość: polska⁵⁴

pochodzenie społeczne: chłopskie

wykształcenie: 7 klas szkoły powszechnej

przynależność organizacyjna: ZMP, PZPR

ur. 15 V 1925 r., Knyszewicze, gm. Szudziałowo, pow. Sokółka

s. Andrzeja i Agaty

Przebieg służby: wartownik ochrony PUBP w Grajewie (14 V 1949 r.); Kurs Szyfrantów Fotografów w CW MBP (18 IX 1951 r.); w dyspozycji szefa WUBP w Białymstoku (9 VI 1952 r.); starszy referent szyfrant Referatu 2 PUBP w Olecku (1 VII 1952 r.); **referent szyfrant Referatu 2 PUBP w Łomży (od 1 V 1953 r.);** w dyspozycji MSW (31 III 1955 r.); **fotograf-laborant Laboratorium Fotograficznego KP MO w Łomży (od 15 V 1955 r.);** **starszy fotograf KP MO w Łomży (od 15 V 1956 r.)⁵⁵;** starszy

⁵⁴ W charakterystyce służbowej z 5 I 1956 r. podana narodowość białoruska.

⁵⁵ Sprostowanie rozkazu z 16 V 1955 r.

technik dochodzeniowy KP MO w Łomży (od 1 XI 1956 r.); Kurs Pracowników Techniki Dochodzeniowej w Legionowie (od 12 II 1959 r.); starszy technik dochodzeniowy KP MO w Łomży (od 1 XII 1961 r.); referent techniki dochodzeniowej Referatu Operacyjno-Dochodzeniowego Służby Kryminalnej KP MO w Łomży (od 1 IX 1967 r.); referent techniki dochodzeniowej Grupy Techniki Dochodzeniowej KP MO w Łomży (1 VI 1968 r.); Kurs Inspektorów i Referentów Techniki Dochodzeniowej w Ośrodku Szkolenia Oficerów MO w Łodzi (19 VIII 1969 r.); referent operacyjny Grupy Techniki Dochodzeniowej KP MO w Łomży (od 1 II 1973 r.); w dyspozycji KW MO w Łomży (od 1 VI 1975 r.); inspektor ekspert Wydziału Kryminalistyki KW MO w Łomży (3 VII 1975 r.); kierownik Sekcji Gospodarczej Wydziału Dochodzeniowo-Śledczego KW MO w Łomży (od 1 VIII 1981 r.); zwolniony ze służby w MO (15 VIII 1981 r.).

Awanse: plutonowy WP (30 V 1952 r.); sierżant (7 XI 1953 r.); starszy sierżant (31 XII 1955 r.); sierżant sztabowy (24 IX 1974 r.); starszy sierżant sztabowy (7 X 1977 r.); młodszy chorąży (28 VIII 1980 r.); chorąży (17 VII 1981 r.); starszy chorąży (7 X 1987 r.).

(AIPN Bi, 133/1496, Akta osobowe Mikołaja Kiszyckiego)

KLEPACKI Czesław

wyznanie: rzymskokatolickie

narodowość: polska

pochođenje społeczne: chłopskie

wykształcenie: 4 klasy szkoły powszechnej

przynależność organizacyjna: PZPR

ur. 3 IV 1925 r., Nowa Wieś, gm. Trzcianne, pow. Białystok
s. Jakuba i Jadwigi

Przebieg służby: żołnierz KBW (1947 r.–1949 r.); wartownik aresztu PUBP w Olecku (od 30 XI 1949 r.); młodszy referent Referatu 4 PUBP w Olecku (od 1 VII 1950 r.); **młodszy referent Referatu 4 PUBP w Łomży (od 1 XII 1951 r.); referent terenowy do obsługi gm. Rutki PUBP w Łomży (od 1 V 1952 r.); referent terenowy do obsługi gm. Szczepankowo PUBP w Łomży (od 1 IX 1952 r.);** pomocnik Komendanta Gmachu PUBP w Elku (od 15 X 1954 r.); zwolniony na podstawie art. 46 pkt 1 dekretu z 20 VII 1954 r. (31 XII 1954 r.).

Awanse: kapral (18 VII 1950 r.); plutonowy (29 XII 1951 r.); sierżant (28 IV 1951 r.); zdegradowany do stopnia szeregowego (3 IX 1952 r.); sierżant (b.d.).

(AIPN Bi, 101/660, Akta osobowe Czesława Klepackiego)

KLIMOWICZ⁵⁶ Anna

wyznanie: prawosławne

narodowość: białoruska

pochozenie społeczne: chłopskie

wykształcenie: 8 klas szkoły rolniczej

przynależność organizacyjna: b.d.

ur. 8 VIII 1932 r., Widowo, pow. Bielsk Podlaski

c. Bazylego i Stefanii

Przebieg służby: maszynistka PUBP w Olecku (od 2 V 1950 r.); **maszynistka PUBP w Łomży (od 1 V 1951 r.);** maszynistka PUBP w Wysokiem Mazowieckiem (1 IX 1951 r.); maszynistka sekretariatu PUBP w Wysokiem Mazowieckiem (1 V 1952 r.); maszynistka sekretariatu PUBP w Bielsku Podlaskim (od 15 IV 1954 r.); maszynistka PUdS.BP w Bielsku Podlaskim (od 1 IV 1955 r.); zwolniona ze służby na podstawie art. 46 pkt 1 dekretu z 20 VII 1954 r. (31 VII 1955 r.).

(AIPN Bi, 98/1435, Akta osobowe Anny Klimowicz (Gul))

KŁOS Czesław

wyznanie: rzymskokatolickie

narodowość: polska

pochozenie społeczne: robotnicze

wykształcenie: 5 klas szkoły powszechnej

przynależność organizacyjna: PPR

ur. 24 III 1924 r., Grajewo

s. Stanisława i Kazimiery

⁵⁶ Zawarła związek małżeński w trakcie pracy w UB i zmieniła nazwisko na Gul.

Przebieg służby: wartownik PUBP w Grajewie (30 VI 1945 r.); wartownik aresztu PUBP w Grajewie (od 1 X 1947 r.); **wartownik aresztu PUBP w Łomży (od 1 XII 1949 r.)**⁵⁷; wartownik ochrony PUBP w Olecku (od 1 IV 1951 r.); zwolniony dyscyplinarnie (30 XI 1951 r.).

(AIPN Bi, 101/664, Akta osobowe Czesława Kłosa)

KOBRZYŃIECKI Adam

wyznanie: b.d.

narodowość: polska

pochozenie społeczne: chłopskie

wykształcenie: 3 klasy szkoły powszechnej

przynależność organizacyjna: b.d.

ur. 27 X 1926 r., Kalinówka, pow. Łomża

s. Juliana

Przebieg służby: wartownik ochrony PUBP w Łomży (od 18 III 1951 r.); wartownik ochrony PUBP w Sokółce (od 1 II 1952 r.); zwolniony dyscyplinarnie (30 IV 1952 r.).

(AIPN Bi, Karta ewidencyjna Adama Kobrzyńskiego)

KOLASIŃSKI Mieczysław⁵⁸

wyznanie: rzymskokatolickie

narodowość: polska

pochozenie społeczne: robotnicze

wykształcenie: 6 klas szkoły powszechnej

przynależność organizacyjna: PPR

ur. 31 X 1927 r., Bucław, pow. Bucław

s. Juliana i Pauliny

⁵⁷ W okresie tym doprowadził do dwóch awantur, publicznie zaczepiając mieszkańców Łomży. 4 X 1950 r. uderzył w twarz jednego z pracowników PKS, który zwrócił mu uwagę, gdy kopnął bez powodu przechodzącego ulicą psa. 9 I 1951 r. bił po twarzy i groził pistoletem członkom Zarządu Powiatowego ZMP w Łomży.

⁵⁸ Jego ojciec podczas okupacji sowieckiej był najpierw przewodniczącym Rady Gminnej w Rogie-
nicach a później zastępcą przewodniczącego Rady Powiatowej w Łomży. W 1945 r. został ko-
mandantem posterunku MO w Małym Płocku, zabity przez podziemie.

Przebieg służby: **wartownik PUBP w Łomży (23 VII 1945 r.);** zabity przez wartownika Józefa Kowalskiego w wyniku nieostrożnego obchodzenia się z bronią (29 X 1945 r.).

(AIPN Bi, 98/772, Akta osobowe Mieczysława Kolasińskiego)

KOLEŃSKI Józef⁵⁹

wyznanie: rzymskokatolickie

narodowość: polska

pochodzenie społeczne: robotnicze

wykształcenie: 2 klasy szkoły powszechnej

przynależność organizacyjna: PPR

ur. 15 VII 1899 r., Bogate, pow. Przasnysz, woj. warszawskie
s. Wojciecha i Marianny

Przebieg służby: **furman PUBP w Łomży (1 VII 1945 r.); wartownik PUBP w Łomży (10 IX 1945 r.);** zwolniony na własną prośbę (1 VII 1947 r.).

Awanse: kapral (b.d.); plutonowy (b.d.).

(AIPN Bi, 98/774, Akta osobowe Józefa Koleńskiego)

KOLIŃSKI Tadeusz

wyznanie: rzymskokatolickie

narodowość: polska

pochodzenie społeczne: b.d.

wykształcenie: 3 klasy szkoły powszechnej

przynależność organizacyjna: b.d.

ur. 8 III 1922 r., Bogate, gm. Karwacz, pow. Psarczyn,
woj. białostockie
s. Józefa i Bolesławy

Przebieg służby: **wartownik PUBP w Łomży (od 20 VIII 1945 r.); wartownik ochrony PUBP w Łomży (od 1 X 1947 r.); wartownik ochrony PUBP w Grajewie (od 1 I 1949 r.);** zwolniony dyscyplinarnie za nadużycie władzy (31 VIII 1951 r.)⁶⁰.

⁵⁹ W ankiecie specjalnej z 22 I 1946 r. podane nazwisko Koliński.

⁶⁰ Skazany 25 X 1951 r. przez WSR w Białymstoku na rok więzienia za wzięcie 30 zł od Jana Kiełczewskiego ze wsi Kurejwy, w zamian za pozwolenie mu na dalszą jazdę furmanką do domu.

Awanse: starszy strzelec (13 VII 1946 r.).

(AIPN Bi, 98/145, Akta osobowe Tadeusza Kolińskiego)

KONDAS Stanisław

wyznanie: b.d.

narodowość: polska

pochozenie społeczne: b.d.

wykształcenie: 1 klasa gimnazjum

przynależność organizacyjna: b.d.

ur. 9 III 1923 r., Brzyków, pow. Łaski, woj. łódzkie

s. Juliana

Przebieg służby: młodszy referent PUBP w Suwałkach (od 27 X 1945 r.); młodszy referent PUBP w Wysokiem Mazowieckiem (7 VI 1946 r.); V Kurs przy Centrum Szkolenia MBP (18 VI 1946 r.); młodszy referent PUBP w Białymstoku (18 VI 1947 r.); referent Referatu 5 PUBP w Białymstoku (25 IX 1947 r.); Kurs Przeszkolenia Referentów w CW MBP (od 26 IV 1949 r.); starszy referent Referatu 5 PUBP w Białymstoku (od 1 III 1950 r.); **starszy referent Referatu 5 PUBP w Łomży (od 1 XI 1950 r.)**; referent Sekcji 4 Wydziału V WUBP w Białymstoku (od 1 XII 1951 r.); starszy referent Sekcji 4 Wydziału V WUBP w Białymstoku (od 1 VI 1953 r.); zwolniony na własną prośbę (31 III 1954 r.).

Awanse: kapral (27 XII 1947 r.); plutonowy (31 VII 1948 r.); sierżant (9 IX 1949 r.); chorąży (30 XII 1949 r.).

(AIPN Bi, Karta ewidencyjna Stanisława Kondasa)

KONDRUSIK Wiktor

wyznanie: prawosławne

narodowość: polska⁶¹

pochodzenie społeczne: chłopskie

wykształcenie: 2 klasy gimnazjum

przynależność organizacyjna: b.d.

ur. 1 VIII 1927 r., Gródek, pow. Białystok

s. Juliana i Anny

Przebieg służby: cenzor w Wojewódzkim Oddziale Cenzury Wojennej w Białymstoku (6 IV 1945 r.); w dyspozycji kierownika WUBP w Białymstoku (od 6 VIII 1945 r.); oficer śledczy Sekcji 8 Wydziału I WUBP w Białymstoku (27 VIII 1945 r.); młodszy referent Wydziału Walki z Bandytyzmem WUBP w Białymstoku (22 X 1945 r.); referent Wydziału Walki z Bandytyzmem WUBP w Białymstoku (17 I 1946 r.); referent Sekcji 1 Wydziału VII WUBP w Białymstoku (28 I 1946 r.); referent PUBP w Olecku (20 III 1946 r.); **referent PUBP w Łomży (5 VIII 1946 r.)**; zwolniony za złe wywiązywanie się z obowiązków służbowych (1 I 1947 r.).

(AIPN Bi, 98/863, Akta osobowe Wiktora Kondrusika)

KONIK Józef

wyznanie: b.d.

narodowość: polska

pochodzenie społeczne: b.d.

wykształcenie: 5 klas szkoły powszechnej

przynależność organizacyjna: b.d.

ur. 31 XII 1926 r., Krzywinin, pow. Kościan

s. Franciszka

Przebieg służby: MBP (b.d.); w dyspozycji szefa WUBP w Białymstoku (4 XII 1946 r.); młodszy referent PUBP w Sokółce (18 XII 1946 r.); młodszy referent Placówki Korycin PUBP w Sokółce (30 XII 1947 r.); referent Referatu 5 PUBP w Sokółce (od 31 VIII 1948 r.); Roczna Szkoła Oficerska CW MBP (od 1 IX 1949 r.); w dyspozycji szefa WUBP w Białymstoku (od 21 VIII 1950 r.); **starszy referent przy kierownictwie PUBP w Łomży (od 1 VIII 1950 r.)**; starszy referent przy kierownictwie PUBP w Au-

⁶¹ W karcie przebiegu służby wpisana narodowość białoruska.

gustowie (od 15 VII 1951 r.); starszy referent powiatowy PUBP w Augustowie (od 1 V 1952 r.); zastępca szefa PUBP w Augustowie (od 1 VII 1952 r.); wykładowca Katedry I Wydziału Wyszkożenia CW MBP w Legionowie (od 1 IX 1953 r.).

Awanse: kapral (27 XII 1947 r.); sierżant (1 V 1949 r.); chorąży (18 VII 1950 r.); podporucznik (22 VII 1952 r.).

(AIPN Bi, Karta ewidencyjna Józefa Konika)

KONOŃCZUK Mikołaj

wyznanie: prawosławne

narodowość: białoruska

pochożenie społeczne: chłopskie

wykształcenie: 5 klas szkoły powszechnej

przynależność organizacyjna: b.d.

ur. 16 II 1925 r., Potoka, gm. Zabłudów, pow. Białystok

s. Jana i Olgi

Przebieg służby: agent Informacji Wojskowej ps. „Potok” (b.d.); **wartownik ochrony PUBP w Łomży (od 1 I 1949 r.)**; wartownik ochrony PUBP w Sokółce (od 1 VII 1949 r.); wartownik aresztu PUBP w Bielsku Podlaskim (od 1 II 1950 r.); wartownik Komen-dantury Wydziału Ogólnego WUBP w Białymstoku (od 1 I 1951 r.); zwolniony dyscyplinarnie za systematyczne zaniedbywanie obowiązków służbowych (30 IV 1951 r.).

(AIPN Bi, 98/783, Akta osobowe Mikołaja Konończuka)

KORCZYŃSKI Wiktor

wyznanie: b.d.

narodowość: polska

pochożenie społeczne: b.d.

wykształcenie: 8 klas szkoły rosyjskiej

przynależność organizacyjna: b.d.

ur. 22 VI 1922 r., Kijów

s. Mariana

Przebieg służby: młodszy referent Referatu 3 PUBP w Sokółce (22 II 1947 r.); referent Referatu 3 PUBP w Sokółce (27 IX 1947 r.); V Specjalistyczny Kurs przy WUBP w Białymstoku (od 7 I 1948 r.); referent Referatu 3 PUBP w Sokółce (od 10 IV 1948 r.); starszy referent Referatu 3 PUBP w Sokółce (od 1 VIII 1948 r.); Kurs Referentów w CW MBP (od 26 IV 1949 r.); starszy referent ds. ogólnych PUBP w Sokółce (27 X 1949 r.); **starszy referent ds. ogólnych PUBP w Łomży (25 XI 1949 r.)**; zastępca szefa PUBP w Ostrowiu Wielkopolskim (15 IX 1951 r.).

Awanse: kapral (b.d.); plutonowy (3 IV 1948 r.); chorąży (31 XII 1948 r.); podporucznik (30 XII 1949 r.).

(AIPN Bi, Karta ewidencyjna Wiktora Korczyńskiego)

KORNILUK Aleksy

wyznanie: b.d.

narodowość: białoruska

pochodzenie społeczne: b.d.

wykształcenie: 7 klas dziesięciolatki rosyjskiej

przynależność organizacyjna: bezpartyjny

ur. 1 V 1926 r., Miedwieżyki, gm. Milejczyce, pow. Bielsk Podlaski

s. Jana

Przebieg służby: referent PUBP w Kalinowie/PUBP w Ełku (7 I 1949 r.); referent Placówki Siemiatycze PUBP w Bielsku Podlaskim (15 II 1949 r.); referent ds. poboru PUBP w Bielsku Podlaskim (od 1 X 1949 r.); **referent ds. poboru PUBP w Łomży (od 1 XII 1950 r.)**; **starszy referent ds. poboru PUBP w Łomży (od 1 V 1952 r.)**; przekazany do MSW (31 XII 1954 r.).

Awanse: kapral (15 V 1947 r.); plutonowy (14 II 1949 r.); sierżant (20 XII 1950 r.); starszy sierżant (29 XII 1951 r.); chorąży (21 VII 1954 r.).

(AIPN Bi, Karta ewidencyjna Aleksego Korniluka)

KOROLCZUK⁶² Walentyna

wyznanie: rzymskokatolickie

narodowość: polska

pochodzenie społeczne: chłopskie

wykształcenie: 4 klasy gimnazjum

przynależność organizacyjna: b.d.

ur. 3 X 1928 r., Kolonia Ogrodniki, gm. Narew, pow. Bielsk Podlaski
c. Józefa i Kazimiery

Przebieg służby: tajny współpracownik UB (od 7 XI 1945 r.); maszynistka Wydziału III WUBP w Białymstoku (28 I 1946 r.); maszynistka Wydziału V WUBP w Białymstoku (28 II 1946 r.); maszynistka PUBP w Olecku (20 III 1946 r.); **sekretarka PUBP w Łomży (31 VIII 1946 r.); referent Ewidencji Operatywnej PUBP w Łomży (22 X 1946 r.);** zwolniona z powodu niepewności politycznej (1 I 1947 r.).

(AIPN Bi, 98/862, Akta osobowe Walentyny Korolczuk)

KORTA Józef

wyznanie: b.d.

narodowość: polska

pochodzenie społeczne: robotnicze

wykształcenie: wyższe

przynależność organizacyjna: b.d.

ur. 7 I 1902 r., Kraków

s. Walentego i Ludwiki

Przebieg służby: lekarz PUBP w Łomży (8 II 1947 r.); w dyspozycji MSW (od 31 XII 1954 r.); w dyspozycji dyrektora Wojewódzkiego Zarządu Służby Zdrowia MSW w Białymstoku (od 1 IX 1955 r.); lekarz Powiatowego Ambulatorium MSW w Łomży (od 1 XI 1955 r.); lekarz specjalista WZSZ MSW w Białymstoku (3 VII 1956 r.); **lekarz Powiatowego Ambulatorium MSW w Łomży (15 III 1959 r.);** kierownik Powiatowego Ambulatorium MSW w Łomży (b.d.); kierownik Ambulatorium KP MO w Łomży (od 1 IV 1969 r.); zwolniony za porozumieniem stron (30 IV 1972 r.).

(AIPN Bi, 133/673, Akta osobowe Józefa Korty)

⁶² Zawarła związek małżeński w trakcie służby w UB i przyjęła nazwisko Kondrusik.

KORYTKOWSKI Władysław

wyznanie: b.d.

narodowość: polska

pochodzenie społeczne: chłopskie

wykształcenie: 6 klas szkoły powszechnej

przynależność organizacyjna: b.d.

ur. 9 XII 1924 r., Mstyczów, pow. Jędrzejów, woj. kieleckie

s. Władysława

Przebieg służby: Centralna Szkoła MBP (b.d.); w dyspozycji kierownika WUBP w Białymstoku (4 VI 1945 r.); wywiadowca Sekcji 8 MUBP w Białymstoku (12 VII 1945 r.); referent Sekcji 5 Wydział IV WUBP w Białymstoku (8 I 1946 r.); referent PUBP w Łomży (20 III 1946 r.); **referent Referatu 3 PUBP w Łomży (25 IX 1947 r.); starszy referent Referatu 1 PUBP w Łomży (od 1 IX 1949 r.);** starszy referent Referatu 1 PUBP w Suwałkach (od 1 X 1950 r.); kierownik Sekcji 3 PUBP w Suwałkach (od 10 VII 1951 r.); starszy referent powiatowy PUBP w Suwałkach (od 1 V 1952 r.); starszy referent powiatowy PUBP w Sokółce (od 1 VII 1952 r.); starszy referent Sekcji 1 Wydziału III WUBP w Białymstoku (od 1 VIII 1952 r.); delegowany na stanowisko starszego referenta powiatowego PUBP w Sokółce (1 VIII 1952 r.); odwołany do Wydziału III WUBP w Białymstoku (od 1 XI 1952 r.); zwolniony dyscyplinarnie m.in. za używanie niedozwolonych metod podczas śledztwa (15 II 1953 r.).

Awanse: starszy sierżant podchorąży (b.d.); chorąży (5 XI 1946 r.); podporucznik (30 XII 1949 r.).

(AIPN Bi, Karta ewidencyjna Władysława Korytkowskiego)

KOSIEWSKA⁶³ Barbara

wyznanie: rzymskokatolickie

narodowość: polska

pochodzenie społeczne: b.d.

wykształcenie: niepełne średnie

przynależność organizacyjna: b.d.

ur. 2 II 1925 r., Łódź

c. Leona i Reginy

⁶³ Podczas pracy w UB zawarła związek małżeński i przyjęła nazwisko Barycka.

Przebieg pracy: sekretarz Sekcji 1 i 3 PUBP w Łomży (17 I 1945 r.); pomoc biurowa PUBP w Łomży (1 III 1945 r.); sekretarz urzędu PUBP w Łomży (2 V 1945 r.); w dyspozycji kierownika Wydziału Personalnego WUBP w Białymstoku (7 VIII 1945 r.); sekretarka Sekcji 4 WUBP w Białymstoku (13 VIII 1945 r.); maszynistka Wydziału I WUBP w Białymstoku (22 X 1945 r.); sekretarz PUBP w Łomży (17 I 1946 r.); intendent PUBP w Łomży (20 III 1946 r.); zwolniona na własną prośbę (1 IX 1946 r.).

(AIPN Bi, 99/63, Akta osobowe Barbary Kosiewskiej)

KOSOWSKI Edward

wyznanie: rzymskokatolickie

narodowość: polska

pochodzenie społeczne: robotnicze

wykształcenie: 7 klas szkoły powszechnej

przynależność organizacyjna: ZWM, PPR

ur. 4 IX 1925 r., Zagórze, pow. Chrzanów, woj. krakowskie

s. Franciszka i Antoniny

Przebieg służby: Specjalistyczny Kurs przy WUBP w Białymstoku (21 V 1945 r.); referent gminny PUBP w Łomży (30 V 1945 r.); zginął podczas akcji przeciwko podziemiu (23 X 1945 r.).

(AIPN Bi, 99/187, Akta osobowe Edwarda Kosowskiego)

KOSSAKOWSKI Jan⁶⁴

wyznanie: rzymskokatolickie

narodowość: polska

pochodzenie społeczne: chłopskie

wykształcenie: 6 klas szkoły powszechnej

przynależność organizacyjna: PPR

ur. 8 VI 1905 r., Otule⁶⁵, gm. Kołaki, pow. Łomża

s. Szymona i Julianny

⁶⁴ Pod okupacją sowiecką w latach 1939–1941 pracował jako deputat sielsowietu Pruski Duże Rejon Zambrów. Z tego powodu po wkroczeniu Niemców poszukiwany przez podziemie, ostatecznie uciekł do Łomży, gdzie nie był znany.

⁶⁵ Miejscowość ta podawana jest też jako Otule.

Przebieg służby: **wartownik PUBP w Łomży (22 V 1947 r.); wartownik ochrony PUBP w Łomży (25 IX 1947 r.);** zwolniony na własną prośbę (29 II 1948 r.).

(AIPN Bi, 99/182, Akta osobowe Jana Kossakowskiego)

KOSSAKOWSKI Kazimierz

wyznanie: rzymskokatolickie

narodowość: polska

pochodzenie społeczne: robotnicze

wykształcenie: 6 klas szkoły powszechnej

przynależność organizacyjna: PPR, PZPR

ur. 1 I 1917 r.⁶⁶, Brańsk Suponiewo, ZSRS

s. Jana i Marianny

Przebieg służby: **furman PUBP w Łomży (6 V 1946 r.); wartownik PUBP w Łomży (9 VI 1947 r.); w dyspozycji szefa PUBP w Łomży (od 1 X 1947 r.); woźnica PUBP w Łomży (od 1 X 1947 r.); wartownik ochrony PUBP w Łomży (od 1 IV 1950 r.); referent broni Referatu Gospodarczego PUBP w Łomży (od 1 XII 1950 r.);** zwolniony (31 I 1954 r.).

Awanse: sierżant (29 IV 1953 r.).

(AIPN Bi, 99/183, Akta osobowe Kazimierza Kossakowskiego)

KOWALCZYK Roman

wyznanie: rzymskokatolickie

narodowość: polska

pochodzenie społeczne: chłopskie

wykształcenie: 6 klas szkoły powszechnej

przynależność organizacyjna: ZMP, PPS, PZPR

ur. 16 IX 1926 r., Korczyn, pow. Kutno

s. Ignacego i Małgorzaty

Przebieg służby: WOP (1947 r.–1949 r.); **młodszy referent Referatu V PUBP w Łomży (od 1 X 1949 r.); X Specjalistyczny Kurs przy WUBP w Białymstoku (od 14 II 1950 r.);**

⁶⁶ W ankiecie specjalnej z 17 IV 1947 r. jako data urodzenia podany jest 16 I 1917 r.

referent Sekcji 5 Wydziału V WUBP w Białymstoku (od 3 VI 1950 r.); zwolniony dyscyplinarnie jako element politycznie niepewny (30 XI 1951 r.)⁶⁷.

Awanse: plutonowy (19 VI 1950 r.); sierżant (20 XII 1950 r.).

(AIPN Bi, 98/151, Akta osobowe Romana Kowalczyka)

KOWALEWSKA Krystyna

wyznanie: rzymskokatolickie
narodowość: polska
pochodzenie społeczne: robotnicze
wykształcenie: 7 klas szkoły powszechnej
przynależność organizacyjna: PPR
ur. 26 VI 1926 r., Łomża
c. Mariana i Jadwigi

Przebieg służby: kucharka PUBP w Łomży (12 VII 1945 r.); kelnerka kontraktowa PUBP w Łomży (4 IV 1946 r.); kurier specjalnej poczty PUBP w Łomży (22 X 1946 r.); maszynistka PUBP w Łomży (29 VII 1947 r.); zwolniona w związku z nadużyciami gospodarczymi (1 XII 1947 r.).

(AIPN Bi, 99/192, Akta osobowe Krystyny Kowalewskiej)

KOWALEWSKI Józef⁶⁸

wyznanie: rzymskokatolickie
narodowość: polska
pochodzenie społeczne: robotnicze
wykształcenie: 6 klas szkoły powszechnej
przynależność organizacyjna: b.d.
ur. 29 III 1922 r., Lachowo, pow. Łomża
s. Walentego i Feliksy

⁶⁷ Zawarł związek małżeński bez zezwolenia przełożonych z osobą wydaloną z szeregów aparatu bezpieczeństwa.

⁶⁸ Podczas okupacji sowieckiej w latach 1939–1941 organizował i kierował kontrolowaną przez komunistów organizacją młodzieżową.

Przebieg służby: **wartownik PUBP w Łomży (23 VII 1945 r.); zwolniony (28 XI 1945 r.).**

(AIPN Bi, 99/193, Akta osobowe Józefa Kowalewskiego)

KOWALEWSKI Kazimierz

wyznanie: rzymskokatolickie

narodowość: polska

pochodzenie społeczne: robotnicze

wykształcenie: 7 klas szkoły powszechnej

przynależność organizacyjna: PPR

ur. 13 V 1923 r., Łomża

s. Mariana i Jadwigi

Przebieg służby: **wartownik PUBP w Łomży (od 1 IX 1945 r.); wartownik WUBP w Białymstoku (6 V 1946 r.); wartownik PUBP w Grajewie (18 VI 1946 r.); wartownik ochrony PUBP w Grajewie (od 1 X 1947 r.); VIII Specjalistyczny Kurs przy WUBP w Białymstoku (od 4 III 1949 r.); referent Ewidencji Operatywnej PUBP w Bielsku Podlaskim (od 1 VII 1949 r.); referent Referatu 4 PUBP w Augustowie (od 10 VII 1951 r.); zwolniony ze służby (15 II 1952 r.).**

Awanse: starszy strzelec (18 VII 1949 r.); plutonowy (20 XII 1950 r.).

(AIPN Bi, 101/196, Akta osobowe Kazimierza Kowalewskiego)

KOWALSKI Antoni

wyznanie: rzymskokatolickie⁶⁹

narodowość: polska

pochodzenie społeczne: robotnicze

wykształcenie: 7 klas szkoły powszechnej

przynależność organizacyjna: PPR, PZPR

ur. 25 XII 1926 r.⁷⁰, Łuków⁷¹, woj. lubelskie

s. Eugeniusza i Marii

⁶⁹ W kwestionariuszu z 31 I 1951 r. wpisano „bez wyznania”.

⁷⁰ Data urodzenia sprostowana 4 VI 1952 r. i wpisany 12 VI 1925 r..

⁷¹ W karcie ewidencyjnej widnieje Łuków, pow. Łomża (sic!).

Przebieg służby: **wartownik PUBP w Łomży (13 VIII 1945 r.)**; III Specjalistyczny Kurs przy WUBP w Białymstoku (14 X 1946 r.); **młodszy referent PUBP w Łomży (10 I 1947 r.)**; **młodszy referent Placówki Zambrów PUBP w Łomży (25 IX 1947 r.)**; młodszy referent Placówki Ciechanowiec PUBP w Bielsku Podlaskim (17 XI 1947 r.); młodszy referent do spraw wywiadu PUBP w Sokółce (od 1 X 1949 r.); referent Referatu 4 PUBP w Sokółce (od 1 VIII 1950 r.); starszy referent terenowy do obsługi gm. Sidra PUBP w Sokółce (od 1 V 1952 r.); zwolniony dyscyplinarnie (30 IX 1952 r.)⁷².

Awanse: kapral (b.d.); plutonowy (13 VII 1946 r.); sierżant (15 X 1949 r.); starszy sierżant (20 XII 1950 r.); chorąży (22 VII 1952 r.).

(AIPN Bi, Karta ewidencyjna Antoniego Kowalskiego)

KOWALSKI Jerzy

wyznanie: rzymskokatolickie

narodowość: polska

pochodzenie społeczne: b.d.

wykształcenie: 6 klas szkoły powszechnej

przynależność organizacyjna: b.d.

ur. 20 II 1928 r., Fabryka Chemiczna, gm. Hajnówka, pow. Bielsk Podlaski

s. Feliksa i Stefanii

Przebieg służby: wartownik WUBP w Białymstoku (11 X 1945 r.); wartownik PUBP w Bielsku Podlaskim (22 X 1945 r.); **wartownik PUBP w Łomży (8 I 1947 r.)**; zwolniony (30 VI 1947 r.)⁷³.

Awanse: starszy strzelec (b.d.); kapral (b.d.).

(AIPN Bi, 98/865, Akta osobowe Jerzego Kowalskiego)

⁷² Skazany 7 XII 1952 r. przez WSR w Białymstoku na trzy lata więzienia za postrzelenie pod wpływem alkoholu sierżanta Konstantego Bugwina. Najwyższy Sąd Wojskowy zmienił wyrok na podstawie ustawy o amnestii i skazał go 12 XII 1952 r. na jeden rok i sześć miesięcy więzienia.

⁷³ Za spanie na służbie i nieodpowiednie zachowanie się wobec oficera inspekcyjnego.

KOWALSKI Zygmunt

wyznanie: b.d.

narodowość: polska

pochodzenie społeczne: robotnicze

wykształcenie: 8 klas szkoły podstawowej

przynależność organizacyjna: PPR, PZPR

ur. 21 IV 1927 r., Ostrowiec Świętokrzyski, woj. kieleckie
s. Piotra i Stanisławy

Przebieg służby: członek Gwardii Ludowej (1943–1944); wartownik PUBP w Wysokiem Mazowieckiem (od 27 XI 1946 r.); wartownik ochrony PUBP w Wysokiem Mazowieckiem (od 1 X 1947 r.); oddziałowy aresztu PUBP w Wysokiem Mazowieckiem (od 1 II 1949 r.); X Specjalistyczny Kurs przy WUBP w Białymstoku (II 1949 r.); **młodszy referent Referatu ds. Wywiadów PUBP w Łomży (od 3 VI 1950 r.)**; młodszy referent Referatu ds. Wywiadów PUBP w Augustowie (od 10 IV 1951 r.); wywiadowca Sekcji 2 Wydziału „A” WUBP w Białymstoku (od 1 VII 1951 r.); wywiadowca Sekcji 4 Wydziału „A” WUBP w Białymstoku (17 VIII 1951 r.); w dyspozycji szefa WUBP w Koszalinie (od 1 VI 1952 r.); wywiadowca Sekcji 1 Wydziału „A” WUBP w Koszalinie (od 15 VI 1952 r.); wywiadowca Sekcji 4 Wydziału „A” WUBP w Koszalinie (od 15 XI 1952 r.); zwolniony na własną prośbę (15 III 1954 r.); milicjant drużyny konwojowej KP MO w Wysokiem Mazowieckiem (od 19 III 1958 r.); Kurs Szkoły Podoficerskiej KW MO w Białymstoku (od 1 VIII 1958 r.); Wojewódzki Ośrodek Szkolenia ZOMO w Białymstoku (19 X 1964 r.); milicjant Prewencji Ogólnej KP MO w Wysokiem Mazowieckiem (od 1 IV 1967 r.); zwolniony ze służby na podstawie art. 65 ust. 2 pkt 5 ustawy z 31 I 1959 r. (31 V 1975 r.).

Awanse: plutonowy (30 XII 1952 r.); sierżant (20 VII 1953 r.); starszy sierżant MO (7 X 1987 r.).

(AIPN Bi, 133/1498, Akta osobowe Zygmunta Kowalskiego)

KOZIELSKI Stanisław

wyznanie: rzymskokatolickie

narodowość: polska

pochodzenie społeczne: robotnicze

wykształcenie: 5 klas szkoły powszechnej

przynależność organizacyjna: b.d.

ur. 13 XI 1924 r., Legianka⁷⁴, pow. Antoniny,

woj. kamieniecko-podolskie

s. Jana i Filii

Przebieg służby: oddział partyzancki im. Stalina (1943 r.–23 V 1944 r.); służba w WP (do 3 III 1947 r.); **szofer PUBP w Łomży (14 VII 1947 r.)**; szofer PUBP w Grajewie (od 1 V 1952 r.); kierowca PUds.BP w Grajewie (od 1 V 1955 r.); zwolniony (31 XII 1956 r.).

Awanse: kapral (20 XII 1950 r.); plutonowy (31 XII 1952 r.).

(AIPN Bi, 98/1661, Akta osobowe Stanisława Kozielskiego)

KOZŁOWSKI Bogdan

wyznanie: rzymskokatolickie

narodowość: polska

pochodzenie społeczne: robotnicze

wykształcenie: 3 klasy liceum pedagogicznego

przynależność organizacyjna: b.d.

ur. 28 X 1930 r., Łomża

s. Dominika i Marianny

Przebieg służby: aplikant Wydziału Śledczego WUBP w Białymstoku (od 1 X 1949 r.); **rachmistrz-płatnik Referatu Gospodarczego PUBP w Łomży (od 1 VI 1950 r.)**; popełnił samobójstwo (11 X 1950 r.).

(AIPN Bi, 98/806, Akta osobowe Bogdana Kozłowskiego)

⁷⁴ Miejscość ta podawana jest też jako Ledianka i Legionka.

KRAJEWSKI Witold

wyznanie: rzymskokatolickie

narodowość: polska

pochodzenie społeczne: robotnicze

wykształcenie: 6 klas szkoły powszechnej

przynależność organizacyjna: b.d.

ur. 2 II 1926 r., Słucz, gm. Radziłów, pow. Szczuczyn

s. Stanisława i Janiny

Przebieg służby: **wartownik PUBP w Łomży (6 V 1946 r.)**; zwolniony za nadużywanie alkoholu i kontakt z aresztowanymi (18 XII 1946 r.).

(AIPN Bi, 99/196, Akta osobowe Witolda Krajewskiego)

KRASOWSKI Władysław

wyznanie: b.d.

narodowość: polska

pochodzenie społeczne: chłopskie

wykształcenie: średnie

przynależność organizacyjna: PPR, PZPR

ur. 19 XI 1924 r., Ryboły, pow. Bielsk Podlaski

s. Ambrożego

Przebieg służby: żołnierz ACz (1945 r.–1947 r.); wartownik WUBP w Białymstoku (od 25 XI 1947 r.); Kurs dla Komendantów Ochrony WUBP i Dowódców Plutonów w CW MBP (od 15 III 1948 r.); w dyspozycji szefa WUBP w Białymstoku (29 IV 1948 r.); komendant ochrony PUBP w Kolnie (od 1 VI 1948 r.); VII Specjalistyczny Kurs przy WUBP w Białymstoku (od 4 III 1949 r.); starszy referent Sekcji 7 Wydziału V WUBP w Białymstoku (od 1 XII 1950 r.); starszy referent Wydziału X WUBP w Białymstoku (od 1 I 1952 r.); kierownik Sekcji 1 Wydziału X WUBP w Białymstoku (od 1 IX 1953 r.); kierownik Sekcji 4 Wydziału V WUBP w Białymstoku (od 15 VI 1954 r.); kierownik Sekcji 6 Wydziału III WUBP w Białymstoku (od 15 VII 1954 r.); kierownik Sekcji 4 Wydziału III WUds.BP w Białymstoku (od 1 IV 1955 r.); **kierownik PUBP w Łomży (od 1 X 1955 r.)**; w dyspozycji KW MO w Białymstoku (od 1 I 1957 r.); starszy oficer operacyjny Wydziału III ds. Bezpieczeństwa KW MO w Białymstoku (od 1 I 1957 r.); kierownik grupy Wydziału III KW MO w Białymstoku (od 1 I 1959 r.); kierownik

grupy Wydziału IV KW MO w Białymstoku (od 15 VII 1962 r.); kierownik Sekcji 2 Wydziału „C” KW MO w Białymstoku (od 16 VI 1967 r.); inspektor Inspektoratu Szkolnictwa Zawodowego KW MO w Białymstoku (od 1 VII 1970 r.); inspektor szkolnictwa zawodowego Inspektoratu Szkolnictwa i Doskonalenia Zawodowego KW MO w Białymstoku (od 1 VII 1971 r.); inspektor KW MO w Białymstoku (od 1 I 1975 r.); zwolniony na podstawie art. 65 ust. 1 pkt 1 ustawy z 31 I 1959 r. (30 VI 1975 r.).

Awanse: plutonowy (b.d.); sierżant (31 VII 1948 r.); starszy sierżant (15 X 1949 r.); chorąży (28 XII 1950 r.); podporucznik (22 VII 1952 r.); porucznik (21 VII 1954 r.); kapitan MO (2 VII 1959 r.); major MO (16 VII 1970 r.).

(AIPN Bi, Karta ewidencyjna Władysława Krasowskiego)

KRUKOWSKI Tadeusz

wyznanie: rzymskokatolickie

narodowość: polska

pochodzenie społeczne: robotnicze

wykształcenie: 8 klas szkoły podstawowej

przynależność organizacyjna: PPR, PZPR

ur. 16 IV 1929 r., Suwałki

s. Mieczysława i Stanisławy

Przebieg służby: **młodszy referent Referatu 3 PUBP w Łomży (od 10 IX 1949 r.); IX Specjalistyczny Kurs przy WUBP w Białymstoku (od 4 X 1949 r.); młodszy referent Referatu 3 PUBP w Łomży (od 1 II 1950 r.); referent Referatu 4 PUBP w Bielsku Podlaskim (od 15 VII 1951 r.); referent terenowy do obsługi gm. Mielnik PUBP w Bielsku Podlaskim (od 1 II 1952 r.); referent terenowy do obsługi gm. Kosiorki i Perlejewo PUBP w Siemiatyczach (od 1 VIII 1952 r.); zwolniony dyscyplinarnie za lekceważenie obowiązków służbowych (30 IX 1952 r.).**

Awanse: kapral (18 VII 1950 r.); plutonowy (20 XII 1950 r.).

(AIPN Bi, 98/876, Akta osobowe Tadeusza Krukowskiego)

KRUPA Aleksander

wyznanie: rzymskokatolickie

narodowość: polska

pochodzenie społeczne: b.d.

wykształcenie: 6 klas gimnazjum

przynależność organizacyjna: b.d.

ur. 25 IX 1902 r., Sławków, pow. Maków, woj. warszawskie
s. Józefa i Józefy

Przebieg służby: **wywiadowca Sekcji 1–3 PUBP w Łomży (25 XII 1944 r.); oficer śledczy PUBP w Łomży (b.d.); zwolniony (1 IV 1946 r.)**⁷⁵.

(AIPN Bi, 99/200, Akta osobowe Aleksandra Krupy)

KRZEWSKI Ryszard

wyznanie: niewierzący

narodowość: polska

pochodzenie społeczne: chłopskie

wykształcenie: 4 klasy Liceum Pedagogicznego

przynależność organizacyjna: ZMP, PZPR

ur. 5 VII 1934 r., Zawady, gm. Chlebotki, pow. Łomża
s. Bolesława i Anny

Przebieg służby: Dwuletnia Szkoła Oficerska w Krajowym Ośrodku Szkolenia w Gdańsku (od 1 IX 1954 r.); przeniesiony do KOSz w Czerwińsku (od 1 IX 1954 r.); w dyspozycji kierownika WUds.BP w Białymstoku (od 24 VI 1956 r.); **oficer operacyjny PUds.BP w Łomży (od 24 VI 1956 r.); zwolniony (31 XII 1956 r.)**.

Awanse: podchorąży (b.d.); chorąży (22 VI 1956 r.).

(AIPN Bi, 99/203, Akta osobowe Ryszarda Krzewskiego)

⁷⁵ 13 VII 1945 r. postrzelił się w nogę i trafił do szpitala, a po wyjściu z niego ciągle przebywał na zwolnieniu lekarskim, unikając powrotu do służby.

KRZYŚCIN Kazimierz

wyznanie: rzymskokatolickie

narodowość: polska

poходzenie społeczne: chłopskie

wykształcenie: 7 klas szkoły powszechnej

przynależność organizacyjna: b.d.

ur. 22 II 1925 r., Żalor, pow. Wadowice, woj. krakowskie

s. Józefa i Anny

Przebieg służby: WOP (1946 r.–1948 r.); **wartownik aresztu PUBP w Łomży (od 30 IX 1948 r.)**; VII Specjalistyczny Kurs przy WUBP w Białymstoku (od 15 X 1948 r.); młodszy referent Referatu 3 PUBP w Białymstoku (od 10 II 1949 r.); kurier Poczty Specjalnej WUBP w Białymstoku (od 1 II 1950 r.); kurier poczty specjalnej Wydziału Łączności WUBP w Białymstoku (od 1 IX 1950 r.); starszy kurier poczty specjalnej Wydziału Łączności WUBP w Białymstoku (od 15 V 1951 r.); zwolniony na własną prośbę (15 II 1953 r.).

Awanse: starszy strzelec (22 VII 1948 r.); kapral (18 VII 1951 r.).

(AIPN Bi, 98/880, Akta osobowe Kazimierza Krzyścina;

ibidem, Karta ewidencyjna Kazimierza Krzyścina)

KUJAWA Bolesław

wyznanie: rzymskokatolickie

narodowość: polska

poходzenie społeczne: chłopskie

wykształcenie: 6 klas szkoły powszechnej

przynależność organizacyjna: PPR

ur. 23 XI 1910 r., Smaszew, gm. Zbiersk, pow. Kalisz

s. Andrzeja i Stanisławy

Przebieg służby: **biuralista Sekcji 1–3 PUBP w Łomży (6 I 1945 r.)**; **referent gminny PUBP w Łomży (1 III 1945 r.)**; zabity przez podziemie (11 III 1945 r.)⁷⁶.

(AIPN Bi, 98/884, Akta osobowe Bolesława Kujawy;

ibidem, Karta ewidencyjna Bolesława Kujawy;

Polegli w walce o władzę ..., s. 241)

⁷⁶ Według innej wersji poległ 18 IV 1945 r.

KULIK Stefan

wyznanie: b.d.

narodowość: białoruska

pochodzenie społeczne: b.d.

wykształcenie: 6 klas szkoły radzieckiej

przynależność organizacyjna: bezpartyjny

ur. 9 XI 1924 r., Topczykały, gm. Orla, pow. Bielsk Podlaski

s. Szymona

Przebieg służby: wartownik ochrony PUBP w Białymstoku (4 XII 1947 r.); VI Specjalistyczny Kurs przy WUBP w Białymstoku (od 20 V 1948 r.); **młodszy referent Referatu 3 PUBP w Łomży (od 15 VIII 1948 r.); referent Placówki Zambrów PUBP w Łomży (od 1 IX 1949 r.);** Roczna Szkoła Oficerska w CW MBP (od 20 IX 1950 r.).

Awanse: kapral (30 XII 1948 r.); plutonowy (15 X 1949 r.); sierżant (19 VI 1950 r.).

(AIPN Bi, Karta ewidencyjna Stefana Kulika)

KULIKOWSKI Jan

wyznanie: prawosławne

narodowość: białoruska

pochodzenie społeczne: robotnicze

wykształcenie: 5 klas szkoły powszechnej

przynależność organizacyjna: PPR

ur. 1 IX 1923 r., Bielawicze, gm. Gródek, pow. Białystok

s. Józefa i Teofili

Przebieg służby: tłumacz kontrwywiadu Armii Czerwonej (1945 r.); wartownik WUBP w Białymstoku (21 XI 1946 r.); IV Specjalistyczny Kurs przy WUBP w Białymstoku (18 II 1947 r.); młodszy referent PUBP w Augustowie (16 V 1947 r.); młodszy referent Referatu 3 PUBP w Augustowie (25 IX 1947 r.); młodszy referent Referatu 3 PUBP w Kolnie (17 VI 1948 r.); referent Referatu 3 PUBP w Kolnie (od 1 I 1949 r.); **referent Referatu 3 PUBP w Łomży (od 1 IX 1950 r.);** zwolniony dyscyplinarnie (28 II 1951 r.)⁷⁷.

⁷⁷ Strzelał do uczestników zabawy w Zambrowie oraz groził użyciem broni będąc pod wpływem alkoholu.

Awanse: kapral (2 VII 1948 r.); plutonowy (25 IX 1948 r.); starszy sierżant (19 VI 1950 r.).
(AIPN Bi, 99/211, Akta osobowe Jana Kulikowskiego)

KWIATKOWSKA⁷⁸ Alfreda

wyznanie: rzymskokatolickie
narodowość: polska
pochodzenie społeczne: robotnicze
wykształcenie: 7 klas szkoły powszechnej
przynależność organizacyjna: PZPR
ur. 23 V 1925 r., Białystok
c. Frydrycha i Bronisławy

Przebieg służby: sekretarz PUBP w Goldapi (od 15 VII 1946 r.); **sekretarka PUBP w Łomży (od 20 X 1951 r.); sekretarka sekretariatu PUBP w Łomży (od 1 V 1952 r.);** sekretarka Delegatury Zambrów WUds.BP w Białymstoku (od 1 IV 1955 r.); sekretarz Delegatury Zambrów WUds.BP w Białymstoku (od 1 IV 1956 r.); sekretarz Referatu ds. Bezpieczeństwa KP MO w Zambrowie (od 1 I 1957 r.); podoficer ewidencji operacyjnej Referatu ds. Bezpieczeństwa KP MO w Zambrowie (1 V 1961 r.); sekretarz maszynistka Referatu ds. Bezpieczeństwa KP MO w Zambrowie (od 1 IV 1967 r.); w dyspozycji KW MO w Łomży (od 1 VI 1975 r.); sekretarz maszynistka Wydziału II KW MO w Łomży (od 1 VI 1976 r.); zwolniona na podstawie art. 65 ust. 2 pkt 5 ustawy z 31 I 1959 r. (31 VIII 1976 r.).

Awanse: kapral (27 XII 1947 r.); plutonowy (15 X 1949 r.); sierżant (20 XII 1950 r.); starszy sierżant (29 XII 1951 r.); starszy sierżant MO (4 IV 1957 r.).

(AIPN Bi, 99/8, Akta osobowe Alfredy Kwiatkowskiej)

⁷⁸ W trakcie pracy w UB wyszła za mąż i zmieniła nazwisko na Żurawska.

LACH Józef

wyznanie: rzymskokatolickie

narodowość: polska

pochodzenie społeczne: chłopskie

wykształcenie: 7 klas szkoły powszechnej

przynależność organizacyjna: SL

ur. 4 XI 1925 r., Bieńkówka, pow. Wadowice, woj. krakowskie
s. Michała i Wiktorii

Przebieg służby: WOP (1946 r.–1947 r.); wartownik aresztu PUBP w Bielsku Podlaskim (od 30 IX 1948 r.); VII Specjalistyczny Kurs przy WUBP w Białymstoku (od 15 X 1948 r.); **młodszy referent ds. wywiadu PUBP w Łomży (od 10 II 1949 r.); referent Referatu ds. Wywiadu PUBP w Łomży (od 1 VI 1950 r.);** kierownik Biura Paszportów KP MO w Suwałkach (od 1 XI 1950 r.); kierownik PBE i DO KP MO w Augustowie (od 1 X 1951 r.); zwolniony (31 VII 1954 r.).

Awanse: plutonowy (15 X 1949 r.); starszy sierżant (22 VII 1951 r.).

(AIPN Bi, 102/1543, Akta osobowe Józefa Lacha)

LESZCZYŃSKI Ryszard⁷⁹

wyznanie: rzymskokatolickie

narodowość: polska

pochodzenie społeczne: robotnicze

wykształcenie: 7 klas szkoły powszechnej

przynależność organizacyjna: PPR, PZPR, ZWM, ORMO

ur. 3 IV 1930 r., Augustów

s. Antoniego i Bolesławy

Przebieg służby: referent Placówki Czarna Wieś PUBP w Białymstoku (od 28 VI 1949 r.); starszy referent Placówki Czarna Wieś PUBP w Białymstoku (od 1 IX 1950 r.); starszy referent Referatu Komunikacji PUBP w Białymstoku (od 1 II 1951 r.); **referent powiatowy PUBP w Łomży (od 1 V 1952 r.); starszy referent Referatu 11 PUBP w Łomży (od 1 III 1953 r.); starszy referent Referatu 6 PUds.BP w Łomży (od 1 IV 1955 r.); oficer**

⁷⁹ Jego ojciec w latach 1939–1941 był milicjantem oraz członkiem Komunistycznej Partii Zachodniej Białorusi.

operacyjny PUds.BP w Łomży (od 1 IV 1956 r.); Szkoła Starszych Oficerów Kds.BP w Gdańsku (od 1 IX 1956 r.); w dyspozycji kierownika WUds.BP w Białymstoku (od 16 XII 1956 r.); starszy oficer operacyjny Referatu ds. Bezpieczeństwa KP MO w Łomży (od 1 I 1957 r.); Dwuletnia Szkoła Podwyższania Kwalifikacji Funkcjonariuszy SB w CW MSW (od 1 IX 1958 r.); w dyspozycji komendanta ds. Bezpieczeństwa KW MO w Białymstoku (od 24 VII 1960 r.); starszy oficer operacyjny na wolnym etacie starszego oficera techniki operacyjnej Grupy „T” KP MO w Łomży (17 VIII 1960 r.); zastępca komendanta Referatu Bezpieczeństwa KP MO w Łapach (od 15 X 1960 r.); zastępca komendanta Powiatowego MO ds. Bezpieczeństwa KP MO w Olecku (od 1 IX 1962 r.); I zastępca KP MO ds. SB KP MO w Olecku (od 1 IV 1967 r.); Kurs dla Zastępców Komendantów Powiatowych MO ds. SB w Łodzi (7 I–22 II 1974 r.); naczelnik Wydziału IV SB KW MO w Suwałkach (od 1 VI 1975 r.); zwolniony ze służby na podstawie art. 65 ust. 1 pkt 1 ustawy z 31 I 1959 r. (31 X 1981 r.).

Awanse: plutonowy (20 XII 1950 r.); sierżant (18 VII 1951 r.); starszy sierżant (29 XII 1951 r.); chorąży (22 VII 1952 r.); podporucznik (21 VII 1954 r.); porucznik MO (22 VII 1957 r.); kapitan (29 VI 1961 r.); major MO (28 V 1966 r.); podpułkownik MO (29 VI 1977 r.); pułkownik MO (27 VIII 1981 r.).

(AIPN Bi, 101/399, Akta osobowe Ryszarda Leszczyńskiego)

LEWCZUK Bazyl

wyznanie: prawosławne
 narodowość: białoruska
 pochodzenie społeczne: chłopskie
 wykształcenie: 2 klasy szkoły powszechnej
 przynależność organizacyjna: PPR
 ur. 20 XI 1920 r., Starzyna, gm. Kleszczele,
 pow. Bielsk Podlaski
 s. Niczypora i Marii

Przebieg służby: pluton ochotniczy przy PUBP w Bielsku Podlaskim (1 IV 1945 r.); wartownik PUBP w Bielsku Podlaskim (od 10 VII 1945 r.); wartownik PUBP w Wysockiem Mazowieckim (22 X 1945 r.); dowódca plutonu wartowniczego PUBP w Wysockiem Mazowieckim (12 X 1946 r.); **komendant ochrony PUBP w Łomży (26 IX 1947 r.); oddziałowy aresztu PUBP w Łomży (30 XII 1947 r.);** X Specjalistyczny Kurs przy WUBP w Białymstoku (od 14 II 1950 r.); **oddziałowy aresztu PUBP w Łomży (od 3 VI 1950 r.);** młodszy referent Referatu 3 PUBP w Łomży (od 1 I 1951 r.); referent

Ewidencji Operatywnej PUBP w Sokółce (od 15 VII 1951 r.); referent terenowy do obsługi gm. Szudziałowo PUBP w Sokółce (od 1 V 1952 r.); zwolniony na podstawie art. 46 pkt 2 dekrety z 20 VII 1954 r. (31 III 1955 r.).

Awanse: sierżant (19 VI 1950 r.); starszy sierżant (31 XII 1952 r.).

(AIPN Bi, 98/444, Akta osobowe Bazyla Lewczuka)

LICHOTA Tadeusz

wyznanie: rzymskokatolickie

narodowość: polska

pochodzenie społeczne: robotnicze

wykształcenie: 6 klas szkoły powszechnej

przynależność organizacyjna: ZMP

ur. 16 VII 1926 r., Zborów, pow. Busko Zdrój, woj. kieleckie
s. Jana i Antoniny

Przebieg służby: WOP (1947 r.–1949 r.); **młodszy referent Referatu 5 PUBP w Łomży (od 1 X 1949 r.); młodszy referent Placówki Śniadowo PUBP w Łomży (21 XI 1949 r.);** XI Specjalistyczny Kurs przy WUBP w Białymstoku (od 1 IX 1950 r.); referent Referatu 4 PUBP w Bielsku Podlaskim (od 1 III 1951 r.); referent Sekcji 3 PUBP w Bielsku Podlaskim (od 10 VII 1951 r.); starszy referent Sekcji 3 PUBP w Bielsku Podlaskim (od 1 V 1952 r.); starszy referent terenowy do obsługi gm. Domanowo i Rutka PUBP w Bielsku Podlaskim (od 1 VII 1952 r.); starszy referent terenowy do obsługi gm. Kleszczewo i Czeremcha PUBP w Bielsku Podlaskim (od 1 IX 1953 r.); referent WUds. BP w Białymstoku (od 1 IV 1955 r.); oficer operacyjny Delegatury w Hajnówce (od 1 IV 1956 r.); zwolniony na podstawie art. 46 pkt 1 dekrety z 20 VII 1954 r. (31 VII 1956 r.).

Awanse: plutonowy (19 VI 1950 r.); starszy sierżant (11 II 1951 r.); chorąży (22 VII 1952 r.).

(AIPN Bi, 98/1515, Akta osobowe Tadeusza Lichoty)

LIPIŃSKA Alicja

wyznanie: rzymskokatolickie
narodowość: polska
pochodzenie społeczne: robotnicze
wykształcenie: 5 klas szkoły powszechnej
przynależność organizacyjna: OM TUR
ur. 17 VIII 1930 r., Łomża
c. Karola i Julii

Przebieg służby: **maszynistka PUBP w Łomży (od 1 XII 1947 r.);** zwolniona dyscyplinarnie (1 VIII 1948 r.)⁸⁰.

(AIPN Bi, 99/218, Akta osobowe Alicji Lipińskiej)

LIPOWSKI Ryszard

wyznanie: rzymskokatolickie
narodowość: polska
pochodzenie społeczne: robotnicze
wykształcenie: 5 klas szkoły powszechnej
przynależność organizacyjna: PPR, PZPR
ur. 7 III 1929 r., Grajewo, pow. Szczuczyn
s. Eugeniusza i Anny

Przebieg służby: **goniec PUBP w Grajewie (30 IV 1945 r.); wartownik PUBP w Grajewie (11 X 1945 r.); wartownik ochrony PUBP w Grajewie (od 1 X 1947 r.); wartownik ochrony PUBP w Łomży (od 20 X 1947 r.); V Specjalistyczny Kurs przy WUBP w Białymstoku (od 7 I 1948 r.); młodszy referent Sekcji 2 Wydziału III WUBP w Białymstoku (20 IV 1948 r.); młodszy referent Referatu 3 PUBP w Kolnie (17 VI 1948 r.); referent Referatu 3 PUBP w Kolnie (od 1 I 1951 r.); referent Sekcji 3 PUBP w Kolnie (od 10 VIII 1951 r.)⁸¹; referent terenowy do obsługi gm. Czerwone PUBP w Kolnie (od 1 V 1952 r.); zwolniony jako element politycznie niepewny (30 IX 1952 r.)⁸².**

⁸⁰ Bez zgody przełożonych opuszczała miejsce pracy, spóźniała się i nie wykonywała zleconych zadań w terminie.

⁸¹ 20 XII 1951 r. otrzymał nagrodę 100 zł za zabicie członka oddziału „Roga”.

⁸² Zarzucono mu, iż jego ojciec był przed II wojną światową członkiem Stronnictwa Narodowego oraz w trakcie działań wojennych w AK, a on sam ochrzcił dziecko w kościele.

Awanse: kapral (28 IX 1945 r.); plutonowy (31 VII 1948 r.); sierżant (18 VII 1951 r.); starszy sierżant (28 IV 1952 r.).

(AIPN Bi, 99/520, Akta osobowe Ryszarda Lipowskiego)

ŁADA Jan

wyznanie: rzymskokatolickie

narodowość: polska

pochodzenie społeczne: chłopskie

wykształcenie: 4 klasy szkoły powszechnej

przynależność organizacyjna: b.d.

ur. 24 VII 1917 r., Cydzyn Nowy, gm. Rogienice, pow. Kolno
s. Franciszka i Aleksandry

Przebieg służby: **wartownik PUBP w Łomży (22 III 1945 r.)**; zwolniony z powodu złego stanu zdrowia (26 V 1945 r.).

(AIPN Bi, 99/220, Akta osobowe Jana Łady)

ŁADA Janina

wyznanie: rzymskokatolickie

narodowość: polska

pochodzenie społeczne: inteligenckie

wykształcenie: gimnazjum

przynależność organizacyjna: b.d.

ur. 9 IX 1923 r., Łomża

c. Wacława i Anny

Przebieg służby: **buchalter PUBP w Łomży (od 7 III 1945 r.)**; zwolniona za lekceważenie obowiązków służbowych (1 II 1946 r.).

(AIPN Bi, 99/221, Akta osobowe Janiny Łady)

ŁAPUCH Witold

wyznanie: rzymskokatolickie
narodowość: polska
pochodzenie społeczne: chłopskie
wykształcenie: 6 klas szkoły powszechnej
przynależność organizacyjna: PPR, PZPR
ur. 20 I 1924 r., Sopoćkinie, pow. Augustów
s. Stanisława i Anny

Przebieg służby: wartownik PUBP w Gołdapi (10 IX 1945 r.); wartownik WUBP w Białymstoku (9 XI 1945 r.); wartownik PUBP w Olecku (28 I 1946 r.); wartownik PUBP w Suwałkach (16 IX 1947 r.); wartownik ochrony PUBP w Suwałkach (od 1 X 1947 r.); **wartownik ochrony PUBP w Łomży (od 1 IV 1949 r.)**; zwolniony dyscyplinarnie (1 X 1949 r.).

(AIPN Bi, 99/223, Akta osobowe Witolda Łapucha)

ŁOGWINIUK Grzegorz

wyznanie: prawosławne
narodowość: białoruska
pochodzenie społeczne: chłopskie
wykształcenie: 6 klas szkoły powszechnej
przynależność organizacyjna: ZMP, PZPR
ur. 20 XII 1929 r., Stawiszcz, gm. Klukowicze, pow. Bielsk Podlaski
s. Dmitra i Teodozji

Przebieg służby: **wartownik ochrony PUBP w Łomży (od 22 IX 1949 r.)**; **wartownik PUBP w Łomży (od 1 V 1952 r.)**; Międzywojewódzka Szkoła w Olsztynie (od 10 IX 1952 r.); w dyspozycji szefa WUBP w Białymstoku (od 7 VII 1953 r.); **pomocnik Komendanta Gmachu PUBP w Łomży (od 7 VII 1953 r.)**; zwolniony na podstawie art. 46 pkt 2 dekretu z 20 VII 1955 r. (31 III 1955 r.).

Awanse: starszy sierżant (4 VII 1953 r.)

(AIPN Bi, 99/224, Akta osobowe Grzegorza Łogwiniuka)

ŁOGWINIUK Michał

wyznanie: prawosławne

narodowość: białoruska

pochodzenie społeczne: robotnicze

wykształcenie: 8 klas dziesięcioletniej radzieckiej

przynależność organizacyjna: ORMO, PPR, PZPR

ur. 1 I 1924 r., Stawiszcz, gm. Klukowice, pow. Bielsk Podlaski
s. Jana i Barbary

Przebieg służby: **intendent PUBP w Łomży (19 XII 1947 r.); starszy referent Referatu Gospodarczego PUBP w Łomży (24 II 1949 r.); komendant ochrony PUds.BP w Łomży (od 1 IV 1955 r.); zwolniony (31 XII 1956 r.).**

Awanse: kapral (18 VII 1949 r.); plutonowy (19 VI 1950 r.); sierżant (20 XII 1950 r.); chorąży (21 VII 1954 r.).

(AIPN Bi, 99/225, Akta osobowe Michała Łogwiniuka)

ŁOSIEWICZ Antoni

wyznanie: rzymskokatolickie

narodowość: polska

pochodzenie społeczne: chłopskie

wykształcenie: 3 klasy szkoły powszechnej

przynależność organizacyjna: PPR

ur. 28 IV 1897 r., Tarnowo, gm. Miastkowo, pow. Łomża
s. Józefa i Franciszki

Przebieg służby: **wartownik PUBP w Łomży (4 VI 1947 r.); wartownik aresztu PUBP w Łomży (od 1 X 1947 r.); skreślony z ewidencji (5 XI 1949 r.)⁸³.**

(AIPN Bi, 99/226, Akta osobowe Antoniego Łosiewicza)

⁸³ 6 X 1949 r. popełnił samobójstwo.

ŁOSIEWICZ Kazimierz

wyznanie: rzymskokatolickie

narodowość: polska

pochodzenie społeczne: chłopskie

wykształcenie: 4 klasy szkoły powszechnej

przynależność organizacyjna: PPR

ur. 28 II 1928 r., Tarnowo, gm. Miastkowo, pow. Łomża
s. Antoniego i Kazimiery

Przebieg służby: wartownik PUBP w Łomży (7 VI 1946 r.); zmarł (11 III 1947 r.)⁸⁴.

(AIPN Bi, 99/227, Akta osobowe Kazimierza Łosiewicza)

ŁUKASZYK Arkadiusz

wyznanie: bezwyznaniowiec

narodowość: polska

pochodzenie społeczne: chłopskie

wykształcenie: 2 klasy gimnazjum ogólnokształcącego

przynależność organizacyjna: ZMP, PZPR

ur. 9 IX 1930 r., Dzierniakowo, pow. Białystok
s. Konstantego i Anny

Przebieg służby: aplikant Wydziału Śledczego WUBP w Białymstoku (od 4 X 1949 r.); **młodszy oficer śledczy PUBP w Łomży (od 15 IV 1950 r.)**; oficer śledczy Referatu Śledczego PUBP w Suwałkach (od 15 VIII 1950 r.); Kurs Śledczy w CW MBP (24 X 1950 r.–27 II 1951 r.); w dyspozycji Departamentu Kadr MBP (od 1 III 1951 r.); młodszy oficer śledczy Wydziału III Departamentu Śledczego MBP (od 1 V 1951 r.); młodszy oficer śledczy Sekcji 4 Wydziału III MBP (od 1 IX 1951 r.); w dyspozycji szefa WUBP w Białymstoku (od 5 IV 1952 r.); oficer śledczy Sekcji 1 Wydziału Śledczego WUBP w Białymstoku (od 1 VII 1952 r.); starszy oficer śledczy Sekcji 1 Wydziału Śledczego WUBP w Białymstoku (od 1 VIII 1954 r.); oficer śledczy Sekcji 1 Wydziału VII WUds.BP w Białymstoku (od 1 IV 1955 r.); zwolniony (31 XII 1956 r.).

⁸⁴ 11 III 1947 r. Kazimierz Łosiewicz, będąc pod wpływem alkoholu, strzelał z pistoletu podczas targu w Łomży, w związku z czym został zatrzymany i sprowadzony do PUBP. Tutaj, podczas próby zamknięcia go w areszcie, wyrwał dyżurnemu granat, który podczas szamotaniny przypadkowo został odbezpieczony. Ciężko ranny Łosiewicz zmarł po czterech godzinach.

Awanse: kapral (18 VII 1950 r.); chorąży (26 II 1951 r.); podporucznik (21 VII 1954 r.); porucznik (18 VII 1956 r.).

(AIPN Bi, 98/1559, Akta osobowe Arkadiusza Łukaszuka)

ŁUSZCZ Michał

wyznanie: bezwyznaniowiec

narodowość: białoruska

pochodzenie społeczne: chłopskie

wykształcenie: 7 klas szkoły powszechnej

przynależność organizacyjna: PPR

ur. 25 X 1915 r., Czutymśk, woj. akmołińskie (Syberia)

s. Jerzego i Melanii

Przebieg służby: wywiadowca Sekcji 1 PUBP w Bielsku Podlaskim (2 XI 1944 r.); śledczy PUBP w Bielsku Podlaskim (od 6 I 1945 r.); młodszy oficer śledczy PUBP w Bielsku Podlaskim (od 26 II 1945 r.); oficer śledczy PUBP w Bielsku Podlaskim (od 30 VI 1945 r.); oficer śledczy Sekcji 8 Wydziału I WUBP w Białymstoku (od 15 IX 1945 r.); oficer śledczy Sekcji 2 Wydziału IV „A” WUBP w Białymstoku (od 10 I 1946 r.); oficer śledczy PUBP w Suwałkach (od 7 II 1946 r.); **starszy oficer śledczy PUBP w Łomży (od 15 III 1947 r.)**; starszy oficer śledczy PUBP w Wysokim Mazowieckiem (od 1 VIII 1947 r.); inspektor – zastępca naczelnika Wydziału Więziennictwa WUBP w Białymstoku (od 15 III 1948 r.); starszy referent Wydziału Ogólnego WUBP w Białymstoku (od 1 V 1951 r.); zwolniony ze służby (31 VII 1951 r.).

Awanse: starszy sierżant (1 VII 1945 r.); chorąży (22 XII 1945 r.); podporucznik (5 XI 1946 r.); porucznik (22 VII 1950 r.).

(AIPN Bi, 98/163, Akta osobowe Michała Łuszcz;

Twarze białostockiej bezpieki. Obsada ..., s. 167)

ŁYSIAK Stanisław

wyznanie: b.d.

narodowość: polska

pochodzenie społeczne: b.d.

wykształcenie: 6 klas szkoły powszechnej

przynależność organizacyjna: b.d.

ur. 7 XI 1926 r., Grąblewo, pow. Nowy Tomyśl, woj. poznańskie
s. Stanisława

Przebieg służby: młodszy referent Referatu 4 PUBP w Grajewie (1 X 1949 r.); X Specjalistyczny Kurs przy WUBP w Białymstoku (od 14 II 1950 r.); referent Referatu 3 PUBP w Grajewie (od 3 VI 1950 r.); **referent Placówki Śniadowo PUBP w Łomży (od 1 III 1952 r.); referent terenowy do obsługi gm. Chlebotki PUBP w Łomży (od 1 V 1952 r.); zwolniony dyscyplinarnie (15 I 1953 r.)⁸⁵.**

Awanse: sierżant (20 XII 1950 r.); starszy sierżant (28 IV 1952 r.).

(AIPN Bi, Karta ewidencyjna Stanisława Łysiaka)

MAJCHRZAK Stanisław

wyznanie: rzymskokatolickie⁸⁶

narodowość: polska

pochodzenie społeczne: robotnicze

wykształcenie: 6 klas szkoły powszechnej

przynależność organizacyjna: ZMP, PZPR

ur. 11 XI 1926 r., Poznań

s. Jakuba i Anny

Przebieg służby: WOP (1947 r.–1949 r.); **wartownik aresztu PUBP w Łomży (od 1 X 1949 r.); wartownik ochrony PUBP w Augustowie (od 1 XII 1951 r.); zwolniony na własną prośbę (30 IV 1952 r.).**

(AIPN Bi, 101/226, Akta osobowe Stanisława Majchrzaka)

⁸⁵ Za samowolne opuszczanie pracy i zawarcie bez zezwolenia związku małżeńskiego z osobą o podejrzaną przeszłość.

⁸⁶ W karcie statystycznej z 31 I 1951 r. w rubryce „wyznanie” wpisał „bez wyznania”.

MAKUSIEWSKI Stanisław

wyznanie: rzymskokatolickie

narodowość: polska

pochodzenie społeczne: robotnicze

wykształcenie: 3 klasy szkoły powszechnej

przynależność organizacyjna: b.d.

ur. 15 VII 1925 r., Wąsosz, pow. Szczuczyn

s. Stefana i Teodory

Przebieg służby: **wartownik PUBP w Łomży (23 VII 1945 r.); wartownik WUBP w Białymstoku (6 V 1946 r.); zwolniony dyscyplinarnie (30 IX 1946 r.).**

(AIPN Bi, 98/954, Akta osobowe Stanisława Makusiewskiego)

MALCZEWSKI Piotr

wyznanie: rzymskokatolickie

narodowość: polska

pochodzenie społeczne: robotnicze

wykształcenie: 7 klas szkoły powszechnej

przynależność organizacyjna: PPR

ur. 29 VI 1913 r., Płaska, pow. Augustów

s. Jana

Przebieg służby: młodszy referent PUBP w Augustowie (8 V 1945 r.); młodszy oficer śledczy PUBP w Augustowie (14 VI 1945 r.); oficer śledczy PUBP w Augustowie (28 XI 1945 r.); referent Walki z Bandytyzmem PUBP w Augustowie (28 II 1946 r.); referent Sekcji 5 Wydziału V WUBP w Białymstoku (21 XI 1946 r.); starszy referent Sekcji 5 Wydziału V WUBP w Białymstoku (4 IX 1947 r.); Kurs Aktywu WUBP w CW MBP (od 15 X 1947 r.); **zastępca szefa PUBP w Łomży (od 1 II 1948 r.); zwolniony z przeniesieniem do rezerwy MON (31 XII 1949 r.).**

Awanse: sierżant (1 VII 1946 r.); starszy sierżant (13 VII 1946 r.) chorąży (b.d.).

(AIPN Bi, 99/232, Akta osobowe Piotra Malczewskiego)

MAŁECKI Edward

wyznanie: rzymskokatolickie

narodowość: polska

pochodzenie społeczne: robotnicze

wykształcenie: 3 klasy szkoły powszechnej

przynależność organizacyjna: PPR

ur. 19 XI 1926 r., Kulesze Kościelne, pow. Wysokie Mazowieckie
s. Stanisława i Władysławy

Przebieg służby: **wartownik PUBP w Łomży (od 25 IV 1946 r.);** wartownik ochrony PUBP w Augustowie (od 1 X 1947 r.); wartownik ochrony PUBP w Sokółce (od 1 I 1949 r.); **wartownik ochrony PUBP w Łomży (od 15 V 1949 r.);** zwolniony dyscyplinarnie (31 III 1950 r.).

(AIPN Bi, 99/233, Akta osobowe Edwarda Małeckiego)

MATUJEWICZ Grzegorz

wyznanie: b.d.

narodowość: białoruska

pochodzenie społeczne: chłopskie

wykształcenie: 6 klas szkoły powszechnej

przynależność organizacyjna: b.d.

ur. 14 IX 1925 r.⁸⁷, Rogacze, pow. Bielsk Podlaski

s. Bazyla

Przebieg służby: referent gminny PUBP w Bielsku Podlaskim (10 IX 1945 r.); **referent gminny PUBP w Łomży (17 I 1946 r.);** referent gminny PUBP w Sokółce (18 I 1946 r.); II Specjalistyczny Kurs przy WUBP w Białymstoku (7 VI 1946 r.); referent gminny PUBP w Sokółce (20 VIII 1946 r.); młodszy referent PUBP w Olecku (17 IV 1947 r.); referent PUBP w Olecku (16 VIII 1947 r.); referent Sekcji 2 Wydziału I WUBP w Białymstoku (4 IX 1947 r.); **starszy referent Referatu 1 PUBP w Łomży (12 XII 1947 r.);** starszy referent Referatu 3 Wydziału I WUBP w Białymstoku (od 1 IX 1949 r.); Roczna Szkoła Oficerska w CW MBP (od 20 IX 1950 r.).

⁸⁷ Wcześniej wpisana i przekreślona data 21 XII 1927 r.

Awanse: kapral (b.d.); plutonowy (16 VIII 1946 r.); sierżant (3 IV 1948 r.); chorąży (16 VII 1948 r.).

(AIPN Bi, Karta ewidencyjna Grzegorza Matujewicza)

MICHALSKI Henryk

wyznanie: b.d.

narodowość: polska

pochodzenie społeczne: chłopskie

wykształcenie: 7 klas szkoły powszechnej

przynależność organizacyjna: b.d.

ur. 24 I 1922 r., Walew, pow. Łęczycza

s. Józefa

Przebieg służby: Centralna Szkoła MBP (b.d.); w dyspozycji kierownika WUBP w Białymstoku (21 XII 1945 r.); referent Walki z Bandytyzmem PUBP w Olecku (17 I 1946 r.); referent PUBP w Olecku (28 II 1946 r.); **referent PUBP w Łomży (12 XI 1946 r.); referent Referatu 4 PUBP w Łomży (25 IX 1947 r.);** referent Referatu 4 PUBP w Bielsku Podlaskim (17 XI 1947 r.); młodszy referent Sekcji 3 Wydziału III WUBP w Białymstoku (od 1 V 1948 r.); referent Sekcji 1 Wydziału III WUBP w Białymstoku (od 1 VI 1948 r.); w dyspozycji szefa WUBP w Łodzi (od 1 X 1949 r.).

Awanse: starszy sierżant (b.d.).

(AIPN Bi, Karta ewidencyjna Henryka Michalskiego)

MICHAŁKIEWICZ Jerzy

wyznanie: rzymskokatolickie

narodowość: polska

pochodzenie społeczne: robotnicze

wykształcenie: 2 klasy gimnazjum

przynależność organizacyjna: TPPR, ZMP, PPS, PZPR

ur. 23 IV 1931 r.

s. Bronisławy i Maksymiliana

Przebieg służby: Szkoła Oficerska w CW MBP (od 15 IX 1949 r.); w dyspozycji szefa WUBP w Białymstoku (od 23 VII 1951 r.); oficer śledczy Referatu Śledczego PUBP w Sokółce (od 23 VII 1951 r.); **oficer śledczy Referatu Śledczego PUBP w Łomży (od 1 V 1952 r.); starszy referent PUds.BP w Łomży (od 1 IV 1955 r.); oficer operacyjny PUds.BP w Łomży (od 1 IV 1956 r.); oficer operacyjny Referatu ds. Bezpieczeństwa KP MO w Łomży (od 1 I 1957 r.); starszy oficer operacyjny Referatu ds. Bezpieczeństwa KP MO w Łomży (od 1 X 1958 r.); zastępca komendanta powiatowego MO ds. Bezpieczeństwa w Kolnie (od 1 IX 1961 r.); starszy oficer operacyjny Referatu ds. Bezpieczeństwa KP MO w Łomży (od 1 IX 1962 r.); zastępca komendanta powiatowego MO ds. Bezpieczeństwa w Łapach (od 1 VII 1963 r.); zastępca naczelnika Wydziału III (SB) KW MO w Białymstoku (od 1 IX 1972 r.); naczelnik Wydziału III (SB) KW MO w Białymstoku (od 1 VI 1973 r.); zastępca komendanta wojewódzkiego MO ds. SB/ szefa WUSW ds. SB w Białymstoku (od 1 VI 1975 r.); zwolniony ze służby (5 VI 1990 r.).**

Awanse: chorąży (3 VII 1951 r.); podporucznik (22 VII 1952 r.); porucznik MO (2 VII 1959 r.); kapitan MO (22 VI 1963 r.); major MO (10 VI 1968 r.); podpułkownik MO (20 VII 1973 r.); pułkownik MO (30 VI 1977 r.).

(AIPN, 710/402, Akta osobowe Jerzego Michałkiewicza;

Twarze białostockiej bezpieki. Obsada ..., s. 171)

MICHAŁKO Stanisław

wyznanie: rzymskokatolickie

narodowość: polska

pochođenje społeczne: robotnicze

wykształcenie: 6 klas szkoły powszechnej

przynależność organizacyjna: ZWM, PZPR

ur. 13 IV 1925 r., Konary, pow. Węgrowiec, woj. poznańskie
s. Antoniego i Władysławy

Przebieg służby: żołnierz WP (1946 r.–1948 r.); wartownik aresztu PUBP w Augustowie (od 25 IX 1948 r.); VII Specjalistyczny Kurs przy WUBP w Białymstoku (od 15 X 1948 r.); młodszy referent Placówki Ciechanowiec PUBP w Bielsku Podlaskim (od 10 II 1949 r.); referent Referatu 3 PUBP w Bielsku Podlaskim (od 1 VIII 1950 r.); **referent Ewidencji Operatywnej PUBP w Łomży (od 12 VII 1951 r.); pomoc komendanta gmachu PUBP w Łomży (od 1 V 1952 r.); referent terenowy do obsługi gm. Kupiski**

PUBP w Łomży (od 1 IV 1953 r.); w dyspozycji MSW (od 31 III 1955 r.); komendant Posterunku MO Śniadowo KP MO w Łomży (od 15 V 1955 r.).

Awanse: kapral (15 VI 1947 r.); plutonowy (15 X 1949 r.); sierżant (20 XII 1950 r.).

(AIPN Bi, 150/105, Akta osobowe Stanisława Michałko)

MIERZEJEWSKI Mirosław

wyznanie: b.d.

narodowość: polska

pochodzenie społeczne: b.d.

wykształcenie: 3 klasy szkoły średniej

przynależność organizacyjna: ZMP

ur. 15 XI 1928 r., Brodzięcín, pow. Ciechanów

s. Andrzeja

Przebieg służby: Dwuletnia Szkoła Oficerska CW MBP (28 IX 1949 r.); w dyspozycji szefa WUBP w Białymstoku (od 23 VII 1951 r.); referent Sekcji 1 Wydziału V WUBP (od 23 VII 1951 r.); referent Sekcji 4 Wydziału V WUBP w Białymstoku (od 5 III 1953 r.); referent Sekcji 6 Wydziału V WUBP w Białymstoku (od 1 IX 1953 r.); starszy referent Sekcji 6 Wydziału V WUBP w Białymstoku (od 1 X 1953 r.); starszy referent Referatu 8 Wydziału III (od 15 VII 1954 r.); referent Sekcji 1 Wydziału VI WUds.BP w Białymstoku (od 1 IV 1955 r.); **zastępca kierownika PUds.BP w Łomży (od 1 XII 1955 r.);** w dyspozycji KW MO w Białymstoku (b.d.); zastępca KP MO w Łomży (od 1 II 1957 r.); odwołany na własną prośbę i przekazany do dyspozycji KW MO w Warszawie (od 1 V 1957 r.)⁸⁸; starszy oficer operacyjny Wydziału III ds. Bezpieczeństwa KW MO w Warszawie (1 VI 1957 r.); starszy referent grupy operacyjno-dochodzeniowej KP MO w Piasecznie (od 1 VI 1959 r.); MSW (b.d.).

Awanse: chorąży (3 VII 1951 r.); podporucznik (b.d.); porucznik (18 VII 1956 r.).

(AIPN, Karta ewidencyjna Mirosława Mierzejewskiego;

AIPN Bi, 048/23, 048/31, 048/34, 048/38,

Rozkazy personalne WUBP w Białymstoku)

⁸⁸ W karcie ewidencyjnej jako data przekazania do dyspozycji KW MO w Warszawie podany 1 I 1957 r.

MIKŁASZEWICZ Jan

wyznanie: rzymskokatolickie

narodowość: polska

pochodzenie społeczne: robotnicze

wykształcenie: 7 klas szkoły powszechnej i Państwowa Szkoła Przemysłu Drzewnego

przynależność organizacyjna: b.d.

ur. 18 XII 1915 r., Riazan', Rosja

s. Kazimierza i Kamilli

Przebieg służby: funkcjonariusz MO w Hajnówce (od 15 VIII 1944 r. do 4 XI 1944 r.); wywiadowca Sekcji 1, 2 i 3 PUBP w Bielsku Podlaskim (29 XII 1944 r.)⁸⁹; młodszy referent PUBP w Bielsku Podlaskim (26 II 1945 r.); referent PUBP w Bielsku Podlaskim (8 III 1945 r.); młodszy oficer śledczy PUBP w Bielsku Podlaskim (27 VIII 1945 r.)⁹⁰; referent Wydziału Walki z Bandytyzmem WUBP w Białymstoku (17 I 1946 r.); referent Sekcji 1 Wydziału VII WUBP w Białymstoku (28 I 1946 r.)⁹¹.

(AIPN Bi, 99/239, Akta osobowe Jana Mikłaszewicza;

T. Danilecki, M. Zwolski, *Urząd Bezpieczeństwa Publicznego ...*, s. 203)

MISZCZUK Stanisław

wyznanie: b.d.

narodowość: polska

pochodzenie społeczne: chłopskie

wykształcenie: 6 klas szkoły powszechnej

przynależność organizacyjna: PPR

ur. 16 VIII 1926 r., Opole, pow. Włodawa, woj. lubelskie

s. Teodora

⁸⁹ W aktach osobowych znajduje się jego ślubowanie złożone dopiero 6 I 1946 r.

⁹⁰ Chociaż w karcie przebiegu służby jako miejsce pracy podany jest PUBP w Bielsku Podlaskim to w rzeczywistości przebywał on wtedy w PUBP w Łomży, na co wskazują pozostałe znajdujące się w teczce dokumenty. W części z nich wymieniony jest on w grudniu 1945 r. jako p.o. kierownik Sekcji 2 PUBP w Łomży.

⁹¹ Został aresztowany za zabicie podczas przesłuchania w PUBP w Łomży Edmunda Sarnackiego, 24 X 1946 r. WSR w Białymstoku skazał go za to na dwa lata więzienia w zawieszeniu (!).

Przebieg służby: młodszy referent Referatu 5 PUBP w Grajewie (12 X 1948 r.); VII Specjalistyczny Kurs przy WUBP w Białymstoku (od 15 X 1948 r.); **młodszy referent Placówki Śniadowo PUBP w Łomży (od 10 II 1949 r.); referent Placówki Łapy PUBP w Wysokiem Mazowieckiem (od 1 VI 1951 r.); w dyspozycji szefa WUBP w Poznaniu (od 25 VII 1951 r.).**

Awanse: plutonowy (19 VI 1950 r.); sierżant (20 XII 1950 r.).

(AIPN Bi, Karta ewidencyjna Stanisława Mischuka)

MIŚNIKOWICZ Józef

wyznanie: prawosławne

narodowość: polska

pochođenje społeczne: robotnicze

wykształcenie: 7 klas szkoły powszechnej

przynależność organizacyjna: ZWM, PPR

ur. 10 X 1926 r., Białystok

s. Józefa i Marii

Przebieg służby: młodszy referent Sekcji 3 Wydziału III WUBP w Białymstoku (19 IX 1947 r.); **młodszy referent Placówki Kolno PUBP w Łomży (od 31 XII 1947 r.); zwolniony dyscyplinarnie ze służby (31 III 1948 r.).**

(AIPN Bi, 99/243, Akta osobowe Józefa Miśnikowicza)

MRÓZ Józef

wyznanie: rzymskokatolickie

narodowość: polska

pochođenje społeczne: chłopskie

wykształcenie: 6 klas szkoły podstawowej

przynależność organizacyjna: ZMP, PZPR

ur. 18 III 1927 r., Klęczany, pow. Nowy Sącz

s. Adolfa i Stefani

Przebieg służby: żołnierz WP (1951 r.–1952 r.); **pomocnik komendanta gmachu PUBP w Łomży (od 30 X 1952 r.); referent terenowy do obsługi gm. Długobórz PUBP**

w Łomży (od 1 VIII 1953 r.); wartownik ochrony PUds.BP w Łomży (od 1 IV 1955 r.); zwolniony na podstawie art. 46 pkt 1 dekretu z 20 VII 1954 r. (31 III 1956 r.).
Awanse: plutonowy (b.d.); sierżant (7 XI 1953 r.).

(AIPN Bi, 99/248, Akta osobowe Józefa Mroza)

MUDEL Stefan

wyznanie: b.d.

narodowość: białoruska

pochozenie społeczne: chłopskie

wykształcenie: 7 klas szkoły powszechnej

przynależność organizacyjna: b.d.

ur. 12 VI 1920 r., Klekotowo, pow. Bielsk Podlaski

s. Jana

Przebieg służby: wartownik PUBP w Bielsku Podlaskim (26 IX 1946 r.); IV Specjalistyczny Kurs przy WUBP w Białymstoku (18 II 1947 r.); młodszy referent PUBP w Olecku (16 V 1947 r.); młodszy referent Placówki Wieliczki PUBP w Olecku (26 IX 1947 r.); referent Placówki Wieliczki PUBP w Olecku (od 1 II 1948 r.); starszy referent Referatu 3 PUBP w Olecku (od 1 XII 1948 r.); zastępca szefa PUBP w Olecku (od 1 III 1950 r.); **zastępca szefa PUBP w Łomży (od 1 IX 1950 r.)**; w dyspozycji szefa WUBP w Białymstoku (od 1 VI 1951 r.); referent Sekcji 1 Wydziału III WUBP w Białymstoku (od 1 VI 1951 r.); w dyspozycji szefa WUBP w Opolu (od 22 VII 1951 r.); tymczasowo aresztowany 18 X 1951 r.⁹²

Awanse: kapral (9 V 1947 r.); plutonowy (3 IV 1948 r.); sierżant (1 V 1949 r.); chorąży (18 VII 1949 r.); podporucznik (28 XII 1950 r.).

(AIPN Bi, Karta ewidencyjna Stefana Mudla)

⁹² 29 VII 1952 r. skazany przez WSR w Białymstoku na dwa lata więzienia za „systematyczne nie-dbalstwa w wykonywaniu ciężących na nim obowiązków służbowych”.

MURASZKOWSKI Jan

wyznanie: prawosławne

narodowość: białoruska

pochodzenie społeczne: chłopskie

wykształcenie: 4 klasy szkoły powszechnej

przynależność organizacyjna: b.d.

ur. 3 VI 1927 r., Zarzeczy, pow. Białystok

s. Józefa i Julianny

Przebieg służby: wartownik MUBP w Białymstoku (od 13 IX 1945 r.); w dyspozycji kierownika WUBP w Białymstoku (8 I 1946 r.); wartownik PUBP w Olecku (17 I 1946 r.); **wartownik PUBP w Łomży (18 VI 1947 r.); wartownik ochrony PUBP w Łomży (od 1 X 1947 r.);** wartownik ochrony PUBP w Sokółce (od 1 III 1948 r.); VIII Specjalistyczny Kurs przy WUBP w Białymstoku (od 4 III 1949 r.); referent ewidencji operatywnej Referatu 2 PUBP w Kolnie (od 1 VII 1949 r.); referent ewidencji operatywnej Referatu 2 PUBP w Olecku (od 1 XI 1951 r.); pomoc komendanta gmachu PUBP w Olecku (od 1 V 1952 r.); komendant gmachu PUBP w Olecku (od 1 X 1952 r.); komendant gmachu PUBP w Sokółce (od 1 XII 1953 r.); zwolniony ze służby na podstawie art. 46 pkt 2 dekretu z 20 VII 1954 r. (31 III 1955 r.).

Awanse: starszy strzelec (18 VII 1949 r.); kapral (18 VII 1950 r.); sierżant (20 XII 1950 r.).

(AIPN Bi, 98/375, Akta osobowe Jana Muraszkowskiego)

NIEDŹWIECKI Bolesław

wyznanie: rzymskokatolickie

narodowość: polska

pochodzenie społeczne: b.d.

wykształcenie: 2 klasy gimnazjum

przynależność organizacyjna: PPR

ur. 24 III 1924 r.⁹³, Grajewo

s. Bolesława

Przebieg służby: **funkcjonariusz PUBP w Łomży (15 VII 1945 r.);** młodszy referent PUBP w Elku (31 XII 1945 r.); referent PUBP w Elku (od 28 II 1946 r.); **referent PUBP**

⁹³ W karcie ewidencyjnej podana data 24 V 1924 r.

w Łomży (13 IX 1946 r.); p.o. kierownik Sekcji 3 PUBP w Łomży (b.d.); Kurs Kierowniczy w Centralnej Szkole MBP (od 3 V 1947 r.); **oficer śledczy PUBP w Łomży (od 1 X 1947 r.)**; starszy referent Placówki Korycin PUBP w Sokółce (15 XII 1947 r.); skreślony z ewidencji z powodu utonięcia (2 VIII 1948 r.).

Awanse: kapral (22 VII 1946 r.); plutonowy (b.d.).

(AIPN Bi, 043/501, Akta osobowe Bolesława Niedźwieckiego;
ibidem, Karta ewidencyjna Bolesława Niedźwieckiego)

NIEŚCIEROWICZ Anatol

wyznanie: prawosławne

narodowość: białoruska

pochodzenie społeczne: chłopskie

wykształcenie: 4 klasy szkoły powszechnej,

6 klas szkoły sowieckiej

przynależność organizacyjna: ZWM, PPR, PZPR

ur. 2 V 1925 r., Gródek, pow. Białystok

s. Konstantego i Anny

Przebieg służby: wartownik WUBP w Białymstoku (od 7 XI 1944 r.); młodszy wywiadowca Sekcji 8 Wydziału I WUBP w Białymstoku (24 II 1945 r.); kurier poczty specjalnej WUBP w Białymstoku (19 V 1945 r.); młodszy referent Sekcji 3 Walki z Bandytyzmem PUBP w Bielsku Podlaskim (27 VIII 1945 r.); referent Wydziału Walki z Bandytyzmem WUBP w Białymstoku (9 XI 1945 r.); **referent Walki z Bandytyzmem PUBP w Łomży (17 I 1946 r.)**; **referent Referatu 1 PUBP w Łomży (od 1 X 1947 r.)**; w dyspozycji Wydziału Specjalnego KW MO w Białymstoku (od 1 II 1948 r.); referent Wydziału Specjalnego KW MO w Białymstoku (od 1 II 1948 r.); zwolniony ze służby w MO na wniosek szefa WUBP w Białymstoku (1 IX 1950 r.).

Awanse: starszy strzelec (b.d.); kapral (28 IX 1945 r.); plutonowy (5 I 1946 r.); sierżant (6 X 1948 r.).

(AIPN Bi, 102/2177, Akta osobowe Anatola Nieścierowicza)

NOWAK Piotr

wyznanie: rzymskokatolickie

narodowość: polska

pochodzenie społeczne: robotnicze

wykształcenie: 5 klas szkoły powszechnej

przynależność organizacyjna: ZWM, PPR, PZPR

ur. 19 V 1928 r., Grocholice, pow. Opatów, woj. kieleckie
s. Władysława i Julianny

Przebieg służby: wartownik PUBP w Wysokiem Mazowieckiem (od 27 XI 1946 r.); wartownik ochrony PUBP w Wysokiem Mazowieckiem (od 1 X 1947 r.); przeszkolenie w II Brygadzie KBW w Białymstoku (29 VII 1949 r.–10 IX 1949 r.); X Specjalistyczny Kurs przy WUBP w Białymstoku (od 14 II 1950 r.); młodszy referent Referatu 5 PUBP w Łomży (od 3 VI 1950 r.); **młodszy referent Referatu ds. Wywiadu PUBP w Łomży (od 10 VI 1951 r.); referent terenowy do obsługi gm. Szumowo PUBP w Łomży (od 1 V 1952 r.); zwolniony dyscyplinarnie (15 VI 1954 r.).**

Awanse: plutonowy (20 XII 1950 r.); sierżant (29 XII 1951 r.); starszy sierżant (20 IV 1952 r.).

(AIPN Bi, 99/256, Akta osobowe Piotra Nowaka)

NOWAK Tadeusz

wyznanie: b.d.

narodowość: polska

pochodzenie społeczne: b.d.

wykształcenie: 4 klasy szkoły powszechnej

przynależność organizacyjna: b.d.

ur. 12 VI 1925 r., Budne, pow. Ostrołęka
s. Stanisława

Przebieg służby: **wartownik PUBP w Łomży (9 XI 1945 r.);** wartownik PUBP w Olecku (18 IV 1946 r.); wartownik PUBP w Gołdapi (17 IV 1947 r.); zwolniony na własną prośbę (30 IX 1947 r.).

(AIPN Bi, Karta ewidencyjna Tadeusza Nowaka)

NOWAK Witold

wyznanie: rzymskokatolickie

narodowość: polska

pochođenje społeczne: chłopskie

wykształcenie: 4 klasy szkoły powszechnej

przynależność organizacyjna: PPR

ur. 16 IV 1926 r., Budne, pow. Ostrołęka

s. Stanisława i Władysławy

Przebieg służby: **wartownik PUBP w Łomży (27 VIII 1945 r.);** zabity przez podziemie (4 XI 1945 r.)⁹⁴.

(AIPN Bi, 99/257, Akta osobowe Witolda Nowaka;

ibidem, Karta ewidencyjna Witolda Nowaka)

OGŁAZA Jan

wyznanie: rzymskokatolickie

narodowość: polska

pochođenje społeczne: chłopskie

wykształcenie: 7 klas szkoły powszechnej

przynależność organizacyjna: b.d.

ur. 27 I 1919 r., Mierzynce, pow. Piotrków

s. Jana i Petroneli

Przebieg służby: łącznik grupy spadochronowej ACz w pow. piotrkowskim (IX 1944 r.–1945 r.); magazynier garażu WUBP w Białymstoku (28 V 1945 r.); wartownik WUBP w Białymstoku (7 VIII 1945 r.); wartownik PUBP w Grajewie (27 VIII 1945 r.); **wartownik PUBP w Łomży (17 I 1946 r.);** wartownik WUBP w Białymstoku (19 II 1946 r.) zwolniony (8 III 1946 r.).

(AIPN Bi, 98/177, Akta osobowe Jana Ogłazy)

⁹⁴ W karcie ewidencyjnej podane są również dwie inne daty jego śmierci, a mianowicie 23 X 1945 r. i 14 XI 1945 r.

OLCHIN Anatol

wyznanie: rzymskokatolickie
narodowość: polska
pochodzenie społeczne: chłopskie
wykształcenie: 3 klasy szkoły powszechnej
przynależność organizacyjna: PZPR
ur. 25 XII 1927 r., Świsłoczany, pow. Białystok
s. Zachara i Pelagii

Przebieg służby: młodszy referent Placówki Brańsk PUBP w Bielsku Podlaskim (od 10 XI 1950 r.); kurs MBP w Pleszewie (od 1 XII 1950 r.); w dyspozycji szefa WUBP w Białymstoku (od 10 VI 1951 r.); **młodszy referent Referatu 4 PUBP w Łomży (od 10 VI 1951 r.); zginął w wypadku samochodowym (3 X 1951 r.).**

Awanse: plutonowy (4 III 1951 r.).

(AIPN Bi, 99/260, Akta osobowe Anatola Olchiny)

OLKOWSKI Władysław

wyznanie: rzymskokatolickie
narodowość: polska
pochodzenie społeczne: robotnicze
wykształcenie: 5 klas szkoły powszechnej
przynależność organizacyjna: PPR
ur. 30 XI 1911 r., Łomża
s. Józefa i Władysławy

Przebieg służby: **wartownik PUBP w Łomży (13 VIII 1945 r.); wartownik aresztu PUBP w Łomży (od 1 X 1947 r.); zwolniony na własną prośbę (29 II 1948 r.).**

Awanse: kapral (13 VII 1946 r.).

(AIPN Bi, 99/263, Akta osobowe Władysława Olkowskiego)

OMELANOWICZ⁹⁵ Nina

wyznanie: prawosławne
narodowość: białoruska
pochodzenie społeczne: b.d.
wykształcenie: 7 klas szkoły powszechnej
przynależność organizacyjna: b.d.
ur. 5 II 1924 r., Orla, pow. Bielsk Podlaski
c. Pawła i Akuliny

Przebieg służby: kurier poczty specjalnej PUBP w Suwałkach (od 10 VIII 1947 r.); młodszy referent Referatu 5 PUBP w Ełku (od 1 IX 1949 r.); **maszynistka PUBP w Łomży (od 1 VI 1950 r.)**; sekretarka PUBP w Olecku (od 1 V 1951 r.); starsza maszynistka-sekretarka PUBP w Bielsku Podlaskim (od 1 V 1952 r.); maszynistka PUBP w Hajnówce (od 1 VII 1954 r.); sekretarz-maszynistka WUds.BP w Białymstoku Delegatura w Hajnówce (od 1 IV 1955 r.); zwolniona na podstawie art. 46 pkt 2 dekretu z 20 VII 1954 r. (30 IX 1955 r.).

Awanse: sierżant (19 VII 1955 r.).

(AIPN Bi, 98/1463, Akta osobowe Niny Omelanowicz)

ORŁOWSKI Eugeniusz

wyznanie: rzymskokatolickie
narodowość: polska
pochodzenie społeczne: chłopskie
wykształcenie: 6 klas szkoły powszechnej
przynależność organizacyjna: b.d.
ur. 28 III 1926 r., Zambrów, pow. Łomża
s. Piotra i Franciszki

Przebieg służby: wywiadowca Sekcji 1–3 PUBP w Łomży (11 I 1945 r.); **młodszy referent PUBP w Łomży (b.d.)**; **wartownik PUBP w Łomży (15 IV 1945 r.)**; nie stawiał się do pracy po chorobie (IX 1945 r.).

(AIPN Bi, 99/264, Akta osobowe Eugeniusza Orłowskiego)

⁹⁵ W trakcie służby w UB wyszła za mąż i zmieniła nazwisko na Siemieniaka.

ORPIK Stanisław

wyznanie: rzymskokatolickie

narodowość: polska

pochodzenie społeczne: chłopskie

wykształcenie: 7 klas szkoły powszechnej

przynależność organizacyjna: b.d.

ur. 10 II 1925 r., Nierośno, pow. Sokółka

s. Albina i Zofii

Przebieg służby: **wartownik ochrony PUBP w Łomży (6 V 1950 r.); zwolniony na własną prośbę (6 VI 1950 r.).**

(AIPN Bi, 99/265, Akta osobowe Stanisława Orpika)

OSTAPKIEWICZ Dymitr

wyznanie: niepraktykujący

narodowość: białoruska

pochodzenie społeczne: chłopskie

wykształcenie: 7 klas szkoły powszechnej

przynależność organizacyjna: PPR, PZPR

ur. 7 VIII 1920 r., Makówka, pow. Bielsk Podlaski

s. Ambrożego i Tatiany

Przebieg służby: wartownik WUBP w Białymstoku (od 18 VII 1945 r.); wartownik MUBP w Białymstoku (13 VIII 1945 r.); w dyspozycji kierownika WUBP w Białymstoku (8 I 1946 r.); wartownik WUBP w Białymstoku (6 II 1946 r.); wartownik PUBP w Ełku (19 II 1946 r.); wartownik aresztu PUBP w Ełku (25 IX 1947 r.); **wartownik ochrony PUBP w Łomży (od 1 VII 1948 r.); młodszy referent Referatu 2 PUBP w Łomży (od 1 IX 1949 r.); IX Specjalistyczny Kurs przy WUBP w Białymstoku (od 4 X 1949 r.); młodszy referent Placówki Śniadowo PUBP w Łomży (od 1 II 1950 r.); młodszy referent Referatu 2 PUBP w Łomży (od 1 VI 1950 r.); kurier specjalnej poczty Wydziału Łączności WUBP w Białymstoku (od 1 V 1952 r.); zwolniony dyscyplinarnie (30 VI 1954 r.).**

Awanse: starszy strzelec (13 VII 1946 r.); plutonowy (20 XII 1950 r.).

(AIPN Bi, 98/1051, Akta osobowe Dymitra Ostapkiewicza)

OSTASZEWSKI Paweł

wyznanie: prawosławne

narodowość: białoruska

pochodzenie społeczne: chłopskie

wykształcenie: 4 klasy szkoły powszechnej

przynależność organizacyjna: b.d.

ur. 25 III 1923 r., Studziwody, pow. Bielsk Podlaski
s. Józefa i Zofii

Przebieg służby: KBW (1944 r.–1947 r.); **wartownik PUBP w Łomży (od 15 IX 1949 r.);** X Specjalistyczny Kurs przy WUBP w Białymstoku (od 14 II 1950 r.); oddziałowy aresztu PUBP w Kolnie (od 3 VI 1950 r.); oddziałowy więzienia w Białymstoku (od 1 III 1952 r.); dyżurny Aresztu Komendatury WUBP w Białymstoku (od 1 X 1952 r.); dyżurny Aresztu Komendatury WUds.BP w Białymstoku (od 1 IV 1955 r.); zwolniony (31 XII 1956 r.).

Awanse: kapral (20 XII 1950 r.); plutonowy (29 XII 1951 r.); sierżant (17 VII 1952 r.); starszy sierżant (22 VII 1953 r.).

(AIPN Bi, 98/1659, Akta osobowe Pawła Ostaszeńskiego)

OSZKINIS Stanisław

wyznanie: rzymskokatolickie

narodowość: polska

pochodzenie społeczne: robotnicze

wykształcenie: 4 klasy szkoły podstawowej

przynależność organizacyjna: b.d.

ur. 27 IV 1932 r., Łomża

s. Józefa i Zofii

Przebieg służby: WOP w Przemyśle (1952 r.–1955 r.); **wartownik ochrony PUds.BP w Łomży (od 1 VI 1955 r.);** zwolniony na podstawie art. 46 pkt 1 dekretu z 20 VII 1954 r. (31 VIII 1955 r.)⁹⁶.

(AIPN Bi, 99/267, Akta osobowe Stanisława Oszkinisa)

⁹⁶ W rzeczywistości chodziło o zaniedbywanie powierzonych mu obowiązków, przejawiające się m.in. w nie przekazywaniu korespondencji, sprowadzaniu osób postronnych po godzinach pracy urzędu i dzwonieniu do różnych instytucji przy jednoczesnym powoływaniu się na UB.

OWŁASIUK Lidia

wyznanie: prawosławne

narodowość: polska

pochodzenie społeczne: chłopskie

wykształcenie: średnie

przynależność organizacyjna: ZMP

ur. 14 VII 1934 r., Nowoberezowo, pow. Bielsk Podlaski

c. Jana i Pelagii

Przebieg służby: **rachmistrz płatnik Referatu Gospodarczego PUBP w Łomży (od 1 X 1952 r.)**; rejestratorka Kancelarii Szpitala Wydziału Służby Zdrowia WUBP w Białymstoku (od 1 II 1953 r.); zwolniona (31 VII 1953 r.).

(AIPN Bi, 98/1059, Akta osobowe Lidii Owłasiuk)

OWSIEJKO Stanisław

wyznanie: rzymskokatolickie⁹⁷

narodowość: polska

pochodzenie społeczne: chłopskie

wykształcenie: 4 klasy szkoły powszechnej

przynależność organizacyjna: PPR, PZPR

ur. 1 X 1923 r., Miergince, pow. Lida, woj. nowogródzkie

s. Michała i Heleny

Przebieg służby: partyzantka radziecka (1942 r.–1944 r.)⁹⁸; WP (15 VIII 1944 r.–II 1947 r.); wartownik PUBP w Ełku (19 III 1947 r.); **wartownik ochrony PUBP w Łomży (25 IX 1947 r.)**; zwolniony jako element niepewny politycznie (31 III 1951 r.).

(AIPN Bi, 99/268, Akta osobowe Stanisława Owsiejko)

⁹⁷ W ankiecie z 31 I 1951 r. wpisał „bezwyznaniowiec”.

⁹⁸ W 1951 r. przyznał się, że nigdy do niej nie należał i podał fałszywe informacje do sporządzanej ankiety.

PANASIUK⁹⁹ Olga

wyznanie: prawosławne

narodowość: polska

pochodzenie społeczne: robotnicze

wykształcenie: 7 klas szkoły powszechnej

przynależność organizacyjna: b.d.

ur. 1 I 1932 r., Białystok

c. Juliana i Salomei

Przebieg służby: wartownik ochrony PUBP w Augustowie (od 31 X 1949 r.); maszynistka PUBP w Augustowie (od 1 III 1950 r.); **maszynistka PUBP w Łomży (od 1 IX 1951 r.); starsza maszynistka sekretariatu PUBP w Łomży (od 1 V 1952 r.);** młodszy referent Sekcji 3 Wydziału II WUBP w Białymstoku (od 1 XII 1953 r.); maszynistka Wydziału X WUds.BP w Białymstoku (od 1 IV 1955 r.); sekretarka Wydziału X WUds. BP w Białymstoku (od 1 II 1956 r.); sekretarz Wydziału X WUds.BP w Białymstoku (od 1 IV 1956 r.); zwolniona (31 XII 1956 r.).

Awanse: kapral (6 III 1954 r.).

(AIPN Bi, 98/1636, Akta osobowe Olgi Panasiuk)

PARFIENIUK Grzegorz

wyznanie: prawosławne

narodowość: białoruska

pochodzenie społeczne: chłopskie

wykształcenie: 4 klasy szkoły powszechnej¹⁰⁰

przynależność organizacyjna: PZPR

ur. 30 X 1926 r., Knorydy, pow. Bielsk Podlaski

s. Jana i Anny

Przebieg służby: żołnierz KBW w Katowicach (1946 r.–1948 r.); wartownik PUBP w Olecku (od 1 V 1949 r.); referent Placówki Borawskie PUBP w Olecku (od 1 IX 1950 r.); **referent Sekcji 3 PUBP w Łomży (od 10 VII 1951 r.); starszy referent terenowy do obsługi gm. Jedwabne PUBP w Łomży (od 1 V 1952 r.);** Międzywojewódzki Kurs Przeszkolenia

⁹⁹ W trakcie służby w UB wyszła za mąż i zmieniła nazwisko na Romaniuk.

¹⁰⁰ Podane w życiorysie, natomiast w ankiecie specjalnej zostało skreślone i wpisane 7.

Oficerów w Poznaniu (od 15 IX 1953 r.); Międzywojewódzki Kurs Oficerski w Stalinogrodzie (od 15 III 1954 r.); w dyspozycji szefa WUBP w Białymstoku (od 22 VII 1954 r.); **starszy referent powiatowy PUBP w Łomży (od 1 VIII 1954 r.); referent PUds.BP w Łomży (od 1 IV 1955 r.); oficer operacyjny PUds.BP w Łomży (od 1 IV 1956 r.);** zwolniony (31 XII 1956 r.); oficer operacyjny Referatu ds. Bezpieczeństwa KP MO w Łomży (od 1 V 1957 r.); funkcjonariusz ze stopniem służbowym w okresie służby przygotowawczej KP MO w Łomży (12 III 1959 r.); funkcjonariusz stały KP MO w Łomży (21 IV 1960 r.); oficer operacyjny Referatu ds. Bezpieczeństwa KP MO w Łomży (1 IX 1961 r.); oficer techniki operacyjnej Grupy „T” Referatu ds. Bezpieczeństwa KP MO w Łomży (od 1 II 1963 r.); zwolniony na podstawie art. 52 ust. 2 pkt 2 ustawy z 31 I 1959 r. (30 IX 1963 r.).

Awanse: plutonowy (20 XII 1950 r.); sierżant (29 XII 1951 r.); starszy sierżant (28 IV 1952 r.); chorąży (21 VII 1954 r.); podporucznik (18 VII 1956 r.); podporucznik MO (4 X 1957 r.).

(AIPN Bi, 99/271, Akta osobowe Grzegorza Parfieniuka)

PAWELCZYK Jan

wyznanie: rzymskokatolickie

narodowość: polska

pochodzenie społeczne: chłopskie

wykształcenie: 3 klasy szkoły powszechnej

przynależność organizacyjna: b.d.

ur. 19 III 1922 r., Łomża

s. Władysława i Władysławy

Przebieg służby: **wartownik PUBP w Łomży (15 III 1945 r.);** w dyspozycji WUBP w Białymstoku (16 V 1945 r.); zwolniony (27 VIII 1945 r.).

(AIPN Bi, 99/273, Akta osobowe Jana Pawelczyka)

PIEŃ Mikołaj

wyznanie: prawosławne

narodowość: polska

pochodzenie społeczne: chłopskie

wykształcenie: 7 klas szkoły powszechnej

przynależność organizacyjna: PPR, PZPR

ur. 1 III 1927 r., Długi Bród, pow. Bielsk Podlaski
s. Grzegorza i Olgi

Przebieg służby: wartownik PUBP w Bielsku Podlaskim (2 IV 1945 r.); wartownik PUBP w Wysokiem Mazowieckiem (17 IV 1947 r.); oddziałowy aresztu PUBP w Wysokiem Mazowieckiem (od 1 X 1947 r.); wartownik ochrony PUBP w Wysokiem Mazowieckiem (od 1 II 1949 r.); IX Specjalistyczny Kurs przy WUBP w Białymstoku (od 4 X 1949 r.); **młodszy referent Referatu 3 PUBP w Łomży (od 1 II 1950 r.); referent Placówki Zambrów PUBP w Łomży (od 1 IX 1950 r.);** Krajowy Ośrodek Szkolenia MBP w Gdańsku (od 15 IX 1951 r.); sekretarz PUBP w Gołdapi (od 1 V 1952 r.); sekretarz Delegatury PUds.BP w Gołdapi (od 1 IV 1955 r.); zwolniony na podstawie art. 46 pkt 1 dekretu z 20 VII 1954 r. (31 X 1956 r.).

Awanse: starszy strzelec (29 IV 1946 r.); kapral (13 VII 1946 r.); plutonowy (20 XII 1950 r.); sierżant (17 VII 1952 r.); starszy sierżant (17 VII 1954 r.).

(AIPN Bi, 101/282, Teczka osobowa Mikołaja Pienia;

ibidem, 043/593, Teczka osobowa Mikołaja Pienia)

PIEŃKOWSKI Jan

wyznanie: rzymskokatolickie

narodowość: polska

pochodzenie społeczne: chłopskie

wykształcenie: 3 klasy szkoły powszechnej

przynależność organizacyjna: b.d.

ur. 19 VII 1928 r., Piątnica, pow. Łomża

s. Bolesława i Teodory

Przebieg służby: **wartownik PUBP w Łomży (29 VII 1945 r.);** zwolniony (28 XI 1945 r.).

(AIPN Bi, 99/277, Akta osobowe Jana Pieńkowskiego;

ibidem, Karta ewidencyjna Jana Pieńkowskiego)

PIEŃKOWSKI Zbigniew Zbysław

wyznanie: rzymskokatolickie

narodowość: polska

pochodzenie społeczne: robotnicze

wykształcenie: 4 klasy szkoły powszechnej

przynależność organizacyjna: ZMP, PZPR

ur. 25 V 1927 r., Świniary, pow. Pruszyń, woj. kieleckie
s. Leona i Antoniny

Przebieg służby: KBW (1947 r.–1950 r.); strażnik więzienia w Gliwicach (od 1 XI 1950 r.); Ośrodek Szkolenia MBP w Pleszewie (od 1 XII 1950 r.); **oddziałowy aresztu PUBP w Łomży (od 10 VI 1951 r.); pomocnik Komendanta Gmachu PUBP w Łomży (od 1 V 1952 r.); zwolniony na własną prośbę (15 X 1954 r.).**

Awanse: kapral (4 VI 1951 r.); plutonowy (29 XII 1951 r.); sierżant (31 XII 1952 r.).

(AIPN Bi, 99/278, Akta osobowe Zbigniewa Pieńkowskiego)

PIEŃKOWSKI Zygmunt

wyznanie: rzymskokatolickie

narodowość: polska

pochodzenie społeczne: chłopskie

wykształcenie: 6 klas gimnazjum

przynależność organizacyjna: b.d.

ur. 23 V 1909 r., Drozdowo, pow. Łomża
s. Antoniego i Petroneli

Przebieg służby: **młodszy referent PUBP w Łomży (16 III 1945 r.); oficer śledczy PUBP w Łomży (5 VI 1945 r.); oficer śledczy PUBP w Bielsku Podlaskim (27 VIII 1945 r.); zwolniony z powodu kompromitujących materiałów (28 XI 1945 r.).**

Awanse: kapral (1 VII 1945 r.).

(AIPN Bi, 98/207, Akta osobowe Zygmunta Pieńkowskiego;

ibidem, Karta ewidencyjna Zygmunta Pieńkowskiego)

PIETKOWSKI Kazimierz

wyznanie: niewierzący

narodowość: polska

poходzenie społeczne: robotnicze

wykształcenie: 5 klas szkoły powszechnej

przynależność organizacyjna: ZMP

ur. 9 VII 1931 r., Łomża

s. Jerzego i Janiny

Przebieg służby: **kierowca Referatu Gospodarczego PUBP w Łomży (od 1 VIII 1953 r.); zwolniony dyscyplinarnie (30 IV 1954 r.)¹⁰¹.**

(AIPN Bi, 99/279, Akta osobowe Kazimierza Pietkowskiego)

PIETUCHOWSKI Jan

wyznanie: rzymskokatolickie

narodowość: polska

poходzenie społeczne: robotnicze

wykształcenie: 6 klas szkoły powszechnej

przynależność organizacyjna: b.d.

ur. 1 VII 1925 r., Łomża

s. Jana i Stefanii

Przebieg służby: **wartownik PUBP w Łomży (13 VIII 1945 r.); zwolniony z powodu choroby (17 II 1946 r.).**

(AIPN BI, 99/280, Akta osobowe Jana Pietuchowskiego)

¹⁰¹ Zwolniony w związku z niedbałością o stan techniczny pojazdów i niewłaściwą ich eksploatację.

PISARENKO Konstanty

wyznanie: rzymskokatolickie

narodowość: polska

pochodzenie społeczne: robotnicze

wykształcenie: 3 klasy gimnazjum

przynależność organizacyjna: b.d.

ur. 26 VI 1918 r., Mińsk Mazowiecki, woj. warszawskie

s. Mariana i Marcelli

Przebieg służby: szofer PUBP w Wysokiem Mazowieckiem (4 IX 1947 r.); **szofer PUBP w Łomży (od 1 IV 1949 r.)**; zwolniony dyscyplinarnie (1 XI 1949 r.)¹⁰².

(AIPN Bi, 98/1089, Akta osobowe Konstantego Pisarenko)

PŁOCKI Roman

wyznanie: rzymskokatolickie

narodowość: polska

pochodzenie społeczne: b.d.

wykształcenie: 4 klasy szkoły powszechnej

przynależność organizacyjna: b.d.

ur. 27 II 1921 r., Zaręby, pow. Łomża

s. Rozalii

Przebieg służby: **kierownik aresztu PUBP w Łomży (25 VI 1945 r.)**; **referent gminny PUBP w Łomży (10 IX 1945 r.)**; Centralna Szkoła MBP (9 X 1946 r.–20 XII 1946 r.); **referent Referatu 3 PUBP w Łomży (8 II 1947 r.)**; **starszy referent Referatu 3 PUBP w Łomży (od 1 IV 1948 r.)**; starszy referent Referatu 3 PUBP w Kolnie (od 1 XI 1948 r.); starszy referent Referatu 3 PUBP w Wysokiem Mazowieckiem (od 10 XI 1950 r.); w dyspozycji szefa WUBP w Warszawie (od 25 VII 1951 r.).

Awanse: plutonowy (1 VII 1945 r.); sierżant (28 IX 1945 r.); starszy sierżant (13 VII 1946 r.); chorąży (22 XII 1947 r.); podporucznik (31 XII 1948 r.).

(AIPN Bi, Karta ewidencyjna Romana Płockiego)

¹⁰² Dwóm zatrzymanym osobom podawał żywność i alkohol.

PŁOSZCZUK Bazyl

wyznanie: prawosławne

narodowość: białoruska

pochodzenie społeczne: chłopskie

wykształcenie: 7 klas szkoły powszechnej

przynależność organizacyjna: PPR

ur. 14 I 1926 r., Trześcianka, pow. Bielsk Podlaski

s. Michała i Marii

Przebieg służby: propagandzista i współpracownik Informacji Wojskowej WP (1946 r. –1948 r.); **młodszy referent Placówki Śniadowo PUBP w Łomży (od 10 I 1949 r.); młodszy referent Placówki Śniadowo z jednoczesnym p.o. referenta ds. poboru i rezerw KBW i WOP PUBP w Łomży (od 15 II 1949 r.); referent ds. poboru PUBP w Łomży (od 1 X 1949 r.); referent ds. poboru PUBP w Bielsku Podlaskim (od 1 XII 1950 r.); referent ds. poboru PUBP w Wysokiem Mazowieckiem (od 1 V 1952 r.); referent Sekcji Wojskowej WUBP w Białymstoku (od 1 VII 1952 r.); zwolniony ze służby jako element skompromitowany (1 XI 1952 r.)¹⁰³.**

Awanse: starszy strzelec (6 IV 1947 r.); plutonowy (14 II 1949 r.); sierżant (18 VII 1951 r.).

(AIPN Bi, 98/1095, Akta osobowe Bazyla Płoszczuka)

PODBIELSKI Marian

wyznanie: rzymskokatolickie

narodowość: polska

pochodzenie społeczne: chłopskie

wykształcenie: 4 klasy szkoły powszechnej

przynależność organizacyjna: b.d.

ur. 18 XI 1925 r., Stawiski, pow. Łomża

s. Edwarda i Marianny

Przebieg służby: **wartownik PUBP w Łomży (9 XI 1945 r.); zwolniony za kontakt z aresztowanymi (4 IV 1946 r.).**

(AIPN Bi, 99/284, Akta osobowe Mariana Podbielskiego)

¹⁰³ Chodziło o negatywne wypowiedzi jednego z jego szwagrów pod adresem partii, współpracę drugiego z gestapo oraz nie przystąpienie ojca do spółdzielni produkcyjnej.

PODSIADŁO Stefan

wyznanie: rzymskokatolickie

narodowość: polska

pochodzenie społeczne: chłopskie

wykształcenie: 6 klas szkoły powszechnej

przynależność organizacyjna: PPR

ur. 20 VII 1925 r., Marcinowice, pow. Miechów, woj. kieleckie
s. Stanisława i Heleny

Przebieg służby: referent gminny PUBP w Miechowie (12 II 1944 r.); **młodszy referent PUBP w Łomży (7 VI 1946 r.)**; Specjalistyczny Kurs przy WUBP w Białymstoku (22 V 1946 r.); **młodszy referent PUBP w Łomży (20 VII 1946 r.)**; zwolniony za postrzelenie podporucznika WP (22 X 1946 r.).

Awanse: kapral (24 V 1946 r.).

(AIPN Bi, 99/285, Akta osobowe Stefana Podsiadło)

PODWÓJCI Leszek

wyznanie: rzymskokatolickie

narodowość: polska

pochodzenie społeczne: b.d.

wykształcenie: 7 klas szkoły powszechnej

przynależność organizacyjna: PPR

ur. 14 V 1926 r., Pruszków
s. Stefana i Stanisławy

Przebieg służby: młodszy referent PUBP w Ełku (20 VIII 1945 r.); młodszy referent Walki z Bandytyzmem PUBP w Ełku (28 II 1946 r.); Specjalistyczny Kurs przy WUBP w Białymstoku (22 V 1946 r.); młodszy referent Referatu 3 PUBP w Ełku (7 VI 1946 r.); **młodszy referent PUBP w Łomży (od 30 IX 1946 r.)**; młodszy referent PUBP w Wysockim Mazowieckim (4 IX 1947 r.); młodszy referent Placówki Łapy PUBP w Wysockim Mazowieckim (od 1 X 1947 r.); zwolniony dyscyplinarnie (29 II 1948 r.).

Awanse: plutonowy (13 VII 1946 r.).

(AIPN Bi, 99/286, Akta osobowe Leszka Podwójciego)

POPKO Regina

wyznanie: rzymskokatolickie
narodowość: polska
pochodzenie społeczne: robotnicze
wykształcenie: 7 klas szkoły powszechnej
przynależność organizacyjna: ZMP, PZPR
ur. 14 IX 1933 r., Kościuki, pow. Białystok
c. Józefa i Stefanii

Przebieg służby: robotnik Działu Magazynów Kwatermistrzostwa WUBP w Białymstoku (od 25 VIII 1950 r.); **wartownik ochrony PUBP w Łomży (od 1 V 1951 r.); maszynistka sekretariatu PUBP w Łomży (od 1 V 1952 r.);** zwolniona (30 IX 1952 r.)¹⁰⁴.

(AIPN Bi, 99/287, Akta osobowe Reginy Popko)

POPKO Weronika

wyznanie: rzymskokatolickie
narodowość: polska
pochodzenie społeczne: chłopskie
wykształcenie: 2 klasy gimnazjum
przynależność organizacyjna: PPR, PZPR
ur. 2 VII 1930 r., Kościuki, pow. Białystok
c. Józefa i Stefanii

Przebieg służby: rejestratorka Polikliniki Wydziału Zdrowia WUBP w Białymstoku (od 1 II 1948 r.); kancelistka Służby Żywnościowej Kwatermistrzostwa WUBP w Białymstoku (od 1 XII 1949 r.); **rachmistrz Działu Magazynów Kwatermistrzostwa WUBP w Białymstoku (od 1 II 1951 r.); rachmistrz płatnik Referatu Gospodarczego PUBP w Łomży (od 1 VIII 1951 r.);** zwolniona jako politycznie niepewna (30 IX 1952 r.)¹⁰⁵.

(AIPN Bi, 99/288, Akta osobowe Weroniki Popko)

¹⁰⁴ Dwaj jej bracia cioteczni należeli do nielegalnych organizacji i ukrywali się przed UB od 1947 r., w związku z tym podejrzewano, że mogła wstąpić do pracy w aparacie bezpieczeństwa, aby pomóc im, przekazując informacje o planowanych działaniach.

¹⁰⁵ Siostra Reginy Popko. Jej zwolnienie uzasadniono w ten sam sposób.

POPLAWSKI Jan

wyznanie: „światopogląd skryształizowany”

narodowość: polska

pochodzenie społeczne: chłopskie

wykształcenie: 2 klasy Gimnazjum Ogólnokształcącego

przynależność organizacyjna: ZMP, PZPR

ur. 1 I 1932 r., Folwarki Małe, pow. Białystok

s. Feliksa i Józefy

Przebieg służby: **referent PUds.BP w Łomży (od 10 XI 1955 r.); oficer operacyjny PUds.BP w Łomży (od 1 IV 1956 r.);** Roczna Szkoła Podwyższania Kwalifikacji Oficerów Operacyjnych w Legionowie (21 V 1956 r.); zwolniony na podstawie art. 46 pkt 1 dekretu z 20 VII 1954 r. (31 VIII 1956 r.)¹⁰⁶.

Awanse: chorąży (31 VIII 1954 r.)

(AIPN Bi, 99/289, Akta osobowe Jana Popławskiego)

PROKOP Józef

wyznanie: rzymskokatolickie

narodowość: polska

pochodzenie społeczne: robotnicze

wykształcenie: 6 klas szkoły powszechnej

przynależność organizacyjna: PPR

ur. 18 III 1925 r., Smardzew, pow. Sieradz

s. Wacława i Władysławy

Przebieg służby: kurs przy WUBP w Białymstoku (21 V 1945 r.); młodszy referent PUBP w Bielsku Podlaskim (30 V 1945 r.); referent gminny PUBP w Bielsku Podlaskim (9 XI 1945 r.); referent Referatu Walki z Bandytyzmem PUBP w Bielsku Podlaskim (20 III 1946 r.); **referent PUBP w Łomży (21 XI 1946 r.);** IV Specjalistyczny Kurs przy WUBP w Białymstoku (18 II 1947 r.); **referent PUBP w Łomży (16 V 1947 r.); referent Placówki Kolno PUBP w Łomży (od 1 X 1947 r.);** referent Placówki Ciechano-

¹⁰⁶ 8 VII 1956 r. ukradziono mu teczkę z amunicją i granatami, które pobrał dzień wcześniej w WUds.BP w Białymstoku.

wiec PUBP w Bielsku Podlaskim (od 1 I 1948 r.); młodszy referent Sekcji 1 Wydziału IV WUBP w Białymstoku (22 XII 1948 r.); zwolniony dyscyplinarnie (1 VIII 1949 r.).

Awanse: sierżant (13 VII 1946 r.).

(AIPN Bi, 98/1417, Akta osobowe Józefa Prokopa)

PUGACEWICZ Jan

wyznanie: b.d.

narodowość: białoruska

pochozenie społeczne: chłopskie

wykształcenie: 5 klas szkoły powszechnej

przynależność organizacyjna: b.d.

ur. 26 II 1926 r., Szastały, pow. Bielsk Podlaski

s. Wiktora

Przebieg służby: wartownik WUBP w Białymstoku (11 X 1945 r.); młodszy wywiadowca Sekcji 8 Wydziału I WUBP w Białymstoku (9 XI 1945 r.); młodszy wywiadowca Sekcji 1 Wydziału IV WUBP w Białymstoku (17 I 1946 r.); młodszy wywiadowca Sekcji 4 Wydziału „A” WUBP w Białymstoku (22 X 1946 r.); młodszy wywiadowca Sekcji 5 Wydziału „A” WUBP w Białymstoku (8 I 1947 r.); IV Specjalistyczny Kurs przy WUBP w Białymstoku (18 II 1947 r.); młodszy oficer śledczy Wydziału Śledczego WUBP w Białymstoku (16 V 1947 r.); **oficer śledczy PUBP w Łomży (19 XII 1947 r.)**; oficer śledczy PUBP w Sokółce (od 1 III 1948 r.); Kurs Śledczy w CW MBP (od 1 VII 1948 r.); w dyspozycji dyrektora Biura Personalnego MBP (od 1 XII 1948 r.).

Awanse: kapral (28 IX 1945 r.); plutonowy (5 I 1946 r.); sierżant (13 VII 1946 r.); starszy sierżant (25 XI 1947 r.).

(AIPN Bi, Karta ewidencyjna Jana Pugacewicza)

PYDA Edward

wyznanie: b.d.

narodowość: polska

pochodzenie społeczne: chłopskie

wykształcenie: 6 klas szkoły powszechnej

przynależność organizacyjna: b.d.

ur. 13 IV 1928 r., Wola Radziecka, pow. Biłgoraj, woj. lubelskie

s. Jana

Przebieg służby: wywiadowca Sekcji 1 Wydziału „A” WUBP w Białymstoku (od 24 V 1949 r.); referent Referatu ds. Wywiadu PUBP w Łomży (od 15 III 1951 r.); wywiadowca Sekcji 2 Wydziału „A” WUBP w Białymstoku (od 1 V 1952 r.); Międzywojewódzki Kurs Przeszkolenia Oficerów w Poznaniu (od 16 IX 1953 r.); Międzywojewódzki Kurs Przeszkolenia Oficerów w Chorzowie (od 15 III 1954 r.); w dyspozycji szefa WUBP w Zielonej Górze (od 22 VII 1954 r.).

Awanse: starszy strzelec (b.d.); kapral (10 I 1950 r.); sierżant (20 XII 1950 r.); starszy sierżant (29 XII 1951 r.).

(AIPN Bi, Karta ewidencyjna Edwarda Pydy)

PYRKO Czesław

wyznanie: rzymskokatolickie

narodowość: polska

pochodzenie społeczne: robotnicze

wykształcenie: 6 klas dziesięciolatki

przynależność organizacyjna: ZWM

ur. 5 VIII 1926 r., Białystok

s. Wacława i Jadwigi

Przebieg służby: goniec WUBP w Białymstoku (9 III 1945 r.); Centralna Szkoła MBP w Łodzi (5 VI 1945 r.); w dyspozycji kierownika WUBP w Białymstoku (16 IX 1945 r.); referent gminny PUBP w Augustowie (11 X 1945 r.); młodszy oficer śledczy PUBP w Augustowie (28 XI 1945 r.); oficer śledczy PUBP w Augustowie (28 II 1946 r.); starszy oficer śledczy PUBP w Augustowie (24 IV 1947 r.); starszy oficer śledczy PUBP w Gołdapi (16 VIII 1947 r.); starszy oficer śledczy PUBP w Sokółce (od 1 X 1947 r.);

starszy oficer śledczy PUBP w Kolnie (od 1 VI 1948 r.); **starszy oficer śledczy PUBP w Łomży (od 1 IV 1949 r.)**; Roczna Szkoła Kierownicza w CW MBP (od 15 IX 1951 r.); szef PUBP w Goldapi (od 1 I 1953 r.); w dyspozycji szefa WUBP w Białymstoku (od 1 II 1954 r.); oficer śledczy Sekcji 3 Wydziału Śledczego WUBP w Białymstoku (od 1 II 1954 r.); oficer śledczy Sekcji 2 Wydziału VII WUds.BP w Białymstoku (od 1 IV 1955 r.); starszy oficer śledczy do specjalnych zadań WUds.BP w Białymstoku (od 1 V 1955 r.); oficer śledczy do specjalnych zadań WUds.BP w Białymstoku (od 1 IV 1956 r.); zwolniony (31 XII 1956 r.).

Awanse: chorąży (21 XII 1945 r.); podporucznik (10 VII 1947 r.); porucznik (30 XII 1949 r.).

(AIPN Bi, 98/1615, Akta osobowe Czesława Pyrko)

PYSZYŃSKI Czesław

wyznanie: rzymskokatolickie
narodowość: polska
pochodzenie społeczne: robotnicze
wykształcenie: 7 klas szkoły powszechnej
przynależność organizacyjna: b.d.
ur. 21 XI 1922 r., Piątnica, pow. Łomża
s. Stanisława i Władysławy

Przebieg służby: **wartownik PUBP w Łomży (24 VII 1945 r.)**; zdezerterował (24 XI 1945 r.)¹⁰⁷.

(AIPN Bi, 99/295, Akta osobowe Czesława Pyszyńskiego)

RADZIMIRSKI Marian

wyznanie: rzymskokatolickie
narodowość: polska
pochodzenie społeczne: robotnicze
wykształcenie: średnie
przynależność organizacyjna: PPR, PZPR
ur. 19 XI 1924 r., Grabów, pow. Kutno, woj. łódzkie
s. Mateusza i Stanisławy

¹⁰⁷ 19 IV 1950 r. WSR w Białymstoku skazał go na rok więzienia z zawieszeniem kary na dwa lata.

Przebieg służby: młodszy referent Referatu 5 PUBP w Skierniewicach (od 20 IX 1949 r.); referent Referatu 5 PUBP w Skierniewicach (od 1 VI 1950 r.); Roczna Szkoła w CW MBP (od 20 IX 1950 r.); w dyspozycji szefa WUBP w Białymstoku (od 5 VII 1951 r.); starszy referent Sekcji 3 PUBP w Kolnie (od 10 VII 1951 r.); starszy referent terenowy do obsługi gm. Lachowo PUBP w Kolnie (od 1 V 1952 r.); **starszy referent Sekcji 3 PUBP w Łomży (od 1 VIII 1952 r.); starszy referent Referatu 3 PUds.BP w Łomży (od 1 IV 1955 r.); oficer operacyjny Referatu 3 PUds.BP w Łomży (od 1 IV 1956 r.);** starszy oficer operacyjny KP MO w Łomży (od 1 I 1957 r.); starszy oficer operacyjny Referatu ds. Bezpieczeństwa KP MO w Łomży (od 1 I 1957 r.); starszy oficer techniki operacyjnej Grupy „T” Referatu ds. Bezpieczeństwa KP MO w Łomży (od 1 III 1965 r.); zwolniony (14 I 1967 r.).

Awanse: chorąży (3 VII 1951 r.); podporucznik (20 VII 1955 r.); porucznik MO (22 VII 1957 r.).

(AIPN Bi, 99/31, Akta osobowe Mariana Radzimirskiego)

RESZETNIKOWA Janina

wyznanie: rzymskokatolickie

narodowość: polska

pochodzenie społeczne: robotnicze

wykształcenie: 2 klasy gimnazjum

przynależność organizacyjna: ZWM, ORMO, PPR, PZPR

ur. 24 VI 1924 r., Suwałki

c. Władysława i Józefy

Przebieg służby: informator PUBP w Suwałkach ps. „Wanda” (b.d.); maszynistka Wydziału Paszportowego WUBP w Białymstoku (od 1 III 1948 r.); kontraktowa wychowawczyni sierocińca przy WUBP w Białymstoku (od 1 VI 1948 r.); **maszynistka PUBP w Łomży (od 1 X 1948 r.);** maszynistka PUBP w Suwałkach (od 1 V 1949 r.); maszynistka PUBP w Wysokiem Mazowieckiem (od 1 VIII 1950 r.); sekretarka PUBP w Wysokiem Mazowieckiem (od 1 XI 1950 r.); zwolniona (31 III 1951 r.).

(AIPN Bi, 99/298, Akta osobowe Janiny Reszetnikowej)

REWUCKI Zygmunt

wyznanie: rzymskokatolickie

narodowość: polska

pochodzenie: robotnicze

przynależność organizacyjna: PPR

ur. 16 IV 1915 r., Słobódka, gm. Stolin, woj. poleskie

s. Bronisława i Marii

Przebieg służby: kierownik Podsekcji 4 w MUBP w Białymstoku (24 IX 1944 r.); p.o. kierownik Sekcji 1 MUBP w Białymstoku (22 I 1945 r.); kierownik Sekcji 4 MUBP w Białymstoku (26 II 1945 r.); Centralna Szkoła MBP w Łodzi (21 XI 1945 r.); w dyspozycji szefa WUBP w Białymstoku (7 II 1946 r.); starszy referent Sekcji 2 Wydziału VII WUBP w Białymstoku (19 II 1946 r.); starszy referent Sekcji 2 Wydziału III WUBP w Białymstoku (18 VI 1946 r.); **p.o. zastępcy szefa PUBP w Łomży (19 VIII 1946 r.); zastępcy z p.o. szef PUBP w Łomży (16 IX 1947 r.);** zastrzelony przez pracownika UB w Łomży (8 XI 1947 r.).

Awanse: starszy sierżant (b.d.); chorąży (22 VII 1945 r.); podporucznik (b.d.).

(AIPN Bi, 99/299, Akta osobowe Zygmunta Rewuckiego)

ROGAŁA Edward

wyznanie: rzymskokatolickie

narodowość: polska

pochodzenie społeczne: robotnicze

wykształcenie: 6 klas szkoły powszechnej

przynależność organizacyjna: PPR

ur. 15 I 1927 r., Lubiatówka, pow. Śrem

s. Floriana i Stanisławy

Przebieg służby: MO (21 I 1945 r.–25 VII 1945 r.); funkcjonariusz ochrony PUBP w Śremie (1 IX 1945 r.); funkcjonariusz ochrony WUBP w Poznaniu (15 IV 1946 r.); w dyspozycji szefa WUBP w Białymstoku (4 XII 1946 r.); **młodszy referent PUBP w Łomży (18 XII 1946 r.); młodszy referent Referatu 4 PUBP w Łomży (od 1 X 1947 r.);**

zwolniony za śmiertelne postrzelenie Zygmunta Rewuckiego, szefa PUBP w Łomży (9 XI 1947 r.)¹⁰⁸.

(AIPN Bi, 99/300, Akta osobowe Edwarda Rogali)

ROMANIUK Grzegorz

wyznanie: prawosławne

narodowość: białoruska

pochodzenie społeczne: chłopskie

wykształcenie: 7 klas szkoły powszechnej, 6 klas dziesięciolatki

przynależność organizacyjna: PPR, PZPR

ur. 30 IV 1926 r., Łosinka, pow. Bielsk Podlaski

s. Prokopa i Anny

Przebieg służby: wartownik ochrony PUBP w Elku (od 4 IX 1948 r.); VII Specjalistyczny Kurs przy WUBP w Białymstoku (od 15 X 1948 r.); młodszy referent Referatu 4 PUBP w Augustowie (od 10 II 1949 r.); referent Referatu 4 PUBP w Augustowie (od 1 XI 1950 r.); **referent Sekcji 3 PUBP w Łomży (od 10 VII 1951 r.); starszy referent Sekcji III PUBP w Łomży (od 1 V 1952 r.); starszy referent powiatowy PUBP w Łomży (od 1 III 1953 r.);** Roczny Kurs Przeszkolenia Oficerów w CW MBP w Legionowie (od 15 IX 1953 r.); w dyspozycji szefa WUBP w Białymstoku (od 27 VII 1954 r.); starszy referent Sekcji 1 Inspektoratu Wiejskiego WUBP w Białymstoku (od 1 IX 1954 r.); starszy referent Sekcji 6 Wydziału IV WUds.BP w Białymstoku (od 1 IV 1955 r.); oficer operacyjny Sekcji 6 Wydziału IV WUds.BP w Białymstoku (od 1 IV 1956 r.); oficer operacyjny Wydziału III KW MO w Białymstoku (od 1 I 1957 r.); funkcjonariusz stały ze stopniem służbowym (18 II 1959 r.); oficer operacyjny Wydziału III KW MO w Białymstoku (od 1 IX 1961 r.); oficer techniki operacyjnej Sekcji 1 Wydziału „T” KW MO w Białymstoku (od 1 X 1963 r.); starszy oficer techniki operacyjnej Sekcji 1 Wydziału „T” KW MO w Białymstoku (od 1 VIII 1967 r.); kierownik Sekcji 1 Wydziału „T” SB KW MO w Białymstoku (od 1 VI 1975 r.); zwolniony ze służby (31 VII 1979 r.).

¹⁰⁸ 4 III 1948 r. został skazany przez WSR w Białymstoku na 12 lat więzienia, 14 IV 1948 r. Najwyższy Sąd Wojskowy zmienił wyrok i orzekł karę 5 lat.

Awanse: kapral (22 V 1948 r.); plutonowy (15 X 1949 r.); sierżant (20 XII 1950 r.); starszy sierżant (29 XII 1951 r.); chorąży (22 VII 1952 r.); podporucznik (21 VII 1954 r.); porucznik (18 VII 1956 r.); porucznik MO (11 II 1957 r.); kapitan MO (10 VII 1968 r.).

(AIPN Bi, 98/2004, Akta osobowe Grzegorza Romaniuka)

ROMANIUK Mikołaj

wyznanie: prawosławne

narodowość: białoruska

pochođenje społeczne: chłopskie

wykształcenie: 6 klas szkoły powszechnej

przynależność organizacyjna: PZPR

ur. 22 XI 1927 r., Łuka, pow. Bielsk Podlaski

s. Jakuba i Anny

Przebieg służby: **młodszy referent Referatu V PUBP w Łomży (od 30 X 1950 r.);** Krajowy Ośrodek Szkolenia MBP w Gdańsku (10 IX 1951 r.–31 VII 1952 r.); w dyspozycji szefa WUBP w Białymstoku (od 31 VII 1952 r.); starszy referent terenowy do obsługi gm. Lachowo PUBP w Kolnie (od 1 VII 1952 r.); starszy referent PUds.BP w Kolnie (od 1 IV 1955 r.); oficer operacyjny PUds.BP w Kolnie (od 1 IV 1956 r.); oficer operacyjny Referatu ds. Bezpieczeństwa KP MO w Kolnie (od 1 I 1957 r.); starszy oficer operacyjny Referatu ds. Bezpieczeństwa KP MO w Kolnie (od 1 III 1957 r.); starszy oficer operacyjny KP MO w Hajnówce (od 1 VIII 1963 r.); starszy inspektor operacyjny Referatu ds. SB KP MO w Hajnówce (od 1 IV 1967 r.); starszy inspektor KW MO w Białymstoku (od 1 VI 1975 r.); zwolniony na podstawie art. 65 ust. 2 pkt 5 ustawy z 31 I 1959 r. (30 IX 1976 r.).

Awanse: kapral (10 XI 1949 r.); plutonowy (18 VIII 1951 r.); starszy sierżant (23 VI 1952 r.); chorąży (21 VII 1954 r.); podporucznik (18 VII 1956 r.).

(AIPN Bi, 98/1982, Akta osobowe Mikołaja Romaniuka)

ROŻEK Waław

wyznanie: rzymskokatolickie

narodowość: polska

pochodzenie społeczne: robotnicze

wykształcenie: 7 klas szkoły powszechnej

przynależność organizacyjna: PPR, PZPR

ur. 9 II 1924 r., Ostrowiec, pow. Opatów, woj. kieleckie
s. Franciszka i Anny

Przebieg służby: młodszy wywiadowca Sekcji 2 Wydziału III „A” WUBP w Kielcach (od 11 III 1946 r.); absolwent kursu WUBP w Kielcach (od 24 I 1947 r.); młodszy wywiadowca Sekcji 2 Wydziału „A” WUBP w Białymstoku (od 5 X 1947 r.); kurs w CW MBP (od 5 II 1948 r.); przeniesiony na etat CW MBP (od 1 VII 1948 r.); absolwent szkoły oficerskiej CW MBP (od 15 IV 1949 r.); kierownik Sekcji 3 Wydziału „A” WUBP w Białymstoku (od 24 V 1949 r.); zastępca naczelnika Wydziału „A” WUBP w Białymstoku (15 V 1951 r.); **zastępca szefa PUBP w Łomży (od 1 IX 1952 r.); zastępca kierownika PUds.BP w Łomży (od 1 IV 1955 r.);** w dyspozycji kierownika WUds.BP w Białymstoku (od 1 XII 1955 r.); kierownik Sekcji 4 Wydziału III WUds.BP w Białymstoku (od 1 I 1956 r.); starszy oficer operacyjny Sekcji 4 Wydziału III WUds.BP w Białymstoku (od 1 IV 1956 r.); zwolniony ze służby (31 XII 1956 r.).

Awanse: podporucznik (12 IV 1949 r.); porucznik (21 III 1951 r.).

(AIPN Bi, 98/1570, Akta osobowe Waława Rożka;

Twarze białostockiej bezpieki. Obsada ..., s. 215)

RUTKOWSKI Jan

wyznanie: rzymskokatolickie

narodowość: polska

pochodzenie społeczne: chłopskie

wykształcenie: 2 klasy gimnazjum

przynależność organizacyjna: PPR, PZPR

ur. 14 VII 1905 r., Leopoldowo, pow. Łomża
s. Franciszka i Małgorzaty

Przebieg służby: funkcjonariusz milicji sowieckiej (4 XI 1939 r.–17 VII 1940 r.); **młodszy referent PUBP w Łomży (16 III 1945 r.); referent PUBP w Łomży (10 IX 1945 r.);** młodszy referent Sekcji 2 Wydziału VII WUBP w Białymstoku (28 I 1946 r.); Specjalistyczny Kurs przy WUBP w Białymstoku (7 VI 1946 r.); młodszy referent PUBP w Elku (20 VIII 1946 r.); zwolniony za zabójstwo (23 IX 1947 r.)¹⁰⁹; wywiadowca KP MO w Białymstoku (15 I 1948 r.); wywiadowca KP MO w Sokółce (od 1 XI 1949 r.); zwolniony (31 V 1950 r.).

Awanse: kapral (1 VII 1945 r.); plutonowy (28 IX 1945 r.); sierżant (5 I 1946 r.).

(AIPN Bi, 144/1199, Akta osobowe Jana Rutkowskiego)

SACHMACIŃSKI Ryszard

wyznanie: rzymskokatolickie

narodowość: polska

pochodzenie społeczne: chłopskie

wykształcenie: 6 klas szkoły powszechnej

przynależność organizacyjna: PPR

ur. 3 IV 1926 r., Łomżyca, pow. Łomża

s. Franciszka i Walentyna

Przebieg służby: **wartownik PUBP w Łomży (17 V 1946 r.); wartownik ochrony PUBP w Łomży (od 1 X 1947 r.);** w dyspozycji KW MO w Białymstoku (od 1 XII 1947 r.); milicjant KP MO w Łomży (14 XII 1947 r.); zwolniony (30 IX 1949 r.).

(AIPN Bi, 102/2685, Akta osobowe Ryszarda Sachmacińskiego)

¹⁰⁹ 11 XI 1947 r. WSR w Białymstoku uniewinnił go z zarzutu zabójstwa Wiktora Kuprewicza i ranienia jego brata Mieczysława na zabawie we wsi Gołubki pow. Elk.

SANKOWSKI Mieczysław

wyznanie: rzymskokatolickie

narodowość: polska

pochodzenie społeczne: robotnicze

wykształcenie: 3 klasy szkoły powszechnej

przynależność organizacyjna: b.d.

ur. 28 VII 1922 r., Łomża

s. Teofila i Adeli

Przebieg służby: **wartownik PUBP w Łomży (23 VII 1945 r.); wartownik PUBP w Wysokiem Mazowieckiem (7 VI 1946 r.); wartownik PUBP w Olecku (20 VIII 1946 r.); zwolniony ze względu na zły stan zdrowia (1 IV 1947 r.).**

(AIPN Bi, 101/314, Akta osobowe Mieczysława Sankowskiego)

SAWCZUK Włodzimierz

wyznanie: b.d.

narodowość: białoruska

pochodzenie społeczne: b.d.

wykształcenie: 7 klas szkoły powszechnej

przynależność organizacyjna: PZPR

ur. 17 X 1910 r., Saki, pow. Bielsk Podlaski

s. Romana

Przebieg służby: młodszy referent Sekcji 3 Wydziału V WUBP w Białymstoku (od 23 I 1946 r.); referent Sekcji 3 Wydziału V WUBP w Białymstoku (18 VI 1946 r.); **starszy referent Referatu 5 PUBP w Łomży (22 II 1947 r.); starszy referent PUBP w Łomży (od 1 X 1947 r.);** starszy referent PUBP w Sokółce (od 31 XII 1947 r.); zastępca szefa PUBP w Sokółce (od 1 I 1948 r.); komendant Szkoły Wydziału Szkolenia WUBP w Białymstoku (od 1 X 1948 r.); kierownik Szkoły WUBP w Białymstoku (od 1 I 1949 r.); komendant Szkoły Wydziału Szkolenia WUBP w Białymstoku (od 1 V 1949 r.); kierownik Sekcji Administracyjno-Gospodarczej Kwatermistrzostwa WUBP w Białymstoku (od 1 VIII 1950 r.); w dyspozycji dyrektora Departamentu VI MBP w Warszawie (od 1 XI 1951 r.).

Awanse: kapral (29 IV 1946 r.); plutonowy (13 VII 1946 r.); chorąży (22 XII 1947 r.); podporucznik (18 VII 1949 r.).

(AIPN Bi, Karta ewidencyjna Włodzimierza Sawczuka)

SAWICKI Mikołaj

wyznanie: prawosławne

narodowość: białoruska

pochodzenie społeczne: chłopskie

wykształcenie: 6 klas dziesięciolatki

przynależność organizacyjna: PPR

ur. 25 III 1926 r., Zarzecznany, pow. Białystok

s. Jana i Wiery

Przebieg służby: funkcjonariusz ochrony MUBP w Białymstoku (12 XII 1944 r.); dowódca plutonu ochrony MUBP w Białymstoku (22 I 1945 r.); oddziałowy aresztu MUBP w Białymstoku (9 XI 1945 r.); w dyspozycji kierownika WUBP w Białymstoku (8 I 1946 r.); konwojent aresztu WUBP w Białymstoku (17 I 1946 r.); młodszy referent Sekcji 4 Wydziału V WUBP w Białymstoku (6 V 1946 r.); Specjalistyczny Kurs przy WUBP w Białymstoku (22 V 1946 r.); młodszy referent Sekcji 4 Wydziału V WUBP w Białymstoku (7 VI 1946 r.); młodszy referent Sekcji 3 Wydziału V WUBP w Białymstoku (18 VI 1946 r.); młodszy referent Sekcji 2 Wydziału V WUBP w Białymstoku (od 1 VI 1948 r.); **referent Referatu 5 PUBP w Łomży (od 1 II 1949 r.)**; referent Referatu 5 PUBP w Grajewie (od 1 IX 1950 r.); referent terenowy do obsługi gm. Goniądz PUBP w Białymstoku (od 1 V 1952 r.); starszy referent powiatowy PUBP w Łapach (od 1 X 1954 r.); referent Delegatury Łapy WUds.BP w Białymstoku (od 1 IV 1955 r.); zawieszony na podstawie art. 43 pkt 2 dekretu z 20 VII 1954 r. (7 VII 1955 r.); wydany ze służby na podstawie art. 45 pkt 2 dekretu z 20 VII 1954 r. (30 IX 1955 r.).

Awanse: starszy strzelec (5 III 1945 r.); kapral (29 IV 1946 r.); plutonowy (24 V 1946 r.); sierżant (3 IV 1948 r.); starszy sierżant (9 IX 1949 r.).

(AIPN Bi, 98/1466, Akta osobowe Mikołaja Sawickiego)

SELEWONIUK¹¹⁰ Olga

wyznanie: prawosławne

narodowość: białoruska

pochodzenie społeczne: chłopskie

wykształcenie: 7 klas szkoły powszechnej, 2 klasy dziesięciolatki

przynależność organizacyjna: b.d.

ur. 1 IX 1925 r., Tyniewiczze Duże, pow. Bielsk Podlaski

c. Teodora i Wiery

Przebieg służby: **maszynistka PUBP w Łomży (od 15 XI 1945 r.); kurier poczty specjalnej PUBP w Łomży (od 1 IV 1946 r.); sekretarz PUBP w Łomży (od 1 XI 1946 r.); sekretarz Wydziału Gospodarczego WUBP w Białymstoku (od 1 V 1947 r.); kierownik Kancelarii Kwatermistrzostwa WUBP w Białymstoku (od 1 I 1949 r.); starszy referent Sekcji 3 Wydziału II WUBP w Białymstoku (od 1 IV 1952 r.); zwolniona w związku z wyjazdem do ZSRS (10 VI 1954 r.).**

Awanse: kapral (13 VII 1946 r.); sierżant (20 XII 1950 r.); starszy sierżant (6 III 1951 r.); chorąży (22 VII 1952 r.).

(AIPN Bi, 98/1178, Akta osobowe Olgi Selewoniuk)

SIEJKO Zdzisław

wyznanie: rzymskokatolickie

narodowość: polska

pochodzenie społeczne: robotnicze

wykształcenie: 2 klasy gimnazjum

przynależność organizacyjna: b.d.

ur. 28 VIII 1926 r., Skowronki, pow. Łomża

s. Michała i Stanisławy

Przebieg służby: **wartownik PUBP w Łomży (2 IV 1945 r.); młodszy referent PUBP w Łomży (14 VI 1945 r.); referent personalny PUBP w Łomży (25 VI 1945 r.); młodszy referent PUBP w Sokółce (10 IX 1945 r.); zabity w wyniku wybuchu granatu (11 X 1945 r.).**

(AIPN Bi, 98/1172, Akta osobowe Zdzisława Siejko;

ibidem, Karta ewidencyjna Zdzisława Siejko)

¹¹⁰ W trakcie pracy w UB zawarła związek małżeński i zmieniła nazwisko na Siniawska.

SIKORSKA Irena¹¹¹

wyznanie: rzymskokatolickie

narodowość: polska

pochođenje społeczne: chłopskie

wykształcenie: 7 klas szkoły powszechnej

przynależność organizacyjna: ZWM

ur. 9 II 1930 r., Bronowo, pow. Łomża

c. Antoniego i Michaliny

Przebieg służby: **maszynistka PUBP w Łomży (9 VI 1947 r.); kurier poczty specjalnej PUBP w Łomży (29 VII 1947 r.);** pomoc biurowa Sekcji Gospodarczej Wydziału Gospodarczego WUBP w Białymstoku (30 XII 1947 r.); zwolniona za lekceważące odnośnienie się do obowiązków służbowych (31 XII 1947 r.).

(AIPN Bi, 98/1175, Akta osobowe Ireny Sikorskiej)

SIKORSKI Antoni

wyznanie: b.d.

narodowość: polska

pochođenje społeczne: chłopskie

wykształcenie: 4 klasy szkoły powszechnej

przynależność organizacyjna: PPR

ur. 1904 r., Bożejewo, pow. Łomża

s. Władysława

Przebieg służby: **wartownik PUBP w Łomży (11 X 1945 r.); młodszy referent PUBP w Łomży (7 VI 1946 r.);** zabity przez podziemie (23 VI 1946 r.).

(AIPN Bi, Karta ewidencyjna Antoniego Sikorskiego;

Polegli w walce o władzę ..., s. 366)

¹¹¹ Córka pracownika PUBP w Łomży Antoniego Sikorskiego.

SIKORSKI Antoni

wyznanie: rzymskokatolickie

narodowość: polska

pochodzenie społeczne: chłopskie

wykształcenie: 5 klas szkoły powszechnej

przynależność organizacyjna: PPR, PZPR

ur. 12 XII 1928 r.¹¹², Bronowo, pow. Łomża

s. Antoniego i Michaliny

Przebieg służby: **goniec PUBP w Łomży (25 VI 1945 r.); wartownik PUBP w Łomży (27 VIII 1945 r.); referent gminny PUBP w Łomży (6 II 1946 r.); II Specjalistyczny Kurs przy WUBP w Białymstoku (22 V 1946 r.); referent gminny PUBP w Łomży (7 VI 1946 r.); referent Placówki Śniadowo PUBP w Łomży (od 1 X 1947 r.); referent Placówki Zambrów PUBP w Łomży (od 1 X 1949 r.); zwolniony dyscyplinarnie (31 XII 1949 r.)**¹¹³.

Awanse: kapral (b.d.); plutonowy (13 VII 1946 r.).

(AIPN Bi, 99/320, Akta osobowe Antoniego Sikorskiego)

SINIAWSKI Stanisław

wyznanie: b.d.

narodowość: polska

pochodzenie społeczne: b.d.

wykształcenie: średnie

przynależność organizacyjna: PPR

ur. 20 XII 1920 r., Tarnopol

s. Antoniego

Przebieg służby: komendant gmachu PKWN w Lublinie (od 1 X 1944 r.); komendant ochrony WUBP w Lublinie (od 22 X 1944 r.); kierownik grupy operacyjnej UB na pow.

¹¹² W ankiecie specjalnej podana data 13 V 1928 r.

¹¹³ Zdekonspirował informatora odbywając z nim spotkanie na posterunku MO w Śniadowie; jego krewni – Antoni Szymarski i Władysław Biedrzycki należeli do WiN; zimą 1948 r. zgubił notatkę służbową zawierającą wykaz osób nielegalnie przechowujących broń palną. Ponadto w czerwcu 1949 r. zgubił pistolet służbowy, a w listopadzie tr. pobił na drodze do Jedwabnego Stanisława Palucha.

Zawiercie/kierownik PUBP w Zawierciu (od 12 I 1945 r.); kierownik PUBP w Cieszy-
nie (od 18 III 1945 r.); w dyspozycji szefa WUBP w Białymstoku (od 17 III 1946 r.); **szef
PUBP w Łomży (od 18 IV 1946 r.)**; w dyspozycji szefa WUBP w Białymstoku (od
10 III 1947 r.); kierownik Sekcji 6 Wydziału IV WUBP w Białymstoku (od 12 IX 1947 r.);
kierownik Sekcji 3 Wydziału IV WUBP w Białymstoku (od 1 I 1948 r.); zastępca na-
czelnika Wydziału IV WUBP w Białymstoku (od 1 I 1949 r.); naczelnik Wydziału IV
WUBP w Białymstoku (od 1 II 1950 r.); w dyspozycji dyrektora Departamentu Kadr
MBP (od 20 V 1953 r.); zwolniony ze służby (20 IX 1953 r.).

Awanse: porucznik (b.d.); kapitan (2 V 1945 r.); major (31 XII 1950 r.).

(AIPN Bi, Karta ewidencyjna Stanisława Siniawskiego;

Twarze białostockiej bezpieki. Obsada ..., s. 225)

SINICO Leopold

wyznanie: rzymskokatolickie

narodowość: polska

pochodzenie społeczne: inteligenckie

wykształcenie: 2 klasy gimnazjum

przynależność organizacyjna: PPR

ur. 23 VI 1922 r.¹¹⁴, Lida, woj. nowogródzkie

s. Michała i Marii

Przebieg służby: **młodszy referent PUBP w Łomży (1 III 1945 r.)**; **referent gminny
PUBP w Łomży (6 II 1946 r.)**; referent Sekcji 2 Wydziału V WUBP w Białymstoku
(20 VIII 1946 r.); zwolniony za wzięcie łapówki (31 VIII 1946 r.).

Awanse: kapral (b.d.).

(AIPN Bi, 98/238, Akta osobowe Leopolda Sinico)

¹¹⁴ W arkuszu przebiegu służby podana data 1 VI 1922 r.

SKIBA Henryk

wyznanie: rzymskokatolickie

narodowość: polska

pochodzenie społeczne: chłopskie

wykształcenie: 4 klasy technikum

przynależność organizacyjna: ZMP, PZPR

ur. 21 X 1935 r., Olszowiec, pow. Rawa Mazowiecka, woj. łódzkie
s. Franciszka i Marii

Przebieg służby: Roczna Szkoła Oficerska w Krajowym Ośrodku Szkolenia MBP w Gdańsku (od 1 VIII 1953 r.); w dyspozycji szefa WUBP w Białymstoku (od 22 VIII 1954 r.); **referent powiatowy PUBP w Łomży (od 22 IX 1954 r.); referent Referatu 6 PUds.BP w Łomży (od 1 IV 1955 r.); oficer operacyjny Referatu 6 PUds.BP w Łomży (od 1 IV 1956 r.); zwolniony (31 XII 1956 r.).**

Awanse: chorąży (16 VIII 1954 r.); podporucznik (18 VII 1956 r.).

(AIPN Bi, 99/325, Akta osobowe Henryka Skiby)

SMOLAN Aleksander

wyznanie: b.d.

narodowość: polska

pochodzenie społeczne: robotnicze

wykształcenie: 5 klas szkoły powszechnej

przynależność organizacyjna: KPP, PPR

ur. 11 II 1899 r., gm. Żyrardów, woj. warszawskie
s. Juliana

Przebieg służby: **wartownik PUBP w Łomży (2 IV 1945 r.); zabity przez podziemie (23 IV 1945 r.)¹¹⁵.**

Awanse: kapral (b.d.).

(AIPN Bi, Karta ewidencyjna Aleksandra Smolana)

¹¹⁵ W karcie ewidencyjnej jest zapis, iż 11 IV 1945 r. był delegowany na teren w sprawach służbowych i w nocy (nie podano której) został uprowadzony z mieszkania i zabity w lesie koło Małego Płocka.

SMYK Grzegorz

wyznanie: prawosławne

narodowość: białoruska

pochodzenie społeczne: robotnicze

wykształcenie: 5 klas szkoły powszechnej

przynależność organizacyjna: PPR

ur. 3 VI 1922 r., Stawiszcz, pow. Bielsk Podlaski

s. Stefana i Stefanii

Przebieg służby: wartownik WUBP w Białymstoku (22 II 1947 r.); VII Specjalistyczny Kurs przy WUBP w Białymstoku (od 15 X 1948 r.); **referent Referatu 1 PUBP w Łomży** (od 10 II 1949 r.); **starszy referent Referatu 1 PUBP w Łomży** (od 1 X 1950 r.); starszy referent Sekcji 3 PUBP w Suwałkach (od 10 VII 1951 r.); starszy referent terenowy gm. Zaboryszki PUBP w Suwałkach (od 1 V 1952 r.); starszy referent Sekretariatu Kierownictwa WUBP w Białymstoku (od 1 IX 1953 r.); starszy referent Sprawozdawczości Wydziału I WUBP w Białymstoku (od 1 XI 1953 r.); zwolniony (31 III 1954 r.).

Awanse: starszy strzelec (20 VII 1948 r.); kapral (18 VII 1949 r.); plutonowy (19 VI 1950 r.); starszy sierżant (20 XII 1950 r.); chorąży (21 VII 1951 r.).

(AIPN Bi, 98/1191, Akta osobowe Grzegorza Smyka)

SOBCZYK Leon

wyznanie: bezwyznaniowiec

narodowość: polska

pochodzenie społeczne: robotnicze

wykształcenie: 4 klasy gimnazjum

przynależność organizacyjna: ZWM, PPR, PZPR

ur. 25 VI 1923 r., Łódź

s. Karola i Anny

Przebieg służby: wartownik PUBP w Łasku (od 17 III 1945 r.); Centralna Szkoła MBP (od 26 VI 1945 r.); w dyspozycji kierownika WUBP we Wrocławiu (od 16 IX 1945 r.); starszy referent p.o. zastępca kierownika PUBP w Strzelinie (od 22 X 1945 r.); p.o. kierownik PUBP w Łwówku Śląskim (od 1 II 1946 r.); zastępca szefa PUBP w Dzier-

żonowie (od 5 VIII 1946 r.); Kurs Szefów PUBP w CW MBP (3 VIII 1947 r.); zastępca szefa PUBP w Lwówku Śląskim (od 15 III 1950 r.); szef PUBP we Wrocławiu (od 1 V 1950 r.); w dyspozycji Departamentu Kadr MBP (od 10 VII 1951 r.); **szef PUBP w Łomży (od 16 VII 1951 r.)**; szef PUBP w Białymstoku (od 1 I 1952 r.); naczelnik Wydziału V WUBP w Białymstoku (od 1 IV 1952 r.); naczelnik Wydziału III WUBP w Białymstoku (od 15 VII 1954 r.); naczelnik Wydziału VI WUds.BP w Białymstoku (od 1 IV 1955 r.); starszy inspektor przy Kierownictwie WUds.BP w Białymstoku (od 1 III 1956 r.); starszy inspektor Kierownictwa Jednostek Bezpieczeństwa KW MO w Białymstoku (od 28 XI 1956 r.); II zastępca komendanta wojewódzkiego MO w Białymstoku ds. Bezpieczeństwa/zastępca komendanta wojewódzkiego MO w Białymstoku ds. SB (od 10 X 1957 r.); zwolniony ze służby (15 V 1969 r.).

Awanse: chorąży (19 IX 1945 r.); podporucznik (22 VII 1945 r.); porucznik (31 XII 1948 r.); kapitan (28 XII 1950 r.); major (18 VII 1956 r.); major MO (11 II 1957 r.); podpułkownik MO (29 VI 1961 r.); pułkownik MO (29 VI 1965 r.).

(AIPN, 0604/176, t. 1, Akta osobowe Leona Sobczyka;

Twarze białostockiej bezpieki. Obsada ..., s. 228)

SOBIESKI Eugeniusz

wyznanie: rzymskokatolickie

narodowość: polska

pochodzenie społeczne: robotnicze

wykształcenie: mała matura

przynależność organizacyjna: ZWM, ZMP

ur. 8 IX 1930 r., Łomża

s. Aleksandra i Marii

Przebieg służby: **referent Sekcji 3 PUBP w Łomży (od 10 XII 1953 r.)**; referent PUds. BP w Ełku (od 1 IV 1955 r.); zwolniony na podstawie art. 46 pkt 1 Dekretu z 20 VII 1954 r. (15 VIII 1955 r.).

(AIPN Bi, 98/1448, Akta osobowe Eugeniusza Sobieskiego)

SOBOCIŃSKI Antoni

wyznanie: rzymskokatolickie
narodowość: polska
pochodzenie społeczne: robotnicze
wykształcenie: 4 klasy szkoły powszechnej
przynależność organizacyjna: b.d.
ur. 8 XII 1912 r., Borkowo, pow. Łomża
s. Wojciecha i Stefanii

Przebieg służby: **wartownik PUBP w Łomży (27 VIII 1945 r.); zwolniony za wypuszczenie więźnia (1 IV 1946 r.).**

Awanse: starszy strzelec (28 IX 1945 r.).

(AIPN Bi, 99/332, Akta osobowe Antoniego Sobocińskiego)

SPITULSKI Jan

wyznanie: bezwyznaniowiec
narodowość: polska
pochodzenie społeczne: robotnicze
wykształcenie: 7 klas szkoły powszechnej
przynależność organizacyjna: PZPR
ur. 27 I 1925 r., Chodzież, woj. poznańskie
s. Franciszka i Gertrudy

Przebieg służby: 62 pp WP w Elku (1946 r.–1948 r.); wartownik aresztu PUBP w Białymstoku (od 25 IX 1948 r.); VII Specjalistyczny Kurs przy WUBP w Białymstoku (od 15 X 1948 r.); **młodszy referent Referatu 4 PUBP w Łomży (od 10 II 1949 r.); referent Referatu 4 PUBP w Łomży (od 1 VI 1950 r.); referent Referatu Komunikacji PUBP w Łomży (od 1 II 1951 r.); referent terenowy do obsługi gm. Puchały PUBP w Łomży (od 1 V 1952 r.); zwolniony na podstawie art. 46 pkt 1 dekretu z 20 VII 1954 r. (15 XI 1954 r.).**

Awanse: kapral (15 VI 1947 r.); sierżant (20 XII 1950 r.); starszy sierżant (29 I 1952 r.).

(AIPN Bi, 98/1200, Akta osobowe Spitulskiego Jana)

STANIORSKI¹¹⁶ Antoni

wyznanie: rzymskokatolickie

narodowość: polska

pochodzenie społeczne: chłopskie

wykształcenie: 4 klasy szkoły powszechnej

przynależność organizacyjna: b.d.

ur. 25 XI 1909 r., Cydzyn Stary, pow. Kolno

s. Antoniego i Kornelii

Przebieg służby: **wartownik PUBP w Łomży (16 III 1945 r.);** zabity przez podziemie (8 V 1945 r.).

(AIPN Bi, 98/1204, Akta osobowe Antoniego Staniorskiego;

ibidem, Karta ewidencyjna Antoniego Staniorskiego;

Polegli w walce o władzę ..., s. 381)

STANISŁAWIUK Anatol

wyznanie: prawosławne¹¹⁷

narodowość: białoruska

pochodzenie społeczne: chłopskie

wykształcenie: 7 klas szkoły powszechnej

przynależność organizacyjna: PZPR

ur. 4 X 1925 r., Krzywa, pow. Bielsk Podlaski

s. Metodego i Parskiewy

Przebieg służby: żołnierz Armii Czerwonej (1945–1947); młodszy referent Sekcji 1 Wydziału II WUBP w Białymstoku (od 14 II 1951 r.); młodszy referent Sekcji 3 Wydziału II WUBP w Białymstoku (od 1 VIII 1952 r.); w dyspozycji szefa WUBP w Białymstoku (od 7 VII 1953 r.); młodszy referent Sekcji 2 Wydziału II WUBP w Białymstoku (od 7 VII 1953 r.); referent Sekcji 2 Wydziału II WUBP w Białymstoku (od 1 V 1954 r.); referent PDds.BP w Gołdapi (od 1 IV 1955 r.); **referent PUds.BP w Łomży (od 1 IV 1956 r.);** **oficer operacyjny PUds.BP w Łomży (od 1 IV 1956 r.);** zwolniony (31 XII 1956 r.).

¹¹⁶ Funkcjonariusz ten występuje także pod nazwiskami Stanierski i Staniurski.

¹¹⁷ Skreślono i wpisano „bezwyznaniowiec”.

Awanse: kapral (18 VII 1951 r.); plutonowy (17 VII 1952 r.); chorąży (4 VII 1953 r.); podporucznik (18 VII 1956 r.).

(AIPN Bi, 99/335, Akta osobowe Anatola Stanisławiuka)

STANULEWICZ¹¹⁸ Eugeniusz

wyznanie: rzymskokatolickie

narodowość: polska

pochođenje społeczne: robotnicze

wykształcenie: 4 klasy szkoły powszechnej

przynależność organizacyjna: PPR, PZPR

ur. 26 I 1928 r., Suwałki

s. Stanisława i Emilii

Przebieg służby: wartownik ochrony PUBP w Gołdapi (28 XI 1945 r.); wartownik ochrony PUBP w Wysokiem Mazowieckiem (31 VIII 1946 r.); IV Specjalistyczny Kurs przy WUBP w Białymstoku (18 II 1947 r.); wartownik ochrony PUBP w Wysokiem Mazowieckiem (16 V 1947 r.); młodszy referent PUBP w Wysokiem Mazowieckiem (16 VIII 1947 r.); młodszy referent Placówki Kolejowej Łapy PUBP w Wysokiem Mazowieckiem (od 1 X 1947 r.); referent Placówki Łapy PUBP w Wysokiem Mazowieckiem (od 1 V 1949 r.); przeszkolenie wojskowe w II Brygadzie KBW (29 VII 1949 r.–10 IX 1949 r.); referent Placówki Śniadowo PUBP w Łomży (od 1 VI 1951 r.); referent Sekcji 3 PUBP w Łomży (od 10 VII 1951 r.); starszy referent Sekcji 3 PUBP w Łomży (od 1 I 1952 r.); starszy referent Punktu „B” PUBP w Łomży (od 1 V 1952 r.); starszy referent terenowy do obsługi gm. Śniadowo PUBP w Łomży (19 IX 1952 r.); starszy referent Sekcji 3 PUBP w Łomży (od 1 IV 1953 r.); starszy referent powiatowy PUBP w Suwałkach (od 1 I 1954 r.); starszy referent Delegatury w Gołdapi WUds.BP w Białymstoku (od 1 IV 1955 r.); oficer operacyjny Delegatury w Gołdapi WUds.BP w Białymstoku (od 1 IV 1956 r.); zwolniony (31 XII 1956 r.).

Awanse: kapral (20 VII 1948 r.); plutonowy (15 X 1949 r.); starszy sierżant (20 XII 1950 r.); chorąży (22 VII 1952 r.); podporucznik (20 VII 1955 r.).

(AIPN Bi, 101/29, Akta osobowe Eugeniusza Stanulewicza)

¹¹⁸ Do 1952 r. w części dokumentów podawane nazwisko Stanolewicz.

STEPANIUK Dymitr

wyznanie: prawosławne

narodowość: białoruska

pochodzenie społeczne: chłopskie

wykształcenie: 4 klasy szkoły powszechnej

przynależność organizacyjna: PZPR

ur. 24 I 1921 r., Barabińsk, woj. nowosybirskie (ZSRS)

s. Jana i Olgi

Przebieg służby: wartownik PUBP w Kolnie (od 3 V 1950 r.); młodszy referent Referatu 3 PUBP w Kolnie (od 1 IX 1950 r.); XI Specjalistyczny Kurs przy WUBP w Białymstoku (od 1 IX 1950 r.); młodszy referent Referatu 4 PUBP w Kolnie (od 1 VIII 1951 r.); pomoc Komendanta Gmachu PUBP w Goldapi (od 1 V 1952 r.); pomoc Komendanta Gmachu PUBP w Łapach (od 15 XI 1954 r.); wartownik Komendatury WUds.BP w Białymstoku (od 1 IV 1955 r.); delegowany do PDds.BP w Augustowie (1–30 IX 1955 r.); **wartownik PUds.BP w Łomży (od 1 I 1956 r.); zwolniony (31 XII 1956 r.).**

Awanse: kapral (11 II 1951 r.); plutonowy (29 XII 1952 r.).

(AIPN Bi, 99/337, Akta osobowe Dymitra Stepaniuka)

STUPNIK Mojżesz

wyznanie: bezwyznaniowiec

narodowość: żydowska

pochodzenie społeczne: b.d.

wykształcenie: 7 klas szkoły powszechnej

przynależność organizacyjna: b.d.

ur. 15 II 1915 r., Zambrów, pow. Łomża

s. Herszka i Rykli

Przebieg służby: współpracownik kontrwywiadu wojskowego ACz (lato – jesień 1944 r.); **wywiadowca Sekcji 2 PUBP w Łomży (24 XI 1944 r.); referent PUBP w Łomży (b.d.); zwolniony ze względu na zły stan zdrowia (3 IX 1945 r.).**

(AIPN Bi, 98/1217, Akta osobowe Mojżesza Stupnika)

SUPRONIK¹¹⁹ Aleksander

wyznanie: prawosławne

narodowość: polska¹²⁰

poходzenie społeczne: chłopskie

wykształcenie: 6 klas szkoły powszechnej

przynależność organizacyjna: ZMP

ur. 1 V 1927 r., Grzybowski Szosa Stara, pow. Sokółka
s. Pawła i Wierzy

Przebieg służby: 12 pułk KBW w Szczecinie (16 VI 1948 r.–3 X 1950 r.); młodszy referent Referatu 4 PUBP w Gołdapi (od 18 VI 1951 r.); sprostowanie wcześniejszego rozkazu – młodszy referent Referatu 4 PUBP w Ełku (27 VI 1951 r.); Międzywojewódzka Szkoła w Olsztynie (od 1 XII 1951 r.); **pomocnik komendanta PUBP w Łomży (od 1 V 1952 r.); referent terenowy do obsługi gm. Kupiski PUBP w Łomży (od 1 VII 1952 r.); referent terenowy do obsługi gm. Rogienice (od 1 XII 1952 r.); starszy referent terenowy PUBP w Łomży (od 1 IV 1954 r.); starszy referent terenowy PUBP w Zambrowie (od 1 X 1954 r.); starszy referent Delegatury w Zambrowie WUds.BP w Białymstoku (od 1 IV 1955 r.); starszy referent Delegatury w Olecku WUds.BP w Białymstoku (od 1 V 1955 r.); referent Delegatury w Olecku WUds.BP w Białymstoku (od 1 I 1956 r.); oficer operacyjny PUds.BP w Mońkach (od 1 IV 1956 r.); zwolniony (31 XII 1956 r.).**

Awanse: sierżant (23 VI 1952 r.); starszy sierżant (31 XII 1953 r.); chorąży (20 VII 1955 r.).

(AIPN Bi, 98/1731, Akta osobowe Aleksandra Supronika)

¹¹⁹ W części dokumentów występuje jako Suproniuk.

¹²⁰ W piśmie referenta Wydziału Personalnego WUBP w Białymstoku do naczelnika tegoż wydziału z 29 IV 1951 r., dotyczącym Aleksandra Suproniuka, podana jest narodowość białoruska (AIPN Bi, 98/1731, k. 12).

SYBILSKI Jan

wyznanie: b.d.

narodowość: polska

pochodzenie społeczne: b.d.

wykształcenie: 7 klas szkoły powszechnej

przynależność organizacyjna: PPR

ur. 5 V 1924 r., Ostrowiec Świętokrzyski, pow. Opatów, woj. kieleckie
s. Mariana

Przebieg służby: w dyspozycji kierownika WUBP w Białymstoku (21 XII 1945 r.); młodszy referent Referatu Walki z Bandytyzmem PUBP w Sokółce (17 I 1946 r.); młodszy referent Referatu Walki z Bandytyzmem PUBP w Augustowie (18 IV 1946 r.); młodszy referent PUBP w Augustowie (6 V 1946 r.); referent PUBP w Augustowie (5 VIII 1946 r.); referent Sekcji 1 Wydziału III WUBP w Białymstoku (21 XI 1946 r.); Kurs Aktywu Wojewódzkiego w CW MBP (15 X 1947 r.); starszy referent Placówki Czyżew PUBP w Wysokiem Mazowieckiem (od 15 II 1948 r.); starszy referent Placówki Łapy PUBP w Wysokiem Mazowieckiem (od 1 X 1948 r.); **starszy referent Referatu 3 PUBP w Łomży (od 1 IV 1949 r.); zastępca szefa PUBP w Łomży (od 1 II 1950 r.);** kierownik Sekcji 4 Wydziału III WUBP w Białymstoku (od 1 IX 1950 r.); kierownik Sekcji 1 Wydziału III WUBP w Poznaniu (od 15 VI 1951 r.).

Awanse: chorąży (21 XII 1945 r.); podporucznik (18 VII 1949 r.); porucznik (21 VII 1951 r.).

(AIPN Bi, Karta ewidencyjna Jana Sybilskiego)

SZAFRAŃSKI Edward

wyznanie: b.d.

narodowość: polska

pochodzenie społeczne: b.d.

wykształcenie: 7 klas szkoły powszechnej

przynależność organizacyjna: b.d.

ur. 13 X 1925 r., Warszawa
s. Stefana

Przebieg służby: w dyspozycji kierownika WUBP w Białymstoku (14 XII 1945 r.); młodszy referent Wydziału Walki z Bandytyzmem WUBP w Białymstoku (17 I 1946 r.);

młodszy referent Sekcji 1 Wydziału VII WUBP w Białymstoku (28 I 1946 r.); Specjalistyczny Kurs przy WUBP w Białymstoku (22 V 1946 r.); referent PUBP w Elku (7 VI 1946 r.); referent Referatu 4 PUBP w Elku (25 IX 1947 r.); referent Placówki Kalinowo PUBP w Elku (27 X 1947 r.); referent Sekcji 2 Wydziału V WUBP w Białymstoku (od 1 IX 1949 r.); **referent Referatu V PUBP w Łomży (od 10 XI 1949 r.)**; referent Referatu 5 PUBP w Bielsku Podlaskim (od 1 XII 1950 r.); referent Referatu Komunikacji PUBP w Bielsku Podlaskim (od 1 II 1951 r.); referent Sekcji 1 Wydziału Komunikacji WUBP w Białymstoku (od 10 XI 1951 r.); starszy referent Sekcji 1 Wydziału VIII WUBP w Białymstoku (od 1 XII 1953 r.); w dyspozycji szefa WUBP w Olsztynie (od 1 VIII 1954 r.).

Awanse: kapral (24 V 1926 r.); plutonowy (13 VII 1946 r.); sierżant (3 IV 1948 r.); starszy sierżant (1 V 1949 r.); chorąży (22 VII 1952 r.).

(AIPN Bi, Karta ewidencyjna Edwarda Szafrąńskiego)

SZARAŁO Włodzimierz

wyznanie: b.d.

narodowość: białoruska

pochodzenie społeczne: b.d.

wykształcenie: 4 klasy gimnazjum

przynależność organizacyjna: PPR

ur. 8 III 1904 r., Bielsk Podlaski

s. Benedykta

Przebieg służby: wywiadowca Sekcji 4a PUBP w Bielsku Podlaskim (od 18 XI 1944 r.); kierownik Wydziału Personalnego PUBP w Bielsku Podlaskim (od 29 XII 1944 r.); kierownik Wydziału Personalnego MUBP w Białymstoku (od 25 I 1945 r.); referent Wydziału Personalnego dla personelu więzień i obozów (od 24 II 1945 r.); **kierownik PUBP w Łomży (od 9 VIII 1945 r.)**; naczelnik Wydziału Więzień i Obozów WUBP w Białymstoku (od 18 IV 1946 r.); naczelnik Więzienia WUBP w Białymstoku (od 23 XI 1946 r.); naczelnik Wydziału Więziennictwa WUBP w Białymstoku (od 1 X 1947 r.); naczelnik Wydziału Więziennictwa WUBP w Kielcach (od 1 I 1949 r.); naczelnik Wydziału Więziennictwa WUBP w Poznaniu (od 20 XI 1951 r.); naczelnik Wydziału Więziennictwa WUBP w Katowicach (od 15 IX 1952 r.); dalszy przebieg służby nieznany.

Awanse: starszy sierżant podchorąży (2 V 1945 r.); chorąży (b.d.); podporucznik (17 IV 1946 r.); porucznik (20 XII 1946 r.); kapitan (22 XII 1947 r.); major (b.d.).

(AIPN Bi, Karta ewidencyjna Włodzimierza Szarało;

Twarze białostockiej bezpieki. Obsada ..., s. 238–239.)

SZCZEPANOWSKA¹²¹ Zofia

wyznanie: rzymskokatolickie

narodowość: polska

pochodzenie społeczne: robotnicze

wykształcenie: 1 klasa gimnazjum

przynależność organizacyjna: ZWM, PZPR

ur. 24 XII 1930 r., Łódź

c. Józefa i Antoniny

Przebieg służby: **maszynistka PUBP w Łomży (od 1 II 1949 r.); maszynistka PUBP w Elku (od 1 III 1950 r.); sekretarka PUBP w Elku (od 1 VIII 1951 r.); sekretarka PUBP w Grajewie (od 1 X 1951 r.); starsza maszynistka Sekretariatu PUBP w Grajewie (od 1 V 1952 r.); zwolniona na własną prośbę (1 VII 1952 r.).**

(AIPN Bi, 99/346, Akta osobowe Zofii Szczepanowskiej)

SZCZEPAŃSKI Jan

wyznanie: rzymskokatolickie

narodowość: polska

pochodzenie społeczne: chłopskie

wykształcenie: 5 klas szkoły powszechnej

przynależność organizacyjna: ZMP, PZPR

ur. 1 X 1927 r., Stryków, pow. Grójec, woj. warszawskie

Przebieg służby: żołnierz KBW (21 VI 1948 r.–VIII 1949 r.); WOP (1949 r.–7 X 1950 r.); **młodszy referent Placówki Zambrów PUBP w Łomży (od 5 XI 1950 r.); kurs MBP w Pleszewie (22 XII 1950 r.); w dyspozycji szefa WUBP w Białymstoku (od 10 VI 1951 r.); młodszy referent Referatu 4 PUBP w Łomży (od 10 VI 1951 r.); referent terenowy do**

¹²¹ 14 VI 1949 r. zawarła związek małżeński i przyjęła nazwisko Burakowska.

obsługi gm. Miastkowo PUBP w Łomży (od 1 V 1952 r.); referent Delegatury w Gołdapi WUds.BP w Białymstoku (od 1 IV 1955 r.); referent Delegatury w Zambrowie WUds. BP w Białymstoku (od 1 VII 1955 r.); oficer operacyjny Delegatury w Zambrowie WUds.BP w Białymstoku (od 1 IV 1956 r.); zwolniony (31 XII 1956 r.); oficer operacyjny Referatu ds. Bezpieczeństwa KP MO w Zambrowie (od 15 VII 1957 r.); Dwuletnia Szkoła Funkcjonariuszy SB w CW MSW (od 1 IX 1959 r.); w dyspozycji zastępcy komendanta ds. Bezpieczeństwa KW MO w Białymstoku (25 VII 1961 r.); oficer operacyjny Referatu ds. Bezpieczeństwa KP MO w Łomży (od 25 VII 1961 r.); starszy oficer operacyjny Referatu ds. Bezpieczeństwa KP MO w Łomży (od 1 I 1967 r.); inspektor operacyjny Referatu ds. Bezpieczeństwa KP MO w Łomży (od 1 IV 1967 r.); starszy oficer SB Grupy „W” Referatu ds. Bezpieczeństwa KP MO w Łomży (16 XI 1968 r.); w dyspozycji KW MO w Łomży (od 1 VI 1975 r.); kierownik zmiany Wydziału „W” SB KW MO w Łomży (od 1 VI 1975 r.); zwolniony na podstawie art. 65 ust. 1 pkt 1 ustawy z 31 I 1959 r. (31 V 1980 r.).

Awanse: sierżant (4 VI 1951 r.); starszy sierżant (28 IV 1952 r.); chorąży (21 VII 1954 r.); chorąży MO (23 IX 1957 r.); podporucznik (3 IV 1959 r.); porucznik MO (15 VI 1967 r.); kapitan MO (22 VI 1978 r.); major (8 V 1980 r.); podpułkownik MO (20 IX 1988 r.).

(AIPN Bi, 99/24, Akta osobowe Jana Szczepańskiego)

SZCZYGIAŁ Piotr

wyznanie: greckokatolickie

narodowość: polska

poходzenie społeczne: robotnicze

wykształcenie: 7 klas szkoły powszechnej

przynależność organizacyjna: PPR, PZPR

ur. 27 XI 1924 r., Orla, pow. Bielski Podlaski

s. Stefanii

Przebieg służby: młodszy referent PUBP w Bielsku Podlaskim (24 IV 1947 r.); młodszy referent Placówki Brańsk PUBP w Bielsku Podlaskim (27 IX 1947 r.); **referent Placówki Jedwabne PUBP w Łomży (od 1 IX 1949 r.);** zwolniony dyscyplinarnie (30 XI 1949 r.).

Awanse: kapral (30 XII 1948 r.)

(AIPN Bi, 99/39, Akta osobowe Piotra Szczygła)

SZURMA Józef

wyznanie: rzymskokatolickie

narodowość: polska

pochozenie społeczne: chłopskie

wykształcenie: 5 klas szkoły powszechnej

przynależność organizacyjna: PPR

ur. 14 IX 1918 r., Nieszków, pow. Miechów, woj. krakowskie
s. Piotra i Marii

Przebieg służby: młodszy referent PUBP w Wysokiem Mazowieckiem (od 7 III 1946 r.); referent PUBP w Wysokiem Mazowieckiem (26 VI 1947 r.); referent Referatu 3 PUBP w Wysokiem Mazowieckiem (26 IX 1947 r.); **referent Placówki Zawady PUBP w Łomży (4 XII 1947 r.)**; referent Placówki Hajnówka PUBP w Bielsku Podlaskim (od 10 IX 1948 r.); oddziałowy areшту PUBP w Olecku (od 1 XI 1949 r.); młodszy referent Placówki Wieliczki PUBP w Olecku (od 1 III 1950 r.); młodszy referent Referatu 3 PUBP w Olecku (od 1 III 1950 r.); referent Placówki Wieliczki PUBP w Olecku (od 1 XI 1950 r.); referent Referatu 3 PUBP w Olecku (od 1 X 1951 r.); referent terenowy do obsługi gm. Wieliczki i Borawskie PUBP w Olecku (od 1 V 1952 r.); zwolniony na podstawie art. 46 pkt 2 dekretu z 20 VII 1954 r. (31 III 1955 r.).

Awanse: plutonowy (3 IV 1948 r.); sierżant (20 XII 1950 r.); starszy sierżant (29 XII 1951 r.); chorąży (21 VII 1954 r.).

(AIPN Bi, 101/348, Akta osobowe Józefa Szurmy)

SZUTOWSKI Ignacy

wyznanie: rzymskokatolickie

narodowość: polska

pochozenie społeczne: robotnicze

wykształcenie: 4 klasy szkoły rosyjskiej

przynależność organizacyjna: b.d.

ur. 2 II 1892 r., Butki Stawiskie, pow. Łomża
s. Józefa i Marianny

Przebieg służby: funkcjonariusz milicji sowieckiej (1939 r.–1941 r.); **wartownik PUBP w Łomży (od 21 VI 1945 r.);** zastrzelił się (1 X 1945 r.)¹²².

(AIPN Bi, Karta ewidencyjna Ignacego Szutowskiego)

SZYMCZUK Władysław

wyznanie: prawosławne

narodowość: białoruska

pochozenie społeczne: chłopskie

wykształcenie: 5 klas szkoły powszechnej

przynależność organizacyjna: ZWM, ZMP, PZPR

ur. 8 III 1928 r., Nowinka, pow. Sokółka

s. Zofii

Przebieg służby: **młodszy referent Placówki Jedwabne PUBP w Łomży (od 30 VI 1949 r.);** przeszkolenie wojskowe w II Brygadzie KBW w Białymstoku (29 VII 1949 r.–10 IX 1949 r.); IX Specjalistyczny Kurs przy WUBP w Białymstoku (od 4 X 1949 r.); młodszy referent Referatu 5 PUBP w Bielsku Podlaskim (od 1 II 1950 r.); referent Referatu 5 PUBP w Bielsku Podlaskim (od 1 VIII 1950 r.); zwolniony ze względu na zły stan zdrowia (31 X 1951 r.).

Awanse: kapral (9 II 1950 r.).

(AIPN Bi, 98/259, Akta osobowe Władysława Szymczuka)

SZYSZKOWSKI Stanisław

wyznanie: b.d.

narodowość: polska

pochozenie społeczne: robotnicze

wykształcenie: 7 klas szkoły powszechnej

przynależność organizacyjna: KPP, PPS – Lewica, PPR, PZPR

ur. 15 V 1902 r., Czerwin, pow. Ostrołęka

s. Jana

¹²² Jak zaznaczono, w wyniku nieostrożnego obchodzenia się z bronią.

Przebieg służby: **funkcjonariusz PUBP w Łomży (od IV 1945 r.)**; szef PUBP w Augustowie (od 20 IX 1946 r.); szef PUBP w Goldapi (od 1 III 1947 r.); naczelnik Więzienia Karno-Śledczego w Białymstoku (od 1 XI 1949 r.); naczelnik więzienia w Brzegu (b.d.); naczelnik Więzienia Karno-Śledczego w Płońsku (b.d.); zwolniony (21 XI 1957 r.).

Awanse: chorąży (b.d.); podporucznik (b.d.); porucznik (22 XII 1947 r.).

(P. Łapiński, *Kadra kierownicza UBP w Augustowie w latach 1944–1956*, „Biuletyn Klubu Historycznego im. AK w Augustowie” 2007, nr 4, s. 2)

ŚLIWIŃSKI Zygmunt

wyznanie: b.d.

narodowość: polska

pochodzenie społeczne: b.d.

wykształcenie: 7 klas szkoły powszechnej

przynależność organizacyjna: b.d.

ur. 9 II 1922 r., Rzabiec, pow. Włoszczowa, woj. kieleckie

s. Antoniego

Przebieg służby: **młodszy referent PUBP w Łomży (11 X 1945 r.)**; zabity przez podziemie (23 X 1945 r.).

Awanse: starszy sierżant podchorąży (16 IX 1945 r.).

(AIPN Bi, Karta ewidencyjna Zygmunta Śliwińskiego; *Polegli w walce o władzę ...*, s. 406)

ŚWIĄTEK Kazimierz

wyznanie: rzymskokatolickie

narodowość: polska

pochodzenie społeczne: robotnicze

wykształcenie: 7 klas szkoły powszechnej

przynależność organizacyjna: PPR

ur. 15 IX 1923 r., Paulinów, pow. Opatów, woj. kieleckie

s. Piotra i Stanisławy

Przebieg służby: funkcjonariusz PUBP w Ostrowcu Kieleckim (b.d.); w dyspozycji kierownika WUBP w Białymstoku (od 21 XII 1945 r.); **referent Referatu Walki**

z Bandytyzmem PUBP w Łomży (od 17 I 1946 r.); starszy referent PUBP w Łomży (od 1 II 1947 r.); starszy referent Referatu 3 PUBP w Łomży (od 1 X 1947 r.); starszy referent Sekcji 3 Wydziału III WUBP w Białymstoku (od 1 IV 1948 r.); starszy referent Referatu „A” Wydziału III WUBP w Białymstoku (od 1 VI 1948 r.); starszy referent do Spraw Ogólnych PUBP w Bielsku Podlaskim (od 31 VIII 1948 r.); starszy referent przy Kierownictwie PUBP w Białymstoku (od 10 XI 1950 r.); zabity przez podziemie (15 IX 1951 r.).

Awanse: chorąży (5 XI 1946 r.); podporucznik (22 XII 1947 r.); porucznik (18 VII 1949 r.).
(AIPN Bi, 98/1227, Akta osobowe Kazimierza Świątki)

ŚWIDEREK Marian

wyznanie: rzymskokatolickie¹²³

narodowość: polska

pochodzenie społeczne: chłopskie

wykształcenie: 3 klasy gimnazjum ogólnokształcącego

przynależność organizacyjna: ZMP

ur. 15 IX 1930 r., Przylęk¹²⁴ Duży, pow. Brzeziny, woj. łódzkie

s. Wincentego i Scholastyki

Przebieg służby: młodszy referent Służby Mundurowo-Kwaterunkowej WUBP w Łodzi (od 1 IV 1953 r.); MKPO BP w Stalinogrodzie (od 1 X 1953 r.); RSzO CW MBP (od 10 IV 1954 r.); w dyspozycji szefa WUBP w Białymstoku (od 28 VII 1954 r.); referent Sekcji 1 Wydziału II WUBP w Białymstoku (od 1 VIII 1954 r.); **referent PUds.BP w Łomży (od 1 IV 1955 r.)**; zwolniony na podstawie art. 46 pkt 1 dekretu z 20 VII 1954 r. (31 X 1955 r.).

Awanse: chorąży (21 VII 1954 r.).

(AIPN Bi, 99/341, Akta osobowe Mariana Świderka)

¹²³ Dopisano „niepraktykujący”.

¹²⁴ W przebiegu służby miejscowość ta wymieniona jako Przylęk.

ŚWIERSZCZ¹²⁵ Piotr

wyznanie: rzymskokatolickie

narodowość: polska

pochodzenie społeczne: robotnicze

wykształcenie: 5 klas szkoły powszechnej

przynależność organizacyjna: ZMP, PZPR

ur. 29 VI 1926 r., Rzuców, pow. Końskie

s. Jana i Emilii

Przebieg służby: wartownik ochrony PUBP w Złotorii (od 25 IV 1951 r.); wartownik ochrony PUBP w Wysokiem Mazowieckiem (od 18 VII 1951 r.); zwolniony dyscyplinarnie za dopuszczenie do ucieczki zatrzymanego (30 XI 1951 r.); **anulowanie decyzji o zwolnieniu – wartownik aresztu PUBP w Łomży (od 30 XI 1951 r.); wartownik PUBP w Łomży (od 1 V 1952 r.);** pomocnik Komendanta gmachu PUBP w Zambrowie (od 1 X 1954 r.); wartownik ochrony PUds.BP w Łomży (od 1 IV 1955 r.); **wartownik PUds.BP w Łomży (od 1 IV 1956 r.);** zwolniony (31 XII 1956 r.).

Awanse: kapral (b.d.); plutonowy (20 VII 1950 r.);

(AIPN Bi, 99/343, Akta osobowe Piotra Świerszcza)

ŚWIĘCZKOWSKI Stefan

wyznanie: b.d.

narodowość: polska

pochodzenie społeczne: b.d.

wykształcenie: 4 klasy szkoły powszechnej

przynależność organizacyjna: b.d.

ur. 14 VII 1927 r., Łomża

s. Władysława

Przebieg służby: **szofer Referatu Gospodarczego PUBP w Łomży (od 25 X 1951 r.); szofer PUBP w Łomży (od 1 V 1952 r.);** zwolniony dyscyplinarnie (31 I 1954 r.)¹²⁶.

(AIPN Bi, Karta ewidencyjna Stefana Świączkowskiego)

¹²⁵ W ankiecie specjalnej z 24 IV 1951 r. podaje nazwisko Świercz.

¹²⁶ M.in. dlatego, że zawarł związek małżeński bez zezwolenia oraz systematycznie uczęszczał do kościoła.

TARANTA Bazyl

wyznanie: prawosławne

narodowość: białoruska

pochozenie społeczne: chłopskie

wykształcenie: 2 klasy szkoły administracji handlowej

przynależność organizacyjna: ZMP, TPPR, PZPR

ur. 11 III 1932 r., Wólka, pow. Bielsk Podlaski

s. Andrzeja i Anny

Przebieg służby: Dwuletnia Szkoła CW MBP (18 IX 1950 r.); w dyspozycji szefa WUBP w Białymstoku (od 25 VII 1952 r.); referent Sekcji 4 Wydziału III WUBP w Białymstoku (od 26 VII 1952 r.); referent Sekcji 1 Wydziału IX WUds.BP w Białymstoku (od 1 IV 1955 r.); **referent Referatu 3 PUds.BP w Łomży (od 10 XII 1955 r.); oficer operacyjny Referatu 3 PUds.BP w Łomży (od 1 IV 1956 r.).**

Awanse: chorąży (22 VII 1952 r.); podporucznik (20 VII 1955 r.).

(AIPN Bi, 150/181, Akta osobowe Bazyla Taranty)

TARASEWICZ Włodzimierz

wyznanie: b.d.

narodowość: białoruska

pochozenie społeczne: chłopskie

wykształcenie: 5 klas szkoły powszechnej

przynależność organizacyjna: b.d.

ur. 17 VIII 1930 r., Słuczanka, pow. Białystok

s. Bartłomieja

Przebieg służby: **młodszy referent Referatu 4 PUBP w Łomży (24 XII 1949 r.); X Specjalistyczny Kurs przy WUBP w Białymstoku (24 II 1950 r.); młodszy referent Referatu 4 PUBP w Łomży (od 3 VI 1950 r.); oficer śledczy PUBP w Łomży (od 1 III 1951 r.); oficer śledczy Referatu Śledczego PUBP w Łomży (od 1 V 1952 r.); oficer śledczy Referatu Śledczego PUBP w Białymstoku (od 1 X 1952 r.); referent PUds.BP w Białymstoku (od 1 IV 1955 r.); zwolniony na podstawie art. 46 pkt 5 dekretu z 20 VII 1954 r. (31 X 1955 r.).**

Awanse: plutonowy (20 XII 1950 r.); sierżant (18 VII 1951 r.); starszy sierżant (4 III 1952 r.); chorąży (21 VII 1954 r.).

(AIPN Bi, Karta ewidencyjna Włodzimierza Tarasewicza)

TETKOWSKI Kazimierz

wyznanie: rzymskokatolickie

narodowość: polska

pochodzenie społeczne: robotnicze

wykształcenie: 6 klas szkoły powszechnej

przynależność organizacyjna: PPR

ur. 13 III 1925 r., Łomża

s. Edwarda i Czesławy

Przebieg służby: **wartownik PUBP w Łomży (30 VI 1945 r.);** wartownik PUBP w Wysokiem Mazowieckiem (7 VI 1946 r.); wartownik PUBP w Ełku (12 X 1946 r.); zwolniony na własną prośbę (1 III 1947 r.).

Awanse: starszy strzelec (28 IX 1945 r.).

(AIPN Bi, 101/356, Akta osobowe Kazimierza Tetkowskiego)

TETKOWSKI Zygmunt

wyznanie: rzymskokatolickie

narodowość: polska

pochodzenie społeczne: robotnicze

wykształcenie: 6 klas szkoły powszechnej

przynależność organizacyjna: PPR

ur. 3 I 1920 r., Łomża

s. Edwarda i Czesławy

Przebieg służby: **wartownik PUBP w Łomży (10 IX 1945 r.);** zwolniony na własną prośbę (31 V 1947 r.).

(AIPN Bi, 99/354, Akta osobowe Zygmunta Tetkowskiego)

TOMCZAK Stefan

wyznanie: rzymskokatolickie¹²⁷

narodowość: polska

pochozenie społeczne: chłopskie

wykształcenie: 6 klas gimnazjum

przynależność organizacyjna: PPR

ur. 31 VIII 1912 r., Swędówek, pow. Brzeziny, woj. łódzkie
s. Walentego i Anny

Przebieg służby: Specjalistyczny Kurs przy WUBP w Białymstoku (od 21 V 1945 r.); referent Wydziału Personalnego WUBP w Białymstoku (od 30 V 1945 r.); starszy referent szkolenia Wydziału Personalnego WUBP w Białymstoku (od 10 IX 1945 r.); zastępca kierownika Wydziału Personalnego WUBP w Białymstoku (od 24 X 1945 r.); zastępca naczelnika Wydziału V WUBP w Białymstoku (od 10 V 1946 r.); **szeft PUBP w Łomży (od 1 IV 1947 r.)**; naczelnik Wydziału V WUBP w Białymstoku (od 15 VIII 1947 r.); zwolniony ze służby (1 IV 1949 r.).

Awanse: chorąży (bd.); podporucznik (17 IV 1946 r.); porucznik (bd.); kapitan (22 XII 1947 r.).

(AIPN Bi, 98/268, Akta osobowe Stefana Tomczaka;

Twarze białostockiej bezpieki. Obsada ..., s. 247)

TROKENHEIM Elias

wyznanie: mojżeszowe

narodowość: polska

pochozenie społeczne: robotnicze

wykształcenie: 7 klas szkoły powszechnej

przynależność organizacyjna: PPR

ur. 12 V 1920 r., Warszawa

s. Szmula¹²⁸ i Dory

Przebieg służby: funkcjonariusz posterunku MO w Śniadowie (1 X 1944 r.); **młodszy referent PUBP w Łomży (16 III 1945 r.)**; **referent PUBP w Łomży (5 VI 1945 r.)**;

¹²⁷ W tej samej rubryce ankiety specjalnej dopisek „w praktyce bez wyznania”.

¹²⁸ W innych dokumentach podane też jest imię Samuel.

młodszy oficer śledczy PUBP w Łomży (26 IX 1945 r.); oficer śledczy PUBP w Łomży (17 I 1946 r.); starszy oficer śledczy PUBP w Łomży (18 VI 1946 r.); starszy oficer śledczy PUBP w Suwałkach (19 III 1947 r.); starszy oficer śledczy PUBP w Łomży (16 VIII 1947 r.); zwolniony dyscyplinarnie (1 VI 1948 r.)¹²⁹.

Awanse: kapral (b.d.); plutonowy (b.d.); sierżant (b.d.); chorąży (22 VII 1946 r.); podporucznik (22 XII 1947 r.).

(AIPN Bi, 98/1297, Akta osobowe Eliasza Trokenheima)

TRZASKA Tadeusz

wyznanie: rzymskokatolickie

narodowość: polska

pochodzenie społeczne: chłopskie

wykształcenie: 5 klas szkoły powszechnej

przynależność organizacyjna: b.d.

ur. 11 XI 1927 r., Łomżyca, pow. Łomża

s. Aleksandra i Heleny

Przebieg służby: wartownik PUBP w Łomży (9 XI 1945 r.); wartownik PUBP w Wysokiem Mazowieckiem (7 VI 1946 r.); zwolniony na własną prośbę (30 VII 1946 r.).

(AIPN Bi, 98/271, Akta osobowe Tadeusza Trzaski)

¹²⁹ 18 I 1949 r. WSR w Białymstoku uznał go winnym podrobienia podpisu pod protokołem przesłuchania, wyprowadzania w sierpniu 1947 r. z aresztu do swego mieszkania jednej z aresztowanych, zastraszania we wrześniu tego samego roku Czesława Kardaszewskiego, a w październiku Jakuba Cytrynowicza w celu zmuszenia go do zawarcia ugody z Józefem Grondowskim w sporze o nieruchomość. Ponadto w okresie tym zajmował się pośrednictwem w handlu nieruchomościami (mienie pożydowskie [K.S.]) pobierając za to wynagrodzenie. Skazany został na 4 lata więzienia z utratą praw publicznych na 2 lata. 24 VI 1949 r. Najwyższy Sąd Wojskowy zmienił wyrok na 2 lata więzienia i utratę praw na 2 lata.

TUCHTAN¹³⁰ Zenon

wyznanie: mojżeszowe
narodowość: żydowska
pochodzenie społeczne: b.d.
wykształcenie: 5 klas szkoły powszechnej
przynależność organizacyjna: b.d.
ur. 12 V 1920 r., Zambrów, pow. Łomża
s. Abrama

Przebieg służby: **komendant urzędu PUBP w Łomży (12 II 1945 r.); zdezerterował (25 I 1946 r.).**

Awanse: kapral (b.d.); plutonowy (b.d.).

(AIPN Bi, 98/273, Akta osobowe Zenona Tuchtana;
ibidem, Karta ewidencyjna Zenona Tuchmana)

TUROWSKI Mikołaj

wyznanie: prawosławne
narodowość: białoruska
pochodzenie społeczne: chłopskie
wykształcenie: 5 klas szkoły powszechnej
przynależność organizacyjna: ORMO, PPR, PZPR
ur. 26 III 1927 r., Kaniuki, pow. Bielsk Podlaski
s. Kalistrata i Olgi

Przebieg służby: wartownik WUBP w Białymstoku (od 21 I 1948 r.); VII Specjalistyczny Kurs przy WUBP w Białymstoku (od 20 V 1948 r.); młodszy referent Sekcji 5 Wydziału I WUBP w Białymstoku (od 15 VIII 1948 r.); referent Referatu 1 PUBP w Elku (od 15 V 1950 r.); starszy referent Referatu 1 PUBP w Elku (od 1 VIII 1950 r.); **starszy referent Sekcji 3 PUBP w Łomży (od 10 VII 1951 r.); kierownik Sekcji 3 PUBP w Łomży (od 1 IX 1952 r.);** starszy referent Sekcji 5 Wydziału III WUds.BP w Białymstoku (od 1 IV 1955 r.); Dwuletnia Szkoła Podwyższania Kwalifikacji Kierowników Sekcji Kds.BP w Gdańsku (od 1 IX 1955 r.); w dyspozycji kierownika WUds.BP w Białymstoku (od 16 XII 1956 r.); starszy oficer operacyjny Wydziału II KW MO

¹³⁰ W karcie ewidencyjnej pierwotnie zapisano nazwisko jako Tuchman.

w Białymstoku (od 1 I 1957 r.); kierownik Grupy „W” KW MO w Białymstoku (od 1 II 1959 r.); starszy oficer operacyjny Wydziału II KW MO w Białymstoku (od 1 III 1960 r.); wydalonny ze służby na podstawie art. 52 ust. 1 pkt 2 ustawy z 31 I 1959 r. (5 I 1961 r.).

Awanse: starszy strzelec (27 VIII 1948 r.); kapral (30 XII 1948 r.); sierżant (19 VI 1950 r.); chorąży (22 XII 1950 r.); podporucznik (22 VII 1952 r.); porucznik (21 VII 1954 r.).

(AIPN Bi, 98/1762, Akta osobowe Mikołaja Turowskiego)

ULIŃSKI Władysław

wyznanie: rzymskokatolickie

narodowość: polska

pochodzenie społeczne: robotnicze

wykształcenie: 4 klasy szkoły powszechnej

przynależność organizacyjna: PPR

ur. 30 XII 1923 r., Spędoszyn¹³¹, woj. łódzkie

s. Walentego i Walentyny

Przebieg służby: wartownik WUBP w Białymstoku (19 V 1945 r.); **wartownik PUBP w Łomży (21 XI 1946 r.)**; zwolniony na własną prośbę (1 VIII 1947 r.).

Awanse: starszy strzelec (28 IX 1945 r.); kapral (5 I 1946 r.).

(AIPN Bi, 99/358, Akta osobowe Władysława Ulińskiego)

URBAN Antoni

wyznanie: b.d.

narodowość: polska

pochodzenie społeczne: b.d.

wykształcenie: 3 klasy szkoły powszechnej

przynależność organizacyjna: PPR

ur. 31 XI 1921 r., Biołóżyn, pow. Czarnków

s. Romana

¹³¹ W dokumentach występuje też pisownia Spedorzyn.

Przebieg służby: w dyspozycji szefa WUBP w Białymstoku (4 XII 1946 r.); **młodszy referent PUBP w Łomży (18 XII 1946 r.); referent PUBP w Łomży (16 VIII 1947 r.); starszy referent Referatu 4 PUBP w Łomży (25 IX 1947 r.);** referent Sekcji 5 Wydziału IV WUBP w Białymstoku (12 XII 1947 r.); starszy referent Sekcji 5 Wydziału IV WUBP w Białymstoku (od 1 VI 1948 r.); w dyspozycji szefa WUBP w Poznaniu (od 15 IV 1949 r.).

Awanse: sierżant (3 IV 1948 r.); chorąży (31 XII 1948 r.).

(AIPN Bi, Karta ewidencyjna Antoniego Urbana)

URBAN Szymon

wyznanie: prawosławne

narodowość: białoruska

pochodzenie społeczne: chłopskie

wykształcenie: 4 klasy szkoły powszechnej

przynależność organizacyjna: PPR, PZPR

ur. 4 XI 1910 r., Spudwiły, pow. Grodno, woj. białostockie
s. Józefa i Anny

Przebieg służby: wartownik PUBP w Bielsku Podlaskim (od 3 III 1945 r.); dowódca warty PUBP w Suwałkach (od 15 III 1946 r.); **dowódca warty PUBP w Łomży (od 15 IX 1946 r.); administrator PUBP w Łomży (od 1 X 1947 r.);** wartownik WUBP w Białymstoku (od 30 XI 1947 r.); młodszy wywiadowca Sekcji 5 Wydziału Administracyjnego WUBP w Białymstoku (od 1 II 1948 r.); komendant ochrony PUBP w Olecku (od 1 VI 1948 r.); komendant ochrony PUBP w Sokółce (od 1 VI 1949 r.); skreślony z ewidencji z powodu zaginięcia (7 XI 1950 r.)¹³².

Awanse: kapral (28 IX 1945 r.); sierżant (31 VII 1948 r.); starszy sierżant (20 XII 1950 r.).

(AIPN Bi, 98/1307, Akta osobowe Szymona Urbana;

Polegli w walce o władzę ..., s. 418)

¹³² Został zabity przez Jana Tabortowskiego „Bruzdę” w okolicach wsi Biele, pow. Grajewo nad rzeką Biebrzą.

USTINOWICZ¹³³ Grzegorz

wyznanie: prawosławne
narodowość: białoruska
pochodzenie społeczne: chłopskie
wykształcenie: 6 klas szkoły powszechnej
przynależność organizacyjna: b.d.
ur. 13 VIII 1926 r., Zubry, pow. Białystok
s. Mikołaja i Nadziei¹³⁴

Przebieg służby: żołnierz ACz (1944 r.–1946 r.); wartownik ochrony PUBP w Augustowie (od 1 III 1949 r.); VIII Specjalistyczny Kurs przy WUBP w Białymstoku (od 4 III 1949 r.); młodszy referent Referatu 5 PUBP w Augustowie (od 1 VII 1949 r.); referent Referatu 5 PUBP w Augustowie (od 1 XI 1949 r.); starszy referent Referatu 5 PUBP w Augustowie (od 1 IV 1951 r.); **starszy referent Referatu 5 PUBP w Łomży (od 1 XII 1951 r.); starszy referent terenowy do obsługi gm. Długobórz PUBP w Łomży (od 1 V 1952 r.); starszy referent sprawozdawczości Wydziału IV WUBP w Białymstoku (od 1 IX 1954 r.); zwolniony na podstawie art. 46 pkt 2 dekretu z 20 VII 1954 r. (28 II 1955 r.).**

Awanse: kapral (18 VIII 1949 r.); plutonowy (20 XII 1950 r.); sierżant (22 VII 1951 r.); starszy sierżant (29 XII 1951 r.); chorąży (22 VII 1952 r.).

(AIPN Bi, 98/425, Akta osobowe Grzegorza Ustinowicza)

WASILEWSKI Edward

wyznanie: rzymskokatolickie
narodowość: polska
pochodzenie społeczne: robotnicze
wykształcenie: 7 klas szkoły powszechnej
przynależność organizacyjna: PPR
ur. 1 XI 1920 r., Augustów
s. Wacława i Bronisławy

¹³³ Na karcie przebiegu służby adnotacja z 9 IV 1952 r. o „sprostowaniu” nazwiska na Uścinowicz.

¹³⁴ Pierwszy zapis tego imienia można też interpretować jako Nadia.

Przebieg służby: referent PUBP w Augustowie (23 VII 1945 r.); starszy referent PUBP w Augustowie (7 VI 1946 r.); Centralna Szkoła MBP (18 VI 1946 r.); **starszy referent PUBP w Łomży (10 IX 1947 r.); starszy referent Placówki Śniadowo PUBP w Łomży (od 1 X 1947 r.); starszy referent Placówki Kolno PUBP w Łomży (od 1 IV 1948 r.); starszy referent Referatu 3 PUBP w Łomży (12 XI 1948 r.);** młodszy referent Sekcji 4 Wydziału IV WUBP w Białymstoku (4 III 1949 r.); zwolniony (31 VIII 1949 r.).

Awanse: chorąży (21 V 1946 r.).

(AIPN Bi, 144/1418, Akta osobowe Edwarda Wasilewskiego)

WASILEWSKI Stefan

wyznanie: prawosławne

narodowość: białoruska

pochodzenie społeczne: chłopskie

wykształcenie: 7 klas szkoły podstawowej

przynależność organizacyjna: ZMP

ur. 7 I 1930 r., Wólka Wyganowska, pow. Bielsk Podlaski
s. Aleksandra i Marii

Przebieg służby: żołnierz WP (1951 r.–1953 r.); **referent powiatowy PUBP w Łomży (od 5 V 1953 r.); referent terenowy do obsługi gm. Śniadowo PUBP w Łomży (od 1 II 1954 r.);** w dyspozycji MSW (31 III 1955 r.); Rejonowy Posterunek MO Ogrodniczki KP MO w Białymstoku (od 15 IV 1955 r.); posterunkowy Posterunku MO Juchnowiec Dolny KP MO w Białymstoku (od 15 V 1955 r.); p.o. komendant Posterunku MO Juchnowiec Dolny KP MO w Białymstoku (od 1 VIII 1956 r.); OSO MO w Szczytnie (od 1 IX 1956 r.); w dyspozycji KW MO w Białymstoku (19 VII 1958 r.); komendant Posterunku MO Dąbrowa KP MO w Dąbrowie (29 VII 1958 r.); referent Referatu Operacyjno-Dochodzeniowego KP MO w Dąbrowie (od 1 III 1961 r.); oficer dyżurny w KP MO w Dąbrowie Białostockiej (od 15 III 1963 r.); kurs dyżurnych przy ZOMO w Białymstoku (9–25 X 1967 r.); inspektor do spraw wykroczeń KP MO w Dąbrowie Białostockiej (od 16 V 1972 r.); zastępca kierownika komisariatu MO w Dąbrowie Białostockiej (od 1 VI 1975 r.); w dyspozycji KW MO w Suwałkach (od 28 II 1979 r.); starszy inspektor Wydziału Gospodarki Materiałowo-Technicznej KW MO w Suwałkach (od 1 III 1979 r.); zwolniony na podstawie art. 65 ust. 2 pkt 5 ustawy z 31 I 1959 r. (28 XI 1981 r.).

Awanse: sierżant (7 XI 1953 r.); starszy sierżant (18 VII 1958 r.); podporucznik MO (22 VII 1964 r.); porucznik MO (22 VII 1973 r.); kapitan (22 VII 1979 r.).

(AIPN Bi, 144/1558, Akta osobowe Stefana Wasilewskiego)

WASILIEW Mikołaj

wyznanie: b.d.

narodowość: białoruska

pochodzenie społeczne: chłopskie

wykształcenie: 4 klasy szkoły powszechnej

przynależność organizacyjna: b.d.

ur. 8 IX 1927 r., Starzyna, pow. Bielsk Podlaski

s. Antoniego

Przebieg służby: wartownik PUBP w Bielsku Podlaskim (12 VII 1945 r.); wartownik WUBP w Białymstoku (27 VIII 1945 r.); wartownik PUBP w Gołdapi (22 X 1945 r.); wartownik WUBP w Białymstoku (18 VII 1946 r.); **wartownik PUBP w Łomży (21 XI 1946 r.)**; zwolniony (17 III 1947 r.).

(AIPN Bi, Karta ewidencyjna Mikołaja Wasiliewa)

WASILUK Jan

wyznanie: b.d.

narodowość: białoruska

pochodzenie społeczne: chłopskie

wykształcenie: 1 klasa gimnazjum

przynależność organizacyjna: PPR

ur. 24 XI 1924 r., Plutycze, pow. Bielsk Podlaski

s. Dymitra

Przebieg służby: młodszy wywiadowca Sekcji 1 Wydziału „A” WUBP w Białymstoku (od 6 II 1947 r.); wywiadowca Sekcji 1 Wydziału „A” WUBP w Białymstoku (od 16 VIII 1947 r.); starszy wywiadowca p.o. kierownika Sekcji 1 Wydziału „A” WUBP w Białymstoku (od 1 II 1948 r.); kierownik Sekcji 1 Wydziału „A” WUBP w Białymstoku (od 1 II 1949 r.); zastępca naczelnika Wydziału „A” WUBP w Białymstoku (od 1 VI 1950 r.); **szef PUBP w Łomży (od 15 V 1951 r.)**; w dyspozycji szefa WUBP w Łodzi (od 1 VIII 1951 r.); CW MBP (od 15 IX 1951 r.); wykładowca Katedry Wydziału Wyszczolenia CW MBP (od 8 VIII 1952 r.); wykładowca Katedry Przedmiotów Operacyjnych CW MBP (od 15 X 1953 r.); kierownik Grupy Szkoleniowej CW MBP (od 1 X 1954 r.); Kurs KGB w ZSRS (od 1 VII 1955 r.); starszy wykładowca Katedry Przedmiotów Operacyjnych Wyższej Szkoły Aktywu

Kierowniczego Kds.BP w Warszawie (od 1 IX 1956 r.); starszy inspektor szkolenia Wydziału Szkolnictwa Departamentu Kadr i Szkolenia MSW (od 28 XI 1956 r.); inspektor Wydziału Szkolnictwa Departamentu Kadr i Szkolenia MSW (od 1 I 1957 r.); inspektor Wydziału IV (Szkolnictwa) Departamentu Kadr i Szkolenia MSW (od 1 VII 1958 r.); funkcjonariusz stały ze stopniem służbowym (od 18 II 1959 r.); naczelnik Wydziału III Zarządu Organizacyjno-Wojskowego MSW (od 1 II 1963 r.); naczelnik Wydziału II (Mobilizacyjnego) Zarządu I MSW (od 1 III 1965 r.); naczelnik Wydziału III Zarządu I MSW (od 1 III 1966 r.); naczelnik Wydziału I Zarządu I MSW (od 1 XI 1968 r.); zastępca dyrektora Zarządu I MSW (od 1 II 1972 r.); zwolniony ze służby (5 II 1990 r.).

Awanse: kapral (27 XII 1947 r.); plutonowy (5 IX 1948 r.); chorąży (31 XII 1948 r.); podporucznik (30 XII 1949 r.); porucznik (28 XII 1950 r.); kapitan (21 VII 1954 r.); kapitan MO (1 III 1957 r.); major MO (7 VII 1960 r.); podpułkownik MO (4 VII 1964 r.); pułkownik MO (31 V 1968 r.).

(AIPN Bi, Karta ewidencyjna Jana Wasiluka;
Twarze białostockiej bezpieki. Obsada ..., s. 250–251)

WEBER Waldemar

wyznanie: rzymskokatolickie
narodowość: polska
pochodzenie społeczne: b.d.
wykształcenie: 5 klas szkoły powszechnej
przynależność organizacyjna: b.d.
ur. 6 VI 1926 r., Grajewo
s. Bolesława i Dominiki

Przebieg służby: wartownik PUBP w Grajewie (23 VII 1945 r.); **wartownik PUBP w Łomży (17 I 1946 r.)**; wartownik PUBP w Ełku (19 II 1946 r.); zwolniony (28 II 1946 r.)¹³⁵.

(AIPN Bi, 101/367, Akta osobowe Waldemara Webera)

¹³⁵ Przyczyną zwolnienia było m.in. przyjmowanie łapówek, za co został skazany przez WSR w Białymstoku na 6 lat więzienia.

WIECZOREK Karol

wyznanie: rzymskokatolickie

narodowość: polska

pochodzenie społeczne: inteligenckie

wykształcenie: 7 klas szkoły powszechnej

przynależność organizacyjna: ZWM

ur. 20 I 1925 r., Pabianice, pow. Łask, woj. łódzkie

s. Józefa i Anieli

Przebieg służby: **młodszy referent PUBP w Łomży (15 V 1945 r.);** zwolniony z powodu złego stanu zdrowia (13 IX 1946 r.).

(AIPN Bi, 99/360, Akta osobowe Karola Wieczorka)

WIEPRZEWSKI Edmund

wyznanie: b.d.

narodowość: polska

pochodzenie społeczne: b.d.

wykształcenie: średnie

przynależność organizacyjna: b.d.

ur. 2 II 1909 r., Leningrad

s. Aleksandra

Przebieg służby: kierownik kontrwywiadu PUBP w Bielsku Podlaskim (16 VIII 1944 r.); **kierownik kontrwywiadu PUBP w Łomży (18 XI 1944 r.); zastępca kierownika PUBP w Łomży (1 III 1945 r.);** w dyspozycji kierownika WUBP w Białymstoku (30 IV 1945 r.); referent Sekcji 1 Wydziału I WUBP w Białymstoku (19 V 1945 r.); referent Wydziału Walki z Bandytyzmem WUBP w Białymstoku (7 VIII 1945 r.); w dyspozycji MBP (5 IX 1945 r.).

Awanse: plutonowy (b.d.).

(AIPN Bi, Karta ewidencyjna Edmunda Wieprzewskiego)

WIĘCŁAWSKA¹³⁶ Stanisława

wyznanie: rzymskokatolickie¹³⁷

narodowość: polska

poходzenie społeczne: robotnicze

wykształcenie: średnie

przynależność organizacyjna: PPR, PZPR

ur. 1 V 1921 r., Białystok

c. Stanisława i Michaliny

Przebieg służby: wartownik PUBP w Grajewie (od 3 VI 1946 r.); buchalter PUBP w Grajewie (18 VII 1946 r.); rachmistrz płatnik Referatu Gospodarczego PUBP w Grajewie (od 1 II 1949 r.); **rachmistrz płatnik Referatu Gospodarczego PUBP w Łomży (od 1 X 1949 r.)**; rachmistrz płatnik Referatu Gospodarczego PUBP w Augustowie (od 1 IV 1950 r.); zwolniona ze służby jako nienadająca się do dalszej pracy (30 IX 1951 r.).

Awanse: kapral (20 XII 1950 r.); plutonowy (18 VII 1951 r.).

(AIPN Bi, 101/80, Akta osobowe Stanisławy Więclawskiej)

WITKOWSKI Antoni

wyznanie: rzymskokatolickie

narodowość: polska

poходzenie społeczne: chłopskie

wykształcenie: 4 klasy szkoły powszechnej

przynależność organizacyjna: PPR, PZPR

ur. 1 I 1910 r., Łowicz, woj. warszawskie¹³⁸

s. Franciszka i Marcjanny

Przebieg służby: zastępca komendanta Wydziału Gospodarczego WUBP w Białymstoku (15 V 1945 r.); pracownik magazynu Sekcji Gospodarczej WUBP w Białymstoku (7 VIII 1945 r.); magazynier Sekcji Gospodarczej Wydziału III WUBP w Białymstoku

¹³⁶ W trakcie pracy w UB wyszła za Feliksa Czaplewicza i przyjęła jego nazwisko.

¹³⁷ W karcie statystycznej z 1951 r. podane „bez wyznania”

¹³⁸ W orzeczeniu Komisji Lekarskiej z 26 I 1952 r. jako miejsce urodzenia podano Szewoki, pow. Łomża.

(17 I 1946 r.); magazynier Sekcji Żywnościowej Wydziału Gospodarczego WUBP w Białymstoku (3 X 1947 r.); magazynier Sekcji Administracyjno-Gospodarczej Wydziału Zaopatrzenia WUBP w Białymstoku (od 1 VI 1948 r.); magazynier Sekcji Administracyjno-Gospodarczej Kwatermistrzostwa WUBP w Białymstoku (od 1 I 1949 r.); **wartownik ochrony PUBP w Łomży (od 1 VIII 1949 r.); wartownik PUBP w Łomży (od 1 V 1952 r.);** zwolniony na podstawie art. 46 pkt 2 dekretu z 20 VII 1954 r. (31 III 1955 r.).

Awanse: kapral (28 IX 1945 r.); plutonowy (16 VI 1947 r.).

(AIPN Bi, 99/365, Akta osobowe Antoniego Witkowskiego)

WŁODARCZYK Jan

wyznanie: b.d.

narodowość: polska

pochodzenie społeczne: b.d.

wykształcenie: 4 klasy szkoły powszechnej

przynależność organizacyjna: PZPR

ur. 18 VII 1927 r., Rząbie, pow. Włoszczowa, woj. kieleckie

s. Andrzeja

Przebieg służby: żołnierz KBW (b.d.); **młodszy referent Referatu 1 PUBP w Łomży (od 28 X 1950 r.);** Międzywojewódzka Szkoła w Olsztynie (od 1 XII 1951 r.); **referent powiatowy PUBP w Łomży (od 1 V 1952 r.); referent terenowy do obsługi gm. Bożejewo PUBP w Łomży (od 1 XII 1952 r.); starszy referent terenowy do obsługi gm. Wizna PUBP w Łomży (od 1 II 1954 r.); referent PUds.BP w Łomży (od 1 IV 1955 r.); oficer operacyjny PUds.BP w Łomży (1 IV 1956 r.);** zwolniony (15 II 1957 r.).

Awanse: kapral (20 XI 1949 r.); plutonowy (18 VII 1951 r.); sierżant (28 IV 1952 r.); starszy sierżant (23 VI 1952 r.); chorąży (21 VII 1954 r.); podporucznik (18 VII 1956 r.).

(AIPN Bi, Karta ewidencyjna Jana Włodarczyka)

WOLIŃSKI Franciszek

wyznanie: rzymskokatolickie

narodowość: polska

pochodzenie społeczne: robotnicze

wykształcenie: 5 klas szkoły rosyjskiej

przynależność organizacyjna: PPR, PZPR

ur. 15 III 1899 r., Piątnica, pow. Łomża

s. Józefa i Rozalii

Przebieg służby: **wartownik PUBP w Łomży (23 VII 1945 r.); młodszy referent PUBP w Łomży (9 XI 1945 r.); referent gminny PUBP w Łomży (6 II 1946 r.); młodszy referent Referatu 3 PUBP w Łomży (od 1 X 1947 r.); komendant ochrony PUBP w Łomży (od 1 I 1948 r.); komendant ochrony PUBP w Kolnie (od 6 X 1950 r.); zwolniony jako element niepewny politycznie (31 III 1951 r.)**¹³⁹.

Awanse: sierżant (28 IX 1945 r.); starszy sierżant (13 VII 1946 r.).

(AIPN Bi, 99/373, Akta osobowe Franciszka Wolińskiego)

WOLNY Mieczysław

wyznanie: rzymskokatolickie

narodowość: polska

pochodzenie społeczne: robotnicze

wykształcenie: 7 klas szkoły powszechnej

przynależność organizacyjna: PPR, PZPR

ur. 1 IV 1922 r., Łódź

s. Franciszka i Stefanii

Przebieg służby: referent Wydziału III WUBP w Bydgoszczy (od 15 II 1945 r.); Centralna Szkoła MBP w Łodzi (od 1 III 1945 r.); w dyspozycji kierownika WUBP w Białymstoku (od 16 IX 1945 r.); młodszy referent Wydziału do Walki z Bandytyzmem WUBP w Białymstoku (od 16 IX 1945 r.); **starszy referent PUBP w Łomży (od 5 I 1946 r.); Centralna Szkoła MBP w Łodzi (od 5 VIII 1946 r.); starszy referent Referatu 3 PUBP w Łomży (od 1 IV 1947 r.); starszy referent Sekcji 1 Wydziału IV WUBP w Białymstoku (od 1 IX 1947 r.); starszy referent Placówki w Zambrowie PUBP**

¹³⁹ Nie podał informacji, że w latach 1918–1921 służył w granatowej policji.

w Łomży (od 1 X 1947 r.); zastępca szefa PUBP w Kolnie (od 1 VI 1948 r.); w dyspozycji szefa WUBP w Białymstoku (od 1 II 1949 r.); starszy referent Referatu „A” Wydziału III WUBP w Białymstoku (od 8 II 1949 r.); kierownik Sekcji 3 Wydziału III WUBP w Białymstoku (od 1 XI 1950 r.); zastępca naczelnika Wydziału III WUBP w Białymstoku (od 1 XI 1951 r.); zastępca naczelnika Wydziału „A” WUBP w Białymstoku (od 1 IX 1952 r.); p.o. naczelnik Wydziału „A” WUBP w Białymstoku (od 1 IV 1953 r.); naczelnik Wydziału „A” WUBP w Białymstoku (od 15 VII 1953 r.); naczelnik Wydziału „B” WUds.BP w Białymstoku (od 1 IV 1955 r.); naczelnik Wydziału „B” (SB) KW MO w Białymstoku (od 28 XI 1956 r.); funkcjonariusz stały ze stopniem służbowym (od 18 II 1959 r.); zwolniony ze służby (30 IV 1970 r.).

Awanse: chorąży (16 IX 1945 r.); podporucznik (22 VII 1946 r.); porucznik (30 XII 1949 r.); kapitan (21 VII 1954 r.); kapitan MO (11 II 1957 r.); major MO (3 VII 1958 r.); podpułkownik MO (29 VI 1963 r.).

(AIPN Bi, 98/1906, Akta osobowe Mieczysława Wolnego;

Twarze białostockiej bezpieki. Obsada ..., s. 257)

WOŁKOWYCKI Włodzimierz

wyznanie: b.d.

narodowość: białoruska

pochodzenie społeczne: chłopskie

wykształcenie: średnie

przynależność organizacyjna: PZPR

ur. 6 III 1925 r., Białowieża, pow. Hajnówka

s. Pawła i Katarzyny

Przebieg służby: WOP w Krakowie (VII 1947 r.–IX 1949 r.); młodszy referent Referatu Kolejowego Łapy PUBP w Wysokiem Mazowieckiem (od 23 XI 1949 r.); X Specjalistyczny Kurs przy WUBP w Białymstoku (14 II 1950 r.); aplikant Wydziału Śledczego WUBP w Białymstoku (od 3 VI 1950 r.); **oficer śledczy PUBP w Łomży (od 15 XII 1950 r.); referent PUds.BP w Łomży (od 1 IV 1955 r.);** Roczna Szkoła Podwyższania Kwalifikacji Referentów (od 1 IX 1955 r.); w dyspozycji WUds.BP w Białymstoku (od 31 VII 1956 r.); **oficer operacyjny PUds.BP w Łomży (od 1 IX 1956 r.);** zwolniony (31 XII 1956 r.); funkcjonariusz KP MO w Bielsku Podlaskim (od 16 V 1959 r.); starszy referent Referatu Operacyjno-Dochodzeniowego KP MO w Bielsku Podlaskim (od

1 I 1962 r.); kierownik Referatu Operacyjno-Dochodzeniowego KP MO w Bielsku Podlaskim (od 1 V 1962 r.); oficer SB Grupy Operacyjnej Referatu ds. Bezpieczeństwa KP MO w Bielsku Podlaskim (od 16 VIII 1969 r.); inspektor operacyjny Grupy Operacyjnej Referatu ds. Bezpieczeństwa KP MO w Bielsku Podlaskim (od 1 XII 1969 r.); starszy inspektor operacyjny SB Grupy Operacyjnej Referatu ds. Bezpieczeństwa KP MO w Bielsku Podlaskim (od 1 IX 1973 r.); zwolniony na podstawie art. 65 ust. 1 pkt 1 ustawy z 31 I 1959 r. (30 VI 1975 r.).

Awanse: starszy szeregowy (18 VII 1950 r.); kapral (20 XII 1950 r.); sierżant (11 VII 1951 r.); starszy sierżant (29 XII 1951 r.); chorąży (21 VII 1954 r.); podporucznik (5 VI 1959 r.); porucznik MO (10 VII 1962 r.); kapitan MO (23 IX 1974 r.).

(AIPN Bi, 98/1958, Akta osobowe Włodzimierza Wołyńskiego)

WOŁYŃSKI Mieczysław

wyznanie: rzymskokatolickie

narodowość: polska

pochodzenie społeczne: robotnicze

wykształcenie: 5 klas szkoły powszechnej

przynależność organizacyjna: ZMP

ur. 20 XII 1927 r., Wągrowiec, woj. poznańskie

s. Marii

Przebieg służby: 11 Brygada WOP w Białymstoku (6 VII 1948 r.–8 X 1950 r.); **młodszy referent Placówki Jedwabne PUBP w Łomży (od 4 XI 1950 r.)**; Kurs MBP w Pleszewie (od 1 XII 1950 r.); w dyspozycji szefa WUBP w Białymstoku (od 10 VI 1951 r.); **młodszy referent Placówki Jedwabne PUBP w Łomży (od 10 VI 1951 r.)**; starszy strażnik Więzienia w Elku (od 1 V 1952 r.); ekspedytor Poczty Specjalnej Wydziału Łączności WUBP w Białymstoku (od 15 VII 1952 r.); starszy ekspedytor Poczty Specjalnej Wydziału Łączności WUBP w Białymstoku (od 1 V 1954 r.); starszy ekspedytor Poczty Specjalnej Wydziału Łączności WUds.BP w Białymstoku (od 1 IV 1955 r.); starszy kurier Poczty Specjalnej Wydziału Łączności WUds.BP w Białymstoku (od 1 IX 1956 r.); zwolniony (31 XII 1956 r.).

Awanse: sierżant (4 VI 1951 r.); starszy sierżant (17 VII 1954 r.).

(AIPN Bi, 98/1674, Akta osobowe Mieczysława Wołyńskiego)

WOROBIEJ Michał

wyznanie: prawosławne

narodowość: białoruska

pochodzenie społeczne: chłopskie

wykształcenie: 7 klas szkoły powszechnej

przynależność organizacyjna: PZPR

ur. 30 V 1923 r., Bobrówka, pow. Bielsk Podlaski
s. Michała i Teodory

Przebieg służby: młodszy referent Placówki Brańsk PUBP w Bielsku Podlaskim (od 12 III 1951 r.); Międzywojewódzka Szkoła w Olsztynie (od 1 VI 1951 r.); młodszy referent Referatu 3 PUBP w Ełku (od 27 X 1951 r.); **referent Punktu „B” PUBP w Łomży (od 1 V 1952 r.)**; referent Punktu „B” PUBP w Ełku (od 15 VII 1954 r.); referent Referatu 9 PUds.BP w Ełku (od 1 IV 1955 r.); referent Powiatowej Delegatury ds. BP w Suwałkach (od 1 II 1956 r.); oficer operacyjny PDds.SB w Suwałkach (od 1 IV 1956 r.).

Awanse: sierżant (b.d.); starszy sierżant (b.d.).

(AIPN Bi, 150/196, Akta osobowe Michała Worobieja)

WRÓBLEWSKA¹⁴⁰ Irena

wyznanie: rzymskokatolickie

narodowość: polska

pochodzenie społeczne: robotnicze

wykształcenie: 7 klas szkoły powszechnej

przynależność organizacyjna: PZPR

ur. 24 X 1925 r., Łomża

c. Stanisława i Władysławy

Przebieg służby: **pomoc biurowa PUBP w Łomży (od 21 VII 1945 r.)**; maszynistka PUBP w Łomży (6 II 1946 r.); **sekretarka PUBP w Łomży (od 1 V 1947 r.)**; sekretarka Wydziału III WUBP w Białymstoku (od 20 X 1951 r.); **sekretarka maszynistka Działu Administracyjnego Więzienia w Łomży (od 1 V 1952 r.)**; **starszy referent Punktu „B” PUBP w Łomży (od 1 IX 1952 r.)**; sekretarka PUds.BP w Łomży (od 1 IV 1955 r.); se-

¹⁴⁰ W trakcie pracy w UB wyszła za mąż i zmieniła nazwisko na Gasińska.

kretarz PUds.BP w Łomży (od 1 IV 1956 r.); zwolniona na podstawie art. 46 pkt 2 dekretu z 20 VII 1954 r. (7 I 1957 r.).

Awanse: kapral (27 XII 1947 r.); plutonowy (15 X 1949 r.); sierżant (20 XII 1950 r.); starszy sierżant (29 IV 1952 r.).

(AIPN Bi, 98/1685, akta osobowe Ireny Wróblewskiej)

WRÓBLEWSKI Stanisław

wyznanie: rzymskokatolickie
narodowość: polska
pochodzenie społeczne: robotnicze
wykształcenie: bez wykształcenia
przynależność organizacyjna: PPR, PZPR
ur. 13 XI 1897 r. Lubotyń, pow. Łomża
s. Józefa i Katarzyny

Przebieg służby: **furman PUBP w Łomży (25 VI 1945 r.); furman kontraktowy PUBP w Łomży (4 IV 1946 r.); wartownik aresztu PUBP w Łomży (od 1 X 1947 r.); wartownik PUBP w Łomży (od 1 V 1952 r.); zwolniony na podstawie art. 46 pkt 2 dekretu z 20 VII 1954 r. (31 III 1955 r.).**

(AIPN Bi, 99/375, Akta osobowe Stanisława Wróblewskiego)

WRÓBLEWSKI Władysław

wyznanie: rzymskokatolickie
narodowość: polska
pochodzenie społeczne: robotnicze
wykształcenie: 4 klasy szkoły powszechnej
przynależność organizacyjna: PZPR, ORMO
ur. 25 IX 1924 r., Drozdowo, pow. Łomża
s. Aleksandra i Kazimiery

Przebieg służby: **wartownik PUBP w Łomży (23 VIII 1945 r.); zwolniony z powodu choroby (19 II 1946 r.); wartownik ochrony PUBP w Łomży (od 3 XI 1951 r.); wartownik**

PUBP w Łomży (od 1 V 1952 r.); zwolniony na podstawie art. 46 pkt 2 dekretu z 20 VII 1954 r. (31 III 1955 r.).

Awanse: kapral (7 XI 1953 r.).

(AIPN Bi, 99/376, Akta osobowe Władysława Wróblewskiego)

WYRWAS Michał

wyznanie: bezwyznaniowiec

narodowość: polska

pochodzenie społeczne: chłopskie

wykształcenie: 7 klas szkoły powszechnej

przynależność organizacyjna: KPP

ur. 25 X 1907 r., Piątnica, pow. Łomża

s. Stanisława i Bolesławy

Przebieg służby: przewodniczący Rady Wiejskiej w Piątnicy (1940 r.–1941 r.); **referent Sekcji 1–3 PUBP w Łomży (31 I 1945 r.);** zabity przez podziemie (11 V 1945 r.).

(AIPN Bi, 99/377, Akta osobowe Michała Wyrwasa;

ibidem, Karta ewidencyjna Michała Wyrwasa)

ZABOROWSKI Wacław

wyznanie: b.d.

narodowość: polska

pochodzenie społeczne: b.d.

wykształcenie: 7 klas szkoły powszechnej

przynależność organizacyjna: b.d.

ur. 13 X 1922 r., Grajewo

s. Jana

Przebieg służby: wartownik PUBP w Grajewie (12 VII 1945 r.); wartownik PUBP w Białymstoku (7 VIII 1945 r.); wartownik PUBP w Grajewie (22 X 1945 r.); wartownik aresztu PUBP w Grajewie (od 1 X 1947 r.); VII Specjalistyczny Kurs przy WUBP w Białymstoku (od 15 X 1948 r.); młodszy referent Referatu 5 PUBP w Grajewie (10 II 1949 r.); referent Referatu 5 PUBP w Grajewie (od 1 VIII 1950 r.); **referent Referatu 5 PUBP w Łomży (od 1 IX 1950 r.);** w dyspozycji szefa WUBP w Koszalinie (od 1 IV

1952 r.); referent Sekcji 3 Wydziału V WUBP w Koszalinie (od 1 V 1952 r.); starszy referent Sekcji III Wydziału V WUBP w Koszalinie (od 1 III 1953 r.); starszy referent Sekcji 8 Wydziału III WUBP w Koszalinie (od 15 VII 1954 r.); starszy referent Sekcji 4 Wydziału IV WUds.BP w Koszalinie (od 1 IV 1955 r.); Roczny Kurs Przeszkolenia Oficerów w Legionowie (od 1 IX 1955 r.); w dyspozycji kierownika WUds.BP w Koszalinie (od 31 VII 1956 r.); oficer operacyjny Sekcji 6 Wydziału IV WUds.BP w Koszalinie (od 1 VIII 1956 r.); zwolniony na podstawie art. 46 pkt 2 dekretu z 20 VII 1954 r. (31 XII 1956 r.).

Awanse: kapral (18 VII 1949 r.); sierżant (18 VII 1951 r.).

(AIPN Bi, 98/1937, Akta osobowe Wacława Zaborowskiego;
ibidem, Karta ewidencyjna Wacława Zaborowskiego)

ZAJDA Wiesław

wyznanie: b.d.

narodowość: polska

pochodzenie społeczne: b.d.

wykształcenie: 7 klas szkoły powszechnej

przynależność organizacyjna: PPR, PZPR

ur. 13 III 1925 r., Rozprza, pow. Piotrków, woj. łódzkie

s. Józefa

Przebieg służby: referent gminny PUBP w Łodzi (od 3 III 1945 r.); CS MBP w Łodzi (od 4 VII 1945 r.); referent Sekcji 2 Wydziału I WUBP w Białymstoku (od 2 X 1945 r.); referent Sekcji 2 Wydziału VII WUBP w Białymstoku (od 6 II 1946 r.); referent Sekcji 1 Wydziału V WUBP w Białymstoku (od 4 VI 1946 r.); starszy referent Sekcji 1 Wydziału V WUBP w Białymstoku (od 18 VI 1946 r.); starszy referent p.o. kierownika Sekcji 2 Wydziału V WUBP w Białymstoku (od 1 X 1946 r.); kierownik Sekcji 1 Wydziału V WUBP w Białymstoku (od 16 IX 1947 r.); zastępca p.o. szefa PUBP w Augustowie (od 1 X 1948 r.); szef PUBP w Augustowie (od 1 XII 1949 r.); **szef PUBP w Łomży (od 1 VIII 1950 r.)**; kurs aktywu kierowniczego MBP (od 16 IV 1951 r.); zastępca naczelnika Wydziału V WUBP w Białymstoku (od 1 XI 1951 r.); inspektor przy Kierownictwie WUBP w Białymstoku (od 1 I 1953 r.); kierownik Sekcji 3 Wydziału III Departamentu VII MBP (od 15 VII 1953 r.); w dyspozycji dyrektora Departamentu I Kds.BP (od 1 II 1954 r.); kierownik sekcji Departamentu I Kds.BP (od 1 IV 1955 r.); starszy oficer operacyjny Departamentu I Kds.BP (od 1 IV 1956 r.); starszy oficer operacyjny Wydziału I Departamentu I MSW (od 28 XI 1956 r.); powołany do wojskowej służby zawodowej i przydzielony do dyspozycji MSW (od

12 VII 1957 r.); starszy oficer operacyjny Wydziału I Departamentu I MSW – JW 1807 (od 31 VII 1957 r.); inspektor Wydziału I Departamentu I MSW – JW 1807 (od 1 VII 1958 r.); zaliczony do korpusu osobowego oficerów WSW (od 19 VI 1959 r.); starszy inspektor Wydziału II Departamentu I MSW – JW 1807 (od 1 V 1961 r.); naczelnik Wydziału VI Departamentu I MSW – JW 1807 (od 1 X 1966 r.); zastępca dyrektora Departamentu IV MSW (od 15 I 1967 r.); delegowany na stanowisko kierownika „Zespołu do opracowania instrukcji w zakresie informacji i prac analityczno-badawczych w resorcie spraw wewnętrznych” (1 XI 1969–30 IV 1970 r.); delegowany do Czechosłowacji i Bułgarii (16–28 II 1970 r.); przedłużono okres oddelegowania do dnia 31 X 1970 r. (od 30 IV 1970 r.); skierowany do macierzystej jednostki (od 22 IX 1970 r.); w dyspozycji dyrektora Departamentu Kadr MSW (od 10 V 1971 r.); starszy inspektor Grupy do Zleceń Specjalnych MSW (od 1 VI 1971 r.); delegowany do Bułgarii (29 XI–2 XII 1972 r.); zwolniony z wojskowej służby zawodowej i przeniesiony do rezerwy w związku z przejściem do służby w MO (od 1 I 1973 r.); starszy inspektor Grupy do Zleceń Specjalnych MSW (od 1 I 1973 r.); skreślony z ewidencji (28 II 1973 r.)¹⁴¹.

Awanse: podporucznik (16 IX 1945 r.)¹⁴²; porucznik (10 VII 1947 r.); kapitan (21 VII 1949 r.); major (21 VII 1954 r.); major WP (12 VII 1957 r.); podpułkownik WP (7 VII 1960 r.); pułkownik WP (27 VI 1964 r.); pułkownik MO (23 XII 1972 r.).

(AIPN, 0604/60, t. 1–3, Akta osobowe Wiesława Zajdy;

Twarze białostockiej bezpieki. Obsada ..., s. 260–261)

ZAJKOWSKA¹⁴³ Wiera

wyznanie: prawosławne

narodowość: białoruska

pochodzenie społeczne: chłopskie

wykształcenie: 6 klas szkoły powszechnej

przynależność organizacyjna: b.d.

ur. 25 I 1927 r.¹⁴⁴, Deniski, pow. Bielski Podlaski

c. Grzegorza i Katarzyny

¹⁴¹ Zginął w katastrofie lotniczej 28 II 1973 r.

¹⁴² W karcie ewidencyjnej podana data 21 XI 1945 r.

¹⁴³ Podczas pracy w WUBP zawarła związek małżeński i przyjęła nazwisko Tołłoczko.

¹⁴⁴ W karcie przebiegu służby informacja o sprostowaniu daty urodzenia na 12 XII 1926 r.

Przebieg służby: kurier poczty specjalnej PUBP w Elku (od 29 X 1946 r.); w dyspozycji szefa WUBP w Białymstoku (od 1 X 1947 r.); maszynistka Wydziału II WUBP w Białymstoku (od 1 X 1947 r.); **maszynistka PUBP w Łomży (od 31 VIII 1948 r.)**; młodszy referent Sekcji 3 Wydziału II WUBP w Białymstoku (od 1 X 1948 r.); młodszy referent Sekcji 5 Wydziału II WUBP w Białymstoku (od 1 II 1953 r.); referent Sekcji 5 Wydziału II WUBP w Białymstoku (od 1 VIII 1953 r.); referent Sekcji 2 Wydziału IX WUds. BP w Białymstoku (od 1 IV 1955 r.); referent Sekcji 1 Wydziału IX WUds. BP w Białymstoku (od 1 I 1956 r.); oficer techniki operacyjnej Sekcji 2 Wydziału IX WUds. BP w Białymstoku (od 1 IV 1956 r.); zwolniona (31 XII 1956 r.).

Awanse: starszy strzelec (18 VII 1949 r.); kapral (10 I 1950 r.); plutonowy (20 XII 1950 r.); sierżant (7 VII 1952 r.); starszy sierżant (29 IV 1953 r.); chorąży (18 VII 1956 r.).

(AIPN Bi, 98/1612, Akta osobowe Wiery Zajkowskiej)

ZALEWSKI Jan

wyznanie: rzymskokatolickie
 narodowość: polska
 pochodzenie społeczne: robotnicze
 wykształcenie: 6 klas szkoły powszechnej
 przynależność organizacyjna: PZPR
 ur. 19 VII 1922 r., Kursk, ZSRS
 s. Jana i Władysławy

Przebieg służby: **młodszy referent Referatu 3 PUBP w Łomży (od 31 VII 1950 r.)**; XI Specjalistyczny Kurs przy WUBP w Białymstoku (od 1 IX 1950 r.); **młodszy referent Placówki Śniadowo PUBP w Łomży (od 1 VII 1951 r.)**; referent terenowy do obsługi gm. Rogienice PUBP w Łomży (od 1 V 1952 r.); referent terenowy do obsługi gm. Kupiski PUBP w Łomży (od 1 XII 1952 r.); referent terenowy do obsługi gm. Krasnopol PUBP w Suwałkach (od 1 III 1953 r.); referent terenowy do obsługi gm. Giby PUBP w Suwałkach (od 1 IX 1954 r.); zwolniony na podstawie art. 46 pkt 2 dekretu z 20 VII 1954 r. (31 III 1955 r.); posterunkowy posterunku MO w Dąbrowie Wielkiej KP MO w Wysokiem Mazowieckiem (od 1 I 1956 r.); posterunkowy posterunku MO w Tykocinie KP MO w Wysokiem Mazowieckiem (od 5 X 1956 r.); Szkoła Podoficerska MO w Słupsku (od 1 IX 1957 r.); posterunkowy posterunku MO w Tykocinie KP MO w Białymstoku (od 18 II 1959 r.); Kurs Podnoszenia Kwalifikacji w Ośrodku

Szkolenia ZOMO w Białymstoku (od 29 I 1962 r.); zwolniony na podstawie art. 52 ust. 2 pkt 2 ustawy z 31 I 1959 r. (31 VIII 1962 r.).

Awanse: kapral (11 II 1951 r.); plutonowy (28 IV 1952 r.); sierżant (29 IV 1953 r.).

(AIPN Bi, 133/1499, Akta osobowe Jana Zalewskiego)

ZARĘBA Antoni

wyznanie: niewierzący

narodowość: polska

pochodzenie społeczne: chłopskie

wykształcenie: 4 klasy liceum pedagogicznego

przynależność organizacyjna: PZPR

ur. 12 III 1933 r., Zaręby Choromany, pow. Ostrów Mazowiecka
s. Jana i Marianny

Przebieg służby: Krajowy Ośrodek Szkolenia MBP w Czerwińsku (1 VIII 1953 r.); w dyspozycji szefa WUBP w Białymstoku (b.d.); **referent powiatowy PUBP w Łomży (od 1 VIII 1954 r.); referent PUds.BP w Łomży (od 1 IV 1955 r.);** zwolniony na podstawie art. 45 pkt 2 dekretu z 20 VII 1954 r. (20 II 1956 r.).

(AIPN Bi, 98/1480, Akta osobowe Antoniego Zaręby)

ZIELENKIEWICZ Sergiusz

wyznanie: bezwyznaniowiec¹⁴⁵

narodowość: białoruska

pochodzenie społeczne: chłopskie

wykształcenie: 10 klas szkoły podstawowej

przynależność organizacyjna: ZMP, PZPR

ur. 2 I 1928 r., Ozierany Małe, pow. Sokółka
s. Jana i Stefanii

Przebieg służby: żołnierz WP (1949 r.–1952 r.); referent ds. poboru PUBP w Grajewie (od 15 V 1952 r.); Międzywojewódzka Szkoła MBP w Olsztynie (10 IX 1952 r. – 7 VII 1953 r.); w dyspozycji szefa WUBP w Białymstoku (od 7 VII 1953 r.); **referent Referatu**

¹⁴⁵ Początkowo wpisano „prawosławne”.

11 PUBP w Łomży (od 7 VII 1953 r.); referent powiatowy PUBP w Zambrowie (od 1 X 1954 r.); referent Delegatury w Zambrowie WUds.BP w Białymstoku (od 1 IV 1955 r.); oficer operacyjny Delegatury w Zambrowie WUds.BP w Białymstoku (od 1 IV 1956 r.); oficer operacyjny Referatu ds. Bezpieczeństwa KP MO w Zambrowie (od 1 I 1957 r.); starszy oficer operacyjny Referatu ds. Bezpieczeństwa KP MO w Zambrowie (od 1 I 1961 r.); starszy inspektor operacyjny Referatu ds. SB KP MO w Zambrowie (od 1 IV 1967 r.); I zastępca komendanta powiatowego MO ds. SB KP MO w Hajnówce (od 16 VII 1969 r.); Kurs dla Zastępców Komendantów Powiatowych MO ds. SB w OD MO w Łodzi (25 III 1974 r.–10 V 1974 r.); w dyspozycji KW MO w Łomży (od 1 VI 1975 r.); naczelnik Wydziału Inspekcji KW MO w Łomży (od 16 VII 1975 r.); zwolniony na podstawie art. 65 ust. 2 pkt 5 ustawy z 31 I 1959 r. (8 XII 1983 r.)¹⁴⁶.

Awanse: chorąży (4 VII 1953 r.); podporucznik (20 VII 1955 r.); porucznik (29 VI 1961 r.); kapitan MO (14 VI 1965 r.); major MO (6 VI 1970 r.); podpułkownik (16 VII 1975 r.); pułkownik MO (7 X 1989 r.).

(AIPN Bi, 133/1475, Akta osobowe Sergiusza Zielenkiewicza)

ZIELEWSKI Zenon

wyznanie: rzymskokatolickie

narodowość: polska

pochodzenie społeczne: robotnicze

wykształcenie: 4 klasy szkoły powszechnej

przynależność organizacyjna: PZPR

ur. 16 II 1928 r., Gosławice, pow. Konin

s. Augusta i Marii

Przebieg służby: żołnierz KBW (1947 r.–1949 r.); wartownik ochrony PUBP w Bielsku Podlaskim (od 12 IV 1949 r.); młodszy referent Placówki Brańsk PUBP w Bielsku Podlaskim (od 1 VII 1950 r.); młodszy referent Referatu 3 PUBP w Gołdapi (od 10 VII 1951 r.); referent Referatu 3 PUBP w Gołdapi (od 1 I 1952 r.); **referent terenowy do obsługi gm. Śniadowo PUBP w Łomży (od 1 V 1952 r.);** Międzywojewódzka Szkoła MBP w Olsztynie (od 10 IX 1952 r.); w dyspozycji szefa WUBP w Białymstoku (od

¹⁴⁶ Wykorzystano do tego zawarcie ślubu w kościele przez jego najmłodszego syna. W późniejszym czasie byli „koledzy” z pracy dorzucili też w swych raportach wykorzystywanie stanowiska służbowego do załatwiania spraw prywatnych.

7 VII 1953 r.); **starszy referent terenowy do obsługi gm. Zawady PUBP w Łomży (od 7 VII 1953 r.);** starszy referent terenowy PUBP w Zambrowie (od 1 X 1954 r.); referent Delegatury w Zambrowie WUds.BP w Białymstoku (od 1 IV 1955 r.); oficer operacyjny Delegatury w Zambrowie WUds.BP w Białymstoku (od 1 IV 1956 r.); zwolniony (31 XII 1956 r.).

Awanse: kapral (20 XII 1950 r.); sierżant (29 XII 1951 r.); chorąży (4 VII 1953 r.).

(AIPN Bi, 99/381, Akta osobowe Zenona Zielewskiego)

ŻUKOWSKI Antoni

wyznanie: rzymskokatolickie¹⁴⁷

narodowość: polska

pochodzenie społeczne: robotnicze

wykształcenie: 7 klas szkoły powszechnej

przynależność organizacyjna: PZPR

ur. 10 VIII 1932 r., Rajgród, pow. Grajewo

s. Janiny

Przebieg służby: aplikant Wydziału Śledczego WUBP w Białymstoku (od 15 XII 1952 r.); **pomoc Komendanta Gmachu PUBP w Łomży (od 1 VIII 1953 r.);** delegowany do pracy jako eskorta więźniów przy budowie biurowca WUBP w Białymstoku (21 IX 1953 r.–24 XII 1953 r.); zwolniony dyscyplinarnie (30 IV 1954 r.)¹⁴⁸.

(AIPN Bi, 98/1400, Akta osobowe Antoniego Żukowskiego)

ŻUKOWSKI Mieczysław

wyznanie: rzymskokatolickie

narodowość: polska

pochodzenie społeczne: chłopskie

wykształcenie: 6 klas szkoły powszechnej

przynależność organizacyjna: b.d.

ur. 16 VIII 1924 r., Krzewo, pow. Łomża

s. Aleksandra i Zofii

¹⁴⁷ Dopisano „niepraktykujący”.

¹⁴⁸ Za sfalszowanie książeczki wojskowej i legitymacji służbowej (bezprawne używanie stopnia wojskowego).

Przebieg służby: wartownik PUBP w Łomży (13 VIII 1945 r.); zwolniony (28 I 1946 r.).¹⁴⁹
(AIPN Bi, 99/387, Akta osobowe Mieczysława Żukowskiego)

ŻURAWSKI Czesław

wyznanie: rzymskokatolickie
narodowość: polska
pochodzenie społeczne: robotnicze
wykształcenie: 7 klas szkoły powszechnej
przynależność organizacyjna: PPR, PZPR
ur. 10 V 1922 r.¹⁵⁰, Haciszcz, pow. Baranowicze
s. Józefa i Weroniki

Przebieg służby: żołnierz WP (1945 r.–1946 r.); młodszy referent Sekcji 5 Wydziału IV WUBP w Białymstoku (od 1 VI 1946 r.); Specjalistyczny Kurs przy WUBP w Białymstoku (7 VI 1946 r.); młodszy referent PUBP w Gołdapi (20 VIII 1946 r.); referent PUBP w Gołdapi (10 V 1947 r.); referent Referatu 4 PUBP w Gołdapi (od 1 X 1947 r.); starszy referent Referatu 4 PUBP w Gołdapi (od 1 XII 1948 r.); **starszy referent Referatu 4 PUBP w Łomży (od 10 VII 1951 r.)**; starszy referent Kierownictwa PUBP w Zambrowie (od 1 X 1954 r.); starszy referent Delegatury Zambrów WUds.BP w Białymstoku (od 1 IV 1955 r.); oficer operacyjny KP MO w Zambrowie (1 IV 1956 r.); starszy oficer operacyjny Referatu ds. Bezpieczeństwa KP MO w Zambrowie (od 1 I 1957 r.); Dwuletnia Szkoła Podwyższania Kwalifikacji Funkcjonariuszy SB w CW MSW (od 1 IX 1958 r.); w dyspozycji zastępcy komendanta ds. Bezpieczeństwa KW MO w Białymstoku (od 24 VII 1960 r.); starszy oficer operacyjny Referatu ds. Bezpieczeństwa KP MO w Zambrowie (17 VIII 1960 r.); zwolniony na podstawie art. 52 ust. 2 pkt 2 ustawy z 31 I 1959 r. (30 IV 1963 r.).

Awanse: kapral (b.d.); sierżant (3 IV 1948 r.); chorąży (31 XII 1948 r.); podporucznik (28 XII 1950 r.); podporucznik MO (11 II 1957 r.); porucznik MO (22 VII 1957 r.).

(AIPN Bi, 99/388, Akta osobowe Czesława Żurawskiego)

¹⁴⁹ 12 XII 1945 r. nie dopilnował powierzonego mu aresztanta, który zbiegł.

¹⁵⁰ Data urodzenia sprostowana w 1952 r. na 15 IX 1923 r.

WYKAZ SKRÓTÓW

ACz	– Armia Czerwona
AIPN	– Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej w Warszawie
AIPN Bi	– Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej Oddział w Białymstoku
AK	– Armia Krajowa
AKO	– Armia Krajowa Obywateli
APB	– Archiwum Państwowe w Białymstoku
APŁ	– Archiwum Państwowe w Białymstoku Oddział w Łomży
BIP	– Biuro Informacji i Propagandy
chor.	– chorąży
CKW	– Centralny Komitet Wykonawczy
CS	– Centralna Szkoła
CW	– Centrum Wyszkożenia
DP	– Dywizja Piechoty
GL	– Gwardia Ludowa
GRN	– Gminna Rada Narodowa (od grudnia 1954 r. Gromadzka Rada Narodowa)
GS	– Gminna Spółdzielnia
kapr.	– kapral
KBW	– Korpus Bezpieczeństwa Wewnętrznego
Kds.BP	– Komitet do spraw Bezpieczeństwa Publicznego
Kedyw	– Kierownictwo Dywersji
KP	– Komitet Powiatowy
KP	– Komenda Powiatowa
KP MO	– Komenda Powiatowa Milicji Obywatelskiej
KPP	– Komunistyczna Partia Polski
kpt.	– kapitan
KPZB	– Komunistyczna Partia Zachodniej Białorusi
KRN	– Krajowa Rada Narodowa

KW	– Komenda Wojwódzka
KW	– Komitet Wojewódzki
LO	– Liceum Ogólnokształcące
MBP	– Ministerstwo Bezpieczeństwa Publicznego
mjr	– major
MO	– Milicja Obywatelska
MON	– Ministerstwo Obrony Narodowej
MRN	– Miejska Rada Narodowa
MSW	– Ministerstwo Spraw Wewnętrznych
MUBP	– Miejski Urząd Bezpieczeństwa Publicznego
NKGB	– Narodnyj Komissariat Gosudarstwiennoj Biezopasnosti (Ludowy Komisariat Bezpieczeństwa Państwowego)
NKWD	– Narodnyj Komissariat Wnutriennych Diel (Ludowy Komisariat Spraw Wewnętrznych)
NOW	– Narodowa Organizacja Wojskowa
NSZ	– Narodowe Siły Zbrojne
NZW	– Narodowe Zjednoczenie Wojskowe
OAK	– Obywatelska Armia Krajowa
OKK	– Okręgowa Komisja Księży
OKŚZpNP	– Oddziałowa Komisja Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu
OM TUR	– Organizacja Młodzieży Towarzystwa Uniwersytetu Robotniczego
ORMO	– Ochotnicze Rezerwy Milicji Obywatelskiej
PAS	– Pogotowie Akcji Specjalnej
pchor.	– podchorąży
PGR	– Państwowe Gospodarstwo Rolne
PKS	– Państwowa Komunikacja Samochodowa
PKWN	– Polski Komitet Wyzwolenia Narodowego
plut.	– plutonowy
płk	– pułkownik
p.o.	– pełniący obowiązki
POP	– Podstawowa Organizacja Partyjna
por.	– porucznik
pow.	– powiat
POW	– Polska Organizacja Wojskowa
pp	– pułk piechoty
ppłk	– podpułkownik
ppor.	– podporucznik

PPR	– Polska Partia Robotnicza
PPS	– Polska Partia Socjalistyczna
PRL	– Polska Rzeczpospolita Ludowa
PRN	– Powiatowa Rada Narodowa
ps.	– pseudonim
PSL	– Polskie Stronnictwo Ludowe
PUBP	– Powiatowy Urząd Bezpieczeństwa Publicznego
PUDs.BP	– Powiatowy Urząd do spraw Bezpieczeństwa Publicznego
PZPR	– Polska Zjednoczona Partia Robotnicza
RJN	– Rząd Jedności Narodowej
SB	– Służba Bezpieczeństwa
SD	– Stronnictwo Demokratyczne
sierż.	– sierżant
SL	– Stronnictwo Ludowe
SN	– Stronnictwo Narodowe
SP	– Służba Polsce
SP	– Stronnictwo Pracy
st.	– starszy
TPD	– Towarzystwo Przyjaciół Dzieci
TPPR	– Towarzystwo Przyjaźni Polsko-Radzieckiej
TRJN	– Tymczasowy Rząd Jedności Narodowej
UB	– Urząd Bezpieczeństwa
UBP	– Urząd Bezpieczeństwa Publicznego
UdSW	– Urząd do Spraw Wyznań
UW	– Urząd Wojewódzki
UWB	– Urząd Wojewódzki w Białymstoku
WBW	– Wojska Bezpieczeństwa Wewnętrznego
WiN	– Zrzeszenie „Wolność i Niezawisłość”
woj.	– województwo
WOP	– Wojska Ochrony Pogranicza
WP	– Wojsko Polskie
WRN	– Wojewódzka Rada Narodowa
WSD	– Wyższe Seminarium Duchowne
WSR	– Wojskowy Sąd Rejonowy
WUBP	– Wojewódzki Urząd Bezpieczeństwa Publicznego
WUDs.BP	– Wojewódzki Urząd do spraw Bezpieczeństwa Publicznego
ZBoWiD	– Związek Bojowników o Wolność i Demokrację

ZMP	– Związek Młodzieży Polskiej
ZOM	– Zakład Oczyszczania Miasta
ZSCh	– Związek Spółdzielni Chłopskich
ZSRS	– Związek Socjalistycznych Republik Sowieckich
ZWM	– Związek Walki Młodych
ZWZ	– Związek Walki Zbrojnej

INDEKS OSÓB

- „A 2” – 233
Adamek Stanisław – 72
Adamski Henryk – 144
Aliński Stefan – 272
Anders Władysław – 46, 203, 233, 242, 244, 245, 251
Andrzejewska Maria – 165
„Anna” – 203, 204
„Antek” – 211
Antypiuk Aleksander – 259
Antoniuk Andrzej – 260
Anuszkiewicz Franciszek – 234, 260-261
Anuszkiewicz Piotr – 260
„Arian” – 126
Arnister – 249
Aszoft Bronisław – 25, 94
Auchimiuk Włodzimierz vel Auchimik Włodzimierz – 147, 261
Auchimik Włodzimierz zob. Auchimiuk Włodzimierz

„B 10” – 239
Bacławski Stanisław – 104, 159
Baczewski Józef – 24
Bagiński Konstanty – 157
Bagiński Mieczysław – 113-114
Bajer Maria – 198
Bajkowski Jan – 27
Balbus Tomasz – 15
Baliszewski Stanisław – 256
Bałazy Bolesław – 261-262
Banach Jan – 83
Bańkowski – 66
Baran Antoni – 262
Baran Stanisław zob. Baranowski Stanisław
Baranowski Stanisław vel Baran Stanisław – 263
Bargielski Witold – 31
Bartkowski Karol – 243
Bartnicki Marian – 110
Barwikowski Tadeusz „Okon” – 76
Barycka Barbara zob. Kosiewska Barbara
Barycki Albin – 33, 35, 37, 58, 60, 62, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 74, 76, 87, 153, 219, 229, 263-264
„Baśka” – 210
Bauer Bolesław – 83, 232
Bazydło Piotr – 237
Bączek Stanisław – 24
„Bąk” – 127
„Bąk” zob. Żebrowski Kazimierz
Bednarczyk Jan – 208
Bednarczyk Władysław – 251
Bejer Maria – 187
Bernatowicz Piotr – 215
Bernatowski – 249
Betto Henryk – 157, 163, 168, 186
Bęčko Antoni – 256
Białówna Irena – 170
„Biebrza” zob. Kozłowski Eugeniusz
Biedrzycki Maksym – 264-265
Biedrzycki Eugeniusz – 120
Biedrzycki Franciszek – 109
Biedrzycki Tadeusz – 119
Biedrzycki Władysław – 395
Biedrzycki Zygmunt – 148
Bielaj Eugeniusz – 170
„Bielak” – 69
Bielecki Józef vel Bielicki Józef – 145, 146
Bielicki Józef zob. Bielecki Józef
Bielicki Tadeusz – 245, 246

- Bielicki Wacław – 239
 Bieniek Andrzej „Lot” – 228
 Bieniek Antoni – 237
 Bińkowski Aleksander – 123
 Bińkowski Józef „Mściciel” – 115
 Bińkowski Zygmunt – 232
 Biernacki Józef – 165, 175, 180, 182, 185
 Bierut Bolesław – 55, 68, 197
 Bierzaniuk Eugeniusz – 265
 Bierzwiński Michał „Sęp” – 56, 73, 74, 78, 81, 89, 92, 93, 94, 97, 105, 112, 127, 158, 173, 221
 Bilińska-Gut Anna – 11
 „Bimber” – 178, 179, 183
 „Blondynka” – 171, 209
 Blum Jan – 235
 Blusiewicz Stanisław – 130
 Błajszczak Feliks – 40, 265-266
 „Błękit” zob. Żwański Władysław
 „Błyskawica” – 143
 „Błyskawica” zob. Iwanowski Józef
 Bochenko Józef – 247
 Bochiński Eugeniusz – 74
 Boczkowski Zygmunt – 266
 „Bogdan” zob. Łepkowski Edward
 Bogucki Bronisław – 156
 Boguska Halina – 220
 Bogusz Antoni – 150
 Bonarowski Tadeusz – 219
 Borawska – 256
 Borawska Daniela – 267
 Borawska Halina – 267
 Borawski Adam – 76
 Borawski Ryszard vel Borowski Ryszard – 268
 Borawski Stanisław – 119, 224, 236, 268
 Borbutowski Wacław – 144
 Borkowska Anna „Cyganka” – 68
 Borowik Andrzej – 269, 291
 Borowik Mikołaj – 45, 270
 Borowski Franciszek – 86
 Borowski Jan – 270
 Borowski Ryszard zob. Borawski Ryszard
 Borowski Władysław – 43, 45, 155, 232, 239, 241, 271
 „Borsuk” – 235
 Borsuk Czesława – 34, 271-272
 „Boruta” zob. Dejma Michał
 Borysiewicz Aleksander – 272
 Borzyński Eugeniusz – 74
 Bosko Krzysztof – 100
 Bossowski Feliks – 133
 „Bór” zob. Szymanowski Józef
 Brajczewski Jan „Brzoza” – 107
 Brandeburg Marian – 273
 Bratkowski Kazimierz – 105, 273-274
 Brenda Waldemar – 121
 Brodowska Bronisława – 244
 Brodzicki Czesław – 17, 23, 80, 103, 104
 Bronakowski Wacław – 252
 Bronek Stanisław „Okno” – 78
 Bronowicz Janusz – 202
 Bruliński Czesław – 147
 Bruliński Piotr – 67
 Bruliński Wincenty – 122
 Bruszewski Edmund – 241
 „Bruzda” zob. Tabortowski Jan
 Bryk Feliks – 119, 147, 274-275
 Bryła Jan – 90
 Brystygier Julia – 132, 160
 Brzeziński Władysław – 72
 Brzostek – 217
 Brzostowska Maria – 253
 „Brzoza” – 246
 „Brzoza” zob. Brajczewski Jan
 „Brzoza” zob. Podsiad Władysław
 Brzozowski Piotr – 241
 „Brzytwa” zob. Głębocki Jan
 Bugwin Konstanty – 336
 Bukowski Antoni – 275
 Bukowski Czesław – 275
 Bukowski Czesław – 276
 Bukowski Wincenty – 122
 Bułak Franciszek – 25
 Buraczewski Jan – 215
 Buraczewski Sergiusz – 52, 277
 Burakowska Zofia zob. Szczepanowska Zofia
 Burakowski Stanisław – 278
 Burger Włodzimierz – 279
 „Bury” zob. Rajs Romuald
 „Burza” – 181, 184, 187
 „Burza” zob. Tyborowski Jan
 Burzyńska Natalia – 145
 „Butelka” zob. Duchnowski Jan
 Bylebył Feliks – 26
 Bystry Władysław – 83

- Bzdela Józef – 267
- C.H. – 197
- Cendrowski Bolesław – 247
- „Cezar” – 183
- Chaberek Stanisław – 83
- Chajecka Elżbieta – 195
- Chajecki Kazimierz – 237
- Chajęcki Lucjan – 311
- Charko Wacław – 248
- Chcińska Mieczysława – 209
- Chęlski Edward – 120
- Chętnik Adam – 244, 245
- Chętnik Jan – 122, 127, 208
- Chętnik Krystyna „Cyganka” – 72, 77
- Chętny Marian – 248
- Chibowski Stanisław „Wia-
dro” – 111
- Chilimoniuk Jan – 44, 279-280
- Chludziński Bolesław – 245
- Chludziński Józef – 146
- Chludziński Kazimierz – 280
- Chludziński Mieczysław – 248
- Chludziński Stanisław – 149
- Chmielewski Czesław – 281
- Chmielewski Piotr – 51, 212,
213, 281-282
- Chmielewski Stanisław – 78,
142
- Chmielewski Wincenty – 137
- Chmielewski Włodzimierz
– 212
- Chmielowiec Piotr – 15
- Chodunaj Stanisław – 129
- Choiński Stanisław – 238
- Chojnowski Aleksander – 109
- Chojnowski Czesław – 238
- Chojnowski Franciszek – 156
- Chojnowski Józef – 156
- Chojnowski Stanisław – 142
- Chojnowski Władysław „Mi-
chal” – 75
- Cholewicki Wincenty „Czar-
ny” – 238
- Chracewicz Tadeusz – 282
- Chrapowicz Józef – 34, 69, 283
- „Chrobry” zob. Chrostowski
Edmund
- Chrostowski Edmund „Chro-
bry” – 44
- Chrostowski Franciszek – 145
- Chrostowski Wacław – 116,
122
- Chrościelewski Janusz – 205
- Chruszczow Nikita – 255, 256
- „Chrzan” zob. Chrzanowski
Bronisław
- Chrzanowska Irena – 221
- Chrzanowski Aleksander – 76-
77,
- Chrzanowski Bronisław
- „Chrzan”, „Orzeł” – 106
- Chrzanowski Jan – 116
- Chrzanowski Józef – 236
- Chrzanowski Szymon – 142
- Chudzik Stanisław – 155, 156,
169, 174, 180
- Chudziński Czesław – 230
- Ciborowski Stanisław – 122
- Ciborowski Wincenty – 120
- Cielas Franciszek – 69, 74, 283
- Cieplińska Marianna – 72
- Ciepliński Bolesław – 72
- „Ciemny” zob. Narkiewicz
Tadeusz
- Ciesielska Danuta – 210
- Ciesielski Jan – 247
- Cieślewska Pelagia – 120
- Cieślewski Marian – 78
- Cieślewski Stanisław „Lipiec”
– 53, 54, 103, 109, 116, 118, 119,
120, 122, 195
- Cimoszyński Stanisław – 156
- Ciołek Aleksander – 141
- Ciołkowska Krystyna – 222
- Ciołkowski Tadeusz – 222
- Ciuńczyk Andrzej „Pawłow”
– 52, 284
- Ciupek Józef – 114, 284-285
- Clapa Bronisław – 285
- Cudnik Aleksander – 34, 286
- Cudnik Antoni – 59
- Cudnik Czesław – 138
- Cudnik Jan – 59
- Cukierman Jankiel – 32
- Cwalina Franciszek – 138
- Cwalina Józef – 107
- Cwalina Kazimierz – 166, 172,
175, 181, 185
- Cwalina Lucyna – 207
- Cwalina Marian – 208
- Cwalina Tadeusz – 221
- „Cygan” zob. Dominiak Jerzy
- „Cygan” zob. Kijek Stanisław
- „Cyganka” zob. Borkowska
Anna
- „Cyganka” zob. Chętnik
Krystyna
- Cymek Eugeniusz „Kogut” –
76

- Cytacki Henryk – 45, 286
 Cytrynowicz Jakub – 41, 417
 Czaban Władysław – 287
 Czajkowski Jan – 186
 Czaplejewicz Feliks – 47, 119, 287-288, 426
 Czaplicki Józef – 138
 „Czaplicki” – 239
 Czaplicki Stefan – 238
 Czarnoskutów Aleksander – 224, 236, 288
 Czarnowski Julian – 149
 „Czarny” zob. Cholewicki Wincenty
 „Czarny” zob. Drozdowski Stanisław
 „Czarny Orzeł” – 77, 134, 137, 157, 232
 Czartoryjski Bolesław – 256
 Czartoszewski Jan – 60
 Czemieli Piotr – 289
 Czerniakiewicz Paweł – 289-290
 Czerniawski Jan – 49, 50, 106, 180, 214, 290-291
 Czetwieruk Jadwiga – 291
 Cześ Józef vel Czysz Józef – 291-292
 Czota Stanisław – 292
 Czysz Józef zob. Cześ Józef
 Czyż Czesław „Dzik” – 112, 113, 114, 116, 118, 127
 Czyż Józef – 113
 Czyż Stefania – 113
 Czyżnikowski Andrzej – 104
 Ćwikłowski Aleksander – 57
 Danielewicz Tadeusz – 26
 Danielewski Antoni – 215, 216
 Danilecki Tomasz – 17, 121, 360
 Danilewski Mieczysław – 246
 Daniszewski Stanisław – 237
 „Danka” – 256
 Danowski Andrzej – 292-293
 Dardziński Edward – 205
 Darkowski Czesław – 240
 Darmochwałówna – 225
 „Dąb” – 127, 236
 „Dąbek” – 239
 „Dąbek” zob. Zaniewski Tadeusz
 Dąbkowski Stanisław – 169, 185, 188-189
 Dąbrowska Filomena – 252
 Dąbrowski Czesław – 57, 223, 229, 255
 Dąbrowski Edward – 77, 217
 Dąbrowski Jan – 181
 Dąbrowski Janusz – 213, 214, 215
 Dąbrowski Marian – 57
 Dąbrowski Stefan – 40, 100, 293-294
 Dąbrowski Tadeusz – 77, 217
 Dąbrowski Wacław – 217
 Dąbrowski Władysław – 224
 Decewicz Bolesław – 23
 Dejma Michał „Boruta” – 55
 Dembiński Mieczysław – 233
 Dembowski Władysław – 98
 „Demokrata” – 183
 „Deska” zob. Mioduszewski Hieronim
 Dębkowski Jan – 89
 Dębowska Irena – 197, 198
 Dębowski Tomasz – 142
 Dębski Jerzy – 109
 Dębski Marian – 293
 Długoborski Tadeusz – 15, 18, 138, 143, 144, 145, 149, 150
 Dłużniewski Józef – 120, 122
 Dmoch Izidor – 217
 Dmowski Roman – 12, 155
 Dobek Jan – 181
 Dobkowski Bolesław – 171, 175, 184, 186, 190, 196, 206
 Dobrenko Michał – 86
 Dobrowolski Stanisław – 294
 Domańska Jadwiga – 42, 294
 Domańska Janina vel Katiuszyn Janina – 295
 Domański Jan – 34, 38, 78, 295-296
 Dominiak Jerzy „Cygan” – 110
 Dominiczak Henryk – 14, 177, 179
 Domuratówna – 225
 Drozdowski Stanisław „Czarny” – 75
 „Drzewo” – 183
 Duchnowska Zofia – 214
 Duchnowski Antoni – 222
 Duchnowski Jan „Butelka” – 78
 Duchnowski Władysław – 248
 Duczyński Marian – 83-84, 232
 Duda Antoni „Orlicz” – 91, 97
 Dudek Antoni – 14, 160
 Dudek Daniel – 44, 47, 50, 296

- Dudkowski Roman – 205
Dudziński Tomasz – 17, 49
„Dunin” zob. Gąsowski Adolf
Duszczyński Jan – 45, 296-297
Dutkowski Roman – 223
Dymnicki Bolesław – 83, 256
Dymnicki Juliusz – 205
Dymowski Władysław – 164
„Dziadek” zob. Supiński
Kazimierz
Dziamałek Jan – 297
Dziarski Julian – 24
Dziejma Michał – 22
Dziekoński Stanisław – 207
Dzieżgowski Władysław
„Waldemar” – 117, 119, 121, 122
„Dzik” zob. Czyż Czesław
Dzikowski Ryszard – 71
Dziondziak Czesław – 162, 176, 186
- Ejza Paweł – 65
Elandt Wiesław „Orlik” – 76, 79, 195
„Eweryst” zob. Piotrowski Bolesław
- Fabiszewski Aleksander – 247
Falkowski Czesław Andrzej – 163, 170, 171, 174, 175, 177, 178, 179, 180, 182, 184, 186, 187, 188, 189, 190, 191
Falkowski Stanisław – 166, 184, 202
„Fantazja” zob. Zambrzycki Stanisław
- Faszczyński Antoni – 243
Fedoruk Mikołaj zob. Fiedoruk Mikołaj
Fedyszyn Włodzimierz – 25, 83
Fidali Marian – 231, 298
Fiedoruk Mikołaj vel Fedoruk Mikołaj – 40, 298-299
Figura Janusz – 103
Filipkowski Kazimierz „Malina” – 76, 94, 113
Filipkowski Szczepan „Orzeł” – 72, 76
Filipkowski Władysław – 252
Fiero Helena – 207
Foeller Marek – 215, 216
Frazik Wojciech – 15
Frąckiewicz Aleksander – 188
Frąckiewicz Jan – 215, 247
Frąckiewicz Stanisław – 78, 253
Fredro Aleksander – 199
- Gacki Władysław – 86
Gajda Wiesław Marian – 119, 247, 299-300
Galiński Antoni – 312
Gallera Anatol – 169
Gałązka Czesław – 143
Gańczyk Bolesław – 148
„Gap” – 183
Gardocki Jan – 253
Gasińska Irena zob. Wróblewska Irena
Gawkowska Zofia – 97-98
Gawkowska Wacława – 97-98
- Gawkowski Henryk „Rola” – 40, 88, 94, 95, 96, 98, 99, 100, 104, 106
Gawkowski Marcei – 97-98
Gawrychowski Piotr – 148, 252
Gawryluk Stefan – 119, 300
Gawryszek Władysław – 86
Gąsowski Adolf „Dunin” – 100, 125
Gdula Jan – 23, 24
Gerwatowski Edward – 247
Gerwin Henryk – 35, 227, 301
Gielczyk Kazimierz – 255
Gierzuński Jerzy – 214
Gietek Andrzej – 213
Gimza Stanisław – 247
Gliński Apoloniusz Stanisław – 62, 158, 173
Gliński Jan – 237
Głębocki Jan „Brzytwa” – 108
Głębocki Wincenty – 218
Gnatowski Michał – 14
Gniazdowska Lucyna – 41
Gniazdowski Marian – 248
Godlewski Antoni – 84
Godlewski Jan – 157
Gogolewski Bolesław – 134
Gogolewski Piotr – 66
Golonko Antoni – 301
Golonko Włodzimierz – 302
Gołaszewski Eugeniusz – 247
„Gołąb” – 111
Gołąbek Józef – 302
Gołębiowska Józefa – 150
Gołębiowski Józef – 190

Gompert Mieczysław „Słowik” – 114
 Gomulka Władysław – 255, 256
 Gontarz Wincenty – 255
 Gontowski Władysław – 126, 253
 Gosk Stanisław „Zawisza” – 100
 Gostomski Hieronim – 303
 Góralczyk Stanisław – 34, 52, 60, 65, 304
 Górski Adam – 148
 Górski Klemens – 212
 Górski Roman – 224
 Górski Ryszard – 304
 „Grab” zob. Rozwadowski Witold
 Grabarczyk Stanisław – 74
 Grabowski Apolinary – 128
 Grabowski Bolesław – 219
 Grabowski Józef – 110, 115
 Grabowski Julian – 115, 251
 Grabowski Lucjan „Wybicki” – 95
 Grabowski Stanisław Franciszek „Wiarus” – 43, 46, 104, 107, 109, 110, 111, 112, 113, 115, 116, 117, 118, 120, 121, 122, 123, 142, 162, 281
 Grabowski Wacław – 211
 Grabowski Wincenty – 140
 Grajko Stanisław – 248
 Grądowski Józef – 41, 417
 Grądzki Jan – 83, 123
 Grądzki Jan „Lis” – 54, 61, 70
 Gregorowicz Danuta – 165

Grodzki Antoni – 122
 Grodzki Józef – 65
 Grodzki Józef „Las 2” – 120, 122
 „Grom” zob. Karwowski Bronisław
 Gromadzki Czesław – 72
 Gromadzki Henryk „Pal” – 66
 Gromadzki Józef „Kuba” – 74
 Gromadzki Zygfryd – 72
 Gronek Bernadetta – 43, 94
 Gronostajski Adam – 252
 Gronostajski Paweł „Szary” – 119, 121
 „Grot” zob. Kozłowski Bolesław
 Grudziński Tadeusz – 23, 24
 Gruszka Józef – 305
 Grużewski Stefan „Wierzbą” – 107
 Gryczewski Antoni – 119
 Grylik Antoni – 119
 Grygorcewicz Mieczysław „Morski” – 68
 Gryncewicz Gieorgij vel Gryncewicz Jerzy – 305-306
 Gryncewicz Jerzy zob. Gryncewicz Gieorgij
 Gryz Ryszard – 179
 Grzelak Marian – 306-307
 Grześkowiak Alicja – 160
 Grzybowska Aniela – 22
 Grzybowski Faustyn – 54, 55
 Grzymała Franciszek – 147
 Grzymała Józef „Motyl” – 79
 Gul Anna zob. Klimowicz Anna

Gurzęda – 187
 Gutowski Aleksander – 119
 Gutowski Edward „Piotr” – 118
 Gutowski Eugeniusz – 119
 Gutowski Jan – 252
 Guzewicz Franciszek – 161, 166, 169, 175
 Gwardiak Czesław – 24
 Gwardys Stanisław „Żaba” – 75, 194
 „Gwiazda” zob. Wiski Mieczysław
 Gwozdek Zdzisław – 24, 25, 35, 36, 39, 70, 71, 102, 217, 219, 221, 223, 229
 „Haberek Józef – 72
 Hamerszmit Kazimierz – 178, 185, 186, 188, 189
 Handke Waldemar – 15
 Hapanowicz Eugeniusz – 307
 Helwig Józef – 40, 307-308
 „Heniek” – 253
 Henkel Rajmund – 44, 45, 224, 236, 308
 Hermanowska Irena – 221
 Hlond August – 68
 „Horacy” – 195
 Hraniewski Jan – 201
 Hrynczyszyn Stefan – 255, 256
 „Hubert” – 47, 125, 248
 „Humorek” zob. Wądołowski Edward
 „Huzar” zob. Kamieński Kazimierz

- „Igła” – 50, 111, 120
 „Iskra” – 252
 „Iskra” zob. Ramotowska Franciszka
 „Iwan” – 174
 Iwaneczko Dariusz – 15
 Iwanow – 78
 Iwanow Aleksander – 308-309
 Iwanowski Bronisław – 79
 Iwanowski Henryk „Malina” – 221, 222
 Iwanowski Józef „Błyskawica” – 118, 119
 Iwanowski Klemens – 119
- „Jablecki” – 127
 Jablecki Apolinary – 234
 Jabłoński Władysław – 309
 „Jacek” – 171
 Jachowski Eugeniusz – 230
 Jackowski Kazimierz – 248
 „Jagiello” zob. Miłosek Antoni
 Jakacki Henryk – 110
 Jakimiak Franciszek – 159
 Jakimienko Siemion – 52, 309-310
 „Jakub” – 177
 Jakubiak Wincenty – 198
 Jakubowski Jan – 74
 Jakuszkin Mieczysław – 213
 Jałbrzykowski Romuald – 171
 „Jan” zob. Matejkowski Bronisław
 Janczewski Wincenty – 59
 Janczaruk Stanisław – 170
 „Janek 2” – 124
- Janiszewski Kazimierz – 251
 Jankowska Zofia – 38, 310
 Jankowski Aleksander – 77, 79, 123, 221
 Jankowski Antoni – 310-311
 Jankowski Bogusław – 215, 216
 Jankowski Czesław – 246
 Jankowski Franciszek – 209
 Jankowski Henryk – 116
 Jankowski Jan – 149
 Jankowski Wacław – 246
 Janowski Antoni – 45, 224, 233, 236, 311
 Januszewski Józef – 176, 180-181, 184
 Jarmolyszko Jerzy – 312
 Jarosz Stanisław – 57
 Jaruga Barbara – 202
 Jarzyna Kazimierz „Słońce” – 76
 Jasiewicz Krzysztof – 15
 Jasiński Tadeusz – 213
 „Jaskier” zob. Ostrowski Jan
 „Jaskółka” zob. Młynarczyk Czesław
 „Jastrząb” zob. Jeżewski Jan
 „Jastrząb” zob. Poniat Tadeusz
 „Jastrząb” zob. Pruszkowski Stanisław
 Jastrzębska Aniela – 143
 Jastrzębska Maria – 208, 209
 Jastrzębski Henryk „Zbych” – 73, 80, 94, 102, 105, 108, 127
 Jastrzębski Jan – 217
- Jastrzębski Mieczysław
 „Szpak” – 109, 111
 Jastrzębski Tadeusz „Lew” – 72
 Jemielita Bolesław – 83
 Jemielita Regina „Kalina” – 102
 Jemielity Witold – 17, 22, 23, 28, 29, 72, 164, 167, 173
 Jesioneł Julian – 111
 Jesionkowski Kazimierz
 „Wyrwa” – 102, 126
 Jeszman Wacław – 230
 „Jeziński” – 190
 Jeżewski Jan „Jastrząb” – 76
 Jędrzejewski Mieczysław – 312-313
 „Jowisz” – 183
 Józef Władysław vel Jurchewski Władysław – 207
 „Józef” – 231
 Józefiuk Mikołaj – 313
 Józwiak Jan – 314
 Judzicka Janina – 38, 314
 „Jur” zob. Lenartowicz Władysław
 „Jur” zob. Soporek Tadeusz
 Jurchewski Władysław zob. Józef Władysław
 Jurchuk Aleksander – 315
 Jurewicz Franciszek – 159
 Jurkiewicz Jerzy – 214
 Just Mieczysław – 316
- K.Z. „Obserwator” – 212
 Kacprzyk Tadeusz – 248

- Kaczmarek Czesław – 179, 180, 181
- Kaczyński Jan – 123
- Kadłubowski Stefan „Zajac” – 79
- „Kalina” zob. Jemielita Regina
- „Kalina” zob. Nestorowicz
- Wacław
- Kalinko Ignacy – 45, 239, 316
- Kalinowski Apolinary – 157
- Kalinowski Franciszek – 78
- Kalinowski Henryk – 23
- Kalinowski Jan – 78
- Kalinowski Tadeusz – 119, 317
- Kalinowski Teodor – 172
- Kalisz Paweł – 16
- Kaliszewski Józef – 144
- Kaliszkin – 32
- „Kałamarz” – 142
- „Kamień” – 125, 254, 255
- Kamieński Kazimierz „Huzar” – 101
- Kamińska Halina – 241
- Kamiński Edward „Lis” – 73, 195
- Kamiński Łukasz – 109, 167
- Kamiński Marian – 318
- Kamiński Stefan – 235, 236
- Kamionowski Zbigniew – 213, 214, 215, 216
- Kamraczewski Paweł – 240
- Kanicki Józef – 318
- Kanicki Roman – 318
- „Kapusta” zob. Kraszewski Stanisław
- „Karaś” zob. Konopka Tadeusz
- Kardaszewski Czesław – 41, 417
- Kardela Piotr – 16
- „Karol” zob. Wądołowski Józef
- Karpik Szymon – 26, 40, 70, 86
- Karpiński Lech – 201
- Karpiński Marian – 254
- Karpowicz Konstanty – 24, 32, 33, 36, 51, 62, 319
- Karwat Jan – 279
- Karwowsy – 193
- Karwowski Antoni „Kąkol” – 77
- Karwowski Bronisław „Grom” – 38, 75, 80, 164, 193, 194
- Karwowski Henryk – 164
- Karwowski Jerzy „Newada” – 92, 94
- Karwowski Józef – 245
- Karwowski Piotr – 115
- Karwowski Zdzisław „Wichura” – 78
- Karwowski Zygmunt – 194
- Kasprzycki Stefan – 203
- Katiuszyn Eugeniusz – 319-320
- Katiuszyn Janina zob. Domańska Janina
- „Kawka” – 50
- „Kąkol” zob. Karwowski Antoni
- Kempisty Wacław – 88
- Kębliński Józef – 71
- Kędzierski Zygmunt „Wicher” – 74
- Kępisty Dominik – 169
- Kępka Witold – 320
- Kichner Irena – 165
- Kielczewski Jan – 325
- Kielczewski Józef – 125, 211
- Kiersnowski Józef – 148
- Kijek Stanisław „Cygan” – 115
- Kijek Zdzisław – 321
- Kin Antoni „Kurp” – 161, 162, 173
- Kisielewski Franciszek „Sosna” – 105, 114, 115
- Kiskurno Józef „Skiba” – 22
- Kiszycki Mikołaj – 321-322
- Klawinowski Józef – 241
- Klementowski Robert – 15
- „Kleofas” zob. Śmielewski Jerzy
- Klepacki Czesław – 119, 322-323
- Klepacz Michał – 180
- Klepadło Józef „Okoń” – 74
- „Kleszcze” – 111
- Klimaszewski Józef – 56, 61, 98, 99, 105, 106, 138
- Klimaszewski Rajmund – 23, 57
- Klimek Andrzej – 229
- Klimowicz Anna vel Gul Anna – 323
- „Klucz” – 148
- „Kłos” zob. Rutkowski Mieczysław
- Kłos Czesław – 323-324
- Kłosiński Wawrzyniec – 61, 219, 222

- „Kmicie” zob. Skrodzki Edward
- „Kmieć” – 195
- „Kniaź” zob. Olszewski Fabian
- Kobryn Konrad – 205
- Kobryn Urszula – 205
- Kobrzyniecki Adam – 324
- Kobrzyniecki Józef – 247
- Kobyliński Marian – 27
- Kochanowski Antoni – 148
- Kocoń Leszek – 22, 23, 28, 80, 129
- „Kogut” zob. Cymek Eugeniusz
- Kolański Mieczysław – 36, 61, 324-325
- Koleński Józef vel Koliński Józef – 34, 69, 325
- Koliński Józef zob. Koleński Józef
- Koliński Tadeusz – 325-326
- Komorowski Kazimierz – 124
- Komuda Waław – 111
- „Konar” zob. Żebrowski Jerzy
- Konarzewska Apollonia – 202
- Konarzewska Teresa – 210
- Kondas Stanisław – 326
- Kondrusik Walentyna zob. Korolczuk Walentyna
- Korolczuk Wiktor – 327
- Konert Stanisław – 143
- Konichał Stanisław „Wróbel” – 102
- Konik Józef – 327-328
- Konończuk Mikołaj „Potok” – 52, 328
- Konopka Fabian „Stawek” – 118, 121
- Konopka Franciszek – 122
- Konopka Hanna – 160
- Konopka Henryk – 123
- Konopka Stanisław – 157
- Konopka Stanisław „Waga” – 76
- Konopka Tadeusz „Karaś” – 55
- Konopko Czesław – 72
- Konopko Franciszek – 256
- Konopko Jan – 125
- Konopko Kazimierz – 109
- Konopko Marian – 72
- Korczyński Wiktor – 328-329
- Korneluk Eugeniusz – 19
- Korniluk Aleksy – 329
- Korolczuk Walentyna vel Kondrusik Walentyna – 52, 330
- Korta Józef – 330
- Korytkowski Bolesław – 220
- Korytkowski Eugeniusz – 79
- Korytkowski Jan – 89
- Korytkowski Tadeusz – 22
- Korytkowski Władysław – 40, 44, 331
- Korytkowscy – 98
- Korzeniecki Ludwik – 177
- Kosakowski Aleksander – 221
- Kosakowski Czesław – 26
- Kosakowski Eugeniusz – 250
- Kosewski Stanisław – 27
- Kosiewska Barbara vel Barycka Barbara – 38, 331-332
- Kosiorowski Lech – 80
- Kosobudzki Bogdan – 215
- Kosowski Edward – 332
- Kossakowski Jan – 332-333
- Kossakowski Kazimierz – 223, 333
- Kossakowski Ryszard – 213
- Kostewicz Tadeusz – 173
- Kostiak – 71
- Koszel Grzegorz – 24
- Kościński Rafał – 15
- Kościński Piotr – 229
- Kościński Jan – 153
- Kość Edward – 84
- Kośnik Wincenty – 229
- „Kot” – 250
- Kotarski Jan – 84
- Kotlewski Waław – 76
- Koton Elias – 33, 62, 66
- Kotowski Ignacy – 241
- Kotowski Marian Inocenty – 62
- Kotowski Władysław – 62
- „Kowal” – 127
- Kowal Mikołaj – 28
- Kowalczyk Roman – 333-334
- Kowalewska Krystyna – 334
- Kowalewski Józef – 334-335
- Kowalewski Kazimierz – 335
- Kowalewski Marian – 241
- Kowalewski Stanisław ps. „Pszemica” – 79
- Kowalewski Tadeusz – 16
- Kowalik Henryk – 248
- Kowalski Antoni – 335-336
- Kowalski Jerzy – 336
- Kowalski Józef – 325
- Kowalski Zygmunt – 51, 337

- Kownacki Marcei – 118
 Koza Józef – 256
 Kozielski Stanisław – 51, 338
 Koziński Tadeusz – 59
 Kozikowski Edward – 221
 Koziół Romuald – 164
 Kozłowska Krystyna – 127, 253
 Kozłowski – 249
 Kozłowski Bogdan – 338
 Kozłowski Bolesław – 166
 Kozłowski Bolesław „Grot” – 73, 76, 102, 125, 126, 127, 155
 Kozłowski Edward – 148
 Kozłowski Eugeniusz „Biebrza” – 58, 73
 Kozłowski Jan – 255
 Kozłowski Józef – 146
 Krajewski Henryk „Lucy” – 207
 Krajewski Józef – 139
 Krajewski Kazimierz – 15, 54, 60, 63, 66, 97, 101
 Krajewski Lucjan – 87
 Krajewski Mieczysław – 115
 Krajewski Witold – 339
 Krasowski Władysław – 50, 52, 191, 339-340
 Kraszewska Karolina – 84
 Kraszewski Stanisław „Kapuś” – 98
 Kraszewscy – 98
 Krejsza Bronisław – 230
 „Kruk” zob. Kulikowski Stanisław
 „Kruk” zob. Nerkowski Aleksander
 „Kruk” zob. Tokarzewski Ferdynand
 Krukowski Tadeusz – 46, 117, 340
 Krupa Aleksander – 35, 341
 Kruszewski Stanisław – 78
 Kruszewski Witold – 245
 Krutelewicz Janusz – 213
 Krystowski Bronisław „Napoleon” – 111
 Krzewski Jan – 178
 Krzewski Ryszard – 51, 341
 Krzyścin Kazimierz – 342
 Krzywda Waclaw – 59
 Krzywicki Jan – 233
 Krzywkowski Mieczysław – 23
 Krzyżanowski Jan „Sosna” – 75
 Książek Jan – 27
 „Księżyc” – 209
 „Księżyc” zob. Snarski Wacław
 „Kuba” zob. Gromadzki Józef
 Kublicki Michał – 122
 Kubrak Franciszek – 140
 Kubrak Teofil – 194
 Kuciejewski Marian – 207
 Kuczewski Kazimierz – 78
 Kuczykowski Józef – 83
 Kuczyński Antoni – 238
 Kuczyński Stanisław – 244
 Kujawa Bolesław – 57, 342
 Kukliński Tadeusz – 193
 Kukliński Wincenty – 59
 Kukło Cezary – 7
 Kulbat Henryk – 189
 Kulczyk Aleksander – 175, 177
 Kulesza Jan – 234
 Kulesza Waclaw – 61
 Kuleszczyk Kazimierz – 250
 Kulęgowski Czesław – 27
 Kulik Stefan – 224, 236, 343
 Kulikowski Jan – 52, 343-344
 Kulikowski Jerzy – 255
 Kulikowski Stanisław „Kruk” – 74
 Kulikowski Zbigniew – 19
 Kułak Jerzy – 12, 15, 22, 61, 68, 73, 74, 92, 102, 106, 108, 109, 111, 112, 121, 218,
 Kuncewicz Michał – 129
 Kuprewicz Mieczysław – 390
 Kuprewicz Wiktor – 390
 Kura Antoni – 133
 „Kurp” zob. Kin Antoni
 Kurpiewski Aleksander – 146, 246
 Kurpiewski Stanisław „Ryś” – 79
 Kurpiewski Stefan – 233
 Kusio Aleksandra „Monika” – 77, 195
 Kuś Wojciech – 213
 Kuźnicki Mieczysław – 95
 Kwiatkowska Alfreda vel Żurawska Alfreda – 344
 Kwiatkowski Waclaw – 83
 Kwikowski Józef – 134
 L. Franciszka – 121
 Lach Czesław – 251
 Lach Józef – 345
 „Las” – 112
 „Las 2” zob. Grodzki Józef

- Laskowski Antoni – 24
 Laskowski Bolesław – 150
 Laszczkowski Mieczysław – 16, 116, 229
 Laszczkowski Piotr – 138
 Laudański Czesław – 236
 Laudański Jerzy – 224, 236
 Laudański Zygmunt – 224, 236
 Laue Józef – 237
 „Lech” zob. Zduńczyk Mieczysław
 Lenartowicz Władysław „Jur” – 70
 Lenin Włodzimierz – 212
 Lesiński Stanisław – 139
 „Lesczczyna” zob. Nowowiejski Henryk
 Leszczyński Ryszard – 48, 51, 183, 345-346
 Leszczyński Stanisław – 84
 Leszczyński Tadeusz – 247
 Leśniewska Kazimiera – 98
 Leśniewska Zofia – 98
 Leśniewski Walerian – 98
 „Lew” zob. Jastrzębski Tadeusz
 „Lew” zob. Wierzbą Wincenty
 Lewandowski Zygmunt – 230
 Lewartowski Zygmunt – 83
 Lewczuk Bazyl – 346-347
 Lewszuk Mieczysław vel
 Lewszyk Mieczysław – 161
 Lewszyk Mieczysław zob.
 Lewszuk Mieczysław
 Lewuszkina Wawrzyniec – 137
 Lichota Stanisław – 156
 Lichota Tadeusz – 347
 Liniarski Władysław „Mści-
 sław” – 55, 56, 66, 69
 „Lipa” zob. Menke Jerzy
 „Lipiec” zob. Cieślowski Stani-
 sław
 Lipińska Alicja – 348
 Lipiński Czesław – 224, 236
 Lipiński Jan – 112
 Lipko Teofil – 110
 Lipowski Ryszard – 348-349
 Lipski Edward – 230
 „Lis” zob. Grądzki Jan
 „Lis I” – 245
 „Lisek” – 57
 Lisiecki Władysław – 24
 „Listek” zob. Zajkowski Tade-
 usz
 Listowski Tadeusz – 91
 „Liść” – 247
 Liżewski Stanisław – 104
 Lórinczy (Lőrinczi) Györfasz – 245
 „Lot” zob. Bieniek Andrzej
 Lubiejewska Kazimiera – 218
 Lubiejewski Henryk – 217
 Lubiejewski Jan – 218
 „Lucy” zob. Krajewski Henryk
 Lul Stanisław – 247
 Lutosławscy – 12
 Łabuszewski Tomasz – 15, 54, 60, 63, 66, 97, 101
 Łada Jan – 349
 Łada Janina – 349
 Łada Teresa – 208-209
 Łagoda Hieronim – 53
 Łajewski Józef – 165
 Łapiński Franciszek – 162, 169, 180, 186
 Łapiński Piotr – 16, 28, 32, 35, 39, 41, 43, 49, 50, 100, 115, 116, 128, 411
 Łapiński Stanisław – 145, 146
 Łapuch Witold – 350
 Łardagoński Henryk – 137
 Łebkowski Ireneusz – 215, 216
 Łebkowski Wacław – 110
 Łepkowski Edward „Bogdan” – 118, 121, 124
 Łepkowski Stefan – 118
 Łęcki Andrzej – 104
 Łogwiniuk Grzegorz – 350
 Łogwiniuk Michał – 351
 Łojewski Stefan – 246
 Łomatowski Władysław – 144
 „Łomżyński” zob. Skrodzki Edward
 Łoniewski Stanisław – 70
 Łopatecka Zofia – 187
 Łopatecki Ryszard – 215
 Łosiewicz Antoni – 351
 Łosiewicz Kazimiera – 104
 Łosiewicz Kazimierz – 352
 „Łoś” zob. Śleszyński Bogdan
 Łuba Czesław – 110
 Łuba Jan – 67
 Ługowski Kazimierz – 124
 Łukasik Agnieszka – 23, 104, 105, 106
 Łukasiuk Bronisław – 235
 Łukaszewicz Wiktor – 169
 Łukaszuk Arkadiusz – 352-353

- Łukomski Stanisław Kostka – 68, 154, 155, 156, 157, 158, 160, 162, 183, 191
 „Łuna” – 140, 161
 Łuniewski Czesław – 248
 Łupiński Czesław – 170
 Łupiński Jan – 202
 Łupiński Józef – 16
 Łupiński Kazimierz – 169
 Łuszcz Michał – 353
 Łysiak Stanisław – 354
 Łysiuk – 187
- M.F. „Zgrzyt” – 183-184
 M.S. „Technik” – 212
 Machcewicz Paweł – 236
 Maciejewski Józef – 104, 251
 Maciejewski Stanisław – 104
 Maciejewski Zdzisław – 170
 „Maciek” zob. Werpachowski Stefan
 Maciorowski Józef – 119
 Mackiewicz Henryk – 242, 244, 245
 Maćko Jerzy – 208
 Madej Andrzej – 205
 „Magneto” – 242, 245
 Majcherska Eugenia – 84, 89
 Majchrzak Stanisław – 354
 Majecki Henryk – 13, 24, 28, 83, 90, 95, 96, 103, 105, 106, 128, 129, 234
 Majewska Stanisława – 204
 Majewski Czesław „Syrena” – 122
 Majewski Józef – 176
 Majewski Ryszard – 107
- Majewski Wiesław – 172
 Majewski Wojciech – 204
 „Mak” zob. Zaniewski Bolesław
 Makowska Jadwiga Helena – 208
 Makowski Tadeusz – 54
 Makusiewski Stanisław – 355
 Malczewski Piotr – 43, 355
 „Malewski” – 239
 „Malina” zob. Filipkowski Kazimierz
 „Malina” zob. Iwanowski Henryk
 Malinowska Stanisława – 237
 Malinowska Stefania – 84
 Malinowski Antoni – 118
 Malinowski Mieczysław – 78
 Malinowski Zenon – 238
 Maliszewski Jan – 250
 Małecki Edward – 356
 „Mały” – 113, 124
 Marchewka Jan – 127
 Marchewka Kazimierz – 127
 Marchewka Stanisław „Ryba” – 53, 67, 124, 125, 126, 127, 128, 282
 Marchewko Emanuel „Śmiały” – 74
 Marcińczyk Stanisław – 116
 Marczak Irena – 43, 94
 Marczyk Wiesław – 205
 „Marian” – 195
 Markiewicz Marcin – 129, 130, 134
 Markowski Józef – 246
 Marzewska Irena – 195
- Marzewski Jan – 157
 Mastalarz Józef – 119
 Matejkowski Bolesław – 78
 Matejkowski Bronisław „Jan” – 57
 Mateuszczyk Antoni – 219, 220
 Matujewicz Grzegorz – 39, 224, 233, 234, 236, 356-357
 Matuszewski Jan – 74
 Mazurek Kazimierz – 145
 Mazurkiewicz Jan „Radosław” – 66, 69
 „Mercedes” – 179, 182
 Mężyński Bolesław – 109
 Melzacki Włodzimierz – 24, 86
 Menke Jerzy „Lipa” – 71
 „Mewa” – 203
 Mędzechowski Władysław – 247
 Michalecki Władysław – 40, 41
 Michalik Dominik – 86
 Michalski Henryk – 357
 „Michał” – 190
 „Michał” zob. Chojnowski Władysław
 Michałkiewicz Jerzy – 149, 188, 357-358
 Michałko Stanisław – 358-359
 Michniewicz Aleksander – 67
 Miciura Władysław – 224
 Mieczkowski Henryk „Tygrys” – 97
 Mieczkowski Jan „Wolny” – 113, 114

- Mieczkowski Józef – 252
 Mieczkowski Tadeusz – 244
 Mierzejewska Bronisława – 215
 Mierzejewski Mirosław – 50, 254, 359
 Mierzejewski Stanisław – 84, 86
 Mikłaszewicz Stanisław – 189
 Mikłaszewicz Jan – 34, 35, 77, 218, 219, 360
 Mikołajczyk Stanisław – 156, 193
 Mikołajczyk Zdzisław – 188
 Mikucki Henryk – 254
 Mikulski Jakub – 112
 Mikuś Teodor – 203, 243
 Milewski Jan Jerzy – 16, 17, 55, 101
 Milewski Lucjan „Słowik” – 121
 Milewski Szymon – 148
 Milewski Wacław „Papieros” – 55, 56, 61
 Miller Zygmunt – 203
 Miłosek Antoni „Jagiello” – 77
 Mioduszewska Halina – 200
 Mioduszewski Hieronim „Deska” – 118, 121
 Mioduszewski Józef – 76, 146
 Mironowicz Eugeniusz – 52
 Miszak Anatoli – 213
 Mischuk Stanisław – 360-361
 Miśliński Bolesław – 59
 Miśnikowicz Józef – 361
 „Młody” – 113
 Młynarczyk Czesław „Jaskółka” – 119
 Młynarczyk Marianna – 119
 Mocarski Czesław – 144
 Mocarski Franciszek – 107
 Mocarski Zenon – 205
 Modzelewska Halina – 109
 Modzelewska Maria – 165
 Modzelewska Marianna – 109
 Modzelewski Jan – 207
 Modzelewski Jarosław – 122, 123
 Modzelewski Tadeusz – 205, 206, 211
 Modzelewscy – 99
 „Monika” zob. Kusio Aleksandra
 Morawski Józef – 235
 „Morski” zob. Grygorcewicz Mieczysław
 Mościcki Aleksander – 178, 190
 Mościcki Roman – 69
 „Motor” – 111
 Mroczkowski Bolesław – 148
 Mroczkowski Józef – 123
 Mroczkowski Kazimierz – 25, 94
 Mroczkowski Marian – 148
 Mroczkowski Wacław – 157
 Mroziński Tadeusz „Sęp” – 94
 Mróz Józef – 361-362
 Mróz Zofia – 88
 „Mściciel” zob. Bieńkowski Józef
 „Mścisław” zob. Liniarski Władysław
 Muczyński Jan – 170
 Mudel Stefan – 46, 362
 Muraszkowski Jan – 363
 Murawko Irena – 144
 Musiał Filip – 15
 Mystkowska Danuta – 220, 223
 Myszor Jerzy – 16, 72
 Myśliński Antoni – 114
 Myśliński Jan „Czarny” – 114, 115
 Myśliński – 99
 N.F. „Wiśniewski” – 213
 Nagalski Tadeusz – 247
 „Nagły” – 144
 Nagórka Stanisław – 242, 244, 245
 Napiórkowski Józef – 181
 „Napoleon” zob. Krystowski Bronisław
 Narkiewicz Tadeusz „Ciemny” – 43, 73, 102, 104
 Narolewski Paweł – 143
 Nawrocki Zbigniew – 31
 „Nawrócony” – 111
 Nejfert Władysław – 188
 Nerkowski Aleksander „Kruk” – 78
 Nesterowicz Anatolij zob.
 Nieścierowicz Anatol
 Nestorowicz Wacław „Kalina” – 73
 „Newada” zob. Karwowski Jerzy
 Nicewicz Czesław – 13
 Niebrzydowski Antoni – 224

- Niebrzydowski Jan – 144
 Niecikowska Eugenia – 199
 Niecikowski Bolesław – 200
 Niecikowscy – 200
 „Niedźwiadek” zob. Okulicki Leopold
 Niedźwiecka Alicja – 207
 Niedźwiecki Bolesław – 363-364
 Niedźwiecki Ludwik – 170
 Niedźwiedzki Jan – 140
 Niedźwiedzki Stanisław – 107
 Nieścierowicz Anatol vel
 Nesterowicz Anatolij – 37, 364
 „Niewiadomski 3” – 175, 182, 183, 189
 Niksa Feliks – 122
 Nitkiewicz Jan – 107
 Nizik Zygmunt – 237
 „Noc” zob. Żwański Zbigniew
 Nosek Władysław – 247
 Nowacki Marian – 74
 Nowak Aleksander – 254
 Nowak Jakub – 24
 Nowak Jan – 248
 Nowak Jerzy Robert – 167
 Nowak Piotr – 365
 Nowak Tadeusz – 365
 Nowak Witold – 74, 366
 Nowicki Antoni – 83, 107
 Nowowiejski Henryk „Leszczyzna” – 55
 Nyksa Ryszard – 215
 Obrycka Halina – 158, 173
 „Obserwator” zob. K.Z.
 Ochab Edward – 127
 Ochenkowski Stanisław – 76
 „Ogień 5” – 113
 Ogłaza Jan – 51, 366
 „Ogrodnik” zob. Zarański Jan
 „Okno” zob. Bronek Stanisław
 „Okoń” zob. Barwikowski Tadeusz
 „Okoń” zob. Klepadło Józef
 Okulicki Leopold „Niedźwiadek” – 56
 Okuniewski Henryk – 181, 184, 187
 Olchin Anatol – 367
 Olechowski – 104
 Olejnicki – 209
 Olędzki Paweł – 157, 188
 Olkowska Leokadia – 89
 Olkowski Władysław – 34, 367
 Olkuśnik Marek – 43, 94
 Olszak Franciszek – 67
 Olszak Stanisław – 72
 Olszak Władysław – 72
 Olszewski Andrzej – 137
 Olszewski Fabian „Kniaź” – 114
 Olszewski Ireneusz – 243
 Olszewski Jan – 61, 78
 Olszewski Stanisław – 219, 250
 Olszewski Zenon – 211
 Ołdakowski Stanisław – 178, 180, 182
 Omelanowicz Nina vel Siemieniaka Nina – 368
 Omilianowicz Aleksander – 319
 „On” zob. Szablowski Zygmunt
 Openchowski Feliks – 247
 Opoński Czesław – 156
 Opuchowska Janina – 209
 „Oracz” zob. Potyrała Franciszek
 „Ordon” zob. Wiczorkiewicz Kazimierz
 „Orlicz” zob. Duda Antoni
 „Orlik” zob. Elandt Wiesław
 Orłow Jan – 63, 76, 77, 78, 79
 Orłowski Eugeniusz – 368
 Orpiak Stanisław – 369
 Orzechowski Andrzej – 215
 Orzechowski Władysław – 61
 „Orzeł” – 243
 „Orzeł” zob. Chrzanowski Bronisław
 „Orzeł” zob. Filipkowski Szczepan
 „Orzeł-Orzeł” – 137
 Osiecka Stanisława – 193, 196, 199
 Osóbka-Morawski Edward – 25
 Ostapkiewicz Dymitr – 369
 Ostaszewski Paweł – 370
 Ostrowska Maria – 248
 Ostrowski Jan „Jaskier” – 100
 Ostrowski Ryszard – 157
 Ostrowski Wacław – 147
 Oszkinis Stanisław – 370
 Ościłowski Józef – 205
 Owłasiuk Lidia – 371
 Owsiejko Stanisław – 371
 Oźlański S. – 160, 201
 „P” – 244

- Paczkowski Andrzej – 14, 15, 52, 90, 132
 Pakówna Jadwiga – 202
 Pakuszko Stanisław – 230
 „Pal” zob. Gromadzki Henryk
 Paluch Stanisław – 395
 Palusko Stanisław – 243
 Panasiuk Olga vel Romaniuk Olga – 372
 „Pantera” zob. Wierzbiicki Eugeniusz
 Pańkowski Antoni – 104, 105, 106, 115
 „Papieros” zob. Milewski Wacław
 Parfieniuk Grzegorz – 51, 254, 372-373
 „Parkan” zob. Słaby Jan
 „Paw” – 171
 Pawelczyk Jan – 373
 „Pawłow” zob. Ciuńczyk Andrzej
 Pawłowicz Jacek – 15
 „Pechowiec” – 182, 187
 Pencina Włodzimierz – 251
 Persak Krzysztof – 236
 „Pewnik” – 125, 126, 127, 253, 256
 Pęski Józef – 168
 Pianko Ludwik – 175, 177
 Pianko Władysław – 180
 Piaskowski Jan – 169
 Piaścik Aleksander – 245
 Piątek Stanisław – 214
 Piątkowski Tadeusz – 58, 62, 76, 228
 Piec Bogdan – 167
 Piechociński Rudolf – 205
 Piechociński Waldemar – 247
 Piechowski Antoni – 147
 Pień Mikołaj – 374
 Pieńkowska Czesława – 240
 Pieńkowski Czesław – 138
 Pieńkowski Jan – 34, 35, 38, 374
 Pieńkowski Zbigniew Zbysław – 375
 Pieńkowski Zygmunt – 34, 56, 62, 67, 375
 Pietkowski Kazimierz – 376
 Pietruczuk Aleksander – 248
 Pietuchowski Jan – 69, 376
 Pilawa Jan – 248
 „Piotr” zob. Gutowski Edward
 Piotrowski Bolesław – 142
 Piotrowski Bolesław „Ewe-ryst” – 54
 Piotrowski Ładysław Tomasz – 38, 75, 80, 164, 225
 Piotrowski Mirosław – 14
 Piotrowski Paweł – 14-15
 Piotrowski Stanisław – 122
 „Pir” – 208
 Pisarenko Konstanty – 377
 Płański Feliks – 111
 Płocki Roman – 34, 39, 97, 218, 219, 225, 377
 Płoszczuk Bazyl – 378
 „Płotka” zob. Prusinowski Edward
 „Pociąg” – 242
 „Podbielski” – 155
 Podbielski Apolinary – 218
 Podbielski Czesław – 217
 Podbielski Edward – 218
 Podbielski Marian – 378
 Podbielski Telesfor – 181, 184, 187, 189
 Podedworny Bolesław – 23
 Podedworny Ireneusz – 144
 Podsiad Aleksander – 83
 Podsiad Jan – 83
 Podsiad Władysław „Brzoza” – 68, 101
 Podsiadło Stefan – 379
 Podwójci Leszek – 379
 Pogorzelski Adolf – 180, 181, 189
 Pogorzelski Franciszek – 169
 Pogorzelski Henryk – 169, 172, 180
 Pogroszewska Maria – 83
 Polak Eugeniusz – 205, 206
 „Poleski” – 163
 Poleszak Sławomir- 15, 16, 25, 32, 33, 53, 54, 57, 58, 59, 61, 66, 67, 68, 70, 73, 74, 75, 77, 80, 81, 89, 90, 92, 93, 95, 100, 102, 103, 104, 105, 106, 109, 110, 111, 112, 114, 116, 118, 122, 128, 220, 227, 229
 Polkowski Jan – 144
 Polowy Stefan – 244
 Poniat Tadeusz „Jastrząb” – 76
 Poniatowski Zygmunt – 164
 Ponizkow – 58
 Popiełuszko Jerzy – 5
 Popiołek Kazimierz – 248
 Popko Regina – 380
 Popko Weronika – 380

- Popławski Jan – 51, 381
 Popowicz – 21
 Popowski Czesław – 121, 149-150
 Poreda Bolesław – 134, 137
 Porowski Jan – 115
 „Potok” zob. Konończuk
 Mikołaj
 Potyrała Franciszek „Oracz” – 101
 „Poważny” – 251
 Powichrowski Jan – 143
 Powierza Eugeniusz – 57
 Pozowska Jadwiga – 310
 Prawdzik Mieczysław – 91
 Prokop Józef – 381-382
 Prusinowski Edward „Plotka” – 78
 Prusiński Witold – 235
 Pruszkowski Aleksander – 220
 Pruszkowski Stanisław „Jastrząb” – 110
 Pruszyński Stanisław – 168, 172, 174, 175, 180
 Przestrzelska Stanisława – 187
 Przestrzelski Jan – 36
 Przedździecka Maria – 198
 Przybyłski Edmund – 23
 „Przybył” – 104
 Przybyłowski Jan – 87
 „Pszenica” zob. Kowalewski Stanisław
 Ptaszyński Franciszek – 218
 Puchalski Antoni – 181
 Puchalski Franciszek „Ryży” – 102
 Puchalski Wacław – 231
 Pugacewicz Jan – 382
 Pulwin Józef – 139
 Pusz Tadeusz – 252
 Pusz Witold – 27, 70
 Pyda Edward – 383
 Pyrko Czesław – 44, 383-384
 Pyszyński Czesław – 36, 384
 Pyżewska Anna – 17
 Radomski Zymunt – 210
 Radzimirski Marian – 254, 384-385
 Radzińska Władysława – 22
 Radziński Hipolit – 22
 Radziński Zenon – 213
 Rainko Aleksander – 280
 Rainko Wacław „Szczupak” – 78
 Rajcherd Edward – 246
 Rajmaher Mirosław vel Włodkowski Mirosław – 107
 Rajs Romuald „Bury” – 43, 102
 „Rak” – 123, 124, 185
 „Rakieta” – 204
 Rakowski Walenty – 139
 Ramatowski Aleksander – 245
 Ramotowska Franciszka „Iskra” – 56
 Ramotowska Halina – 77
 Ramotowska Janina – 120
 Ramotowski Aleksander – 93
 Ramotowski Bolesław – 224, 236
 Ramotowski Ignacy „Wawer” – 93, 104, 105
 Ramotowski Józef „Rawicz” – 116, 118, 120, 122, 123, 242
 Ramotowski Władysław – 76
 „Ramzes” – 185
 Raś Paweł – 247
 Raube Jan – 252
 „Rawicz” zob. Ramotowski Józef
 Rawski Stanisław – 83
 Rečko Zbigniew „Trzynastka” – 55, 56
 Rejko Wiktor „Socha” – 55
 Renfert Paweł – 253
 Renkiewicz Ryszard – 202
 Reszetnikowa Janina „Wanda” – 52, 385
 Rewucki Zymunt – 32, 41, 42, 43, 92, 100, 105, 386
 „Roch” zob. Terlecki Bogdan
 Rogala Edward – 42, 386-387
 Rogalewski Edward – 220
 Rogiński Henryk – 142
 Rogiński Hieronim „Róg” – 118, 348
 Rogiński Józef – 95
 Rogowski Czesław – 150
 Rogowski Jan – 180
 Rogulski Zymunt – 86
 Rojek Jadwiga – 209
 Rojek Teofil – 256
 „Rokita” – 199
 Rokossowski Konstanty – 255, 256
 „Rola” zob. Gawkowski Henryk
 Rola-Żymierski Michał – 200
 „Rolnik” – 170

- Romaniuk Grzegorz – 387-388
 Romaniuk Mikołaj – 388
 Romaniuk Olga zob. Panasiuk Olga
 Romanowski Kazimierz – 191
 Romańczuk Adolf – 186
 Romatowska Anna – 115
 Romatowska Teofila – 115
 Romatowski Kazimierz – 115
 Romaniuk Grzegorz – 119
 Roszkowski Antoni – 172, 175, 181, 183, 185, 186, 187, 189
 Roszkowski Franciszek – 123
 Roszkowski Józef – 27, 56
 Roszkowski Tomasz – 23
 „Rower” – 110
 Rozwadowski Jan – 242
 Rozwadowski Witold „Grab” – 81
 Rożek Wacław – 49, 50, 212, 389
 „Róg” zob. Rogiński Hieronim
 Rózga Franciszek – 129
 „Róża” – 126
 „Ru” – 155
 Ruchała Józef – 157
 Ruchała Stanisław – 72
 Ruszczyk Antoni – 72
 Rutkowski Jan – 35, 52, 58, 62, 67, 69, 219, 389-390
 Rutkowski Marian – 224
 Rutkowski Mieczysław „Kłos” – 123
 Rutkowski Stanisław – 59
 „Ryba” zob. Marchewka Stanisław
 Rybakiewicz Genowefa – 247
 Rybicki Andrzej – 24
 Rybicki Mieczysław „Stopek” – 206, 209
 Rybicki Teodor – 137
 Rychlik Aleksander – 147
 Rydzewski Czesław – 174-175
 Rydzewski Jan – 221
 Rymwid-Mickiewicz Irena – 77
 „Ryś” – 112, 121, 242
 „Ryś” zob. Kurpiewski Stanisław
 „Ryta” zob. Wąsowska Jadwiga
 Rytelewski Czesław – 243
 „Ryzy” zob. Puchalski Franciszek
 Rzadkowski Władysław – 250
 Rzepliński Andrzej – 236
 Sachmaciński Ryszard – 390
 Saciłowski Wacław – 84, 90
 Sadkowski Stefan – 25, 232
 Sadowski Edward – 209
 Sadowski Mieczysław – 214
 Sakowski Aleksander – 119
 Samojło Anna – 232
 Saniewski Aleksander – 65
 Saniewski Bronisław – 147
 Saniewski Czesław – 22
 Sankowski Mieczysław – 39, 391
 Sarnacki Edmund – 218, 219, 360
 Sarnacki Edward – 72
 Sarnacki Henryk „Zorza” – 70, 94
 Sasinowski Ksawery – 77
 Sasinowski Leon – 124
 Sasinowski Mikołaj – 186
 Sawczuk Włodzimierz – 391-392
 Sawicka Halina – 224, 225
 Sawicki – 187
 Sawicki Aleksander – 148
 Sawicki Bolesław – 138
 Sawicki Bronisław – 114
 Sawicki Józef – 235
 Sawicki Mikołaj – 392
 Sawicki Stanisław – 247
 Sawicki Zygmunt – 84
 Sekuła Józef – 89
 Selerowski Bolesław – 86, 235
 Selerowski Franciszek – 86
 Selewniuk Olga vel Siniawska Olga – 393
 Serbiński Eugeniusz – 180
 Sereda Sebastian – 27
 Serlikowski Stefan – 83, 141
 Serowik Władysław – 83
 Setto Zdzisław – 72
 „Sęk” – 239
 „Sep” – 240
 „Sep” zob. Bierzyński Michał
 „Sep” zob. Mroziński Tadeusz
 „Sep” zob. Tomaszewski Tadeusz
 Sidorowicz Kazimierz – 168
 Siejko Zdzisław – 34, 38, 393
 Siemieniaka Nina zob. Omelanowicz Nina
 Sieruchin – 33
 Sierżputowski Wacław – 77
 Sikorska Irena – 394

- Sikorski Antoni – 34, 61, 78,
87, 89, 157, 217, 219, 394,
Sikorski Antoni – 220, 223,
395
„Silny” – 233
Siniawska Olga zob. Selewoniuk Olga
Siniawski Stanisław – 32, 39,
86, 92, 395-396
Sinico Leopold – 37, 60, 65,
71, 87, 220, 396
Siwik Antoni – 36
Siwik Józef – 143
Skaradziński Teofil – 83
Skarżyński Władysław – 139
Skarżyński Mieczysław – 77
„Skiba” zob. Kiszkurno Józef
Skiba Henryk – 397
Składanek Julian – 147
Skorodziński Kazimierz – 72
„Skowronek” zob. Szczepankowski Franciszek
Skowroński – 256
Skowroński Zdzisław – 187,
188, 189
Skrodzka Halina – 211, 212
Skrodzki Edward „Kmicie”,
„Łomżyński” – 73, 75, 76, 92,
155, 194
Skrodzki Franciszek – 78
Skrodzki Hieronim – 123
Skrodzki Stanisław – 160, 176,
178, 180, 181
Skrodzki Wacław – 76
Słaby Jan „Parkan” – 124
„Słońce” – 209
„Słońce” zob. Jarzyna Kazimierz
„Słowik” zob. Gompert Mieczysław
„Słowik” zob. Milewski Lucjan
„Służący” – 174
Smierstel Józef – 24
Smolan Aleksander – 397
Smyk Grzegorz – 398
Snarski Wacław „Księżyc” –
114, 115, 116, 124
Snopko Jan – 16
Sobczyk Leon – 47, 398-399
Sobczyński Stanisław – 107
Sobieski Eugeniusz – 189, 399
Sobociński Antoni – 34, 36,
400
Sobociński Stefan – 143
Sobociński Szczepan – 143
Sobolewski Adam – 213
Sobolewski Bolesław – 255
Sobuta Jan – 138
„Socha” zob. Rejko Wiktor
Sokołowska Irena – 208, 209
Sokołowski Franciszek – 150
Sokołowski Jerzy – 248
Sokołowski Michał – 170
Sopoćko Henryk – 83
Soporek Tadeusz „Jur” – 173
Sorokin Paweł – 86
„Sosna” zob. Kisielewski Franciszek
„Sosna” zob. Krzyżanowski Jan
Sosna Grzegorz – 153, 159
„Sowa” – 182
Spitulski Jan – 400
„Sprawiedliwy” – 209
Stachowiak – 159
Stachurski Marian – 24
Stalin Józef – 5, 127, 197, 210,
212, 240, 248, 249, 250, 255
Staniaszek Genowefa – 240
Stanierski Antoni zob. Staniorski Antoni
Staniorski Antoni vel Stanierski Antoni vel Staniurski Antoni – 401
Stanisławiuk Anatol – 401-402
Stanisławski Wacław – 72
Staniszewska Anna – 69
Staniszewski Czesław – 69
Staniszewski Jan – 141
Staniurski Antoni zob. Staniorski Antoni
Stankiewicz Józef – 166, 169,
180
Stankiewicz Michał – 122
Stanolewicz Eugeniusz zob. Stanulewicz Eugeniusz
Stanulewicz Eugeniusz vel Stanolewicz Eugeniusz – 402
„Stasiek” – 184
„Stawek” zob. Konopka Fabian
Stefaniak Janusz – 153, 157
Stepaniuk Dymitr – 51, 403
„Stopek” zob. Rybicki Mieczysław
Stremiłowski Józef – 203
Strzeszewska Alfreda – 218
Strękowski Jan – 168, 172, 180
Strubel Gustaw – 148

- „Struś” zob. Szymczuk Eugeniusz
- Strynkowska Stanisława – 83
- Stupnik Jakub vel Stupnik Jankiel – 24, 26
- Stupnik Jankiel zob. Stupnik Jakub
- Stupnik Mieczysław zob. Stupnik Mojżesz
- Stupnik Mojżesz vel Stupnik Mieczysław – 32, 34, 58, 62, 229, 403
- Stypułkowski Józef – 247
- Stypułkowski Tadeusz – 213
- Stypułkowski Zygmunt – 213
- Suchocki Stefan – 57
- Sulewski Mieczysław – 59
- „Sulima” zob. Świtalski Marian
- Sulkowska Wiktoria – 233
- Sułtkowski Stefan – 203
- Supiński Jan – 247
- Supiński Kazimierz „Dziadek” – 94
- Supronik Aleksander vel Suproniuk Aleksander – 404
- Suproniuk Aleksander zob. Supronik Aleksander
- Surawska Adela – 95, 198
- Surawski Michał – 83, 86
- Surowiński Kazimierz – 93
- Suryń Stefania – 230
- Sybiński Jan – 43, 114, 405
- Sych Józef – 134
- Sychowicz Krzysztof – 6, 11, 16, 17, 29, 32, 49, 54, 63, 68, 70, 71, 75, 103, 109, 149, 153, 155, 156, 157, 158, 159, 160, 162, 163, 165, 167, 168, 179, 194, 195, 196, 197, 202, 206, 208, 211, 214, 222, 228, 243, 256
- „Syrena” zob. Majewski Czesław
- Szabłowski Henryk – 157
- Szabella Józef – 134
- Szablowski Czesław – 198
- Szablowski Czesław „Tygrys” – 72
- Szablowski Jan – 255
- Szablowski Szczepan „Szary Sokół” – 72
- Szablowski Zygmunt „On” – 72, 75, 195, 310
- Szafrański Edward – 45, 293, 405-406
- Szarato Włodzimierz – 35, 38, 39, 67, 72, 76, 79, 84, 219, 272, 406-407
- Szarota Tomasz – 15, 52, 236, 237
- „Szary” zob. Gronostajski Paweł
- „Szary Sokół” zob. Szablowski Szczepan
- Szataniak Wacław – 28
- Szczech Franciszek – 84
- Szczech Zygmunt – 234
- „Szczenię” zob. Żebrowski Marian
- Szczepaniak Tadeusz – 224
- Szczepankowski Franciszek „Skowronek” – 72
- Szczepanowska Zofia vel Burakowska Zofia – 407
- Szczepański Jan – 407-408
- „Szczery” – 104
- Szczuka Genowefa – 209
- Szczuka Jan – 221
- „Szczupak” – 127
- „Szczupak” zob. Rainko Wacław
- Szczygieł Piotr – 408
- Szewczyk Stanisław – 142
- Szlendak Jan – 40, 106
- Szleszyńska Ewa – 17
- Szleszyński Aleksander – 120
- Szłędak Jan – 105
- „Szpak” zob. Jastrzębski Mieczysław
- Szpakowski Antoni – 249
- Szplika Piotr – 111
- Szpytma Mateusz – 15
- Szram Zygmunt – 214
- Szubzda Walerian – 157
- Szulc Antoni – 143
- Szulc Władysław – 61
- Szumski Bolesław – 139
- Szurma Józef – 107, 409
- Szutowski Ignacy – 409-410
- Szwagrzyk Krzysztof – 14, 15, 28, 49, 52
- Szybicki Mieczysław – 205
- Szymanowski Józef „Bór” – 121
- Szymanowski Mieczysław – 242
- Szymański Adam – 234
- Szymański Antoni – 78
- Szymański Feliks – 25, 95
- Szymański Mieczysław – 232
- Szymański Wacław – 91

- Szymański Władysław – 78
 Szymański Zygmunt – 78
 Szymarski Antoni – 395
 Szyborski Wacław – 66
 Szymczuk Eugeniusz „Struś” – 71
 Szymczuk Władysław – 410
 Szyszko Piotr – 248
 Szyszkowski Stanisław – 25, 34, 35, 69, 77, 87, 230, 410
 Szywacz Halina – 202

 Śleszyński Aleksander – 118
 Śleszyński Bogdan „Łoś” – 38, 72, 73, 75, 81, 90, 194
 Śleszyński Marian – 38
 Śleszyński Stefan – 38
 Śleszyński Tadeusz – 221
 Śliwiński Zygmunt – 74, 411
 Śliwka Stanisław – 73
 „Śmiały” zob. Marchewko Emanuel
 Śmiarowski Bolesław – 31
 Śmiarowski Roman – 246
 Śmiarowscy – 32
 Śmielewski Jerzy „Kleofas” – 67
 Światło Józef – 5, 49
 Świątek Kazimierz – 100, 411-412
 Świątkowski Kazimierz – 144
 Świderek Marian – 412
 Świercz Piotr zob. Świerszcz Piotr
 Świerszcz Piotr vel Świercz Piotr – 413
 Święcicki Stefan – 24
 Święcicki Wacław – 230
 Święciński Kazimierz – 213
 Święcki Eugeniusz – 188
 Święczkowski Antoni – 252
 Święczkowski Stefan – 413
 Świętochowski Jan – 248
 Świtalski Marian „Sulima” – 100

 Taborczyk G. – 220
 Tabortowski Jan „Bruzda” – 53, 54, 55, 56, 67, 77, 101, 102, 104, 109, 116, 118, 119, 120, 121, 122, 123, 124, 127, 420
 Tadaż Henryk – 311
 Taranta Bazyl – 51, 414
 Tarasewicz Paweł – 224, 236
 Tarasewicz (Tarasiewicz) Włodzimierz – 119, 414-415
 Taraszewski Edward – 146
 Tarcicki Antoni – 247
 Tarczewski Zdzisław – 255
 Tarnacki Eugeniusz – 118
 Tarnacki Feliks – 236, 237
 Tatko Czesław – 78
 „Technik” zob. M.S.
 Tenderenda Janina – 83
 Tercjak – 249
 Terlecki Bogdan „Roch” – 77
 Terlecki Ryszard – 14
 Terlicki Władysław – 233
 Tetkowski Kazimierz – 34, 415
 Tetkowski Zygmunt – 415
 Tkaczyk Jan – 27
 Tocka Maria – 215, 216
 Toczyński Władysław – 59

 Tokarzewski Ferdynand „Kruk” – 55, 61, 67, 68
 Tolłoczko Wiera zob. Zajkowska Wiera
 Tomaszewski Adam – 83
 Tomaszewski Antoni – 240
 Tomaszewski Franciszek – 237
 Tomaszewski Jan – 156
 Tomaszewski Józef – 83
 Tomaszewski Stanisław „Zagłoba” – 76
 Tomaszewski Tadeusz „Sęp” – 76, 79
 Tomczak Stefan – 40, 41, 102, 231, 416
 Toński Stanisław – 83, 104, 159
 Trembiński Tadeusz – 83, 86
 Trochim Jan – 164
 Trokenheim Elias – 34, 40, 41, 42, 217, 218, 219, 228, 416-417
 „Trójjąb” – 178, 182
 Trzaska Tadeusz – 417
 Trzaska Wacław – 109
 „Trzynastka” zob. Rećko Zbigniew
 Tuchman Zenon zob. Tuchtan Zenon
 Tuchtan Zenon vel Tuchman Zenon – 35, 418
 „Turek” – 239
 Turowski Mikołaj – 118, 119, 418-419
 Tybińkowski Zdzisław – 61
 Tyborowski Czesław – 69
 Tyborowski Jan „Burza” – 56

- Tyczyński Stanisław – 214
 „Tygrys” zob. Mieczkowski Henryk
 „Tygrys” zob. Szablowski Czesław
 Tysza Adam – 87
 Tysza Jan – 175, 206
 Tysza Józef – 218
 Tysza Stefan – 65
 Tyszo Danuta – 210
 Tyszo Feliks – 148
- Uliński Władysław – 419
 Urban Antoni – 419-420
 Urban Szymon – 116, 420
 Ustinowicz Grzegorz vel
 Uściłowicz Grzegorz – 421
 Uściłowicz Grzegorz zob.
 Ustinowicz Grzegorz
- W.M. – 218
 W. Mieczysław – 220
 „Wacek” – 112
 „Waga” zob. Konopka Stanisław
 „Waldemar” zob. Dzieżgowski Władysław
 Waldman Bolesław – 180
 Walewski Romuald – 213
 Walichnowski Tadeusz – 12, 99, 102
 Walach Stanisław – 12, 114, 128
 „Wanda” zob. Resznetnikowa Janina
 Waniewski Józef „Znicz” – 120
 Wasilewski Edward – 421-422
- Wasilewski Stanisław – 251
 Wasilewski Stefan – 147, 422-423
 Wasilewski Zygfryd – 213
 Wasiliew Mikołaj – 423
 Wasiluk Jan – 46, 280, 423-424
 Waszewski Stefan – 74
 „Wawer” zob. Ramotowski Ignacy
 Wądołowski Aleksander – 127
 Wądołowski Antoni – 59
 Wądołowski Edmund – 121
 Wądołowski Edward „Humorek” – 118
 Wądołowski Eugeniusz „Jalowiec” – 93
 Wądołowski Ireneusz – 202
 Wądołowski Jan – 282
 Wądołowski Jerzy – 178, 179, 180, 184
 Wądołowski Józef – 115, 143, 176
 Wądołowski Józef „Karol” – 115
 Wądołowski Julian – 59
 Wądołowski Stanisław – 211
 Wądołowski Stefan – 115
 Wądołowski Tadeusz – 115
 Wądołowski Wincenty – 184, 241
 Wąsowska Jadwiga „Ryta” – 77
 Wąsowski Józef – 213
 Wąsowski Stefan – 74
 Weber Waldemar – 424
 Wendrowski Henryk – 101
- Werczyński Stefan – 203, 243
 Werpachowski Stefan „Marek” – 94
 Wężyk Antoni – 170
 „Wiadro” zob. Chibowski Stanisław
 „Wiarus” zob. Grabowski Stanisław Franciszek
 „Wicher” – 50, 124, 248
 „Wicher” zob. Kędzierski Zygmunt
 „Wichura” zob. Karwowski Zdzisław
 „Wieczorek” zob. Zaremba Mieczysław
 Wieczorek Karol – 35-36, 62, 63, 69, 425
 Wieczorkiewicz Kazimierz „Ordon” – 122
 Wieprzewski Edmund – 32, 54, 55, 425
 „Wierzba” zob. Grużewski Stefan
 Wierzba Wincenty „Lew” – 70, 71
 Wierzbicki Eugeniusz „Panterra” – 72
 Wierzbicki Julian – 165
 Wierzbowski Bolesław – 123
 Więclawska Stanisława – 426
 Wiktorzak Zygmunt – 221
 Wil Jan – 177
 Wilczewski Waldemar Franciszek – 128
 Wilczyński Władysław – 307
 Wiliński Jan vel Woliński Jan – 222, 223

- „Wilk” zob. Właźlak Zenon
 „Wilk” zob. Zalewski Tadeusz
 „Wilk” – 93
 Wincenciak Witold – 13
 Winko Władysław – 24, 232, 234
 Winogradow – 56
 Wiski Mieczysław „Gwiazda” – 76
 „Wiśniewski” zob. N.F.
 Wiśniewski Ignacy – 91
 Wiśniewski Jan – 147
 Wiśniewski Stanisław – 237
 Wiśniewski Witold – 27
 Witkowski Antoni – 426-427
 Właźlak Zenon „Wilk” – 74, 227
 „Władysław” – 113
 Włodarczyk Jan – 63, 427
 Włodarczyk Władysław – 252
 Włodkowski Aleksander – 147
 Włodkowski Mirosław zob. Rajmaher Mirosław
 Wnorowski Jerzy – 213, 214
 Wnorowski Michał – 115
 Wnuk Rafał – 70
 „Woda” – 184
 Wodecki Julian – 168
 Wojewoda Jan – 240
 Wojno Henryk – 247
 Wojtczak Tadeusz – 25, 91, 98
 Woliński Franciszek – 34, 100, 428
 Woliński Jan zob. Wiliński Jan
 „Wolność” – 113
 Wolny Mieczysław – 37, 39, 74, 76, 77, 78, 79, 105, 106, 219, 428-429
 Wołkowycki Włodzimierz – 51, 119, 429-430
 Wołkusi Jan – 122
 Wołowicz Kazimierz – 206
 Wołyński Mieczysław – 430
 Wondołowski Czesław – 155, 156
 Worobiej Michał – 431
 Woźniczko – 106
 „Wrona” – 124
 Wroniszewska Danuta – 16, 32, 105, 157, 219, 223
 Wroniszewski Aleksander – 16, 32, 105, 157, 219, 223
 „Wróbel” zob. Konichał Stanisław
 Wróblewska Irena vel Gasińska Irena – 431-432
 Wróblewski Czesław – 120, 122
 Wróblewski Stanisław – 240, 432
 Wróblewski Władysław – 432-433
 Wróblewski Zygmunt – 240
 „Wrzos” – 127
 Wszeborski Bolesław – 157
 Wszeborski Rajmund – 72
 „Wybicki” zob. Grabowski Lucjan
 Wykowski Bronisław – 140
 Wykowski Stanisław – 232
 „Wyrwa” zob. Jesionkowski Kazimierz
 Wyrwas Michał – 57, 58, 154, 433
 Wyrzykowski Jan – 166
 Wyslouch Wiktor – 205
 Wysocka Eugenia „Zdzisława” – 128
 Wysocki Józef – 23
 Wysocki Tadeusz – 207
 Wysocki Tadeusz „Zegar” – 53, 128
 Wyszomirski Jan – 65
 Wyszomirski Mirosław – 214
 Wyszomirski Waclaw – 65
 Wyszowata Halina – 202
 Wyszygiel Stanisław – 169
 Wyszyński Stefan – 163, 180, 181
 Wyżykowska Antonina – 59
 „X” – 112
 „X-15” – 171, 175
 Zabieliowicz Jan – 138
 Zaborowski Waclaw – 119, 433-434
 Zaborszczyk Alfons – 237
 Zaborszczyk Jan – 237
 Zaborszczyk Zygmunt – 237
 Zaczek Józef – 300
 „Zagłoba” zob. Tomaszewski Stanisław
 Zagórski Aleksander – 170
 „Zając” – 143
 „Zając” zob. Kadłubowski Stefan
 Zajda Wiesław – 45, 434-435
 Zajko – 165

- Zajkowska Alicja – 209
 Zajkowska Wiera vel Tołłoczko Wiera – 435-436
 Zajkowski Marian – 105
 Zajkowski Tadeusz „Listek” – 78
 Zakrzewski Tadeusz – 110
 „Zalewski” – 239
 Zalewski Bogdan – 194
 Zalewski Ignacy – 238
 Zalewski Jan – 436-437
 Zalewski Józef – 77, 217
 Zalewski Lucjan „Żbik” – 121
 Zalewski Tadeusz – 147
 Zalewski Tadeusz „Wilk” – 55
 Zambrzycki Franciszek – 115
 Zambrzycki Stanisław „Fanta-
 zja” – 176
 Zambrzycki Władysław – 113
 Zamiatała Dominik – 167
 Zamojski Michał – 84
 Zaniewski Bolesław „Mak” – 110
 Zaniewski Tadeusz „Dąbek” – 109
 Zapala Henryk – 123
 Zapert – 187
 Zarański Jan „Ogrodnik” – 54
 Zaremba Mieczysław „Wie-
 czorek” – 56
 Zaremba Piotr – 83
 Zaremba Tadeusz „Żbik” – 67
 Zareba Antoni – 437
 Zareba Tadeusz – 214
 Zarzecki Bronisław – 170, 175
 Zasztoft Stanisław – 56
 Zawadzki Jan – 224
 Zawadzki Kazimierz – 125
 Zawadzki Wojciech – 120
 Zawistowska Halina – 68
 „Zawisza” zob. Gosk Stani-
 sław
 Zblewski Zdzisław – 85
 „Zbych” zob. Jastrzębski
 Henryk
 Zdanowicz Stanisław – 164
 Zduńczyk Mieczysław „Lech” – 220
 „Zdzisława” zob. Wysocka
 Eugenia
 „Zegar” zob. Wysocki Tadeusz
 Zejer Stanisław – 224
 „Zgrzyt” zob. M.F.
 Zielenkiewicz Sergiusz – 48,
 437-438
 Zielewski Zenon – 438-439
 Zieliński Henryk – 120
 Zieliński Jan – 60
 Zieliński Kazimierz – 202
 Ziemak Stanisław – 247
 „Złoczyniec” – 110
 „Znicz” zob. Waniewski Józef
 „Zorza” – 208
 „Zorza” zob. Sarnacki Henryk
 Zwolski Marcin – 17, 360
 Zyglar Eugeniusz – 119
 „Zyskowski” – 239
 „Żaba” zob. Gwardys Stani-
 sław
 Żach Janina – 202
 Żamojda Jan – 215
 Żaryn Jan – 160
 Żaryn Piotr – 238
 „Żbik” zob. Zalewski Lucjan
 „Żbik” zob. Zaremba Tadeusz
 Żebracki Władysław – 186
 Żebrowski Czesław – 159, 180
 Żebrowski Jerzy „Konar” – 110
 Żebrowski Kazimierz „Bąk” – 44, 104, 108, 110
 Żebrowski Marian „Szczenień” – 72
 Żebrowski Tadeusz – 157
 Żebrowski Wacław – 109
 Żebrowski Witold – 250
 Żeglicki Tadeusz – 24, 104,
 159
 Żelazny Franciszek – 237
 Żelaźnicki Jan – 181
 Żochowski Stanisław – 168,
 176-177, 180, 181
 Żukowski Antoni – 439
 Żukowski Mieczysław – 34,
 36, 439-440
 Żurawska Alfreda zob. Kwiat-
 kowska Alfreda
 Żurawski Czesław – 440
 Żwański Władysław „Błękit” – 44, 100, 102, 108
 Żwański Zbigniew „Noc” – 44,
 46, 117
 Żyluk – 224
 Żyluk Józef – 236, 237
 Żyluk Marian – 236
 Żynda Janusz – 215, 216
 Żyznowski Zygmunt – 198

MINDEKS MIEJSCOWOŚCI¹

- Antoniny – 338
Augustów – 16, 31, 43, 45, 47,
91, 163, 164, 276, 277, 288, 313,
318, 321, 327-328, 335, 337,
343, 345, 350, 354, 355, 356,
358, 372, 383, 387, 403, 405,
411, 421, 422, 426, 434

Babino – 43
Bacze Mokre – 242
Bacze Suche – 109, 242
Barabiński – 403
Baranowicze – 440
Bargłów – 164
Bartki – 115, 250, 254
Barwiki – 122
Bazanów – 302
Belda – 164
Berlin – 252
Białowieża – 429
Bielawicze – 343
Biele – 420
Bielki – 59
Bielsk Podlaski – 17, 46, 50, 52,
53, 91, 170, 196, 260, 264, 265,
267, 268, 269, 270, 279, 281,
287, 288, 289, 298, 300, 301,
302, 308, 313, 316, 319, 323,
328, 329, 330, 335, 336, 339,
340, 343, 345, 346, 347, 350,
351, 353, 356, 357, 358, 360,
362, 364, 367, 368, 369, 370,
371, 372, 374, 375, 378, 381,
382, 387, 388, 391, 393, 398,
401, 406, 408, 409, 410, 412,
414, 418, 420, 422, 423, 425,
429, 431, 435, 438
Bieńkówka – 345
Biłgoraj – 383
Biodry – 122, 145
Białążyn – 419
Bobrówka – 431
Boćki – 170
Bogate – 325
Borawskie – 114, 118, 252, 372,
409
Borek – 68
Borkowo – 61, 62, 91, 96, 400
Borsuki – 309
Bożejewo – 23, 24, 47, 83, 85,
93, 94, 97, 107, 113, 120, 121,
134, 142, 148, 150, 210, 234,
245, 249, 253, 393, 427
Bożejewo Wieś – 96
Bożejewo Wizna – 96
Bożenica – 122, 208
Brajczewo – 28, 148, 252
Brańsk – 167, 367, 408, 438
Brańsk Suponiewo – 333
Brasław – 308
Brodziewicz – 359
Bronaki Pietrasze – 59
Bronowo – 25, 54, 61, 78, 120,
158, 169, 173, 174, 180, 195,
212, 219, 227, 393, 394, 395
Brychy – 120
Brzeg – 411
Brzeziny – 412, 416
Brzozowo – 131
Brzyków – 326
Buclaw – 324
Budne – 365, 366
Budy – 250
Budy Czarnockie – 254
Bukowo – 123
Burzyn – 87, 114, 162, 166, 169,
175, 180, 185, 250

¹ W indeksie nie uwzględniono miast: Białystok i Łomża ze względu na ich częste występowanie w tekście.

Busko Zdrój – 347
Butki Stawiskie – 409
Bydgoszcz – 55, 428
Bystre – 120, 122, 250
Chlebotki – 47, 86, 87, 90, 93,
94, 96, 97, 100, 104, 105, 107,
112, 114, 115, 140, 142, 161,
168, 173, 181, 184, 234, 241,
281, 314, 341, 354
Chlebotki Nowe – 29
Chłudnie – 138, 146, 149, 150,
245
Chodzież – 400
Chojny Młode – 209
Chojny Stare – 143, 149
Chomontowo – 94, 142
Choromany – 70
Choroszcz – 100
Chorzów – 383
Chrzanowo – 116, 284, 332
Cibory Chrzczony – 94
Cibory Galeckie – 29
Cibory Kołaczki – 105
Ciechanowiec – 308, 336, 358,
381-382
Ciechanów – 359
Cieciorki – 60
Ceciory – 157
Ciemnoszyje – 125
Cieszyn – 396
Cimonowo – 309
Cydzyn Nowy – 143, 229, 349
Cydzyn Stary – 275, 401
Czaplice – 104, 205, 268
Czarna Średnia – 287
Czarna Wieś – 345
Czarnków – 419

Czarnocin – 205
Czeremcha – 265, 288, 347
Czerwin – 410
Czerwińsk – 341, 437
Czerwone – 23, 28, 61, 67, 72,
78, 83, 94, 108, 233, 291, 348
Czerwone-Zabiele – 96
Czerwony Bór – 53, 63, 67,
242, 251
Częstochowa – 158, 191
Czochanie Góra – 102
Czutymsk – 353
Czyżew – 186, 405
Ćwikły – 108
Ćwikły Rupie – 110
Dąbrowa – 313, 422
Dąbrowa Białostocka – 422
Dąbrowa Wielka – 436
Dąbrówka – 246
Dąbrówka Kościelna – 61
Deniski – 435
Dębowo – 316
Długi Bród – 374
Długobórz – 28, 47, 57, 59, 85,
88, 94, 95, 96, 107, 108, 109,
123, 139, 142, 145, 148, 202,
234, 241, 243, 252, 304, 361,
421
Długobórz II – 29
Dobrochy – 227
Dobrzyjałowo – 92, 93, 112,
143, 169, 172, 180, 185, 204
Dojlidy – 67
Dojlidy Górne – 53
Doliwy – 212

Domanowo – 347
Drogoszewo – 144, 149, 150
Drozdowo – 12, 24, 26, 47, 56,
57, 61, 65, 67, 70, 78, 81, 86, 89,
96, 107, 113, 115, 123, 124, 130,
131, 138, 141, 143, 144, 147,
148, 155, 166, 172, 175, 181,
185, 200, 205, 232, 234, 237,
247, 249, 252, 256, 261, 268,
270, 271, 299, 375, 432
Drożęcín Lubiejewo – 109
Drożęcín – 227
Drygały – 113
Dubicze Cerkiewne – 300
Dubiny – 302
Dudy – 112
Dzierniakowo – 289, 352
Dzierżgi – 208
Dzierżoniów – 398-399
Dzieżbia – 148
Dziegiele – 118, 157
Elbląg – 281
Elżbiecin – 57
Elk – 43, 95, 242, 246, 263,
264, 285, 293, 298, 300, 303,
309, 313, 320, 322, 329, 363,
368, 369, 371, 379, 387, 390,
399, 400, 406, 407, 415, 418,
424, 430, 431, 436
Fabryka Chemiczna – 336
Faszcze – 28
Folwarki Małe – 381
Gardoty – 118
Garwolin – 302

Gawki – 115	Grąblewo – 354	Jakać Dworna – 185, 215
Gawrychy – 28	Grądy – 122	Jakać Młoda – 149
Gdańsk – 51, 164, 264, 282, 303, 313, 341, 346, 374, 388, 397, 418	Grądy Duże – 122	Janczewo – 59, 78, 93, 111, 120, 134, 136, 142, 148, 203, 222, 245
Giby – 436	Grądy Małe – 54	Jankowo – 77, 79
Gielczyn – 74, 144, 250	Grądy Wonieckie – 241	Janowo – 58, 156
Glinki – 28	Grocholice – 365	Jarnuty – 194
Gliwice – 375	Grochy Łętownica – 28	Jastrząbka – 147
Gnatowice – 295	Grodno – 273, 319, 420	Jaworki – 115
Gniazdowo – 29, 217, 218	Gromadzyn – 76, 94	Jednaczewo – 75, 76, 245
Gniezno – 308	Gromadzyn Stary – 72, 80	Jedwabne – 21, 24, 25, 26, 37, 40, 41, 47, 59, 69, 71, 73, 74, 78, 79, 83, 86, 87, 89, 90, 96, 109, 111, 112, 114, 115, 116, 118, 119, 120, 122, 123, 124, 125, 133, 136, 140, 142, 148, 153, 154, 157, 161, 169, 172, 174, 175, 176, 178, 179, 180, 184, 185, 194, 195, 203, 211, 213, 214, 218, 221, 223, 224, 227, 233, 234, 235, 236, 238, 239, 241, 242, 244, 247, 248, 250, 261, 263, 266, 272, 285, 293, 298, 307, 372, 395, 408, 410, 430
Goldap – 207, 242, 260, 276, 317, 344, 350, 365, 374, 383, 384, 400, 402, 403, 404, 408, 411, 423, 438, 440	Gronostaje – 80	Jedwabne Trzcianki – 96
Golubki – 390	Gródek – 277, 289, 327, 343, 364	Jemielite Wypychy – 147, 149
Goniądz – 120, 392	Grójec – 407	Jeziorko – 67, 126, 128, 227, 228, 254, 282
Gosan – 273	Grudziądz – 43, 101, 262, 271	Jeżewo – 69
Gosie Małe – 29	Grzybowce – 319	Jędrzejów – 331
Gosławice – 438	Grzybowski Stara – 404	Józefina – 285
Górki Sypniewo – 147, 149, 150	Grzymały Nowogrodzkie – 119	Juchnowiec – 263
Górskie – 80	Grzymały Szczepankowskie – 220	Juchnowiec Dolny – 422
Grabnik – 59, 78	Gumowo – 97	Jurzec – 118
Grabowo – 28, 163	Haciszcz – 440	Jurzec Włociański – 88
Grabowo Małe – 74	Hajnówka – 269, 288, 309, 319, 336, 347, 360, 368, 388, 409, 429, 438	
Grabowo Stare – 43	Hodyszewo – 61	
Grabów – 384	Hołynka – 319	
Grabówka – 59, 94	Hrubieszów – 276	
Grajewo – 53, 61, 67, 93, 95, 113, 125, 163, 177, 193, 198, 260, 264, 269, 287, 288, 289, 301, 303, 309, 313, 319, 321, 323, 324, 325, 335, 338, 348, 354, 361, 363, 366, 392, 407, 420, 424, 426, 433, 437, 439	Iłowiec – 305	
	Iłża – 309	
	Inowrocław – 291	
	Insbruck – 163	
	Jachimowo – 296	

Kalinowo – 52, 89, 268, 300,
 304, 310, 318, 329, 406
 Kalinówka – 122, 176, 324
 Kalinówka-Basie – 29, 229
 Kalisz – 342
 Kaliszan – 265
 Kałęczyn – 69, 147
 Kamionka – 78, 150, 307
 Kaniuki – 418
 Kapusty – 115, 282
 Karolin – 170
 Karwacz – 325
 Katowice – 194, 266, 308, 372,
 406
 Katyń – 256
 Karwowo – 148
 Kąty – 58, 124
 Kępie – 262
 Kielce – 205, 262, 389, 406
 Kijów – 328
 Kisielnica – 127, 139, 140, 187,
 233
 Klekotowo – 362
 Kleszczele – 346, 347
 Kłęczany – 361
 Klimaszewo – 57
 Klimaszewo – 60
 Klimowicze – 309
 Klonowo – 298
 Kluczkowo – 70
 Kłukowicze – 350, 351
 Knorydy – 372
 Knyszewicze – 321
 Knyszyn – 125
 Kobelnica – 291
 Kobylin – 159
 Kolimagi – 157
 Kolno – 21, 23, 26, 28, 37, 40,
 43, 61, 67, 72, 74, 77, 83, 86, 87,
 89, 91, 96, 108, 113, 118, 119,
 130, 136, 163, 170, 176, 178,
 193, 195, 205, 208, 222, 223,
 260, 269, 274, 276, 277, 292,
 294, 295, 300, 301, 304, 305,
 312, 317, 318, 320, 339, 343,
 348, 349, 358, 361, 363, 370,
 377, 381, 384, 385, 388, 400,
 403, 422, 428, 429
 Kolonia Ogrodniki – 330
 Kołaki – 26, 28, 47, 89, 94, 110,
 116, 118, 122, 134, 135, 136,
 147, 148, 180, 210, 234, 247,
 249, 274, 332
 Kołaki Kościelne – 29, 86, 94,
 95, 96
 Kołaki-Kulesze – 55
 Kołaki Strumienie – 89
 Kołodzieje – 114
 Kołomyja – 202
 Kołomyjka – 229
 Komorowo – 53
 Konary – 358
 Konarzyce – 221
 Koniecki – 115
 Konin – 306, 438
 Konopki – 55, 60, 98, 138
 Konopki Błonie – 124
 Konopki Chude – 123
 Konopki Jabłoń – 60, 65
 Konopki Klimki – 250
 Konopki Monety – 76, 211
 Konopki Piechotki – 94
 Konopki Pokrzywnica – 140
 Końskie – 413
 Korczyn – 333
 Koronowo – 207
 Korycin – 327, 364
 Korzeniste – 74
 Kosiorzki – 340
 Kossaki Nadbielne – 119
 Kossaki Nadbory – 220
 Kossaki – 105
 Koszalin – 271, 337, 433, 434
 Kościan – 327
 Kościuki – 380
 Kownaty – 87, 138
 Koziki – 191
 Kozły – 80
 Krajewo Białe – 28, 94, 139
 Krajewo Borowe – 148
 Krajewo Ćwikły – 109
 Kraków – 167, 204, 246, 330,
 429
 Kramkovo – 69
 Krasnopol – 436
 Krasnybór – 31
 Króle – 67
 Króle Zambrzyce – 69
 Krypno – 114, 115
 Krzewo – 138, 140, 147, 439
 Krzewo Stare – 65
 Krzywa – 401
 Krzywe – 281
 Krzywiniń – 327
 Kubra – 112
 Kubra Nowa – 139, 144, 149,
 150
 Kubrzany – 109
 Kucze Duże – 120, 122, 203
 Kujbyszew – 31

Kulesze – 68
 Kulesze Kościelne – 61, 356
 Kupiski – 26, 47, 76, 83, 86, 96,
 102, 118, 122, 130, 131, 140,
 144, 207, 208, 234, 235, 249,
 250, 313, 358, 404, 436
 Kupnia – 96
 Kurejwy – 325
 Kurki – 142
 Kurkowo – 150
 Kursk – 436
 Kutno – 333, 384

 Lachowo – 28, 77, 107, 334,
 385, 388
 Laskowiec – 76, 219, 247
 Laskowiec Stary – 29
 Legianka (vel Ledianka, vel
 Legionka) – 338
 Legionowo – 274, 296, 306,
 314, 316, 317, 322, 328, 381,
 387, 434
 Leningrad – 425
 Leopoldowo – 389
 Lewickie – 263
 Lida – 371, 396
 Lipsk – 71, 318
 Lisy – 28
 Londyn – 246
 Lubiakówka – 386
 Lublin – 16, 39, 196, 305, 320,
 395
 Lubotyń – 26, 47, 65, 86, 90,
 94, 96, 97, 110, 129, 135, 142,
 168, 172, 180, 204, 212, 218,
 220, 234, 237, 248, 250, 252,
 275, 432
 Lubotyń Stary – 29
 Lutostań – 146
 Lwów – 13, 73
 Lwówek Śląski – 398, 399

 Łady Borowe – 80
 Łady Polne – 29
 Łapy – 101, 315, 346, 358, 361,
 379, 392, 402, 405, 429
 Łask – 398, 425
 Łaski – 326
 Łaś Toczyłowo – 115
 Ławy Nowe – 261
 Łęczycza – 314, 357
 Łoje Awissa – 118, 120, 123,
 169, 180
 Łomżyca – 85, 135, 136, 205,
 248, 316, 390, 417
 Łopuchówka – 301
 Łosinka – 279, 387
 Łowicz – 426
 Łódź – 46, 67, 73, 74, 94, 102,
 262, 264, 278, 279, 285, 319,
 322, 331, 346, 383, 386, 398,
 407, 412, 423, 428, 434, 438
 Łuby Kiertany – 79, 89
 Łuka – 388
 Łuków – 335
 Łyse – 28, 112, 170, 276

 Madryt – 246
 Makowskie – 250
 Maków – 341
 Makówka – 289, 369
 Malesze – 260
 Małachowo – 121
 Małachowo-Gustawowo – 55
 Mały Płock – 25, 26, 28, 58,
 62, 73, 74, 83, 86, 91, 95, 96,
 107, 131, 168, 186, 229, 324,
 397
 Marcinowice – 379
 Mareckie – 303
 Marianowo – 135, 170, 249
 Markowice Wólka – 101
 Mątwa – 102, 122, 207, 208,
 243, 280
 Mężenin – 72, 110, 248, 250
 Miastkowo – 24, 26, 47, 77, 78,
 79, 83, 86, 87, 96, 110, 130, 135,
 136, 142, 143, 156, 171, 172,
 174, 176, 180, 187, 188, 198,
 220, 234, 243, 248, 250, 351,
 352, 408
 Miechów – 295, 298, 379, 409
 Mieczki – 115, 147
 Mieczki Ziemaki – 217
 Miedwieżyki – 329
 Mielnik – 340
 Miergince – 371
 Mierzynce – 366
 Międzychód – 307
 Mikołajki – 104
 Milejczyce – 329
 Mińsk Mazowiecki – 377
 Młynnik – 190, 286
 Mocarze – 112, 253, 254
 Modlin – 281
 Modzele – 118
 Mońki – 404
 Morze – 270
 Moskwa – 5, 13, 252
 Motyka – 65, 138
 Mstyczów – 331

Nadbory – 116, 122, 210
 Nagórki Jabłoń – 145
 Narew – 279, 289, 330
 Nierośno – 369
 Nieszków – 409
 Niewodowo – 57, 147, 223, 255
 Niwkowo – 253
 Norymberga – 196
 Nowa Wieś – 322
 Nowinka – 410
 Nowoberezowo – 371
 Nowogród – 21, 24, 83, 86, 87, 88, 96, 117, 130, 136, 144, 156, 168, 172, 174, 175, 177, 181, 185, 189, 190, 207, 208, 234, 244, 247, 250, 251
 Nowogródek – 53
 Nowy Dwór – 170
 Nowy Sącz – 361
 Nur – 173

 Obrytki – 252
 Ogrodniczki – 422
 Okrasin – 28, 123, 210
 Olecko – 242, 273, 281, 293, 302, 304, 305, 309, 316, 317, 321, 322, 323, 324, 330, 346, 350, 356, 357, 362, 363, 365, 368, 372, 391, 404, 409, 420
 Olszewo Góra – 118, 221
 Olszewo Przyborowo – 219
 Olszowiec – 397
 Olsztyn – 16, 92, 119, 121, 222, 306, 308, 315, 350, 404, 406, 427, 431, 437, 438
 Olszyny – 73, 125, 138, 163, 188, 191, 200, 218, 268, 270

 Oldaki – 120
 Oldaki Kolonia – 243
 Opatów – 265, 365, 389, 405, 411
 Opole – 262, 285, 360, 362
 Orła – 265, 270, 281, 343, 368, 408
 Orlikowo – 90, 118, 119, 221, 222
 Orłowo – 43
 Orzeszkowo – 269
 Orzysz – 235
 Ostaszków – 54
 Ostrołęka – 43, 70, 112, 146, 261, 297, 312, 365, 366, 410
 Ostrowiec Kielecki – 411
 Ostrowiec Świętokrzyski – 50, 51, 337, 389, 405
 Ostrów Mazowiecka – 44, 53, 68, 76, 100, 162, 163, 437
 Ostrów Wielkopolski – 329
 Ostrówek Komorowo – 156
 Otule (vel Otole) – 332
 Ozierany Małe – 437
 Ożary – 115
 Ożarki – 202, 248

 Pabianice – 205, 425
 Pachuczyn – 76, 94
 Paulinów – 411
 Pensy Lipno – 138
 Perlejewo – 340
 Petersburg – 163
 Pęchratka – 29, 144
 Pianki – 235
 Piaseczno – 359
 Piaski – 114

 Piątница – 75, 92, 136, 170, 174, 175, 180, 187, 237, 240, 246, 256, 271, 300, 374, 384, 428, 433
 Piechocin – 207
 Pieńki Borowe – 97
 Piekuty – 315
 Piotrków – 279, 366, 434
 Pisz – 103, 112, 113, 119, 235
 Plebanski – 65
 Pleszewo – 281, 367, 375, 407, 430
 Pluty – 118, 123
 Plutycze – 46, 177, 423
 Płaska – 43, 355
 Płock – 286
 Płońsk – 411
 Pniewo – 29, 88, 120, 136, 199, 200
 Podbiele – 29, 250, 252
 Podbielki – 65
 Podgórze – 108, 109
 Podżyliny – 170
 Poryte – 66, 106, 168, 194
 Poryte Jabłoń – 29, 60, 111, 135, 136, 138, 170, 210, 240
 Potoka – 328
 Potulice – 207
 Poznań – 68, 159, 191, 207, 263, 276, 306, 354, 373, 383, 386, 405, 406, 420
 Pruski – 29, 106, 119, 121
 Pruski Duże – 332
 Pruszków – 379
 Pruszyń – 375
 Przasnysz – 325
 Przemysław – 370

Przestrzele – 122
 Przylęk (vel Przełęk) Duży – 412
 Przytuły – 21, 23, 24, 25, 28, 47, 53, 75, 84, 86, 88, 92, 94, 96, 111, 112, 113, 114, 116, 118, 120, 121, 122, 123, 124, 125, 136, 146, 148, 160, 176, 178, 181, 185, 187, 210, 212, 221, 234, 247, 248, 252
 Przytuły Las – 114
 Przytuły Romany – 96
 Psarczyn – 325
 Ptaki – 78, 108
 Puchały – 24, 29, 47, 80, 86, 88, 90, 93, 94, 95, 96, 97, 99, 104, 106, 107, 109, 110, 113, 118, 119, 121, 130, 141, 142, 145, 146, 173, 174, 176, 180, 184, 200, 205, 234, 241, 247, 249, 250, 400
 Puchały Wygoda – 96

 Radziłów – 55, 125, 339
 Radzyń – 43, 271
 Rajgród – 439
 Rakowo – 250
 Rakowo Nowe – 58, 193
 Rakowo Stare – 58
 Rawa Mazowiecka – 397
 Rawicz – 207, 222
 Rębiszewo Studzianki – 28
 Rianzań – 360
 Rogacze – 356
 Rogienice – 26, 47, 74, 83, 86, 89, 94, 96, 109, 112, 118, 124, 131, 134, 136, 139, 141, 142, 143, 146, 147, 200, 204, 234, 235, 282, 324, 349, 404, 436
 Rogienice Kościelne – 96
 Rogowo – 94
 Rogowo Stare – 250
 Romany – 111, 169, 172, 181
 Rosochate – 67, 118
 Rostki – 222
 Rozalin – 306
 Rozprza – 434
 Rudniki – 318
 Rutka – 281, 282, 347
 Rutki – 27, 29, 40, 47, 66, 69, 89, 95, 96, 97, 109, 113, 114, 115, 116, 118, 120, 135, 136, 142, 147, 162, 164, 169, 176, 180, 186, 189, 202, 219, 227, 228, 234, 238, 241, 244, 247, 248, 250, 252, 256, 261, 322
 Rutki Zaborowo – 188
 Rutki Zambrzyce – 96
 Ryboły – 52, 339
 Rydzewo – 77, 80
 Rzabiec – 411
 Rząbiec – 427
 Rząśnik – 275
 Rzekuń – 261
 Rzędziany – 120
 Rzuców – 413

 Saki – 391
 Sandomierz – 274
 Sejny – 31
 Sędziwuje – 29
 Sidra – 336
 Siemiatycze – 276, 313, 329, 340
 Siemień – 126, 138, 148, 150, 188, 246
 Sieradz – 381
 Sierpc – 193
 Sierzputy Stare – 229
 Siostrzanka – 139
 Sikory Bartkowieta – 93
 Skarżyn Nowy – 77
 Skierniewice – 385
 Skowronki – 393
 Skroda Duża – 76
 Skroda Mała – 157
 Sławiec – 254
 Sławków – 341
 Słobódka – 386
 Słojniki – 287
 Słucz – 339
 Słuczanka – 414
 Słupsk – 436
 Smardzew – 381
 Smaszew – 342
 Sokółka – 47, 170, 261, 273, 280, 287, 293, 302, 307, 313, 321, 324, 327, 328, 329, 336, 347, 356, 358, 363, 364, 369, 382, 383, 390, 391, 393, 404, 405, 410, 420, 437
 Sopoćkinie – 350
 Sosnowiec – 299
 Spendoszyn (vel Spedorzyn) – 419
 Spudwiły – 420
 Srebrna – 29, 136
 Srebrów – 149
 Stalinogród – 263, 276, 285, 373, 412

- Stara Łomża – 24, 77, 140, 172, 217
 Stare Chrusty – 71
 Stare Zakrzewo – 88
 Stary Łaskowiec – 88
 Starzyna – 346, 423
 Stawiski – 21, 23, 25, 26, 27, 28, 37, 40, 61, 66, 72, 83, 84, 86, 87, 96, 106, 107, 112, 118, 136, 147, 148, 155, 181, 222, 244, 378
 Stawiszczce – 350, 351, 398
 Stolin – 386
 Stopnice – 262
 Strękowa Góra – 100, 115
 Stryjaki – 73
 Stryków – 407
 Strzelce Opolskie – 121
 Strzelin – 398
 Studziwody – 370
 Supy – 116, 121
 Suwalki – 16, 31, 52, 91, 163, 170, 260, 276, 281, 290, 293, 313, 316, 317, 326, 331, 340, 345, 346, 350, 352, 353, 368, 385, 398, 402, 417, 420, 422, 431, 436
 Swędówek – 416
 Szablak – 76
 Szabły Młode – 185, 215
 Szastały – 382
 Szczecin – 164, 256, 404
 Szczeka – 274
 Szczekociny – 55
 Szczepankowo – 24, 25, 26, 44, 47, 86, 87, 89, 90, 94, 95, 96, 104, 108, 110, 130, 135, 136, 141, 142, 143, 156, 171, 181, 184, 187, 209, 223, 229, 237, 239, 243, 244, 248, 250, 256, 261, 286, 294, 311, 322
 Szczochowa – 284
 Szczodruchy – 29, 147
 Szczuczyn – 164, 288, 303, 339, 348, 355
 Szczytno – 422
 Szczyty – 265
 Szepietowo – 250
 Szewoki – 426
 Szlasy – 166
 Szlasy-Lipno – 29
 Sztabin – 277
 Szudziałowo – 307, 321, 347
 Szumowo – 29, 47, 66, 86, 96, 142, 144, 145, 164, 181, 204, 210, 234, 237, 241, 246, 247, 249, 365
 Śledzie – 108
 Śliwowo Łopienite – 29
 Śmiarowo – 146
 Śniadowo – 27, 37, 40, 47, 56, 67, 70, 71, 72, 74, 80, 84, 87, 89, 94, 96, 97, 109, 110, 129, 135, 136, 142, 147, 156, 157, 171, 181, 185, 191, 198, 201, 203, 204, 215, 223, 234, 235, 238, 248, 249, 250, 276, 297, 307, 311, 312, 347, 354, 359, 361, 369, 378, 395, 402, 416, 422, 436, 438
 Śrem – 386
 Świniary – 375
 Świsłocz – 277
 Świsłoczany – 367
 Tabędz – 142, 166, 181
 Talkowszczyzna – 307
 Taraskowo – 73, 105, 115
 Targonie Krytuły – 145
 Targonie Wielkie – 100
 Tarnopol – 395
 Tarnowo – 80, 233, 351, 352
 Tartak – 281
 Tartak Nowy – 252
 Tartak Płociczno – 290
 Tomaszów Mazowiecki – 73
 Topczykały – 343
 Topolany – 259
 Toruń – 53, 291
 Troszyn – 70
 Truszki – 123, 254
 Truszki Pikule – 69
 Trzciannie – 114, 125, 170, 322
 Trześcianka – 378
 Turbin Stary – 29
 Turna Duża – 313
 Turośl – 28
 Tybory Olszewo – 61
 Tykocin – 436
 Tyniewiczze Duże – 393
 Uśnik – 80, 203, 244, 254
 Wadowice – 342, 345
 Wagi – 124, 212
 Walew – 357
 Warszawa – 6, 19, 34, 43, 53, 55, 57, 73, 88, 89, 90, 94, 104, 109, 120, 156, 157, 161, 163, 166, 173, 175, 179, 184, 196,

198, 200, 211, 222, 225, 233,
 244, 245, 250, 252, 255, 256,
 259, 264, 266, 269, 273, 279,
 293, 315, 320, 359, 377, 391,
 405, 416, 424
 Warzynek – 193
 Wawer – 102
 Wądołki Stare – 157
 Wągrowiec – 430
 Wąsewo – 76
 Wąsosz – 123, 355
 Wdzięków – 147
 Węgowiec – 358
 Widowo – 323
 Wieczorki – 235
 Wieliczki – 362, 409
 Wieluń – 279, 283, 285, 318
 Wierzbowo – 72, 80, 104, 157,
 250, 268
 Wierzchlesie – 261
 Wilamowo – 138, 139, 148,
 149
 Wilno – 13, 163
 Wincenta – 80, 205
 Wiśniewo – 29, 60, 210
 Wiśniówek – 94
 Wizna – 21, 69, 85, 87, 88, 112,
 116, 120, 125, 136, 141, 145,
 146, 148, 174, 181, 184, 187,
 188, 189, 210, 212, 218, 227,
 239, 241, 247, 248, 282, 427
 Włodawa – 292, 360
 Włoszczowa – 55, 411, 427
 Wojciechowice – 265
 Wojciechowiec – 312
 Wola Radziecka – 383
 Wola Zambrzycka – 304
 Wólczyn – 296
 Wólka – 414
 Wólka Wyganowska – 422
 Wrocław – 241, 243, 292, 398,
 399
 Wronki – 74, 173, 221
 Wszerecz – 250, 294
 Wygoda – 29, 72, 80
 Wykno Stare – 61
 Wykowo – 104, 205
 Wylazłowo – 286
 Wyludzin – 150, 255
 Wypychy – 120, 123
 Wyrzyki – 57, 67, 78, 109, 205,
 230
 Wysokie Mazowieckie – 31,
 35, 43, 44, 56, 61, 67, 93, 101,
 102, 113, 124, 155, 159, 186,
 193, 262, 263, 279, 281, 289,
 293, 296, 315, 321, 323, 326,
 337, 346, 353, 356, 361, 365,
 374, 377, 378, 379, 385, 391,
 402, 405, 409, 413, 415, 417,
 429, 436
 Wytuczno – 292
 Zabiele – 80, 96, 291
 Zabłudów – 328
 Zaboryszki – 398
 Zaczerewo – 308
 Zagórze – 332
 Zagroby – 108
 Zakrzewo-Zagroby – 202
 Zalas – 173
 Zalesie-Rakowo – 58
 Zambrów – 21, 22, 23, 24, 26,
 27, 29, 31, 32, 33, 40, 42, 46,
 48, 50, 54, 55, 56, 57, 58, 59,
 60, 63, 65, 66, 69, 70, 71, 83,
 85, 86, 87, 88, 95, 96, 97, 104,
 106, 107, 108, 109, 117, 123,
 124, 129, 131, 135, 136, 139,
 140, 161, 162, 166, 167, 169,
 179, 180, 186, 195, 202, 205,
 210, 213, 214, 223, 228, 234,
 235, 238, 239, 241, 244, 246,
 247, 248, 249, 251, 252, 263,
 274, 292, 293, 305, 306, 317,
 332, 336, 343, 344, 368, 374,
 395, 403, 404, 407, 408, 413,
 418, 428, 438, 439, 440
 Zambrzyce – 250
 Zambrzyce-Króle – 29, 118,
 202
 Zambrzyce Stare – 113
 Zamość – 305
 Zanie – 60
 Zareby – 377
 Zareby Choromany – 437
 Zareby Krztałki – 55, 67
 Zaruzie – 143
 Zarzeczany – 315, 363, 392
 Zaskrodzie – 107, 294
 Zawady – 29, 37, 46, 55, 57,
 65, 95, 104, 105, 107, 113, 116,
 117, 136, 145, 168, 177, 180,
 181, 235, 239, 241, 247, 281,
 341, 409, 439
 Zawiercie – 396
 Zbierak – 342
 Zborów – 347
 Zbójna – 245
 Zbrzeźnica – 88
 Zielona Góra – 383

Złotność – 208

Złotoria – 413

Zubowo – 264, 298

Zubry – 421

Żalor – 342

Żebry – 108, 157, 250

Żelechy – 138

Żubry – 284

Żuki – 115

Żyrardów – 397

BIBLIOGRAFIA

Materiały archiwalne

Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej Oddział w Białymstoku:

- Akta osobowe funkcjonariuszy
- Karty ewidencyjne

Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej w Warszawie:

- Akta osobowe funkcjonariuszy

Archiwum Państwowe w Białymstoku

Archiwum Państwowe w Białymstoku Oddział w Łomży

Materiały Oddziałowej Komisji Ścigania Zbrodni przeciwko Narodowi Polskiemu

Zbiory OBEP IPN w Białymstoku, Archiwum Gwozdka

Źródła drukowane

Aparat bezpieczeństwa w latach 1944–1956. Taktyka, strategia, metody, cz. 1: (1945–1947), red. A. Paczkowski, Warszawa 1994.

Aparat bezpieczeństwa w Polsce w latach 1944–1956, Taktyka, strategia, metody, cz. 2: lata 1948–1949, oprac. A. Paczkowski, Warszawa 1996.

Białostocka 1944–1945 w dokumentach podziemia i oficjalnych władz. Dokumenty do dziejów PRL, Zeszyt 10, oprac. J. Kułak, Warszawa 1998.

Biuletyny Dienne Ministerstwa Bezpieczeństwa Publicznego 1949–1950, oprac. Ł. Kamiński, Warszawa 2004.

Biuletyny Informacyjne Ministerstwa Bezpieczeństwa Publicznego 1948, t. 2, pod red. B. Gronek, I. Marczak, M. Olkuśnika, Warszawa 1995.

Kocoń L., *Meldunki sytuacyjne starostów z Łomży, Kolna i Wysokiego Mazowieckiego (1944–1950)* [w:] „Studia Łomżyńskie” 2003, t. XIV.

Kocoń L., *Meldunki sytuacyjne starostów z Łomży, Kolna i Wysokiego Mazowieckiego (1944–1950)*, część II [w:] „*Studia Łomżyńskie*” 2004, t. XV.
Manifest Lipcowy PKWN i Deklaracja PPR, Warszawa 1982.
Podziemie niepodległościowe w woj. białostockim w latach 1944–1956, oprac. J. Kułak, K. Sychowicz, Białystok 2001.
 Sosna G., *Sprawy narodowościowe i wyznaniowe na Białostocczyźnie (1944–1948) w ocenie władz Rzeczypospolitej Polskiej*, Ryboły 1996.
Wokół Jedwabnego, t. 2, pod red. P. Machcewicza i K. Persaka, Warszawa 2002.

Wspomnienia i relacje

Karpik S., *Wczoraj i dziś* [w:] *Z tamtych dni*, Warszawa 1965.
 Klimaszewski J., *W cieniu Czerwonego Boru. Pamiętnik z lat 1939–1950*, Elk 1964, mps.
 Laszczkowski M., *Ziemia Łomżyńska w latach wojny i okupacji 1939–1945*, Warszawa 2003.
 Materiały Zbigniewa Kamionowskiego.
 Olędzki P., *Byłem spowiednikiem skazanych na śmierć*, „*Gazeta Współczesna*”, 15 V 1990r.
 Pismo M. I. Kotowskiego do dyrektora OIPN KŚZpNP w Białymstoku, 14 XI 2008 r. Łomża.
 Relacja Bronisława Karwowskiego (ZOBEP).
 Relacja Haliny Sawickiej (ZOBEP).
 Wspomnienia płk. A. Pańkowskiego (AIPN Bi).
 Wspomnienia J. Ramotowskiego „*Rawicza*” [w:] *Dzieje polskiego podziemia na Białostocczyźnie 1939–1956*, Toruń 1992.

Opracowania

Aparat bezpieczeństwa w Polsce. Kadra kierownicza, t. I: 1944–1956, red. K. Szwa-grzyk, Warszawa 2005.
Aparat bezpieczeństwa w Polsce. Kadra kierownicza, t. II: 1956–1975, pod red. P. Piotrowskiego, Warszawa 2006.
Aparat bezpieczeństwa w Polsce. Kadra kierownicza, t. III: 1975–1990, pod red. P. Piotrowskiego, Warszawa 2008.

- Aparat bezpieczeństwa w Polsce w latach 1950–1952. Taktyka, strategia, metody*, oprac. A. Dudek, A. Paczkowski, Warszawa 2000.
- Atlas polskiego podziemia niepodległościowego 1944–1956*, pod red. R. Wnuka i S. Poleśzaka, Warszawa–Lublin 2007.
- Balbus T., *Miejski Urząd Bezpieczeństwa Publicznego we Wrocławiu w okresie maj–grudzień 1945 r. na tle sytuacji na Dolnym Śląsku (geneza, kadry, kierunki działalności)* [w:] „Aparat Represji w Polsce Ludowej 1944–1989”, nr 2/4/2006.
- Balbus T., *Powiatowy Urząd Bezpieczeństwa Publicznego w Legnicy (maj–grudzień 1945 r.). Struktura, kadry, działalność* [w:] „Aparat Represji w Polsce Ludowej 1944–1989”, nr 1/5/2007.
- Bilińska-Gut A., *Struktura i organizacja Ministerstwa Bezpieczeństwa Publicznego w latach 1944–1954*, „Zeszyty Historyczne WiN-u” 2001, nr 15.
- Biskupi diecezji łomżyńskiej*, pod red. T. Kowalewskiego i J. Łupińskiego, Łomża 2005.
- Brenda W., *Narodowe Zjednoczenie Wojskowe w powiecie kolneńskim (Komenda Powiatu „Łużyca”, „Łuków”)* [w:] *Podziemie niepodległościowe w woj. białostockim w latach 1944–1956*, pod red. T. Danileckiego, Białystok 2004.
- Brodzicki Cz., *Kolno na Mazowszu*, Łomża 2001.
- Brodzicki Cz., *Łomża i powiat łomżyński w latach drugiej wojny światowej i trudnych latach powojennych*, Warszawa 2004.
- Chmielowiec P., *Urząd Bezpieczeństwa w Łańcucie 1944–1956*, Rzeszów 2006.
- Chmielowiec P., *Urząd Bezpieczeństwa w Brzozowie 1944–1956*, Rzeszów 2008.
- Chodunaj S., *Wieś białostocka w latach 1944–1949 (życie polityczne i społeczne)*, Warszawa 1986.
- Danilecki T., *Działania UB podczas Referendum Ludowego i wyborów do Sejmu Ustawodawczego 1947 r. na przykładzie powiatu Bielsk Podlaski*, „Zeszyty Regionalne” 2004, nr 2.
- Danilecki T., *Funkcjonariusze narodowości białoruskiej w PUBP w Bielsku Podlaskim w latach 1944–1956 (zarys problematyki)* [w:] *Stosunki polsko-białoruskie w województwie białostockim w latach 1939–1956*, pod red. J. J. Milewskiego i A. Pyżewskiej, Warszawa 2005.
- Danilecki T., *Kadra Powiatowego Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego w Bielsku Podlaskim w 1944 r.* [w:] *Studia i materiały do dziejów najnowszych ziem północno-wschodnich Polski (1939–1989)*, pod red. J. J. Milewskiego, Białystok 2004.
- Danilecki T., Zwolski M., *Powiatowy Urząd Bezpieczeństwa Publicznego w Bielsku Podlaskim w latach 1944–1949. Zarys monografii* [w:] „Zwyczajny” resort. *Studia*

- o aparacie bezpieczeństwa 1944–1956*, pod red. K. Krajewskiego i T. Łabuszewskiego, Warszawa 2005.
- Danilecki T., Zwolski M., *Urząd Bezpieczeństwa Publicznego w Bielsku Podlaskim (1944–1956)*, Białystok 2008.
- Długoborski T., *Próby kolektywizacji wsi w powiecie łomżyńskim w latach 1949–1956* [w:] „Studia Łomżyńskie” 2000, t. XI.
- Długoborski T., *Wyhamowanie tempa kolektywizacji w latach 1955–1956* [w:] „Studia Łomżyńskie” 2001, t. XII.
- Dodatek historyczny IPN – Dmowski: „Wszystko, co polskie, jest moje”, „Nasz Dziennik”, 30 I 2009 r., nr 25.
- Dominiczak H., *Organy bezpieczeństwa PRL 1944–1990. Rozwój i działalność w świetle dokumentów MSW*, Warszawa 1997.
- Dudek A., *Państwo i Kościół w Polsce 1945–1970*, Kraków 1995.
- Dudziński T., Sychowicz K., *Ludzie grajewskiej bezpieki 1945–1956. (Zarys problematyki)*, Grajewo 2008.
- Dzieje polskiego podziemia na Białostocczyźnie 1939–1956*, Toruń 1992.
- Figura J., *Żołnierze Polski Walczącej (1939–1947). Obwód łomżyński SZP-ZWZ-AK-AKO-WiN* [w:] „Studia Łomżyńskie” 1996, t. VII.
- Gnatowski M., *Niepokorna Białostocczyzna*, Białystok 2001.
- Gnatowski M., *Za wspólną sprawę. Z dziejów partyzantki radzieckiej w okręgu białostockim*, Lublin 1970.
- Gregorowicz D., *Procesy księży i biskupów polskich w latach 1949–1953*, „Rubieże” 1993, nr 2/3.
- Gryz R., *Państwo a Kościół w Polsce 1945–1956 na przykładzie województwa kieleckiego*, Kraków 1999.
- Gwozdek Z., *Akcja „Radosława” w woj. białostockim*, „Rubieże” 1993, nr 2/3.
- Handke W., Kościański R., *„Zwyczajny” Urząd. PUBP w Kościanie 1945–1954*, Kościan-Leszno 2006.
- Hoszowska M., *Praktyka nauczania historii w Polsce 1944–1956*, Rzeszów 2002.
- Informator o nielegalnych antypaństwowych organizacjach i bandach zbrojnych działających w Polsce Ludowej w latach 1944–1956*, Lublin 1993.
- Iwaneczko D., *Urząd Bezpieczeństwa w Przemysłu 1944–1956*, Rzeszów 2004.
- Jemielity W., ks. Józef Kębliński [w:] *Leksykon duchowieństwa represjonowanego w PRL w latach 1945–1989*, pod red. J. Myszora, t. 1, Warszawa 2002.
- Jemielity W., *Księga diecezji łomżyńskiej więzieni w latach 1949–1956* [w:] „Studia Teologiczne Białostocko-Drohiczyńsko-Łomżyńskie”, Nr 14(1996).
- Jemielity W., *Łomża w latach 1945–1999*, Łomża 2004.

- Jemielity W., *Podziały administracyjne pow. łomżyńskiego i zambrowskiego w latach 1919–1990* [w:] „Studia Łomżyńskie” 1993, t. IV.
- Kalisz P., *Powstanie i organizacja Powiatowego Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego w Suwałkach w latach 1944–1945* [w:] *Studia i materiały do dziejów najnowszych ziem północno-wschodnich Polski (1939–1989)*, pod red. J. J. Milewskiego, Białystok 2004.
- Klementowski R., *Powiatowy Urząd Bezpieczeństwa w Lubinie 1947–1956*, Wrocław 2007.
- Klementowski R., *Urząd Bezpieczeństwa w pow. Lwówek Śląski (1945–1956)*, Wrocław 2006.
- Kłosiński W., *Bili, torturowali, mordowali*, „Nasza Łomża” dodatek do „Gazety Współczesnej”, 22 II 2008.
- Konopka H., *Religia w szkołach Polski Ludowej. Sprawa nauczania religii w polityce państwa (1944–1961)*, Białystok 1997.
- Konspiracja i opór społeczny w Polsce 1944–1956. Słownik biograficzny*, t. 1, Kraków-Warszawa-Wrocław 2002.
- Kostewicz T., *Wykonanie kary więzienia wobec osób duchownych i konsekrowanych w latach 1944–1956* [w:] *Represje wobec osób duchownych i konsekrowanych w PRL w latach 1944–1989*, pod red. A. Grześkowiak, Lublin 2004.
- Krajewski K., Łabuszewski T., *Białostocki Okręg AK-AKO VII 1944–VIII 1945*, Warszawa 1997.
- Krajewski K., Łabuszewski T., „Łupaszka”, „Młot”, „Huzar” *Działalność 5 i 6 Brygady Wileńskiej AK (1944–1952)*, Warszawa 2002.
- Księga pamięci poległych funkcjonariuszy SB, MO, ORMO*, Warszawa 1971.
- Kułak J., „Czarna legenda” powojennego podziemia niepodległościowego, „Biuletyn IPN”, nr 5/2003.
- Kułak J., *Działania operacyjne WUBP w Białymstoku na przykładzie likwidacji grupy NZW Stanisława Grabowskiego „Wiarusa”* [w:] „Zwyczajny” resort. *Studia o aparacie bezpieczeństwa 1944–1956*, pod red. K. Krajewskiego i T. Łabuszewskiego, Warszawa 2005.
- Kułak J., *Michał Bierzyński (1924–2002)* [w:] *Konspiracja i opór społeczny w Polsce 1944–1956. Słownik biograficzny*, t. 2, Kraków-Warszawa-Wrocław 2004.
- Kułak J., *Powstanie i działalność Narodowego Zjednoczenia Wojskowego na terenie pow. Łomża (Komenda Okręgu NZW Białystok) 1944–1948* [w:] *Europa nieprowinjonalna*, pod red. K. Jasiewicza, Warszawa 1999.
- Kułak J., *Rozstrzelany oddział. Monografia 3 Wileńskiej Brygady NZW – Białostocczyzna 1945–1946*, Białystok 2007.
- Kułak J., *Szaleniec i inni*, „Karta” 1995, nr 15.

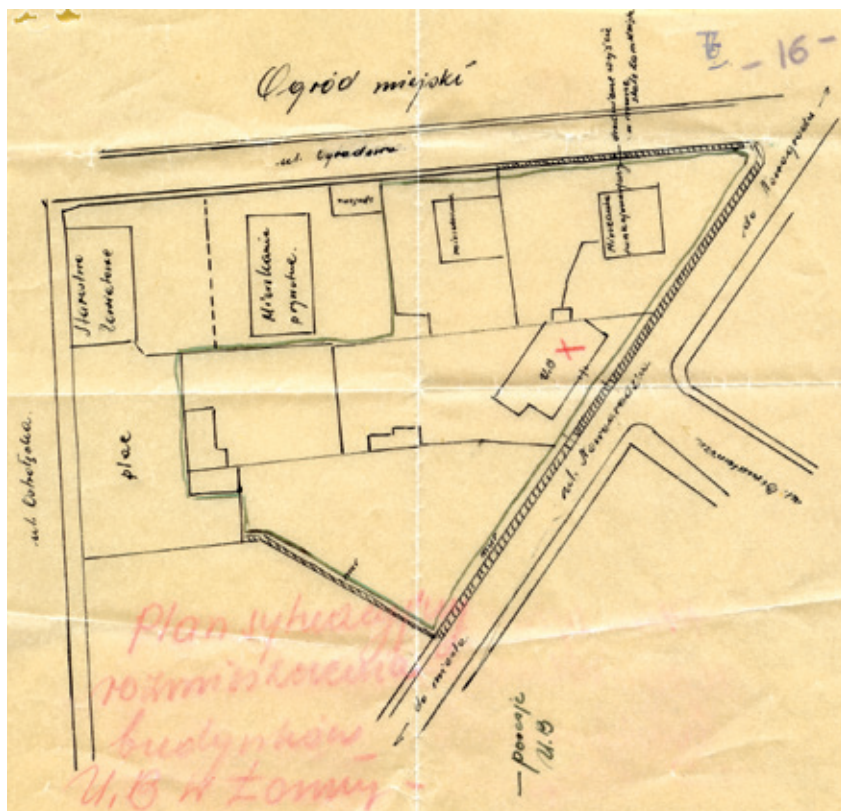
- Kułać J., *Z historii Zambrowskiego Obwodu Armii Krajowej Obywatelskiej (AKO)* [w:] „Zeszyt Naukowy Muzeum Wojska” 1994, nr 8.
- Kułać J., *Zbrodnia zinstytucjonalizowana*, „Biuletyn IPN”, nr 6(16).
- Kura A., *Aparat bezpieczeństwa i wymiar sprawiedliwości wobec kolektywizacji wsi polskiej 1948–1956*, Warszawa 2006.
- Leksykon duchowieństwa represjonowanego w PRL w latach 1945–1989*, t. I, pod red. J. Myszoza, Warszawa 2002.
- Ludzie bezpieki w walce z narodem i Kościołem. Służba Bezpieczeństwa w Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej w latach 1944–1978*, oprac. M. Piotrowski, Lublin 2000.
- Łapiński P., *Amnestia 1947 r. na Białostocczyźnie*, „Biuletyn IPN”, nr 1–2/2008.
- Łapiński P., *Kadra kierownicza UBP w Augustowie w latach 1944–1956*, „Biuletyn Klubu Historycznego im. AK w Augustowie” 2007, nr 4.
- Łapiński P., *Przebieg kombinacji operacyjnej UBP na przykładzie likwidacji powinowskiego patrolu partyzanckiego kpr. Gabriela Oszczapińskiego „Dzięcioła” (sierpień 1949–styczeń 1950)* [w:] „Studia Podlaskie” 2006, t. XVI.
- Łapiński P., *Stanisław Franciszek Grabowski (1921–1952)* [w:] *Konspiracja i opór społeczny w Polsce 1944–1956. Słownik biograficzny*, t. III, Kraków-Warszawa-Wrocław 2007.
- Łapiński P., *Śmierć ppor. Stanisława Marchewki ps. „Ryba” we wspomnieniach pptk. Stanisława Walacha, zastępcy komendanta wojewódzkiego MO ds. bezpieczeństwa w Białymstoku* [w:] *Podporucznik Stanisław Marchewka ps. „Ryba” 16 XI 1908–4 III 1957*, pod red. W. F. Wilczewskiego, Białystok 2007.
- Łukasik A., *Działalność organizacji podziemnych w pow. łomżyńskim w latach 1944–1950* [w:] „Studia Łomżyńskie” 1997, t. VIII.
- Majecki H., *Białostocczyzna w pierwszych latach władzy ludowej 1944–1948*, Warszawa 1977.
- Majecki H., *Kształtowanie się władzy ludowej w latach 1945–1948* [w:] *Studia i materiały do dziejów powiatu grajewskiego*, t. II, Warszawa 1974.
- Majecki H., *Reakcyjne podziemie na Białostocczyźnie w latach 1944–56*, Białystok 1980.
- Markiewicz M., *Konflikty społeczne wokół świadczeń rzeczowych w Polsce 1944–1956: przykład Białostocczyzny*, „Dzieje Najnowsze” 4/2004.
- Markiewicz M., *Sprawozdanie z likwidacji rodzin kułackich w woj. białostockim w 1950 r.*, „Dzieje Najnowsze” 1/2007.
- Materiały do dziejów Białostocczyzny (1944–1975)*, pod red. H. Majeckiego, Białystok 1976.
- Milewski J. J., *Kazimierz Kamiński (1919–1953)* [w:] *Konspiracja i opór społeczny w Polsce 1944–1956. Słownik biograficzny*, t. II, Kraków-Warszawa-Wrocław 2004.
- Milewski J. J., *Władysław Liniarski (1897–1984)* [w:] *Konspiracja i opór społeczny w Polsce 1944–1956. Słownik biograficzny*, t. I, Kraków-Warszawa-Wrocław 2002.

- Mironowicz E., *Polityka narodowościowa PRL*, Białystok 2000.
- Mystkowska D., *Ofiary i oprawcy*, „Kurier Poranny” 20 II 1997 r.
- Nicewicz Cz., *Łomża współczesna* [w:] *Łomża i województwo*, Warszawa 1984.
- Nowak J. R., *Walka z Kościołem wczoraj i dziś*, Szczecinek 1999.
- Ochrona bezpieczeństwa państwa i porządku publicznego w Polsce 1944–1988*, red. T. Walichnowski, Warszawa 1989.
- Ożlański S., *Stosunki państwo-Kościół w latach 1944–1950 w świetle materiałów źródłowych przechowywanych w zasobie Archiwum Państwowego w Białymstoku* [w:] *50 lat Archiwum Państwowego w Białymstoku. Księga pamiątkowa*, Białystok 2003.
- Paczkowski A., *Żydzi w UB. Próba weryfikacji stereotypu* [w:] *Komunizm – ideologia, system, ludzie*, red. T. Szarota, Warszawa 2001.
- Pawłowicz J., *Ludzie płockiej bezpieki. Urząd Bezpieczeństwa Publicznego w Płocku 1945–1956*, Warszawa 2007.
- Podziemie niepodległościowe w woj. białostockim w latach 1944–1956*, oprac. J. Kułak, K. Sychowicz, Białystok 2001.
- Polegli w walce o władzę ludową*, Warszawa 1970.
- Poleszak S., *Jan Tabortowski (1906–1954)* [w:] *Konspiracja i opór społeczny w Polsce 1944–1956. Słownik biograficzny*, t. I, Kraków-Warszawa-Wrocław 2002.
- Poleszak S., *Jan Tabortowski ps. „Bruzda” i Stanisław Cieślowski ps. „Lipiec”*, „Gazeta Wyborcza Białystok”, 23 VIII 2002.
- Poleszak S., *Jeden z wyklętych mjr Jan Tabortowski „Bruzda”*, Warszawa 1998.
- Poleszak S., *Podziemie antykomunistyczne w łomżyńskim i grajewskim (1944–1957)*, Warszawa 2004.
- Poleszak S., *Pogrobowcy podziemia. Ostatni okres działalności majora Jana Tabortowskiego ps. Bruzda” (kwiecień 1950–23 sierpień 1954)* [w:] „Studia Łomżyńskie” 1998, t. IX.
- Poleszak S., *Stanisław Cieślowski (1907–1952)* [w:] *Konspiracja i opór społeczny w Polsce 1944–1956. Słownik biograficzny*, t. I, Kraków-Warszawa-Wrocław 2002.
- Poleszak S., *Stanisław Marchewka (1908–1957)* [w:] *Konspiracja i opór społeczny w Polsce 1944–1956. Słownik biograficzny*, t. 1, Kraków-Warszawa-Wrocław 2002.
- Rymwid-Mickiewicz I., Aleksandra Wawrzekiewicz „Lalka”, „Danka”, „Wiadomości Łomżyńskie” 2009, nr 17.
- Rzepliński A., *Ten jest z Ojczyzny mojej? Sprawy karne oskarżonych o wymordowanie Żydów w Jedwabnem w świetle zasady rzetelnego procesu* [w:] *Wokół Jedwabnego*, t. 1, pod red. P. Machcewicza i K. Persaka, Warszawa 2002.

- Snopko J., *Początki działalności Powiatowego Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego w Augustowie i jego udział w obławie lipcowej 1945 r. Wybór dokumentów* [w:] „Studia Podlaskie” 2005, t. 15.
- Stefan Kardynał Wyszyński Prymas Polski w dokumentach aparatu bezpieczeństwa PRL (1953–1956), oprac. Bogdan Piec, Warszawa 2001.
- Stefaniak J., *Duchowieństwo katolickie wobec władz państwowych w woj. białostockim w latach 1945–1956* [w:] „Studia Podlaskie” 2000, t. X.
- Stefaniak J., *Duchowieństwo katolickie wobec władz państwowych w woj. białostockim w latach 1945–1956*, „Białostocczyzna”, 1/57/2000.
- Sychowicz K., Czesław Andrzej Falkowski (1887–1969), biskup, ordynariusz łomżyński [w:] *Słownik biograficzny białostocko-łomżyńsko-suwański*, z. 3, Białystok 2005.
- Sychowicz K., bp Stanisław Kostka Łukomski (1874–1948) [w:] *Słownik biograficzny białostocko-łomżyńsko-suwański*, z. 2, Białystok 2003.
- Sychowicz K., Bp Stanisław Kostka Łukomski na Ziemi Łomżyńskiej [w:] „Ziemia Łomżyńska” 2004, t. 8.
- Sychowicz K., *Działania władz wobec Kościoła katolickiego w diecezji łomżyńskiej w latach 1945–1949* [w:] „Studia Łomżyńskie” 2004, t. XV.
- Sychowicz K., *Działania WUBP w Białymstoku oraz propaganda władz w związku z procesem bp Czesława Kaczmarka* [w:] „Między Wisłą a Pilicą”, 2004, t. 5.
- Sychowicz K., *Kilka słów o likwidacji „Caritas”* [w:] „Ziemia Łomżyńska” 2003, t. 7.
- Sychowicz K., *Kościół katolicki w województwie białostockim wobec podziemia antykomunistycznego w latach 1945–1953*, „Pamięć i sprawiedliwość”, 2(8)/2005.
- Sychowicz K., ks. A. Drozd [w:] *Konspiracja i opór społeczny w Polsce 1944–1956. Słownik biograficzny*, t.2, Kraków-Warszawa-Wrocław 2004.
- Sychowicz K., *Okoliczności upaństwowienia organizacji „Caritas” na terenie woj. białostockiego w początkach 1950 r.* [w:] „Studia Podlaskie” 2004, t. XIV.
- Sychowicz K., *Oświata łomżyńska w świetle materiałów Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego* [w:] „Ziemia Łomżyńska” 2003, t. 7.
- Sychowicz K., Stanisław Cieslewski (1907–1952) [w:] *Słownik biograficzny białostocko-łomżyński*, z. 1, Białystok 2002.
- Sychowicz K., Stanisława Osiecka (1898–1990) [w:] *Słownik biograficzny białostocko-łomżyńsko-suwański*, z. 3, Białystok 2005.
- Sychowicz K., *Zambrów na przestrzeni wieków*, Zambrów 2006.
- Sychowicz K., *Ziemia łomżyńska i jej mieszkańcy w latach 1944–1956*, Łomża 2005.
- Szabuńko J., Zdanowicz Z., *Kalendarium lata 1948–1994 [w:] 380 lat szkoły średniej ogólnokształcącej w Łomży 1614–1994*, Warszawa 1994.

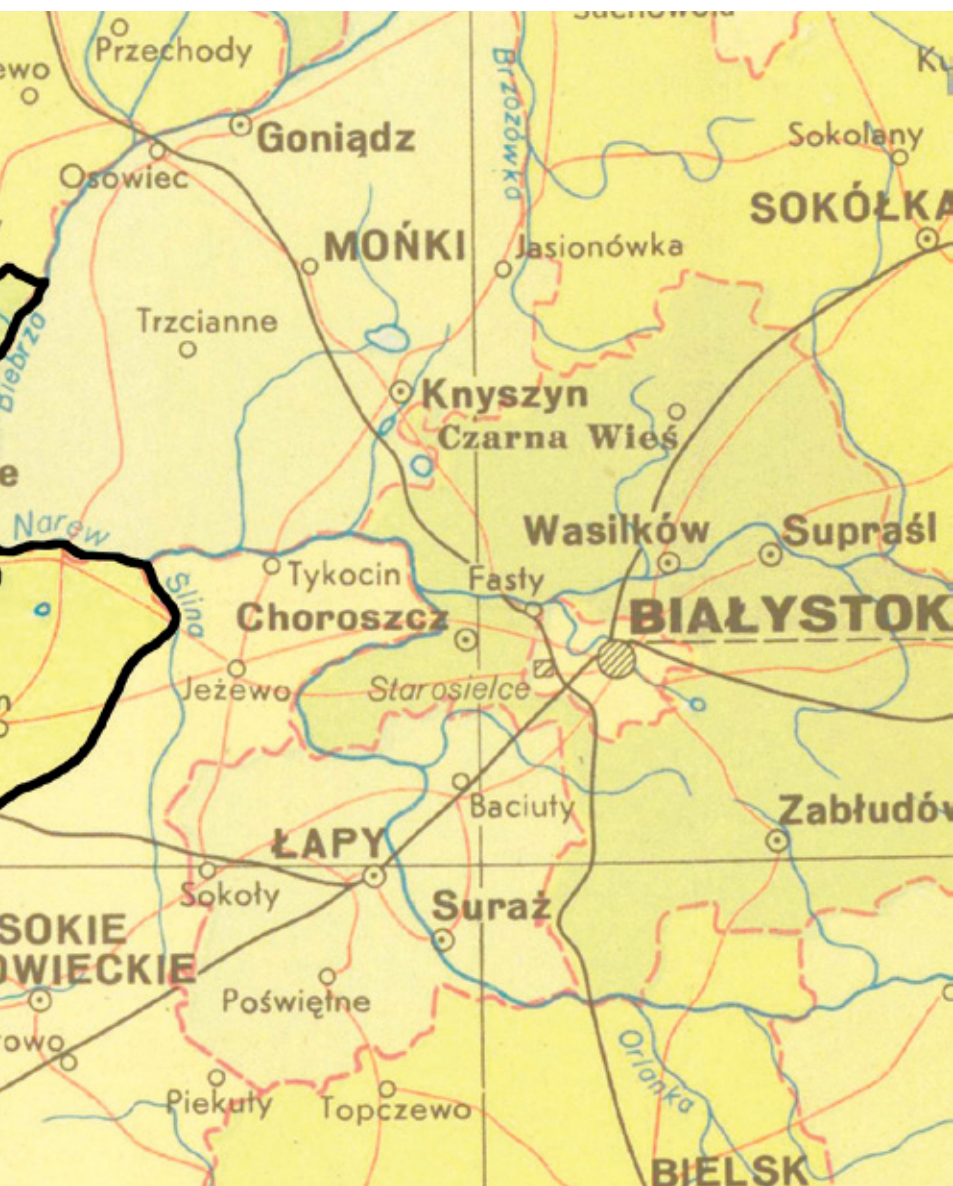
- Szarota T., *Kalendarium* [w:] *Wokół Jedwabnego*, t. 1, pod red. P. Machcewicza i K. Persaka, Warszawa 2002.
- Szwagrzyk K., *Aparat bezpieczeństwa w latach 1944–1956* [w:] *Aparat bezpieczeństwa w latach 1944–1956. Taktyka, strategia, metody*, cz. 1: (1945–1947), red. A. Paczkowski, Warszawa 1994.
- Szwagrzyk K., *Żydzi w kierownictwie UB. Stereotyp czy rzeczywistość?*, „Biuletyn IPN” 2005, nr 11.
- Taborczyk G., *Odtajniony portret kata*, „Kontakty”, 15 II 1998 r.
- Terlecki R., *Miecz i tarcza komunizmu. Historia aparatu bezpieczeństwa w Polsce 1944–1990*, Kraków 2007.
- Tocka M., *Terrorysty z Łomży*, „Wiadomości Łomżyńskie” nr 4/2005.
- Twarze białostockiej bezpieki. Obsada stanowisk kierowniczych Urzędu Bezpieczeństwa i Służby Bezpieczeństwa w Białymstoku. Informator personalny*, pod red. P. Łapińskiego, Białystok 2007.
- Twarze krakowskiej bezpieki. Obsada stanowisk kierowniczych Urzędu Bezpieczeństwa i Służby Bezpieczeństwa w Krakowie. Informator personalny*, red. W. Frazik, F. Musiał, M. Szpytma, Kraków 2006.
- Twarze olsztyńskiej bezpieki. Obsada stanowisk kierowniczych Urzędu Bezpieczeństwa i Służby Bezpieczeństwa w Olsztynie. Informator personalny*, pod red. P. Kardeli, Białystok 2007.
- Twarze wrocławskiej bezpieki. Obsada stanowisk kierowniczych Urzędu Bezpieczeństwa i Służby Bezpieczeństwa we Wrocławiu. Informator personalny*, red. T. Balbus, P. Piotrowski, K. Szwagrzyk, Wrocław 2006.
- Walichnowski T., *U źródeł walk z podziemiem reakcyjnym w Polsce*, Warszawa 1987.
- Wałach S., *Świadectwo tamtym dniom*, Kraków 1976.
- Wincenciak W., *Linia walki i porozumienia w PRL ze szczególnym uwzględnieniem woj. łomżyńskiego* [w:] *Łomżyńskie w XL-lecie PRL*, Łomża 1984.
- Województwo białostockie*, oprac. P. Łapiński [w:] *Aparat bezpieczeństwa w Polsce. Kadra kierownicza*, t. 1: 1944–1956, red. K. Szwagrzyk, Warszawa 2005.
- Wroniszewscy D. i A., *Kamienica Śmiarowskich*, „Kontakty”, 3 VI 1990 r.
- Wroniszewscy D. i A., *Narodziny „bezpieki”*, „Kontakty”, 29 IV 1990 r.
- Wroniszewscy D. i A., *Oprawcy z łomżyńskiego UB*, „Kontakty”, 13 V 1990 r.
- Wroniszewscy D. i A., *Śmierć podczas przesłuchania*, „Kontakty”, 8 VII 1990 r.
- Wroniszewscy D. i A., *Tajemnica domu Nowogrodzka 5*, „Wiadomości łomżyńskie”, nr 2/2005.
- Wroniszewscy D. i A., *W serce bandyty i zdrajcy narodu*, „Kontakty”, 20 V 1990 r.
- Wroniszewscy D. i A., *Za murem*, „Kontakty”, 27 V 1990 r.

- Zamiatała D., *Caritas. Działalność i likwidacja organizacji 1945–1950*, Lublin 2000.
- Zblewski Z., *Abecadło PeeReLu*, Kraków 2008.
- Związek Nauczycielstwa Polskiego na Ziemi Łomżyńskiej, pod red. E. Szleszyńskiej, Łomża 2005.
- Żaryn J., *Aparat bezpieczeństwa wobec Kościoła katolickiego w Polsce (1944–1980)* [w:] *Represje wobec osób duchownych i konsekrowanych w PRL w latach 1944–1989*, pod red. A. Grześkowiak, Lublin 2004.
- Żaryn J., *Kościół w Polsce w latach przełomu (1953–1958). Relacje ambasadora RP przy stolicy apostolskiej*, Warszawa 2000.
- Żołnierze wyklęci. Antykomunistyczne podziemie zbrojne po 1944 r.*, oprac. G. Wąsowski, L. Żebrowski, Warszawa 1999.

Plan sytuacyjny rozmieszczenia budynków PUBP w Łomży,
sporządzony przez WiN (zbiory AIPN w Białymstoku)

Zasięg terytorialny pow. łomżyńskiego w latach 1945-1956 wraz z wyodrębnionymi z niego powiatami: kolneńskim i zambrowskim (opr. Paweł Kalisz)

Kwestionariusz

dla pracowników Milicji Obywatelskiej w Łomży

Imię i nazwisko: *Tr. Trokenheim* Imię: *Eliasz*
 imiona rodziców: *Zelma - Dor*
 Data urodzenia: *5/1 20*
 Zawód (zajęcie): *Uczeń*
 Miejsce urodzenia: *Warkawa*
 Narodowość: *Polska - żyłowska*
 Wyznanie: *Ułojinskie*
 Obywatelstwo: *Polskie*
 Wykształcenie ogólne (fachowe): *Średnie - Sędzi*
 Znajomość języków (biegłe): *Polski - Rosyjski*
 Stan rodzinny: *Żonaty*
 a) nazwisko panielskie żony _____
 b) imiona dzieci _____
 Pochodzenie społeczne (zajęcie rodziców): *Buchalter*
 Służba w wojsku _____
 Stopień wojskowy _____
 a) w jakich latach służył _____
 b) udział w wojnie (przeciwko komu i w jakich latach) _____
 d) czy ma odznaczenia wojskowe, jakie _____
 e) czy był ranny _____
 Charakter pracy zawodowej, dokładnie: *Inteligent*
 od *1/1 48* do *28/1 48* charakter pracy: *Inteligent*
 instrukcja _____ miejscowość: *Smolensk*
 Czy był zagranicą (gdzie, kiedy i po co) _____
 Działalność społeczna, do jakiej organizacji lub partii politycznej należy i jakie w niej pełnił funkcje: *Polska Partia Robotnicza*
 Czy był karany przez sądy, zaco, kiedy _____
 Rysopis: twarz: *Okul* oczy/barwa: *Pomoc*
 włosy: *Głowa* wzrost: *165 cm*
 znaki szczególne _____
 Udział w partyzancie i jakiej: _____
 Pseudonim _____
 Adres zamieszkania w chwili obecnej: *Smolensk ul. Siergiejewa*
 Nr. Telefonu _____
 Data: *28/1 48*
 cko co powyżej zostało przezemnie napisane zgodne jest z prawdą.

Podpis

(Podpis)

Kwestionariusz osobowy funkcjonariusza PUBP w Łomży
 Eliasza Trokenheima (zbiory AIPN w Białymstoku)

Funkcjonariusze łomżyńskiego UB przed wejściem do jednego z zajmowanych budynków 1945 r. (zbiory AIPN w Białymstoku)

poufne 13.

MINISTERSTWO
BEZPIECZEŃSTWA PUBLICZNEGO Charakterystyka
Główny Urząd Bezpieczeństwa Publ.
w Łomży
Nr. 660...

6 PAZ 1945

na ob. Miklasiewiczza Jana
ml. ofic. śledczego P.U.B.P.
w Łomży.

Ob. Miklasiewicz Jan jest pracownikiem bardzo dobrym, nie liczy się z godzinami pracy, w pracy jest sumienny, dokładny i punktualny. Ma dobre podejście do pracy operatywnej i śledczej. Jest jednostką bardzo zdolną i przy systematycznej pracy nad sobą może się wylać w poważną siłę fachową, doskonale orzeka i należyście rozumie sytuację międzynarodową. Szczęry Demokrat.

Wobec powyższego proszę o nadanie ob. Miklasiewiczowi Janowi stopnia chorążego.

referent personalny P.U.B.P.
w Łomży
/-/ Szyszkowski St.

Kierownik Pow. U.B.P.
w Łomży
/-/ Szarało Wl.

Charakterystyka Jana Miklaszewicza sporządzona przez kierownika PUBP w Łomży Włodzimierza Szarała 1945 r. (zbiory AIPN w Białymstoku)

W samochodzie siedzą od lewej: szef PUBP Włodzimierz Szarała, komendant powiatowy MO w Łomży Szymon Karpik, doradca sowiecki mjr Potrakow, kierowca Czesław Piórkowski. Drugi od lewej stoi komendant ochrony PUBP Franciszek Woliński (zbiory AIPN w Białymstoku)

Franciszek Woliński i Roman Płocki, funkcjonariusze PUBP w Łomży 1947 r. (zbiory AIPN w Białymstoku)

Zastępca szefa PUBP w Łomży
Albin Barycki (zbiory AIPN
w Białymstoku)

Zachowany napis na ścianie
jednej z dawnych cel aresztu
(fot. Marcin Popko)

Drzwi aresztu i cel z siedziby PUBP
w Łomży (fot. Marcin Popko)